[EPISTOLAE.]

[EPISTOLAE.**(G)***]

1 EPISTOLA PRIMA . AD ROBERTUM NEPOTEM SUUM, QUI DE ORDINE CISTERCIENSI TRANSIERAT AD CLUNIACENSEM . *Robertum consanguineum, qui vel horrore strictioris regulae, seu vitae laxioris illecebra, vel etiam blanditiis et subdolis aliorum susurris inductus a Cisterciensibus ad Cluniacenses transierat, mira charitate et affectu plusquam paterno revocat.*

1. Satis et plusquam satis sustinui, dilectissime fili Roberte , si forte Dei pietas, et tuam per se, et meam per te animam dignaretur invisere: tibi scilicet inspirando salutarem compunctionem, mihique de tua salute laetitiam. Sed quoniam usque adhuc frustratum me cerno ab exspectatione mea, jam non valeo tegere dolorem meum, anxietatem reprimere, dissimulare tristitiam. Unde et contra juris ordinem cogor revocare, laesus, eum qui me laesit; spretus, requirere contemptorem; injuriam passus, injuriatori satisfacere; rogare denique, a quo rogari debueram. Dolor quippe nimius non deliberat, non verecundatur, non consulit rationem, non

metuit dignitatis damnum; legi non obtemperat, judicio non acquiescit, modum ignorat et ordinem: id omnimodo et solummodo satagente animo, quo vel careat, quod se dolet habere; vel habeat, quo se dolet carere. At, inquis, nec laesi quempiam, nec sprevi; sed spretus potius ego, ac multifarie laesus, tantum fugi malefactorem meum. Cui injuriam feci, si injurias fugi? An non expedit cedere persecutori, quam resistere? fugere ferientem, quam referire? Recte: assentio. Non ut contenderem coepi haec, sed ut contentionem dirimerem. Fugere persecutionem non est culpa fugientis, sed persequentis. Non contradico. Omitto quod factum est, non requiro cur, vel quomodo factum est: culpas non discutio, non retracto causas, non recordor injurias. Solent enim haec magis instigare, quam mitigare discordias. Solum quod mihi magis est cordi, loquor. Me miserum, quod te careo, quod te non video, quod sine te vivo, pro quo mori, mihi vivere est; sine quo vivere, mori! Non igitur quaero cur abieris, sed quod jam non redieris queror; non causas discessionis, sed moras causor regressionis. Veni tantum, et pax erit: revertere, et satisfactum est. Redi, inquam, redi, et laetus cantabo: *Mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est* **(Luc. XV, 32)**.

2. Fuerit certe meae culpae quod discessisti. Delicato quippe adolescentulo austerus exstiteram, et tenerum durus nimis inhumane tractavi. Hinc enim et praesens quondam adversum me, quantum memini, murmurare solebas; **2** hinc et nunc, sicut audivi, etiam absenti derogare non cessas. Non tibi imputetur. Possem forsitan excusare et dicere, quia sic lascivi pueritiae motus coercendi erant; ac rudibus annis debebantur aspera illa disciplinae districtioris initia. Scriptura attestante, quae ait, *Percute filium tuum virga, et liberabis animam ejus*

a morte **(Prov. XXIII, 13)**; et rursum: *Quos enim diligit Dominus, corripit; flagellat autem omnem filium quem recipit* **(Hebr. XII, 6)**; et illud: *Utiliora sunt verbera amici, quam oscula inimici* **(Prov. XXVII, 6)**. Sed fuerit, ut dixi, meae culpae quod discessisti: ne dum de reatus perpetratione contenditur, emendatio retardetur. At vero hinc vel procul dubio incipiet esse et tuae, si non parcas poenitenti, induigeas confitenti: quia potui quidem aliquando in aliquibus fuisse erga te indiscretus, sed certe non malevolus. Quod si et in futuro hanc ipsam indiscretionem meam suspectam habes; noveris me jam non esse qui fueram, quia nec te puto fore qui fuisti. Mutatus mutatum invenies, et quem ante metuebas magistrum, comitem amplectere securus. Itaque sive mea culpa recesseris, ut tu putas, et ego non excuso; sive tua, ut multi putant, etsi ego non accuso; sive mea simul et tua, quod ego magis puto: ex hoc jam si redire renueris, solus profecto inexcusabilis eris. Vis ab omni culpa liber esse? revertere. Si tuam agnoscis, ignosco: ignosce et tu mihi, ubi meam agnosco. Alioquin aut tibi nimis indulges, qui tuam culpam et agnoscis, et dissimulas; aut mihi nimis immisericors es, cui nec satisfacienti ignoscendum putas.

3. Jam si redire recusas, aliam quaere occasionem unde falso blandiaris conscientiae tuae: quia non erit ultra quod formidare debeas de rigore districtionis meae. Neque enim formidandum est quod futurus sim praesenti formidolosus, cui adhuc absenti jam toto sum corde [*al.* corpore] prostratus, totis adstrictus visceribus. Humilitatem exhibeo, charitatem promitto: et tu times? Intrepidus veni quo te vocat humilitas, pertrahit charitas. Securus accede, talibus praeventus obsidibus. Fugisti saevum, revertere ad mansuetum: revocet

te mea lenitas, cujus severitas effugavit. Vide, fili, quam te cupiam duci, non spiritu servitutis iterum in timore, sed spiritu adoptionis filiorum, in quo clamare et tu non confundaris, Abba, Pater **(Rom. VIII, 15)**: causam utique tanti doloris mei non minis apud te, sed blandimentis; precibus, non terroribus agens. Alius forsitan aliter tentaret. Et vere quis alius non magis discuteret reatum, et incuteret metum; non oppoponeret votum, et proponeret judicium; non argueret inobedientiae, non indignaretur apostasiae; quod de tunicis ad pelliceas, de oleribus ad delicias, quod denique ad divitias de paupertate transieris? Sed ego novi animum tuum, qui facilius possit amore flecti, quam timore compelli. Denique quid necesse est his pungere non recalcitrantem, valde timidum magis exterrere, per se satis **3** erubescentem confundere amplius: cui sua ratio magister, cui propria conscientia virga, et ingenita verecundia lex disciplinae est? Quod si cui mirum videtur, quomodo puer verecundus, simplex timoratus, ausus fuerit contra voluntatem fratrum, magistri imperium, regulare decretum, suum deserere et votum, et locum: miretur etiam quod et David sanctitati subreptum sit **(II Reg. XI)**, quod sapientiae Salomonis illusum **(III Reg. XI)**, quod Samson fortitudini obviatum **(Judic. XVI)**. Qui protoplastum dolo captum expulit de patria felicitatis, quid mirum si tenero subripuit adolescentulo in loco horroris et vastae solitudinis? Huc accedit quod nec, sicut illos Babylonicos senes, species decepit eum **(Dan. XIII, 8)**; nec, sicut Giezi, pecuniae amor **(IV Reg. V, 20)**; nec honoris ambitio, sicut Julianum Apostatam ; sed fefellit illum sanctitas, seduxit religio, perdidit auctoritas seniorum. Quaeris quomodo?

4. Primo quidem missus est magnus quidam prior ab ipso principe priorum; foris quidem apparens in vestimentis ovium, intrinsecus autem lupus rapax; deceptisque custodibus, aestimantibus quippe ovem esse, vae! vae! admissus est solus ad solam lupus oviculam. Nec refugit ovicula lupum, quem et ipsa putabat ovem. Quid plura? attrahit, allicit, blanditur, et novi evangelii praedicator commendat crapulam, parcimoniam damnat; voluntariam paupertatem, miseriam dicit; jejunia, vigilias, silentium, manuumque laborem, vocat insaniam: e contrario otiositatem, contemplationem nuncupat; edacitatem, loquacitatem, curiositatem, cunctam denique intemperantiam nominat discretionem. Quando, inquit, delectatur Deus cruciatibus nostris? ubi praecipit Scriptura quempiam sese interficere? Qualis vero religio est fodere terram, silvam excidere, stercora comportare? Nunquid non sententia Veritatis est, *Misericordiam volo, et non sacrificium?* **(Matth. IX, 13.)** et, *Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat?* **(Ezech. XXXIII, 11.)** et, *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur?* **(Matth., V, 7.)** Utquid vero Deus cibos creavit, si non liceat manducare? utquid nobis corpora dedit, si prohibeat sustentare? Denique, qui sibi nequam, cui bonus? **(Eccli. XIV, 5.)** Quis unquam sanum sapiens, carnem suam odio habuit? **(Ephes. V, 29.)**

5. Talibus tandem allegationibus male credulus puer circumventus seducitur, seductorem sequitur, Cluniacum ducitur; tondetur, raditur, lavatur; exuitur rusticanis, vetustis, sordidis; induitur pretiosis, novis ac nitidis; et ita in conventum suscipitur. Sed cum quali putas honore, cum quo triumpho, cum quanta reverentia? Defertur ei super omnes

coaetaneos suos, et tanquam victor rediens a pugna, sic laudatur peccator in desideriis animae suae **(Psal. X, 3)**. Sustollitur in altum, statu non mediocri collocatur, ita ut multis senioribus praelatus sit adolescens: favet, blanditur, congratulatur ei universa fraternitas; exsultant omnes, tanquam victores capta praeda, quando dividunt spolia **(Isai. IX, 3)**. O Jesu bone! quam multa facta sunt pro unius animulae perditione! Cujus ad haec quantumlibet robustum pectus non emollesceret? cujus interior, quantumvis spiritualis, oculus non turbaretur? cui inter talia ad suam liceat recurrere conscientiam? quis denique in tanta pompa vel veritatem valeat agnoscere, vel obtinere humilitatem?

6. Mittitur interea pro eo Romam. Apostolica compellatur auctoritas; et ut Papa non neget assensum, suggeritur ei infantem olim a parentibus oblatum fuisse monasterio. Non fuit qui refelleret (nec enim contradictor est exspectatus), judicatum est de parte, abjudicatum absentibus. Justificati sunt qui injuriam fecerunt, exciderunt a causa qui passi sunt, absque satisfactione absolvitur reus. Firmatur privilegio crudeli nimium clemens sententia absolutionis; quo reportato **4** confirmaretur fluctuanti male suasa stabilitas, securitas dubitanti. Et hic tenor litterarum, haec judicii summa, haec totius causae definitio, ut teneant qui tulerunt, sileant qui amiserunt: inter haec autem pereat anima pro qua Christus mortuus est, et hoc, quia Cluniacenses volunt. Fit professio super professionem, vovetur quod non solvetur; proponitur quod non tenebitur; et cum primum pactum irritum factum sit, in secundo geminatur praevaricatio, et fit supra modum peccans peccatum **(Rom. VII, 13)**.

7. Veniet, veniet qui male judicata rejudicabit, illicite jurata confutabit; qui faciet judicium injuriam patientibus **(Psal. CXLV, 7)**, qui judicabit in justitia pauperes, et arguet in aequitate pro mansuetis terrae **(Isai. XI, 4)**. Veniet pro certo, qui per prophetam minatur in Psalmo dicens: *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo* **(Psal. LXXIV, 3)**. Quid faciet de injustis judiciis, qui ipsas quoque justitias judicabit? Veniet, inquam, veniet dies judicii: ubi plus valebunt pura corda, quam astuta verba; et conscientia bona, quam marsupia plena: quandoquidem Judex ille nec falletur verbis, nec flectetur donis. Tuum, Domine Jesu, tribunal appello: tuo me judicio servo, tibi committo causam meam, Domine Deus sabaoth, qui judicas juste, et probas renes et corda **(Jerem. XI, 20)**; cujus oculi sicut fallere nolunt, ita falli non possunt; tu vides qui tua, vides qui quaerunt et sua **(I Cor. XIII, 5)**. Tu nosti quibus ei visceribus in cunctis tentationibus suis semper adfuerim, quantis pro eo gemitibus aures tuae pietatis pulsaverim, qualiter ad quaeque illius scandala, perturbationes, molestias ego urebar, torquebar, affligebar. Et nunc timeo ne frustra. Puto enim, quantum expertus sum, adolescentis per se satis ferventis et insolescentis nec corpori talia expedire fomenta, nec menti illa gloriae tentamenta. Itaque, arbiter meus Domine Jesu, de vultu tuo judicium meum prodeat, oculi tui videant aequitatem **(Psal. XVI, 2)**.

8. Videant et judicent, quid potius stare debuerit, an votum patris de filio, an filii de se ipso, praesertim cum filius aliquid majus devoverit. Videat et famulus tuus legislator noster Benedictus, quid regularius fuerit, utrum quod factum est de infantulo, nesciente ipso; an quod ipse per se postmodum prudens et sciens fecit, cum jam aetatem haberet ut de se

loqueretur. Quanquam dubium non sit; promissum illum fuisse, non donatum . Nec enim petitio quam Regula praecipit, pro eo facta fuit a parentibus; nec manus illius cum ipsa petitione involuta palla altaris, ut sic offerretur coram testibus. Ostenditur deinde terra, quae cum illo, et pro illo dicitur data fuisse, Sed si cum terra eum receperunt, cur non et cum terra eum retinuerunt? An forte requirebant magis datum quam fructum, et pluris aestimata est terra quam anima? Alioquin oblatus monasterio, quid quaerebat in saeculo? nutriendus Deo, cur expositus erat diabolo? Ovis Christi cur inventa est patere morsibus lupi? De saeculo quippe, non de Cluniaco, te teste, Roberte, venisti Cistercium. Quaesisti, petisti, pulsasti; sed pro tui adhuc teneritudine, te licet invito, dilatus es per biennium. Quo tempore patienter expleto, et absque calumnia, tuis demum precibus, multisque (si meministi) lacrymis, diu exspectatam impetrasti misericordiam; et quem satis desideraveras ingressum, obtinuisti. Post haec per annum juxta Regulam **(Reg. S. Benedicti, capp. LVIII, 58, 59)**, in omni patientia probatus, perseveranter et sine querela conversatus, post annum sponte professus; tunc primum saeculari veste rejecta, religionis habitum suscepisti .

9. O insensate puer! quis te fascinavit non solvere vota tua, quae distinxerunt labia tua? Annon vel ex ore tuo justificaberis, vel ex ore tuo condemnaberis? Quid de parentis voto sollicitus es, negligens tui; cum ex ore tuo, non illius, habeas judicari; tuorum, non illius, vota labiorum exigendus sis? Et quid tibi **5** frustra quispiam blanditur de absolutione apostolica, cujus conscientiam divina ligatam tenet sententia? *Nemo,* inquit, *mittens manum suam ad aratrum, et*

respiciens retro, aptus est regno Dei **(Luc. IX, 62)**. Nunquid et hoc persuadebunt non esse retro respicere, qui dicunt tibi: Euge, euge? **(Psal. XXXIX, 16.)** Filiole, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis **(Prov. I, 10)**. Noli credere omni spiritui **(I Joan. IV, 1)**. Sint tibi multi necessarii, unus autem sit sibi consiliarius de mille **(Eccli. VI, 6)**. Tolle occasiones, respue blandimenta, adulationibus claude aures, te interroga de te, quia tu te melius nosti quam alius. Attende cor tuum, discute intentionem, consule veritatem: tua tibi conscientia respondeat, cur abieris, cur Ordinem tuum, cur fratres, cur locum, cur me, qui et tibi propinquus carne, et propinquior spiritu sum, deserueris. Si ut arctius, ut rectius, ut perfectius viveres; securus esto, quia non retro aspexisti: sed et gloriare cum Apostolo dicens: *Quae retro oblitus, et ad ea quae ante sunt extentus, sequor ad palmam gloriae* **(Philipp. III, 13)**. Sin alias, noli altum sapere, sed time **(Rom. XI, 20)**: quoniam, ut cum venia tui dixerim, quidquid tibi amplius indulges in victu, vestituque superfluo, in verbis otiosis, in vagatione licentiosa et curiosa, quam videlicet promisisti, quam apud nos tenuisti; hoc procul dubio retro aspicere est, praevaricari est, apostatare est .

10. Et haec dico, fili, non ut te confundam, sed ut tanquam filium charissimum moneam: quia etsi multos habeas in Christo paedagogos, sed non multos patres **(I Cor. IV, 14)**. Nam si dignaris, et verbo, et exemplo meo in religionem ego te genui. Nutrivi deinde lacte, quod solum adhuc parvulus capere poteras; daturus et panem, si exspectares ut grandesceres. Sed heu! quam praepropere et intempestive ablactatus es! Et vereor ne totum quod foveram blandimentis, roboraveram adhortationibus, orationibus solidaveram;

jamjamque evanescat, deficiat, pereat; et lugeam miser, non tam cassi laboris damnum, quam damnatae sobolis miserabilem casum. Placetne tibi quod alius nunc glorietur de te, qui nihil utique laboravit in te? Simile mihi contigit, quod et illi meretrici apud Salomonem: cui videlicet parvulus suus ab altera, quae suum a se oppressum exstinxerat, furtim sublatus est **(III Reg. III, 20)**. Tu quoque de sinu mihi, et utero abscissus es. Ablatum gemo, repeto violenter avulsum. Non possum oblivisci viscera mea; quorum nimirum parte detracta non modica, non potest nisi torqueri pars reliqua.

11. Verumtamen quo tuo commodo, qua tui necessitate hoc nobis moliti sunt amici nostri? quorum manus sanguine plenae sunt **(Isai. I, 15; LIX, 3)**, quorum animam meam pertransivit gladius **(Luc. II, 35)**, quorum dentes arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus **(Psal. LVI, 5)**. Nam utique mihi, si in **6** aliquo unquam eos offenderam (quod utique mihi conscius non sum), plenam prorsus rependere vicem. Mirum vero si non plus talione recepi; si videlicet tale aliquid in eos deliquisse potui, quale nunc ab eis pertuli. Nam, ut verum fatear, non os de ossibus meis, vel carnem de carne mea; sed tulerunt mihi gaudium cordis mei, fructum spiritus mei, coronam spei meae, et (velut mihi sentire videor) animae meae dimidium. Utquid hoc? forte miserti sunt tui: et caeco caecum ducenti indignantes, ne perires post me, in suum te transtulere ducatum. O molesta charitas! o dura necessitudo! Tantum tuam dilexere salutem, ut in meam impingerent. Nisi me perempto, tu salvari non poteras? Et utinam ipsi te absque me salvent. Utinam et si ego moriar, vel tu vivas. Sed quid? Salus ergo magis in cultu vestium, et ciborum est opulentia, quam in sobrio victu vestituque moderato? Si pelliciae lenes

et calidae, si panni subtiles et pretiosi, si longae manicae et amplum caputium, si opertorium silvestre et molle stamineum , sanctum faciunt; quid moror et ego quod te non sequor? Sed haec infirmantium sunt fomenta, non arma pugnantium. Ecce enim qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt **(Matth. XI, 8)**. Vinum et simila, mulsum et pinguia corpori militant, non spiritui. Frixuris non anima saginatur, sed caro. Multi in Aegypto fratres, multo tempore Deo sine piscibus servierunt . Piper, gingiber, cuminum, salvia, et mille hujusmodi species salsamentorum, palatum quidem delectant, sed libidinem accendunt. Et tu mihi in his securitatem pones? tu cum hujusmodi tutam duces adolescentiam? Prudenter sobrieque conversanti satis est ad omne condimentum sal cum fame; qua sola non exspectata, necesse est alias atque alias de nescio quibus succis extraneis confici permistiones, quae videlicet palatum reparent, gulam provocent, excitent appetitum.

12. Sed quid faciet, inquis, qui aliud non potest? Bene. Scio quia delicatus es, et quod his assuetus modo, duriora non possis. Sed quid, si potes facere ut possis? Quaeris quomodo? Surge, praecingere, tolle otium, exere vires, move brachia, complosas explica manus, exercitare in aliquo; et statim senties sola te appetere quae famem tollant, non fauces demulceant. Reddet quippe sapores rebus exercitium, quos tulit inertia. Multa quae respuis otiosus, post laborem sumes cum desiderio. Siquidem otium parit fastidium, exercitium famem; fames autem miro modo dulcia reddit, quae fastidium facit insipida. Olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua, quiescenti quidem fastidio sunt, sed exercitato magnae videntur deliciae. Jam forte tunicis

dissuetus exhorres nimium eas, tam propter hiemis frigus, quam propter aetatis ardorem: sed **7** nunquid legisti, *Qui timet pruinam, veniet super eum nix?* **(Job VI, 16.)** Vigilias times et jejunia, manuumque laborem: sed haec levia sunt meditanti flammas perpetuas. Recordatio deinde tenebrarum exteriorum facit non horrere solitudinem. Si futuram cogitas de verbis otiosis discussionem **(Matth. XII, 36)**, non valde displicebit silentium. Fletus aeternus et stridor ille dentium, ante cordis oculos reductus, pares tibi reddet mattam et culcitram. Denique si totum de nocte, quod Regula praecipit **(Reg. S. Benedicti, cap. 9 sqq.)**, bene ad psalmos vigilaveris; nimis durus erit lectus, in quo quiete non dormias. Si tantum in die, quantum professus es, manibus laboraveris; durus erit cibus quem libenter non comedas.

13. Surge, miles Christi, surge, excutere de pulvere, revertere ad praelium unde fugisti, fortius post fugam praeliaturus, gloriosius triumphaturus. Habet quidem Christus multos milites qui fortissime coeperunt, steterunt, vicerunt: paucos autem qui de fuga conversi, rursus se periculo ingesserint quod declinaverant; rursus fugarint hostes quos fugiebant. Et quia omne rarum pretiosum; gaudeo te de illis posse esse, qui quanto rariores, tanto apparebunt gloriosiores. Alias autem si multum timidus es, cur vel times ubi non est timor, non autem times ubi magis est timendum? An quia fugisti ex acie, putas te manus hostium evasisse? Libentius te insequitur adversarius fugientem, quam sustineat repugnantem; et audacius insistit a tergo, quam resistat in faciem. Securus nunc projectis armis capis matutinos somnos, cum illa hora Christus resurrexerit: et ignoras quod exarmatus, et tu timidior, et hostibus minus timendus sis? Armatorum

multitudo circumvallaverunt domum, et tu dormis? Jam ascendunt aggerem, jam dissipant sepem, jam irruunt per posticum. Tutiusne est ergo tibi ut te inveniant solum, quam cum aliis; nudum in lectulo, quam armatum in campo? Expergiscere, sume arma, et fuge ad commilitones tuos, quos fugiens deserueras; ut qui te ab eis disjunxerat, ipse te denuo timor jungat. Quid armorum refugis pondus et asperitatem, delicate miles? Adversarius instans et circumvolantia spicula facient clypeum non esse oneri, loricam non sentiri vel galeam. Et quidem subito procedenti de umbra ad solem, de otio ad laborem, grave cernitur omne quod incipit; sed postquam ab his dissuescere, et ad illa se paulisper assuescere coeperit, usus tollit difficultatem, invenitque facile esse quod impossibile ante putavit. Solent etiam fortissimi milites audita buccina ante congressum trepidare; at ubi ad praelium ventum fuerit, spes victoriae, et timor ne vincantur, reddit intrepidos. Quid vero tu trepidas, quem fratrum unanimitas armatorum circummuniet, cui Angeli assistent a latere, quem dux belli Christus praeibit, suos animans ad victoriam, et dicens: *Confidite, ego vici mundum?* **(Joan. XVI, 33.)** Si Christus pro nobis, quis contra nos? **(Rom. VIII, 31.)** Securus potes pugnare, ubi securus es de victoria. O vere tuta cum Christo, et pro Christo pugna! in qua nec vulneratus, nec prostratus, nec conculcatus, nec millies (si fieri possit) occisus, fraudaberis a victoria, tantum ne fugias. Sola causa, qua perdere possis victoriam, fuga est. Fugiendo potes illam amittere, moriendo non potes: et beatus si pugnando moriaris, quia mortuus, mox coronaberis. Vae autem tibi, si declinando pugnam, perdis et victoriam simul et coronam! Quod ipse avertat a te, fili dilectissime, qui in judicio de his meis litteris

majorem tibi habet inferre damnationem, si nullam ex eis in te repererit emendationem.

8 EPISTOLA II . AD FULCONEM PUERUM QUI POSTEA FUIT LINGONENSIS ARCHIDIACONUS . *Fulconem canonicum regularem, quem avunculus blanditiis et promissis ad saeculum retraxerat, graviter et serio monet, ut potius Deo quam avunculo obediat et adhaereat.*

Bonae indolis adolescenti FULCONI, frater BERNARDUS peccator, inde laetari in adolescentia, unde in senectute non poeniteat.

1. Non miror si mireris, sed miror si non mireris, unde mihi ut ad te scribere vellem, civem rusticus, scholaticum monachus, cum nulla hinc tibi occasio necessaria occurrat, nulla se ratio patens ostendat. At si attenderis quod scriptum legis, *Sapientibus et insipientibus debitor sum* **(Rom. I 14)**; et illud, *Charitas non quaerit quae sua sunt* **(I Cor. XIII, 5)**: forsitan intelliges quidquid illa jusserit, non esse praesumptum. Charitas enim ad te objurgandum me compulit, quae tibi condolet, quamvis non dolenti: quae tibi miseretur, licet non miserabili. Et inde magis dolet, quod cum sis dolendus, non doles: et inde magis miseretur, quod cum miser

sis, miserabilis non es. Nec frustra forsitan tibi compatitur, dummodo patienter tu audias unde compatiatur. Vult te tuum sentire dolorem, ut jam non habeas unde dolere: vult te tuam scire miseriam, ut incipias miser non esse. O bona mater charitas, quae sive foveat infirmos, sive exerceat provectos, sive arguat inquietos; diversis diversa exhibens, sicut filios diligit universos! Cum te arguit, mitis est; cum blanditur simplex est. Pie solet saevire, sine dolo mulcere: patienter novit irasci, humiliter indignari. Ipsa est quae hominum mater et Angelorum, non solum quae in terris, sed etiam quae in coelo sunt, pacificavit. Ipsa est quae Deum homini placans, hominem Deo reconciliavit. Ipsa est, mi Fulco, quae fratres illos, cum quibus olim dulces capiebas cibos, habitare facit unius moris in domo **(Psal. LXVII, 7)**. Haec talis tamque honorabilis mater a te se queritur offensam, expostulat laesam. Laesa tamen non provocat: sed spreta te revocat, ostendens tibi in te de se veraciter scriptum esse, *Charitas patiens est, benigna est* **(I Cor. XIII, 4)**. Licet laesa, licet offensa, si conversus fueris ad illam, obviabit tibi quasi mater honorificata. Comtemptus oblita sui, ruet in amplexum tui; gaudens quem perdiderat, esse inventum; qui mortuus fuerat, vivum **(Luc. XV, 32)**.

2. Sed in quo, inquis, laesi? in quo contempsi? Audi. In eo, procul dubio, quod te quem sinu suo lacte nutriendum materno susceperat, ante tempus ablactasti; quod expertam lactis dulcedinem, in quo posses crescere in salutem, tam leviter, tam celeriter exsufflasti. O puer insensate! o puer magis sensu quam aetate! quis te fascinavit a bene incoepto itinere tam cito discedere? Avunculus, inquies. Sic Adam quondam uxorem, uxor serpentem ad excusandas excusationes in

peccatis **(Psal. CXL, 4)**, praetendebant, uterque tamen suae culpae dignam excepit sententiam **(Gen. III, 16)**. Nolo decanum accuses, nolo te per illum excuses: inexcusabilis enim es. Illius culpa tuam non excusat. Quidnam ille fecit? Nunquid te rapuit? nunquid vim intulit? Rogavit, non ligavit; blandiendo attraxit, non violenter traxit. Quis te cogebat credere blandienti, assentire attrahenti? Ille sua nondum reliquerat; quid mirum si te qui suus eras, requirebat? Si agnum de grege, vitulum de armento cum perdit, requirit, et nemo causatur; te quoque, qui multis ovibus vel vitulis apud eum pluris es, ademptum si repetit, quis inde miretur? Siquidem non usurpat illam sibi perfectionem, de qua dicitur: *Si quis abstulerit tua, ne repetas* **(Luc. VI, 30)**. Repetebat ergo suum, qui sua adhuc tenebat. At tu qui jam saeculum spreveras, saecularem sequi debebas? Fugit ovis tremebunda, veniente **9** lupo; abscondit se columba tremens, accipitre viso; de cavernula sua mus esuriens exire non audet, ambiente cato: et tu cum videbas furem, currebas cum eo? **(Psal. XLIX, 18.)** Nam quid aliud quam furem dixerim, qui pretiosam Christi margaritam, id est animam tuam, furari non dubitaverit?

3. Volebam, si possem, illius errorem dissimulare, ne odium et nullum fructum consequerer ex veritate. Sed non potui, fateor, intactum transire, quem usque ad hanc diem comperi Spiritui sancto pro viribus restitisse. Nam qui manum non retinet a malo quo [*al.* quod], potest, licet quandoque frustretur effectus, non minus culpatur affectus. In me certe fervorem novitium exstinguere voluit; sed, Deo gratias, non valuit. Alteri quoque nepoti suo Guirrico, cognato tuo, multum restitit: sed quid nocuit? Imo plurimum praestitit.

Destitit invitus tandem senex avunculus a perseeutione; exstitit invictus puer nepos, gloriosior de tentatione. Sed heu! quomodo te vicit, qui illum vincere non potuit? Aut quomodo qui te vicit, ab illo superatus est? Nunquid te fortior ille? nunquid prudentior? Certe qui antea utrumque noverant, Guirrico Fulconem praeferebant. At postquam ventum est ad bellum, exitus indicavit hominum errasse judicium. Ibi, proh pudor! fugit qui praeferebatur, ubi fortiter vicit qui inferior credebatur.

4. Sed quid de avunculi dicam malitia, qui a Christi militia retrahit nepotes suos, ut secum trahat ad inferos? Itane solet beare amicos? Quos Christus vocat secum in aeternum mansuros, avunculus revocat secum in aeternum arsuros. Miror si jam Christus ei non irascatur, et dicat: *Quoties volui congregare* nepotes tuos, *quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, et noluisti? Ecce relinquetur tibi domus tua deserta* **(Matth. XXIII, 37)**. Christus dicit, *Sinite parvulos venire ad me; talium enim est regnum caelorum* **(Matth. XIX, 14)**: avunculus ait. Sinite nepotes meos ut ardeant mecum. Christus dicit, Mei sunt, mihi debent servire: Sed oportet, inquit avunculus, eos mecum perire. Christus dicit: Mei sunt, ego illos redemi: Sed ego, inquit avunculus, eos nutrivi. Tu quidem, ait Christus, illos nutristi, sed pane meo, non tuo; ego vero redemi non sanguine tuo, sed meo. Sic carnalis avunculus contra Patrem spirituum pro nepotibus certat, quos dum bonis cupit onerare terrenis, coelestibus exhaeredat. Christus tamen non rapinam arbitratus, si suos quos fecit et redemit sanguine proprio, ad se venientes collegerit, juxta quod ante promiserat, *Et eum qui venit ad me, non ejiciam foras* **(Joan. VI, 37)**, Fulconi primo

pulsanti laetus aperuit, laetis amplexibus laetum excepit. Quid plura? veterem hominem exuitur, et novum induitur; quodque solo nomine exstiterat, moribus et vita canonicum profitetur. Fama volat, bonus odor Christo; rei novitas circumquaque diffusa pervenit ad aures avunculi.

5. Quid ergo faceret carnalis nutritius, qui carnis, quam nutrierat, quam carnaliter amabat, solatium perdebat? Etsi aliis fuit res illa odor vitae ad vitam **(II Cor. II, 16)**, sed non illi. Qnare? Quia *animalis homo non percipit ea quae sunt spiritus Dei. Stultitia enim illi videtur* **(I Cor. II, 14)**. Nam si spiritum Christi haberet, non tam de carne doleret, quam gauderet de spiritu. Sed quia terrena, non quae sursum sunt, sapiebat, turbatus et tristis tale aliquid secum volvebat: Quid audio? vae mihi! a quanta spe cecidi! Sed quid? debetne stare quidquid absque meo consilio, absque mea licentia fecerit? Quod jus, quae lex, quae justitia, quae ratio, ut quem ex utero nutriendum suscepi, alius fruatur adulto? Jam caput aspersum canis, heu! vitae meae reliquum expendam cum moerore, quia me deseruit baculus senectutis meae. Heu mihi! si hac nocte expetitur a me anima mea, quae paravi, cujus erunt? **(Luc. XII, 20.)** Promptuaria mea plena, eructantia ex hoc in illud: oves meae fetosae, abundantes in egressibus suis; boves meae crassae cui remanebunt? **(Psal. CXLIII, 13.)** Praedia, prata, domus, argentea vasa et aurea, **10** cui congregata sunt? Ditiores quosque ac quaestuosiores ecclesiae meae honores acquisieram mihi; reliquos, etsi non licebat habere, spe tamen in Fulcone tenebam. Quid igitur faciam? Propter illum unum tot et tanta perdam? Nam quidquid sine illo possederim, amisisse me judico. Quin potius et ista retinebo, et illum revocabo si potero. Sed quomodo? Factum est, auditum est.

Quod factum est, non potest non fieri: quod auditum est, celatum esse non poterit. Fulco canonicus est regularis; si revertitur ad saeculum, notabilis erit et infamis. Sed tolerabilius est hoc audire de illo, quam vivere sine illo. Cedat ergo nunc honestas utilitati, pudor necessitati. Malo non parcere verecundiae pueri, quam miserabili subjacere tristitiae.

6. Acquiescens itaque consilio carnis, rationis oblitus et legis, tanquam leo paratus ad praedam **(Psal. XVI, 12)**, et sicut leaena rapto catulo rapiens et rugiens, sacra non veritus, sanctorum irrupit habitaculum, in quo tirunculum suum Christus absconderat a contradictione linguarum, postmodum admisturus consortio Angelorum. Quaerit ac flagitat reddi sibi nepotem suum; queritur et clamat injuste se ab illo relictum, Christo reclamante et dicente: Quid agis, miser? quid furis? quid me persequeris? Non sufficit tibi, quod tuam, tuoque exemplo multorum mihi animas tuleris, si non etiam hunc ausu sacrilego rapias de manu mea? Non times tu futurum judicium? an contemnis terrorem meum? Cui hoc facis? cui bellum indicis? Terribili utique, et ei qui aufert spiritum principum **(Psal. LXXV, 13)**. Insane, redi ad cor tuum; memorare novissima tua, et non peccabis **(Eccli. VII, 40)**: memorare quae tua substantia, et utiliter timebis. Et tu puer, inquit, si assenseris, si acquieveris, morte morieris . Memento uxoris Lot de Sodoma quidem creptae, quia Deo credidit; sed in via mutatae, quia retro aspexit **(Gen. XIX, 26)**. Disce in Evangelio quod non liceat retro aspicere ei, qui semel manum ad aratrum misit **(Luc. IX, 62)**. Avunculus tuus quaerit animam tuam, qui jam perdidit suam. Verba oris ejus, iniquitas et dolus. Noli intelligere, fili mi, ut male agas **(Psal.**

XXXV, 4); noli intendere in vanitates et insanias falsas **(Psal. XXXIX, 5)**. Ecce in via qua ambules, abscondit laqueos, tetendit retia. Molliti sunt sormones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula **(Psal. LIV, 22)**. Vide, fili mi, ne capiaris a labiis iniquis, et a lingua dolosa. Configat carnes tuas divinus timor, ne te decipiat carnalis amor. Blanditur, sed sub lingua ejus labor et dolor; lacrymatur, sed insidiatur; insidiatur ut rapiat pauperem, rapere pauperem dum attrahit eum **(Psal. X, 7, 9)**. Cave, inquam, fili mi, ne acquiescas carni et sanguini **(Galat. I, 16)**; nam gladius meus devorabit carnes **(Deut. XXXII, 42)**. Sperne blandimenta, contemne promissiones. Promittit magna, sed ego majora; offert plura, sed ego plurima. Dimittes ergo pro terrenis coelestia, pro temporalibus aeterna? Alioquin oportet te solvere vota tua, quae distinxerunt labia tua. Juste exigitur ad solvendum, qui non cogitur ad vovendum: nam etsi cum pulsares, non repuli; tamen ut intrares, non compuli. Non licet ergo dimittere quod sponte promisisti: non est fas requirere quae per te dimisisti. En utrumque vestrum praemoneo, utrique salubriter consulo. Tu, inquit ad avunculum, regularem ne reducas ad saeculum; quia si reducis, seducis quem apostatare facis. Tu, regularis, saecularem ne sequaris; quia si illum sequeris, me persequeris, cui de te ipso injuriam facis. Tu si seduxeris animam pro qua mortuus sum, crucis meae te constituis inimicum. Qui enim non colligit mecum, dispergit **(Matth. XII, 30)**; quanto magis qui collectos dispergit? Tu vero si ei consentis, a me dissentis; quia qui non est mecum, contra me est **(Ibid)**. Quanto magis qui mecum fuit, si me deserit, contra me est? Tu si circumvenis parvulum qui ad me venit, seductor ac sacrilegus judicaberis: tu vero si quod aedificaveras, iterum destruis; praevaricatorem te constituis. Ambos vos necesse est meo

judicio praesentari, ambos assistere meo tribunali: alter de propria praevaricatione, **11** alter de alterius seductione judicabitur; et unde alteri in iniquitate sua morietur, inde morientis sanguis de manu alterius requiretur **(Ezech. III, 18)**. Haec et his similia, utriusque teste conscientia, utrique, Christe, invisibiliter, sed terribiliter intonabas; his sacris monitis amborum mentes pie terrendo pulsabas. Quis ad haec non timeret, timendo recipisceret, nisi qui more aspidis surdae et obturantis aures suas, vocem venefici incantantis sapienter, aut non audiret **(Psal. LVII, 5, 6)**, aut se audire dissimularet?

7. Sed usquequo jam satis vel nimis longam protrahimus epistolam, dum inviti loquimur rem silentio dignam? Cur tantis circuitionibus ad veritatem ambimus, dum pudenda revelare timemus? Dicam tamen, dicam cum pudore, quod multis cognitum, occultare etsi volo, non valeo. Sed quare cum pudore? Utquid me scribere pudeat, quod illos non puduit facere? Si pudeat audire quod impudenter egerunt; non pudeat emendare quod libenter non audiunt. Proh dolor! neutrum illorum revocare potuit, aut illum a seductione timor et ratio; aut hunc a praevaricatione pudor et professio. Quid plura? verba praecipitationis concinnat lingua dolosa: concepit dolorem, et persuasit iniquitatem. Subvertit perversus conversum: revertitur canis ad vomitum **(II Petr. II, 22)**. Ecclesia vestra suum recepit alumnum, quem melius habebat amissum. Sic Lugdunum olim, studio similiter et industria sui decani, ejusdem decani nepotem, suum canonicum, quem bene perdiderat, male recuperavit. Sicut ille Fulconem beato Augustino, sic Othbertum iste sancto Benedicto subripuit. O quam ordinatius ipse cum sancto sanctus efficeretur, quam cum perverso sanctus perverteretur! o quam pulchrius senem

saecularem puer religiosus ad se traheret, et sic vinceret uterque, quam religiosum saecularis ad se retraheret, in quo victus est uterque! O senem infelicem! o avunculum crudelem! qui jam decrepitus, statim moriturus, nepotis animam prius interfecit; quem ut peccatorum suorum haberet haeredem, a Christi sorte privavit! Sed qui sibi nequam est, cui bonus? **(Eccli. XIV, 5.)** Maluit in suis facultatibus habere successorem, quam pro iniquitatibus intercessorem.

8. Sed quid ad me de decanis magistris nostris, qui principatum meruerunt in ecclesiis? Clavem scientiae tenent, et primas cathedras in conventibus possident. Viderint ipsi qualiter subditos judicent, fugitivos revocent, revocatos, si ita voluerint, iterum effugent, dispersos colligant, collectos dispergant: quid ad me? Fateor, aliquantum in illos propter te, mi Fulco, modum nostrae parvitatis excessi; dum tuam de illis cupio palliare verecundiam, temperare culpam. Omitto ergo illos, ne non tam reprehensioni, quam reprehensori juste indignentur; nec tam de sua correctione cogitent, quam mihi de praesumptione calumnientur. Non Ecclesiae principem, sed puerum scholarem objurgare suscepi, qui nesciat indignari, non norit irasci. Nisi forte et tu sensu, non malitia parvulus, idipsum mihi calumnieris, et dicas: Imo quid mihi et ipsi? quid ad illum de peccato meo? Nunquid ego sum monachus? Et ad hoc, fateor, quod respondeam non habeo; nisi quod confisus sum tum de tua, quam in te credidi, ingenita mansuetudine, tum de Dei charitate, qua et in principio epistolae excusasse me memini. Ejus zelo tantum tui erroris misertus, tantum tuae miseriae compassus sum, quatenus supra modum et morem meum de te non meo me intromiserim. Gravis lapsus tuus ac miserabilis casus

provocavit me ut hoc praesumpserim. Quem enim coaetaneorum tuorum me vidisti arguere? cui vel brevissimas aliquando litteras direxisse? Non tamen quod omnes caeteros sanctos putaverim, aut nihil in eis reprehensione dignum invenerim.

9. Cur ergo, inquis, singulariter me reprehendis, cum et in aliis videas quod justius forsitan reprehendere possis? Ad quod ego: Propter singularitem erroris tui, propter immanitatem peccati tui. Nam etsi **12** plerique alii perdite vivunt, etsi inordinati et indisciplinati sunt; nondum tamen ordinem aut disciplinam professi sunt. Sunt quidem peccatores, sed non praevaricatores. Tu vero quantumlibet modeste et honeste vivas; si caste, si sobrie, si omnino religiose te habeas: Deo tamen minus accepta est tua religio, quam deturpat voti praevaricatio. Idcirco, charissime, ne te tuis coaetaneis compares, a quibus professio te separat; nec respectu saecularium de tua tibi forte paulo graviori continentia blandiaris, cum tibi Dominus dicat: *Utinam te calidum aut frigidum invenissem.* Hic ostenditur aperte, quia minus Deo tepidus places, quam si vel quales illi sunt, frigidus esses. Illos utique Deus patienter exspectat de frigore quandoque ad calorem proficere, te vero indignans advertit de calore jam in teporem defecisse. Et quia tepidum te inveni, *incipiam,* inquit, *te evomere ex ore meo* **(Apoc. III, 15, 16)**. Et merito, quia tu ad tuum vomitum redisti, quia tu ejus gratiam evomuisti.

10. Heu! quomodo Christum tam cito fastidis de quo scriptum est: *Mel et lac sub lingua ejus?* **(Cant. IV, 11.)** Miror, quod ad gustum cibi dulcissimi nausearis; si tamen gustasti quam dulcis est Dominus. Aut certe nondum gustasti, et nescis quid

sapit Christus; ideoque non appetis inexpertum: aut si gustasti, et dulce non sapuit, sanum non habes palatum. Ipse quippe Dei est sapientia, quae ait: *Qui comedit me, adhuc esuriet; et qui bibit me, adhuc sitiet* **(Eccli. XXIV, 29)**. Sed quomodo potest esurire vel sitire Christum, plenus quotidie siliquis porcorum? Non potes bibere simul calicem Christi, et calicem daemoniorum **(I Cor. X, 20)**. Calix daemoniorum superbia est, calix daemoniorum detractio et invidia est, calix daemoniorum crapula et ebrietas est; quae cum impleverint vel mentem vel ventrem tuum, Christus in te non invenit locum. Non mireris quod dico. In domo avunculi tui non potes inebriari ab ubertate domus Dei. Cur, inquis? Quia domus deliciarum est. Quomodo ignis et aqua simul esse non possunt, sic spirituales et carnales deliciae in eodem se non patiuntur. Ubi crapulam ructantis inter pocula senserit Christus, vina sua, dulciora super mel et favum, menti propinare non dignatur. Ubi curiosa ciborum diversitas, ubi divitis supellectilis discolor varietas oculos pariter pascit et ventrem, coelestis panis jejunam deserit mentem. Eia laetare, juvenis, in adolescentia tua, ut decedente pariter cum aetate temporali laetitia, succedat quae te absorbeat aeterna tristitia. Sed absit hoc ab adolescentulo nostro, avertat hoc Deus a puero suo. Quin potius disperdat Dominus universa labia dolosa eorum qui tibi tale concilium donant, qui dicunt tibi quotidie, Euge, euge; et quaerunt animam tuam. Hi sunt cum quibus habitas, quorum prava colloquia [*al.* concilia] adolescentis bonos mores corrumpunt.

11. Sed quamdiu jam non exis de medio eorum? Quid facis in urbe, qui claustrum elegeras? quid tibi cum saeculo, qui saeculum spreveras? Funes ceciderunt tibi in praeclaris, et tu

opibus inhias terrenis? Si vis habere simul et haec et illa, breviter tibi respondebitur: *Memento, fili, quia recepisti bona in vita tua* **(Luc. XVI, 25)**. *Recepisti* dixit; non, Rapuisti: ne etiam de hoc tibi frustra blandiaris, quod tuis contentus, aliena non rapias. Verumtamen quae sunt illa tua? Beneficia Ecclesiae? Recte. Quia surgis ad vigilias, vadis ad missas, horis chorum nocturnis diurnisque frequentas; bene facis. Sic Ecclesiae praebendam gratis non accipis. Dignum est ut qui altario deservit, de altario vivat. Conceditur ergo tibi, ut si bene deservis, de altario vivas; non autem ut de altario luxurieris, ut de altario superbias, ut inde compares tibi frena aurea, sellas depictas, calcaria deargentata, varia griseaque pellicea a collo et manibus ornatu purpureo diversificata. Denique quidquid praeter necessarium victum ac simplicem vestitum de altario retines, tuum non est; rapina est, sacrilegium est. Orabat quidem sapiens tantum victui suo tribui necessaria non superflua **(Prov. XXX, 8)**. **13** *Habentes,* ait Apostolus, *victum et vestitum* **(I Tim. IV, 8)**; non, Victum et ornatum. Et quidam alius sanctus: *Si dederit,* inquit, *mihi Dominus panem ad manducandum, et vestimentum quo operiar* **(Gen. XXVIII, 20)**. Nota, *quo operiar*. Sic ergo et nos contenti simus vestimentis quibus operiamur, non quibus lasciviamus, non quibus superbiamus, non quibus mulierculis vel simulari, vel placere studeamus. Sed hoc faciunt, inquis, cum quibus habito; si non facio quod caeteri, de singularitate notabor. Propterea, inquam, exi de medio eorum. ne aut in urbe notabiliter vivas, aut exemplo pereas aliorum.

12. Quid agis in urbe, delicate miles? Commilitones tui quos fugiens deseruisti, pugnant et vincunt; pulsant et intrant;

coelum rapiunt et regnant - et tu sedens super ambulatorem tuum, indutus purpura et bysso, circuis plateas, vicos perambulas? Haec sunt pacis ornamenta, non belli munimenta. An dicis, *Pax et non est pax?* **(Ezech. XIII, 10.)**. Purpura non propulsat libidinem, non superbiam, non avaritiam repellit; et si qua sunt alia ignea inimici jacula, non exstinguit. Denique, quod magis metuis, febrem non prohibet, mortem non arcet. Ubi sunt arma bellica? ubi scutum fidei? ubi galea salutis? ubi patientiae lorica? Quid trepidas? Plures sunt nobiscum, quam cum illis. Sume arma, resume vires, dum adhuc praelium durat. Adsunt Angeli spectatores et protectores: adest ipse Dominus adjutor et susceptor, qui doceat manus tuas ad praelium, et digitos tuos ad bellum **(Psal. CXLIII, 1)**. Procedamus in adjutorium fratrum, ne si forte sine nobis pugnent, sine nobis vincant, sine nobis ingrediantur; novissime cum clausa fuerit janua, sero pulsantibus, nobis de intus respondeatur: *Amen dico vobis, nescio vos* **(Matth. XXV, 12)**. Fac, quaeso, te prius sciri, fac te prius videri: ne tunc nesciaris ad gloriam, sciaris autem ad poenam. Si te Christus agnoscit in bello, recognoscet in coelo; et sicut promisit, manifestabit tibi se ipsum **(Joan. XIV, 21)**; si tamen, et tu poenitendo et resipiscendo talem te exhibueris, ut cum fiducia dicere possis: *Tunc cognoscam, sicut et cognitus sum* **(I Cor. XIII, 12)**. His interim admonitionibus verecundum adolescentis animum pulsatum esse sufficiat. Jam enim nostris etiam precibus pro eo divina pulsanda est pietas; quae si ad ictus nostrarum invectionum ejus mentem vel parum mollitam invenerit, confido de ipsa, quod citius nos de ipso laetificabit.

EPISTOLA III . AD CANONICOS REGULARES DE AILDICURTE. *Laudibus suis se terreri magis, quam demulceri. Deinde quosdam ex canonicis S. Augustini, a se susceptos non esse impediendos.*

Clericorum qui sunt in loco qui dicitur Aildicurtis, Deo servientium, sancto conventui, magistro S. et discipulis, pusillus grex Clarae-Vallensium fratrum, et eorum qualiscumque minister frater BERNARDUS, in spiritu ambulare, et spiritualiter omnia examinare .

Exhortatio illa in litteris vestris tam salubris, tam compendiosa, magna quidem scientiae mira charitatis vestrae indicia, mirantibus nobis et congratulantibus praefert. Sed quod de laudibus nostris pro vestra devotione, quae tamen non probastis, tam excellentia praemisistis; etsi ad humilitatis quoque formam (quantum ex vobis est) non mediocriter instruere nos potuit, conscientias tamen nostras multo inferius jacentes, quantum in nobis est, vehementer exterruit. Quis enim nostrum suam attendens conversationem, tanta **14** de se et tam indebita, sine magno vel metu, vel periculo possit audire? De hujusmodi quippe alieno, seu etiam proprio se judicio committere, securum non est. Qui enim judicat nos, Dominus est **(id. IV, 4)**. Caeterum de fratribus, de quorum salute vestram nimirum charitatem sollicitam esse cognovimus, ut securos vos reddamus; noveritis multorum illustrium virorum, et maxime clarissimi viri Willelmi Catalaunensis episcopi, hortatu et consilio ad nos

declinasse, seque a nobis suscipi multis precibus ac supplicationibus impetrasse: ea videlicet intentione, ut ob tenorem arctioris vitae, ab institutionibus beati Augustini ad observantias sancti Benedicti Dei adjutorio sic transeant, ut tamen ab ejus magisterio qui unus est omnibus Magister in coelo et in terra **(Matth. XXIII, 8)**, non discedant; illamque primam fidem, quam apud vos, imo quam primum in Baptismo promiserunt, non irritam faciant, sed salvam integramque custodiant. Talibus itaque taliter susceptis, absit ut sinceritatem vestram, aut in suscipiendo laesam, aut in retinendo laedendam esse credamus: dum tamen illos, si forte infra annum probationis, qui regulariter constitutus est, coepta deserere, et ad vos redire velle contigerit invitos non detineamus. Alioquin, sanctissimi fratres, vestra non refert, ut spiritum libertatis qui in eis est, anathemate inconsulto frustra impedire nitamini: nisi forte (quod Deus avertat) quae vestra, non quae Jesu Christi sunt, quaerere studeatis.

EPISTOLA IV . AD ARNOLDUM ABBATEM MORIMUNDI. *Arnoldum abbatem, temere relicto monasterio peregrinantem, ad monasterii curam revocat, fratrum scandala et gregis pericula exponens.*

Domno abbati ARNOLDO, frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum compunctionis et consilii.

1. Primo scire te volo, domnum Cisterciensem, necdum quando tuus nuntius ad nos venit, de Flandria, quo paulo ante per nos transierat, remeasse; et ob hoc nec litteras accepisse, quas ei jussisti praesentari, et adhuc esse tantae a te praesumptae novitatis ignarum. Felix interim, cui tam tristes rumores, vel ad tempus liceat ignorare. Deinde quod de tui, desperando nos, revocatione interdicis, ne quod quasi inconcusse apud te fixum est, frustra tibi litteras dirigendo dissuadere conarer: in hoc tibi obedire fortasse quidem pro ratione non debui; revera autem prae dolore, fateor, non potui: cum etsi pro certo scirem, ubi te opportune invenissem, ipse potius venissem, quam has misissem, effecturus fortasse per me ipsum, quod nullis litteris possum. Rides forsitan meam hujusmodi tanquam cassam fiduciam, utpote propriae pertinaciae conscius: ad quam utique flectendam, nullam vim, nullam precem, nullam speras praevalere industriam. At vero ego de illius potentia non diffidens qui dixit: *omnia sunt possibilia credenti* **(Marc. IX, 22)**: fidenter usurpans et mihi illam sententiam, *Omnia possum in eo qui me confortat* **(Philipp. IV, 13)**: quamvis in magna parte lapidei cordis tui obstinationem et ipse non ignorem, utinam nunc tamen, sive fructuose, sive frustra, tuo lateri adhaererem. Quanta quae me movent adversum te, frustra nescio an fructuose, jacerem tibi in faciem; non solum verbis, sed et vultu et oculis. Tuis deinde provolutus vestigiis, tenerem pedes; amplecterer genua; totusque a collo pendens, illud mihi dulcissimum **15** caput deosculerer, quod sub uno mecum proposito, suavi jugo Christi jam pluribus annis attritum est. Flerem quoque, quantum valerem, rogarem et obsecrarem per Dominum Jesum, quatenus parceres, primo quidem ejus cruci, qua utique redemit quos tu quantum in te est, perimis; collegit

quos tu dispergis. Perimis, inquam, et dispergis, sive quos tecum ducis, sive quos hic deseris: quibus utique etsi diversum, non dispar tamen utrisque metuimus periculum. Deinde etiam parceres et nobis amicis tuis: quibus licet immeritis, nonnisi fletum et lacrymas reliquisti. O si hoc mihi licuisset, flexissem forsitan affectione, quem ratione non possum: pectusque illud ferreum, quod nec Christi timore in hac re duntaxat cedere acquiescit, fraterna forte pietas emollisset. Sed heu! et hanc nobis copiam substraxisti.

2. O magna nostri Ordinis columna! Patienter quaeso, audi amicum vel absentem, tuae penitus discessionis impatientem, tuo medullitus et labori, et periculo compatientem. O, inquam, magna nostri Ordinis columna! non metuis te ruente magnam mox procul dubio ruinam secuturam? At ego, inquies, non ruo: scio quod facio; bonam conscientiam habeo. Esto: credimus tibi de te. Sed nunquid de nobis, qui jam et gravia tuo ex discessu gementes sustinemus scandala et graviora paventes exspectamus pericula? An et tu quoque non ignoras ista, sed dissimulas? Qua ratione ergo multorum faciendo ruinam, te ruere non praesumis: qui in hoc videlicet positus eras, ut non quod tibi est utile, sed magis quod aliis; nec quae tua, sed quae Jesu Christi sunt, quaerere debeas? Quomodo, inquam, securus abis, qui gregi tibi commisso omnem de se securitatem in perpetuum aufers? Quis occurret lupis incursantibus? quis consolabitur in tribulationibus? quis providebit in tentationibus? quis denique leoni resistet rugienti, et quaerenti quem devoret? Patebunt sine dubio morsibus malignantium, qui devorant plebem Christi sicut escam panis. Heu! quid facient novellae plantationes Christi, quae per manus tuas consitae fuerant diversis in locis, et locis

horroris, et vastae solitudinis? Quis circumfodiet? quis impinguabit fimo? quis sepem circumdabit? quis succrescentes sollicitus erit rescindere surculos? Aut flante profecto tentationum vento, tenerrimae adhuc, heu facile eradicabuntur: aut inter fruteta certe simul exorientia, cum non erit qui purget, suffocatae nullum afferent fructum.

3. Quae cum ita sint, judica tu quale hoc tuum bonum erit, aut si vel esse poterit bonum cum tantis malis. Quantumlibet dignos facturum te fructus poenitentiae confidas, nonne hujuscemodi spinis necesse erit suffocari? Nonne denique si recte offers, et non recte dividis, peccas? **(Gen. IV, 7, sec. LXX.)** Quid enim? Rectene forte dividere esse dices, soli animae tuae consulere; et filios tuos quos orphanos relinquis, consilio paterno destituere? O miseros et miserabiles, et eo miserabiliores, quo vivo se conspiciunt orbari patre! Quanquam dubitare te quoque oportuerit, an vel tibi recte consulas, in eo videlicet, quod absque consilio fratrum et coabbatum tuorum, absque patris et magistri tui licentia, rem tam novam praesumis. Illud etiam multos permaxime movet, quod pueros imbecilles et delicatos juvenes tecum ducis. Alioquin si boni et robusti sunt, desolatae domui fuerant necessarii: si delicati (ut dixi) et imbecilles, durae ac laboriosae peregrinationi non erunt idonei. Sed et regendis animabus eorum nequaquam te ultra credimus velle praeesse: quippe cujus cognovimus esse propositum, pastoralem abjicere sarcinam duntaxat tuorum, et soli deinceps vivere tibi. Valde enim incongruum esset, ut alibi praesumptuose non vocatus resumeres, quod alibi prohibitus inconsulte relinquis. Sed jam ne omnia scienti multa superfluo ingeram: in fine et in fide tibi polliceor, si opportunitatem loquendi

tecum mihi dederis, daturum **16** me operam, quatenus idipsum quod inordinate et periculose aggressus es, licite et ob hoc secure peragas. Vale.

EPISTOLA V . AD ADAM MONACHUM. *Dehortatur, ne Arnoldo abbati Morimundi adhaereat, nec se peregrinationis, aut potius vagationis ejus socium praebeat.*

1. Tua mihi satis comperta humilitas, et instantis periculi necessitas praebet mihi fiduciam conveniendi te acrius, et arguendi liberius. O insensate! quis te fascinavit tam cito recedere ab illo saluberrimo consilio, in quo dudum tibi pariter et mihi, Deo solo teste, conventum est? Cogita, insipiens, vias tuas, et converte pedes tuos in testimonia Domini. Non recordaris, quod primo in Majori-Monasterio tuae conversionis initia dedicasti; secundo apud Fusniacum , nostrae te qualicumque providentiae commendasti; tertio in Morimundo stabilitatem tuam firmasti; quarto mecum rursus inito consilio, suggestae tibi ab abbate Arnoldo peregrinationi, imo vagationi, ingenue abrenuntiasti; ipsius quoque tibi consortium, si non ipse licite posset abire, illicitum judicasti? Quid enim? Licitene, dices, illum recedere, qui et sibi commissis lacrymabile scandalum reliquit, nec commissoris licentiam exspectavit?

2. Sed quorsum, inquies, tendunt haec, quae sic retractare voluisti? Ut te manifestae levitatis arguam, ut Est et Non esse apud te evidenter ostendam: sicque errorem tuum jam tandem agnoscens et erubescens, vel sero discas ab apostolo, non omni spiritui credere **(Joan. IV, 1)**; discas a Salomone multos quidem amicos, unum autem habere consiliarium de mille **(Eccli. VI, 6)**; discas Praecursoris Domini exemplo, non solum mollibus non vestiri, sed nec in modum vento agitatae arundinis **(Matth. XI, 9, 8)** circumferri omni vento doctrinae; discas ex Evangelio domum tuam supra petram fundare **(Matth. VII, 24)**; discas et cum discipulis serpentis non oblivisci prudentiam cum simplicitate columbae **(Matth. X, 16)**: et tam ex his, quam ex aliis atque aliis Scripturarum testimoniis hanc colligas summam, quantum tibi videlicet usque modo milleformis ille seductor illusit, qui cum in te boni initium non valuit praepedire, invidit perseverantiae: hoc nimirum suae posse sufficere malitiae judicans, si hanc posset auferre tibi, quam solam virtutum noverat coronari. Obsecro te per viscera misericordiae Christi, ut nullatenus abeas, aut vel non priusquam ad nos loco quidem opportuno venias loqui, si quod forte tantis malis, quae jam nobis ex vestra discessione, aut venisse sentimus, aut ventura metuimus, queat remedium inveniri. Vale.

EPISTOLA VI . AD BRUNONEM COLONIENSEM. *Monachos quosdam abbatis Morimundi vagabundos opera Brunonis reduci cupit ad monasterium.*

Domino BRUNONI viro illustri , et dilecto suo, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

1. Ex quo dudum Remis nostri invicem utrique gratam cepimus notitiam, non puto vos nostrae penitus fuisse parvitatis oblitum. Et ob hoc non timide tanquam ad extraneum, sed fidentissime scribo ad vos quaecumque volo, ut ad notum et familiarem nostrum. Arnoldus abbas Morimundensis, in grave totius nostri Ordinis scandalum, suum nuper monasterium satis inordinate deseruit: quippe qui nec coabbatum suorum in tam scrupuloso facto exspectavit consilium; nec ipsius, cui praecipuam debebat subjectionem, abbatis **17** scilicet Cisterciensis, licentiam vel assensum: sed cum esset homo sub potestate, habens et ipse sub se milites, potestatis impatiens superioris, alienum quidem jugum a propria cervice superbus abjecit, suum autem superbior in subjectos retinuit. Siquidem de magna multitudine monachorum, quos circuiens mare et aridam inaniter congregarat, non Christo, sed sibi; paucis admodum, hisque simplicioribus ac remissioribus relictis desolatis, meliores quosque et perfectiores sui socios erroris assumpsit. Inter quos, tres quorum nos maxime ablatione turbavit, ausus est etiam seducere, et secum ducere statuit; Evrardum videlicet fratrem nostrum [*al.,* vestrum], et Adam quem bene nostis, nobilemque illum puerum Conradum, quem et pridem non sine scandalo tulerat de Colonia. Quos tamen, si operam dare volueritis, vestra confidimus posse revocari industria.

2. Nam de ipsius Arnoldi revocatione, quia jam in pluribus ejus inflexibilis animi obstinationem probavimus, incassum laborare vos nolumus. Audivimus autem Evrardum et Adam,

et nonnullos ejusdem consortii alios fratres, in vestris adhuc partibus demorari. Quod si verum est, oportet vos eos per vos interim, si dignamini, convenire, flectere precibus, ratione convincere, et columbinam eorum simplicitatem prudentia instruere serpentina; ne putent obedientiam inobedienti adhaerere, ne licite sequi se posse confidant vagantem illicite, ne seducantur deserere professum Ordinem propter inordinatum hominem; cum ipsum quoque angelum de coelo, si aliud eis evangelizaverit, dubitare non oporteat apostolica auctoritate anathema dicere **(Galat. I, 8)** : et ab ipso doceantur Apostolo, se ab omni fratre inquiete ambulante debere subtrahere **(II Thess. III, 6)**. Qui vos quoque doceat, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum **(I Tim. VI, 17)**, donec omnibus abrenuntiantem, probatum sibi Christus vindicet discipulum. Valete.

EPISTOLA VII . AD ADAM MONACHUM . *Adamum ut ad monasterium vel nunc tandem abbate mortuo redeat, hortatur: ostendit, in tali causa nullum fuisse obedientiae vinculum. Demum respondet, cur aliorum Ordinum religiosos recipiat.*

1. Si maneres in charitate, quam in te olim aut novimus aut putavimus, charitatis profecto damna sentires, quae utique sunt scandala pusillorum. Nec enim charitas charitatem

offenderet aut contemneret, cum sentiret offensam. Nam se ipsam non potest negare, nec enim in se divisa est. Novit potius in se divisa conjungere: conjuncta dividere nescit. Proinde, ut dixi, si maneret in te, non sileret, non quiesceret, non dissimularet, gemens et aestuans, et intra pium pectus tuum procul dubio submurmurans illud: *Quis scandalizatur, et ego non uror?* **(II Cor. II, 29.)** Siquidem benigna est, pacem diligit, congaudet unitati. Sola quippe est quae illam generat, colligat, solidat, et conservat ubicunque servari cognoscitur in vinculo pacis. Infensa ergo vobis hac tam honorabili matre unitatis et pacis, quo pacto, quaeso, vestrum quodcunque sacrificium Deo fore acceptum praesumitis, cum absque illa nec martyrium quidem aliquid esse putet Apostolus? **(I Cor. XIII, 3.)** Aut qua ratione vobis forte infensam non esse confiditis [*al.* creditis], cujus castis visceribus, cujus charis pignoribus tam inhumane agendo non pepercistis nec parcitis, scindentes unitatem, rumpentes vinculum pacis? Ponendum est ergo munus quodcumque offerre paratis, et prius habenti adversum vos, non fratri, sed fratrum multitudini reconciliandum. Ecce nimirum universae fraternitatis unitas adversum vestram paucitatem, quodam veluti vestri discessus gladio sauciata conqueritur, **18** quasi quae plangens miserabiliter dicat: *Filii matris meae pugnaverunt contra me* **(Cantic. I, 5)**. Et merito: qui enim non est cum illa, contra illam est. Putas sine gemitu tam justum filiae gemitum pia possit mater charitas audire? Ideo et ipsa nostris lacrymis jungens suas, ait de vobis: *Filios enutrivi et exaltavi, ipsi autem spreverunt me* **(Isai. I, 2)**. Charitas ipse Deus est. Pax nostra Christus, qui fecit utraque unum **(Ephes. II, 14)**. In trinitate unitas maxime commendatur. Cui ergo

charitas, pax et unitas irata cognoscitur, quid habet in regno Christi et Dei?

2. Sed forsitan dicis: Abbas noster abduxit nos, et secum ire praecepit; num inobedientes esse debuimus? Scis quidem, nisi forte oblitus sis, quid quadam die, communicato mecum jam conspirati scandali consilio, ac diligenter mutua collatione discusso, inter nos convenerit. In quo si permansisses, et de te illud non incongrue diceretur: *Beatus vir qui non abiit in concilio impiorum* **(Psal. I, 1)**. Sed esto. Debuistis obedire filii patri, magistrum sequi discipuli. Licuerit certe abbati monachos suos ducere quo libuerit, et docere quod voluerit: sed quandiu vixit. Nunc vero mortuo illo, quem vel audire doctorem, vel sequi ducem cogimini, quo adhuc tam grave scandalum emendare cunctemini? Quis jam prohibet, non dico me, sed Deum nostrum per os Jeremiae benigne vos revocantem audire? Ait enim: *Nunquid qui cecidit, non resurget? aut qui aversus est non revertetur?* **(Jerem. VIII, 4.)** An et ille moriens interdixit, ne vel post casum tentetis resurgere, post aversionem mutire audeatis de reversione? Itane etiam defuncto necesse est vos obedire, et obedire contra charitatem, obedire in vestrae ipsorum salutis periculum? Sed arbitror quod nequaquam firmius seu tenacius dices esse vinculum abbatum ad subditos, quam conjugum ad se ipsos, quorum quippe Deus copulam, et non homo, inviolabili ligavit sacramento, loquente Salvatore: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* **(Matth. XIX, 6)**. Apostolo autem asserente, solutam esse mulierem a lege viri mortuo illo **(Rom. VII, 2)**; tu te abbatis existimas defuncti lege teneri, et hoc contra legem quae sanction est, legem videlicet charitatis?

3. Et haec dixi, non quod putem vos vel viventi in hoc paruisse debere, aut vel dicendam esse obedientiam sic paruisse. Alioquin generalis de hujusmodi illa sententia est: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* **(Psal. CXXIV, 5)**. At ne forte quis abbatum etiam in malo obedientiam ab hoc maledicto liberam esse contendat, audi alibi apertius: *Filius non portabit iniquitatem patris, et pater non portabit iniquitatem filii* **(Ezech. XVIII, 20)**. Ex his ergo liquido apparet, mala imperantibus non esse parendum, praesertim dum pravis obtemperans imperiis, in quo homini videris obediens, Deo plane, qui omne quod perperam agitur interdixit, inobedientem te exhibes. Valde autem perversum est profiteri te obedientem, in quo nosceris superiorem propter inferiorem, id est divinam propter humanam, solvere obedientiam. Quid enim? quod jubet homo, prohibet Deus; et ego audiam hominem surdus Deo? Non sic Apostoli. Clamant quippe dicentes: *Melius est obedire Deo, quam hominibus* **(Act. V, 29)**. Hinc Dominus in Evangelio Pharisaeos increpans: *Quare ei vos,* inquit, *transgredimini mandatum Dei propter traditiones vestras?* **(Matth. XV, 3.)** Et per Isaiam: *Sine causa autem,* ait, *colunt me, mandata et doctrinas hominum tenentes* **(Isai. XXIX, 13)**. Et item ad Protoplastum: *Pro eo quod obedisti voci uxoris tuae plus quam meae, maledicta terra in opere tuo* **(Gen. III, 17)**. Igitur facere malum, quolibet etiam jubente, constat non esse obedientiam, sed potius inobedientiam.

4. Sane hoc advertendum, quod quaedam sunt pura bona: quaedam pura mala, et in his nullam deberi hominibus obedientiam: quoniam nec illa omittenda sunt, etiam cum

prohibentur; nec ista, vel cum jubentur, committenda. Porro inter haec sunt media quaedam, quae pro modo, loco, tempore vel persona, et mala possunt esse, et bona: et in his lex posita est **19** obedientiae, tanquam in ligno scientiae boni et mali, quod erat in medio paradisi. In his profecto fas non est nostrum sensum sententiae praescribere magistrorum: in his omnino praelatorum nec jussio, nec prohibitio contemnenda. Videamus ne forte tale fuerit quod arguimus in vobis; et ob hoc forsitan argui non debuerit. Quod evidentius elucebit, si praemissae divisionis exempla subjecero. Fides, spes, charitas, et caetera hujusmodi, pura sunt bona: quae quia male non possunt vel juberi vel teneri, bene non possunt vel prohiberi vel non teneri. Pura mala sunt furtum, sacrilegium, adulterium, et caetera talia, quae utique nec vel bene praecipi vel perfici possunt, nec male prohiberi vel non fieri. Adversus hujusmodi non est lex. Nullius quippe prohibitio valet obviare praeceptis: nullius jussio praejudicare prohibitis. Sunt deinde media, quae quidem per se nec bona esse noscuntur, nec mala: possunt tamen indifferenter et bene pariter et male vel prohiberi, vel juberi, sed male nullatenus in his a subditis obediri. Ex his sunt, ut exempli gratia ponam, jejunare, vigilare, legere, et quaeque talia. Sciendum vero quia media quaedam in purorum plerumque bonorum seu malorum transeunt rationem. Nam conjugium cum et fieri liceat, et non fieri, factum jam solvi non licet. Quod ergo ante nuptias medium esse liquebat, in jam conjugatis puri boni vim obtinet. Item propria possidere, saeculari quidem homini medium est, quoniam et non possidere licet: monacho vero quia possidere non licet, purum malum est.

5. Videsne jam, frater, vestrum factum cui potissimum membro divisionis conveniat? Si puris aptandum bonis, probabile est: si puris malis deputandum, vituperabile est: sin vero collocandum inter media: via quidem excusari forsitan potest propter obedientiam, mora vero penitus non potest, quae non fit per obedientiam. Nam mortuo jam abbati, si quid ante jussit quod non debuit, nequaquam esse parendum, superior patefecit disputatio. Et si res per se jam satis elucescat, tamen propter quosdam qui quaerunt occasionem, ubi ratio non suppeditat, clarum faciam breviter, et ita clarum ut omnis dubietatis umbra dispareat; quod nec purum, nec medium bonum, sed plane purum fuerit malum sic obedisse, sic vestrum monasterium reliquisse. Et quidem taceo de mortuo, qui suum et solum jam judicem habet Deum, et vere nunc suo domino aut stat aut cadit: ne forte indignans, et merito indignans dicat Deus: Tulerunt omnes a me judicium. Tamen ad correctionem viventium, non quidem quod gessit, sed quod jussit discutio; utrum videlicet illa jussio vim habere debuerit, quatenus in scandalum multorum ei fuerit obsequendum. Et praemittendum, quod si qui simpliciter, nihilque suspicantes mali, male licet proficiscentem secuti sunt, putantes eum episcopi Lingonensis et abbatis Cisterciensis (nam utrique debitor erat) licentia proficisci (quod utique nonnullos de illo comitatu sic credidisse incredibile non est); nostra haec illos non tangit reprehensio, dummodo ubi compererint, sine mora regrediantur.

6. Igitur adversus illos tantum, imo pro illis sermo est nobis, qui scientes et prudentes miserunt manus in ignem, qui conscii praesumptionis secuti sunt praesumptorem; non audientes Apostolum prohibentem et denuntiantem, ut se ab omni fratre

ambulante inordinate subtraherent **(II Thess. III, 6)**; contemnentes et ipsius Domini vocem dicentis: *Qui non colligit mecum, dispergit* **(Matth. XII, 30)**. Vos, fratres, vos, inquam, aperte et specialiter notat illud apud Jeremiam, quod cum dolore quidem reminiscor, opprobrium. *Haec est,* inquit, *gens quae non audivit vocem Dei sui* **(Jerem. VII, 28)**. Dei enim proprie vox est ista, hostem suum proprio designantis ex officio, et tanquam digito demonstrantis, ut simplices ab ejus impio deterreat consectatu: *Qui non est,* inquit, *mecum, dispergit:* ac si dicat, In hoc te jam mecum non esse intelligas, si sequeris dispersorem. Deo ergo clamante, **20** *Qui non colligit mecum, dispergit;* sequi vos oportuit dispersorem? Deo, inquam, vos invitante ad colligendum, homini potius ad dispergendum obsequi debebatis? Magistros contemnebat, subditos exponebat, socios conturbabat; et vos videntes furem currebatis cum eo! Silere de mortuo statueram: sed compulsus sum, fateor, aliquantulum praetergredi, dum non potuit improbari obeditio, si non reproba monstraretur et jussio. Porro jussio et actio hominis cum diversa non fuerint, impossibile visum est unam sine altera vel approbari, vel respui. Liquet tamen hujuscemodi jussioni non fuisse obtemperandum, Deo quippe imperante contraria. Item majorum institutis, minorum non esse praeponenda, aut communibus privata non praejudicare imperia quis dubitat? Nam ex Regula sancti Benedicti **(Jerem. LXXI)** hoc habemus.

7. Possem quidem abbatem Cisterciensem ad medium deducere, qui utique superior illo quantum pater filio, quantum magister discipulo, quantum denique abbas commisso sibi monacho, merito se a vobis propter ipsum

queritur fuisse contemptum. Possem et episcopum, cujus nihilominus quia non fuit exspectatus consensus, inexcusabilis est et contemptus, cum ad ipsos et de ipsis Dominus dicat: *Qui vos spernit, me spernit* **(Luc. X, 16)**. Sed quoniam his posset ambobus opponi et anteponi Romani pontificis tanquam gravior auctoritas; cujus quippe vos aiunt praemuntios fuisse licentia (quae et ipsa licentia suo quidem loco erit discutienda **(Infra, n. 9)**; talis potius proferatur, cujus omnino fas non sit auctoritati contradicere. Certe summus ille Pontifex qui per sanguinem proprium solus et semel introivit in sancta, aeterna redemptione inventa **(Hebr. IX, 12)** terrifica voce denuntiat in Evangelio, ne quis unum de pusillis ejus audeat scandalizare **(Matth. XVIII, 6)**. Vobis autem unius donetur scandalum, si non ultra processit malum. Facilis sequetur venia culpam, ex qua grave damnum non oritur. Nunc vero quod dubium non est, pluribus scandalizatis, quis aperte non videat quam inhumane humanam jussionem divinae praetuleritis? Quod quidem audere, quis nisi amens dicere audeat bonum esse aut bonum fieri posse, quantaelibet dignitatis homine praecipiente? Quod autem nec bonum est, nec bene fieri potest, purum procul dubio malum est. Unde consequenter advertitur, quod iter vestrum in multorum usurpatum scandalum, ac per hoc et contra Dei mandatum, non purum bonum aut medium, sed purum omnino fuerit malum: quoniam quidem et purum bonum semper bonum est, et medium bene fieri potest.

8. Quomodo ergo vel abbatis jussio, vel Papae permissio licitum facere valuit, quod purum (sicut irrefutabiliter probatum est) malum fuit: cum superius nihilominus allegatum sit, ea quae hujuscemodi sunt, id est pura mala, ut

nunquam juste juberi, sic nec licite posset fieri? Vides quam inanis excusatio de humana obedientia, ubi in Deum convincitur facta transgressio? Nec timendum mihi arbitror, quod ad illud Domini responsum de sibi nuntiato scandalo Pharisaeorum refugias, ut quomodo ille nihili pendebat dicens, *Sinite illos, caeci sunt, et duces caecorum* **(Matth. XV, 14)**; ita et nostra vobis scandala non esse timenda existimes. Vides nempe quam nil simile habeat in hac parte proportio. Nam si compares personas, illic Pharisaei superbi, hic pauperes Christi scandalizantur: si causas, hic levitas ibi veritas in causa esse dignoscitur. Rursus, quod et superius propositum est, vos non solum divinis humana, sed et communibus privata praetulisse imperia, hoc solum ad probationem sufficiat, quod vestrae illi et novitati insolitae, et insolenti praesumptioni, non tantum nostri Ordinis universitas, sed etiam omnium monasteriorum et consuetudo, et institutio reclamare videtur.

9. Quod et vos quoque non immerito timentes, nec satis de propria causa confidentes, remorsas ac remordentes conscientias apostolica conati estis delinire licentia. O frivolum satis remedium! quod non est aliud, nisi more Protoplastorum cauteriatis conscientiis **21** texere perizomata, videlicet ad velamentum, non ad medicamentum. Apostolicam, inquiunt, licentiam quaesivimus, impetravimus. Utiam non licentiam quaesissetis, sed consilium; id est, non ut liceret, sed an liceret. Unde tamen quaerebatis licentiam? Ut liceret quod non licebat? Facere itaque volebatis quod non licebat. Sed quod non licebat malum erat. Mala igitur erat intentio, quae in malum tendebat. Nisi forte tale hoc fuisse dicatur, quod absque licentia quidem non liceret, liceret autem

si cum licentia fieret. Verum idjam superius invincibili exclusum est ratione. Nec enim Deus ubi ait, *Nolite contemnere unum ex iis pusillis qui in me credunt;* addidit etiam, Nisi cum licentia, aut dicens: *Qui scandalizaverit unum de pusillis meis* **(Matth. XXIII, 10, 6)**, et caetera, determinavit subjungens, Sine licentia. Constat igitur ubi veritas, et veritas necessaria in causa non est, nec licite scandalum quodlibet posse a quolibet committi nec juste praecipi, nec innoxie consentiri. Hujus tamen patrandi mali quaerendam putastis esse licentiam. Sed ad quid? An ut quanto licentius, tanto securius; et quo securius, eo et periculosius peccaretis? Mira cautela, et stupenda providentia! Malum quod jam corde conceperant, opere tamen cauti fuerunt non implere nisi cum licentia. Conceperunt dolorem, sed non pepererunt iniquitatem, donec iniquo Papa conceptui praebuisset assensum. Quo lucro? quove saltem compendio mali? Nunquid ideo aut malum esse desiit, aut vel minoratum est, quia Papa concessit? Quis vero malum esse neget, assensum praebere malo? Quod tamen summum fecisse Pontificem nequaquam crediderim, nisi aut circumventum mendacio, aut importunitate victum. Quando etenim aliter hujuscemodi vobis licentiam indulgeret, seminandi videlicet scandala, schismata suscitandi, amicos contristandi, fratrum conturbandi pacem, et confundendi unitatem, propriumque insuper contemnendi episcopum? Et haec qua necessitate, necesse non habeo dicere, cum rei exitus satis indicet. Profectos nempe plangimus, profectum non cernimus.

10. His ergo talibus et tam gravibus malis dare assensum, exhibere obsequium, impendere adjutorium, tu mihi

obedientiam nominas, modestiam nuncupas, appellas mansuetudinem? Tu, inquam, conaris pessima vitia virtutum palliare nominibus? An te putas hoc sine injuria facere Domini virtutum, quod virtutibus facis injuriam? Vanissimam praesumptionem, turpissimam levitatem, crudelissimam dissensionem, obedientiae, modestiae, mansuetudinis nominibus velas, et velatis sordibus sacra illa vocabula maculas. Hanc ego nunquam aemuler obedientiam: talem mihi nunquam libeat modestiam, vel potius molestiam, imitari: hujuscemodi mansuetudo semper longe fiat a me. Talis siquidem obedientia omni est contemptu deterior: talis quoque modestia ultra omnem modum extenditur. Ultra dicam, an citra? Sed verius forsitan et utroque competentius dixerim, extra. Qualis denique illa est mansuetudo, quae ipso etiam auditu omnium aures exasperat? Volo tamen eam ipsam ut et mihi modo exhibeas. Cum tam patiens sis, ut a quolibet etiam quo non licet, pertrahi non contendas; liceat et me, obsecro, paulo nunc confidentius agere tecum. Alioquin male multum merui de te, si (quod nemini soles) soli mihi indignandum putaveris.

11. Igitur tuam convenio conscientiam. Volens, an invitus profectus es? Sed si ex voluntate, jam non ex obedientia. Si autem invitus, suspectum videris habuisse imperium, cui obsequi gravabaris. Ubi vero suspicio, ibi discussio necessaria. Verum tu ut tuae patientiae dares vel caperes experimentum; nihil discutiens, trahi te passus es, non solum praeter voluntatem tuam, sed et contra conscientiam. O patientia omni digna impatientia! Non possum, fateor, non irasci huic contentiosissimae patientiae. Videbas dispergentem, et sequebaris: scandala dictantem audiebas, et

obsequebaris. Vera patientia est, pati vel agere contra quod libeat: sed non praeter quod liceat. **22** Mirum vero quod hominem audiebas furtive susurrantem, Deum non audiebas aperte reclamantem, tali quasi coelitus emisso tonitru: *Vae illi per quem scandalum venit!* **(Matth. XVIII, 7.)** Non tantum autem Dominus, sed et sanguis ipsius clamore nihilominus, vehementi, surdis licet, terribiliter irrugiebat. Clamor ejus, ejus effusio. Effusus quippe pro dispersis filiis Dei ut eos congregaret in unum, juste fremebat in dispersores. Odit nimirum dispersores, qui non novit nisi colligere. Magnus ejus clamor, et vehemens, qui corpora de sepulcris, animas ab inferis excitavit. Terram coelosque tuba illa convocavit in unum, quippe quae in terra et quae in coelis sunt, pacificans. In omnem terram exivit sonus ille, et vestram non valuit rumpere surditatem? Vox nempe illa in virtute; vox illa in magnificentia. Et quid clamat? *Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus* **(Psal. XVII, 2)**: et iterum: *Disperge illos in virtute tua et dispone eos protector meus Domine* **(Psal. LVIII, 12)**. Sanguis Christi est, frater Adam, sanguis Christi est qui pro piis congregatis adversus impios dispersores quasi tuba exaltat vocem suam. Minatur autem se dispersores dispergere, qui pro dispersis colligendis effusus est. Et si ejus vocem tu non audis, audit eam de cujus latere manavit. Quomodo namque proprium non audit, qui Abel sanguinem audiebat? **(Gen. IV, 10.)**.

12. Sed quid ad me, inquis? Ille viderit cui mihi contradicere fas non erat. Non est discipulus super magistrum. Docendus, non docturus, ejus lateri adhaerebam. Sequi debui, non praeire praeceptorem auditor. O istorum temporum Paule simplex, si tamen et ille alterum se tibi exhibuisset Antonium, ut quidquid

vel leviter de labiis ejus procederet, necesse non haberes discutere, sed sine cunctatione ad omnia nihil haesitans obedires? O monachum obedientissimum, cui ex quibuslibet seniorum verbulis ne unum quidem iota praetervolet! Non attendit quale sit quod praecipitur, hoc solo contentus quia praecipitur, hoc solo contentus quia praecipitur . Et haec est obedientia sine mora. Si ita oportet, sine causa legitur in Ecclesia: *Omnia probate, quod bonum est tenete* **(Thess. V, 21)**. Si ita oportet, deleamus jam de libro Evangelii, *Estote prudentes sicut serpentes,* sufficiente quippe quod sequitur, *et simplices sicut columbae* **(Matth. X, 16)**. Nec dico a subditis mandata praepositorum esse dijudicanda, ubi nil juberi deprehenditur divinis contrarium institutis: sed necessariam assero et prudentiam, qua advertatur si quid adversatur; et libertatem, qua et ingenue contemnatur. Caeterum iste, Nihil, inquit, habeo interrogare: viderit ille quid jusserit. Dic, quaeso, si dato in manus gladio, suum te armari jussisset in jugulum, acquievisses? aut si se tuo voluisset impulsu in ignem vel in aquam praecipitem dari, obtemperasses? Nonne etiam ab his non prohibere cum possis, in crimen tibi reputatur homicidii? Age ergo, vide ne forte sub praetextu obedientiae in quidpiam ei gravius inservieris. Non ignoras certe quis dixerit (nam mihi hinc fortasse non crederes) expedire scandala facientibus demergi potius in profundum maris **(Matth. XVIII, 6)**. Cur hoc dixit, nisi quia significare voluit tam gravia illos in posterum manere tormenta, ut eis comparata mors temporalis, nec poenalis esse videatur, sed commoda? Quid ergo eum scandala facere juvisti? juvisti enim sequendo illum, obsequendo illi. Nonne utilius, juxta praemissam Veritatis sententiam, molam asinariam colle ejus suspenderes, et sic eum demergeres in profundum maris?

Quid ergo? Tu ille obedientissimus discipulus, illum patrem et praeceptorem tuum, quem ne puncto quidem temporis, vel transverso, ut dicitur, pedis, a te, quandiu vixit, passus es elongari, ita ut in foveam quoque post eum, non quidem caecis, sed apertis more Balaam, oculis cadere non cunctatus sis: tune, inquam, illum tuo ita beandum putasti obsequio, ut morte illi graviorem exhibueris obedientiam? Revera nunc experior, quam vera sit illa sententia: *Inimici hominis, domestici illius* **(Michaeae VII, 6)**. Sic itaque sentiens, sic conscius ipse tibi, nonne, si sapis, gemis; et si non desipis, tremis? Quippe cujus obedientia non **23** meo, sed Veritatis judicio, pejor inventa est homicidio.

13. Si haec non ignoras, quomodo non trepidas? quod si trepidas, quomodo non emendare festinas? Alioquin qualem hinc ad illud tribunal terrificum conscientiam portas, ubi judex teste non indiget, ubi veritas discutit intentiones, ubi inquisitio culparum pertingit ad abdita cordis, ubi denique secretissimos recessus mentium divinus ille investigat intuitus, et ad subitum illum Solis justitiae fulgorem, animarum expansi sinus, cuncta sive bona, sive mala evomunt quae celabant? Ibi, frater Adam, facientes et consentientes pari poena punientur. Ibi fures et socii furum similem sunt excepturi sententiam. Ibi par subibunt judicium et qui lactant, et qui lactantur peccatores. Perge igitur jam dicere, Quid ad me? ille viderit. Tange picem, et dic: Non sum inquinatus ab ea. Absconde ignem in sinu tuo, et te jactato non aduri. Pone denique portionem tuam cum adulteris, nihilque tua interesse putato. Non ita Isaias: redarguit enim se ipsum, non solum quia ipse immundus, sed et quod socius sit immundorum: *Quia,* inquiens, *vir pollutus labiis ego sum, et*

in medio populi immunda labia habentis ego habito. Redarguit autem se dixerim, non quia cum malis habitaret, sed quia mala non redarguerit. Sic namque ait: *Vae mihi quia tacui!* **(Isa. VI, 5.)** Quando vero ipse malum facere acquiesceret, quod se in aliis non redarguisse redarguit? Quid enim etiam David? nonne alieni contagione peccati se senserat inquinari posse, cum diceret, *Cum hominibus operantibus iniquitatem, et non communicabo cum electis eorum?* **(Psal. CXL, 4.)** denique et orat dicens, *Ab occultis meis munda me, Domine, et ab alienis parce servo tuo* **(Psal. XVIII, 13, 14)**. Unde etiam malorum, quorum noluit participare malum, studuit declinare consortium. Ait etenim: *Non sedi cum concilio vanitatis, et cum iniqua gerentibus non introibo.* Huic versiculo concinit et subsequens: *Odivi,* inquit, *ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo* **(Psal. XXV, 4, 5)**. Audi denique et Sapientis consilium: *Fili, mi,* ait, *si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* **(Prov. I, 10)**.

14. Tu ergo adversus haec atque alia in hunc modum innumera veritatis testimonia, putasti cuipiam obediendum? O odiosa perversitas! Obedientiae virtus quae semper militat veritati, adversus veritatem accingitur. Felicem ego dixerim fratris Henrici inobedientiam, cui cito resipiscenti ab errore, et revertenti ex itinere, talem contigit non experiri obedientiam. Quam potiorem nunc et dulciorem suae hujusmodi inobedientiae carpit, jamjamque degustat fructum, bonam habens conscientiam, quod caeteris collegis suis fraterna corda gravi scandalo concutientibus, ipse inter fratres in proposito et Ordine suo sine querela conversetur? Cujus ego, si optio detur, pigram potius elegerim inobedientiam eum

ipsius conscientia, quam horum studiosam obedientiam cum scandalo. Aestimo enim, quia melius agit iste sic inobediens abbati, sed non charitati, servando unitatem in vinculo pacis; quam illi qui ita obtemperant homini uni, ut unum praeferant unitati. Fidenter et haec addiderim, expedire magis cuilibet sola unius hominis periclitari obedientia, quam reliquis omnibus pietatis bonis, et votis propriae professionis.

15. Siquidem, ut caetera taceam, duo praecipua nobis in monasterio conversantibus observanda traduntur; subjectio abbati, et stabilitas in loco: et ita observanda, quod neutrum praepediat alterum, nec alterutrum sibi praejudicent. Ut, verbi gratia, sic te stabilem in loco exhibeas, ut abbati subjici non contemnas: sic obedias subjectus abbati, ut stabilitatem non amittas. Porro, si detestaris in loco licet perseverantem, qui abbati forte subdi contemnit imperiis; miraris si reprehendimus obedientiam, quae vobis vestrum deserendi locum vel causa exstitit, vel occasio? praesertim cum in professione regulari sic promittatur stabilitas, ut de subjectione abbati exhibenda nulla penitus mentio fiat.

16. Sed quaeris forsitan, inquiens mihi: Quid ergo **24** tu de stabilitate tua facis, quam apud Cistercium firmasti; et nunc alibi habitas? Ad quod respondeo: Ego quidem Cisterciensis monachus ibidem professus, ab abbate meo ubi nunc habito missus sum, sed missus in pace, missus sine scandalo, sine discordia, missus juxta consuetudinem et communem institutionem. Quandiu ergo in eadem qua missus sum, pace et concordia persevero, quandiu in unitate sto, communibus privata non praefero, quietus et subditus in quo positus sum permaneo, secura dico conscientia, quod promisi, firmiter teneo. Quomodo enim stabilitatis praevaricor votum, qui

unanimitatis non rumpo vinculum, pacis firmamentum non desero? Et si corpus absentavit obedientia, sed spiritum semper ibidem praesentem tenet concors devotio, et in nullo dissimilis conversatio. Qua die autem (quod quidem Deus avertat) aliis incipiam vivere legibus, aliis moribus conversari, diversis diservire observantiis, adinvenire nova, extraneas usurpare consuetudines: transgressor professionis, promissam stabilitatem jam non me tenere confido. Dico ergo abbati per omnia obtemperandum, sed salva professione. Verum tu professus secundum Regulam sancti Benedicti, ubi promisisti obedientiam, promisisti et stabilitatem. Quod si obedieris quidem, stabilis autem non fueris; dum offendis in uno, factus es omnium reus: si omnium, et ipsius obedientiae.

17. Vides itaque pondus tuae obedentiae? Quomodo nempe stabilitatis transgressionem sufficit excusare, quae nec sibi quidem valet patrocinari? Idem notum est solemniter ac regulariter profiteri quemque in praesentia abbatis. In praesentia ergo tantum, non etiam ad nutum ipsius fit cujusque professio. Testis proinde adhibetur abbas, non dictator professionis; adjutor, non fraudator adimpletionis; vindex, non auctor praevaricationis. Quid igitur? Ponam in manu abbatis quod absque ulla exceptione coram Deo et sanctis ejus propria manu et ore firmavi, audiens ex Regula **(Reg. S. Benedicti, cap. 58)**, si quando aliter fecero, a Deo me esse damnandum, quem irrideo? Si abbas meus, aut etiam angelus de coelo contraria jusserit, libere recusabo hujusmodi obedientiam, quae me transgressorem voti proprii, et pejerare faciat nomen Dei mei. Scio enim me juxta Scripturae veritatem ex ore meo vel condemnandum **(Luc. XI, 22)**, vel justificandum; et quia *os quod mentitur, occidit animam* **(Sap.**

I, 11); et quod Deo veraciter canitur, *Perdes omnes qui loquuntur mendacium* **(Psal. V, 7)**; et quia *unusquisque onus suum portabit* **(Galat. VI, 5)**, et *unusquisque pro se rationem reddet* **(Rom. XIV, 12)**. Alioquin qua fronte psallam mentiens in conspectu Dei et angelorum illud de Psalmo: *Reddam tibi vota mea, quae distinxerunt labia mea?* **(Psal. LXV, 13, 14.)** Viderit denique abbas meus, quid sibi faciendum putet de eo quod ex Regula ad ipsum specialiter dirigitur, «Ut praesentem regulam in omnibus conservet:» et item, quod universaliter praecipitur, et nemo excipitur, «Ut omnes» scilicet «per omnia magistram sequantur regulam; nec ab ea temere devietur a quoquam **(Reg. S. Benedicti, capp. 64, 3)**.» Ego sic ipsum sequi decrevi semper et ubique magistrum, ut nequaquam a Regulae, quam teste ipso juravi et statui custodire, deviem magisterio.

18. Occurramus breviter quaestioni, quae a latere nobis surgere posse videtur, et sic jam nimis longam finiamus epistolam. Videor nempe contraria loqui rei quam facio. Quaeri etenim a me potest, si hos damno, qui abbatis sui non solum consensu, sed et jussu suum monasterium deseruerunt, quo pacto illos et recipiam, et retineam, qui de aliis monateriis, fracto stabilitatis voto, et contempto seniorum imperio, ad nostrum Ordinem veniunt. Ad quod quidem brevis responsio, sed periculosa. Vereor namque displicere quibusdam quod dicturus sum. Caeterum mihi magis verendum puto, ne tacendo veritatem, illum versiculum non veraciter cantem: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo: veritatem tuam et salutare tuum dixi* **(Psal. XXXIX, 11)**. Hac ergo illos ratione suscipimus, quoniam non putamus esse malum, si vota labiorum suorum, quae in locis suis potuerunt

quidem promittere, sed nequaquam **25** persolvere; Deo qui ubique est, ubicumque poterunt, reddant; et solius ruptae stabilitatis damna reliquorum regularium praeceptorum integra observatione compensent. Si cui displicet hoc, et murmurat adversus hominem quaerentem salutem suam; respondebit pro eo salutis Auctor: *Nonne oculus tuus nequam est, quia* ille *bonus?* **(Matth. XX, 15.)** O quisquis es qui saluti invides alienae, parcito vel tuae. An nescis quod *invidia diaboli intravit mors in orbem terrarum* **(Sap. II, 24)**. Attende itaque tibi. Si enim ubi invidia, ibi mors; profecto non potest simul et invidere, et vivere. Quid molestus es fratri tuo, quoniam satagit quemadmodum quae processerunt de labiis suis, non faciat irrita? Si quaerat homo, ubi et quomodo persolvat quod pollicitus est Deo; quid tu perdis? Fortassis si aliquantae pecuniae tu eum debitorem teneres, circuire cogeres mare et aridam, donec usque ad novissimum quadrantem debitum redderet universum. Quid igitur meruit de te Deus tuus, quoniam non vis ut et ipse a suo quod suum est, debitore recipiat? Imo uni invidens, duos tibi reddis infensos: dum et dominum servi obsequio, et domini gratia servum fraudare conaris. Tu quare illum potius non imitaris, et ipse videlicet persolvendo quod debes? Putasne et tuum non requiretur debitum? An potius propter hoc magis irritas impie Deum, quia dicis in corde tuo, Non requiret?

19. Quid inquis? omnes ergo damnas qui similiter non faciunt? Non: sed audi quid et de ipsis sentiam; et noli frustra calumniari. Quid me vis odiosum facere multis millibus sanctorum, qui sub nostra professione non nostro conversantes more, tamen aut sancte vivunt, aut beate defuncti sunt? Non ignoro quod reliquerit sibi Deus septem millia

virorum, qui non curvaverunt genua sua ante Baal **(III Reg. XIX)**. Audi ergo [*al.* ausculta ergo], aemule; calumniator, ausculta. Dixi cur de aliis monasteriis ad nostra venientes, recipiendos censuerim. Nunquid non venientes damnavi? Excuso illos, non istos accuso. Soli sunt invidi, quos excusare nec volo, nec valeo. Quibus exceptis, si quis caeterorum ad Regulae cupiat transire puritatem, sed propter scandalum non audeat, aut certe etiam ob certam corporis infirmitatem; puto quia non peccat, dum tamen in suo studeat loco sobrie, et juste, et pie conversari. Nam si qua ex more monasterii minus forte districte, quam Regula constituisse videtur, observare compellitur; excusabit hoc forsitan aut illa charitas, qua cunctatur migrare ad melius propter scandalum, juxta illud, *Charitas operit multitudinem peccatorum* **(I Petr. IV, 8)**; aut illa humilitas, qua propriae conscius infirmitatis se reputat imperfectum: siquidem et de ipsa scriptum est: *Deus humilibus dat gratiam* **(Jac. IV, 6)**.

20. Multa quidem tibi, charissime, locutus sum, cum multis opus non habeas; quippe cui sit et ingenium velox ad intelligendum quod dicitur, et voluntas agilis ad eligendum quod utiliter suadetur, sed licet specialiter quidem ad te, non tamen tam multa propter te scribenda putavi. Haec itaque, quibus Deus providit fore necessaria. Te autem, ut meum jam olim familiarissimum, paucis et cum omni fiducia moneo, ne jam diutius animas desiderantium te, in tuae quidem animae horrendum periculum, tui exspectatione suspendas. En tua eorumque (ni fallor) qui tecum sunt, et mors, et vita in manu tua est. Arbitramur enim quidquid feceris tu aut volueris, illos esse facturos. Alioquin aperte denuntia illis, quia juxta omnium abbatum nostrorum non contemnendam sententiam,

quae merito processit in vos: Qui redierint, vivent; qui renuerint, morientur.

26 EPISTOLA VIII. AD BRUNONEM COLONIENSEM ELECTUM . *Bernardus a Brunone consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, ita respondet, ut suspensum eum teneat, imo terreat mole tanti muneris, monens per orationes consulere Deum.*

1. Quaeris a me consilium, vir illustris Bruno, an volentibus te promovere ad episcopatum acquiescere debeas. Quis hoc mortalium definire praesumat? Deus forsitan vocat: quis audeat dissuadere? Forte non vocat: quis appropinquare consulat? Utrum vero vocatio Dei sit, an non sit; quis scire possit, excepto Spiritu qui scrutatur etiam alta Dei, vel si cui forte revelaverit ipse? Magis quoque dubium reddit consilium illa in litteris tuis humilis, sed terribilis confessio, qua vitam tuam tam graviter, et, ut credo, non nisi veraciter accusas. Nec enim negandum est, hujuscemodi vitam esse indignam tam sacri dignitate ministerii. Sed rursum non immerito e regione times (nam et nos idipsum metuimus) si ob malum conscientiae de commisso scientiae talento non facis lucrum: nisi quod alio forte negotiandi genere, etsi minus copiose, minus tamen periculose fructificare valeres. Horreo, fateor, sic enim tibi, ut mihi loqui debeo quod sentio; horreo, inquam,

considerans, unde, quo vocaris: praesertim cum nullum intercurrerit poenitentiae tempus, per quod utcunque hujuscemodi periculosissimus transitus fiat. Et quidem rectus ordo requirit ut prius propriam, deinde alienas curare studeas conscientias. Primus quippe pietatis gradus est, de quo scriptum est: *Miserere animae tuae placens Deo* **(Eccli. XXX, 24)**. Ex hoc autem ad miserandum proximum recto jam tramite charitas ordinata procedit; quippe quem ad sui quisque mensuram amare praecipitur. Quod si in hunc modum quo te hactenus ipse amasti, et tibi committendos amaturus es, malo ego quidem tibi non committi, quam sic diligi. Si autem prius te diligere didicisses, et me forsitan scires amare.

2. Sed quid, si suam Deus acceleret tibi gratiam, et multiplicet misericordiam, et sit ad restituendam innocentiam efficacior velox clementia quam diuturna poenitentia? Beatus siquidem, cui non imputabit Dominus peccatum **(Psal. XXXI, 2)**. Nam quis accusabit adversus electum Dei? Si Deus justificat, quis est qui condemnet? Hoc salutis compendium sanctus ille latro consecutus est: uno eodemque die simul et confessus latrocinia, et introductus in gloriam, brevi quodam contentus ponte crucis ad transigendum [*al.* transeundum] de regione dissimilitudinis in terram viventium, et de luto faecis in paradisum voluptatis **(Luc. XXIII, 40 43)**. Hoc subitum pietatis remedium percepit felix illa peccatrix, cum repente ubi superabundaverant delicta, abundare coepit et gratia. Absque multo poenitentiae labore dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum **(Luc. VII, 37-50)**; et in brevi meruit charitatis accipere latitudinem, quae, ut scriptum est, *cooperit multitudinem peccatorum* **(I Petr. IV)**. Hoc et ille paralyticus in Evangelio duplex atque celerrimum

potentissimae bonitatis persensit beneficium, prius mente quam carne curatus.

3. Sed aliud et celerem adipisci veniam peccatorum, et aliud de ipsis sceleribus ad infulas mox provehi dignitatum. Video tamen Matthaeum de telonio ad apostolatus culmen assumptum **(Matth. IX, 2-9)**; sed hoc me rursum conturbat, quod non prius audierit cum caeteris coapostolis suis, *Ite in orbem universum, praedicate Evangelium omni creaturae* **(Marc. XVI, 15)**; quam egerit poenitentiam, multo tempore ac labore sequendo Dominum quocunque iret, permanens cum eo in tentationibus suis. Sed et si **27** occurrat de Ambrosio, quod de tribunalibus ad sacerdotium raptus fuerit **(THEODORET, Hist. lib. IV, cap. 6)**, non me valde confortat, cum a puero mundam in mundo duxerit vitam, et sic etiam fuga et latebris multisque dissimulationum modis declinare conatus sit. Si de Saulo quoque factus repente Paulus, repente vas electionis, repente Doctor gentium in exemplum adducitur: hoc exempli evacuat similitudinem, quod ille ideo misericordiam consecutus sit, quia ignorans ipso teste peccavit, manens in incredulitate **(I Tim. I, 13)**. Quanquam si tale quidpiam quandoque bene et utiliter factum fuisse agnoscitur, de quo dici veraciter possit, *Haec est mutatio dexterae Excelsi* **(Psal. LXXVI, 11)**, non tam exemplum, quam miraculum afferri debeat.

4. Haec interim a me ad id quod quaeritis, suspensive responsa sufficiant. Neque enim possum, unde certus non sum, certam proferre sententiam. Sic contingere debet quaerenti rem ubi non sit sermo a propheta. Consilium a sapiente quaerendum est. Nunquid enim de luto limpidum quidpiam haurire potestis? Unum tamen est quod amico absque periculo, et

nequaquam sine fructu impendere possumus, nostrae videlicet pro hac re orationis ad Deum qualecunque suffragium. Deo ergo relinquentes sui, quod ignoramus, secretum consilii, ipsum supplici devotione et devota supplicatione precamur, ut in vobis et de vobis operetur, quod et se deceat, et vobis expediat. Habetis autem dominum Norbertum, quem melius praesentem praesens de talibus interrogare potestis. Nam tanto vir ille in divinis aperiendis mysteriis nobis promptior, quanto et Deo proprior esse cognoscitur.

EPISTOLA IX . AD EUMDEM JAM ARCHIEPISCOPUM COLONIENSEM. *Brunonem recens creatum archiepiscopum Coloniensem ad timorem inducit.*

Dignationis vestrae suscepi scripta devotus, et ad injuncta sollicitus fui; et si profui, vos probabitis. Sed de hoc satis. Porro in eadem charitate audeo quae sequuntur. Si cunctos qui vocantur ad ministerium, constat eligi et ad regnum, profecto securus est Coloniensis archiepiscopus. Quod si etiam et Saulem in regno, et Judam in sacerdotio legitur elegisse non alius quam ipse Deus; et non potest solvi Scriptura quae hoc asserit: timeat necesse est et Coloniensis archiepiscopus. Si vero (quod verum est) et illa sententia hodie quoque viget, quia non multos nobiles, non multos potentes, non multos sapientes elegit Deus **(I Cor. I, 26)**, nunquid non triplicem quoque habet timendi causam Coloniensis archiepiscopus?

Curemus ergo in alto positi, non altum sapere, sed timere, sed humilibus consentire. *Principem,* inquit, *te constituerunt: esto in illis tanquam unus ex illis* **(Eccli. XXXII, 1)**: et iterum: *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* **(Eccl. III, 20)**. Sapiens est qui hoc consulit, quippe haud secus sentiens ab ipsa Sapientia quae ait: *Qui major est vestrum, fiat sicut minor* **(Luc. XXII, 26)**. Alioquin judicium durum his qui praesunt **(Sap. VI, 6)**: timeat potestas. Servus quoque sciens voluntatem domini sui, et non faciens digna, vapulabit multis **(Luc. XII, 47)**: timeat qui cognovit litteraturam. Timeat nobilis, quia judex omnium non est acceptor personarum. Iste profecto necessarii timoris funiculus triplex difficile rumpitur. Durusne videor, quia non blandior, quod metum incutio, quod amico cupio initium sapientiae? Sic mihi contingat semper beare amicos, id est, terrendo salubriter, non adulando fallaciter. Ad illud me provocat qui dicit: *Beatus homo qui semper est pavidus* **(Prov. XXVIII, 14)**. Ab hoc revocat qui ait: *Populе meus, qui te beatificant, in errorem inducunt* **(Isai. III, 12)**.

28 EPISTOLA X . AD EUMDEM. *Brunonem ad justum corripiendi zelum excitat.*

Horrendum punire nefas, etsi duplici ratione incumbat vobis, tum videlicet pro debito officii, tum quia et apostolica injungit auctoritas; puto tamen quod non supervacua in re tanta etiam amici commonitio accedit. Hoc autem est quod amicum et patrem cupimus esse admonitum, ut haec ipsa ultio quae facienda est, eo quoque zelo quo facienda est, fiat: quatenus

non solum praesens facinus mulctum esse videatur, sed etiam a simili temeritate audiens omnis malignitas compescatur.

EPISTOLA XI. AD GUIGONEM PRIOREM , ET CAETEROS CARTUSIAE MAJORIS RELIGIOSOS. *De verae et sincerae charitatis lege, signis, effectis, gradibus, perfectione Patriae reservata, multa pie disserit.*

Inter patres reverendissimis [*al.* reverentissimis], et inter amicos charissimis, GUIGONI priori Cartusiensi, caeterisque sanctis qui cum eo sunt, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem aeternam.

1. Sanctitatis vestrae litteras tam laetus accepi, quam avidus et olim desideraveram. Legi eas, et quas volvebam in ore litteras, scintillas sentiebam in pectore: quibus et concaluit cor meum intra me, tanquam ex illo igne, quem Dominus misit in terram **(Luc. XII, 49)**. O quantus in illis meditationibus exardescit ignis, e quibus hujusmodi evolant scintillae! Vestra illa succensa et succendens salutatio sic mihi, ut verum fatear, accepta fuit, et est, quasi non ab homine, sed certissime ab illo qui mandat salutes Jacob, descendere videretur. Non me sane arbitror salutatum in via, non in transitu, non veluti ex occasione, ut assolet, consuetudinis; sed plane ex visceribus, ut sentio, charitatis prodiit haec tam grata et inopinata benedictio. Benedicti vos a Domino, qui me in benedictionibus dulcedinis tantae praevenire curastis, ut

daretur puero vestro, vobis primum scribentibus, fiducia rescribendi, scribere quidem ad vos jam pridem gestienti, sed non praesumenti. Verebar nimirum sanctam, quam in Domino habetis, importunis scriptitationibus infestare quietem, juge illud vestrum sacrumque silentium a saeculo, susurrium cum Deo, vel ad modicum interrumpere, nostraque ingerere auribus secretis penitus occupatis supernisque eulogiis. Timebam omnino molestus fieri vel Moysi in monte, vel Eliae in deserto, aut certe excubanti in templo Samueli, si divinis intentissimos confabulationibus aliquatenus avocare tentassem. Clamat Samuel, *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* **(I Reg. III, 10)**: et ego me audiri praesumerem? Timebam, inquam, ne si et David elonganti se et fugienti, manentique in solitudine, importunus insisterem, indignans excusaret et diceret: Sine me, non audio te modo; audiam potius quod dulcius ausculto. *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquetur pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor* **(Psal. LXXXIV, 9)**. Aut certe illud: *Declinate a me, maligni, et scrutabor mandata Dei mei* **(Psal. CXVIII, 115)**. Quid enim? egone tam temerarius essem, ut inter sponsi brachia suaviter quiescentem auderem suscitare dilectam, quousque vellet ipsa? Putarem illico auditurum me ab illa: Noli mihi molestus esse: *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia* **(Cantic. II, 16)**.

29 2. Verum quod non audeo ego, audet charitas, et cum omni fiducia pulsat ad ostium amici, nequaquam putans pati se debere repulsam, quae amicitiarum matrem se novit; nec veretur vestrum, etsi gratissimum, paulisper inquietare otium, propter suum negotium. Ipsa profecto, ipsa cum vult, facit vos

excedere Deo; ipsa et cum voluit, fecit sobrios nobis: adeo ut minime duceretis indignum, non modo sustinere loquentem, sed tacentem insuper benigne provocare. Amplector benignitatem, dignationem admiror, laudo et veneror puritatem, qua de nostris profectibus, quos putatis, tanta in Domino exsultatione gloriamini. Glorior et ego plurimum tanto testimonio, et servorum Dei tam grata, quam gratuita admodum familiaritate delector. Haec jam gloria mea, hoc gaudium meum, hae deliciae cordis mei, quod non frustra levarim oculos meos in montes, unde quippe jam non mediocre venit auxilium mihi. Hi jam nobis stillarunt montes dulcedinem; et adhuc spero quia stillabunt, quousque valles nostrae abundabunt frumento. Festivus enim erit mihi dies ille ducendus, et memoriale sempiternum, in quo virum illum videre ac suscipere merui, per quem factum est ut in cordibus vestris ego reciperer. Et quidem jam ante receperatis, ut apparet in litteris vestris: sed nunc arctius, ut comperi, et familiarius, cum ille vobis retulit de me quaedam, quae etsi non probaverit, putavit tamen, Fidelis quippe et religiosus, absit ut aliter loqueretur, quam credidit. En revera in me experior quod ait Salvator: *Qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet* **(Matth. X, 41)**. Mercedem quippe justi dixerim, quod justus reputor, non ob aliud, nisi quod justum recepi. Nam si qua superaddita sunt, ea justus non tam ex veritate rei, quam ex puritate sui locutus est. Audistis, credidistis, exsultastis, scripsistis, et me non parum laetificastis, non solum quod aliquem locum gratiae, et locum non mediocrem, apud vestram merui sanctitatem, sed et quod nobis vestrorum non parva ex parte puritas animorum innotuit. Paucis pro certo aperuistis, cujus spiritus estis.

3. Gaudeo proinde mihi, gaudeo et vobis; meae utilitati, et vestrae sinceritati. Illa siquidem vera et sincera est charitas, et omnino de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta judicanda procedere, qua proximi bonum aeque ut nostrum diligimus. Nam qui magis, aut certe solum diligit suum, convincitur non caste diligere bonum, quod utique propter se diligit, non propter ipsum. Et hic talis non potest obedire prophetae, qui ait: *Confitemini Domino, quoniam bonus* **(Psal. CXVII, 1)**. Confitetur quidem quia fortasse bonus est sibi, non autem quoniam bonus est in se. Quapropter noverit in se dirigi illud ab eodem propheta opprobrium: *Confitebitur tibi cum benefeceris ei* **(Psal. XLVIII, 19)**. Est qui confitetur Domino, quoniam potens est; et est qui confitetur, quoniam sibi bonus est: et item qui confitetur, quoniam simpliciter bonus est. Primus servus est, et timet sibi; secundus mercenarius, et cupit sibi; tertius filius, et defert patri. Itaque et qui timet, et qui cupit, uterque pro se agunt: sola quae in filio est charitas, non quaerit quae sua sunt. Quam ob rem puto de illa dictum, *Lex Domini immaculata, convertens animas* **(Psal. XVIII, 8)**; quod sola videlicet sit, quae ab amore sui et mundi avertere possit animum, et in Deum dirigere. Nec timor quippe, nec amor privatus convertit animam. Mutant interdum vultum vel actum, affectum nunquam. Facit quidem etiam servus nonnunquam opus Dei: sed quia non sponte, in sua adhuc duritia permanere convincitur. Facit et mercenarius; sed quia non gratis, propria trahi cupiditate cognoscitur. Porro ubi proprietas, ibi singularitas; ubi autem singularitas, ibi angulus; ubi vero angulus, ibi sine dubio sordes sive rubigo. Sit itaque servo sua lex timor ipse, quo constringitur; sit mercenario sua cupiditas, qua et ipse arctatur, quando ab ipsa tentatur abstractus et

illectus. Sed harum nulla aut sine macula est, aut animas convertere potest. Charitas **30** vero convertit animas, quas facit et voluntarias.

4. Porro in eo eam dixerim immaculatam, quod nil sibi de suo retinere consuevit. Cui nempe de proprio nihil est, totum profecto quod habet, Dei est: quod autem Dei est, immundum esse non potest. Lex ergo Domini immaculata, charitas est, quae non quod sibi utile est quaerit, sed quod multis. Lex autem Domini dicitur, sive quod ipse ex ea vivat, sive quod eam nullus nisi ejus dono possideat. Nec absurdum videatur quod dixi etiam Deum vivere ex lege, cum non alia dixerim quam charitate. Quid vero in summa et beata illa Trinitate summam et ineffabilem illam conservat unitatem, nisi charitas? Lex est ergo, et lex Domini charitas, quae Trinitatem in unitate quodammodo cohibet, et colligat in vinculo pacis. Nemo tamen me existimet charitatem hic accipere qualitatem, vel aliquod accidens; alioquin in Deo dicerem (quod absit) esse aliquid quod Deus non est; sed substantiam illam divinam: quod utique nec novum nec insolitum est, dicente Joanne, *Deus charitas est* **(I Joan. IV, 16)**. Dicitur ergo recte charitas et Deus, et Dei donum. Itaque Charitas dat charitatem, substantiva accidentalem. Ubi dantem significat, nomen est substantiae; ubi donum, qualitatis. Haec est lex aeterna, creatrix et gubernatrix universitatis. Siquidem in pondere, et mensura, et numero per eam facta sunt universa: et nihil sine lege relinquitur, cum ipsa quoque lex omnium sine lege non sit; non tamen alia quam se ipsa, qua et se ipsam etsi non creavit, regit tamen.

5. Caeterum servus et mercenarius habent legem non a Domino, sed quam ipsi sibi fecerunt, ille Deum non amando,

iste plus aliud amando. Habent, inquam, legem non Domini, sed suam, illi tamen quae Domini est subjectam. Et quidem suam sibi quisque legem facere potuerunt; non tamen eam incommutabili aeternae legis ordini subducere potuerunt. Tunc autem dixerim quemque sibi suam fecisse legem, quando communi et aeternae legi propriam praetulit voluntatem, perverse utique volens suum imitari Creatorem: ut sicut ipse sibi lex, suique juris est, ita is quoque se ipsum regeret, et legem sibi suam faceret voluntatem: grave utique et importabile jugum super omnes filios Adam, heu! inclinans et incurvans cervices nostras, adeo ut vita nostra inferno appropinquaverit. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? **(Rom. VII, 24.)** quo utique sic premor, ut nisi quia Dominus adjuvit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea **(Psal. XCIII, 17)**. Sub hoc onere gravatus gemebat qui dicebat: *Quare posuisti me contrarium tibi, et factus sum mihimetipsi gravis?* **(Job VII, 20.)** Ubi dixit, *Factus sum mihimetipsi gravis,* ostendit quod lex ipse sibi esset, nec alius hoc quam ipse sibi fecisset. Quod autem Deo loquens praemisit, *Posuisti me contrarium tibi;* Dei se tamen non effugisse legem indicavit. Hoc quippe ad aeternam justamque legem Dei pertinuit, ut qui a Deo noluit suaviter regi, poenaliter a se ipso regeretur; quique sponte jugum suave et onus leve charitatis abjecit, propriae voluntatis onus importabile pateretur invitus.

6. Miro itaque modo aeterna lex fugitivum suum, et posuit sibi contrarium, et retinuit subjectum: dum videlicet nec justitiae pro meritis legem evasit, nec tamen cum Deo in sua luce, in sua requie, in sua gloria remansit; subjectus potestati, et submotus felicitati. Domine Deus meus, cur non tollis

peccatum meum, et quare non aufers iniquitatem meam **(Ibid. 21)**, ut abjecta gravi sarcina propriae voluntatis, sub levi onere charitatis respirem, nec jam servili timore coercear, nec mercenaria cupiditate illiciar, sed agar spiritu tuo, spiritu libertatis, quo aguntur filii tui: qui testimonium reddat spiritui meo, quod et ego sim unus ex filiis, dum eadem mihi lex fuerit quae et tibi; et sicut tu es, ita et ipse sim in hoc mundo? Hi siquidem qui hoc faciunt, quod ait Apostolus, *Nemini quidquam debeatis, nisi ut invicem diligatis* **(Rom. XIII, 8)**, procul dubio sicut Deus est, et ipsi sunt in hoc mundo; nec servi aut mercenarii **31** sunt, sed filii. Itaque nec filii sunt sine lege, nisi forte aliquis aliter sentiat propter hoc quod scriptum est: *Justis non est lex posita* **(I Tim. I, 9)**. Sed sciendum quod alia est lex promulgata a spiritu servitutis in timore, alia a spiritu libertatis data in suavitate. Nec sub illa coguntur esse filii, nec sine ista patiuntur. Vis audire quia justis non est lex posita? *Non accepistis,* inquit, *spiritum servitutis iterum in timore.* Vis audire quod tamen sine lege charitatis non sint? *sed accepistis,* ait, *spiritum adoptionis filiorum* **(Rom. VIII, 15)**. Denique audi justum utrumque de se fatentem, et quod non sit sub lege, nec tamen sit sine lege. *Factus sum,* inquit, *his qui sub lege erant, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege; his qui sine lege erant, tanquam sine lege essem, cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi* **(I Cor. IX, 21)**. Unde apte non dicitur: Justi non habent legem; aut, Justi sunt sine lege: sed *Justis non est lex posita;* hoc est, non tanquam invitis imposita, sed voluntariis eo liberaliter data, quo suaviter inspirata. Unde et pulchre Dominus: *Tollite,* ait, *jugum meum super vos* **(Matth. XI, 29)**. Ac si diceret: Non impono invitis, sed vos tollite si vultis.

Alioquin non requiem, sed laborem invenietis animabus vestris.

7. Bona itaque lex charitas et suavis, quae non solum leviter suaviterque portatur, sed etiam servorum et mercenariorum leges portabiles ac leves reddit, quas utique non destruit, sed facit ut impleantur, dicente Domino: *Non veni legem solvere, sed adimplere* **(Matth. V, 17)**. Illam temperat, istam ordinat, utramque levigat. Nunquam erit charitas sine timore, sed casto; nunquam sine cupiditate, sed ordinata. Implet ergo charitas legem servi, cum infundit devotionem; implet et mercenarii, cum ordinat cupiditatem. Porro timori permixta devotio ipsum non annullat, sed castificat. Poena tantum tollitur, sine qua esse non potuit dum fuit servilis; et timor manet in saeculum saeculi castus et filialis **(Psal. XVIII, 10)**. Nam quod legitur, *Perfecta charitas foras mittit timorem* **(I Joan. IV, 18)**, poena intelligenda est, quae servili, ut diximus, nunquam deest timori, illo scilicet genere locutionis, quo saepe causa ponitur pro effectu. Deinde cupiditas tunc recte a superveniente charitate ordinatur, cum mala quidem penitus respuuntur, bonis vero meliora praeferuntur, nec bona nisi propter meliora appetuntur. Quod cum plene per Dei gratiam assecutum fuerit, diligetur corpus, et universa corporis bona tantum propter animam, anima propter Deum, Deus autem propter se ipsum.

8. Verumtamen quia carnales sumus, et de carnis concupiscentia nascimur, necesse est cupiditas vel amor noster a carne incipiat: quae si recto ordine dirigitur, quibusdam suis gradibus duce gratia proficiens, spiritu tandem consummabitur: quia non prius quod spirituale, sed quod animale, deinde quod spirituale; et prius necesse est

portemus imaginem terrestris, deinde coelestis **(I Cor. XV, 46-49)**. In primis ergo diligit se ipsum homo propter se. Caro quippe est, et nil sapere valet praeter se. Cumque se videt per se non posse subsistere, Deum sibi quasi necessarium incipit per fidem inquirere et diligere. Diligit itaque in secundo gradu Deum, sed propter se, non propter ipsum. At vero cum ipsum coeperit occasione propriae necessitatis colere et frequentare cogitando, legendo, orando, obediendo, quadam hujuscemodi familiaritate paulatim sensimque Deus innotescit, consequenter et dulcescit; et sic gustato quam suavis est Dominus, transit ad tertium gradum, ut diligat Deum, non jam propter se, sed propter ipsum. Sane in hoc gradu statur, et nescio si a quoquam hominum quartus in hac vita perfecte apprehenditur, ut se scilicet homo diligat tantum propter Deum. Asserant hoc si qui experti sunt: mihi, fateor, impossibile videtur. Erit autem procul dubio cum introductus fuerit servus bonus et fidelis in gaudium Domini sui, et inebriatus ab ubertate domus Dei. Quasi enim ebrius, miro quodam modo oblitus sui, et a se penitus velut deficiens, **32** totus perget in Deum, et deinceps adhaerens ei unus spiritus erit.

9. Arbitror hoc prophetam sensisse cum diceret: *Introibo in potentias Domini; Domine, memorabor justitiae tuae solius* **(Psal. LXX, 16)**. Sciebat profecto cum introiret in spirituales potentias Domini, exutum se iri universis infirmitatibus carnis, ut jam nil de carne haberet cogitare, sed totus in spiritu memoraretur justitiae Dei solius. Tunc pro certo singula Christi membra dicere poterunt de se, quod Paulus aiebat de capite: *Etsi cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus* **(II Cor. V, 16)**. Nemo

ibi se cognoscit secundum carnem, quia caro et sanguis regnum Dei non possidebunt **(I Cor. XV, 50)**. Non quod carnis substantia illic futura non sit; sed quod carnalis omnis necessitudo sit defutura, carnisque amor amore spiritus absorbendus, et infirmae quae nunc sunt humanae affectiones in divinas quasdam potentias habeant commutari. Tunc sagena charitatis, quae nunc tracta per hoc mare magnum et spatiosum, ex omni genere piscium congregare non desinit, cum perducta ad littus fuerit, malos foras mittens, bonos solummundo retinebit. Siquidem in hac vita ex omni genere piscium, intra sinum suae latitudinis, charitatis rete concludit: ubi se pro tempore omnibus conformans, omniumque in se sive prospera, sive adversa trajiciens, suaque quodammodo faciens, non solum gaudere cum gaudentibus, sed etiam flere cum flentibus consuevit. Sed cum pervenerit ad littus, velut malos pisces omne quod triste patitur, foras mittens, sola quae placere et jucunda esse poterunt, retinebit. Nunquid enim tunc, verbi gratia, Paulus aut infirmabitur cum infirmis, aut uretur pro scandalizatis, ubi scandala et infirmitas procul erunt? aut certe lugebit eos qui ante non egerunt poenitentiam, ubi certum est, sic neminem sane fore qui poeniteat, quomodo qui peccet non erit? Absit autem ut vel eos qui ignibus aeternis cum diabolo et angelis ejus deputandi sunt, plangat et defleat in illa civitate, quam fluminis impetus laetificat **(Psal. XLV, 5)**, cujus diligit Dominus portas super omnia tabernacula Jacob **(Psal. LXXXVI, 2)**; quod videlicet in tabernaculis etsi quandoque gaudetur de victoria, laboratur tamen in pugna, et plerumque periclitatur de vita: in illa autem patria nulla prorsus admittitur adversitas sive tristitia, quemadmodum de illa canitur: *Sicut laetantium omnium habitatio in te* **(Psal. 86, 7)**; et rursum: *Laetitia sempiterna*

erit eis **(Isai. LXI, 7)**. Denique quomodo misericordiae recordabitur, ubi memorabitur justitiae Dei solius? Proinde ubi jam non erit miseriae locus, aut misericordiae tempus, nullus profecto esse poterit miserationis affectus.

10. Longum quidem adhuc texere sermonem insatiabili colloquendi ad vos desiderio pulsor, fratres mei charissimi et desideratissimi; sed tria sunt quae finem indicunt. Primum quidem, quod maxime vereor ne fiam onerosus vobis: secundum, quia pudet loquacitatis: tertium, quod domesticis urgeor curis. In fine precor, miseremini mei; et si exsultastis in bonis de me tantum auditis, certis, quaeso, compatimini malis. Vidit fortassis qui vobis ea narravit, aliqua parva, et de parvis grandia aestimavit; vestra autem sinceritas facile credidit quod libenter audivit. Gratulor quidem de charitate, quae omnia credit **(I Cor. XIII, 7)**; sed confundor pro veritate, quae omnia novit. Volo vos mihi credere de me magis quam alteri, qui tantum videt in facie. Nemo quippe scit quae sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est **(I Cor. II, 11)**. Dico vobis ego qui de me loquor non ex conjectura, sed ex sententia: Non sum talis qualis putor vel dicor. Quod quidem tam securus fateor, quam certus experior: ita ut nil malim vestris orationibus specialiter obtinere, quam ut talis fiam, qualem litterae vestrae praedicant.

33 EPISTOLA XII. AD EOSDEM. *Orationibus eorum se commendat.*

Amantissimo domino, et reverendissimo patri GUIGONI priori Cartusiensi, et sanctis fratribus adhaerentibus ei, frater BERNARDUS de Clara-Valle, modicum id quod est.

Primum quod, accedens ad partes illas, non adjeci pervenire usque ad vos videre facies vestras, rememorari iniquitates et necessitates meas: etsi vobis forsitan satisfacere possum, mihi, fateor, non possum. Irascor occupationibus meis, quibus factum est, non ut neglexerim, sed ut nequiverim. Hoc frequenter patior, et ideo frequenter irascor: dignus utinam, cui omnis sanctus condoleat. Alioquin dupliciter miser sum, si nec miserabilis sum. Ego vero fraternae pietati locum in me ostendo, non meritum. Miseremini mei, non quia dignus, sed quoniam inops et pauper sum ego. Justitia meritum quaerit: misericordia miseriam intuetur. Vera misericordia non judicat, sed afficit: non nititur discussione, occasione contenta. Non enim exspectatur ratio, ubi affectio trahit. Lugebat Samuel Saul, miserans, non deliberans **(I Reg. XV, 35)**. Fundebat lacrymas David filio parricidae, etsi non profuturas, pias tamen **(II Reg. XVIII, 33)**. Ita et vos miseremini mei, non quia merui, sed quia egeo. Miseremini tanquam misericordiam consecuti a Domino, ut sine timore a mundi tumultibus liberati, serviatis ei. Felices, quos abscondit in tabernaculo suo in umbra alarum suarum sperantes, donec transeat iniquitas. Caeterum ego infelix, pauper et nudus, homo natus ad laborem, implumis avicula pene omni tempore nidulo exsulans, vento exposita et turbini, turbatus sum et motus sum sicut ebrius, et omnis conscientia mea devorata est. Miseremini proinde, etsi nil meriti, certe sic affecti.

EPISTOLA XIII. AD DOMINUM PAPAM HONORIUM . *Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit.*

Summo pontifici HONORIO, frater quidam professione monachus, conversatione peccator, se ipsum quantillus est.

Aiunt apud vos plus valere pauperis precem, quam potentis vultum. De qua vestra singulari dignatione tam sancta opinio facit me dignitatis celsitudinem non vereri, quo minus audeam loqui ad vos, id praesertim quod charitas suggerit. De Ecclesia dico, domine, Catalaunensi, cujus, quantum in me est, nec valeo, nec debeo dissimulare periculum. Videmus nimirum, jamjamque imminere sentimus, nos qui vicini sumus, pacem videlicet memoratae Ecclesiae graviter mox esse turbandam, si electioni illustris illius viri, id est, magistri Alberici , in quam **34** utique totus tam clerus, quam populus pari voto et voce convenerant et conveniunt, vestrae pietatis assensum impetrare nequiverint. De qua re si et nostra quaeritur aut curatur sententia, novimus hominem sanae fidei et doctrinae hactenus exstitisse; in divinis pariter et humanis prudentem esse; et speramus in domo Dei (si tamen ipse elegit eum) fore vas in honorem, et utilem futurum non solum illi, sed et omni Gallicanae Ecclesiae. Vestrae jam discretionis est judicare, an merito flagitetur a vobis facienda dispensatio, unde talis potest sperari recompensatio.

EPISTOLA XIV . AD EUMDEM HONORIUM PAPAM. *Causam Ecclesiae Divionensis, summo Pontifici commendat.*

Summo pontifici HONORIO, frater BERNARDUS vocatus abbas Clarae-Vallis, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

Quanto ad vos timore scribam, novit ipse quem timemus in vobis. Sed ut audeam, domina charitas facit: quippe quae imperat et vobis. Pro Ecclesia Divionensi rogatus , suscepi facere precem; sed quid potissimum precari debeam, pene dubito. Nam sicut tentare aliquid vel prece vel pretio adversus justitiam iniquum est: sic pro justitia multum laborare apud justitiae amatorem superfluum. Verum etsi nos quid oremus, sicut oportet, nescimus, confidimus tamen quod vestra benignitas, praesertim in causa religiosorum , otiosa esse non poterit. Et quidem sanctitatis vestrae prudentia sollicitaque discussio quid inventura sit, ego nescio; sed hoc dico quod audivi et frequenter audio, quia videlicet longo et inconcusso tenore fertur Divionensis Ecclesia possedisse ea, de quibus adversus eam causantur Luxovienses: ita ut hi qui videntur antiquiores de vicinis, mirentur et indignentur, novam abominantes calumniam .

EPISTOLA XV. AD HAIMERICUM CANCELLARIUM . *Unde supra.*

Viro illustri domino HAIMERICO apostolicae Sedis cancellario, BERNARDUS de Clara-Valle, quae retro sunt oblivisci, et ad ea quae ante sunt, Apostolum sequi.

Non latet amicos nostros quod me familiari affectu diligitis, et tantae mihi felicitatis fructum invident, si solus habere voluero. Monachi Divionenses ob antiquam illius Ecclesiae religionem mihi charissimi sunt. Sentiant, si placet, quod non sit amor otiosus, sive vester ad nos, sive noster ad illos, salva tamen in omnibus justitia, contra quam ne amicum quidem respicere fas est.

35 EPISTOLA XVI . AD PETRUM PRESBYTERUM CARDINALEM. *Unde supra.*

Charissimo domino suo Petro presbytero cardinali, frater BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, salutem, et non in via.

Ego causam non habeo; causam tamen Divionensium monachorum, quia viri religiosi sunt, meam facio. Manu tenete eam ut meam; sic tamen meam, ut et justitiae sit. Quod utique et nos confidimus, et tota fere patria testatur.

EPISTOLA XVII. AD PETRUM DIACONUM CARDINALEM . *Excusat se quod vocatus non venerit: de scriptis postulatis respondet.*

Domino venerabili PETRO, Romanae Ecclesiae diacono cardinali et legato, frater BERNARDUS, se ipsum quantum potest.

Quod ad vos non veni ut mandastis, non mea pigritia, sed causa fuit non contemnenda. Siquidem salva vestra omniumque bonorum reverentia, mihi propositum est nequaquam egredi de monasterio, nisi certis ex causis, quarum utique nulla modo se obtulit, ut licite possem vestrae in hoc, imo et nostrae satisfacere voluntati. Verum vos quid facitis de eo quod jamdudum vestrarum priorum litterarum promissione tenemus, vestro scilicet, quem adhuc sustinemus, adventu? Quae illa deinde scripta sint, quae et ante vobis [*al.* nobis] fieri jussistis, et nunc requiritis, omnino nescimus; ideoque nihil paravimus. Ego enim nescio me quidpiam quandoque scriptitasse de moralibus, quod vestrae Excellentiae studio dignum putem. Aliqui fratres nonnulla ex his quae me coram audiere loquentem, stilo suo excepere. Quorum unus vobis praesto est, praecentor videlicet Trecensis et archidiaconus Gebuinus ; et facile potestis habere, si qua placent, quae ab illo accepta sunt. Tamen si curae vobis, aut curis quandoque vestris vacuum fuerit, et ita dignum judicatis, dignitatis videlicet vestrae promissam praesentiam exspectantibus exhibere filiolis, tunc si quid in manibus inventum, aut nostro posse adhuc elaborari studio visum fuerit quod forte delectet,

vestrae omnino pro viribus non deero voluntati. Diligimus enim bonam famam vestram; reveremur quam in vobis audivimus, circa res Dei sollicitudinem et sinceritatem; et ideo valde gratum habemus, si nostra vobis forte in aliquo esse possit officiosa rusticitas.

EPISTOLA XVIII . AD EUMDEM . *Opinionem sanctitatis a se amoliri nititur, et promittit se quos scripserat libellos communicaturum.*

1. Cum totum me dedero vobis, parum est, ut digne mihi videar recompensasse vel dimidium benevolentiae, quam erga nostram humilitatem habere vos aiunt. Gaudeo quidem de gratia: sed temperat, fateor, pro tanto favore laetitiam, quod eumdem mihi favorem non opus, sed opinio acquisierit. Pudet nimirum granditer exsultare, cum sentio in me **36** venerari vel diligi, non quidem quod sum, sed quod putor. Neque enim ego tunc diligor, quando sic diligor: sed nescio quid in me pro me, quod non sum ego . Imo ut verius loquar, non nescio: nam certissime scio quod nihil. Nihil enim procul dubio est, quidquid putatur et non est. Porro cum amatur quod non est sed esse putatur, non amor vel amans nihil est, sed quod amatur. Mirandum, sed magis dolendum quam mirandum, quod id quod nihil est, amari potest. Hinc plane sentimus unde, quo venimus; quid perdidimus, quid invenimus. Adhaerendo ei qui semper et beate est, semper et nos esse, et beate esse poteramus. Adhaerendo autem dixerim, non solum per cognitionem, sed per amorem. Nam quidam ex

filiis Adam *cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt: sed evanuerunt in cogitationibus suis*. Merito proinde *obscuratum est insipiens cor eorum:* quia cum veritatem cognoscerent et contemnerent, jure receperunt in poenam ut nec cognoscerent. Heu! sic adhaerendo veritati per cognitionem, sed ab illa defluendo per amorem, amando pro illa scilicet vanitatem, homo vanitati similis factus est. Et quid vanius quam diligere vanitatem; et quid iniquius, quam contemnere veritatem? Quid vero justius quam contemptoribus subtrahi et ipsam cognitionem? quid, inquam, justius, quam ut jam de ejus cognitione gloriari non possit, qui cognitam non glorificavit? Itaque appetitus vanitatis est contemptus veritatis; contemptus veritatis, causa nostrae caecitatis. *Et quia non probaverunt,* inquit, *Deum habere in notitiam, tradidit illos in reprobum sensum* **(Rom. I, 21, 28)**.

2. Ex hac ergo caecitate descendit, quod plerumque pro eo quod est, amamus vel approbamus quod non est: quoniam dum sumus in hoc corpore, peregrinamur ab eo qui summe est. Et quid est homo, o Deus, nisi quod innotuisti ei? Itaque si notitia Dei causa est ut homo aliquid sit, ignorantia facit ut nihil sit. Sed qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt, miseratus quodammodo redactos in nihil; manna illud absconditum (de quo Apostolus, *Et vita,* inquit, *vestra abscondita est cum Christo in Deo* **(Coloss. III, 3)**, quia necdum possumus contemplari per speciem, vel plene amplecti per amorem, dedit interim nobis et sapere per fidem, et quaerere per desiderium: per quae utique duo ad esse de non esse secundo reducti, fieri incipiamus initium aliquod creaturae ejus, transituri quandoque in virum perfectum, in

mensuram aetatis plenitudinis Christi. Quod procul dubio erit, cum justitia convertetur in judicium, hoc est, fides in intellectum, justitia videlicet quae ex fide est, in judicium plenae cognitionis, et item desiderium peregrinationis in plenitudinem commutabitur dilectionis. Si enim adhuc absentes initiat fides, et desiderium, praesentes profecto consummat intellectus et amor. Sicut autem fides ducit ad plenam cognitionem, sic desiderium ad perfectam dilectionem. Et sicut dicitur: *Nisi credideritis, non intelligetis* **(Isai. VII, 9, sec. LXX)**: sic dici aeque non absurde potest, Si non desideraveritis, non perfecte amabitis. Intellectus igitur est fructus fidei, perfecta charitas desiderii. Interim justus ex fide vivit **(Habac. II, 4)**; nam beatus ex intellectu. Interim justus desiderat ad Deum sicut cervus ad fontes aquarum: nam beatus haurit jam in gaudio de fontibus Salvatoris, hoc est, delectatur in plenitudine charitatis.

3. His igitur fortassis quasi duobus animae brachiis, intellectu videlicet et amore, id est cognitione et dilectione **37** veritatis, amplectitur et comprehenditur cum omnibus sanctis longitudo, latitudo, sublimitas et profundum, hoc est aeternitas, charitas, virtus et sapientia. Et haec omnia Christus. Aeternitas est, quia haec est vita aeterna, ut cognoscant te verum Deum, et quem misisti Jesum Christum **(Joan. XVII, 3)**. Charitas est, quia Deus est: Deus enim charitas est **(I Joan. IV, 16)**. Est et Dei virtus, et Dei sapientia **(I Cor. I, 24)**. Sed quando haec erunt? quando videbimus eum sicuti est? Quando amabimus eum prout est? Nam exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens **(Rom. VIII, 19, 20)**. De qua universali vanitate inest

nobis et velle laudari, cum simus vituperabiles; et nolle laudare quos scimus esse laudabiles. Sed et hoc vanum est, quod nostra plerumque ignorantia et tacetur quod est, et praedicatur quod non est. Quid ad ista dicemus, nisi quia *vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum?* **(Psal. LXI, 10.)** Laudamus [*al.* laudamur mendaciter, delectamur inaniter; ut et vani sint qui laudantur, et mendaces qui laudant. Alii adulantur, et ficti sunt; alii laudant quod putant, et falsi sunt; alii utrorumque praeconiis gloriantur, et vani sunt. Solus sapiens qui cum Apostolo dicit: *Parco autem ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* **(II Cor. XII, 6)**.

4. Haec interim vobis nimis festine, et ob hoc minus festive exaravi potius quam dictavi, ac fortassis loquacius quam debui, sed omnino veracius non potui, prout sapui. Sed ut inde sumat epistola finem, unde sumpsit exordium, nolo vos de me incertae famae nimis credulum esse: quae, ut optime nostis. saepe in sua solet utrobique falli sententia; et de laude videlicet, et de vituperatione. Probate, si placet, et aestimate, quatenus amor vel favor vester et justus, et eo sit amplius amico gratus, quo pro meritis moderatus: ut cum laus de gravitate judicii, non mendacio processerit vulgi, et si minus honoris, minus quoque conferat et oneris. Est certe quod me magis, quantuluscumque sum, facit esse vestrum: quod videlicet in rebus Dei strenue sincereque, ut aiunt, pro vestra vice versamini. Hoc ut semper de vobis vere dicatur, semper in vobis vere inveniatur.

5. Librum quem quaesistis ad transcribendum, habetis. Opuscula nostra quae requiritis, et pauca sunt, et nihil est in eis omnino quod vestro studio dignum putem. Tamen quia

melius judico mihi, nostrum culpari ingeniolum, quam voluntatem; et periclitari apud vos potius imperitiam, quam obedientiam: quae horum, et quo vobis placet ut mittam, scripto nobis per praesentem nuntium significate; ut quae modo penes me non sunt, ab his qui habent ea requiram, et dirigam quocunque mandaveritis. Et ut sciatis quid petatis, scio me scripsisse libellum, qui inscribitur, De humilitate; et quatuor homilias in Laudibus Virginis Matris (nam hunc habet titulum), super illum videlicet locum Evangelii apud Lucam, ubi dicitur, *Missus est angelus Gabriel* **(Luc. I, 26)**; necnon et Apologiam ad quemdam amicum nostrum , ubi aliqua disserui de Cluniacensibus, et nostris, id est Cisterciensibus, observantiis. Sed et paucas ad diversos epistolas dictavi. Aliqui fratres ex his qui me coram audiere loquentem, suo stilo exceperunt, et penes se retinent. Utinam, quod minime spero, nostra vobis in aliquo possit esse officiosa rusticitas.

38 EPISTOLA XIX . AD EUMDEM. *Commendat Remenses legatos.*

Tempus est ut promissum exigam; utque probem ne forte frustra de vobis semper confisus sim, ex quo vestram et notitiam merui, et amicitiam. Mihi siquidem vos praestitisse confidite, quidquid opis vestrae isti Remenses legati praesto sibi esse persenserint. Non quia me tanti putem, haec audeo, sed quia vos promisistis: utrumne digne, vos videritis.

EPISTOLA XX . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM. *Unde supra.*

Viro illustri domino HAIMERICO sanctae Romanae sedis cancellario, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationem.

Quia semel coepi, loquar, et loquar ad vos: eroque importunus, sed importunus charitatis, sed veritatis, sed justitiae. Nam etsi tanti non sum, ut Romae habeam propria negotia, nulla tamen quae Dei esse constiterit, a me duco aliena. Quapropter si verae id mihi gratiae apud vos manet quod multorum habet opinio, liceat illud obsecro legatis domini archiepiscopi Remensis in praesenti negotio experiri. Nil quippe eos, nisi quod justum est, perferre vel quaerere suspicamur.

EPISTOLA XXI. AD MATTHAEUM LEGATUM . *Excusat se perbelle, quod vocatus ad negotia tractanda, non accesserit.*

1. Fuit quidem parere paratum cor meum; sed non aeque et corpus meum. Saevientis siquidem acutae febris exusta ardoribus et exhausta sudoribus, non valuit sufficere spiritui prompto caro infirma. Volui ergo, sed praevolanti voluntati obstitit ea quam dixi occasio. Quae an justa sit, ipsi judicent

amici nostri, qui me omni exclusa excusatione, obedientiae retibus circumclusum, quotidie de claustro ad civitates pertrahere moliuntur; simulque attendant istam me occasionem non fallaciter adinvenisse, sed graviter pertulisse: ut vel nunc experiantur, quia non est consilium contra consilium Domini. Quibus si ego respondissem, *Exui tunicam meam, quomodo induam illam? lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* **(Cantic. V, 3,)** profecto indignarentur. Nunc autem divino aut succenseant, aut acquiescant judicio, quo factum est ut etsi velim, non valeam proficisci.

2. Sed grandis, inquiunt, fuit causa, gravisque necessitas. Quaerendus ergo fuerat qui grandibus definiendis fuisset idoneus. Si me talem putant, ego me talem non esse nequaquam puto, sed scio. Denique sive grandia sint, sive parva, ad quae me ita perurgent ego causam non habeo. Quaero siquidem: Facilia sunt an difficilia, quae ad perturbandum amicum silentium tantopere imponere curatis amico? Si facilia, absque me possunt fieri; si difficilia, per me non possunt effici, nisi forte tanti aestimor, cui grandia et impossibilia reserventur, tanquam ea ego possim, quae nemo alius facere potest. Quod si ita est, Domine Deus meus, quomodo tuum de me solo frustratum est judicium, ponens sub modio lucernam, quae poterat lucere super candelabrum; et, ut apertius loquar, tentans me facere monachum, et volens **39** abscondere in tabernaculo tuo in die malorum, hominem necessarium mundo, sine quo episcopi non possunt sua pertractare negotia? Sed et hoc mei mihi necessarii praestiterunt, ut nunc quoque videar loqui turbatus homini, cujus nunquam nisi serenus et cum omni jucunditate soleo recordari. Vos tamen vobis (dico, pater) noveritis quia paratus

sum, et non sum perturbatus, ut custodiam mandata vestra. Vestrae autem indulgentiae erit parcere mihi, ubi parcendum decreveritis.

EPISTOLA XXII. AD HUMBALDUM LUGDUNENSEM ARCHIEPISCOPUM ET LEGATUM. *Causam episcopi Meldensis commendat.*

Reverendissimo domino et patri suo HUMBALDO Lugdunensi archiepiscopo, Romanae sedis legato, frater BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, si quid potest peccatoris oratio.

Dominus episcopus Meldensis cum accepit litteras vestras, forte tunc ad nos visitandi gratia veniebat. Cumque jam e domo nostra rescribere pararet, suis nostras tanquam vestri familiaris litteras jungere curavit, suo sperans negotio profuturas. Cui cum non possem negare quod vellet, id solum vestrae Reverentiae familiariter breviterque intimandum putavi quia si adversus episcopum quaerentem quae sunt Jesu Christi, homines se ipsos amantes, et quae sua sunt quaerentes audieritis, hoc nec vestrae congruit dignitati, nec officio.

EPISTOLA XXIII. AD ATTONEM TRECENSEM EPISCOPUM. *Attonem episcopum, qui in morbo mortem cogitans, omnia sua distribuerat in pauperes, restitutum valetudini solatur, et laudat.*

Pauperi episcopo pauper abbas, paupertatis consequi praemium, quod est regnum coelorum.

1. Laudarem vos, et jure laudarem, si non me revocaret illa sententia, *Neminem laudaveris in vita sua* **(Eccli. XI, 30)**; siquidem rem laude dignam egistis: sed ei laus adscribenda est, a quo accepistis et velle, et perficere quod merito laudaretur. Deum ergo per vos, et in vobis operantem glorificamus, qui tantum ad hoc in vobis voluit glorificari, ut et vos redderet gloriosum. Qui nimirum cum sit mirabilis in majestate sua, etiam in sanctis suis gloriosus apparere dignatur, ne solus habeat gloriam. Ipse nempe licet sit sibi sufficiens ad omnem magnificentiam, quaerit tamen gloriam et in sanctis, non ut augeat sibi, sed ut suis communicet. Novit autem qui sunt ejus: sed nobis non facile innotescunt, nisi cum ipse revelare dignabitur. Scimus sane de qualibus scriptum est: *In labore hominum non sunt, et cum hominibus non flagellabuntur* **(Psal. LXXII, 5)**. Et quia vobis haec ipsa sententia non congruat, nihilominus modo cognoscimus. Scriptum quoque est: *Quem diligit Dominus corripit, flagellat autem omnem filium quem recipit* **(Prov. III, 12, et Hebr. XII, 6)**. Flagellatum video et emendatum, et aliud suspicer quam unum esse ex filiis? Porro correctionis vestrae clarum

satis insigne tenemus, ipsam nunc paupertatem vestram. Nobilis revera titulus paupertatis, quam ipse Deus ore commendans prophetico: *Ego sum,* ait, *vir videns paupertatem meam* **(Thren. III, 1)**. Super omnes regios thesauros hic vos titulus nobilitat amplius, et reddit illustrem.

2. Scio me ex Scriptura commemorasse superius, non esse laudandum hominem in vita sua. Verum quomodo me possum cohibere a laude illius, qui post aurum abire jam desiit, et sperare contempsit in pecuniae thesauris? De quali nimirum viro Scriptura sic loquitur: *Quis est hic, et laudabimus eum? fecit* **40** *enim mirabilia in vita sua* **(Eccli. XXXI, 8, 9)**. An fortasse non est quidem laudandus homo in vita sua, quae tentatio est super terram, nec ideo tamen laudandus non est, cum mortuus peccato vivit Deo? Vana quidem laus et seductoria, qua laudatur peccator, in desideriis animae suae, in quo qui me beatificat, in errorem inducit: sed non idcirco praedicanda, et multum commendanda non erit illius vita, qui dicere potest: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus* **(Galat. II, 20)**. Cum ergo laudatur homo in quo jam vivit non ipse, sed Christus, non in sua laudatur sed in Christi vita, ac per hoc non laudatur contra sententiam, quae prohibet hominem laudari in vita sua.

3. Cur denique dignus meis laudibus non erit, quem sui quoque nominis Deus laude dignatur, dicente David: *Pauper et inops laudabunt nomen tuum?* **(Psal. LXXIII, 21.)** Laudatur Job, quod sua patienter amisit: et non laudabitur episcopus qui et libenter dimisit, et liberaliter distribuit? Non exspectavit mortem; quando jam nec dare, nec retinere in sua haberet potestate: quod utique multi faciunt, quorum videlicet testamentum nonnisi in mortuis

confirmatur: sed adhuc inter spem vitae metumque positus mortis, vivens libensque dispersit et dedit pauperibus, ut justitia ejus maneret in saeculum saeculi **(Psal. CXI, 9)**. Numquid et pecunia mensura similiter erat in saeculum saeculi? Bona ergo recompensatio justitiae pro pecunia, quando pro eo quod teneri non poterat, id restitutum est quod feliciter maneat in aeternum. Melior est enim incomparabiliter justitia, quam pecunia quod illa ditet et repleat arcam, haec animam. Denique sacerdotes Dei induuntur justitia, et multo utique decentius et ditius, quam auro vel serico.

4. Sed gratias Deo, qui jam harum rerum in vobis gloriae transitoriae gloriosum est operatus contemptum, dum de animae periculo saluberrimum incussit metum. O mira circa vos divina clementia! Mortem intentavit, ne inferret: formidare vos voluit, quam vos noluit experiri. Cum hoc fecit, quid effecit, nisi ne vestra vobis essent chariora quam vos? Inter medullas artuum febris acuta saeviebat, et tardante sudore, cruciatus vehemens in dies ingravescebat. Cumque jam foris membris frigescentibus calor molestissimus introrsum se colligens, exhausta longa inedia viscera depasceret, pallidae interim mortis ante oculos tristis versabatur imago. Et ecce tanquam de supernis vox emissa divinitus insonuerit: *Ego sum, ego sum qui deleo,* non te, sed *iniquitates tuas* **(Isai. XLIII, 25)**; mox ubi sacerdos Dei, ut pauper moreretur, sua omnia pauperibus erogavit, coeperunt subito de intimis desperati jam sudoris inopinati fontes erumpere; sicque animae pariter et corporis suo ordine salus utraque procedens, liquido monstravit in vobis adimpletum quod in Scriptura sua pollicetur Deus: *Ego occidam, et ego vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et*

non est qui de manu mea possit eruere **(Deut. XXXII, 39)**. Percussit carnem, ut anima sanaretur: occidit avaritiam, ut justitiae viveretis. Sic vivificato et sanato, quid sperandum est, nisi ut jam non sit qui vos de manu Dei possit eruere? si tamen evangelicum illud consilium observare non negligitis; *Ecce sanus factus es, jam noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat* **(Joan. V, 14)**. Quod videlicet idcirco praemonet pius Pater, quia non vult ut contingat: quippe qui non vult mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat. Et merito. Quae enim utilitas in sanguine peccatoris? non enim infernus confitebitur Deo, neque mors laudabit eum: sed vos qui vivitis, benedictis Domino, et dicitis: *Non moriar, sed vivam et narrabo opera Domini;* et illud: *Impulsus eversus sum ut caderem, et Dominus suscepit me* **(Psal. CXVII, 17, 13)**.

41 EPISTOLA XXIV. AD MAGISTRUM GILLEBERTUM UNIVERSALEM , EPISCOPUM LONDONIENSEM. *Laudat Gillebertum, quod factus episcopus paupertatem colat.*

Longe satis exiit sermo quem fecisti, et magnum dedit suavitatis odorem, ad quoscunque potuit pervenire. Exstincta est avaritia; cui non suave redoleat? charitas regnat; cui dulce non sapiat? quando hoc cognoscunt omnes quia vere sapiens sis, qui sapientiae hostem maximum contrivisti: hoc certe et

tuo sacerdotio dignum et nomine. Tali profecto decebat specialem [*al.* spiritualem] tuam philosophiam clarescere testimonio, hoc praeclara illa tua studia fine compleri. Vera illa et indubitata sapientia est, quae turpia lucra contemnit, et indignum sibi judicat eodem cum idolorum servitute contubernio frui. Non magnum fuit magistrum Gillebertum episcopum fieri: sed episcopum Londoniensem pauperem vivere , id plane magnificum. Nec enim tanto nomini quidquam augere gloriae potuit sublimitas dignitatis: auxit autem plurimum humilitas paupertatis. Pauperiem aequo animo ferre, virtus sapientiae est; sponte appetere, sapientiae laus est. Laudatur denique et admirabilis praedicatur, qui post aurum non abiit; qui vero et abjecit, plus nihil merebitur? Nisi quod vigil ratio mirandum minime ducit, si sapiens sapienter agit, et ille sapiens qui in cunctis hujus mundi sapientium litteris et studiis ludens, omnem quoque studuit et potuit divinam quodammodo revocare et renovare Scripturam. Quid enim? Dispersisti, dedisti pauperibus, sed pecuniam. Quid vero pecunia est ad illam quam pro ea commutasti justitiam? *Justitia,* inquit, *ejus manet in saeculum saeculi* **(Psal. CXI, 9)**. Num ita et pecunia? Quaestuosum sane honestumque commercium, illam quae praeterit, pro illa dare quae permanet. Sic semper tibi negotiari detur, bone et omni laude prosequende magister. Superest ut laudabile principium condignum consequatur finem, et cauda hostiae capiti conjungatur . Benedictionem tuam libenter accepimus, praesertim quod tanta tuae hujus perfectionis fuerit cumulata jucunditate. Latorem epistolae, etsi pro seipso satis commendabilem, tamen etiam pro me vestrae magnificentiae esse cupio commendatum. Est siquidem mihi pro sua honestate et religiositate charissimus.

EPISTOLA XXV. AD HUGONEM, ROTOMAGENSEM ARCHIEPISCOPUM . *Hortatur Hugonem, ut apud suos Rotomagenses patiens simul ac pacificus esse studeat: zelum quoque discretione moderetur.*

1. Si diei malitia invalescit, non praevaleat; si turbat, non perturbet. Mirabiles elationes maris, sed mirabilior in altis Dominus. Benigne, si non dissimulas, egit tecum usque adhuc superna miseratio, pater illustris. Provida namque dispensatione, non prius praefectus es malis, quam sociatus bonis, quorum **42** consortio et exemplo bonus fieres, et sic postmodum etiam inter malos vivere bonus posses. Et quidem inter bonos bonum esse, salutem habet; inter malos vero, et laudem. Illud tantae facilitatis est, quantae et securitatis: hoc tantae virtutis, quantae et difficultatis. Quale nempe est istud, tangere picem, et non inqui ari ex ea; in igne sine laesione versari, et in tenebris absque caligine? Palpabant quondam tenebras Aegyptii, cum tamen de populo Dei Scriptura dicat: *Ubicunque Israel erat, lux erat* **(Exod. X, 23)**. Erat David verus Israelita, et ideo caute dicebat se habitare non in Cedar, sed *cum habitantibus Cedar* **(Psal. CXIX, 5)**, tanquam qui semper habitaret in lumine, licet ipsi fuerit cum habitantibus Cedar corporalis cohabitatio. Unde et arguit quosdam non veros Israelitas, quod commisti inter gentes

didicerint opera eorum, et factum sit illis in scandalum **(Psal. CV, 35, 36)**.

2. Dico ergo: sufficiebat tibi apud Cluniacenses custodire innocentiam, sicut scriptum est, *Cum viro innocente innocens eris* **(Psal. XVII, 26)**. Porro apud Rotomagenses [*al.* Rotomagum] opus est patientia, quemadmodum docet Apostolus: *Servum Dei,* inquiens, *non oportet litigare, sed magis patientem esse ad omnes* **(II Tim. II, 24)**; nec solum patientem, qui nolit vinci a malo, sed et pacificum, qui vincat in bono malum: alterum, ut malos portes; alterum, ut et quos sustines, sanes. In patientia tua possides animam tuam **(Luc. XXI, 19)**: sed sis etiam pacificus, ut et commissas tibi possideas. Quae tanta gloria quam dicere posse: *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus?* **(Psal. CXIX, 7.)** Esto ergo patiens, quia es cum malis: esto pacificus, quia praees malis. Habeat charitas zelum, sed adhibeat pro tempore modum severitas. Censura quidem nunquam remissa, intermissa tamen plerumque plus proficit. Vigor justitiae semper fervidus, sed nunquam praeceps. Sicut non omne quod libet, licet; sic non omne quod licet, statim etiam expedit. Haec melius me ipse nosti, ideoque supersedeo. Orari pro me instanter postulo, quia incessanter pecco.

EPISTOLA XXVI . AD GUIDONEM LAUSANNENSEM [*al.* LAUSENNENSEM] EPISCOPUM.

Manum vestram misistis ad fortia, opus est fortitudine. Speculator domui Israel factus estis; opus est prudentia . Sapientibus et insipientibus debitor estis, opus est justitia. Postremo maxime temperantia opus est: ne qui aliis praedicat, ipse (quod absit) reprobus fiat.

EPISTOLA XXVII . AD ARDUTIONEM [*al.* ARDUTIUM] GEBENNENSEM ELECTUM. *Monet ut electionem suam divinae gratiae tribuat, eique sedulo deinceps cooperari studeat.*

Credimus electionem tuam esse a Deo, quam tanto cleri populique consensu fuisse celebratam accepimus. Gratulamur gratiae ejus, ne dicam meritis tuis, quoniam ne tibi plusquam oportet, blandiamur: non ex operibus justitiae, quae fecisti, sed secundum suam misericordiam hoc fecit tibi. Si secus tu (quod absit) sapis, erit exaltatio in ruinam. Si **43** autem cognoscis gratiam, vide ne in vacuum acceperis. Bonas fac de caetero vias tuas, et studia tua, et ministerium sanctum: si vitae sanctitas non praecessit, sequatur saltem. Tunc vere fatebimur te praeventum in benedictionibus dulcedinis, tibi de bonis meliora sperantes. Exsultabimus et laetabimur, quod fidelis servus et prudens constitutus sit super familiam Domini: futurus ex hoc filius felix et potens, super omnia bona Patris constituendus. Alioquin si altiorem quam meliorem esse delectat, non praemium, sed praecipitium exspectamus.

Optamus et oramus ne hoc contingat: parati, si opus est, obvias manus apponere, et pro nostro exiguo posse, juvare ad id potius quod decet et expedit.

EPISTOLA XXVIII . AD EUMDEM JAM EPISCOPUM. *Interim hortatur ut dignitatem, quam sine meritis praecedentibus obtinuit, saltem subsequentibus ornet.*

1. Praebet audaciam charitas, ut fiducialius loquar tibi. Cathedra, charissime, quam nuper sortitus es, hominem multorum expetit meritorum: quae in te aut nulla, aut non quantum satis est, praecessisse dolemus. Siquidem et facta tua, et studia tua praeterita in nullo prorsus visa sunt episcopali convenire officio. Quid tamen? Non potest Deus de lapide hoc suscitare filium Abrahae? non potest facere Deus, ut quem praeire debuerant bona, vel subsequantur? quod utique et libentius accipimus, si contingat. Nescio enim quo pacto plus placebit subita haec mutatio dexterae Excelsi, quam si vitae prioris merita suffragarentur. Dicemus nempe, quia *a Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris* **(Psal. CXVII, 23)**. Sic Paulus ex persecutore Doctor gentium factus est; sic Matthaeus de telonio vocatus, sic Ambrosius de palatio assumptus est: iste ad episcopatum, ille ad apostolatum. Sic alios quam plures novimus de vita et habitu saeculari utiliter exstitisse promotos. Denique nonne multoties ubi superabundaverunt delicta, videtur superabundare et gratia?

2. Et tu igitur, charissime, his atque hujusmodi animatus exemplis, praecinge sicut vir lumbos tuos, bonas facito deinceps vias tuas, et studia tua: quatenus novissima tua antiqua sopiant, et delicta juventutis tuae deleat vespertina correctio. Paulum imitari curato in honorificando ministerium tuum. Honorificabis autem gravitate morum, maturitate consiliorum, actuum honestate. Haec sunt quae officium episcopale maxime nobilitant et ornant. Omnia fac cum consilio, nec tamen omnium aut quorumcunque, sed tantum bonorum. Bonos in consilio, bonos in obsequio, bonos habeas contubernales, qui vitae et honestatis tuae et custodes sint, et testes. In hoc enim te bonum probabis, si testimonium a bonis habueris. Sint pietati vestrae commendati pauperes fratres nostri, qui circa vos sunt; Alpenses, illi de Bono-Monte, et illi de Altacumba. In his experiemur quanta vobis de nobis cura sit.

EPISTOLA XXIX. AD STEPHANUM METENSEM EPISCOPUM . *Congratulatur Stephano de pace Ecclesiae reddita, idque nonnisi unius Dei beneficio tribuendum.*

STEPHANO Metensis Ecclesiae Dei gratia strenuo ministro; ejus in Christo humiles fratres de Clara-Valle, salutem et orationem.

Ex quo dudum, si recolitis, nostrae vos fraternitati dignanter sociastis, nostris vos orationibus **44** humiliter commendastis; semper solliciti fuimus, ut debuimus, aliquid scire de esse vestro; et eventus vestros crebro sciscitari studuimus a quibus potuimus, desiderantes jugiter et orantes vos prosperari in Dei opere ad quod assumptus fueratis et gressus vestros dirigi in semitam mandatorum ipsius. Benedictus itaque Deus, qui non amovit orationem nostram, et misericordiam suam a vobis; laetificans utique nos per hunc venerabilem fratrem Guillelmum, cujus profecto nos non minus verbis, quam nostris credimus oculis de vestra sospitate et prosperitate ac pace per vos Ecclesiae reddita. Congratulamur vobis; sed damus gloriam Deo: scientes quod estis et quod potestis, ipsius, non vestrum esse. Quod et vos semper sentire in vobis amicabiliter admonemus: ne nihil et esse, et posse incipiatis, si quid aliter sapitis, et vestris (quod absit) meritis vel viribus quidpiam horum adscribitis. Alioquin verendum, ne convertatur pax vestra in perturbationem, et prosperitas in adversitatem; sic nimirum illo juste judicante, qui ut humilibus gratiam dare, ita et superbis resistere consuevit: qui et non solum cum sancto sanctus, sed et cum perverso perversus, in Psalmo legitur **(Psal. XVII, 26)**; nec tantum faciens pacem, sed et creans malum, per prophetam describitur **(Isa. XLV, 7)**.

EPISTOLA XXX. AD ALBERONEM PRIMICERIUM METENSEM . *Negotium quoddam, quod Albero urgebat, ex Dei*

beneplacito perficiendum monet, non tam requirens datum, quam fructum.

Honorabili viro ALBERONI, Dei gratia Metensis Ecclesiae primicerio, fratres qui in Clara-Valle qualicunque obsequio serviunt Deo, salutem et orationem.

Fidelem curam vestram in his quae Dei sunt, etsi jam olim et audieramus et videramus; sed nunc in nobis ipsi experiendo persensimus. Caeterum cum in his quae nuper a nobis missi fratres, vestro quidem consilio, suggesserunt episcopo, et vestram benevolentiam, et ipsius episcopi promptum teneamus assensum: quia tamen Dei quoque beneplacitum in omnibus, et his maxime quae ad eum pertinent, ante omnia et super omnia necesse est nos et inquirere, et custodire; idcirco ad comprobandum certius quid ipse de hac re potius velit, rem sicut inter episcopum monachosque convenerat, vestra utique industria mediante et ordinante qualiter fieri deberet, et hortante ut celeriter, et juvante ut honorabiliter fieret; non quidem omittendam, sed usque post messionem, tum pro vestra, tum pro temporis opportunitate exspectanda, necessario intermittendam esse putavimus. Jam vero tunc, si et episcopi voluntas in eodem perstiterit, et vobis nihilominus idipsum aeque ut modo placuerit: tali conjectura Dei quoque esse consilium securius confidentes, speramus nos vestrae utriusque devotioni juxta quod diffinitum erat, satis esse facturos. Arbitramur enim acceptum esse Deo, si quantum in nobis est, nemini oneri esse studuerimus: ne non tam fructum, quam datum in hoc ejus negotio requirere (quod absit) videamur; et praecipue vestris nos majoribus atque instantioribus occupationibus sub hujus rei occasione

importunius ingerere, et molestos, cum necesse non est, vobis exhibere; et hoc gratum non esse Deo, et nostris scimus moribus non congruere.

45 EPISTOLA XXXI. AD HUGONEM COMITEM CAMPANIAE , MILITEM TEMPLI FACTUM. *Hugoni gratulatur ob susceptam militiam sacram; et beneficiorum memoriam promittit.*

Si causa Dei factus es ex comite miles, et pauper ex divite, in hoc profecto tibi, ut justum est, gratulamur, et in te Deum glorificamus, scientes quia haec est mutatio dexterae Excelsi. Caeterum quod tua jucunda praesentia nobis ita nescio quo Dei est subtracta judicio, ut ne interdum quidem videre te valeamus, sine quo nunquam, si fieri posset, esse vellemus, aequanimiter, fateor, non portamus. Quid enim? possumusne oblivisci antiqui amoris, et beneficiorum quae domui nostrae tam largiter contulisti ? Utinam ipse pro cujus amore fecisti, in aeternum non obliviscatur Deus! Nam nos, quantum in nobis est, minime prorsus ingrati, memoriam abundantiae suavitatis tuae mente retinemus, et, si liceret, opere monstraremus. O quam libenti animo et corpori tuo pariter et animae providissemus, si datum fuisset, ut simul fuissemus! Quod quia non est, restat ut quem praesentem habere non possumus, pro absente semper oremus.

EPISTOLA XXXII . AD ABBATEM SANCTI-NICASII REMENSIS. *Abbatem ob discessum et transitum Drogonis monachi ad aliud monasterium, consolatur, et ad patientiam hortatur.*

1. Quanto affectu tibi condoleam, scit ille qui nostros omnium dolores in corpore suo tulit. Quam libenter tibi, si scirem, consulerem; si possem, succurrerem: tam efficaciter ipse mihi qui omnia scit, et omnia potest, in cunctis meis necessitatibus consulat et succurrat. Si frater Drogo de sua discessione me consuluisset, absit ut consentirem: si post discessionem ad nos divertisset, absit ut susciperem. Denique, quod solum potui, ad abbatem qui eum suscepit, nostras mox, sicut scis, pro eo litteras misi. Et nunc super hoc quid tibi ultra possum facere, pater? Jam vero quantum ad te pertinet, optime mecum novit Sanctitas tua, perfectos solere viros non solum in spe, sed et in tribulationibus gloriari, consolante eos Scriptura, et sic loquente: *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio* **(Eccli. XXVII, 6)**. *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde* **(Psal. XXXIII, 20)**; et, *Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum coelorum* **(Act. XIV, 21)**; et, *Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur* **(II Tim. III, 12)**. Nec idcirco tamen immerito his quos in anxietate positos videmus, amicis nostris compatimur; quibus utique dum exitum ignoramus, defectum metuimus: quoniam quidem sicut sanctis et electis tribulatio operatur patientiam, patientia probationem probatio spem, spes autem non confundit **(Rom. V, 3-5)**; sic damnandis et reprobis tribulatio parit e contrario pusillanimitatem,

pusillanimitas perturbationem, perturbatio desperationem, et illa interimit.

2. Ne ergo haec te tam horrenda (quod Deus avertat) demergat tempestas aquae, ne hujus tam tremendae abyssi absorbeat profundum, neve urgeat super te tam inexplebilis puteus os suum: sollicite studeat humilis prudentia tua non vinci a malo, sed vincere in bono malum. Vinces autem, spem tuam in Deo fortiter figendo, et rei finem longanimiter exspectando. Et si quidem ille resipuerit, sive ob tui timorem, sive ob suum laborem; bene: sin autem, bonum est tibi humiliari sub potenti manu Dei, et nequaquam velle resistere supernae dispositioni; quia **46** si ex Deo est, non poterit dissolvi. Conandum est potius tibi, tuae licet justae indignationis stimulos illa reprimere sententia, quam quidam sanctorum in simili fertur causa protulisse. Siquidem instigantibus eum quibusdam fratribus atque increpantibus, cur suum in sui injuriam ab alia susceptum Ecclesia fugitivum non requireret: «Nequaquam,» inquit, «Ubicunque enim est, si bonus est, meus est.»

3. Fraudulenter tibi et non fideliter consulo, si idipsum a meipso non exigo. Nam, cum unus noster non solum religione professus, sed et carne propinquus , Cluniaci me invito et susceptus sit, et detineatur; doleo quidem, sed sileo, orans et pro illis ut velint ablatum reddere, et pro illo ut velit sponte redire: sin vero, servans ei vindictam qui facturus est judicium injuriam patientibus, et arguere habet in aequitate pro mansuetis terrae. Fratrem Hugonem de Lausanna ore tuo, et nostro spiritu commonemus non omni spiritui credere, et ne cito moveatur certa pro incertis deserere, sciens diabolum soli semper perseverantiae insidiari, quam solam virtutum novit coronari: tutiusque esse in ea vocatione qua vocatus est,

simpliciter perseverare, quam sub specie quasi melioris boni, id quidem quod jam coepit, dimittere, nec ad id quod praesumit, fortassis sufficere.

EPISTOLA XXXIII . AD HUGONEM PONTINIACENSEM ABBATEM. *Planius mentem suam perscribit de susceptione Drogonis, et omnem a se sinistram suspicionem depellit.*

Dilectissimo suo domno HUGONI abbati, frater BERNARDUS de Clara-Valle, idem quod sibi.

1. In nostris prioribus litteris aut ego, quantum ex vestris perpenditur, minus aperte scripsi quod volui; aut vos aliter illas intellexistis quam debuistis. Siquidem quae vobis de monachi illius susceptione eventura denuntiavi, veraciter ita timui, et adhuc timeo, ut scripsi. Non tamen ad hoc illa vobis praedicere studui, quo vel suaderem, vel consulerem; vel certe ut scribitis, censerem illum debere reddi: quippe qui ipsius jamdudum ferventissimum desiderium novi, et ei potius, quod nunc illud adimpleverit, debeo congratulari. Sed cum a familiarissimo nobis abbate ejus, et ab archiepiscopo Remensi , nostrae litterae ad requirendum illum vehementer exigerentur; ut a me, si fieri posset, omnem depellerem suspicionem, tales, prout scivi, dictare curavi, quibus et ipsis satisfacerem, et vos contra eorumdem imminentes calumnias,

vobis illas non tacendo, praemunirem. Haec me ita in illis litteris sensisse vestram sagacitatem vel ex co advertere posse credidi, quod in fine illarum posuisse me memini, si tamen eo a vobis oculo legeretur, quo a me scriptum fuit. Nam, cum denuntiatis malis quae non immerito vobis metuebam, tandem inferrem, «Quod si haec omnia pati melius ducitis, quam illum amittere; mea nihil interest, vos videritis:» aut enim ipsa mea verba sunt haec, aut proprie ipsa: cum itaque hoc in fine dixi, quid aliud vobis quam illa superiora dispensatorie (ut non dicam, simulatorie) a me ita scripta fuisse latenter intimavi?

2. Quod vero scripsistis, me per nuntium eidem monacho de quaerenda, si ad nos divertisset, ipsius absolutione privatim insinuasse; veritatem testor, hoc verum non esse. Egone de notissimo mihi monasterio vel jactarem, vel sperarem monachum me posse suscipere, quem nec vos quidem puto sine grandi scandalo posse retinere? Sed esto. Invidebam illum vobis et mihi attrahere gestiens, aliquid de ejus obtinenda absolutione machinari me posse sperabam sive **47** fingebam. Sed nunquid credendum fuit, me hoc meum consilium ipsi nuntio, quod utique contra suum monasterium excogitaveram, voluisse patefacere? Sed jam, ne quod de nostra erga vos dilectione hucusque credidistis, falso vos credidisse inveniatis; pro vestra (ut video) causa, non saltem aeque ut pro mea, imo multo amplius laborandum est mihi, et hoc non quomodo hucusque solebam, ut videlicet nostra unanimitas fortius solidetur, sed ne penitus dissolvatur. Quid dicam vobis? Ego certe nec vobis, nec de vobis tale aliquid credere possem, quale vos sola de me suspicione divinastis. De caetero noverit vestra Benignitas, comitem Theobaldum nostras pro Humberto litteras jam recepisse,

sed necdum suo mihi rescripto quidquam respondisse. Quid super hoc vobis agendum sit, ipsa vos melius pietas docebit, si pie hominis injuste exsulantis miseriam pensare non negligitis.

EPISTOLA XXXIV . AD DROGONEM MONACHUM . *Congratulatur Drogoni, quod ad strictiorem observantiam transierit: hortaturque ad perseverantiam.*

1. Quam non immerito tui jamdudum non mediocri fueram affectus amore, nunc apparet, dilectissime Drogo. Et ante quidem totum pulchrum, totum erat amabile quod cernebaris; sed ego nescio quid aliud de te supra id quod videbam aut audiebam ex te, excellentiori dignum veneratione praesenseram. Nunquid forte coelestis Sponsi, cujus nunc arctius castis te amplexibus impressisti, jam tunc vocem audieras dicentis ad pudicissimam turturem suam animam tuam: *Tota pulchra es, amica mea; tota pulchra, absque eo quod intrinsecus latet?* **(Cantic. IV, 7.)** Quid fecisti? Quis hoc crederet? Sanctum te ac religiosissimum tota civitas personabat, ita ut nihil tibi addi posse crederetur ex omnibus bonis: et tu velut e saecularibus unus, monasterium tanquam saeculum deserens, jam attritum Christi sarcina collum novae rursum observantiis disciplinae submittere non erubescis? In te nunc, frater, veram probamus illam esse sententiam, qua dicitur: *Cum consummatus fuerit homo, tunc incipit* **(Eccli. XVIII, 6)**. Indicium ergo tuae consummationis est quod nunc

coepisti; et in quo arbitrabaris te non comprehendisse, jam comprehenderas. Nemo quippe perfectus, qui perfectior esse non appetit; et in eo quisque perfectiorem se probat, quo [*al.* quod] ad majorem tendit perfectionem.

2. Sed ecce, charissime, is cujus invidia mors intravit in orbem terrarum, arcum suum tetendit, et paravit illum: et quia pulsus de corde tuo intus potestatem amisit, foris saeviet quantum poterit. Et, ut apertius loquar, nescis quia Pharisaei scandalizati sunt in hoc verbo quod fecisti? Sed memento non omnium scandalum magnopere esse curandum, juxta responsionem Domini dicentis: *Sinite illos; caeci sunt, et duces caecorum* **(Matth. XV, 14)**. Melius est enim ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur **(GREG. homil. 7 in Ezech.)**. Memento, qui natus fuerit in ruinam et resurrectionem multorum **(Luc. II, 34)**; et non mireris, si tu quoque aliis quidem sis odor vitae in vitam, aliis odor mortis in mortem. Si maledictiones intentaverint, si anathematum intorserint spicula, audi Isaac pro te respondentem: **48** *Qui maledixerit tibi, sit ille maledictus; et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur* **(Gen. XXVII, 29)**. Sed et tu muro inexpugnabili conscientiae tuae circummunitus, de intus responde, et dic: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum; si exsurgat adversum me praelium, in hoc ego sperabo* **(Psal. XXVI, 3)**. Non enim confunderis cum sic loqueris inimicis tuis in porta. Confido autem in Domino, quod si ad primos ictus fortiter steteris, et nec minis eorum cesseris nec blandimentis, cito conteres Satanam sub pedibus tuis: et tunc videbunt recti et laetabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum.

EPISTOLA XXXV. AD MAGISTRUM HUGONEM FARSITUM . *Humberti cujusdam causam ei commendat, monetque ut in sententia quadam erronea corrigi non erubescat.*

Charissimo fratri et coabbati suo HUGONI, frater BERNARDUS, debitum sincerissimae dilectionis affectum.

Humbertum istum, injuste, ut aiunt, exhaeredatum, cujus nos pro Dei amore apud vestrum Comitem causam tueri suscepimus, de vestra confidentes charitate vestro patrocinio committimus, per vos, ut fideliter speramus, terrae principi, coeli Domino cooperante, reconciliandum; patriae, uxori, filiis, rebus et amicis suis restituendum. Hoc autem satagendo, et egenum de manu peccatoris liberabitis, et oppressoris ipsius nihilominus saluti consuletis: nobis quoque vos non mediocriter officiosum exhibebitis; sed et officium implendo pacificorum, vobis inter filios Dei sedem in excelso collocabitis. De caetero, epistolam illam, quam ad me jam olim scribere Sanctitas vestra dignata est, non me (sicut vos audisse audivi) incendio tradidisse, sed penes me adhuc servare noveritis. Quid enim hoc livoris, imo furoris fuisset, opus utile et laudabile, ubi nihil nisi quod sanae fidei, quod doctrinae saluberrimae, quod aedificationis spiritualis est deprehendi, temerario damnare judicio? excepto, quia inter amicos contra veritatem nulla debet esse meticulosa, cum sit periculosa, palpatio, quod hoc me, fateor, movit et movet,

quod illam inter nos jam ante habitam de sacramentis collationem, in principio praedicti opusculi defendere et astruere conati estis. In qua utique collatione, si vestrae summam sententiae bene meministis, an sensui conveniat [*al.* congruat] ecclesiastico, vos videritis. Vestrae autem ingenuae humilitatis est non erubescere corrigi, si quid aliquando aliter sapuistis. Valete.

EPISTOLA XXXVI AD EUMDEM. *Respondet litteris Hugonis, suadetque ut ab impugnanda episcopi jam defuncti sententia desistat.*

Dilectissimo suo, et olim, et modo, Dei gratia sancto abbati HUGONI, frater BERNARDUS de Clara-Valle, irreverberatum sincerae dilectionis affectum.

Ad litteras vestrae dignationis, licet quidem breviores quam cupierim, longiores tamen quam meruerim, rescribere largius et debui, et volui: sed **49** festinans nuntius non permisit. Ne tamen vacuus omnino recederet, pro tantis, quarum me debitorem agnosco, has tantillas, quas et vix exspectavit, velocissime reddidi. Ubi primum breviter ac veraciter insinuo, antiquum nostrum et dilectorem, et dilectum, totis me charitatis visceribus et suscipere ut catholicum, et suscipere [*al.* venerari] ut sanctum, et amplecti ut charissimum. Siquidem de integritate fidei, credo vestrae confessioni; famae et opinioni, de sanctitate; de affectu, quem erga vos me habere protestatus sum, propriae conscientiae. Nam, quod illius sententiae, quae meae simplicitati merito, ut mihi

videbatur, scrupulum movebat, oblitum vos esse fatemini, tam libenter accipio, quam laetus compendiosam purissimae veritatis assertionem in litteris vestris novissimis lego: ita ut me potius sensa vestra non intellixisse, quam vos quidpiam mali sensisse pene crediderim. Deinde modestiae vestrae fraterna praesumptione consulo, quatenus episcopum sanctum et doctum , quem quiete vivere permisistis, mortuum inquietare desinatis: ne, dum non valentem pro se respondere reprehenditis, magis hoc ex charitatis inopia, quam veritatis fiducia descendere, totam pro eo respondentem Ecclesiam audiatis. Pro Humberto, sicut rogavi vos, iterum rogo; ut vestrum ei, cum poteritis, nec consilium desit, nec patrocinium. Valete.

EPISTOLA XXXVII. AD THEOBALDUM COMITEM CAMPANIAE . *Miratur se in causa Humberti justa et aequa petentem pati repulsam: monetque intuitu supremi Judicis misero non neget opem et misericordiam*

Laudabili principi THEOBALDO, BERNARDUS eorum qui in Clara-Valle sunt, servorum Dei inutilis servus, sospitatem et pacem.

1. Quod de nostra infirmitate vos audivi fuisse sollicitum, non mediocriter gratum habeo. In hoc quippe dum vestram erga me agnosco dignationem, Deum quoque vos diligere non

dubito. Quando enim tantillum tantus vel nosse dignaremini, nisi propter Deum? Cum ergo constet quod diligitis Deum, et me propter ipsum; miror quomodo ad unam Dei fiducia praesumptam petitiunculam, nec injustam, ut puto, nec irrationabilem, a vobis tamen repulsus sum. Si aurum, si argentum, vel quodcunque hujusmodi quaesissem; vere, prout de vobis confido, sine dubio accepissem . Sed quid dico, quaesissem? Nam etiam non quaerens, jam plurima vestrae largitatis beneficia suscepi. Hoc autem unum, quod non mei, sed Dei causa, nec tam mihi, quam vobis a vobis postulavi , quid causae exstitit, quod accipere non merui? Quid enim? ergone judicatis indignum vel mihi ad petendum, vel vobis ad praebendum, ut homini christiano, quantolibet apud vos crimine accusato, postquam se purgavit, faciatis misericordiam? Aut certe, si non creditis quod plene se purgaverit, quia hoc in curia vestra non fecit; ejusdem rursus vos in vestri praesentia recipiatis satisfactionem, et sic consequatur indulgentiam.

2. An ignoratis quis minetur: *Cum accepero tempus, ego justitias judicabo?* **(Psal. LXXIV, 3.)** Quod si justitias, quanto magis injurias? An non timetis quod rursum scriptum est: *Quia in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis?* **(Matth. VII, 2.)** An nescitis quia quam facile vos Humbertum, tam facile, imo incomparabiliter facilius Deus Theobaldum (quod absit!) exhaeredare possit? Et quidem in talibus, ubi culpa tam aperta atque inexcusabilis esse videtur, quatenus nulla nisi cum justitiae periculo misericordiae occasio relinquatur; etiam tunc tremens et dolens vindicem vos exhibere debetis **50;** magis videlicet officii compulsus necessitate, quam vindicandi libidine. Ubi autem objectum

crimen, aut minus certum esse cognoscitur, aut excusandum suscipitur; hoc non solum non renuere, sed et libentissime debetis amplecti, laetus nimirum quod salva justitia, pietas vestra locum invenerit. Ecce hoc secundo vestrae supplico Eximietati, ut sicut Deum vobis vultis misereri, ita vos Humberto misereamini: sive illa vobis promissione dominica blandiente: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* **(Matth. V, 7)**; sive illa vos comminatione terrente: *Judicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam* **(Jacobi II, 13)**. Valete.

EPISTOLA XXXVIII . AD EUMDEM. *Unde supra.*

Pio principi THEOBALDO, BERNARDUS abbas de Clara-Valle, salutem et orationes.

1. Valde timeo ne occupatissimis auribus vestris, crebris interpellationibus meis praesumptuosius me ingerendo molestus fiam. Sed quid faciam? Si vos offendere timeo, saepius ad vos scriptitando; quanto magis Deum, cui utique magis timoris debeo, timendum est mihi, ne offendam non interpellando pro misero? Alias autem indulgeat mihi Benignitas vestra, quia non possum non misereri illius miseri, pro quo jam en et alia vice importunus forsitan precator accessi, Humberti videlicet mendici et pauperis, et hoc facti de divite, quod est infelicius. Non possum non compati viduae et orphanis, sed vivo orbatis patre, quod est miserabilius. Gratias ago vobis pro gratia, quam de hac re in oculis vestris

invenire merui, et quod ipsius Humberti pro se dignanter acquievistis veram suscipere defensionem, et quod falsam adversus ipsum justissime repulistis accusationem. Illud autem quod ad consummandum pietatis opus, reddendam uxori et liberis ejus suam haereditatem benignissime disposueratis; satis mirari non possum quid impedierit, ut tam pium verbum vestrum necdum factum consecutum sit.

2. Et quidem in aliis principibus si quando verbum levitatis, aut etiam falsitatis deprehendimus, nec novum, nec mirum reputamus. At vero apud comitem Theobaldum Est et Non nequaquam omnino patienter audimus: cui, ut dicitur, simpliciter dicere, jurare est; et leve mendacium, grave perjurium imputatur. Inter plurima quippe virtutum insignia, quae vestram plurimum nobilitant dignitatem, et vestrum per orbem clarum reddunt et celebre nomen, praecipue laudatur in vobis veritatis constantia. Quis ergo suo vel hortatu, vel consilio tantum robur firmissimi pectoris vestri enervare tentavit? quis, inquam, veritatis in vobis tam sanctum, tam eximium, tam omnibus imitabile principibus propositum evellere sua fraude conatus est? Fallaciter, non veraciter vos diligit, fraudulenter et non fideliter vobis consulit, qui tam gloriosam de veritate famam vestram obnubilare sua cupiditate contendit: dum verbum quod os vestrum locutum est, et verbum Deo placitum, vobis dignum, pie justum, ac juste pium, evacuare, nescio qua malitia, nocendo pauperi satagit. Obsecro vos per misericordiam Dei, ut eamdem vos consequamini, cavete ne superbiat impius, unde incenditur pauper: et hoc potius agite, quatenus promissionis vestrae veritas compleatur; qua primum quidem domino Norberto,

deinde etiam nobis pollicitus estis, restituturum vos Humberti haereditatem ejus et uxori, et filiis. Valete.

51 EPISTOLA XXXIX. AD EUMDEM . *Diversorum causas Theobaldo commendat. Denique ut erga episcopos, concilii causa in ejus civitate constitutos, honorifice et reverenter se gerat, hortutur.*

1. Cum multa mihi vestrae erga me dignationis indicia praebeatis, hoc me maxime toto vobis affectu dilectionis astringit; quod cum sciam me vestram jam pro multis ausum fuisse, interpellare Dignitatem, in nullo tamen repulsum me memini. Hinc non immerito factus fidentior, rursus pro canonicis de Larzicurte non dubius precator accedo. Non quidem pro ipsorum jure nunc precor, in tantum quippe de vestra justitia et legalitate confidens, ut nec hosti vestro in vestra curia placitanti de suo jure timendum esse existimem: sed hoc est quod pro ipsis et cum ipsis omni, qua possum, absens supplicatione deposco, et quod eis omnino esse cognovi necessarium, ut videlicet ad vestrae Serenitatis vultum, solito illis clementiorem atque promptiorem indulgeatis accessum, quatenus vicini eorum religioni debitam discant exhibere reverentiam, cum vos eis benevolum esse cognoverint: et si quis forte militum seu ministrorum vestrorum res illorum injuste contingere, aut quietem, quam in Deo habere debent, infestare in aliquo

tentaverit; pro certo se sciat vestram sibi ob hanc rem gratiam gravissime redditurum infensam.

2. Item aliud est quod supplex exoro. Nuper forte per Barrum transeunti occurrit mihi mulier satis miseranda; anima quippe ejus in amaritudine erat; et mea super suis doloribus commovit viscera, satisque egit suis precibus ac lacrymis, quatenus pro ipsa apud vos intercedere deberem. Ipsa est uxor Belini illius hominis vestri, in quem dudum juxta malum quod ipse commiserat, multa et gravia reddidistis. Facite cum ea misericordiam, ut et vos apud Deum eam inveniatis.

3. Et quia semel coepi, loquar adhuc cum domino meo. In manu Barrensis praepositi dudum facto duello, qui victus fuit, statim ex vestra jussione oculos amisit. Insuper quoque, quasi parva haec mala essent, quod et victus, et oculis orbatus fuerat, res ei omnes suae a ministris vestris, sicut ipse conqueritur, ablatae sunt. Justum est, si vobis placet, ut ei vestra pietate restituatur, unde misera ejus vita possit utcunque sustentari. Sed et filiis ejus innocentibus patris iniquitas non debet imputari: quominus paterna, si qua sunt, haereditent aedificia.

4. In fine volumus vos sanctos episcopos, qui pro his quae ad Deum pertinent, in vestra civitate convenerunt, omni habere acceptione dignos. Sed et ipsi legato, qui vos vestramque civitatem tanti celebratione concilii voluit honorare, per omnia, quantum in vobis est, devotus et obediens assistatis; roborare et confirmare bona quaeque ab eo jussa et instituta, curetis. Nostrum quoque ac vestrum pariter episcopum id est Lingonensem, abundantiori, ut decet, honore suscipiatis; et de

casamento quod tenetis, hominium [*al.* homagium] quod debetis, reverenter ei et humiliter offeratis. Valete.

52 EPISTOLA XL . AD EUMDEM. *Pauperem religiosum Theobaldum commendat.*

Duo vobis commendamus in homine isto quem videtis, paupertatem et religionem, ut si uni non compatimini, alterum in eo revereamini: quo nullatenus id ei negare possitis, propter quod vos cum tanto labore de longe requirere curavit. Itaque etsi non propter ipsum, certe propter vos ei succurrite: quia quantum vos illi sua paupertas, tantum, imo amplius, vobis illum necessarium facit sua aeque religiositas. Denique de multis quos eadem de causa jam ad vos misimus, nullum fuisse recolimus, de quo magis Deo placere sciamus, quam si huic benefeceritis. Valete.

EPISTOLA XLI . AD EUMDEM. *Senem religiosum commendat.*

Timeo vos gravari in tam crebris scriptitationibus nostris; sed in hanc importunitatem urget me Christi charitas, et amicorum necessitas. Hunc itaque et senem, ut videtis, et de domo, ut nos scimus, religiosa ad vos missum non remitti vacuum supplicamus: et insuper ut vestris litteris ad

avunculum vestrum regem iturum munire dignemini, rogamus. Vellem omnes servos Dei, si fieri posset, vestros fieri debitores, qui pro mammona iniquitatis quandoque vos reciperent in aeterna tabernacula. Valete.

EPISTOLA XLII. AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM.

Haec epistola potius justi tractatus nomen et locum merebatur: itaque e sede sua submotam ad tomum secundum inter Tractatus remisimus, cum hoc titulo: De Moribus et officio episcoporum epistola 42 seu tractatus, ad Henricum Senonensem archiepiscopum.

EPISTOLA XLIII . AD EUMDEM HENRICUM. *Scribit pro libertate ecclesiae Molismensis*

Prioris precis nostrae benigna susceptio praebet ampliora sperandi fiduciam. Praemissa itaque devotissimarum gratiarum actione pro experta benevolentia, iterum audeo petere quod iterandis gratiis secundo me faciat debitorem: quatenus videlicet Molismensi Ecclesiae ipsam ecclesiam, pro qua se vestram Serenitatem quoquo modo obnubilasse dolebat, eadem libertate tenere concedatis, qua

praedecessorum vestrorum temporibus eam certum est tenuisse. Valete.

EPISTOLA XLIV . AD EUMDEM. *Unde supra.*

Videtis certe quantum praesumam de vestra benevolentia: ut nec crebra impetratio preces finiat, et toties exauditus, rursum accedere precator importunus non verear. Magna quidem praesumptio; sed non meretur indignationem, quoniam de charitate, non de temeritate descendit. Meminit, nisi fallor, **53** vestra Paternitas, quod dudum Trecis querelas universas, quas pro Ecclesia Senoina adversus Molismenses monachos ante habueratis, pro amore Dei et nostro penitus omisistis. Et ecce iidem monachi conqueruntur, quod nescio quas novas, et, ut ipsi aiunt, indebitas vobis consuetudines in praedicta Ecclesia vindicetis. Obsecro ergo et ipsas dimitti, confidens me, ne hac quidem vice passurum repulsam: ut qui jam de majoribus merui non repelli, in obtinendis minoribus non confundar Valete .

EPISTOLA XLV AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM . *Cistercienses Ludovicum regem, Parisiensi episcopo infestum ac injurium,*

graviter ac libere redarguunt, causam illius apud pontificem Romanum acturi, si rex a male coeptis non destiterit.

Eximio regi Francorum LUDOVICO, STEPHANUS abbas Cisterciensis, totusque conventus abbatum et fratrum Cisterciensium, salutem, sospitatem, et pacem in Christo Jesu.

1. Rex coeli et terrae regnum vobis in terra donavit, donaturus et in coelo, si id quod accepistis, juste et sapienter administrare studueritis. Hoc est quod vobis optamus, et pro vobis oramus; ut et hic fideliter, et illic feliciter regnetis. Caeterum vos quonam consilio eisdem nostris pro vobis orationibus (quas, si recolitis, olim tam humiliter requisistis) modo tam acriter repugnatis? Qua enim jam fiducia manus pro vobis levare praesumimus ad Sponsum Ecclesiae, quam ita, et sine causa (ut putamus), ausu inconsulto contristatis? Gravem siquidem adversum vos apud eumdem Sponsum et Dominum suum querimoniam deponit, dum quem acceperat defensorem, sustinet oppugnatorem. Attenditis jam cui ex hoc infensum vos redditis? Non utique episcopo Parisiensi , sed Domino paradisi; et quidem terribili, et ei qui aufert spiritum principum **(Psal. LXXV, 12, 13)**. Ipse quippe est qui ad episcopos dicit: *Qui vos spernit, me spernit* **(Luc. X, 16)**.

2. Haec ita vobis et pro vobis audacter quidem, sed amanter intimare curavimus: monentes et rogantes per illam invicem amicitiam nostram et fraternitatem, cui vos satis dignanter sociastis, sed nunc ipsam graviter laesistis, quatenus a tanto malo citius desistatis. Alioquin si non meremur exaudiri, sed contemnimur, et nos fratres, et amici vestri, et qui quotidie

oramus pro vobis et filiis vestris et regno; ex hoc jam noveritis parvitatem nostram, in quibus valuerit, non posse deesse Ecclesiae Dei, et ministro ejus, venerabili videlicet patri et amico nostro episcopo Parisiensi: qui nostram adversus vos humilitatem interpellans, nostras pro se ad dominum Papam jure fraternitatis litteras requisivit. Verum nos justum ducentes his prius litteris vestram Excellentiam convenire, praesertim quia idem episcopus per manum omnium Religiosorum se ad justitiam offert, si tamen prius (quod quidem eadem ipsa justitia videtur exigere) res ei suae injuste ablatae restituantur : ejus interim petitioni differendo supersedimus. Et siquidem Deo inspirante placuerit vobis nostris precibus aurem inclinare, nostro consilio studioque pacem cum episcopo, imo cum Deo reformare; parati sumus hujus rei gratia fatigari usque ad vos, quocunque vobis placuerit: sin autem, nos amicum audire, et Dei sacerdoti obedire necesse est. Valete.

54 EPISTOLA XLVI . AD DOMINUM PAPAM HONORIUM II. *Unde supra.--- Conqueruntur apud Pontificem, quod relaxatione interdicti subreptitie obtenta, Rex Galliae jam pridem pronus ad pacem, factus sit obstinatior.*

Summo Pontifici HONORIO, pauperum Christi abbates, HUGO de Pontiniaco, et BERNARDUS de Clara-Valle, quidquid potest peccatorum oratio.

Lacrymabilem episcoporum, imo totius Ecclesiae querimoniam, nos quoque ejus filii, si tamen digni, dissimulare non possumus. Quae vidimus loquimur. Magna siquidem nos necessitas de claustris ad publicum traxit: ubi et quod loquimur vidimus. Tristes vidimus, tristes et loquimur: honorem Ecclesiae, Honorii tempore non minime laesum. Jam Regis flexerat iram humilitas, vel potius constantia episcoporum: cum ecce a summo Pontifice summa superveniens auctoritas, heu! dejecit constantiam, superbiam statuit . Scimus quidem id a vobis per mendacium fuisse subreptum (quod ex vestris litteris palam datur adverti), ut everti tam justum tamque necessarium interdictum juberetis. Sed nunquid non vel tandem deprehenso mendacio, mentitam se sentiet iniquitas sibi, et non tantae utique majestati? Est autem quod miramur, quanam ratione judicatum sit de parte, adjudicatum absenti. Quod quidem non temeraria praesumptione reprehendimus, sed filiali amore paterno cordi suggerimus, quantum ex hoc et superbit impius, et incenditur pauper. Caeterum quandiu illum pati, quantumve huic compati debeatis; non est nostrum praescribere vobis: vos vestra hinc potius, dulcissime Pater, viscera consulite. Valete.

EPISTOLA XLVII . AD EUMDEM EX PERSONA GAUFRIDI CARNOTENSIS

EPISCOPI. *Exponit Pontifici causam episcopi Parisiensis a rege Ludovico inique oppressi, qui interdicto ab episcopi Gallicanis compulsus restitutionem promiserat, sed absolutione ab Honorio obtenta contumacior factus non praestitit.*

Tristissimae historiae seriem vobis et causam replicare superfluum est; qua jam quippe Paternitatis vestrae viscera, scribente religioso Parisiensi episcopo, commota esse non ambigo. Ne tamen fratri et coepiscopo etiam nostrum deesset testimonium; quae vidi ego et audivi, necessarium duxi breviter intimare. Accepta siquidem tam modesta praedicti episcopi querimonia, Senonensis dioecesis universi episcopi una cum venerabili metropolitano nostro; adscitis etiam nobiscum quibusdam aliis religiosis personis, Regem super gravi injuria per nosipsos humiliter, ut debuimus, convenimus: ut episcopo, nil quidem tale merito, sua quae tulerat, restitueret, rogavimus; nec impetravimus. Sentiens tandem nos ad arma Ecclesiae pro Ecclesia velle confugere, timuit, annuitque sese omnia redditurum. Sed in eadem forte hora supervenientibus litteris vestris, quibus ejus terram ab interdicto absolvi praecepistis, male in malo confortatus, quod bene promiserat, minime exsecutus est. Die tamen nominata, qua id se rursum promisit exsecuturum, ejus non conspectui praesentantes, sustinuimus pacem, et non venit: quaesivimus bona, et ecce turbatio. Hoc denique litteris **55** vestris factum est, ut male ablata pejus teneantur, et reliqua passim in dies rapiantur, eo utique secure, quo impune illa retinentur. Soluto nempe ad vestrum imperium episcopi justo (ut putamus)

interdicto, nostroque quod parabamus et quo sperabamus pacem consequi, vestro aeque timore suspenso, facti interim sumus opprobrium vicinis nostris: quousque? vestrae viderit pietatis compassio.

EPISTOLA XLVIII . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM, UNDE SUPRA, ET CONTRA OBTRECTATORES. *Bernardus querelas in se factas diluit, et solitudinis silentiique facultatem precatur.*

Viro illustri HAIMERICO, sanctae Romanae sedis cancellario, frater BERNARDUS abbas dictus Clarae-Vallis, salutem, et non in via.

1. Etiamne pauperi et inopi veritas odium parit, et ne ipsa quidem miseria declinare invidiam potest? Querar, an glorier, quod factus sum et ipse inimicus vera dicens? Vera dicans, an recta agens? Sed hoc viderint fratres vestri, qui contra legem maledicunt surdo **(Levit. XIX, 14)**, et maledictum propheticum non verentes, dicunt *bonum malum, et malum bonum* **(Isai. V, 20)**. Quid in me, o boni viri, displicuit fraternitati vestrae ? Utrumne quod apud Catalaunum amotus est a villicatione sibi credita homo usquequaque diffamatus, quia in ecclesia Virdunensi cui praefuerat, dissipasset bona domini sui? An quod in urbe Cameracensi monasterii sui manifestus destructor Fulbertus cedere compulsus est Parvino, qui omnium testimonio fidelis est servus et

prudens? An certe quod Lauduni de prostibulo Veneris suum Deo sanctuarium restitutum est ? Propter quod horum me, non dico, lapidatis, sed laceratis, ut minus aliquid recipiam a Domino meo? **(Joan. X, 32.)** Et hoc merito atque cum omni gloria responderem, si quid in eis meum cognoscerem. Nunc autem utquid judicor ego de factis alienis? aut si meis, cur tanquam de malis? cum cuncta haec juste atque praeclare gesta fuisse nulla imprudentia dubitare, nulla negare impudentia possit. Eligite nunc utrumlibet: aut negate certe, aut fatemini me horum auctorem. Si feci; laude dignum est laudabilia peregisse, et inique redarguor, unde laudari merueram. Si non feci; ut laudem non merui, sic profecto nec vituperationem. Novum genus detractionis, et revera simile aliquid habens operi Balaam, qui ductus et conductus ad maledicendum populo, magis benedictionibus cumulabat **(Num. XXII-XXIV)**. Quid justius, quid jucundius, quam ut quem reprehendere intendis, plus commendes; ut praeconiis pro conviciis utaris nescius; et volens detrahere laudes invitus? Quasi vero nulla mea mala inveniant ut pro malis mihi bona objiciant, vel potius adjiciant aliena.

2. At ego nec indignis vituperationibus moveor, nec indebitas recipio laudes: nil mea refert de his, quorum auctor non exstiti. Laudent si volunt, vel vituperent, si audent; de primo quidem dominum Albanensem, de secundo vero dominum Remensem; porro de tertio eumdem aeque archiepiscopum simul et episcopum Laudunensem, cum Rege pariter et **56** multis aliis reverendis personis qui se utique auctores in his et principes exstitisse minime diffitentur. Si bene egerunt, quid ad me? si aliter, quid aeque ad me? An tota et sola culpa mea est quod adfui, homo solis latebris dignus; soli mihi

judex, soli accusator et arbiter constitutus, quatenus monstret actio quod habet professio, et nomen monachi solitaria mihi conversatio interpretetur? Adfui enim, negare non possum; sed vocatus, sed tractus. Si hoc amicis displicuit; fateor, et mihi. Utinam non issem ad illa, utinam non irem ad similia. Utinam et nuper non issem, ubi vidissem adversum Ecclesiam apostolica (proh dolor!) auctoritate violentam armari tyrannidem, quasi non satis per se insanisset. Tum demum sensi juxta prophetam adhaerescere linguam meam palato meo **(Psal. CXXXVI, 6)**: cum subito pondus superjectum est nostris cervicibus, atque irrefragabilis auctoritas litterarum. Heu! obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis, et dolor meus renovatus est **(Psal. XXXVIII, 3)**, quando vidi repente ad illas litteras impleri facies innocentium ignominia, et laetari amplius impios quod malefecerint, et exsultare in rebus pessimis. Misertum est impio, ut juxta dictum propheticum, non disceret facere justitiam: et qui in terra sanctorum iniqua gessit **(Isai. XXVI, 10)**, ipsius terra justissimo quo tenebatur, absoluta est interdicto .

3. Propter hujusmodi, etsi aliud non sit, gravor interesse causis: quarum praesertim mea non interesse cognosco. Gravor, sed trahor. At vero ab hac necessitate per quem melius retrahi posse speraverim, quam per vos, vir optime? cui in hac re nec potestas deest, nec voluntas, ut comperi. Gaudeo nempe, quod et vestrae prudentiae nostram in talibus occupationem displicere cognovi. Et quidem justissime, et amicissime. Age ergo si ita vultis, imo quia sic cernitis ac decernitis, et amico expedire, et monacho convenire: date, quaeso, operam, quatenus una utriusque voluntas citius impleatur, quo et vobis videlicet satisfiat ad justitiam, et mihi

ad salutem animae consulatur. Indicatur, si placet, clamosis et importunis ranis de cavernis non egredi, sed suis contentas esse paludibus. Non audiantur in conciliis, in palatiis non inveniantur: ad causas, ad negotia nulla necessitas, nulla trahere possit auctoritas. Sic forsitan vester posset amicus declinare praesumptionis notam. Nam noxam unde contrahere potuerim, ignoro: cum sciam mihi consilium esse et propositum, nunquam (si causa duntaxat nostri ordinis non fuerit) exire de monasterio, nisi aut apostolicae Sedis legato, aut certe proprio vocante episcopo: quibus nostrae humilitati, sicut optime nostis, contradicere omnino fas non est, nisi ex quocunque superioris auctoritatis privilegio. Quod utique si unquam per manum vestram, ut spero, mihi in manus venerit, tunc procul dubio et pax mihi, et pax erit de me. Non tamen idcirco etiam me latente et tacente cessare puto murmur ecclesiarum, si non cesset Romana curia pro voluntate assistentium facere praejudicium in absentes. Valete

57 EPISTOLA XLIX . AD DOMINUM PAPAM HONORIUM, PRO HENRICO SENONENSI ARCHIEPISCOPO.

Summo pontifici HONORIO, servi, et (si digni judicamur) filii, STEPHANUS Cisterciensis, HUGO Pontiniacensis, BERNARDUS de Clara-Valle, quod reverendissimo domino, quod benignissimo patri.

Degentes in monasteriis, ad quae nos nostra peccata compulerunt, non cessamus orare pro vobis, et pro commissa

vobis Dei Ecclesia: congaudentes et sponsae Domini super tam fido custode, et sponsi amico super labore tam fructuoso. Fidenter proinde atque fideliter vestrae Paternitati suggerimus, quae in regno nostro eidem matri nostrae dolentes cernimus adversari. Quantum quidem nos sentimus qui vicini sumus, rex Ludovicus non tam episcopos, quam in episcopis justitiae persequitur zelum, pietatis cultum, habitumque ipsum religionis. Quod vestrae quoque prudentia Sanctitatis vel ex eo facile advertere potest, quod qui ante in habitu actuque saeculari honorati sunt sublimes, judicati fideles, habiti familiares; modo inimici facti sunt, digne suo sacerdotio conversantes, et per omnia honorificantes ministerium suum. Hinc gravibus contumeliis et injuriis episcopi Parisiensis innocentia pulsata est, sed non quassata; quia Dominus supposuit manum suam, cum vestram opposuit. Hinc et nunc domini hujus Senonensis constantiam concutere et labefactare conatur: ut metropolitano (quod absit!) dejecto, facile prout voluerit, grassetur in suffraganeos. Postremo quis ambigit non aliud eum quam oppugnare religionem, quam nimirum aperte sui regni destructionem, suae coronae pronuntiat inimicam? Et alter Herodes Christum non jam in cunabulis habet suspectum, sed in ecclesiis invidet exaltatum. Nec aliud sane credimus eum habere adversus archiepiscopum, nisi quod spiritum in ipso, sicut in caeteris, laborat exstinguere . Denique si fallere de his quae attestamur, fallive putamur; vestrae citius inveniet examinationis discussio: si tamen (quod et vehementer optamus, et suppliciter oramus) de vultu tuo, Pater sanctissime, judicium prodeat, de quo profecto confidimus, quod custodias innocentiam, et videas aequitatem. Alioquin reduci causam,

in regis praesentia atque potentia, non plane est aliud quam tradi, heu! hominem in animam inimicorum ejus.

EPISTOLA L AD EUMDEM. *Unde supra.--- Postulat ut archiepiscopo liceat ad sedem apostolicam appellare.*

Oportebat quidem, si ita vestrae visum fuisset auctoritati, ut in vestri praesentia causa domini Senonensis discuteretur; ne infensus videlicet regi, in regis praesentia et potentia suis pro se adversariis, responsurus, traditus homo videretur in animam inimicorum ejus. Sed quoniam, ut tenendum irrefragabiliter quidquid praecipitis, sic sperandum indubitanter bonum de omni re quam decernitis: id solum a vestra, Pater, pietate deposcit omnium, qui apud nos esse videntur, religiosorum humilitas, ut si se ad vultum forte potentis (ut assolet) senserit praegravari, confugere sibi liceat ad viscera Patris, quod utique hactenus oppresso nemini negatum audivimus. Alioquin videat Joseph vir justus, quid sibi etiam nunc faciendum sit de puero et matre ejus, quia ecce etiam nunc in Senonensi provincia Christus quaeritur ad perdendum. Nam, ut quod verum est, manifestius **58** proferamus, rex in archiepiscopo ex eo aperte novam persequi religionem dignoscitur, quod eum in antiqua saeculari conversatione et habitu, sicut promoveri omnimode [*al.* commode] voluit, sic ab omni penitus securum infestatione dimisit.

EPISTOLA LI . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM. *Unde supra.*

Viro illustri HAIMERICO, sanctae Romanae Sedis cancellario, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem, et si quid valet peccatoris oratio.

Quousque durat illa sententia: *Omnes qui pie volunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur?* **(II Tim. III, 12.)** Quousque relinquitur virga peccatorum super sortem justorum? Quis det ut stare incipiant justi adversus eos qui se angustiaverunt? Quis jam ferat tantam inter coelum terramque discordiam, ut exsultantibus Angelis super emendatione malorum, filii Adam fremant et tabescant? Quasi non sit passus Jesus pacificans in sanguine suo quae in terra sunt, et quae in coelo; aut in ipso Deus non fuerit mundum reconcilians sibi. Laudabatur quondam archiepiscopus in desideriis animae suae, et in saeculari vita et habitu benedicebatur. At nunc sub pannis infantiae Jesu quaeritur simonia, et inter nascentes virtutes emortuorum vel cadavera vitiorum scrutatur curiosa malitia. Videtis et nunc stare Jesum in signum cui contradicitur. Per ipsum vos obsecro, pro ipso supplico vobis. Habet siquidem et unde illum revereamini, et unde illi misereamini. State pro ipso nunc in defensione archiepiscopi, cui quandoque et vos adstare habetis in examinatione vestri. Valete.

EPISTOLA LII AD EUMDEM. *Episcopum Carnotensem non affectasse profectionem Jerosolymitanam. Causis et negotiis publicis absolvi se rogat.*

Amicus vester et noster dominus Carnotensis episcopus voluit vobis etiam per me certum fieri, quia id quod de ipso a quibusdam domino papae persuasum fuisse cognovimus, ut eum videlicet Jerosolymam permitteret proficisci, nec sui fuerit studii, nec voluntatis. Quod etsi multum voluisset, proficisci tamen non poterat nisi cum gravi scandalo omnium qui apud nos sunt bonorum, metuentium quippe ne plus mali ejus absentia faceret suis, quam boni alienis praesentia. Haec pro episcopo. Caeterum ut et pro me aliquid loquar secundum quod Scriptura admonet, *Miserere,* inquiens, *animae tuae placens Deo* **(Eccli. XXX, 24)**; placetne vobis ut causis onerer, occuperque negotiis, nihilque prosit exoccupari propriis, cum totus implicer alienis? Si inveni gratiam in oculis vestris, date operam ut prorsus amovear ab hujusmodi, quatenus liceat mihi pro meis atque vestris orare delictis. Et quidem nihil mihi securius judico, quam obedire domini papae voluntati; sed si dignetur attendere ipse quid possim. Utinam nempe noverit quam ista non possim aut quam difficile possim. Et de hoc satis dictum sit sapienti. Quaesivit a me praefatus episcopus aliqua ex nostris opusculis, quae vobis mitteret; sed non fuit ad manum, quod vestro dignum crederem studio. Libellum tamen De gratia et libero arbitrio nuper edidi: illum vobis libenter mittam, cum vos velle cognovero. Valete.

59 EPISTOLA LIII . AD EUMDEM. *Duos religiosos, et in his seipsum Haimerico repraesentat.*

Pro multis et per multos memini me scripsisse ad vos; sed nunc ipse qui loquebar, ecce adsum. Tres in duobus conspicitis, quoniam absque me esse non possunt, in quorum jugiter pectoribus requiesco, et quidem securius atque suavius quam in proprio. Mentiri videor, sed ei qui amicitiae vim nunquam sensit, qui virtutem charitatis ignorat, qui non credit multitudinis credentium fuisse cor unum, et animam unam **(Act. IV, 32)**. Qui ergo videt eos, videt et me, etsi non in meo corpore: et quod loquuntur ipsi, ego pariter loquor, sed eorum linguis. Corpore, fateor, absum: sed haec est exigua portio mei. Porro qui vidit faciem meam tantum, sine culpa et sine nota mendacii asserit se vidisse non partem mei, sed me: cum tamen nonnisi partem, et partem modicam viderit. Quanto itaque verius esse me dixerim, etiam sine praesentia corporis, ubi meam sentio voluntatem, meum spiritum et amorem, quae utique est pars potior digniorque mei? Tribus ergo in corporibus unum nos esse noveritis, non pari sanctitate, qua ambobus ego inferior sum, sed eadem voluntate, et summa concordia animorum. Cur enim unitatem hanc inter diversos non faciat compago charitatis in uno spiritu, si carnalis copula efficit ut sint duo in carne una? Quartum vos addi velim, si dignum judicatis et in eamdem concurrere unitatem dilectionis. Quod facile, si non

contemnitis, obtinebitis: tantum id vos nequaquam contemnere eis cognitum faciatis. Valete.

EPISTOLA LIV . AD EUMDEM. *Vivianum abbatem commendat, monetque de cura animae serio gerenda.*

Volo et precor ut harum lator venerabilis Altaecumbae abbas Vivianus, mihi ob suam religiositatem admodum familiaris amicus, amicum vos pro Dei amore et nostro, in suo negotio experiatur. Et haec pro illo, reliqua autem vobis. *Quid prodest homini si universum mundum lucretur, animae autem suae detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* **(Matth. XVI, 26.)** Nec totus mundus sufficeret. Magna res anima quae Christi sanguine redempta est. Gravis animae casus, quae non nisi Christi cruce potuit reparari. Si rursum corruerit peccato duntaxat ad mortem, unde jam reparabitur? Nunquid aut alter Christus, aut idem iterum crucifigi habet pro illa? Super hoc vellem vos nunquam oblivisci illud Sapientis consilium: *Fili, memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis* **(Eccli. VII, 40)**.

EPISTOLA LV. AD GAUFRIDUM CARNOTENSEM EPISCOPUM . *Monachum quemdam reclusum desertorem instituti, sed jam*

resipiscentem, a Gaufrido suscipi et juvari postulat.

Fidelissimo ac prudentissimo servo Dei GAUFRIDO Carnotensi episcopo, BERNARDUS pauperum Christi de Clara-Valle servus, claritate perfundi montium aeternorum.

Quantum vobis honoris vestra laudabilis vita, tantum affert et oneris laudans fama. Ecce enim **60** is per quem et pro quo praesentes litteras accipitis, exemplo caeterorum, quos saepe tales non paucos experimini, motus et ipse bono odore vestri, quem de longe sensit, tam communem cum fiducia pietatem requirit, spe utique ductus inveniendi non solum consilium quid agere debeat, sed et auxilium quo perficere valeat. Est autem haec causa ejus. Quadam se cella pro amore Dei ex proposito incluserat. Egressionis atque transgressionis suae vobis ipse causas exponet . Et quidem ad propositum redire cupit; sed per vos implere proposuit, si tamen nostris hoc precibus, quibus se praemunire curavit, obtinere potuerit. Facite ergo morem vestrum: ferte opem misero; imo quia vos sapientibus et insipientibus debitorem agnoscitis, erroneam Christi oviculam de faucibus lupi festinate eripere; et ad pastum reducendo priorem, juxta aliquod ovilium vestrorum quacunque in cellula jubete recludi: nisi forte aliud quid ei magis expedire perspexeritis, et licere judicaveritis, et persuadere potueritis.

EPISTOLA LVI . AD EUMDEM. *De peregrinatione Jerosolymitana Norberti se*

incertum esse. Sententiae ejusdem de Antichristo se non assentiri. Causam quoque Humberti commendat.

Quod a me de domino Norberto sciscitamini, si videlicet iturus sit Jerosolymam, ego nescio. Nam, cum ante hos paucos dies ejus faciem videre, et de coelesti fistula, ore videlicet ipsius, plurima haurire meruerim ; hoc tamen ab ipso non audivi. Verum de Antichristo cum inquirerem quid sentiret, durante adhuc ea, quae nunc est, generatione revelandum illum esse se certissime scire protestatus est . At, cum eamdem certitudinem unde haberet, sciscitanti mihi exponere vellet; audito quod respondit, non me illud pro certo credere debere putavi. Ad summam tamen hoc asseruit, non visurum se mortem, nisi prius videat generalem in Ecclesia persecutionem. De caetero memorari vestram pietatem volo illius pauperis et exsulis Humberti nomine: qui dudum, cum Trecis essetis, vobis supplicabat, quatenus ad comitem Theobaldum, qui eum exhaeredaverat, intercederetis. Quod et ego nunc pro ipso, et cum ipso itidem a vestra flagito pietate. Nam nostras litteras de hac re precatorias jam ad praedictum principem misi : sed gratiam non inveniens nihil effeci. Jam quod libenter auditis, libenter debeo dicere vobis. Stephanus vester sic currit, non quasi in incertum: sic pugnat, non quasi aerem verberans. Orate, quatenus sic currat ut comprehendat; sic pugnet ut vincat.

EPISTOLA LVII . AD EUMDEM. *Per minora vota non debere impediri majora bona. Videtur hoc, nisi fallor, scribere in causa monachi, de quo supra epistola 55.*

Sicut is a vestra mihi parte reportavit, idcirco ipsius desiderio et petitioni usque adhuc satisfacere distulistis; quia primum votum, pergendi videlicet Jerosolymam, irritum vobis fecisse videtur. Super quo si nostram requiritis sententiam, ego non arbitror minora vota impedire debere majora; nec Deum exigere quodcunque sibi promissum bonum, si pro eo melius aliquid fuerit persolutum. Enimvero alicui forte **61** debenti vobis duodecim nummos, nunquid si pro eis die constituto marcam solveret argenti, juste irasceremini? Jam si et ab hujus episcopo aliquid timetis, securum vos reddo, quia non solum ei, si quod huic auxilium impenderitis, non displicebit, sed etiam valde gratum habebit. Valete.

EPISTOLA LVIII. AD EBALUM CATALAUNENSEM EPISCOPUM . *Hortatur Ebalum, ut monasterio seu ecclesiae Omnium Sanctorum virum idoneum praefici curet.*

Domino EBALO venerabili sanctae Catalaunensis Ecclesiae Dei gratia episcopo, frater BERNARDUS abbas de Clara-Valle, si quid potest peccatoris oratio.

1. Naviculae illius (de ecclesia loquor Omnium Sanctorum , quae sub oculis vestris gubernatore destituta fluctuat) non est bonum vobis negligere vel dissimulare periculum. Res quippe vestrae curae est. Unde miror, qua ratione, quave securitate a clerico illo, qui a religiosis personis vir, ut aiunt, religiosus eidem ecclesiae electus est, requirendo desistitis, etiamsi hoc quorumdam, qui in ipsa ecclesia sunt, incuria vel desidia non mereatur: qui, ut audivimus, illum qui electus est nolentes, nec aliud nisi quod religiosus est, afferentes [*al.* asserentes], de eligendo alio vestram quoque ausi sunt compellare gravitatem: quasi qui videatur esse communior et affabilior, qui non sit extraneus: sed civibus tam gratus quam cognitus, morum patriae gnarus, rebus ecclesiae tractandis idoneus: revera (ut ad istos cantissimos consultores me vertam) qui vitia vestra non redarguat, qui miserae conversationi vestrae, aut consentiat, aut contradicere non audeat. Non sunt audiendi; sed potius, velint nolint, omnimodo satagendum est vobis, ut is qui boni testimonii est, ecclesiae desolatae quantocius perquiratur: quoniam, si talis est qualis praedicatur, Deus procul dubio cum ipso erit, qui suam ei gratiam ministrabit, placentem omnibus, efficacem in omnibus.

2. Quod si hunc, istis fortasse non merentibus, nullo modo haberi posse contigerit; alius de alia qualicunque domo religiosa qui videatur idoneus, provideatur: non qualem isti volunt, qui, nisi quod suae carnalitati blanditur, volunt; sed qui sic sciat negotia disponere rerum exteriorum, ut norit per

omnia praeponere curam animarum. Certe duobus monasteriis, sancti videlicet Petri, et sancti Urbani , pastorali aliquando solatio similiter destitutis, bonae memoriae praedecessor vester domnus Guillelmus non longi itineris laborem, non hiemis reputans asperitatem, bis (nisi fallor) Cluniacum, semel Divionem per seipsum adiit: hincque virum bonum domnum Hugonem, qui post defunctus est; illinc virum venerabilem, qui adhuc superest, domnum Radulfum vix multis precibus impetratos abducens, singulum singulo praeposuit monasterio, tutum videlicet non arbitrans cuiquam monachorum domesticorum illam committere curam. Quod ideo vobis in exemplum adduxi, **62** ut vestram charitatem commonefaciam, qualiter et in hoc quod nunc in manibus est, oporteat eam esse non minus cautam quam sollicitam

EPISTOLA LIX . AD GUILENCUM LINGONENSEM EPISCOPUM. *Hortatur ut res quasdam ecclesiae S. Stephani Divionensis, per obitum Garnerii vacantes, ad tollendam scandalis et calumniis ansam, eidem ecclesiae cedat.*

Domino suo et patri GUILENCO , Dei gratia Lingonensi episcopo, frater BERNNARDUS Clarae-Vallis abbas, seipsum.

Audito obitu domini Garnerii archidiaconi , necessarium duximus vestram Paternitatem precibus praevenire, imo praemunire consilio, si tamen dignum putatis monitis nostrae acquiescere parvitatis: quatenus videlicet de rebus sancti Stephani Divionensis, quas ten ebt, placeat liberalitati vestrae misericordiam superexaltare judicio. Siquidem non ignoramus, quod in manum vestram debeant redire, juxta quod in Capitulo Lingonensi dispositum, et scripto firmatum fuisse etiam nos meminimus, quando filius vester Harbertus in ecclesia illa primus abbas regularis constitutus est. Sed quia canonicis gravis scandali, et abbati magni improperii occasionem fore cognovimus, si ad ea quae diu tenuit illa ecclesia, quacunque occasione manum vestram extenderitis; conquerentibus quippe illis de illo, quasi qui malum principium dederit adveniens, cum ejus causa et ad ejus introitum tam grande ecclesia damnum incurrerit: pietati vestrae supplicamus, et supplicando consulimus, ut et tot pusillis Christi a tanto scandalo parcatis, et hunc vicarium Christi a tanto improperio simul liberare curetis, concedendo ecclesiae utique, quod hactenus juris ecclesiae fuisse cognoscitur .

EPISTOLA LX . AD EUMDEM. *Supplicat pro ecclesia Molismensi.*

Pro ecclesia Molismensi supplex, non, ut arbitror, importunus interventor, accedo. Multa quippe sunt quae me confortant, ut repulsam non metuat haec nostra petitio. Primum quia non pro qualibet extranea, sed pro vestra vobis ecclesia supplicamus.

Deinde quod eamdem ecclesiam non alienum usurpare, sed suum jus tantum a vestra aequitate requirere credimus. Tertio quod idipsum talis nobiscum postulat, qui solus ad impetrandum etiam majus aliquid a vobis sufficere possit; videlicet comes Theobaldus. Quartum quoque si addidero, non temere id me praesumere putaverim. Neque enim vel ipsi de nostra adeo humilitate diffidimus, quin audacter, si opus sit, per nosmetipsos ad vestrae celsitudinis nobis jam satis expertam benevolentiam, petituri quod rationabile visum fuerit, accedamus. Valete.

63 EPISTOLA LXI . AD RICUINUM TULLENSEM EPISCOPUM. *Hominem qui poenitentiam subiturus, jussu episcopi Tullensis venerat, ad eumdem remittit curandum.*

Reverendo patri, domino RICUINO , gratia Dei Tullensi episcopo, frater BERNARDUS dictus abbas de Clara-Valle, salutem et orationes.

Peccatori huic, quem ad nos peccatores ob animae suae consilium vestra, ut ipse perhibuit, dirigere curavit dignatio - nihil ad praesens sanius consulere in promptu habuimus, quam ut ad sinum paternae pietatis rediret, et ex ore sacerdotis legem requireret. Nos enim nostrae parvitatis et officii mensuram attendentes, nec nos ultra nos extendentes, dare poenitentiam, maxime in criminalibus, nulli hominum praesumere omnino solemus, nisi solis, quos in nostram curam suscepimus. Qua namque temeritate tractanda

episcoporum negotia, et hujusmodi negotia, peccatores et imperiti suscipiemus, qui ipsi quoque, sicut et caeteri hominum, quoties gravior aliqua causa inter nos oboritur, quam per nos definire aut nescimus, aut nequimus, aut non audemus; episcopali, ut dignum est, sententiae reservamus: et nisi summi prius Sacerdotis vel judicio vel consilio confirmati, securi non sumus? Provideatur igitur morbidae ovi a proprio pastore, et tali pastore, qui canones non ignorat, congrua poenitentiae medicina: ne si in peccato, quod absit, anima pro qua Christus mortuus est, moriatur; sanguinem ejus de manu vestra summus Pastor requirat. Verum nos Deo illi inspirante mundum relinquere persuasimus: si tamen homo senex et pauper in aliquo se recipi intra dioecesim vestram sanctorum conventu, vestro obtinere potuerit interventu. Plenum vos dierum suscipiat dies una illa melior in atriis Domini super millia, sancte ac venerabilis Pater.

EPISTOLA LXII . AD HENRICUM VIRDUNENSEM EPISCOPUM . *Feminam multis obstrictam peccatis, sed jam poenitentem commendat episcopo.*

DOMINO HENRICO, Dei gratia Virdunensi episcopo, frater BERNARDUS dictus abbas de Clara-Valle, salutem et orationem.

Haec muliercula, quam ecce jam multis annis, multis et perplexis peccatorum nodis Satanas alligavit, super statu salutis suae, nostrae parvitatis consilium expetiit: et tale

accepit, ut post multum videlicet ac diuturnum erratum, ad proprii pastoris sinum profuga ovicula fidenter recurreret: qui utique eo citius ac sollicitius inopi ferret opem, quo se certius scit atque districtius de sibi commissa, Agno qui pro ipsa mortuus est, redditurum rationem. Nostrum fuit deviantem corrigere; vestrum sit peccatricem non despicere, imo poenitentem suscipere: et si vera est suae, quam nobis exposuit, infelicitatis historia; aut viro suo priori, si adhuc vivit, reconciliare; aut, si ille noluerit, sicut hanc innuptam, sic illum cogere absque uxore manere. Valete.

64 EPISTOLA LXIII . AD EUMDEM. *Purgat se de facto temerario, cujus insimulatus fuerat: ejus notitiam cupit: Guidonem eidem commendat.*

Super his quae a nobis vestrae excellentiae placuit sciscitari, aut nos fallimur, aut ille qui ea vobis retulit, fallit. Si quid tamen fuit (suspectam quippe habeo meam, quam novi, labilem memoriam), ne tantam in fratre qui haec loquitur, suspicer falsitatem: hoc me certissime scire confido, et vos indubitanter credere volo, nemini me super nomine vestro reprehensionis aliquando vel accusationis verba fecisse, vel injunxisse. Absit haec a nostra pusillitate temeritas, ut contra episcopos, et absentes, loqui quae ad nos non attinent, audeamus, praesertim quae non probavimus! Deinde quod nostri notitiam dignanter expetitis, gratanter accipimus, abundantius nos et innotescere vobis, et vos

noscere cupientes. Qua jam sane fiducia Praestantiae vestrae supplicamus, imo vestram fidenter commonemus benevolentiam, de loco illo quem sub tutela vestra, vestro, ut aiunt, hortatu, frater reverendus et coabbas noster domnus Guido de Tribus-Fontibus construere suscepit. In illo nobis quantum nos curatis, ostendite; et quidquid ei feceritis, nobis factum reputate. Valete.

EPISTOLA LXIV . AD ALEXANDRUM LINCOLNIENSEM EPISCOPUM . *Philippus volens proficisci Jerosolymam, ad Claram-Vallem forte divertens, illic manere decrevit. Alexandri ad hoc consensum requirit. Negotium cum creditoribus Philippi illi commendat. Denique hortatur eumdem ne gloriae mundanae nimium fidat.*

Viro honorabili domino ALEXANDRO, Dei gratia Lincolniensi episcopo, BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, velle honorari magis in Christo, quam in saeculo.

1. Philippus vester, volens proficisci Jerosolymam, compendium viae invenit, et cito pervenit quo volebat. Transfretavit in brevi hoc mare magnum et spatiosum, et prospere navigans attigit jam littus optatum, atque ad portum tandem salutis applicuit. Stantes sunt jam pedes ejus in atriis

Jerusalem; et quem audierat in Ephrata, inventum in campis silvae libenter adorat in loco ubi steterunt pedes ejus. Ingressus est sanctam civitatem, sortitus est cum illis haereditatem, quibus merito dicitur: *Jam non estis hospites et advenae, sed estis cives sanctorum et domestici Dei* **(Ephes II, 19)**. Cum quibus intrans et exiens, tanquam unus e sanctis, gloriatur et ipse cum caeteris, dicens: *Conversatio nostra in coelis est* **(Philipp. III, 20)**. Factus est ergo non curiosus tantum spectator, sed et devotus habitator, et civis conscriptus Jerusalem, non autem terrenae hujus, cui Arabiae mons Sina conjunctus est, quae servit cum filiis suis; sed liberae illius, quae est sursum mater nostra **(Galat. IV, 25, 26)**.

2. Et, si vultis scire, Clara-Vallis est. Ipsa est Jerusalem, ei quae in coelis est, tota mentis devotione, et conversationis imitatione, et cognatione quadam spiritus sociata. Haec requies ejus, sicut ipse promittit, in saeculum saeculi: elegit eam in habitationem sibi; quod apud eam sit, etsi nondum visio, certe exspectatio verae pacis, illius utique de qua dicitur: *Pax* **65** *Dei, quae exsuperat omnem sensum* **(Philipp. IV, 7)**. Verum hoc suum bonum, etsi desuper accepit, in vestro tamen beneplacito hoc facere cupit, imo se fecisse confidit, sciens vos Sapientis non ignorare sententiam: quod filius utique sapiens sit gloria patris **(Prov. X, 1)** . Rogat autem paternitatem vestram, rogamus et nos cum illo et pro illo, quatenus de praebenda sua quod ipse suis creditoribus constituit , immobiliter stare faciatis; ne in aliquo fraudator (quod absit!) debiti, et praevaricator pacti inveniatur; et ita munus contriti cordis, quod offert quotidie, non recipiatur, dum frater quispiam habet aliquid adversus eum. Precatur deinde ut domus quam ipse matri suae in terra Ecclesiae

construxit, cum terra quam ibi delegavit, eidem matri, quamdiu vixerit, concedatur. Haec pro Philippo.

3. Reliqua haec pauca pro vobis, ipso quidem intimante, imo vero inspirante Deo, adjicienda putavimus, hortari vos in charitate praesumentes, ne casuri gloriam mundi quasi stantem aspiciatis, et vere stantem amittatis; ne plus vobis aut pro vobis vestra diligatis, et sic vos et vestra perdatis; ne blandiens praesens prosperitas sui vobis finem abscondat, et adversitas sine fine succedat; ne laetitia temporalis luctum vobis aeternum et operiat quem parit, et pariat quem operit; ne mors longe esse putetur, et praeoccupet improvidum; et vita, dum longa exspectatur, cito deserat male conscium, sicut scriptum est: *Cum dixerint, Pax et securitas, tunc subitaneus superveniet eis interitus, tanquam in utero habenti, et non effugient* **(I Thess. V, 3)**. Valete.

EPISTOLA LXV. AD ALVISUM ABBATEM AQUISCINCTI . *Laudat in Alviso paternam erga Goduinum mansuetudinem. De admissione se excusat, et veniam precatur.*

ALVISO abbati Aquiscincti monasterii, BERNARDUS, salutem ex corde.

1. Retribuat vobis Deus misericordiam, quam fecistis sancto filio vestro Goduino. Audivimus enim quod, audito ejus obitu, mox velut immemor pristinae calumniae, sed non amicitiae, consolatorem potius quam ultorem vos exhibuistis. Patrem

quippe vos cognovistis, ut res exigebat, non judicem. Ideoque quod pietatis, quod charitatis est, ut vere filio pater impendere studuistis. Quid melius, quid laudabilius, quid vobis dignius agere poteratis? Sed quis hoc crederet? Vere nemo scit quae sunt in homine, nisi spiritus hominis qui in eo est **(I Cor. II, 11)**. Ubi est nunc illa austeritas, illa severitas, illa indignatio, quae olim in illum lingua, vultus, oculi, terribiliter ostentare et intentare solebant? Ad unum nempe nuntium de morte filii, paterna viscera commota sunt; subitoque haec omnia, quae simulatoria, sed dispensatoria, ac per hoc transitoria erant, disparuerunt; illa vero quae vera erant, sed latebant, charitas, pietas, benignitas apparuerunt. Siquidem in religioso animo vestro misericordia et veritas obviaverunt sibi; et quia nimirum misericordia superabundavit judicio, justitia et pax osculatae sunt. Nam quantum mihi videor conjiciendo videre, quid animi tunc habueritis, cum ad ulciscendam illam, quae vobis videbatur facta, injuriam, justitiae zelo accensa veritas se accingeret, illa quae exemplo Joseph prudenter antea dissimulabatur misericordia, ultra jam latere non ferens, ne in hoc quidem dissimiliter ab Joseph **(Gen. XLV. 1)**, ex abdito celatae pietatis erupit, seque veritati adjungens repressit motum, temperavit zelum, pacem cum justitia fecit.

2. Tunc de purissimo placidi pectoris fonte talium **66** credo limpidissimi cogitationum rivuli ebullierunt: Quid opus est indignari? misereri potius oportet, et non oblivisci quod scriptum est: *Misericordiam volo, et non sacrificium* **(Osee VI, 6)**; et implere quod jussum est: *Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis* **(Ephes. IV, 3)**; et exspectare quod promissum est: *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur* **(Matth. V, 7)**. Alioquin num

filius meus erat iste? quis vero irasci filio potest? Nisi forte tunc tantum filius fuit, dum mecum fuit, et non etiam cum me deseruit. Sed nunquid quia corpore ad tempus recessit, etiam animo recedere potuit? aut forte vel ipsa mors eum mihi poterit auferre? Itane localis corporalisve necessitas animorum sese amantium libertatem angustat? Certus sum quia nec locorum distantia, nec corporum vel mors vel absentia disjungere poterit quos unus spiritus vegetat, una charitas ligat. Denique, si justorum animae in manu Dei sunt **(Sap. III, 1)**, profecto et qui jam in ipso, deposita carne, quiescunt, et qui ipsi adhuc in carne non secundum carnem militamus, simul procul dubio sumus. Meus ergo erat vivus, meus erit defunctus, meum in patria recognoscam. Si quis est qui de manu Dei possit eruere, et a me illum separare valebit.

3. Itaque pro filio quidem vestra vobis affectio satisfecit; sed de nobis, pater, quid erit? quae, inquam, de nobis digna vobis satisfactio placebit, quibus utique pro grandi injuria imponitis quod, a vobis recedens, a nobis receptus sit? Quid dicam? si dixero: Non recepimus (quod utinam sine peccato dicere possem), mentior plane; si dixero, Recepimus quidem, sed juste, excusare me velle videor. Sed tutius respondebo, Peccavimus. Verumtamen quantum? Non ad defensionem dico: a quo enim ille non reciperetur? quis, inquam, sanctum illum aut pulsantem repelleret, aut susceptum expelleret? Quis vero scit si de vestra abundantia nostram Deus voluerit supplere inopiam, ut scilicet unum de multis, qui forte apud vos religiosi tunc erant, ad nos dirigeret, nobis quidem ad solatium, sed nihilominus vobis ad gloriam? Filius quippe sapiens gloria est patris **(Prov. X, 1)**. Denique non eum praevenimus sollicitando, non circumvenimus attrahendo,

quo vos desereret, vel ad nos veniret; quin potius rogantem, pulsantem, supplicantem non prius, Deus scit, consensimus recipere, quam remittere ad vos tentavimus. Non autem eo acquiescente, ejus nos importunitati vix tandem acquievimus. Hominem ergo religiosum, peregrinum, solum, si culpa est quod suscepimus et ita suscepimus, non erit vobis in dignum semel tantum commissam culpam, talemque culpam dimittere; cui etiam fas non est ne usque quidem septuagies septies peccantibus in vos veniam negare **(Matth. XVIII, 22)**.

4. Ut tamen noveritis quam non leviter seu negligenter, imo quam non impune feramus quod unquam Reverentiam vestram quoquo modo offendimus, saepe Deum testor, quod corpore non possum, mente ad vos supplici transeo, saepe genibus flexis humiliter satisfaciens, vobis adstare me video. Utinam ipse qui id mihi fortasse inspirat, vobis quoque Spiritus sentire faciat quam flebilis, quam miserabilis, tanquam praesens, ad genua usque vestra descendo! quam frequenter nudus humeros, virgasque in manibus gestans, et quasi ad vestram jussionem vapulare paratus, peto veniam, gratiam tremebundus exspecto! Haec qualiter vobis, Pater, accepta sint, vestro, si vos non gravat, citius scire flagitamus rescripto; ut, si satis, jam securi de indulgentia consolemur; si quo minus, magis (ut dignum est) humiliemur, et ampliusaliquid a nobis si possumus, exigamus, quo dignius satisfacere debeamus. Valete.

67 EPISTOLA LXVI. AD GAUFRIDUM ABBATEM SANCTI-MEDARDI . *Operam ejus*

requirit in reconciliando sibi abbate Alviso: solatur eumdem in tribulationibus.

DOMNO GAUFRIDO abbati Sancti-Medardi, frater BERNARDUS ecclesiae Clarae-Vallis ordinator incompositus, salutem, et non in via.

Primo precor ut praesentes litteras domno abbati Aquiscincti monasterii dirigere non graveris. Deinde ut, ad id quod portant, pro absente amico praesens satagas cum venerit locus. Neque enim cujuslibet, nedum tanti patris, justum injustumve adversum me debeo scandalum dissimulare; quod quam non faciam, loquens potius quam scribens, ei aperire forsitan potuissem. Nam solet in talibus acceptior esse sermo vivus quam scriptus, et efficacior lingua quam littera. Oculi quippe loquentis fidem faciunt dictis; nec ita potest affectum exprimere digitus, quomodo vultus. Nunc autem, quia absens per me non possum, per te satisfacio quantum possum. Rogo ergo te, et iterum rogo, ut de regno Dei, quod est videlicet intra nos, scandalum auferas, dum salubriter potes; ne si (quod absit!) usque ad angelos, qui utique in fine saeculi in id ministerii deputandi sunt **(Marc. XIII, 27)**, perduraverit rancor, necesse sit irrevocabiliter aut ambos aut alterum a nobis de medio tolli. Unde autem ad me tu jamdudum scripsisti, conquerendo super tribulationibus vestris, scitis quia juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde. De ipso confidite, quia ipse vicit mundum. Ipse scit inter quos habitatis, et in conspectu ejus sunt omnes qui tribulant vos. Ipse exaudiet vos in abscondito tempestatis, qui nunc probat ad aquas contradictionis. Valete.

EPISTOLA LXVII. AD MONACHOS FLAVIACENSES *Susceptionem B. monachi tuetur, tanquam de ignoto sibi hactenus monasterio, et justas ob causas discedentis.*

Domino H. Patri Flaviacesnis ecclesiae, et fratribus qui cum eo sunt, fratres qui in Clara-Valle sunt, salutem.

1. Lectis litteris vestris, vestram Reverentiam propter quemdam monachum qui apud nos est, contristatam cognovimns. De qua vestra tristitia nos quoque contristati sumus, timentes ne non sit illa tristitia, de qua quibusdam dicebat Apostolus: *Contristati enim estis secundum Deum* **(II Cor. VII, 9)**. Nam si secundum Deum esset, non usque adeo vos commovisset, ut nos, etsi vobis ignotos, fratres tamen vestros, et si placet amicos, quos necdum vel praesentes verbo conveneratis, vel absentes scripto praemonueratis, hac prima vice tam subito, tam acriter argueretis. Miramini, ut scribitis, quod fratrem Benedictum suscepimus; minamini nisi eum vobis cito restituerimus. Proponitis nobis de Regula, de noto monasterio monachum non suscipiendum **(Reg. S. Benedicti, cap. 61)**, pro constanti scilicet habentes vestrum non esse ignotum. Sed quid si aliis notum, dummodo nobis ignotum sit? Etsi enim, ut verba ipsa **68** vestra ponam, religionis vestrae se adeo fama effuderit, ut etiam Romae ecclesiae vestrae habeatur notitia, nos tamen, qui utique multum citra Romam positi sumus, nescio quo pacto ita praeteriit, ut ne uniusquidem vestrum, abbatis scilicet vel monachorum, non

ipsius vestrae habitationis, non religionis ac conversationis, usque ad hoc tempus vel tenuem notitiam habuerimus, sed nec aliquam aliquando mentionem nobis de vobis factam fuisse meminimus. Nec tamen mirum, quia et multis terrarum spatiis, et diversis provinciis, et dissimilibus linguis ad invicem distamus; nec solum episcopatibus propriis absumus, sed etiam in eodem archiopiscopatu non degimus. Putamus autem quod non de cuicumque notis, sed tantum de nobis notis monasteriis monachos suscipere prohibemur; alioquin, cum nullum monasterium sit quod alicui notum non sit, nullum nobis relinquitur de quo quis regulariter suscipiatur. Quomodo ergo illud implebitur quod a beato Benedicto vel praecipitur vel permittitur, peregrinum videlicet monachum non solum debere suscipi ad habitandum pro hospite, quanto cupit tempore, sed etiam inventum utilem suaderi ad manendum omni tempore? **(Reg. S. Benedicti, cap. 61.)**

2. Quanquam tamen nos aliter erga praedictum fratrem egerimus Nam cum veniens se suscipi a nobis humiliter postularet, primo quidem repulsus, deinde admonitus est ut ad monasterium suum rediret. Sed ille non acquiescens, in vicinam nobis eremum se contulit, ibique septem ferme menses, nullam interim calumniam passus, quiete habitavit. Sed cum sibi tutum non crederet quod solus degeret, post primam repulsam, idipsum quod prius a nobis requirere non erubuit. Rursus nos admonentes eum de reditu, cum causam suae ab eo discessionis inquireremus: «Abbas, inquit, meus habebat me non monachum, sed medicum . Cogebat servire, imo ipse serviebat per me, non Deo, sed saeculo, quando, ne saecularium malevolentiam incurreret principum, mederi me compellebat etiam tyrannis, raptoribus, excommunicatis.

Quod animae meae periculum cum ei nunc privatim nunc palam suggessisscm, nec profecissem, quorumdam tandem sapientium virorum consilio fretus, fugio meam damnationem, non congregationem, perditionem, non religionem. Consulite salutem quaerenti, aperite pulsanti.» Cujus nos videntes constantiam, audientes causam, et nullam contra eum calumniam, annuimus introitum, probavimus susceptum, adstrinximus probatum, tenemus professum. Nec intrare compulimus, nec exire cogemus. Quamvis si eum ejiceremns, ad vos (ut ipse asserit) non rediret, sed magis se adhuc a vobis elongaret. Desinite ergo, fratres, desinite tam indebitis innoxios lacessere jurgiis, et cassis scriptitationibus inquietare: quia nec cumulatis etiam contumeliis provocari poterimus ut vobis, nisi quod reverentiae est, respondeamus, nec minis exterreri quominus monachum teneamus, quem regulariter suscepisse nos credimus.

69 EPISTOLA LXVIII, AD EOSDEM. *Unde supra.*

Reverendis fratribus Flaviacensibus, abbati H. caeterisque omnibus fratribus, frater BERNARDUS, salutem.

1. Modestiae quidem vestrae erat, o boni fratres, super querimonia vestra priori nostra satisfactione contentos esse debere, et jam ab immeritorum infestatione quiescere. Sed quia prioribus malis pejora junxistis, et rursum nobis jurgiorum seminaria transmisistis (quae absit ut germinent! sicut nec priora germinarunt in nobis), ne tamen, non

respondendo, culpam, quae non est, agnoscere videamur, hoc etiam secundo ad ea quae procaciter objicitis, veraciter respondemus. Haec tota nostra culpa est, quantum aestimamus, haec grandis illa injuria quam vobis fecimus, quod monachum, solum, peregrinum, pauperem, miserabilem, animae suae periculum fugitantem, salutem suam sollicite quaerentem, pulsantem, supplicantem suscepimus; seu quod talem, taliter a nobis susceptum, denuo sine causa non ejicimus, ut, quod aedificavimus iterum destruentes, praevaricatores nos constituamus. Hinc Regulae, hinc canonum, hinc ipsius naturalis legis transgressores judicamur. Opponitis enim indignantes, cur vestrum et a vobis excommunicatum nobis sociare praesumpsimus, quod utique ab alio pati nolumus. Sed de excommunicatione quid respondebimus, quando vos inde vobis satisfacitis pro nobis, scientes procul dubio prius a nobis fuisse receptum, quam a vobis excommunicatum? Cum autem prius susceptus, dum tamen regulariter, fuerit, profecto non jam in vestrum, sed in nostrum vestrae maledictionis sententiam intorsistis; quod si recte factum sit, vos videritis.

2. Restat igitur sciendum, et hoc tantum quaeritur inter nos, an rationabiliter susceptus fuerit. Et vos quidem, quoniam de ignoto monasterio monachum regulariter posse suscipi negare non potestis, vestrum nobis notum esse contenditis. Negamus, et non creditis. Verum si non creditis simpliciter negantibus, credite vel jurantibus. In veritate, quae Deus est, vobis dicimus: nec novimus vos, nec noscimus, ignotorum scripta suscepimus, ad ignotos rescripsimus. Sensimus quidem stimulationes et inquietationes vestras, sed necdum stimulatores et inquietatores ipsos agnovimus. Vos tamen ad

convincendum nos de simulata ignorantia invictissimum argumentum inducitis, non posse videlicet ignotos esse nobis, quorum et abbatis scilicet et ipsius monasterii nomen in nostris posuimus litteris; quasi mox ut rerum vocabula scimus, etiam res ipsas noverimus. Multum ergo valet mihi Michaelis, Gabrielis, Raphaelis nomina nosse, quando ex solo auditu vocabulorum, etiam de ipsorum beatorum spirituum cognitione jam beatus sum. Non mediocriter, inquam, profeci quia didici ab Apostolo paradisum et tertium coelum nominare, si, etiam non raptus cum Apostolo, solis ex nominibus secreta coelestia jam novi, et audivi ineffabilia verba quae non licet homini loqui. Stultus ego, qui jam sciens nomen Dei mei, nescio quid adhuc superflue quotidie gemo, frustra suspirans et dicens cum Propheta: *Vultum tuum, Domine, requiram* **(Psal. XXVI, 8)**; et illud: *Quando veniam et apparebo ante faciem Dei?* **(Psal. XLI, 3.)** et: *Ostende nobis faciem tuam, et salvi erimus* **(Psal. LXXIX, 4)**.

3. Sed quid est quod vobis facimus, quod nobis fieri nolumus? Hoc nos utique nolle putatis, ut quis a nostro monasterio discedens monachus, in alio suscipiatur. Utinam omnes nobis commissos, sine nobis salvare possetis! Si quis de nostris ad vos majoris perfectionis gratia et arctioris vitae desiderio convolaverit, **70** non solum non causamur si ei in tali studio consulitis, sed et multum precamur ut hoc faciatis; nec offensos nos conqueremur, sed valde in hoc adjutos esse fatebimur. Negatis deinde quod de vobis audieramus, vestro scilicet jussu vel assensu fratrem B., quamdiu fuit apud vos, in medicinali arte saecularibus deserviisse; ipsumque, qui hoc dixit, falsitatis arguitis. Si mentitus sit, nescimus; ipse viderit; sed hoc scimus, quia sive per se ipsum, ut vos fatemini, sive

per vos, ut ipse testatur, haec fecerit, in magno interim periculo fuit. Quis vero tam inhumanus, qui sic periclitanti non succurreret si posset, non consuleret si nosset? Attamen si, ut asseritis, non compulsus obedientia, sed proprii quaestus cupiditate ac vagandi curiositate, hac illacque artem suam venditans discurrebat, quid causae exstitit quod a vobis discessit? An quia jam tandem censurae pastoralis districtione non ei licebat quod ante licuerat? Cur igitur cum jam apud nos esset, volentes eum revocare, ad persuadendum de reditu promisistis ei quietem in claustro, nisi quia hoc velle hominem noveratis, hoc quaesisse memineratis? At ille, jam adepto apud alienos quod non potuit inter suos, ne certa pro incertis desereret, tenuit quo jam fruebatur, spernens quod sero sibi offerebatur.

4. Desinite itaque, fratres, desinite fratrem sollicitare, de quo non valde necesse est vos sollicitos esse, nisi forte, quod absit! quae vestra, non quae Jesu Christi sunt, quaeratis, et magis vestrum de illo solatium, quam ejus salutem diligatis. Nam cum semper apud vos gyrovagus fuisset, et, ut scribitis, contra suum propositum et abbatis imperium, in proprios usus quod de arte sua conquirebat expenderet, gaudeat qui eum diligit, quod apud nos Deo miserante sanatus sit. Testimonium enim ei perhibemus quod nusquam modo aliqua occasione vagatur, sed quiete perseverans in monasterio, pauper inter pauperes sine querela conversatur, primam fidem, quam quidem apud vos promisit sed non tenuit, non irritam, ut dicitis, faciens, sed ratam integramque custodiens, morum utique conversione, et obedientissima conversatione, sine qua sese fallit qui de loci stabilitate confidit. Rogamus vos, fratres, ut quiescat jam indignatio vestra, et desinat inquietatio nostra.

Sin autem, facite quod vultis, scribite ut vultis, persequimini quantum vultis: charitas omnia suffert, omnia sustinet. Nobis autem decretum est ex hoc jam vos pure diligere, reverenter suspicere, familiariter colere.

EPISTOLA LXIX. AD GUIDONEM ABBATEM DE TRIBUS-FONTIBUS . *Guidonem, qui incuria ministrantium in consecratione calicis erraverat ob defectum vini, instruit.*

1. Unde te contristatum cognovimus, contristatum quidem te esse laudamus, sed si non nimis. Contristatus enim, nisi fallor, quomodo ait Apostolus, *secundum Deum* **(II Cor. VII, 9)**; nec dubium est hujusmodi tristitiam tuam converti quandoque in gaudium. Itaque, dilectissime, irascere, et noli peccare. Peccabis autem non minus nimis irascendo, quam omnino non irascendo. Siquidem non irasci ubi irascendum sit, nolle emendare, peccatum est: plus vero irasci quam irascendum sit, peccatum peccato addere est, Quod si malum est peccatum non emendare, quomodo malum non erit augmentare? Si ex rerum eventibus reatuum penderet judicium, non foret culpanda tua etiam ingens tristitia, ubi nimirum constitisset quod ingens fuisset et culpa. Tanto quippe culpa gravior, quanto res sacrior appareret. Nunc vero quia rerum causa, non materia, nec exitus actuum, sed intentionis propositum culpas discernit et merita, dicente **71** Domino, *Si oculus tuus simplex fuerit, totum*

corpus tuum lucidum erit; si nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit **(Matth. VI, 22, 23)**, in tui quoque examinatione commissi, non tam, ut arbitror, sacrorum est attendenda majestas, quam propria intentio discutienda. Porro ego et Prior noster multum rem ipsam et intra nos pensantes, et inter nos conferentes, tuam quidem ibi deprehendimus ignorantiam, ministrantium quoque negligentiam, sed plane nullius malitiam. Et certe optime nosti nullum esse bonum, nisi fuerit spontaneum. Malum ergo poterit esse magnum, quod constat voluntarium non fuisse? Alioquin si quod fit a non volente, bonum quidem nullam gratiam, malum autem multam consequitur poenam, hoc est si circa unam eamdemque causam, et malum imputatur, et bonum non suscipitur, quisquis ita sentit, asserat, si vult, quod non sapientia malitiam, sed malitia vincit sapientiam.

2. Ut tamen faciamus satis inquietiori conscientiae tuae, et ne forte malum hoc mali cujuspiam gravioris latentis adhuc in monasterio fuerit commonitio, pro poenitentia tibi injungimus septem psalmos poenitentiales quotidie usque ad Pascha, septies prosternendo te, decantare , septem disciplinas accipere. In hunc modum satisfaciat et ille qui tibi ad illam Missam ministravit. De illo autem qui sibi ante apparuerat , et oblitus est mittere vinum in calicem, cujus et majorem in hoc aestimamus culpam, si tamen et tu ita putas, tuo arbitrio derelinquimus. Sane si sermo exiit inter fratres, et ipsi omnes singuli singulas accipiant disciplinas, ut fiat quod legitur, *Alter alterius onera portate* **(Galat. VI, 2)**. Deinde quod comperta, sero licet, negligentia, vinum fudisti in calicem super hostiae sacratae particulam, laudamus, nec sub tanto articulo melius fieri potuisse putamus, arbitrantes

liquorem, etsi non ex consecratione propria atque solemni in Sanguinem Christi mutatum, sacrum tamen fuisse ex contactu Corporis sacri . Aiunt tamen nescio quem alium aliud sensisse scriptorem, non posse videlicet absque tribus, id est pane, vino, et aqua, hoc sacrificium esse, ita ut si quodlibet horum deesse contigerit, reliqua non sanctificentur. Sed de hujusmodi unusquisque in suo sensu abundat.

3. Ego autem pro meo fatuo sensu, si mihi idem contigisset quod tibi, vellem ad remedium mali unum e duobus egisse: aut ipsum quod fecisti, aut certe, ab illo loco ubi dicitur, «Simili modo postquam coenatum est,» verba sancta iterasse; et sic complesse quod restabat de sacrificio . Neque enim dubitaverim de Corpore jam consecrato, qui utique juxta ritum Ecclesiae didici ab ipsa quod et ipsa accepit a Domino, panem scilicet ac vinum, et simul apponere, non simul tamen ex his sacra conficere. Cum ergo prius de pane Corpus, quam de vino Sanguis more ecclesiastico conficiatur, si per oblivionem tardius quod posterius sacrandum est, apponatur, non video quid sacris praecedentibus tarditas possit praeripere consequentium. Puto enim quod si Domino post factum de pane suum Corpus, vini consecrationem placuisset aliquandiu intermittere, aut certe penitus omittere, nihilominus Corpus mansisset quod fecerat [*al.* fuerat], nec factis facienda praescriberent. Nec nego panem et vinum, aqua quidem mixtum, simul debere apponi, quin potius assero haud aliter debere fieri; sed aliud est culpare negligentiam, aliud negare efficaciam. Aliud, inquam, est quod causamur non bene quidpiam fieri, et aliud quod mentimur nec fieri. Haec interim de hac re dixerim et senserim, absque

praejudicio vel tuae sententiae, si quid melius sapis, vel cujuslibet sanius sapientis.

72 EPISTOLA LXX. AD EUMDEM. *Docet qualis misericordia in pastore esse debeat, monetque ut sententiam in monachum transgressorem latam retractet.*

Domno abbati GUIDONI, frater BERNARDUS, spiritum scientiae et pietatis .

Considerans miseri hujus miserabilem conditionem, misereor quidem, sed vereor ne frustra. Neque enim non ideo mihi videor frustra misereri, quod, ipso licet remanente in sua miseria, mea tamen vel mihi non sit infructuosa misericordia. In quam utique misericordiam non propria utilitas inclinavit, sed intimis eam visceribus proximi miseria et fraternus dolor inflixit. Misericordia quippe affectio est, quae nec voluntate coercetur, nec rationi subjicitur; quando non eam in se quisque pertrahit voluntario motu [*al.* nutu], sed ipsa pias mentes ad compassionem dolentium necessario cogit affectu, ita ut, etiam si peccatum esset misereri, etsi multum vellem, non possem non misereri. Potest quidem ratio vel voluntas aflectui effectum subtrahere; sed nunquid ipsum affectum evellere? Discedant a me qui me consolantur, et dicunt quia oratio mea in sinu meo revertetur, dum is pro quo emissa est, nondum convertitur. Nec audio illos qui mihi blandientes

afferunt, *Justitia justi super eum erit,* **(Ezech. XVIII, 20)**, dum impius in sua adhuc impietate remoratur. Non, inquam, recipio consolationem ubi fratris video desolationem. Si ergo, dulcissime fili, tua quoque pia mens similiter affecta est, imo quia aliter affecta non est, quanquam tibi infelix iste cunctas suae egressionis de monastario, et denuo regressionis, regulares vices infeliciter percurrisse videtur, quia tamen ipse aliter putat, non solum patienter, sed etiam libenter audiendum est quod humiliter calumniatur, si forte tam desperatae salutis reparandae rationabilis ulla occasio inveniatur, quam (ut bene mecum tua intelligit experientia) difficile quidem in congregatione, sed multo difficilius foris poterit obtinere. Inito itaque omnium fratrum consilio, omnia quae in eum fecisti judicia diligenter retractare non dedigneris, quatenus tua humilitate ejus contumacia sanetur, si vel sic videlicet adinveniri poterit quomodo adhuc semel regulariter suscipiatur. Nec timendum est in hac retractatione quod displiceat justo ac misericordi Deo, si misericordia superexaltetur judicio Valete.

EPISTOLA LXXI . AB MONACHOS EJUSDEM LOCI. *Se distulisse hactenus visitationem, non incuria, sed exspectatione opportunitatis; de Rogerii abbatis obitu eos consolatur.*

Quod nondum veni ad vos, non putetur incuria. Curamus siquidem vos tanquam viscera nostra. Si mater potest filii uteri sui negligere curam, possum et ego forsan in suspicionem duci et argui negligentiae. Itaque opportunitatem exspectavimus et exspectamus, ut, cum venerimus, visitatio nostra non sit sine fructu. Interim de abscessu patris vestri non turbetur cor vestrum. Deus vobis providebit alium, sicut speramus, pro eo idoneum; sed nec istum perdetis. Nam etsi translatus est, non tamen ablatus. Tantum qui vobis fuerat specialis, erit communis et nobis. Donec ergo venio, viriliter agite, **73** et confortetur cor vestrum, et omnia vestra in charitate fiant. Valete.

EPISTOLA LXXII. AD RAINALDUM FUSNIACENSEM ABBATEM. *Ostendit quam sit alienus a laudibus. Jugum Chriti leve esse. Patris nomen detrectat, Frater vocari contentus.*

Dilectissimo suo RAINALDO, BERNARDUS ejus, non pater aut dominus, sed frater et conservus, quod fratri charissimo et fideli conservo.

1. Primo ne mireris si terrear dignitatis nominibus , cum me ipsis rebus sentiam indignum. Et te quidem decet ut facis, sed mihi assentire non expedit. Nam si tibi observandum putas illud, *Honore invicem praevenientes* **(Rom. XII, 10)**, et, *Subjecti invicem in timore Christi* **(Ephes. V, 21)**; si non frustra utrobique positum est *invicem,* intelligis et mihi aeque utrumque congruere. Quod si cogitas tibi illam Regulae

sententiam observandam, «Juniores priores suos honorent **(Reg. S. Benedicti, cap. 63)**,» mihi e regione in mentem venit ex regula Veritatis: *Erunt primi novissimi, et novissimi primi* **(Matth. XX, 16)**; et: *Qui major est vestrum, fiat sicut junior* **(Luc. XXI, 26)**; et: *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* **(Eccli. III, 20)**; et: *Principem te constituerunt? esto inter illos quasi unus ex illis* **(Id. XXXII, 1)**; et: *Non quia dominamur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri* **(II Cor. I, 23)**; et: *Nolite vocari ab hominibus rabbi;* et: *Patrem nolite vocare vobis super terram* **(Matth. XXIII, 8, 9)**. Quantum itaque tuis attollor favoribus, tantum his molibus premor. Unde merito in Psalmo non canto, sed plango: *Exaltatus autem humiliatus sum et conturbatus* **(Psal. LXXXVII, 16)**; et: *Quia elevans allisisti me* **(Psal. CI, 11)**. Sed verius fortasse proferrem quod sentio: quia videlicet qui me exaltat, humiliat; et qui me humiliat, exaltat. Tu me ergo potius exaltando dejicis, et extollendo premis. Sed ne ita premas ut opprimas, consolantur me haec et his similia Veritatis testimonia, quae miro modo, dum reprimunt, erigunt; dum dejiciunt, erudiunt; ita ut unde projectus, inde et provectus, tota cum hilaritate decantem: *Bonum mihi, Domine, quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Bonum mihi lex oris tui, super millia auri et argenti* **(Psal. CXVIII, 71, 72)**. Et hoc miraculum agit sermo Dei vivus et efficax; hoc illud Verbum per quod facta sunt omnia, benignissime et potentissime operatur; hoc denique facit jugum Christi suave, et onus leve **(Matth. XI, 30)**.

2. Libet admirari quam leve sit onus Veritatis. Num vere leve est, quod portantem non gravat, sed levat? Quid eo levius

onere, quod non solum non onerat, sed et portat omnem, cui portandum imponitur? Hoc onus potuit uterum gravidare virgineum, gravare non potuit. Hoc onus ipsa, quibus se praebuit sustentandum, senis Simeonis brachia sustentabat. Hoc etiam Paulum, in gravi licet et corruptibili corpore positum, rapiebat usque ad tertium coelum. Quaero in rebus si quid forte huic exoneranti oneri simile inveniam, et occurrit mihi de pennis avium, quod ei utcumque coaptem; quae, quodam videlicet singulari modo, et corpulentiorem reddunt substantiam et agiliorem. Mirum opus naturae! Unde grossescit materia, inde sarcina levigatur; et quantum crescit in massa, tantum decrescit in pondere. Hoc plane in pennis, Christi oneris exprimit similitudinem, quod et ipsae ferunt a quibus feruntur. Quid et de quadriga dicam? Haec nimirum admota jumento, sarcinam quae ab ipso moveri non poterat, auget quidem, portabiliorem facit. Onus oneri additur, et minus onerat. Sic et oneri gravissimo legis accedens quadriga Evangelii, et auxit perfectionem, et difficultatem minuit. *Velociter,* ait, *sermo ejus* **(Psal. CXLVII, 15)**. Sermo utique ante notus in Judaea tantum, nec se prae sui quidem gravedine valens ultra extendere, quippe qui et ipsius **74** Moysi manus suo pondere praegrava tas demitteret, levigatus per gratiam, et rotis evangelicis superpositus, velociter in omnem terram exivit, et in fines orbis terrae celerrime pervolavit. Sed longe nimis digredior.

3. Tu itaque, dilectissime, cessa jam indebitis me honoribus magis obruere quam attollere; alioquin coetui te inimicantium mihi, amica licet voluntate, commisces. Ipsi sunt de quibus soleo soli Deo ita conqueri in orationibus: *Et qui laudabunt me, adversum me jurabant* **(Psal. CI, 9)**. Ad quam meam

querimoniam Deum audio respondentem mox, et attestantem quod verax sit: *Vere,* inquit, *qui te beatificant, in errorem te mittunt* **(Isai. III. 12)**. Et ego: *Avertantur* ergo, iuquam, *statim erubescentes, qui dicunt mihi, Euge, euge* **(Psal. LXIX, 4)**. Quod tamen ne putetur in quoscunque adversarios a me quandoque intorta maledictio vel imprecatio, exponere debeo qualiter intelligam. Precor nimirum ut quicunque existimant de me supra id quod vident in me, aut audiunt aliquid ex me, avertantur, id est, a laudibus meis, in quas ignari nimie feruntur, resiliant et pedem retrahant. Quomodo? Quandoque videlicet cognoscentes plenius quem immoderatius laudant, et cousequenter erubescentes vel errorem suum, vel amici deprehensam inutilitatem. Et hoc modo utrumque nocentium genus, et illi scilicet qui volunt mihi mala, et me adulatorie commendant, et hi qui, licet innocenter, tamen nocent, dum benevole quidem sed nimie laudant, avertantur retrorsum, et erubescant; hoc est, tam vilis et abjectus eis appaream, quatenus pudeat eos talem ita laudasse, et sic desinant jam indiscrete laudare. Igitur adversus utrosque laudatores illis me duobus munire consuevi versiculis: contra malevolos quidem priorem, *Avertantur retrorsum et erubescant qui volunt mihi mala,* contra benevolos autem proferens sequentem: *Avertantur statim erubescentes qui dicunt mihi: Euge, euge.*

4. Cum ergo, ut ad te revertar, exemplo Apostoli tuae religiositati non dominari, sed congratulari tantum debeam, et juxta verbum Domini unus sit pater noster in coelis, nos autem omnes fratres simus, non immerito domini patrisque celsa nomina, quibus me honorandum, sed non onerandum putasti, scuto a me veritatis repuli, congruentius pro his me fratrem

nominans et conservum, tum propter eamdem haereditatem, tum propter aequam conditionem, et ne, si forte quod Dei est usurpavero mihi, audiam ab ipso: *Si ego Dominus, ubi est timor meus? si Pater, ubi est honor meus?* **(Malach. I, 6)**. Et patris quidem habere me erga te affectum non nego, sed auctoritatem renuo. Nec enim te minore, ut existimo, quam paterno complector affectu. Haec ergo pro tituli causa.

5. Jam vero ut ad reliqua epistolae tuae respondeam, eamdem, quam tu de mei, possem et ego vicissim de tui absentia non immerito facere querimoniam; nisi quia nostris (quod ipse non negas) et affectibus et profectibus Dei est praeponenda voluntas. Alioquin quando ego te comitem mihi charissimum valdeque necessarium, quippe obedientissimum in agendis, studiosissimum in inquirendis, in conferendis utilissimum, promptissimum in rememorandis, paterer longe fieri a me, si non esset Christus in causa? Beati si sic permanserimus usque in finem, semper et ubique quaerentes non quae nostra sunt, sed quae Jesu Christi.

75 EPISTOLA LXXIII. AD EUMDEM. *Rainaldum de commisso sibi praelationis munere nimis anxium et querulum instruit; monetque opem et solatium suis votius impendendum quam ab eis requirendum.*

Dilectissimo filio suo Fusniacensi abbati, spiritum fortitudinis .

1. Plangis, dilectissime fili Rainalde, super multis tribulationibus tuis, piisque querimoniis me quoque excitas ad plangendum. Nec enim te dolente possum dolere, nec nisi molestus et anxius tuas molestias et anxietates audire. Verum quia haec ipsa mala, quae te invenisse causaris, et ego praevideram, et tibi, si recordaris, praedixeram, puto te levius praescita portare debere, et mihi, unde parcere potes, molestum non esse. Satis namque et plusquam satis crucior te carendo, te non videndo, te, dulcissimo mihi solatio, non fruendo; ita ut pene poeniteat me quod te elongaverim a me. Et licet charitas hoc cogeret, quacumque tamen necessitate, quo te non videam, missum, plango te tanquam amissum. Cum ergo super hoc etiam velut quodam tuae pusillanimitatis baculo me percellis, qui mihi debueras esse baculus sustentationis; tristitiam super tristitiam ingeris et cruciatum cruciatibus addis: et si mihi pium est nullas tuas angustias dissimulare, tibi tamen durum est sic affecto cunctas indicare. Quid enim necesse est satis sollicitum amplius sollicitare, et absentia filii saucia patris viscera gravioribus torquere dololoribus? Onus meum tibi partitus sum ut filio, ut necessario, ut fideli coadjutori meo. Vide quomodo te oporteat paternam portare sarcinam. Si enim sic portas ut me non alleves, sed magis premas; tu quidem es oneratus, sed ego non sum exoneratus.

2. Hoc autem onus animarum est, et infirmarum. Nam quae sanae sunt, portari non indigent, ac, per hoc, nec onus sunt. Quoscunque igitur de tuis inveneris tristes, pusillanimes, murmurosos, ipsorum te patrem, ipsorum te noveris esse abbatem. Consolando, exhortando, increpando agis opus tuum, portas onus tuum, et portando sanas quos sanando

portas. Si quis vero ita sanus est ut magis juvet te quam juvetur a te, hujus te non patrem, sed parem, comitem, non abbatem agnoscas. Quid igitur causaris te aliquorum qui tecum sunt magis gravari consortio quam frui solatio, cum solus omnium omnibus datus sis solatium, tanquam omnibus sanior, omnibus fortior, qui omnibus sufficias per Dei gratiam solatiari, et a nemine omnium indigeas confortari? Denique in quantum gravaris, in tantum lucraris; et in quantum juvaris, in tantum tua tibi praemia minuis. Elige ergo quos eligas, an qui gravando juvant, an qui juvando gravant. Hi tibi promeritores, illi fraudatores meritorum existunt. Nam qui socii laboris, procul dubio et mercedis participes erunt. Sciens ergo te missum juvare, non juvari, illius te agnosce vicarium qui venit ministrare, non ministrari. Plura tibi ad tui consolationem scribere volebam; sed non fuit necessarium. Nam quid opus est verbis superfluis mortuam chartam implere, ubi viva praesens loquitur? Viso siquidem Priore, puto quod ista tibi sufficiant, et ad ejus praesentiam spiritus tuus revixerit, ita ut jam consolationem scriptorum non requiras, cui interim licet verborum illius solatio relevari, in quo et per quem meum quoque spiritum, quem tibi in tuis litteris mitti postulasti, si quo modo tamen mittere potui, missum esse non dubites; cui quippe, ut bene nosti, idem mecum consilium, eadem solet esse voluntas.

76 EPISTOLA LXXIV. AD EUMDEM. *Optaverat Bernardus Rainaldum*

molestis abstinere querimoniis; nunc jubet de rebus ejus se reddi certiorem.

Sperabam, charissime, aliquod me percepturum meae pro te sollicitudinis remedium, si tua te non indicante nescirem incommoda. Unde et alia in epistola memini me ad te sic inter caetera scripsisse: «Et si, inquam, mihi pium est nullas tuas angustias dissimulare, tibi tamen durum est sic affecto cunctas indicare **(Epist. 73, n. 1)**.» Sed ecce unde meas mihi curas credidi levigari, inde fateor amplius gravari me sentio. Nam ante quidem sola quae te innotescente perceperam, aut dolebam, aut metuebam; nunc autem quid unquam mali evenire potest, quod ego non metuam? Imo juxta tuum Ovidium **(Heroid. epist. I, vers. 11)**. *Quando ego non timui graviora pericula veris?* eo quippe suspectus omnia, quo incertus de omnibus, veram saepe de falsis tristitiam contrahere cogor. Mens siquidem quam semel affecerit charitas, sui juris esse non sinitur. Metuit quod nescit, dolet quod non oportet, sollicitatur plus quam voluerit, et unde noluerit, compatitur nolens, miseretur invita. Et quia vides, fili, nec meam meticulosam industriam, nec tuam piam prudentiam in hac parte prodesse mihi, jam, quaeso, noli celare quae circa te aguntur, ne unde te mihi parcere putas, magis affligas. Opuscula mea quae habes, da operam, cum opportune potueris, ut habeam.

EPISTOLA LXXV. AD ARTALDUM PRULLIACENCEM ABBATEM . *Dissuadet monasterii conditionem in Hispania.*

Dulcissimo amico et confratri suo ARTALDO abbati, frater BERNARDUS, salutem .

Quidquid gratiae et dilectionis impendere sibi possunt absentes amici, puto et me debere tibi, et mihi deberi a te, non solum ob consortium propositi et professionis, sed etiam ex debito nostrae invicem pristinae societatis quae tam grata utrique; tamque debita devotio quantum in unoquoque nostrum ferveat, in nullo evidentius agnoscere seu innotescere possumus, quam si alterutrum non celemus, si quid forte de alterutro quod non deceat audimus. Audivi autem ego de te, quod de sancto conventu tuo abbatiam in Hispania construere velis. Quod mihi nimirum in magnam admirationem venit, quid causae videlicet sit, quid consilii, quidve utilitatis, quod filios tuos exsulare cupis, in locum utique tam longinquum, tanto sumptu et labore et quaerendum et aedificandum, cum prope te habere possis, ubi eos colloces, jam aedificatum et bene praeparatum. Nec enim, ut reor, hinc te excusare potes, quod locus ille tuus non sit, cum certissime sciam quod facillime, si vis, tuus esse possit. Numquidnam domnus abbas Pontiniacensis , qui illum tenet, tibi requirenti negaret? Imo si velles accipere, gratissimum haberet; non quia bonus non est, sed quia sibi, ut scis, opus non est. Timendum valde tibi pariter et mihi ne, si sollicite in operibus nostris non servamus quod Apostolus dicit: *Nemo adolescentiam tuam contemnat* **(I**

Tim. IV, 11), citius, quia juvenes sumus, de levitate notemur. Sed confido quia tu consultius ages, et locum qui vicinior et jam constructus est, eliges; quem amico quidem tenenti nosti oneri esse, tibi autem necessarium fore. Vale.

77 EPISTOLA LXXVI. AD ABBATEM CANONICORUM S. PETRI-DE-MONTE . *Quid agendum cum viro qui, post diuturnam in aomo et habitu religioso conversationem ad saeculum et secundas nuptias transierat.*

Reverendissimo patri canonicorum Sancti-Petri-de-Monte, frater BERNARDUS, debitae dilectionis officium.

Unde placuit tuae dignationi fratrem hunc nostram parvitatem consulere, sic nos, quod nobis visum fuit, noveris consilium dedisse, ut saniori non praejudicaverimus. Ne ergo rerum quas scis superflua narratione te gravemus, haec est summa consilii. Periculosum quidem est et fortassis illicitum, hominem, post diutinam in domo et habitu religionis conversationem, ad saeculum redisse, quique prius, et adhuc prior uxore sua vivente ac consentiente, fortissime ac diutissime continentiam tenuit, secundis rursus amplexibus se ineptissime atque inhonestissime implicuisse. Quia tamen publice ac solemniter juxta morem caeterorum hominum, et sine querela vel calumnia, ipsum qualecumque conjugium

celebratum fuit, non nobis videtur tutum, illum illam non consentientem dimittere, nisi prius episcopalis auctoritatis vel consilio fretum, vel imperio, aut certe ecclesiastico canonicoque judicio . Quoniam vero hoc tam grande hominis periculum ad te nimirum non minima ex parte respicere credimus (ex eo quippe quod volentem ac flagitantem suum confirmare propositum, nimis suscipere distulisti, occasione sumpta, diabolus in haec eum mala praecipitavit), omnino ex charitate suademus et consulimus ut quacunque industria, quocunque sumptu vel labore potes, miserum omni modo satagas liberare: conveniendo scilicet aut mulierem, ut illum sponte dimittat, et continentiam promittat; aut episcopum, ut ambos vocari jubeat, et, quod recto posse fieri credimus judicio, separet.

EPISTOLA LXXVII. AD MAGISTRUM HUGONEM DE S. VICTORE.

Haec quoque Epistola hoc loco sublata, inter Tractatus tomo secundo locum meruit.

EPISTOLA LXXVIII. AD SUGERIUM ABBATEM SANCTI DIONYSII . *Laudat Sugerium, misso fastu et externo splendore, ad modestiae et religiosae disciplinae curam*

inopinato conversum. Clericum aulae potius quam Dei ministerio deditum acriter perstringit.

1. Exiit sermo bonus in terram nostram, in bonum sine dubio bonis cooperaturus, ad quoscumque pervenerit. Enim vero audientes omnes qui timent Deum, quanta fecit animae tuae, gaudent et stupent super tanta et tam subita mutatione dexterae Excelsi. Ubique in Domino laudatur anima tua, audiunt mansueti et laetantur; et mirantur etiam qui te non noverunt [*al.* viderunt], sed tantum audiunt qualis de quali factus es, atque in te Deum glorificant. Auget vero gaudium et miraculum pariter, quod salutis consilium, coelitus infusum tibi, protinus tuis refundere, atque ita implere sategisti quod legitur: *Qui audit, dicat: Veni* **(Apoc. XXII, 17)**; et illud: *Quod dico vobis in tenebris,* **78** *dicite in lumine; et quod in aure auditis, praedicate super tecta* **(Matth. X, 27)**. Sic strenuus in bello miles, imo sic pius ac fortis militum dux, ubi suos forte conspexerit in fugam versos, jamque hostili passim gladio trucidari, etsi se vel solum videat evadere posse, libet tamen mori magis cum illis, sine quibus vivere pudet. Proinde stat in praelio, fortiter dimicat, et inter cruentos gladios per medias acies hac illacque discurrens, voce et ense terret quantum valet adversarios, animat suos. Ubi acrius insistere hostem, sociisque gravius comperit imminere periculum, ibi adest. Occurrit ferienti, pereunti succurrit, eo quippe mori paratus pro singulis, quo desperatus de universis. At vero, dum paulisper retentare et retardare nititur insequentes, suos vero quos valet, erigit corruentes, revocat fugientes; fit plerumque ut in manu forti tam gratam quam inopinatam

obtineat salutem suis, hostibus confusionem. Fugant tandem quos fugiebant, superant quos pene sustinebant victores; et qui prius periclitabantur de vita, postmodum exsultant de victoria.

2. Sed quid nos tam religiosum, tam forte factum saecularibus comparamus, quasi exempla nobis de ipsa desint de religione? An non liquido certus erat Deo pollicente Moyses, si quidem perisset populus cui praeerat, se non solum pariter periturum non esse, sed insuper et missum iri in gentem magnam? Et tamen quo affectu, quo studio, quibus pietatis visceribus irritantibus subvenit, obviat irascenti? Denique et se objiciens pro delinquentibus ait: *Si dimittis, dimitte; sin autem, dele me de libro tuo quem scripsisti* **(Exod. XXXII, 31, 32)**. Fidelis advocatus, qui, quoniam non quaerit quae sua sunt, facile obtinet omne quod quaerit. Plane benignus, qui tanquam caput unitum membris, genti suae firma charitate cohaerens, aut illam salvabit secum, aut non potest nisi idem cum illis subire periculum. Jeremias quoque vinctus [*al.* junctus] et ipse inseparabiliter suis, sed affectu compassionis, non contentionis assensu, prae communi exsilio et servitute contempsit natale solum ac propriam libertatem [*al.* voluntatem]. Quippe cui caeteris migrantibus libere manere in patria liberum fuit; sed maluit captivus adduci cum populo, cui se fore [*al.* forte] et in ipsa captivitate noverat necessarium. Paulus eodem procul dubio spiritu optans anathema esse ab ipso etiam Christo pro fratribus **(Rom. IX, 3)**, proprio experitur affectu quam vera sit illa sententia: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio* **(Cant. VIII, 6)**. Videtis quorum vos imitatores probaveritis? Sed addo adhuc (quem pene praetermiseram) et sanctum David, qui, cernens dolensque populi stragem,

angelo percutienti festinus occurrit, et in se potius domumque patris sui divinam transferri flagitat ultionem **(II Reg. XXV, 17)**.

3. Quis hanc tibi perfectionem proponebat? Ego tanta fateor audire de te, etsi desiderabam, non tamen sperabam. Quis nempe te crederet saltu, ut ita dicam, repentino summa occupare virtutum, sublimia meritorum attingere? Sed absit ut pro nostrae fidei speive angustiis immensa Dei pietas aestimetur, qui quod vult, in quo vult operatur, accelerans opus, et allevans onus! Quid enim? tua certe, non et tuorum errata, sanctorum carpebat zelus; tuis, non ipsorum excessibus succensebant, solamque in personam tuam, non etiam in abbatiam fraternum susurrium immurmurabat. Solum denique te in causam vocaverant. Tu te corrigeres, et nil residuum quod pateret calumniae. Te, inquam, mutato, mox omnis tumultus concideret, quiesceret strepitus. Solumque ac totum erat quod **79** nos movebat, tuus ille scilicet habitus et apparatus cum procederes, quod paulo insolentior appareret . Denique deponeres fastum, habitumque mutares, et facile omnium quiescere poterat indignatio. Caeterum tu et fecisti satis causantibus, et adjecisti quod merito collaudemus. Quid enim jam in humanis operibus jure laudabitur, si hoc summa admiratione et laude dignissimum non habetur? Quanquam non humanum, sed divinum profecto sit opus, tantorum simul et tam repentina immutatio. In coelestibus magnum suscitat gaudium unius peccatoris conversio; quid totius congregationis? quid et istius?

4. Locus quippe ab antiquo nobilis, et regiae dignitatis exstiterat; palatii causis regumque exercitibus deservire solebat. Sine cunctatione et fraude, sua Caesari reddebantur;

sed non etiam Deo quae Dei sunt persolvebantur aeque fideliter . Quod audivimus, non quod vidimus, loquimur: claustrum ipsum monasterii frequenter, ut alunt, stipari militibus, urgeri negotiis, jurgiis personare, patere interdum et feminis. Quid inter haec coeleste, quid divinum, quid spirituale poterat cogitari? Nunc vero vacatur inibi Deo, studetur continentiae, disciplinae invigilatur, lectionibus sanctis intenditur. Juge quippe silentium, et ab omni strepitu saecularium perpetua quies cogit coelestia meditari. Porro continentiae labor et rigor disciplinae psalmorum hymnorumque dulcedine revelantur. Pudor de praeteritis novae conversationis temperat austeritatem. Is autem qui in praesenti per patientiam capitur bonae conscientiae fructus, futurorum quoque bonorum operatur desiderium, quod non frustrabitur, et spem, quae non confundit. Venturi timor judicii pio cedit fraternae charitatis exercitio; charitas quippe foras mittit timorem **(I Joan. IV, 18)**. Taedium et acediam procul pellit sanctarum varietas observationum. Et haec reteximus ad laudem et gloriam Dei, tanquam omnium auctoris; non tamen sine vestra, tanquam ipsius coadjutoris in omnibus. Potuit quidem ea ipse agere sine vobis; sed maluit vos operum habere consortem, ut haberet et gloriae. Increpabat Salvator quosdam, quod orationis domum speluncam latronum facerent **(Matth. XXI, 13)**. Habebit ergo sine dubio commendatum, qui e regione operam dedit vindicare sanctum a canibus, a porcis margaritam; cujus studio et industria Vulcani officina studiis videtur mancipata coelestibus, imo sua Deo habitatio reddita; et, in id potius quod ante fuit, ex synagoga Satanae restituta.

5. Sane non ad confusionem cujuspiam sive im properium praeterita mala reteximus, sed ut, ex comparatione veterum, novitatis decus gravius venustiusque appareat, quia tunc recentia jucundius bona clarescunt, cum fuerint malis comparata prioribus. Similia ex similibus innotescunt, sed ex contrariis contraria aut placent amplius, aut displicent. Junge nigra candidis, et mutua collatione in proprio quoque colore distinctius enitescunt. Sic foeda admota pulchris, pulchriora reddunt, magis foeda redduntur. Ne qua tamen offensionis vel confusionis subrepat occasio, replicamus et nos vobis illud Apostoli: *Et hoc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis* **(I Cor. VI, 11)**. Jam nullus saecularibus in domum Dei patet aditus, nullus ad sancta curiosis accessus. Nulla jam cum otiosis confabulatio permiscetur, solitus puerorum aut puellarum strepitus non auditur. Solis pueris Christi, de quibus dicitur, *Ecce ego et pueri mei mecum* **(Isa. VIII, 18)**, locus sanctus pervius et expositus, divinis tantum laudibus ac sacris solvendis votis, debita sollicitudine et reverentia custoditur. Quam laeta martyres aure, quorum permaxima locum ipsum turba nobilitat, horum clamores puerorum strepitusque **80** percipiunt! quibus et vicissim non minori utique suae affectionis clamore respondent: *Laudate, pueri, Dominum; laudate nomen Domini* **(Psal. CLII, 1)**; et rursum, *Psallite Deo nostro, psallite; psallite regi nostro, psallite* **(Psal. XLVI, 7)**.

6. Dum manibus pectora, genubus pavimenta tunduntur, votis et devotis precibus altaria cumulantur, sordent genae lacrymis, gemitibus atque suspiriis mugiunt diversoria, et pro forensibus causis, canticis spiritualibus sacra tecta resultant, nil supernis civibus magis spectare libet, nil Regi summo

jucundius exibetur. Quid enim aliud est quod ait: *Sacrificium laudis honorificabit me?* **(Psal. XLIX, 23.)** O si quis haberet oculos apertos, quos orando propheta puero revelavit! **(IV Reg. VI 17.)** videret procul dubio quemadmodum praeveniunt *principes conjuncti psallentibus, in medio juvencularum tympanistriarum* **(Psal. LXVII, 26)**. Videret, inquam, qua cura quove tripudio intersunt cantantibus, adsunt orantibus, insunt meditantibus, supersunt quiescentibus, ordinantibus et procurantibus praesunt. Agnoscunt nimirum supernae postestates concives suos, et pro his qui haereditatem capiunt salutis, sollicite congaudent, confortant, instruunt, protegunt, providentque omnibus omnes in omnibus. Felicem ego me dixerim qui adhuc vivam, ista etsi non videre, quoniam absens sum, certe vel audire. Caeterum vos, fratres, longe feliciores, quibus ea datum est et actitare. Porro super omnes benedictus, quem tanti primatu boni totius auctor boni dignatus est; de qua merito praerogativa tibi praecipue, charissime, congratulamur, per quem utique totum est quod miramur.

7. Gravaris forsitan laudibus nostris: sed non oportet. Nil quippe simile habet quod loquimur, illorum blanditiis qui dicunt *bonum malum, et malum bonum* **(Isa. V, 20)**, atque ita quemcumque beatificant, in errorem inducunt. Blanda, sed periculosa laus, cum *laudatur peccator in desideriis animae suae, et iniquus benedicitur* **(Psal. IX, 3)**. Noster qualiscumque favor de charitate procedit, et veritatis limitem, prout sapimus, non excedit. Securus gloriatur qui in Domino gloriatur, hoc est in veritate. Nos non malum bonum, sed malum diximus quod malum erat. Verum si malis audacter, cum vidimus, oblatravimus , nunc, cum ad bona ventum est,

silere debemus, et non magis testimonium perhibere bono? Alioquin corrosores fuisse convicimur, non correctores, et mordere quam emendare maluimus, si bonis obmutescimus, qui in tantum reclamavimus malis. Justus corripit in misericordia, peccator adulatur in impietate: ille, ut curet; iste, ut occultet quod erat curandum. Nihil tibi apud eos qui timentes Dominum glorificant, suspicandum est de oleo peccatoris, quo tuum quondam caput impinguare solebant. Laudamus te, quoniam tu facis unde non nos sane adulamur; sed in te Dei munere adimpletur quod psallis: *Qui timent te, videbunt me, et laetabuntur, quia in verbo tuo supersperavi* **(Psal. CXVIII, 74)**; et item: *Collaudabunt multi sapientiam ejus* **(Eccli. XXIX, 12)**. En tuam quam plures praedicant sapientiam, sed qui priorem detestati sunt insipientiam.

8. Volo te talium praeconiis delectari, qui tam timeant palpare vitia, quam detrectare virtutibus. Veri isti sunt laudatores, qui ita bona laudare soleant, ut lactare in malis non noverint. Sunt enim ficti laudatores, veri autem detractores, quos Scriptura commemorat, dicens: *Vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum* **(Psal. LXI, 10)**. Hi plane sunt devitandi, juxta consilium Sapientis dicentis: *Fili, si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* **(Prov. I, 10)**. Habent ergo et lac et oleum peccatores, suave quidem, sed venenosum, sed mortiferum. *Molliti sunt,* inquit, *sermones ejus,* hoc est adulatoris, *super oleum,* **81** *et ipsi sunt jacula* **(Psal. LIV, 22)**. Habet oleum et justus; sed misericordiae, sed sanctificationis, sed laetitiae spiritualis. Habet etiam et vinum, quod animae insolentis infundat vulneribus. Siquidem dolentis, et quem

[*al.* quam] corde viderit esse contrito, oleo misericordiae consuevit delinire tristitiam. Ubi corripit, vinum infundit; oleum, cum blanditur: et quidem vinum absque odio, oleum sine dolo. Proinde non omnis laus adulatio, sicut nec omnis reprehensio de animi rancore descendit. Beatus qui dicere potest: *Corripiet me justus in misericordia, et increpabit me; oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* **(Psal. CXL, 5)**; quod ubi longe fecisti a te, dignum te probasti oleo et lacte sanctorum.

9. Quaerant sibi jam in parvulis Babylonis dulces, sed truces matres, quibus lac mortis emulgeant, quos blandis mulceant favoribus ac flammis nutriant sempiternis. Nam Ecclesiae alumnus ex uberibus sapientiae, lactis melioris expertus dulcedinem, jam in eo coepit crescere in salutem; jam et ex eo satiatus eructat, dicens: *Meliora sunt ubera tua vino, fragrantia unguentis optimis* **(Cantic. I, 1, 2)**. Et hoc ad matrem. Verum item gustato, ac probato quam suavis est Dominus, ut vere patrem dulcissimum, ait ad ipsum: *Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!* **(Psal. XXX, 20)**. Impletum est profecto desiderium nostrum. Olim enim, cum dolens cernerem tanta te aviditate de labiis adulantium, mortis escam, peccati sugere fomitem , optans tibi et gemens, intra me aiebam: *Quis mihi det te fratrem meum sugentem ubera matris meae?* **(Cantic. VIII, 1)**. Sint procul a te jam blandi ac fraudulenti lactatores, qui, cum in faciem te benedicerent, probris omnium atque ludibriis exponebant et eorum praesens *Euge* **(Psal. XXXIN, 21)** orbis tibi fabulam pariebat, imo te fabulam orbi. Si mussitant etiam nunc, dicito illis: *Si adhuc vobis placerem, Christi servus non essem* **(Galat. I, 10)**. Quibus in malis

placuimus, aeque et in bonis placere non possumus; nisi forte, mutati, prius incipiant et ipsi odisse quod fuimus, et sic demum quod sumus diligere.

10. Duae nostris temporibus ortae sunt in Ecclesia novae et exsecrandae praesumptiones, quarum una (ut pace tua commemorem) tua est illa pristinae conversationis insolentia. Sed haec auctore Deo emendata est, ipsi ad gloriam, tibi ad coronam, ad gaudium nobis, omnibus ad exemplum. Potest etiam facere Deus ut citius et super altera consolemur. Quam sane odiosam admodum novitatem et vereor proferre in medium, et praetermittere gravor. Urget quippe linguam in verba dolor, sed timor ligat. Timor duntaxat ne quem offendam, si palam fecero quod me movet, quoniam veritas nonnunquam odium parit. Verumtatem de hujusmodi odio, ipsam, quae parit illud, ita me audio consolantem: *Necesse est,* ait, *ut veniant scandala.* Nec me, ut aestimo, tangit omnino quod sequitur: *Vae autem homini illi per quem scandalum venit* **(Matth. XVIII, 7)**. Cum enim carpuntur vitia et inde scandalum oritur, ipse sibi scandali causa est qui fecit quod argui debeat, non ille qui arguit. Denique nec cautior sum in verbo, nec circumspectior in sensu, illo qui ait: «Melius est ut scandalum oriatur, quam veritas relinquatur. **(S. GREG. Magn. Hom. 7 in Ezech. paulo post init., et S. AUG. De lib. arbitr. et De praedest. sanctorum.)**» Quanquam nescio quid prosit si quod mundus clamat ego tacuero, omniumque passim naribus injecto fetore solus dissimulo pestem, nec audeo nasum contra pessimum putorem propria munire manu.

11. Cujus enim cor non indignatur, cujus vel clam lingua non submurmurat, diaconum contra Evangelium Deo et

mammonae pariter ministrantem, sic quippe sublimatum honoribus ecclesiasticis ut nec episcopis inferior videatur, sic implicatum militaribus officiis ut praeferatur et ducibus? Rogo quid hoc est monstri, ut, cum et clericus et miles simul videri velit, neutrum sit ? Par satis utrobique abusio, sive quod diaconus mensae regiae deputetur ministerio, sive quod Regis dapifer mysteriis altaris inserviat. Quis sane **82** non miretur, imo et detestetur, unius esse personae et armatum armatam ducere militiam, et, alba stolaque indutum, in medio ecclesiae pronuntiare Evangelium; tuba indicere bellum militibus, et jussa episcopi populis intimare? Nisi forte (quod intolerabilius est) erubescit Evangelium, de quo Vas electionis admodum gloriatur **(Rom. I, 16; II Tim. I, 8, etc.)**; et confunditur videri clericus, magisque honorabile ducit putari se militem; curiam Ecclesiae praefert, Regis mensam altari Christi, et calici Domini calicem daemoniorum. Quod plane credibilius ex eo videtur, quia, cum honores non paucos, sed quantos nec canones nisi inviti patiuntur, teneat in Ecclesia, unius tamen, quem et in palatio assecutus est, magis, ut aiunt, gloriatur ex nomine, quam caeterorum quolibet appellari. Cumque sit archidiaconus, decanus, praepositusque in diversis Ecclesiis nihil horum tamen tam eum quam Regis delectat vocitari dapiferum. O nova et exosa perversitas! itane plus decet hominis quam Dei famulum nominari? ac terreni, quam coelestis Regis dici officialem, altioris ducitur dignitatis? Qui clero militiam, forum anteponit Ecclesiae; divinis profecto humana, coelestibus praeferre terrena convincitur. Ergo pulchrius est vocari dapiferum, quam decanum, quam archidiaconum? Est equidem, sed laico, non clerico; militi, non diacono.

12 Mira, sed caeca ambitio, magis imis quam summis delectari; et cui funes ceciderant in praeclaris, insatiabili desiderio amplexari stercora, et pro nihilo habere terram desiderabilem! Confundit penitus ordines, et utroque officio delicate satis abutitur, dum et hinc eum delectat pompa, non militia saecularis, et illinc quaestus, non cultus religionis. In quo quis facile non advertat quantum sit dedecoris, non minus utique regno quam sacerdotio? Ut enim clericalis constat non esse dignitatis regum stipendiis militare, sic nec regiae majestatis, rem fortium administrare per clericos . Denique quisnam regum suae unquam militiae clericum praefecit imbellem, et non magis quempiam fortissimum ex militibus? quis item clericorum aliquando aeque sibi non judicavit indignum, laicae cujuscumque personae mancipari obsequiis? Ipsum certe quod gestat in capite signum, plus regius decet fastus, quam famulatus; itemque regale fastigium magis armis, quam psalmis innititur. Sane si alteri forte (ut assolet) accessisset quod detrahitur alteri, quo vel regis videlicet humiliatio clericum amplius sublimasset, aut clerici certe dejectio regio contulisset honori (ut verbi gratia, si nobilis aliqua mulier viro nubat plebeio, illa quidem minuitur ex illo, sed ex illa crescit ille); si ita, inquam, vel rex ex clerico, vel clericus ex rege proficeret, malum, quod ex parte fuisset, utcumque forsitan tolerari debuerat. Nunc autem, cum utriuslibet diminutio neutrum provehat, sed suae potius alterutrum plurimum detrahant dignitatis, quando nec clericum decet regis, ut dictum est, esse vocarive dapiferum, et nihilominus regem, nisi in manu utique fortium, regni gubernacula possidere; mirum valde quomodo utraque potestas hoc patitur quod vel Ecclesia non abjicit diaconum

militarem [*al.* militem], vel curia clericum principem non contemnit.

13. Et acrius ista et multiplicius inculcare volueram, ac fortassis debueram, nisi epistolaris brevitas supersedendum indiceret; maximeque quia te offendere veritus sum, peperci homini, quippe quem tibi aiunt familiaribus jam olim amicitiis esse devinctum. Sed nollem te habere contra veritatem amicum. Si tamen persistis, verum te amicum proba, et da operam quomodo et ipse amicus sit veritatis. Tunc demum verae erunt amicitiae, si veritatis fuerint foederatae consortio. Quod si ille non acquieverit tibi, tene quod tenes, hostiaeque caudam junge capiti , ac tunicam, Dei gratia jam polymitam, **83** cura facere et talarem; quoniam coepisse nil proderit, si (quod absit!) non perseverare contigerit. Et hic sit epistolae finis, ubi tu de fine boni commonitus es.

EPISTOLA LXXIX. AD ABBATEM LUCAM . *Feminarum contubernium fugiendum monet. Et quid de fratre in crimen lapso faciendum*

1. Bonum nobis de te, charissime, et bonum valde rarum ostendisti, dum minoris te non solum non contempseris monita, sed gratias insuper retuleris monitori, prudenter utique non a quo, sed quid monereris attendens. Gratias ago et ipse Deo, quod mea praesumptio gratiam egit magis, quam indignationem meruerit. Tenentes itaque tuae tantae humilitatis insigne, ampliori jam fiducia monemus quod et

prius monuimus. Obsecramus per sanguinem illum qui pro animabus fusus est, ne tanti emptarum parvipendatur, periculum, quod maxime ex virorum et feminarum cohabitatione non immerito timetur ab his qui, in schola Dei diu jam contra diaboli tentamenta luctati, propria experientia edocti dicere possunt cum Apostolo: *Non enim ignoramus astutias ejus* **(II Cor II, 11)**. Denique quam non negligenter te oporteat audire non meum, sed ipsius Apostoli de hac re consilium, imo praeceptum, aperte clamantis, *Fugite fornicationem* **(I Cor. VI, 18)**, ipsius nunc tam turpiter lapsi fratris (super quo et nostram dignatus es consulere parvitatem) te doceat experimentum. De quo quidem miror, quid tibi visum fuerit me tam remotum expetere consultorem, cum prope habeas virum sapientem nostri Ordinis, et tuae praecipue domus amatorem, Guillelmum scilicet abbatem Sancti-Theoderici. Sed et apud Praemonstratum non ambigo viros esse consilii, qui in rebus dubiis enodandis et prudentes sint et fideles.

2. Verumtamen quia sic tibi placuit, videris tu cur ita placuerit, ego labia mea non prohibebo. Si frater casum suum, quantumlibet gravem, quantumlibet turpem, prior ipse confessus fuisset, et curandus foret, et non effugandus. Nunc autem, quoniam tanti mali aliunde fetor emersit, nihilominus quidem ejus, si fieri potest, curationi operam dare necesse est, sed aliter. Fortassis enim non expedit ut ulterius apud vos remorari sinatur ne forte, quod te non immerito quidem timere scripsisti, pusillus et novellus grex hujusmodi tabe contaminetur. Nec tamen filio, quantumlibet peccatori, paterna omnino claudenda sunt viscera. Arbitror autem et patri pium et filio tutum esse consilium, si quaeras ei

quomodo in aliqua e remotioribus domini Norberti domibus recipiatur, ubi sub districtiori disciplina, mutato loco, non proposito, poenitentiam agat, donec quandoque, cum tibi visum fuerit, ad locum proprium revocetur. Nam ad nostrum Ordinem ut transeat, vestro fortassis non expedit. Et quidem quod scripsisti illum saepe dixisse nostra se promissione tenere quia eum, si cum licentia veniret, susciperemus; hoc in nostra praesentia etiam ipse negavit. Sane si tibi non placet usquam eum illorum quae dixi locorum mittere ad habitandum, aut te volente iste forsitan non consentit, aut cum utrique complaceat, forte non inveniatur qui eum recipere velit; tunc oportet ut aut urgente necessitatis causa, quocunque ad salvandam animam suam ire voluerit, cum litteris dimittatur; aut dispensante pietatis gratia, in suo loco retineatur: si tamen persentiri potuerit, quomodo ibidem **84** omnis ei occasio iterandi aut seminandi hanc turpitudinem penitus subtrahatur. Et de isto ista sufficiant.

3. Est aliud apud vos de quo ea praesumptione, qua soleo, non cunctabor dicere quod sentio. De molendino illo dico, quod Conversi custodientes, feminarum pati coguntur frequentiam. Si mihi creditur, unum e tribus fiet: aut videlicet feminarum accessus omnimodis a molendino prohibebitur; aut molendinum cuicunque extraneo, et non Conversis custodiendum committetur; aut idem omnino molendinum relinquetur.

EPISTOLA LXXX AD GUIDONEM ABBATEM MOLISMENSEM . *Consolatur*

afflictum ex gravi injuria: vindictam vero misericordia temperandam.

Quanto tibi in hac, quam audivi, tua adversitate affectu condoleam, novit affectuum Deus omnium cognitor, bonorum immissor. Sed rursum cum considero, non per quem, sed a quo immissa sit haec tribulatio; quantum tibi de praesenti molestia compatior, tantum de prosperitate mox futura spero congratulari: si tamen et tu consilium in perturbatione non amittendo, idipsum mecum sapias, et de manu Domini mala, sicut et bona, cum sancto Job aequanimiter suscipias **(Job II, 10)**; imo exemplo sancti David, non tam his, etsi servis tuis, pro tantis malis indignari, quam sub potenti manu Dei (qui procul dubio illos misit ad malefaciendum tibi) humiliari te oportere scias **(II Reg. XVI, 10)**. Verum quia et ad te constat pertinere correctionem illorum, utpote servorum ecclesiae tibi commissae, dignum est ut pro tam nefaria praesumptione servi nequam corripiantur, ac de rebus eorum damnum monasterii aliqua ex parte recompensetur. Sed ne tuam magis in hoc ulcisci injuriam, quam illorum ferire culpam videaris; rogo, rogansque consulo, ne tam quod illi digni sunt, penses, ut quod tibi dignum est non consideres: ut videlicet misericordia judicio superexaltetur, et in tua modestia Deus glorificetur. Porro illum filium tuum, mihi quoque propter te et propter se ipsum satis charum, ore tuo et nostro spiritu commonemus, ut non eatenus sua, etsi justa, indignatione debrietur, quatenus dominici illius praecepti obliviscatur; quo percutienti unam maxillam, praebere jubemur et alteram **(Matth. V, 39)**.

EPISTOLA LXXXI. AD GERARDUM ABBATEM PULTARIENSEM . *Purgat se adversus iniquam criminationem.*

Scripsisse me aliquid ad comitem Nivernensem in tuae personae accusationem, nec recordor, nec verum est. Caeterum si pro ecclesia tua ad eumdem principem litteras misi, hoc non adversum te, sed pro te egisse me arbitror. Siquidem audieram ipsum tuo et assensu, et consilio proposuisse venire ad visitandum vos; ad probandum de tantis malis quae de domo vestra divulgabantur, an vera essent, aut cujus culpa essent: ut quod forte sinistrum reperiret, ibidem ejus et studio et sollicitudine corrigeretur . Cujus tam justum et tam pium propositum si hortatu nostro roborare curavi, cur te inde laesum jure conqueraris, non video. Puto enim me recte fecisse, si de domo Dei zelum Dei habens, ejus providentiam qui emendaturus erat, commonui. Quod autem ex auctoritate Scripturae arguis me peccasse, quasi qui **85** prius te non corripuerim: scito me nullam de persona tua querelam habere; sed solum ut pax fiat in ecclesia tua, ex charitate procurare. Denique ipsius rei veritatem plenius cognosces, si ad nos causam ipsam, ut dicis, attuleris. Poteris autem hic me invenire, quacunque instantis hebdomadae die libuerit.

EPISTOLA LXXXII. AD ABBATEM SANCTI JOANNIS CARNOTENSIS . *Abdicationem curae pastoralis, et peregrinationem Jerosolymitanam dissuadet.*

1. Ad ea de quibus nostram curasti consulere parvitatem, primum quidem non respondere statueram: non quod dubitaverim quid respondere deberem, sed quia viro consilii consilium dare aut praesumptuosum judicabam, aut superfluum. Caeterum cogitans quod plerisque, imo cunctis pene contingere sapientibus solet, in rebus videlicet dubiis plus alieno se, quam proprio credere judicio; et qui aliorum facile ambigua quaeque elucidant, in suis consueverunt scrupulosius haesitare: statutum non, ut arbitror, irrationabiliter frango, sed simpliciter pando quod visum est mihi, non praejudicans sanius sapienti. Significasti mihi, nisi fallor, per virum religiosum Ursum abbatem Sancti Dionysii , suggeri tibi a cogitationibus tuis, deserere patriam, domumque, cui Deo auctore praees; et pergere Jerosolymam, vacare deinceps Deo, vivere tibi. Et quidem tendenti ad perfectionem, patriam relinquere fortassis expediat, dicente Deo: *Exi de terra tua et de cognatione tua* **(Gen. XII, 1)**: sed qua ratione curam tibi creditam animarum exponere debeas, omnino non video. Quid enim? blanditur depositae sarcinae libertas? Sed charitas non quaerit quae sua sunt. Forte quietis provocat et otii gustus suavior? Sed evacuatur dispendio pacis. Libenter carebo quantolibet etiam spirituali quaestu, qui non possit acquiri nisi cum scandalo. Ubi enim scandalum, ibi procul dubio charitatis est detrimentum: ubi autem diminutio charitatis, miror quod vel quale possit spiritualis exercitii

sperari lucrum. Denique si propriam quisque quietem communi praetulerit utilitati, quis jam veraciter dicere poterit: *Mihi vivere Christus est, et mori lucrum?* **(Philipp. I, 21)**, ubi erit quod item dicit Apostolus: *Nemo sibi vivit, et nemo sibi moritur?* **(Rom. XIV, 7)**. Et: *Non quod mihi utile est, sed quod multis?* **(I Cor. X, 33)**. Et: *Ut qui vivit non jam sibi vivat, sed ei qui pro omnibus mortuus est?* **(II Cor. V, 15.)**

2. Sed dicis: Unde ergo mihi tantum desiderium, si ex Deo non est? Pace tua dixerim quod sentio. *Aquae furtivae dulciores sunt* **(Prov. IX, 17)**, et hujuscemodi omni, ut ita loquar, absinthio amariorem dulcedinem ab angelo satanae sub praetextu angeli lucis, sitienti cordi tuo infundi non dubitat, quisquis ejus astutias non ignorat. Et revera quis alius possit scandalorum esse suggestor, discidii auctor, turbator unitatis et pacis, nisi veritatis adversarius, charitatis aemulus, hostis antiquus generis nostri, et inimicus crucis Christi diabolus? Siquidem is cujus invidia mors intravit in orbem **86** terrarum, etiam nunc bonis quae te facere videt, invidet: et cum sit mendax ab initio, mentitur et nunc, meliora pollicens quae non videt. Quando namque veritas fidelissimae illi sententiae obviaret: *Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem* **(I Cor. VII, 27)**, aut quando charitas scandalum suaderet, quae ad omnium scandala uri se perhibet? **(II Cor. XI, 29.)** Ille ergo, ille, inquam, nequissimus, et charitati per livorem, et per mendacium veritati contrarius, falsum mel cum vero felle permiscens, dum promittit dubia pro certis, immitit etiam vera pro falsis: non ut conferat quod frustra speras, sed ut auferat quod fructuose tenes. Circuit et quaerit, qualiter ovibus curam pastoris subripiat, procul dubio perituris, dum

non erit qui eripiat; et nihilominus pastorem horrendo illi maledicto subjiciat: *Vae illi per quem scandalum venit* **(Matth. XVIII, 7)**. Sed confido de sapientia tibi a Deo data, quod nullis maligni versutiis abduci vel seduci poteris, spe incerti boni certum inire malum, et aeque certum deserere bonum.

EPISTOLA LXXXIII. AD SIMONEM ABBATEM SANCTI NICOLAI . *Eum in persecutione solatur. Pios conatus non semper optatos habere successus. Praelato arctioris disciplinae studioso quid agendum cum subditis.*

1. Persecutionem quam propter justitiam pateris, per litteras tuas non sine compassione cognoscentes, licet Christi consolatio de promissione regni tibi sufficiat; tamen nos quod nostrum est, et consolationem quam possumus, et consilium quod intelligimus sanum, fideliter exhibemus. Quis enim sine anxietate videat Petrum de mediis fluctibus brachia tendentem? sine dolore audiat columbam Christi non cantantem, sed gementem, tanquam quae dicat: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* **(Psal. CXXXVI, 4.)** Quis, inquam, sine lacrymis lacrymas ipsius Christi, de limo profundi etiam nunc levantis oculos suos in montes, unde veniat auxilium sibi, respiciat? Verumtamen nos, ad quos pro humilitate tua respicere te dicis, montes non sumus; sed et ipsi de convalle lacrymarum laboriosis conatibus enitentes adversus renitentis inimici insidias, ac

mundialis malitiae violentiam, tecum clamamus: *Auxilium* nostrum *a Domino, qui fecit coelum et terram* **(Psal. CXX, 2)**.

2. Omnes quippe, qui pie velunt vivere in Christo, persecutionem patiuntur **(II Tim. III, 12)**: ita ut cum eis nunquam desit pie velle [*al.* vivere], non semper tamen adsit et perficere pro bona voluntate. Sicut enim impiorum est piis bonorum propositis assidue reluctari, sic contra pietatem non est, propter multitudinem adversantium, quamvis justa et sancta desideria paucorum plerumque non perfici. Sic Aaron sceleratis tumultuantis populi contra voluntatem suam clamoribus cessit **(Exod. XXXII)**. Sic Samuel eidem populo, inordinate regem petenti, invitus Saulem inunxit **(I Reg. X)**. Sic David cum vellet construere templum, propter infestantium tamen bella inimicorum, quia vir bellicosus erat, prohibitus est facere **87** quod sancte proposuit **(II Reg. VII)**. Simili forma tibi, pater venerande, consulimus, ut tamen sapientiorum consilio non praejudicemus, quatenus ad tempus propositi tui tibique consentientium rigorem sic temperes, ut infirmorum salutem non negligas. Invitandi quippe sunt ad arctiorem vitam, non cogendi, quibus utique semel in Ordine illo Cluniacensi praeesse consensisti. Illis autem qui arctius vivere desiderant, aut condescendere imbecillioribus ex charitate, quantum sine peccato possunt, suadendum est, aut ibidem tenere quod cupiunt permittendum, si absque utrarumque partium scandalo fieri potest; aut certe de congregatione liberos dimitti, fratribusque aliis secundum eorum propositum viventibus sociari oportet.

EPISTOLA LXXXIV. AD EUMDEM. *Monachum erroneum remittit, sed reducem lenius et mitius tractari suadet.*

Provide, ut videtis, et non frustra erronea ovicula vestra contra morem nostrum a nobis, non nobis, sed sibi et vobis detenta est, cum tali circumventione, imo utili subventione, ut fratri pro arctioris vitae desiderio, et pro fratris reditu vestrae tandem nihilominus voluntati satisfactum sit. Haec autem dico non ut nostram erga vos in hoc velim commendare benevolentiam, quam per quidquid facere possum, vix sufficerem, sicut est, demonstrare: sed ut certum nunc habeatis, quod et ante vobis dixisse me memini, quia saepe inquietos animos, quibus sua, in qua sunt, vita non sufficit, districtior experta compescit. Consilium nostrum super ipso fratre reconciliato velle vos scripsistis audire: sed non putavi necesse fore, cum paratus veniat non suam, ut solet, a vobis extorquere, sed vestrae, ut decet, in omnibus voluntati acquiescere. Difficultatem ingressus, quam valde timet, pro ipso et cum ipso supplicamus pie temperari, et aliquanto mitius cum eo agi, quam cum caeteris solet fugitivis. In similibus enim factis causa dissimilis simile recusat judicium. Multum quippe differunt a se, qui timore aut odio religionis de monasterio fugit, et qui ejusdem amore et desiderio transit ad aliud

AD GUILLELMUM ABBATEM S. THEODERICI.

Hic inserirur ab aliis Epistola ad Guillelmum Sancti Theoderici abbatem, quam vice Praefationis Apologiae ad eumdem scriptae praelixam vide tomo II.

EPISTOLA LXXXV. AD EUMDEM GUILLELMUM . *Suaviter perstringit Guillelmum, conquerentem sibi a Bernardo paribus amoris officiis non responderi.*

Domno abbati GUILLELMO, frater BERNARDUS, charitatem de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta .

1. Si nemo scit quae sunt in homine, nisi spiritus hominis qui ipso est **(I Cor. II, 11)**; si sola in facie videt homo, quia solus Deus intuetur cor **(I Reg. XVI, 7)**, miror, nec satis mirari possum, quomodo, quave ratione sic tuam atque meam ad invicem dilectionem pensare et distinguere potuisti, quatenus non solum de proprio, sed et de alieno sententiam corde proferres. Error siquidem est humanae mentis, non modo bonum putare malum, et malum bonum, aut verum falsum, et e converso: sed etiam certa recipere pro dubiis, dubia pro certis. Forte verum est quod dicis, minus scilicet a me amari **88** te, quam me diligis: sed certe certus sum, certum non

esse tibi. Quomodo ergo pro certo affirmas, de quo certum est quia certus minime sis? Mirum! Paulus se suo judicio non credit, *sed neque,* inquiens, *me ipsum judico* **(I Cor. IV, 3)**. Petrus luget suam qua se fefellerat praesumptionem, cum de suo loqueretur, dicens: *Etsi oportuerit me mori tecum, non te negabo* **(Matth. XXVI, 35)**. Discipuli de proditione Domini, nec in suis fidentes conscientiis, singuli respondebant: *Nunquid ego sum, Domine?* **(Ibid.)** David suam de se ignorantiam fatetur orans et clamans: *Et ignorantias meas ne memineris* **(Psal. XXIV, 7.)** Tu vero nescio qua fiducia, non solum de tuo, sed et de meo corde tam aperte declamas: «Ut plus amans,» inquiens, «minus diligar.»

2. Haec quippe sunt verba tua, quae nollem fuisse tua, quia nescio si sunt vera. Sed et tu, si scis, unde scis? unde, inquam, probasti magis nos a te diligi, quam te a nobis? An ex hoc quod in tuis litteris subjunxisti, quia videlicet qui vadunt et veniunt per te de nostris, nullum tibi a nobis deferunt monimentum gratiae vel amoris? Quod vero monimentum, quod amoris experimentum a nobis requiris Nunquid forte scrupulum movet tibi, quod ad plura jam tua ad nos scripta, necdum vel semel rescripsi ? Sed quando ego maturitatem sapientiae tuae delectari posse putarem scriptitationibus imperitiae meae? Sciebam enim qui dixit: *Filioli, non diligamus verbo neque lingua, sed opere et veritate* **(I Joan. III, 18)** Quando vero unquam opere meo opus tibi fuit, et defuit? O scrutans renes et corda Deus! qui unus sol justitiae diversa servorum tuorum corda diversis gratiis, velut radiis, illustras; quod diligam illum ex dono tuo, et suo merito, tu scis, et ego sentio: quatenus autem diligam, tu scis, ego nescio. Tu, inquam, Domine, qui dedisti, scis quantum dedisti vel illi

me, vel mihi illum amare. Et quomodo aliquis nostrum, cui tu non dixisti, audet dicere, «Plus amans, minus diligor:» nisi forte qui jam in lumine tuo videat lumen suum, id est, in lumine tuae veritatis agnoscat quanto ardeat igne charitatis?

3. Ego autem, Domine, interim contentus videre in lumine tuo tenebras meas, quoadusque visites sedentem in tenebris et umbra mortis, et per te revelentur cogitationes cordium, et manifesta fiant abscondita tenebrarum, fugatisque tenebris jam non videatur in lumine tuo nisi lumen: sentio quidem de munere tuo quod eum diligam; sed necdum video in lumine tuo, si vel satis diligam. Neque enim scio si jam pervenerim ad illam, qua nemo majorem habet, dilectionem, ut animam suam ponat quis pro amicis suis. Nam quis gloriabitur castum se habere cor, nedum perfectum? O Domine, qui illuminas lucernam meam, qua jam video et horreo tenebras meas; Deus meus, illumina ipsas quoque tenebras meas, ut videam et gaudeam ordinatam in me charitatem, sciens et diligens quae diligenda sunt; et quantum, et ad quid diligenda sunt; me quoque nolens diligi nisi in te, et quantum diligendus sum. Vae etenim mihi, si (quod valde vereor) aut ego plus ab illo quam merui, aut ille a me minus quam dignus sit, diligatur. Verumtamen si meliores magis diligendi sunt (sunt autem meliores, qui magis diligunt): quid aliud dixerim, quam illum plus me diligere, quem meliorem esse non dubito; me vero minus illum quam debeo, quia minus valeo?

4. Sed quanto in te (tibi, pater, dico) major est charitas, tanto minus contemnenda est a te nostra possibilitas, quia, etsi plus diligis, quoniam plus vales; non tamen plus diligis quam vales. Nos autem, etsi minus diligimus quam debemus, diligimus tamen quantum valemus: tantum autem valemus,

quantum accepimus. Trahe nos post te, ut te apprehendamus et tecum amplius accipiamus, unde largius diligamus. Quid ergo tu niteris nos apprehendere, et **89** quereris non posse? quos apprehendisti, si attendisti; et adhuc facere poteris, cum volueris, quales quidem sumus, non quales sperabas. Nescio quippe quid aliud intueris in nobis, quod non habemus; et sequeris pro nobis, quod non sumus. Ideoque non consequeris, quia non sufficimus: et ut denique in epistola tua juste causaris, Deus tibi in nobis, non nos deficimus. Nunc vero si talia placent, qualia modo nugatus sum, mandato, et adjiciam: ut cum obediero, praesumptionis non timeam notam. Praefatiunculam quam tibi mitti jussisti, non habui modo ad manum: neque enim adhuc dictaveram, quia nec necessariam esse putabam. Quidquid vel tibi, vel amicis tuis recte vis; qui dedit velle, det et perficere pro bona voluntate, omni mihi amicitiae jure colende, pie ac reverendissime pater.

EPISTOLA LXXXVI . AD EUMDEM. *Monachum fugitivum dure increpatum et increpandum remittit. Ipsi vero Guillelmo, mutationem aut vitam privatam meditanti, perseverare suadet.*

Frater BERNARDUS de Clara-Valle, suo illi quod suo.

1. Hanc mihi tu salutationis formulam tradidisti, scribendo, «Suus ille quod suus.» Accipe quod tuum est, et agnosce usurpationem unanimitatis esse indicium, et cum quo est

mihi commune verbum, animum non distare. Jam ad tuas litteras breviter pro tempore respondendum est: quae cum mihi in manus venerunt, Natalis Dominae nostrae dies festus illuxerat, cujus me totum jure sibi devotio vindicans, nihil aliud cogitare sinebat. Sed et nuntius repedare festinans, vix usque in crastinum, ut haec jam festo exoccupatus qualiacunque rescriberem, exspectavit. Fugitivum itaque fratrem dure a me, utpote durum corde, increpatum, nihil melius interim potui, quam ad locum remittere unde fugerat [*al.* exierat]: quippe quem juxta nostras consuetudines domi absque consensu abbatis sui retinere non debui. Oportet autem et a te eum similiter aspere increpari, et ad humilem provocari satisfactionem; deinde tuis confortari litteris, ad abbatem pro eo directis.

2. De infirmitate nostra nihil certius modo sciscitanti tibi indicare possum, nisi quod infirmus et fui, et sum; nec minus solito, nec multum plus. Quod vero non misi quem missurus eram, causa est, plus me animarum scandalum, quam unius corporis periculum timuisse. Jam ne quid horum, de quibus mandasti, omnino praetermittam, venio etiam ad te. Velle te audire scripsisti, quid te ego (tanquam qui omnia tua norim) facere velim. Sed hoc, nisi fallor, si modo dicerem, nec tu posses, nec ego consulerem. Volo enim et ipse quod te velle de te jam olim non latet me . Caeterum mea atque tua aeque, ut aequum est, voluntate postposita, magis quod velle Deum de te puto, et mihi ut tibi suadeam, tutum duco; et tibi si persuadeam, non incommodum. Tene itaque meo consilio quod tenes, mane in quo es, et stude prodesse quibus praees; nec praeesse refuge, dum prodesse potes: quia vae quidem tibi

si praees, et non prodes; sed vae gravius, si quia praeesse metuis, prodesse refugis.

90 EPISTOLA LXXXVII. AD OGERIUM CANONICUM REGULAREM . *Improbat abdicationem curae pastoralis, etsi piae quietis amore factam. Instruit nihilominus, quomodo deinceps privatus in coenobio vivere debeat.*

Totis visceribus charitatis amplectendo fratri OGERIO canonico, frater BERNARDUS monachus, sed peccator, digne Deo conversari usque in finem.

1. Si tibi ad tuas litteras tardius videor rescripsisse, noveris potius opportunitatem nuntii defuisse. Quas enim nunc primum legis, jamdudum crede dictatas: sed, ut dixi, propter latoris inopiam tardavi mittere, quod scribere non tardavi. Legi itaque in tuis litteris, te illam, quam graviter ferebas, curae pastoralis sarcinam deposuisse, licentia siquidem ab episcopo vix impetrata, imo extorta tua importunitate: et hoc non aliter, nisi ut in ejus episcopatu, quocunque alibi manens, ab ejus subjectione non recederes. Tu vero cum tibi hoc non placeret, archiepiscopum adiens, et ab ipso tanquam superiori auctoritate securitatem accipiens, ad priorem locum, et ad tuum abbatem reversus es. Ubi qualiter post haec vivere debeas, a me doceri flagitas, egregio utique doctore et magistro incomparabili, qui cum coepero docere quod nescio,

vel tunc incipiet sciri quam nihil scio. Itane lanam quaerit ovis a capra, aquam molendinum a furno, verbum sapiens a stulto? Praeterea per totam seriem litterarum attollens me supra me, multum de me laudabilia intermisces: quorum quia ipse mihi conscius non sum; et tuae haec benevolentiae adscribo, et ignosco ignorantiae. Tu enim vides in facie, Deus autem in corde: sub cujus tremendo aspectu si sollicite me circumspicio, certum est quod eo ipse mihi notior sum quam tibi, quo propinquior. Ideoque magis credo mihi de me videnti me, quam tibi opinanti de me quod non vides in me. Quod si quid forte a me audisti quod posset prodesse tibi, gratias Deo age, in cujus manu sumus nos et sermones nostri.

2. Satisfacis etiam mihi pro eo, quod consilium meum non tenueris, confortantis te et monentis animo non frangi, pusillanimitate non vinci, sed portare patienter onus impositum, quod semel susceptum deponere non licebat: de qua re ipse mihi, sicut postulas, satisfacio pro te. Agnoscens siquidem sapientiae meae siccitatem, imo insipientiae meae semper suspectam habens temeritatem; cum non fit quod fieri laudo, nec audeo, nec debeo indignari, desiderans quemque consultius agere, quam a me acceperit. Quoties vero mea sententia eligitur ac tenetur, gravi, fateor, onere me premi sentio, rei finem semper pavidus et nunquam securus exspectans. Videris tu tamen, si consulte meum de hac re consilium mutaveris . Viderint hi quorum saniori, si quorum tamen, super hoc fretus es consilio, an rationabiliter egeris. Viderint, inquam, si liceat Christiano injunctam sibi dimittere obedientiam ante mortem, cum Christus factus sit obediens Patri usque ad mortem. Etiam, inquis, per licentiam: nam quaesivi eam ab episcopo, et accepi. Bene, licentiam quidem

quaesisti, sed quomodo non licebat; ac per hoc non accepisti, sed extorsisti. Extorta autem seu coacta licentia, licentia non est, sed violentia. Quod ergo tua importunitate victus **91** episcopus fecit invitus, non fuit absolvere, sed abrumpere.

3. Congratulor quidem tibi, quod sis exoneratus: sed vereor ne Deus a te, quantum in te est, exhonoratus sit; cujus procul dubio ordinationi resistis, dum promotus ab illo tu te dejicis. Quod si excusans paupertatis praetendis necessitatem; necessitas parit coronam: si difficultatem, si impossibilitatem; omnia possibilia sunt credenti. Sed responde quod verius est, quia scilicet placuit tibi magis quies tua, quam utilitas aliena. Nec mirum: placet fateor et mihi, quod haec quies placeat tibi, si tamen non nimis. Quodcunque autem bonum ita placet, ut si recte fieri non possit, placeat tamen fieri eo etiam modo quo fas non est, nimis est: ac per hoc jam quia bene non fit, non est bonum. Scriptum est enim: *Si recte offers, et non recte dividis, peccasti* **(Gen. IV, 7, sec. LXX)**. Aut ergo oportuit te gregem dominicum minime servandum suscipere, aut susceptum nequaquam relinquere, juxta illud: *Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem* **(I Cor. VII, 27)**.

4. Sed ad quid nitor his ratiocinationibus? Nunquid suadeo tibi redire ad onus regiminis, cum jam non pateat locus recuperationis? aut desperare te intendo, quasi qui te tali ligaveris culpa, quam jam solvere non possis? Absit! sed tantum nolo te illud, tanquam nullum vel parvum malum, negligere; imo semper timere, semper poenitere, semper securum non esse, sicut scriptum est: *Beatus homo qui semper est pavidus* **(Prov. XXVIII, 14)**. Vides certe quem timorem tibi incutere nitor, non qui tibi sit laqueus

desperationis, sed qui spem acquirat beatitudinis. Est siquidem timor inutilis, tristis, crudelis, qui veniam, quia non quaerit, non consequitur. Est et timor pius, humilis, fructuosus, qui cuilibet, quantumlibet peccatori, facile misericordiam promeretur. Talis timor generat, nutrit, et servat humilitatem, sed mansuetudinem, sed patientiam, sed longanimitatem. Quem non delectet tam inclyta proles? Alterius vero misera soboles est pertinacia, immoderata tristitia, rancor, horror, contemptus et desperatio. Non hoc ergo qui desperationem, sed illo qui generat spem, timens ne non timeres, vel parum timeres, tuam tibi culpam sic rememorandam esse putavi.

5. Est etiam adhuc, quod magis timeo tibi, ne forte, sicut de quibusdam scriptum est, quod *laetantur cum malefecerint, et exsultant in rebus pessimis* **(Prov. II, 14)**; tu quoque deceptus, non solum hoc putes culpam non esse, sed insuper (quod absit) in corde tuo glorieris, te magnum aliquid, et quod a paucis solet fieri, fecisse: dum qui emancipatus etiam aliis praeeras, contemnens praelationem rursus subdi praelato malueris. Falsa humilitas, veram inducens superbiam in cor talia cogitantis. Quid namque superbius, quam spontaneae et tanquam liberae ascribere voluntati, quod vel cogit necessitatis vis, vel pusillanimitatis infirmitas? Quod si nec labore victus, nec necessitate compulsus, sed volens hoc fecisti; nihil hoc quoque superbius. Dei quippe consilio tuum praetulisti, magis eligens tibi quiescere, quam ejus operi deservire, ad quod te ipse assumpserat. Si ergo unde Deum contempsisti, inde ad majorem ejus gloriaris contemptum, non est bona gloriatio tua. Sed cave gloriationem, tolle et securitatem: quatenus utiliter semper sollicitus sis, semper

humiliter pavidus, non illo scilicet timore, qui, sicut jam dixi, provocat iram, sed illo qui mitigat.

6. Qui horribilis timor si quando terrendo tuum pulsaverit animum, tacite suggerens tuum obsequium Deo esse non posse acceptum, et quod tua sit infructuosa poenitentia, quia videlicet unde Deus a te offensus est, per te emendari non potest: ne ad momentum quidem recipias, sed fidenter responde et dic, Male quidem egi, sed factum est, et jam non potest non fieri. Quis scit si hoc mihi Deus expedire providerit, et de malo meo ipse qui bonus est, bonum mihi operari voluerit? Malum ergo puniat quod ego feci, **92** bonum autem maneat quod ipse providit. Nostris quippe inordinatis seu voluntatibus, seu actionibus novit bonitas Dei uti, semper quidem recte in sui ordinis pulchritudinem; saepe etiam pie in nostram utilitatem. O clementissima circa filios Adam divinae pietatis recordatio! quae sua non desinit largiri beneficia, non solum ubi nullum invenit meritum, sed plerumque etiam ubi totum videt contrarium. Sed ad te redeamus. Secundum ergo duos timores qui supra distincti sunt, volo te timere, et non timere; praesumere, et non praesumere. Timere, ut poeniteas; non timere, ut praesumas: porro praesumere, ne diffidas; non praesumere, ne torpescas.

7. Agnosce, frater, quantum de te confisus sum, qui te tam acriter increpare; tuum factum, nec mihi satis probatum, tam audacter dijudicare non dubitaverim, cum id forsitan rationabilius a te actum fuerit, quam mihi hucusque notum sit. Neque enim tu in tuis litteris fortasse rationes omnes illas, quibus excusari posset hoc factum, ponere voluisti, vel propter tuam humilitatem, vel propter litterarum brevitatem. De re ergo quam plene non novi, suspensam relinquens sententiam,

unum quod fecisti irretractabiliter laudo, quod videlicet deposito jugo regiminis, sine jugo tamen esse noluisti: sed amicam repetens disciplinam, de magistro fieri denuo discipulus non erubuisti. Nam cum pastorali vinculo solutus posses tui remanere juris: siquidem promotio abbatis, emancipatio filii est : tu tamen hac potestate tui non utens, sicut aliis dominari renueras, sic tibi quoque praeesse timuisti: quique ut magister esses aliorum, minus te judicabas idoneum; nec te quidem tibi credens, tuus fieri discipulus contempsisti. Et merito: quia qui se sibi magistrum constituit, stulto se discipulum subdit . Et quidem quid alii de se sentiant, ignoro: ego de me expertus sum [*al.* sentio] quod dico: et facilius imperare, et securius possum praeesse aliis multis, quam soli mihi. Prudens ergo humilitas humilisque prudentia fuit, quod nequaquam credens ad salutem te posse sufficere tibi, alieno potius arbitrio deinceps vivere proposuisti.

8. Laudo etiam, quod non novum vel magistrum, vel locum requisisti, sed ad claustrum de quo exieras, et ad patrem sub quo profeceras, familiariter rediisti. Rectius quippe fuit ut domus quae te nutrierat, sed pro fraterna charitate dimiserat, exoccupatum reciperet, quam de ejus desolatione aliena gauderet. Quod tamen in hoc episcopi licentiam non habueris, nolo ut negligenter ducas: sed aut per te, aut per mediam personam, quantum in te est, satisfacere non differas. Post haec conversare simpliciter inter fratres, devotus Deo, magistro subditus, senioribus obediens, junioribus contemperans [*al.* obtemperans]. Angelis placens, verbo utilis, humilis corde, mansuetus ad omnes. Cave autem, ne, quia olim in honore positus fuisti, etiam nunc te putes prae caeteris honorandum: sed magis humilem omnibus exhibeas,

tanquam de caeteris unum. Nec enim dignum est ut inde exigas honorem, unde refugis laborem.

9. Potest hinc etiam nasci aliud periculum, ad quod te praemonitum et praemunitum esse volo. Nam sicut omnes ita mutabiles sumus, ut plerumque quod heri volebamus, hodie recusemus; et quod hodie nolumus, cras desideremus: sic quandoque diabolo suggerente poterit contingere, ut ex memoria relicti honoris tuum animum pulset cupiditas; ita ut omnia quae viriliter contempsisti, pueriliter desiderare incipias. Dulcescent animo quae prius amara fuerunt, sublimitas loci, domus cura, rerum dispensatio, obsequia famulorum, libertas tui, potestas in alios; in tantum ut prope reliquisse te poeniteat, quod prius tenere gravabat: cui pessimae tentationi si vel ad horam (quod absit) assensum praebueris, non mediocre damnum incurres tuae conversationis.

10. En tota illius elegantissimi et eloquentissimi **93** doctoris sapientia, a quo doceri de tam longinquo postulasti: en illud exspectatum ac desideratum eulogium, quod audire tantopere studuisti: haec summa nostrae eruditionis. An adhuc aliquid magnum exspectas? totum audisti. Quid amplius requiris? exhaustus est fons, et tu quaeris aquam in sicco? Exemplo illius evangelicae viduae, de paupertate mea totum quod habui, misi **(Luc. XXI, 2-4)**. Quid verecundaris? quid vultum dimittis? Tu me coegisti. Sermonem quaesisti; sermonem habes. Sermonem, inquam, habes jam satis longum, sed mutum; verbis plenum, sensibus vacuum: non quo, ut petieras, in corde tua charitas ordinetur, sed quo mea inscitia publicetur. Nam unde jam poterit excusari? Possem forsitan dicere, quod febre tertiana laborans, quod pro officio meo

curis occupatus haec dictaverim, cum scriptum sit: *Sapientiam scribe in otio* **(Eccli. XXXVIII, 25)**. Sed haec recte praetenderem, si grande aliquod atque operosum opus aggressus fuissem. Nunc autem in tantillo opusculo, ut occasionibus me non excusem, nihil horum certius praetendere possum, quam, ut saepe jam dixi, scientiae paupertatem.

11. Sed habeo nonnullam meae confusionis consolationem. Nam etsi non feci ut petieras, si non misi quod speraveras; agnoscis certe quia volui. Sufficiet autem voluntas, ubi deesse vides facultatem explendi. Denique etsi tibi nullam conferat utilitatem, vel mihi proficiet ad humilitatem. Stultus quippe dum non loquitur, sapiens putatur **(Prov. XVII, 28)**: nam quod non loquitur, non sensus inopia, sed humilitatis esse custodia creditur. Ego itaque si adhuc siluissem, sapiens dicerer, sed non essem. Nunc autem alii insipientem me ridebunt, alii subsannabunt idiotam, alii praesumptori indignabuntur. Putasne parum hoc mihi conferat religionis emolumentum, cum humilitas, ad quam utique ducit humiliatio, totius sit spiritualis fabricae fundamentum? Siquidem humiliatio via est ad humilitatem, sicut patientia ad pacem, sicut lectio ad scientiam. Si virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Nam si non pateris humiliari, non poteris ad humilitatem provehi. Prodest itaque mihi meam insipientiam sciri, et a scientibus [*al.,* sapientibus] jure confundi, cui saepe contigit a nescientibus injuste laudari. Terret me Apostolus, qui et ipse territus dicit: *Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me* **(II Cor. XII, 6)**. Quam pulchre dixit, *parco.* Non parcit sibi arrogans, non parcit sibi

superbus, non cupidus vanae gloriae, et jactator actuum suorum, qui vel sibi arrogat quod est, vel mentitur de se quod non est. Solus qui vere humilis est, parcit animae suae: qui ne putetur, quod non est, semper quantum in se est, vult nesciri quod est.

12. Grande revera periculum, audire quemquam de se supra quam sentit in se. Quis dabit mihi apud homines tantum de veris digne humiliari, quantum vel de falsis datum est indigne exaltari? Illam mihi vocem propheticam jure assumerem: *Exaltatus autem, humiliatus sum et conturbatus* **(Psal. LXXXVII, 16)**; et illud: *Ludam, et vilior fiam* **(II Reg. VI, 22)**. Ludam scilicet ut illudar. Bonus ludus, quo Michol irascitur, et Deus delectatur. Bonus ludus, qui hominibus quidem ridiculum, sed Angelis pulcherrimum spectaculum praebet. Bonus, inquam, ludus, quo efficimur opprobrium abundantibus, et despectio superbis. Nam revera quid aliud saecularibus quam ludere videmur, cum, quod ipsi appetunt in hoc saeculo, nos per contrarium fugimus; et quod ipsi fugiunt, nos appetimus? More scilicet joculatorum et saltatorum, qui capite misso deorsum, pedibusque sursum erectis, praeter humanum usum stant manibus vel incedunt, et sic in se omnium oculos defigunt. Non est hic ludus puerilis, non est de theatro, qui femineis foedisque anfractibus provocet libidinem, actus sordidos repraesentet: sed est ludus jucundus, honestus, gravis, spectabilis, qui coelestium spectatorum delectare possit aspectus. Hoc casto et religioso ludo ludebat qui dicebat: *Spectaculum facti sumus Angelis et hominibus* **(I Cor. IV, 9)**. Hoc ludo et nos interim **94** ludamus, ut illudamur, confundamur, humiliemur,

donec veniat qui potentes deponit, et exaltat humiles; qui nos laetificet, glorificet, in aeternum exaltet.

EPISTOLA LXXXVIII AD EUMDEM. *Se multis occupationibus impeditum, hactenus non potuisse votis ejus satisfacere; cogique etiam modo parcius scribere. Opusculum quoddam suum edi in publicum vetat, nisi recognitum.*

1. Omitto nunc imperitiam meam, taceo professionis humilitatem, seu humilitatis professionem, nec jam obtendo vel loci, vel nominis mei non dico abjectionem, sed mediocritatem: quia quidquid tale dixero, tu hoc non necessariam excusationem, sed dilatoriam occasionem nominabis, qui meam, ut mihi videbatur, justam verecundiam, pro tuo libitu nunc indiscretionem, nunc falsam humilitatem, nunc etiam veram superbiam interpretaris. Horum itaque, quia tibi in dubium venire possunt, nihil assero. Illud autem simpliciter tuae dilectioni intimo, quod indubitanter te credere volo: toto scilicet hoc tempore, ex quo tuus nuntius, non is, sed alius recessit a me, nullum mihi omnino fuisse otium ad id quod poscis idoneum, tum propter dierum malitiam, tum propter noctium brevitatem. Sed et nunc quoque ita me novissimae tuae litterae occupatissimum invenerunt, ut ipsas etiam occupationem causas pro mei excusatione longum fuerit mihi scribere tibi. Vix quippe illas tuas inter prandendum (nam illa hora mihi primum redditae sunt) perlegere potui. Vix has meas quantulascunque furtim, raptim, anticipatis horis,

breviter succincteque rescripsi. Quarum quidem brevitatem an aequo animo feras, tu videris.

2. Ego enim, ut verum fatear, propter te, mi Ogeri, ipsis curis meis compellor irasci, quanquam in his teste conscientia, soli charitati cupiam deservire: cujus profecto imperio, quia sapientibus et insipientibus debitor sum, ipsa sola facere potuit, ut necdum tibi potuerim satisfacere. Quid ergo? charitas tibi denegat quod tu petis ex charitate? Petisti, quaesisti, pulsasti; et charitas te frustrata est. Quid mihi indignaris? Si vis, si audes, irascere charitati. De qua namque praesumis impetrare quod postulas, ipsa prohibente fit ne impetres. Et ecce jam longum causatur sermonem, et tibi indignatur qui cogis. Non quod sibi displiceat zelus quo id facis; quippe quem et ipsa donavit tibi: sed vult te illum habere secundum scientiam, ut cautus sis majora minoribus non impedire. Vides quam invitus avellor a longiori epistola, dum ductus delectatione tibi colloquendi, et desiderio satisfaciendi, dominae charitati molestus fio, qua jamdudum imperante finem fieri, necdum taceo. O quam lata in tuis litteris patet materia respondendi. Quod si digne licuisset ut libuisset, et tibi forsitan satis esset et mihi. Sed quae aliud praecipit, domina est, imo dominus est. Deus enim charitas est **(I Joan. IV, 16)**: et satis agit pro imperio, quatenus debeam potius obtemperare sibi, quam vel mihi, vel tibi. Et quoniam oportet charitati Deo magis obedire quam hominibus; nolens dolensque, non quidem nego quod postulas, sed interim differo: ne dum tuae cupio humiliter satisfacere voluntati, sub praetextu falsae humilitatis per veram superbiam, arcem tantae potestatis, quae, te veraciter attestante, etiam Angelis

imperat in coelis, terrenus vermiculus in terris videar impugnare.

3. Libellum quem quaeris, ipse quoque antequam tuus nuntius ad nos veniret, ab eo cui commendaveram, requisivi: sed necdum recepi. Dabo autem operam ut vel cum veneris, si tamen unquam aliquando veneris, illum invenias, videas, et legas; non autem transcribas. Nam illum alium quem te significas transcripsisse, ego quidem legendum tibi miseram, non transcribendum: videris tu, qua vel quorum utilitate transcripseris. Quod autem te mittente eum nunc habet abbas de **95** Sancto-Theoderico, ego quidem non jusseram , nec tamen displicet mihi. Utquid enim libellus meus oculos ejus formidaret, cui se videndum animus quoque meus totum, si posset, expanderet? Sed heu! in quanta sermonis angustia mentio se ingessit de tali viro, ne liceat, ut dignum erat, in tam dulcissima nobis memoria aliquandiu immorari, quando jamjamque desiderat epistola finem? Obsecro te ne graveris opportunitatem quaerere quomodo ad eum pergas, praedictumque opusculum non prius cuiquam scribendum vel legendum exponas, quam cum eo totum pervideas; pariterque conferatis, et corrigatis quae corrigenda sunt, ut in ore duorum testium stet omne verbum. Et tunc demum an passim cuilibet, an paucis tantum, an vel cuiquam, an forte etiam nulli expediat demonstrari: et si illa quoque praefatiuncula , quam de nostris aliis litteris eidem coaptasti, apte sedeat, an vero aptior quaeri debeat, vestro utriusque judicio derelinquo.

4. Sed jam pene mihi exciderat quod in principio epistolae tuae questus es, quod te arguerim mendacii. Hoc aliquando me locutum fuisse, non satis recolo. Si quid tamen fuerit (nam magis me oblitum, quam tuum nuntium mentitum

crediderim), jocando potius quam serio dictum fuisse non dubites. Egone levitate te usum putaverim, aut apud te esse Est et Non? Absit a me haec suscipio de te, qui jugo veritatis beatus quod portas ab adolescentia, lascivos annos morum superas gravitate! Nec tam simplex sum, ut simplicem oris prolationem sine cordis duplicitate mendacium putem: nec tam incuriosus tui, ut oblitus sim, vel quod jamdudum conceperis in affectu, vel quid ab effectu impedierit.

EPISTOLA LXXXIX . AD EUMDEM. *Scriptionis brevitatem excusat praetextu sacri temporis, cui potius silentium competat: item professionis et ruditatis, ut docendi munus usurpare non audeat.*

1. Indignaris forsitan, vel, ut temperantius dicam, miraris, quod pro longiori epistola, quam a nobis speraveras, tam brevem chartulam receperis. Sed memento juxta virum Sapientem, omnia sub coelo tempus habere: et tempus quidem loquendi, et tempus esse tacendi **(Eccle. III, 1, 7)**. Quando autem suum tempus silentium habebit, si hos etiam sacros dies Quadragesimae nostra sibi vindicat confabulatio? Eaque ipsa tanto occupatior, quanto laboriosior; dum non quidem praesentes alterutrum dicere leviter valemus quae volumus, sed absentibus necesse est nobis invicem diligenter dictare, quae vel petimus ab invicem, vel petimur. Dum vero absens cogito, dictito, scriptito, mittoque quod praesens legas; rogo ubi otium, ubi silentii quies ? Sed haec, inquies, omnia facere

potes in silentio. Mirum si ex sententia hoc respondeas. Quantus enim tumultus est in mente dictantium, ubi multitudo perstrepit dictionum, ubi orationum varietas et diversitas sensuum concurrit; ubi saepe respuitur quod occurrit, et requiritur quod excidit: ubi quid pulchrius secundum litteram, quid consequentius juxta sententiam, quid planius propter intelligentiam, quid utilius ad conscientiam, quid denique, cui, vel post, vel ante ponatur, intentissime attenditur; multaque alia quae a doctis in hujusmodi curiosius observantur? Et tu in hoc mihi dices esse quietem? tu hoc, etiamsi lingua sileat, silentium nominabis?

2. Quanquam non solum temporis, sed nec meae **96** professionis est, huic rei operam dare quam postulas, nec possibilitatis adimplere quod optas. Siquidem vel monachi quod esse videor, vel peccatoris quod sum, officium non est docere, sed lugere. Indoctus quoque (quod et vere me fateor esse) si praesumat docere quod nescit, nihil indoctius agit. Docere itaque nec indocto est in promptu, nec monacho in ausu, nec poenitenti in affectu. Sed et propter hoc elongavi fugiens, et maneo in solitudine, et cum propheta proposui custodire *vias meas, ut non delinquam in lingua mea* **(Psal. XXXVIII, 2)**, quoniam juxta eumdem Prophetam: *Vir linguosus non dirigetur super terram* **(Psal. CXXXIX, 12)**; et secundum aliam scripturam: *Mors et vita in manibus* **(Prov. XVIII, 21)**. Silentium autem, dicento Isaia, *cultus justitiae est* **(Isa. XXXII, 17)**; et, *Bonum est,* ut docet Jeremias, *exspectare salutare Dei cum silentio* **(Thren. III, 26)**. Ad hunc ergo justitiae cultum, hanc omnium virtutum matrem, nutricem, custodem, ne penitus videar negare quod petiisti; et te, et quicunque tuis similes proficere cupiunt in

virtutibus, invito et provoco, etsi non verbo doctrinae, certe mei silentii exemplo, ut vel silendo doceam te silere, qui loquendo compellis me docere quod nescio.

3. Sed quid ego facio? Mirum si non rides, quod ego qui multiloquium tantopere damnare videor, in tam multa verba tam loquaciter jam progredior; et dum cupio tibi commendare silentium, contra silentium per multiloquium pugno. Guerricum nostrum , de cujus conversatione et poenitentia consolari desideras, quantum ex fructibus ejus perpendimus, noveris Deo digne conversari, dignosque poenitentiae facere fructus. Libellum autem, quem a me exigis, penes me modo non habeo. Quidam enim amicus noster eodem zelo, quo tu flagitas, diu est quod apud se illum detinet. Sed ne tuae pietatis [*al.,* benignitatis] petitionem abire patiar omnino frustratam, alium nuper a me editum, in Laudibus Virginis matris , tibi transmitto: quem, quia ejus exemplar non teneo, rogo ut quantocius ad me remittas; vel, si maturius adveneris, ipse deferas tecum.

EPISTOLA XC . AD EUMDEM. *Amori sincero non opus esse prolixis litteris, aut multis verbis: seque e valetudine propemodum desperata convalescere.*

1. Breves brevibus reddidi litteras, occasionem utique breviter rescribendi de tuarum brevitate libenter accipiens. Et vere quid juvat veras, et, ut veraciter loqueris, aeternas amicitias vanis atque transitoriis jactitare verbulis?

Quantalibet versuum diversitate, verborum multiplicitate, scriptorum varietate tuam mihi charitatem ostentare seu commendare coneris, minus certe sentio te exprimere quam diligis, idemque tu de me sentiendo non falleris. Cum tuae litterae in manus nostras venerunt, te in corde nostro qui eas miseras, invenerunt. Has quoque nostras nec me sine te scribere certus sum, nec te sine me confido lecturum. Laboramus quidem uterque ad alterutrum scriptitando, fatigantur et nuntii alterius ad alterum scripta portando: sed nunquid spiritus gravantur amando? Cessent igitur quae absque labore non possunt actitari; et illud frequentetur, quod quanto attentius satagitur, tanto minus constat laborari. Quiescant, inquam, a dictando ingenia, labia a confabulando, a scribendo digiti, a discurrendo nuntii : non autem quiescant corda die ac **97** nocte meditari in lege Domini, quae est charitas. A quo negotio quanto quietiores sumus, tanto minus quiescimus: quantoque occupatiores sumus in illo, tanto nos quietiores sentimus ex illo. Amemus, et amemur; in altero nobis, in altero nostris consulentes. Nam quos amamus, in ipsis profecto requiescimus; a quibus autem amamur, ipsis nos in nobis requiem paramus. Porro amare in Deo, charitatem habere est: studere vero propter Deum amari, charitati servire est.

2. Sed quid ego facio? Ego promissor brevitatis, jam tenebor prolixitatis exhibitor. Si de fratre Guerrico desideras, imo quia desideras scire, sic currit non quasi in incertum, sic pugnat non quasi aerem verberans. Sed quoniam scit neque pugnantis esse, neque currentis, sed miserentis Dei; ipsum rogat a te orari pro se, quatenus qui jam donavit ei et pugnare et currere, det et vincere et pervenire. Abbatem vestrum mihi, non

tantum propter te, sed et propter suam bonam famam charissimum, corde meo et ore tuo saluto, gratantissime eum visurus illo et tempore et loco quo promisisti. Notifico etiam tibi, quod et nunc paulisper aggravata manu Domini super me, impulsus eversus sum ut caderem, ita ut securi ad radicem infructuosae arboris corporis mei apposita, jamjamque succidi metuerem: cum ecce tuis caeterorumque amicorum nostrorum orationibus et hac vice pius Dominus pepercit mihi, sub spe tamen promissi fructus in futuro.

EPISTOLA XCI. AD ABBATES SUESSIONE CONGREGATOS . *Abbates excitat ad strenue curandum negotium, cujus causa convenerunt. Studium profectus serio commendat: nil morandum, si tepidi quidam et dissoluti forsan detrectent et obmurmurent.*

Reverendis abbatibus apud Suessionem in nomine Domini congregatis, servus sanctitatis eorum frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, quae recta sunt videre, constituere, et tenere.

1. Irascor occupationibus meis, quibus impedior interesse conventui vestro, corpore tamen duntaxat. Nam spiritum nec spatia terrarum, nec turba curarum absentare queunt: quippe orantem pro vobis, congratulantem vobis, atque in vobis quiescentem. Non me, inquam, sanctorum potest carere

conventus, nec loci corporisve distantia privat prorsus a consilio justorum et congregatione: illo praesertim consilio, in quo non hominum traditiones obstinatius defensantur, aut superstitiosius observantur; sed diligenter humiliterque inquiritur, quae sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. Illuc toto desiderio feror, devotione immoror, condelector amore, inhaereo consensu, aemulatione persisto.

2. Ne ergo in vacuum vos (quod absit) convenisse subsannent qui dicunt vobis, Euge! euge! contendite, obsecro, bonas facere vias vestras et studia vestra, quae profecto nimis bona esse non possunt. Esto quod possis nimium fortassis esse justus, possis et nimium sapiens: sed plane bonus ultra modum esse non potes. Et quidem lego: *Noli esse nimium justus* **(Eccle. VII, 17)**; lego: *Non plus sapere quam oportet sapere* **(Rom. XII, 3)**: nunquid autem, aut, Ne sis nimium bonus; aut, Non plus bonus quam oportet? Nemo esse bonus plus quam oportet potest. Bonus **98** erat jam Paulus; et tamen nequaquam contentus, libenter se ad ea quae ante sunt, extendebat, posteriora obliviscens **(Philipp. III, 13)**, et se ipso semper melior effici studens. Solus Deus melior se ipso esse idcirco non vult, quia non valet.

3. Recedant a me et a vobis qui dicunt: Nolumus esse meliores quam patres nostri, tepidorum et dissolutorum se filios protestantes. Quorum memoria in maledictione est, quia manducaverunt uvas acerbas, quibus dentes filiorum obstupuerunt. Aut si sanctis et bona memoriae patribus gloriantur; imitentur certe sanctitatem, quorum indulgentias dispensationesque pro lege defenduut. Quanquam sanctus Elias, *Non sum,* inquit, *melior quam patres mei* **(III Reg. XIX, 4)**: et non dixit se nolle patribus esse meliorem. Vidit

Jacob in scala Angelos ascendentes et descendentes **(Gen. XXVIII, 12)**: nunquid stantem quempiam, sive sedentem? Non est stare omnino in pendulo fragilis scalae; neque in incerto hujus mortalis vitae quidquam in codem statu permanet. Non habemus hic manentem civitatem, nec futuram adhuc possidemus, sed inquirimus. Aut ascendas necesse est, aut descendas: si attentas stare, ruas necesse est. Minime pro certo est bonus, qui melior esse non vult: et ubi incipis nolle fieri melior, ibi etiam desinis esse bonus.

4. Recedant etiam a me et a vobis qui dicunt bonum malum, et malum bonum. Qui dicunt cultum justitiae malum, quodnam bonum jam bonum reputaturi sunt? Unum verbum olim locutus est Dominus, et Pharisaei scandalizati sunt **(Matth. XV, 12)**. At novos nunc Pharisaeos non verbum, sed silentium scandalizat. In hoc uno certe advertitis, quod occasionem quaerunt adversum vos. Sed sinite illos; caeci sunt, duces caecorum. Intendite saluti parvulorum, non murmuri malevolorum. Non valde illorum vobis curandum est scandalum, qui non sanantur, nisi vos infirmemini. Sed nec ut vestris ipsis omnia in omnibus placeant quae statuitis, exspectandum. Alioquin aut nullum, aut rarum bonum constituitis. Satius vero ipsorum profectibus, quam voluntatibus providetis; fideliusque invitos trahitis ad Deum, quam desideriis cordis eorum relinquitis. Commendo me sanctis orationibus vestris.

EPISTOLA XCII . AD HENRICUM REGEM ANGLORUM. *Monachis a se missis ad*

construendum monasterium, regis favorem postulat.

HENRICO illustri Anglorum regi, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, coelorum Regi de terreno regno servire fideliter, et humiliter obedire

In terra vestra tenetur praeda Domini mei atque vestri , et illa praeda, pro qua maluit mori, quam carere illa. Ego eam sequi disposui, et mittere de nostra militia, qui in manu valida, si vobis non displicet, requirant, recuperent et reducant. Et nunc hujus rei gratia praemisi hos quos praesentes cernitis exploratores, qui esse rei indagent sagaciter, renuntientque fideliter. Assistite eis tanquam nuntiis Domini vestri, et in ipsis feudum vestrum deservite . Ipse vero ad honorem suum, ad salutem vestram, ad patriae sospitatem et pacem, laetum vos et inclytum perducat in bonum ac placidum finem.

99 EPISTOLA XCIII. AD HENRICUM WINTONIENSEM EPISCOPUM . *Officiose eum salutat.*

Viro illustri domino HENRICO, Dei gratia Wintoniensi episcopo, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, in Domino salutem.

Multorum jam relatione laetabundus accepi, locum gratiae non infimum humilitatem nostram apud

vestram Celsitudinem obtinere. Non sum meritus, sed eo non ingratus. Itaque refero gratiam pro gratia, etsi non condignam, certe quam possum. Nec vereor, quantula sit, oblatam, vel potius relatam a vobis sperni, quam et amanter promereri, et dignanter praevenire curastis. Verum modo plura scribere supersedi, donec vestro, si dignum judicatis, agnoscam rescripto, haec pauca qualiter accipiatis. Quae autem rescribere vel injungere verbo placuerit, abbati Ogerio committere bene potestis, per quem et haec nostra recepistis. Pro quo etiam vestram Excellentiam compellamus, quatenus eum et notum ex hoc habeatis, et commendatum, utpote hominem honestate, scientia, religioneque commendabilem.

EPISTOLA XCIV . AD ABBATEM CUJUSDAM MONASTERII EBORACENSIS , UNDE EXIERAT PRIOR CUM ALIQUANTIS FRATRIBUS .

1. Consilium expetitis a me litteris transmarinis, quod utinam ab alio potius quaesissetis. Coarctor siquidem e duobus. Si enim non respondero, taciturnitas contemptum quodammodo sonare videbitur. Respondere autem sine periculo me posse non video, cum quidquid respondero, necesse sit aut scandalum cuipiam generare, aut reddere securum quemquam plus quam oportet, aut certe in quo non oportet. Quod a vobis recesserunt fratres vestri, nec nostro, nec nostrorum factum est, me sciente, consilio vel hortatu.

Credimus autem ex Deo fuisse, quod nec tantis potuit dissolvi conatibus. Credimus hoc idem et ipsos sentire fratres, qui nostrum tantopere de se ipsis consilium flagitant, credo remordente eos conscientia quod retro abierint. Alioquin beati sunt secundum Apostolum, si se non judicant in eo quod probant **(Rom. XIV, 22)**. Caeterum quid faciam, ut interrogatus nec silendo, nec respondendo molestus sim cuiquam? Ita fortassis expediar, si misero eos qui me interrogant, ad doctiorem, et cujus reverentior sanctiorque auctoritas sit. Sanctus papa Gregorius in libro Pastorali: «Quisquis bonum majus subire,» inquit, «proposuit, bonum minus, quod potuit, sibi illicitum fecit.» Ad quod probandum subjicit testimonium de Evangelio, dicens: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno coelorum* **(Luc. IX, 62)**, et infert: «Qui igitur fortiori studio intenderat, retro respicere convincitur, si relictis bonis amplioribus ad minima retorquetur **(parte III, cap. 28)**.» Item ipse in Homilia tertia super Ezechielem: «Sunt nonnulli, qui bona quidem quae noverunt, operantur, atque haec operantes meliora deliberant; sed retractantes, meliora quae deliberaverant, immutant. Et quidem bona agunt quae coeperant, sed a melioribus quae deliberaverant, succumbunt. Hi nimirum ante humana judicia stare videntur in opere; sed ante omnipotentis Dei oculos occiderunt in deliberatione.»

2. En speculum. In hoc non vultum nativitatis, **100** sed factum reversionis suae considerent: hic se discutiant, hic se dijudicent, cogitationibus suis accusantibus sive defendentibus, et quidem apud spiritualem qui omnia dijudicat, et ipse a nemine judicatur. Quidnam vero majus aut

minus, superius aut inferius, arctius sive remissius sit, quod videlicet reliquerunt, an ad quod redierunt; ego quidem haud temere definierim, ipsi viderint. Et hoc illis Gregorius. Tibi vero, pater reverende, tam tuta certitudine, quam nuda veritate ego dixerim, omnino non expedire spiritum velle exstinguere. *Noli,* inquit, *prohibere eum qui potest bene facere; sed, si vales, et ipse bene fac* **(Prov. III, 27)**. Gloriari autem magis oportet in profectibus filiorum, quoniam filius sapiens gloria est patris **(Prov. X, 1)**. De caetero nemo mihi molestus sit, quod justitiam Dei non abscondi in corde meo: nisi quod minus fortasse, ob vitandum scandalum, quam debui, dixi.

EPISTOLA XCV . AD TURSTINUM ARCHIEPISCOPUM EBORACENSEM. *Charitatem et beneficentiam ejus erga religiosos laudat.*

Patri charissimo et domino reverendo TURSTINO, Dei gratia Eboracensi archiepiscopo, BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, salutem plurimam dicit.

Splendor operis, et opinionis odor bene, ut comperi, in gloria vestra convenerunt. Opinionem opus probat nec falsam fuisse, nec vacuam, cum quod ante sparserat ubique fama volans, res ipsa faciat manifestum. Quomodo nunc vel maxime claruit zelus justitiae, eminuit et invaluit sacerdotalis vigor in defensione videlicet pauperum, et pauperum quibus non erat adjutor ! Olim quidem opera misericordiae et eleemosynas

vestras enarrabat omnis Ecclesia sanctorum: sed hoc vobis commune cum pluribus, quippe quod et a cunctis substantiam hujus mundi habentibus exigitur. Verum hoc opus episcopale, hoc paternae pietatis tam egregium specimen, hic vere divinus fervor, quo pro tuendis suis pauperibus ille procul dubio zelum vestrum accendit et accinxit, qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos ignem urentem; hoc totum, inquam, speciale accessit, vestrae dignitatis decus, insigne officii, ornamentum coronae. Aliud est relicere ventrem esurientis, et aliud sanctam zelare paupertatem. Ibi enim servitur naturae, hic gratiae. *Visitabis,* inquit, *speciem tuam, et non peccabis* **(Job V, 24)**. Ergo qui alienam carnem fovet, facit ne peccet: qui autem alienam sanctitatem honorat, fructificat sibi. Ideo ait: Desudet eleemosyna in manu tua, donec invenias [*al.,* videas] justum cui des. Quo fructu? Quoniam *qui recipit justum in nomine justi, mercedem justi accipiet* **(Matth. X, 41.)** Solvamus proinde naturae debitum, ne peccemus: simus gratiae coadjutores, ut et participes fieri mereamur. Sane utrumque ita in vobis admiramur, ut utrumque datum vobis desuper fateamur: quatenus divinis laudibus aeternaliter misceatur, quidquid ex vobis temporaliter necessitatibus nostris impenditur, merito reverende et omni amoris sinceritate colende atque amplectende pater.

101 EPISTOLA XCVI. AD RICHARDUM FONTANENSEM ABBATEM , ET SOCIOS EJUS, QUI DE ALIO ORDINE AD

CISTERCIENSEM TRANSIERANT. *Laudat eos ob renovationem religiosae disciplinae.*

Quanta audivimus et cognovimus ea, et fratres nostri uterque Gaufridus annuntiaverunt nobis, quemadmodum noviter recaluistis igne Dei, convaluistis de infirmitate, refloruistis in novitate sancta. Digitus Dei est iste, subtiliter operans, suaviter renovans, salubriter mutans, non quidem de malis bonos, sed de bonis faciens meliores. Quis dabit mihi ut transeam, et videam visionem hanc magnam? Nec enim minus mira minusve jucunda ista promotio est, quam illa mutatio: nisi quod multo facilius reperias multos saeculares converti ad bonum, quam unum quempiam de religiosis transire ad melius. Rarissima avis in terris est, qui de gradu, quem forte in religione semel attigerit, vel parum ascendat. Vestrum proinde, dilectissimi, tam insigne, quam salubre factum non solum nos, qui servi vestrae sanctitatis esse percupimus, sed et universam merito laetificat civitatem Dei: quippe quo rarius, eo et clarius. Erat autem et necessarium ad cautelam, proximam defectui mediocritatem transcendere, et declinare teporem, qui Deo vomitum provocat; sed et sic oportebat propter conscientiam. Professis siquidem sanctam Regulam, an citra ejus puritatem sistere gradum tutum sit, ipsi sensistis. Dolens doleo, quod urgente diei malitia, et nuntio festinante, plenum affectum exili cogor designare stilo, et brevi chartula latam comprehendere charitatem. Si quid deest, frater Gaufridus viva voce supplebit .

EPISTOLA XCVII. AD DUCEM CONRADUM . *Dehortatur eum a bello comiti Gebennensi inferendo, ne contra se ultorem Deum provocet.*

1. Omnis potestas ab ipso est, cui dicit propheta: *Tua est potentia, tuum regnum, Domine; tu es super omnes gentes* **(I Paral. XXIX, 11)**. Hinc ergo dignum duxi tuam, o illustris princeps, commonere Excellentiam, quantum te oporteat deferre terribili, et ei qui aufert spiritum principum. Comes Gebennensis, ut accepimus per os ejus, ad justitiam se obtulit, et offert de omnibus quae te dicis habere adversus eum. Si super hoc alienam pergis invadere terram, ecclesias destruere, incendere domos, exsulare pauperes, homicidia perpetrare, et humanum fundere sanguinem; non est dubium quin graviter irrites adversum te Patrem orphanorum et Judicem viduarum. Eo certe irato, non expedit tibi dimicare in quantalibet multitudine vel fortitudine. Nihil enim intererit apud omnipotentem Dominum sabaoth, in multis an in paucis, cui volet dare victoriam. Ipse nimirum cum voluit fecit, **102** ut unus mille, et duo fugarent decem millia **(Deut. XXXII, 30)**.

2. Haec pauper ego, pauperum permotus clamoribus, tuae Magnificentiae scribere volui, sciens tibi honorificentius humilibus consentire, quam hostibus cedere: non quod putem hostem te fortiorem, sed quod noverim Deum omnipotentem potentiorem, qui superbis resistit, humilibus autem dat gratiam. Hujus rei gratia tuam, vir nobilis, praesentiam adissem, si licuisset. Nunc autem pro me hos de fratribus nostris destinare curavi, si forte suis et nostris precibus a tua Dignitate obtineant vel perfectam concordiam, si fieri potest,

aut certe inducias, usquedum liceat nobis firmam quaerere pacem, ad Dei voluntatem, et honorem tuum, et patriae salutem. Alioquin si nec oblatam justitiam recipis, nec nos precantes respicis, imo Deum in nobis de tua te salute commonentem non attendis, videat ipse et judicet. Scimus autem quod merito formidamus, difficile posse congredi tantos exercitus absque partis gravissima strage.

EPISTOLA XCVIII. DE MACHABAEIS, SED AD QUEM SCRIPTA SIT IGNORATUR . *Respondet ad quaestionem, cur ex justis antiquae legis, solis Machabaeis Ecclesia diem festum decreverit.*

1. Quod per fratrem Hescelinum tua Charitas a mea parvitate quaesivit, inde jam ad me scripserat Fulco Sparnacensis abbas . Cui ego nil rescripsi; volens, si quam forte super hoc reperissem Patrum sententiam, ipsam potius ei transmittere, quam novum vel nostrum quidpiam respondere: qua non facile occurrente, jam quod sentio ego, sic interim utrique respondeo, ut quodcunque forte rationabilius quilibet vestrum super eadem quaestiuncula quandoque vel legerit, vel audierit, vel certe ipse senserit, mihi vicissim impartiri non negligat. Quaeris itaque quidnam visum Patribus fuerit, ut solis ex omnibus antiquis justis singulari quodam privilegio Machabaeis annuam celebritatem pari cum nostris martyribus veneratione decernerent in Ecclesia solemniter exhibendam? Si dixero dignos merito martyrum gloria judicatos, quibus

non impar fuit in martyrio virtus; erit forsitan solutum, cur ipsos, sed necdum plane cur solos: cum et alios nonnullos ex veteribus pari constet zelo pietatis occubuisse, non tamen pari et tripudio recoli meruisse. Quod si illis non immerito hujuscemodi legatur solemnis celebritas, quia nimirum quod praebuit virtus, praeripuit tempus: cur non et eadem fuit in Machabaeis consideratio? siquidem et ipsi pro tempore, non ad coeli mox gaudia, sed ad inferni tenebras descenderunt: ne tunc quippe apparente Primogenito ex mortuis, qui aperiret credentibus regna coelorum; agno videlicet de tribu Juda, qui aperit, et nemo claudit, ad cujus introitum cum omni auctoritate supernis potestatibus diceretur, *Tollite portas, principes, vestras; et elevamini, portae aeternales, et introibit Rex gloriae* **(Psal. XXIII, 7)**. Proinde, si incongruum videtur cum gaudio recolere transitum qui gaudii non fuit, caveatur et in istis: aut, si istos ob suae virtutis meritum **103** festivo prosequi favore placet, cur non itidem deferetur et illis?

2. An dicendum est, utrosque quidem in morte communem habuisse cum martyribus pietatis causam, sed non etiam utrosque pariter eamdem cum illis adeptos fuisse martyrii formam? Universis nempe tam Veteris, quam Novi Testamenti martyribus aeque convenit pro justitia occubuisse: sed interest quod isti passi sunt, quia illam tenebant; illi, quia non tenentes reprehendebant; isti, quod eam non desererent; illi, quod deserentes perituros esse assererent. Et ut breviter totum in quo differunt, proferamus: hos cultus, illos zelus justitiae martyres fecit. Soli ex veteribus Machabaei, quia non solum causam, sed et formam, ut dixi, novi martyrii tenuerunt; jure fortasse in Ecclesia cum novis Ecclesiae

martyribus eamdem consuetae celebritatis gloriam assecuti sunt. Instar quippe martyrum nostrorum libare et ipsi diis alienis, patriamque deserere legem, imo mandata Dei transgredi cogebantur; renuebant, et moriebantur.

3. Non sic Isaias, non sic Zacharias, non denique vel magnus ille Joannes Baptista ita mortuus est: quorum primus serra fertur scissus fuisse; secundus inter templum et altare legitur occisus **(Matth. XXIII, 35)**; tertius in carcere decollatus. Si quaeritur, a quibus? ab injustis et impiis. Si qua causa? pro justitia et pietate. Si quomodo? non tam eas confitendo, quam proponendo. Proponebant veritatem odientibus [*al.* audientibus] eam: veritas pariebat eis odium, et odium mortem. Licet injusti et impii, non tam tamen in illis pietatem persequebantur, quam a se repellebant: nec tam in illorum justitiam ferebantur, quam propriam tuebantur injustitiam. Aliud est aliena invadere, aliud defendere sua. Non est idipsum nolle sequi veritatem, et persequi; invidere credentibus, et increpantibus indignari: obturare os confitentium, et redarguentium stimulos non ferre patienter. Denique *misit Herodes, et tenuit Joannem.* Quam ob rem? quia Christum praedicabat? quia vir bonus erat et justus? imo propter hoc magis reverebatur illum, *et audito eo multa faciebat.* Sed quoniam arguebat Herodem Joannes *propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui:* ideo vinctus, ideo et decollatus est **(Marc. VI, 17-28)**, passus quidem et ipse pro veritatis, sed quam zelare videretur, non negare cogeretur. Hinc est quod haec ipsa tanti martyris passio, multorum, etiam longe minorum, festivitatibus minus festive recolitur.

4. Profecto si tali ratione et ordine passi fuissent Machabaei, ne ulla quidem fieret de eis mentio. Nunc autem quoniam

similes illos fecit martyribus christianis non dissimilis veritatis confessio, merito eos similis prosequitur et veneratio. Nec moveat sane, quod, quemadmodum martyres, nominatim et ipsi pro Christo minime passi sunt: quia non interest, sive sub Lege pro legalibus observantiis, sive sub Gratia pro mandatis evangelicis quis patiatur. Uterque enim aeque pro veritate, ac per hoc pro Christo, qui dixit, *Ego sum veritas* **(Joan. XIV, 6)**, pati cognoscitur. Itaque plus contulit Machabaeis in hac parte martyrii genus, quam virtus: quando ne hos quidem ex Patribus, quos pari constat virtute illo in tempore pro justitia decertasse, pari etiam honore concelebrat praesens duntaxat Ecclesia. Puto quod arbitretur indignum, quantumlibet laudabili morti, quae Christi mortem praecederet, diem festum impendere: praesertim cum ante illam salutiferam passionem, non festiva gaudia, sed claustra tenebrosa quosque morientes exciperent. Sane Machabaeos ideo, ut dictum est, excipiendos judicavit Ecclesia, quoniam quod eis negabat tempus, contulit martyrii genus.

5. Nec solum ipsos, sed et qui forte Vitae jam in carne manifestatae mortem sua morte praevenerunt, sive morientes in ipsa, sicut Simeon et Joannes Baptista; sive etiam pro ipsa, sicut Innocentes, quos alia ratione, licet ad inferos et ipsi descenderint, ritu nihilominus solemni veneramur. Et innocentes quidem, quoniam injustum profecto fuit innocentiam **104** pro justitia morientem ulla vel praesenti gloria defraudari. Joannes quoque, sciens quod a diebus suis regnum coelorum vim patitur, unde et clamat, *Agite poenitentiam, appropinquavit regnum coelorum* **(Matth. III, 2)**; simulque videns Vitam se protinus secuturam, mortem laetus excepit. Quod utique ab ipso Domino moriturus

sciscitari sollicitus fuit, ac certificari meruit. Nam cum per discipulos eum interrogasset, *Tu es,* inquiens, *qui venturus es, an alium exspectamus?* post enarrata plura miracula audivit: *Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me* **(Matth. XI, 3-6)**. In quo nimirum verbo significavit se Dominus moriturum, et tali morte, quae posset Judaeis esse scandalum, Gentibus stultitia. Ad hanc vocem sponsi gaudens amicus sponsi alacri animo praecessit, quo et illum in proximo esse venturum, jam dubitare non potuit. Porro qui laetus, et tam laetus potuit mori, potuit et laetam sibi memoriam promereri. Sed et senex ille tam plenus virtutum quam dierum, morte jam propinqua Vitam bajulans in manibus, aiebat, *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum* **(Luc. II, 29, 30)**; ac si diceret: Securus descendo in carcerem, qui tam praesto meam sentio redemptionem. Et hic ergo, qui cum tam secura jucunditate et jucunda securitate moritur, merito in Ecclesia celebrari cum gaudio memoratur.

6. Caeterum illa qua ratione mors festiva reputabitur, quam nulla gaudiorum festivitas comitatur? aut unde gaudium sumeret moriturus, qui se et ad infernales descendere tenebras certus erat, nec certi quidpiam secum ferebat, unde in proximo de sui liberatore consolaretur? Inde est quod unus sanctorum, cum audiret, *Dispone domui tuae, quia morieris tu, et non vives,* convertit se ad parietem, et flevit fletu magno, atque ita impetravit exosae mortis aliquam dilationem. Hoc denique et miserabiliter plangebat, dicens: *In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi* et paulo post: *Non videbo,* inquit, *Dominum Deum in terra viventium, non aspiciam hominem ultra, et habitatorem quietis* **(Isa.**

XXXVIII, 1-11). Hinc et alius quidam: *Quis mihi hoc tribuat,* ait, *ut in inferno protegas me, et abscondas me, donec pertranseat furor tuus; et constituas mihi tempus in quo recorderis mei?* **(Job XIV, 13.)** Israel quoque ad filios aiebat: *Deducetis canos meos cum dolore ad inferos* **(Gen. XLII, 38)**. Quid in his solemnis laetitiae, quid festivae celebritatis apparet?

7. Nostri autem martyres cupiunt dissolvi, et esse cum Christo; certi, ubicunque est corpus, illo sine mora congregatum iri et aquilas. Mox, inquam, ibi exsultant justi in conspectu Dei, et delectantur in laetitia. Ibi, ibi, benignissime Jesu, ibi statim, ut de hoc saeculo nequam sanctus quisque eripitur, adimpletur laetitia cum vultu tuo. Una ibi vox jubilo resonat sempiterno, vox una exsultationis et salutis in tabernaculis justorum: *Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium; laqueus contritus est, et nos liberati sumus* **(Psal. CXXIII, 7)**. Nunquid hoc decantare libebat apud inferos sedentibus in tenebris et umbra mortis, dum non erat qui redimeret, neque qui salvum faceret, quando necdum visitaverat nos oriens ex alto, primitiae scilicet dormientium Christus? Merito igitur Ecclesia, quae gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus novit; quos pares judicat in virtute, discernit tamen ex tempore; nec pari putat prosequendum obsequio, et transitum ad vitam, et descensum ad inferos.

8. Itaque martyrium facit causa, tempus genusque discernunt. Tempus quippe Machabaeos a novis martyribus disjungit, conjungit antiquis. Genus vero novis aggregat, segregat a veteribus. Et hae quidem in Ecclesia praemissis ex causis differentiae observantur. Caeterum apud Deum universo

coetui sanctorum commune est quod sanctus ait Propheta: *Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus* **(Psal. CXV, 15)**. Unde autem pretiosam dixerit, exponat nobis: *Cum dederit,* inquit, *dilectis suis somnum, ecce haereditas Domini filii, merces fructus ventris* **(Psal. CXXVI, 2, 3)**. Nec putemus solos martyres esse dilectos, cum recolamus dictum de Lazaro, *Lazarus amicus noster dormit* **(Joan. XI, 11)**: **105** denique, *Beati mortui qui in Domino moriuntur* **(Apoc. XIV, 13)**. Non soli qui pro Domino, sicut martyres, sed et qui in Domino moriuntur, sicut confessores, profecto beati sunt. Duae proinde res mihi videntur mortem facere pretiosam, vita et causa; sed amplius causa, quam vita. Porro illa erit pretiosissima, quam et causa commendat et vita.

EPISTOLA XCIX. AD MONACHUM QUEMDAM . *Ob monachi cujusdam a suo coenobio discessum anxius, ejusdem litteris sinistra se suspicione liberatum scribit.*

Nuntium quo te dicis fuisse turbatum, frater Willelmus non sua, sed tua necessitate putavit ad te dirigendum. Siquidem ipse suo more Dei gratia fortiter agit, alienam a se interim adhuc faciens illam sententiam: *Vir duplex animo inconstans est in omnibus viis suis* **(Jacobi. I, 8)**. Vias quippe Domini simpliciter, ac per hoc confidenter ambulans, non sentit illud Vae, de quo dicitur: *Vae terram ingredienti duabus viis!* **(Eccli. II, 14.)** Te autem audieramus in discordia versari,

domum vestram non sine gravi scandalo abbatis et fratrum deseruisse, solumque habitare in nescio quo satis inconvenienti loco. Quo rumore nobis permotis, anxieque quaerentibus si quo modo tibi a nobis posset consultum iri; nihil paratius occurrere potuit, quam ut, te vocato ad nos, per te de te certiores prius effici curaremus: sicque quod in promptu esset, praesentes praesenti consuleremus. Sed jam tuo scripto, nostroque rescripto, utrorumque ab alterutro falsae suspicionis timore depulso, pariter quiescamus. Verum hac falsitate quam vera sit ad nos invicem dilectio, comprobatum est; quam quidem dilectionem per hanc mutuam nostri sollicitudinem, non infructuose nunc renovatam esse putaverim; cujus fructum tunc nos quidem copiosum speraremus accipere, si tui nobis copia cum opportunitate daretur. Alioquin opportunius ducimus nos nostra contentos esse inopia, quam importuna copia abundare.

EPISTOLA C. AD EPISCOPUM QUEMDAM. *Ejus erga religiosos pauperes favorem et beneficentiam laudat.*

Si minus vos pro tanti operis susceptione fervere comperissemus, hortandus nobis super hoc et obsecrandus essetis. Nunc vero cum prima invitaverit nos vestra praecurrens devotio, restat ut ei a quo bona cuncta procedunt, et referamus grates pro bono quod dedit velle; et fundamus preces, ut adjiciat et perficere pro bona voluntate. Tamen

gaudium meum non tacebo vobis. Quas nempe putatis delicias cordi meo afferat vestra hujuscemodi intentio? Delectabitur in crassitudine anima mea, si infatigabilem cognovero vos in studiis salutaribus et honestis. Gaudeo enim, non quia quaero donum, sed requiro fructum. Libenter accipio beneficium quod prosit danti; alioquin non ambulo in charitate illa quae non quaerit quae sua sunt **(I Cor. XIII, 5)**. Et quidem nobis in hoc bene facitis, sed vobis melius: nisi forte excidit vobis illa sententia, *Beatius est dare quam accipere* **(Act. XX, 35)**. Hoc plane decet episcopum, hoc sacerdotium vestrum commendat, ornat coronam, nobilitat dignitatem, si quem ministerium prohibet esse pauperem, administratio probet pauperum amatorem. Non enim paupertas virtus reputatur, **106** sed paupertatis amor. Denique *beati pauperes,* non rebus, sed *spiritu* **(Matth. V, 3)**.

EPISTOLA CI. AD RELIGIOSOS. *Monachum, qui sine licentia discesserat, redeuntem benigne suscipi postulat.*

Fratrem Lambertum, quem in aliquibus forte fluctuantem suscepimus, orantibus quidem vobis pro ipso constantem remisimus, et nulla jam, ut opinamur, scrupulositate pristina laborantem. Causam quippe adventus ejus, necnon et discessionis modum et intentionem sollicite nobis perscrutantibus, intentionem quidem visus est habere inculpabilem, sed causam plane non sufficientem, ut tali

modo, id est sine licentia, discedere debuisset. Unde et sumpta justae in eum invectionis occasione, increpato ut oportebat, et confirmato in quibus nutabat, reditum ei persuasimus. Et pro redeunte rogamus, dilectissimi fratres, esse vos videlicet praestabiles super fratris praesumptione, sed praesumptione, ut videtis, satis simplici, et non malitiosa: quandoquidem neque ad dexteram neque ad sinistram declinavit, sed directo ad nos tramite venit, quos utique pro certo sciebat vestrae esse sanctitatis servos, vestrae religionis amatores sincerissimos, et aemulatores fidelissimos. Suscipite ergo eum vos, qui spirituales estis, in spiritu lenitatis; confirmeturque in eo charitas, et excuset malum factum intentio bona. Imo recuperate cum gaudio, quem dolebatis amissum; contractamque de fratris egressione ac transgressione tristitiam effuget citissima de regressione laetitia. Confido autem de Omnipotentis misericordia, quia quidquid exasperavit inordinata discessio, postmodum deliniet emendata conversatio.

EPISTOLA CII. AD QUEMDAM ABBATEM. *Monachi cujusdam dyscoli emendationem omni modo tentandam; sed incorrigibilem ejiciendum, ne plures ejus consortio depraventur.*

1. Super fratre turbato, et turbante fratres, et contemnente magistrum, breve tibi, sed fidele damus consilium. Diaboli studium est circuire in domo Dei, et quaerere quem devoret;

tuae e contra vigilantiae, in quantum potes, nunquam locum dare diabolo. Quanto igitur ille acrius insistit, quomodo a grege infirmam separet oviculam, quatenus eo licentius rapiat, quo jam non fuerit qui eripiat; tanto enixius tibi, quantum in te est, resistendum est, ne de manu tua possit eam eruere, ne quando dicat inimicus: Praevalui adversus eum. Itaque aggredere fratrem omni officio charitatis; videlicet beneficiis, salutaribus monitis, secretis increpationibus, publicis inhortationibus, duris etiam et verborum et verberum correptionibus; quodque efficacius esse solet, tuis ad Deum pro eo fratrumque piis orationibus.

2. Quod si jam haec omnia fecisti, nec profecisti; ad Apostoli consilium confugiendum est, dicentis: *Auferte malum ex vobis* **(I Cor. V, 13)**. Auferatur ergo malus, ne malos generet. Neque enim potest arbor mala fructus nisi malos facere. Auferatur autem dico, sed non quomodo ipse vult; ut videlicet tanquam ex tua licentia, cum male secura conscientia extra congregationem, contra professionem, devitans subjectionem, sui juris esse, sua permittatur vivere lege; **107** sed abscindatur, ut ovis morbida a grege, ut putridum membrum a corpore; qui jam exinde se pro certo noverit a te haberi tanquam ethnicum et publicanum. Et ne timeas esse contra charitatem, si unius scandalum multorum recompensaveris pace, quippe qui sua forte malitia, fratrum cohabitantium turbare facile poterat unanimitatem. Consoletur te illa Salomonis sententia: *Quem Deus negligit, nemo potest corrigere* **(Eccle. VII, 14)**; et illa Salvatoris: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus, eradicabitur* **(Matth. XV, 13)**; et illa beati Joannis evangelistae de schismaticis: *A nobis exierunt, sed non erant*

ex nobis **(I Joan., II, 19)**; et rursus apud Apostolum: *Infidelis si discedit, discedat* **(I Cor. VII, 15)**. Alioquin non est relinquenda virga peccatorum super sortem justorum, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Melius est enim ut pereat unus, quamunitas .

EPISTOLA CIII. AD FRATREM WILLELMI MONACHI CLARAE-VALLENSIS . *Insigni paupertatis religiosae commendatione praevia, perstringit in eo nimium in res terrenas affectum, cum damno pauperum, imo suo ipsius conjunctum, ut qui mallet sua morti, quam amori Christi, cedere.*

1. Etsi facie ignotus nobis, etsi corpore remotus a nobis, amicus tamen es; et amicitia notum jam nobis et praesentem te facit. Hanc tibi, te nesciente, comparavit non caro et sanguis, sed spiritus Dei, qui Willelmum fratrem tuum aeterna nobis societate et spirituali charitate devinxit, ac per eum te quoque, si dignum judicas. At, si sapis, non contemnes eorum amicitiam, quos Veritas beatos clamat, et reges pronuntiat coelorum **(Matth. V, 3)**. Quam quidem beatitudinem non invidemus tibi: nec enim communicata tibi, nobis minuitur; nec nostri proinde termini restringuntur, si et tu regnaveris. Quaenam vero invidiae causa potest esse, ubi sortium magnitudini consortium multitudo nil detrahit? Volo te esse amicum pauperum, magis autem imitatorem. Ille gradus

proficientium est, hic perfectorum. Amicitia pauperum, regum amicos constituit; amor paupertatis, reges. Regnum denique coelorum pauperum est; et est regiae potestatis beare pro voluntate amicos. *Facite,* inquit, *vobis amicos de mammona iniquitatis; ut, cum defeceritis, recipiant vos in aeterna tabernacula* **(Luc. XVI, 9)**. Vides quia magna dignitas sancta paupertas sit, ut non modo patrocinium ipsa sibi non quaerat, sed et ferat indigentibus. Quale est hoc, absque interventu cujuspiam angelorum vel hominum, sola divinae gratiae confidentia, accedere per temetipsum ad vultum gloriae, capessere summa rerum, attingere totius magnificentiae culmen?

2. Verum qualibus ista tu tibi impedias rebus, utinam sine dissimulatione attendas. Vae! vae! vapor est ad modicum parens, quod aeternae felicitatis aditum intercludit, quod perennis luminis incircumscriptam charitatem abscondit, quod universitatis scientia fraudat, quod summae privat dignitatis honore. Quousque tu tantae gloriae praefers fenum, quod hodie est, et cras in clibanum mittitur; carnem dico et ejus gloriam? Siquidem omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni **(Isa. XL, 6)**. Si sapis, si habes cor, si tecum est lumen oculorum tuorum, desine jam ea sequi, quae et assequi miserum est. Beatus qui post illa non abiit, quae possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. Annon ea satius cum honore spernis, quam cum dolore perdis? annon ea prudentius Christi cedis amori, quam morti? Est in insidiis praedo, cujus manibus nec te nec tua potes subducere. Non poterit praevideri, quia tanquam **108** fur in nocte ita veniet. Nihil intulisti in hunc mundum, haud dubium quia nec quidquam auferes **(I Tim. VI, 7)**. Dormies somnum tuum, et

nihil invenies in manibus tuis. Sed nosti haec: non est in docendo te superflue laborandum. Orandum potius ut, quod tibi jam nosse datum est, detur et implere prout oportet.

EPISTOLA CIV. AD MAGISTRUM GUALTERUM DE CALVO-MONTE. *Hortatur eum ad fugam saeculi; monens potiorem esse causam Christi, et animae, quam parentum.*

1. Saepe meum animum dulcissima tui subeunte memoria, doleo super te, Gualtere charissime, cogitans nimirum illud tuae juventutis decus, et ingenii acumen, scientiae et eruditionis ornatum, quodque his omnibus excellentius est in christiano, tuos illos mores ingenuos quam inanibus studiis atteras, dum de tantis muneribus, non auctori Christo, sed rebus deservias transitoriis. O si (quod avertat Deus!) mors inopinata subripiens ista concusserit, heu! subito cuncta. velut ad impulsum urentis et furentis venti, tanquam fenum velociter arescent, et quemadmodum olera herbarum cito decident. Quid ergo tecum tolles de omni labore tuo, quem operatus fueris super terram? quid retribues Domino pro omnibus quae tribuit tibi? quid, inquam, lucri pro tot tibi creditis talentis referes creditori? O si vacuam manum invenerit ille, ille donorum promptus quidem auctor, sed importunus exactor! Veniet enim, veniet, et non tardabit, ad requirendum utique quod suum est cum usura. Suum nempe asserit omne, quod te in tua patria pomposis, sed periculosis

favoribus nobilitare videtur. Genus clarum, corpus aptum, forma elegans, ingenium velox, eruditionis utilitas, et honestas morum, gloriosa quidem sunt, sed ei a quo sunt. Si tibi usurpas, est qui quaerat et judicet.

2. Esto tamen: liceat tibi haec interim ascribere nomini tuo, et gloriari in laude tua, et vocari ab hominibus rabbi, et facere tibi nomen grande duntaxat super terram: quid tibi post mortem de his omnibus, nisi sola fortasse memoria relinquetur? et hoc quoque solummodo super terram. Scriptum quippe est: *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* **(Psal. LXXV, 6)**. Quod si hic est finis omnium laborum tuorum, ut pace tua dixerim, quid habes amplius jumento? Siquidem et de tuo palefrido , cum mortuus fuerit, perhibebitur quia bonus fuit. Simul vide quid tibi ante tribunal illud terrificum respondendum sit de eo quod acceperis in vano animam tuam, et animam talem: si tamen inveniaris nihil egisse amplius de immortali et rationali spiritu tuo, quam quodvis pecus de suo; cum brutus utique spiritus non vivat, nisi quamdiu vivificat, et uno eodemque momento et vivificare pariter desinat et vivere. Quid, quaeso, dignum te judicabis, qui, factus ad imaginem factoris, tantae in te majestatis non defendis dignitatem; et tu, homo cum esses, honorem tuum non intelligens, comparatus jumentis insipientibus, et similis factus sis illis! dum nil spirituale videlicet aut aeternum elaboraveris, sed instar belluini spiritus, qui ut a corpore, ita cum corpore dissolvitur, solis fueris contentus corporalibus ac temporalibus bonis, evangelici illius surdus auditor consilii: *Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam aeternam* **(Joan., VI, 27)**.

Scriptum est autem quod non ascendit in montem Domini, nisi *qui non accepit in vano animam suam.* Sed ne is quidem, nisi etiam fuerit *innocens manibus, et mundo corde* **(Psal. XXIII, 4)**. Videris tu an de tuis hoc **109** operibus simul et cogitationibus praesumere audeas; sin autem, attende quid mereatur iniquitas, si sola sufficit inutilitas ad damnationem. Et revera secura non erit spina vel tribulus, ubi securis infructuosae arbori poni videbitur; nec parcet pungenti, qui minatur et sterili. Vae igitur, et vae iterum de quo dicetur: *Exspectavi ut faceret uvas, et fecit labruscas!* **(Isa. V, 4.)**

3. Sed novi ego quam liquido et copiose haec me quoque tacente cogitare sufficias; materno vero devinctus amore, necdum possis abjicere quod jam contemnere noris. Et quid ego ad haec respondebo tibi? Ut matrem deseras? sed inhnmanum videtur. Ut cum ipsa maneas? sed nec ipsi expedit ut sit filio causa perditionis. Forte ut et mundo simul milites, et Christo? sed nemo potest duobus dominis servire. Mater tua vult contraria tuae, ac per hoc et suae ipsius saluti. Elige ergo tuae duobus quod vis, aut unius videlicet satisfacere voluntati, aut utriusque saluti. Verum si multum eam diligis, desere potius ipsam propter ipsam: ne, si Christum deseras ut maneas cum ipsa, propter te pereat et ipsa. Alioquin male meruit de te quae te peperit, si propter te perit. Quomodo enim non perit, quae ipsum quem peperit, perimit? Et haec dixerim, ut tuo aliquo modo carnali condescendam consulamque affectui. Caeterum fidelis sermo, et omni acceptione dignus: etsi impium est contemnere matrem, contemnere tamen propter Christum, piissimum est. Nam qui dixit, *Honora patrem et*

matrem **(Matth. XV, 4)**; ipse etiam dixit: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus* **(Matth. X, 37)**.

EPISTOLA CV. AD ROMANUM ROMANAE CURIAE SUBDIACONUM. *Vitae religiosae propositum urget, mortis memoriam inculcans.*

BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, ROMANO suo, quod suo.

Bene fecisti, charissime, tui nobis per litteras et renovans dulcem memoriam, et excusans molestissimam moram. Minime quidem desiderantium te cordibus ulla potuit subrepere quandoque oblivio tuae dilectionis; sed te tui, fateor, pene oblitum esse putavimus, priusquam illas litteras videremus. Nunc itaque rumpe moras, fac cito quod scripsisti; et si veraciter stylus expressit affectum, efficaciter opus stylum testificetur. Quid tardas ipsum, quem jamdudum concepisti, spiritum parturire salutis? Nil mortalibus vel morte certius, vel incertius hora mortis: siquidem tanquam fur in nocte, ita veniet. Vae praegnantibus in illa die! Si supervenerit et praevenerit hunc tam salutiferum partum, heu! perfodiet domum, sanctum germen exstinguet. *Cum enim dixerint, Pax et securitas, tunc repentinus superveniet eis interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient* **(I Thess. V, 3)**. Volo te mortem etsi non effugere, certe vel non timere. Justus quippe mortem, etsi non cavet, tamen non pavet. Denique si

morte praeoccupatus fuerit, in refrigerio erit **(Sap. IV, 7)**. Moritur quidem et justus, sed secure; quippe cujus mors ut praesentis est exitus vitae, ita introitus melioris. Bona mors, si peccato moriaris ut justitiae vivas. Haec mors necesse est ut praecurrat, ut sequatur illa secura. In hac vita, quandiu durat, compara tibi illam quae semper durat. Dum vivis in carne, morere mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias. Quid enim si conciderit mors saccum corporis tui, dum te subinde circumdet laetitia? O quam *beati mortui qui in Domino moriuntur,* audientes a Spiritu, *ut requiescant jam a laboribus suis!* **(Apoc. XIV, 13.)** Non solum autem; sed et succedit jucunditas **110** de novitate, ac de aeternitate securitas. Bona proinde mors justi propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. E contra, mors peccatorum pessima **(Psal. XXXIII, 22)**. Et audi unde pessima. Mala siquidem est in mundi amissione, pejor in carnis separatione, pessima in vermis ignisque duplici contritione. Eia ergo festina, exi, recede: moriatur anima tua morte justorum, quo fiant et novissima tua horum similia. O quam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus! **(Psal. CXV, 15.)** Fuge, quaeso; in via peccatorum ne steteris. Quomodo vivere potes, ubi mori non audes? Cum panibus occurrere fugienti paratos nos esse confidito .

EPISTOLA CVI. AD MAGISTRUM HENRICUM MURDACH . *Ad capessendum religiosae vitae statum excitat, ejus delicias breviter insinuans.*

Dilecto suo HENRICO MURDACH, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem, et non in via.

1. Quid mirum si inter prospera fluctuas et adversa, qui necdum statuisti supra petram pedes tuos? Ac si jures et statuas custodire judicia justitiae Domini, quid horum te poterit separare a charitate Christi? O si scires et quid dicam! *Oculus, Deus, non vidit absque te, quae praeparasti diligentibus te* **(Isa. LXIV, 4)**. Sed tu, frater, qui, ut audivi, Prophetas legis, putas intelligis quae legis? Nam si intelligis, sentis utique sensum propheticae lectionis esse Christum. Quem videlicet si apprehendere cupis, citius illum sequendo, quam legendo consequi potes. Quid quaeris verbum in Verbo, quod jam caro factum praesto est oculis? Jam enim de latibulo prophetarum egressus est ad oculos piscatorum; jam de monte umbroso et condenso, tanquam sponsus de thalamo suo, prosilivit in campum Evangelii. Jam qui habet aures audiendi, audiat illum clamantem in templo: *Qui sitit, veniat ad me, et bibat* **(Joan. VII, 37)**; et: *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* **(Matth. XI, 28)**. Tu ergo times deficere, ubi se Veritas reficere te promittit? Certe si tantum te delectat tenebrosa aqua de nubibus aeris, quanto jucundius haurias de serenissimis fontibus Salvatoris?

2. O si semel paululum quid de adipe frumenti, unde satiatur Jerusalem, degustares! quam libenter suas crustas rodendas litteratoribus Judaeis relinqueres! O si te unquam in schola pietatis sub magistro Jesu merear habere sodalem! O si mihi liceat purificatum prius tui pectoris vasculum supponere unctioni quae docet de omnibus! O quam libens tibi pariter calidos panes [*subaudi* porrigerem], quos utique adhuc

fumigantes, et quasi modo de furno, ut aiunt, recens tractos, de coelesti largitate crebro Christus suis pauperibus frangit! Utinam si quam mihi guttam quandoque de pluvia voluntaria, quam segregavit haereditati suae, stillare dignetur in dulcedine sua pauperi Deus, mox eam tibi possem refundere, et rursus a te vicissim recipere quod senseris! Experto crede: aliquid amplius invenies in silvis, quam in libris. Ligna et lapides docebunt te, quod a magistris audire non possis. An non putas posse te sugere mel de petra, oleumque de saxo durissimo? An non montes stillant dulcedinem, et colles fluunt lac et mel, et valles abundant frumento? Multis occurrentibus mihi dicendis tibi, vix me teneo. Sed quia non lectionem, sed orationem petis, adaperiat Dominus cor tuum in lege sua et in praeceptis suis. Vale.

3. Idipsum ipsi Willelmus et Ivo. Quid super hoc **111** vobis dicemus? Quod vos videre, et ad quid desideremus, scitis; quantum vero, nec nos dicere, nec vos scire potestis. Oramus ergo Deum ut vobis, quo nos praeisse debueratis, tribuat vel sequi: quatenus et in hoc tantae vos humilitatis magistrum teneamus, cum videlicet non despexeritis magister sequi discipulos.

EPISTOLA CVII. AD THOMAM PRAEPOSITUM DE BEVERLA . *Thomas iste Ordini Cistercienci in Clara-Valle sese devoverat: procrastinantem Bernardus hortatur ad vota persolvenda. At surdo cantatum sequens*

docebit epistola, ubi infelicem Thomae exitum commemorat. In hac vero tota salutis oeconomia profundissime describitur.

THOMAE dilecto filio, BERNARDUS, quod filio.

1. Quid opus est verbis? Fervens spiritus et vehemens desiderium aperiri sola lingua non sufficit. Loquantur nobis affectum tuum et reliqua membra. Praesens melius et innotesces nobis, et nos cognosces. Jamdudum ab invicem tenemur alterutrum debitores, ego fidelis curae, tu humilis obedientiae. Probet utrumque, si placet, opus, non calamus. Volo te et tibi usurpare, et in me probare illam Unigeniti vocem: *Opera quae dedit mihi Pater ut faciam, ipsa testimonium perhibent de me* **(Joan. V, 36)**. Sic revera, sic unici Filii spiritus testimonium perhibet spiritui nostro, quod filii Dei sumus et nos, cum suscitans ex operibus mortuis largitur opera vitae. Non ex foliis, non ex floribus, sed ex fructu arbor bona malave dignoscitur. Denique *a fructibus,* ait, *cognoscetis eos* **(Matth. VII, 16)**. Opera ergo, et non verba discernunt inter filios Dei et filios diffidentiae. Operibus proinde desiderium et aperi tuum, et experire nostrum.

2. Desideramus praesentiam tuam, quaerimus optatam, immo promissam exigimus. Cur tanto? Nil in ea sane expetimus de carne et sanguine. Aut proficere ex te cupimus, aut prodesse tibi. Generositas sanguinis, proceritas corporis, forma elegans, juvenilis decor, praedia, palatia, immensa supellex, infulaeque dignitatum (adde et mundi sapientiam): de mundo sunt haec; et mundus quod suum est diligit. Sed quousque?

Non solum enim non semper, utpote qui non semper erit, verum nec diu quidem. Diu siquidem ista in te mundus habere non poterit, et te quippe ipsum in brevi non habiturus, nam breves dies hominis sunt. Mundus quidem cum suis concupiscentiis transit; sed te prius emittit, quam ipse pertransit. Quid te sine fine delectat amor mox finiendus? Nos vero te, non tua diligimus: tua sint, a quo sunt. Tu tuae promissionis memor, tui nobis copiam diutius non negaris, amantibus te sinceriter, et amaturis perenniter. Pure siquidem nos amantes in vita nostra, in morte quoque non erimus separati. Nam ea quae in te, vel potius tibi appetimus, non hujus corporis sunt, nec hujus temporis tantum: ideoque nec cum corpore deficiunt, nec cum tempore praetereunt; quinimo posito corpore plus delectant, post tempora durant. Nil simile habent cum supra enumeratis eorumve similibus, quae utique insunt tibi, non ex Patre, sed ex mundo. Quid horum enim vel non praevenit mortem, vel non invenit?

3. At vero ista optima pars est, quae non auferetur in aeternum. Quid istud? Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qui homo est, et secundum hominem ambulat, qui videlicet, ut manifestius dicam, carni adhuc acquiescit et sanguini, quid illud sit, penitus nescit; quia caro et sanguis non revelabunt quae solus revelat Deus per Spiritum suum. Animalis ergo homo ad hoc secretum **112** nequaquam admittitur: siquidem non percipit ea quae sunt spiritus Dei **(I Cor. II, 14)**. Beati qui audiunt: *Vos autem dixi amicos, quia omnia quaecunque audivi a Patre meo, nota feci vobis* **(Joan. XV, 15)**. O saeculum nequam, quod solos tuos sic soles beare amicos, ut Dei facias inimicos, consequenter et indignos consilio beatorum! Plane enim qui

amicus vult esse tuus, inimicus Dei constituitur. Quod si servus nescit quid faciat Dominus ejus, quanto minus inimicus? Porro autem amicus sponsi stat, et gaudio gaudet propter vocem sponsi: unde et loquitur, *Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est* **(Cantic. V, 6)**. Amicus itaque mundi excluditur a consilio amicorum Dei, qui non spiritum hujus mundi acceperunt, sed spiritum qui ex Deo est, ut sciant quae a Deo donata sunt sibi. Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quia sic fuit placitum coram te **(Matth. XI, 25, 26)**, non quia sic meritum vel ab ipsis. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria tua: ut gratis mittas Spiritum Filii tui clamantem in cordibus filiorum adoptionis, Abba, Pater. Hoc quippe spiritu qui aguntur, hi filii sunt, nec paterno prorsus arcendi consilio. Habent nempe in se manentem spiritum, qui scrutatur etiam profunda Dei. Denique quid ignorent, quos unctio docet de omnibus?

4. Vae vobis, filii hujus saecun, a vestra insipiente prudentia, ignorantes spiritum salutarem nec participantes consilio, quod solus soli Pater aructat Filio, excepto cui voluerit Filius revelare! Quis cognovit sensum Domini? aut quia consiliarius ejus fuit? **(Rom. XI, 34.)** Non equidem nullus, sed rarus: soli sane qui veraciter dicere possunt, *Unigenitus qui est in sinu Patris, ipse enarravit nobis* **(Joan. I, 18)**. Vae mundo a strepitu! Clamat in populis idem Unigenitus, tanquam magni consilii angelus: *Qui habet aures audiendi, audiat.* Et quoniam dignos non invenit sensus, quibus Patris committat arcanum, texit parabolas turbis, ut audientes non audiant et videntes non intelligant. Caeterum amici seorsum andiunt: *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei* **(Luc.**

VIII, 8, 10); quibus et loquitur: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* **(Luc. XII, 32)**. Qui sunt hi? Utique quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imaginis Filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Magnum secretumque innotuit consilium. Novit Dominus qui sunt ejus: sed quod notum erat Dei, manifestatum est hominibus. Nec alios sane dignatur tanti participatione mysterii, nisi eos ipsos quos suos praescivit et praedestinavit. Nam quos praedestinavit, hos et vocavit. Quis enim sane nisi vocatus, ad Dei accedat consilium? Quos autem vocavit, hos et justificavit. Oritur quippe Sol, non is qui quotidie oriri cernitur super bonos et malos, siquidem solis ad consilium vocatis prophetica pronuntiatione promittitur: *Vobis,* inquit, *qui timetis Deum, orietur Sol justitiae* **(Malach IV, 2)**. Manentibus igitur in tenebris filiis diffidentiae, evadit in novam hanc lucem lucis filius de potestate tenebrarum, si tamen jam fidenter Deo dicere potest: *Particeps ego sum omnium timentium te* **(Psal. CXVIII, 63)**. Vides quia praecedit timor, ut sequatur justificatio? Forsitan ergo timore vocamur, amore justificamur. Denique justus ex fide vivit **(Rom. I, 17)**, illa procul dubio quae operatur ex dilectione.

5. Audiat itaque in sui vocatione peccator quod timeat: et sic accedens ad Solem justitiae, videat illuminatus quod diligat. Quidnam est illud? *Misericorpia Domini ab aeterno, et usque in aeternum, super timentes eum* **(Psal. CII, 17)**. Ab *aeterno* propter praedestinationem, *in aeternum* propter beatificationem. Altera carens principio, altera nesciens finem. Siquidem quos ab aeterno praedestinat, in aeternum beatificat, intercedente sane media vocatione una cum

justificatione, duntaxat in adultis. Sic ad ortum Solis justitiae sacramentum absconditum a saeculis de praedestinatis et beatificandis, emergere quodammodo incipit ex abysso **113** aeternitatis, dum quisque vocatus per timorem, justificatus per amorem, praesumit se quoque esse de numero beatorum, sciens nimirum quia quos justificavit, illos et magnificavit **(Rom. VIII, 29, 30)**. Quid enim? audit se vocari, cum timore concutitur; sentit et justificari, cum amore perfunditur: et de magnificatione diffidet! Initiatur, provehitur: et de sola consummatione desperabit! Nempe si initium sapientiae timor Domini, in quo dicta est esse nostra vocatio; quid nisi provectus in sapientia est amor Dei, is duntaxat qui interim ex fide est, ex quo et nostra fit justificatio? Quid item nisi consummatio in sapientia est ipsa, quam in fine speramus, de divina illa et deifica visione glorificatio? Sic abyssus abyssum invocat in voce cataractarum suarum, cum in terrore judiciorum suorum immensa illa aeternitas, et aeterna immensitas, cujus sapientiae non est numerus, cor hominis pravum et inscrutabile mira sua bonitate et potentia educit in admirabile lumen suum.

6. Verbi gratia, ponamus hominem in saeculo, saeculi adhuc et suae carnis amore retentum, et, cum terrestris hominis imaginem portet, incubantem terrenis, nil de coelestibus cogitantem. Quis hunc non videat horrendis circumfusum tenebris, nisi qui in eadem mortis umbra sedet? quippe cui nullum adhuc suae salutis signum eluxerit; cui necdum in aliquo interna testetur inspiratio, an boni de se quidpiam aeterna teneat praedestinatio. At vero si superna eum miseratio dignanter quandoque respexerit, immiseritque

spiritum compunctionis, quatenus ingemiscat et resipiscat, mutet vitam, domet carnem, amet proximum, clamet ad Deum, proponatque de caetero vivere Deo, non saeculo: ex qua deinde superni luminis gratuita visitatione, et subita mutatione dexterae Excelsi, agnoscat se merito quidem non jam irae, sed gratiae filium; quippe qui paternum erga se divinae bonitatis experitur affectum; quod se utique hactenus in tantum latuerat ut non solum nesciret utrumnam dignus foret amore an odio, verum etiam odium magis, et non amorem propria conversatio testaretur: erant enim tenebrae adhuc super faciem abyssi; nonne is tibi videtur quasi de abysso profundissima et tenebrosissima horrendae ignorantiae, in aliam quamdam quoque trahi abyssum e regione amoenam et lucidam claritatis aeternae?

7. Et tunc demum quasi dividit Deus lucem a tenebris, cum peccator, sole illucescente justitiae, abjectis operibus tenebrarum, induitur arma lucis; et is quem prior vita ac propria conscientia, tanquam revera filium gehennae, deputaverat ardoribus sempiternis; ad tantam visitantis se Orientis ex alto dignationem respirans, gloriari etiam incipit praeter spem in spe gloriae filiorum Dei, quam jam, nimirum e vicino revelata facie exsultans, novo in lumine speculatur, et dicit: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine; dedisti laetitiam in corde meo* **(Psal. IV, 7)**. O Domine, quid est homo, quia innotuisti ei? aut filius hominis, quia reputas eum? **(Psal. CXLIII, 3.)** Jam se, o bone Pater, vermis vilissimus et odio dignissimus sempiterno, tamen confidit amari, quoniam se sentit amare: imo quia se amari praesentit, non redamare confunditur. Jam apparet in lumine tuo, o inaccessibilis Lux, quid boni penes te, etiam cum malus

esset, miserum maneret homonculum. Amat proinde non immerito, quia amatus est sine merito: amat sine fine, quia sine principio se cognoscit amatum. Prodit in lucem ad miseri consolationem magnum consilium, quod ab aeterno latuerat in sinu aeternitatis: quod nolit videlicet Deus mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat. Habes, homo, hujus arcani indicem spiritum justificantem, eoque ipso testificantem spiritui tuo, quod filius Dei et ipse sis. Agnosce consilium Dei in justificatione tui; confitere et dic, *Consilium meum justificationes tuae* **(Psal. CXVIII, 24)**. Praesens namque justificatio tui, et divini est consilii revelatio, et quaedam ad futuram **114** gloriam praeparatio. Aut certe praedestinatio ipsa potius praeparatio est, justificatio autem magis jam appropinquatio. Denique ait: *Agite poenitentiam, quia appropinquavit regnum coelorum* **(Matth. III, 2)**, Audi et de praedestinatione, quod ipsa sit praeparatio. *Percipite,* inquit, *regnum quod vobis paratum est ab origine mundi* **(Matth. XXV, 34)**.

8. Nemo itaque se amari diffidat, qui jam amat. Libenter Dei amor nostrum, quem praevenit, subsequitur. Nam quomodo redamare pigebit, quos amavit et necdum amantes? Amavit, inquam, amavit. habes enim dilectionis pignus Spiritum, habes et testem fidelem Jesum, et hunc crucifixum. O geminum, ipsumque firmissimum Dei erga nos amoris argumentum! Christus moritur, et meretur amari. Spiritus afficit, et facit amari. Ille facit cur ametur; iste, ut ametur. Ille suam multam dilectionem in nobis commendat, iste et dat. In illo cernimus quod amemus; ab isto sumimus unde amemus. Charitatis igitur ab illo occasio, ex isto affectio. Quanta confusio, Dei Filium ingratis oculis cernere morientem! quod

quidem facile contingit, si desit Spiritus. Nunc autem quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis **(Rom. V, 5)**, amati amamus, amantes amplius meremur amari. Si enim cum adhuc inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati salvi erimus in vita ipsius. Quid enim? qui proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, non etiam omnia cum ipso daturus est nobis **(Rom. VIII, 32)**.

9. Cum ergo geminum teneamus nostrae salutis indicium, geminam sanguinis et Spiritus effusionem, neutra sine altera prodest. Nam nec Spiritus datur nisi credentibus in Crucifixum, nec fides valet, si non operatur ex dilectione. Dilectio autem donum Spiritus est. Quod si secundus homo (Christum loquor) factus est non solum in animam viventem, sed etiam in spiritum vivificantem, ex uno videlicet moriens, ex altero mortuos suscitans; quid mihi prodesse potest quod in ipso moritur, absque eo quod vivificat? Denique ipse ait: *Caro non prodest quidquam, Spiritus est qui vivificat* **(Joan. VI, 64)**. Quid est autem, *vivificat,* nisi, justificat? Cum enim mors animae peccatum sit, (anima quippe quae peccaverit ipsa morietur **(Ezech. XVIII, 4)**; vita ejus sine dubio justitia est, quoniam justus ex fide vivit. Justus autem quis est, nisi qui amanti se Deo vicem rependit amoris? quod non fit nisi revelante Spiritu per fidem homini aeternum Dei propositum super sua salute futura. Quae sane revelatio non est aliud quam infusio gratiae spiritualis, per quam, dum facta carnis mortificantur, homo ad regnum praeparatur, quod caro et sanguis non possident; simul accipiens in uno Spiritu, et unde se praesumat amatum, et unde redamet, ne gratis amatus sit.

10. Hoc itaque est illud sacrum secretumque consilium, quod a Patre Filius in Spiritu sancto accipiens, suis, quos novit, per eumdem Spiritum, justificando eos, communicat, et communicando justificat: quando id quisque accipit in sui justificatione, ut incipiat et ipse cognoscere, sicut et cognitus est; cum videlicet datur et ipsi praesentire aliquid de sua ipsius futura beatitudine, quemadmodum ab aeterno latuit in praedestinante, plenius appariturum in beatificante. De qua tamen jam percepta suimet ex parte notitia, interim quidem glorietur in spe, nondum tamen in securitate. Quam miserandi, qui ad tam jucundum justorum consilium, nullum adhuc tenent suae vocationis testimonium! Domine, quis credidit auditui nostro? O utinam saperent et intelligerent! Verum nisi crediderint, non intelligent.

11. Sed habetis et vos, o infelices saeculi male **115** securi amatores, vestrum seorsum a justis consilium. Squama squamae conjungitur, et non est spiraculum in vobis. Habetis, inquam, et vos, o impii, communicatum ad invicem consilium, sed plane adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Etenim si, dicente Scriptura, *Pietas est cultus Dei* , profecto quisquis plus amat mundum quam Deum, impius atque idololatra esse convincitur, colens et serviens creaturae potius quam Creatori. Habentibus autem, ut dictum est, sanctis atque impiis suum ad se quibusque consilium, magnum procul dubio inter utrosque chaos firmatum est. Nam quomodo justus longe se facit a consilio et concilio malignantium, ita nec resurgunt omnino impii in judicio, neque peccatores in consilio justorum. Est quippe justorum consilium, pluvia voluntaria, quam segregavit Deus haereditati suae: est consilium vere secretum, descendens

nimirum sicut pluvia in vellus: est fons signatus, cui alienus non communicat: est sol justitiae, qui timentibus Deum tantum oritur.

12. Porro caeteros advertens propheta in sui siccitate et caecitate remanentes, justorum siquidem imbris et lucis expertes infecundos ac tenebrosos, confusos et aversos, subsannat et notat: *Haec est,* inquiens, *gens quae non audivit vocem Dei sui* **(Jerem. VII, 28)**. Non vultis, o miseri, dicere cum David, *Audiam quid loquatur in me Dominus Deus* **(Psal. LXXXIV, 9)**: utique foris fusi in vanitates et insanias falsas, intimum optimumque non requiritis veritatis auditum. *Filii hominum, usquequo gravi corde? utquid diligitis vanitatem, et quaeritis mendacium?* **(Psal. IV, 3.)** Surdi ad vocem veritatis, ignorantes consilium cogitantis cogitationes pacis, sed et loquentis pacem in plebem suam, et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor. *Jam vos,* inquit, *mundi estis, propter sermonem quem locutus sum vobis* **(Joan. XV, 3)**. Ergo qui hunc sermonem non audiunt, immundi sunt.

13. Caeterum tu, o charissime, huic voci Dei tui, dulciori super mel et favum, si praeparas aurem interiorem, fuge curam exteriorem, ut expedito et vacante interno sensu, dicas et tu cum Samuele: *Loquere, Domine, quia audit servus tuus* **(I Reg. III, 10)**. Vox haec non sonat in foro, sed nec auditur in publico. Secretum consilium, secretum quaerit et auditum. Auditui tuo gaudium pro certo dabit et laetitiam, si sobria auro perceperis. Abrahae praecipitur exire de terra et de cognatione sua, ut videre et possidere mereretur terram viventium **(Gen. XII, 1)**. Jacob relicto fratre et patria Jordanem transit in baculo **(Gen. XXXII, 10)**, et excipitur Rachelis amplexibus **(Gen. XXIX, 11)**. Joseph dominatur

Aegypto **(Gen. XLI)**, mercatione furtiva patri sublatus et patriae **(Gen. XXXVII)**. Ecclesia jubetur, ut concupiscat Rex decorem ejus, oblivisci populum suum, et domum patris sui **(Psal. XLIV, 11, 12)**. Puer Jesus inter cognatos et notos a parentibus quaeritur, nec tamen invenitur **(Luc. II, 44, 45)**. Fuge fratres tuos et tu, si tuam vis invenire salutem. Fuge, inquam, de medio Babylonis, fuge a facie gladii aquilonis. Parati sumus cum panibus occurrere fugienti. Abbatem tuum me nominas; non renuo interim propter obsequium. Obsequium dico, non quod exigam, sed quod exhibeam: sicut *Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, et animam suam dare in redemptionem pro multis.* Verumtamen si dignum judicas, accipe condiscipulum, quem magistrum eligis. Unus sit ambobus magister Christus: et ipse sit epistolae finis, qui finis est ad justitiam omni credenti **(Rom X, 4)**.

EPISTOLA CVIII. AD THOMAM DE SANCTO-AUDOMARO , POST TRANSGRESSIONEM PROMISSIONIS SUAE VENIENDI AD CONVERSIONEM. *Hunc relictis studiis religionem ingredi hortatur, proposito Thomae de Beverla exitu infelici.*

Charissimo filio suo THOMAE, frater BERNARDUS Claraevallis vocatus abbas, in spiritu timoris ambulare.

1. Bene facis agnoscens debitum tuae promissionis, et dilatae reatum solutionis non diffitens: sed volo **116** te non solum quid, sed et cui promiseris, cogitare: nam ego mihi nihil usurpo ex eo quod me coram, et non mihi promissum ipse mecum recolis. Frustra proinde times exprobratum tibi iri a me super frustratoria dilatione, qui testis accitus sum, et non dominus voti . Vidi et gavisus sum; et hoc oro, ut gaudium meum plenum sit: quod non erit, nisi cum fuerit impleta promissio. Terminum posuisti, quem non oportuit transgredi. Transgressus es, quid ad me? tuo domino stas, aut cadis. Mihi sane decretum est pro imminenti periculo non probris, non minis agere tecum, sed monitis; idque quatenus aequo admiseris animo. Si me audieris, bene; si non, ego non judico quemquam: est qui quaerat et judicet; qui enim judicat nos, Dominus est **(I Cor. IV, 4)**. Et hinc tibi plus timendum arbitror ac dolendum, quia non homini, sed Deo mentitus es. Etsi ego tuae, ut vis, verecundiae parco coram hominibus, num illa, quae coram Deo est, impudentia impunita relinquitur? Quid quaeso, rationis habet verecundari ad diem hominis, et vultum Dei non vereri? Nam vultus Domini super facientes mala **(Psal. XXXIII, 17)**. Tu ergo plus times opprobria quam tormenta; et qui trepidas ad linguam carnis, contemnis gladium qui devorat carnes? Haeccine est illa morum pulcherrima compositio, qua informari te scribis scientiae hujus apprehensione, cujus studio et amore sic ferves, ut non verearis sancto proposito praejudicium facere?

2. Sed quaeso te, quod memoriale virtutis, quae laus disciplinae, quis scientiae profectus, vel artis fructus, trepidare timore ubi non est timor, et timorem Domini relinquere? Quam salubrius disceres Jesum, et hunc crucifixum! quam utique scientiam haud facile, nisi qui mundo crucifixus est, apprehendit. Falleris, fili, falleris, si te putas invenire apud mundi magistros, quam soli Christi discipuli, id est mundi contemptores, Dei munere assequuntur. Nec enim hanc lectio docet, sed unctio; non littera, sed spiritus; non eruditio, sed exercitatio in mandatis Domini. *Seminate,* inquit, *vobis justitiam, metite spem vitae, illuminate vobis lumen scientiae* **(Osee, X, 12)**. Vides quia non recte proditur ad lumen scientiae, nisi justitiae germen procedat [*al.* praecedat] ad animam, ex quo formetur granum vitae, et non palea gloriae. Quid ergo? nondum tibi ad justitiam seminasti, nondum spei manipulos messuisti; et veram te praesumis sectari scientiam! nisi forte pro vera supponitur illa quae inflat. Et stultius erras appendens argentum tuum non in panibus, et labores tuos non in saturitate. Obsecro, redi ad cor, et adverte hunc annum [*edit.* annuum], terminum quem tu tibi indulsisti in injuriam Dei, non esse annum placabilem Domino, sed discordiae seminarium, ira fomitem, nutrimentum apostasiae, qui spiritum exstinguat, gratiam intercludat, teporem afferat illum qui Deo solet vomitum provocare.

3. Heu! heu! videris mihi uno spiritu ambulare, sicut et uno censeri nomine, cum altero illo Thoma, olim scilicet praeposito de Beverla, qui cum se similiter nostro Ordini et nostrae domui toto desiderio devovisset, coepit induciari, et ita paulatim refrigescere, donec subita et horrenda morte

praereptus factus de medio est saecularis et praevaricator, et duplo filius gehennae (quod ab eo, si fieri potest, avertat misericors et miserator Dominus!). Exstat epistola, quam ad eum frustra scripsi (Epist. praeced.): nisi quod meam ipsius animam liberavi, denuntians, quod in me fuit, quae oportuit fieri cito. Beatus foret, si me audisset. Dissimulavit: mundus ego sum a sanguine ejus. Verum id non sufficit mihi; quia etsi sim in facto isto securus de me, illa tamen, quae non quaerit quae sua sunt, charitas urget me lugere illum qui securus non exiit, quoniam male securus vixit. O judiciorum Dei abyssus multa! o terribilis **117** in consiliis Deus super filios hominum! Spiritum donavit, quem erat denuo ablaturus, ut esset supra modum peccans peccatum; et gratia subintravit, ut abundaret delictum: quod tamen non fuit culpa dantis, sed addentis praevaricationem. Sui nimirum arbitrii erat, quo male liber liberum habuit constristare spiritum, contemnere gratiam, nec mancipare effectui suggestum Dei, ut posset dicere: *Gratia Dei in me vacua non fuit* **(I Cor. XV, 10)**.

4. Tu si sapis, illius insipientia proderit tibi, et lavabis manus tuas in sanguine peccatoris, et curabis cito absolvere te a laqueo perditionis, me a timore horribili. Ego enim haud secus fero, fateor, aversionem tuam, quam eviscerationem meam: quoniam charissimus factus es mihi, et paterno te amplector affectu. Ea propter ad omnem recordationem tui, animam meam transverberat gladius iste timoris, tanto acerbius, quanto te minus timentem considero. Scio nempe, ubi de talibus legerim: *Cum dixerint, pax et securitas, tunc subitaneus eis superveniet interitus, tanquam in utero habenti, et non effugient* **(I Thess. V, 3)**. Multa autem praesentio imminere tibi pavenda tardanti resipiscere, tanquam multa

expertus, quae o si cognovisses et tu! Crede ergo experto, crede amanti: cui ex altero non falli, ex altero non fallere inesse cognoscis.

EPISTOLA CIX. AD ILLUSTREM JUVENEM GAUFRIDUM DE PERRONA , ET SOCIOS EJUS. *Nobiles juvenes ob religiosae vitae propositum praedicat et ad perseverantiam hortatur.*

Dilectis filiis GAUFRIDO et sociis ejus, BERNARDUS abbas dictus Clarae-Vallis, spiritum consilii et fortitu linis.

1. Sermo qui insonuit, aedificat multos, imo universam laetificat civitatem Dei, ita ut laetentur coeli, et exsultet terra, et omnis lingua glorificet Deum de vestra conversione. Terra mota est, quia coeli distillaverunt a facie Dei Sinai, pluentes istis diebus solito abundantius pluviam voluntariam, quam segregavit Deus haereditati suae. Non apparebit ultra vacua in vobis crux Christi, quemadmodum in multis filiis diffidentiae, qui tardantes converti ad Dominum de die in diem, improvisa morte subtracti, in puncto descendunt ad inferos. Omnino refloruit et nunc quasi de novo lignum in quo pependit Dominus gloriae, qui mortuus est, non tantum pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Ipse, ipse colligit vos, qui diligit vos tanquam viscera sua, tanquam fructum pretiosissimum crucis suae, tanquam dignissimam recompensationem effusi sanguinis sui. Si ergo

gaudent angeli super uno peccatore poenitentiam agente **(Luc. XV, 10)**, quid in tam multis, et illis peccatoribus, qui, quanto illustriores videbantur in saeculo, scientia, genere, juventute, tanto pluribus erant perditionis exemplum? Legeram, *Non multos nobiles, non multos sapientes, non multos potentes elegit Deus* **(I Cor. I, 26, 27)**; at nunc praeter regulam mira Dei potentia talium convertitur multitudo. Vilescit gloria praesens, juventutis flos conculcatur, non reputatur generositas; sapientia mundi stultitia judicatur; non acquiescitur carni et sanguini; parentum et charorum renuntiatur affectibus; favores, et honores, et dignitates reputantur ut stercora, ut Christus lucrifiat. Laudarem vos, si vobis haec accidisse ex vobis cognoscerem: caeterum digitus Dei est iste, mutatio plane dexterae Excelsi. Datum optimum est, et donum perfectum **118,** nec dubium quin descendens a Patre luminum. Idcirco in ipsum omne praeconium jure referimus, qui facit mirabilia solus, qui fecit ne in vobis otiosa jam esset ea, quae apud se est, copiosa redemptio.

2. Quid igitur opus est facto, dilectissimi, nisi ut satagatur quomodo laudabile propositum dignum consequatur effectum? Studete proinde perseverantiae, quae sola virtutum coronatur. Non inveniatur apud vos, Est et Non, ut sitis filii Patris vestri qui est in coelis, apud quem nimirum non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Vos quoque, fratres, in eamdem imaginem transformamini a claritate in claritatem, tanquam a Domini Spiritu, curantes omni vigilantia et ipsi non inveniri leves, instabiles, fluctuantes. Scriptum est enim: *Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis* **(Jacobi I, 8)**; et rursum: *Vae ingredienti terram duabus viis!* **(Eccli. II, 14.)** Et ego, charissimi,

quantum congratulor vobis, tantum gratulor et mihi, qui, ut accepi, dignus habitus sum minister eligi consilii hujus. Et consilium do, et auxilium spondeo. Si videor necessarius, aut certe si dignus judicor, non recuso laborem, non deero pro viribus. Devotus suppono humeros, etsi jam fessos , sarcinae huic, si mihi coelitus imponatur. Laetus et obviis, ut dicitur, manibus excipio cives sanctorum, et domesticos Dei. Quam libens, juxta mandatum propheticum, occurro cum panibus fugientibus a facie gladii, aquam fero sitientibus! **(Isa. XXI, 14.)** Reliqua posui in ore nostri, imo et vestri Gaufridi. Quidquid vobis vice nostra dixerit ille, nostrum non dubitetis esse consilium.

EPISTOLA CX. AD PARENTES EJUSDEM GAUFRIDI CONSOLATORIA. *Non esse cur filium religiosum tanquam perditum lugeant, vel etiam cur delicatulo metuant.*

1. Si filium vestrum Deus facit et suum, quid vos perditis, aut ipse quid perdit? Fit de divite ditior, de nobili generosior, clarior de illustri; et, quod his omnibus majus est, sanctus de peccatore. Oportet autem eum praeparari regno quod sibi paratum est ab origine mundi, atque hujus rei gratia modicum tempus, quod vivere habet, manere nobiscum, donec abrasa spurcitia vitae saecularis, ac terreno deterso pulvere, coelesti mansioni fiat idoneus. Si diligitis eum, gaudebitis utique quia vadit ad Patrem, et talem Patrem. Ipse quidem vadit ad Deum, sed vos non perditis eum; quin potius multos per eum

acquiritis vobis filios. Quotquot sumus in Clara-Valle vel de Clara-Valle ipsum in fratrem, vos in parentes suscipimus.

2. At fortassis metuitis corpori ejus vitae asperitatem, quod nimirum tenerum nostis esse ac delicatum. Caeterum de hujusmodi timore dicitur: *Ibi trepidaverunt timore, ubi non fuit timor* **(Psal. XIII, 5)**. Confidite, consolamini: ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium, quousque de meis manibus excipiat eum Pater misericordiarum et Deus totius consolationis. Nolite ergo lugere, et nolite flere; quia Gaufridus vester festinat ad gaudium, non ad luctum. Ego ero illi pater, ego mater, ego frater et soror. Ego faciam ei prava in directa, et aspera in vias planas: ego ei omnia sic temperabo et sic dispensabo, ut et spiritus proficiat, et corpus non deficiat. Denique serviet Domino in laetitia et exsultatione, et cantabit in viis Domini, quoniam magna est gloria Domini.

119 EPISTOLA CXI. EX PERSONA ELIAE MONACHI AD PARENTES SUOS. *Hortatur eos ne se Deo servire volentem impedire aut retrahere conentur: indignum id fore et frustraneum.*

Charis parentibus suis, INGORRANNO et IVETAE HELIAS monachus, sed peccator, quotidianas orationes .

1. Sola causa, qua non liceat obedire parentibus, Deus est. Ipse enim dicit: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.* Si me vere ut boni, ut pii parentes diligitis; si veram, si fidelem erga filium pietatem habetis: quid me Patri omnium Deo placere satagentem inquietatis, et ab ejus servitio, cui servire regnare est, retrahere attentatis? Vere nunc cognosco quia inimici hominis, domestici ejus **(Michaeae VII, 6)**. In hoc vobis obedire non debeo, in hoc vos non agnosco parentes, sed hostes. Si diligeretis me, gauderetis utique quia vado ad meum atque vestrum, imo universorum Patrem. Alioquin quid mihi et vobis? quid a vobis habeo, nisi peccatum et miseriam? Hoc solum, quod gesto, corruptibile corpus de vestro me habere fateor et agnosco. Non sufficit vobis quod me in hanc saeculi miseriam miseri miserum induxistis; quod in peccato vestro peccatores peccatorem genuistis; quod et in peccato natum, de peccato nutristis: nisi etiam invidendo mihi misericordiam, quam consecutus sum ab eo qui non vult mortem peccatoris, filium insuper gehennae faciatis?

2. O durum patrem! o saevam matrem! o parentes crudeles et impios; imo non parentes, sed peremptores: quorum dolor, salus pignoris; quorum consolatio, mors filii est!. qui me malunt perire cum eis, quam regnare sine eis! qui me rursus ad naufragium, unde tandem nudus evasi; rursus ad ignem, unde vix semiustus exivi; rursus ad latrones, a quibus semivivus relictus sum, sed miserante Samaritano jam aliquantulum convalui, revocare conantur: et militem Christi prope jam rapto coelo triumphantem (quod non in me glorior, sed in eo qui vicit mundum) ab ipso jam introitu gloriae, tanquam canem ad vomitum, tanquam suem ad lutum, ad

saeculum reducere moliuntur! Mira abusio! domus ardet, ignis instat a tergo, et fugienti prohibetur egredi, evadenti suadetur regredi! et hoc ab his qui in incendio positi sunt, et obstinatissima dementia ac dementissima obstinatione fugere periculum nolunt. Proh furor! si vos contemnitis mortem vestram, cur etiam appetitis meam? Si, inquam, negligitis salutem vestram, quid juvat etiam persequi meam? Quare vos non potius sequimini me fugientem, ut non ardeatis? An hoc est vestri cruciatus levamen, si me etiam perimatis: et hoc solum timetis, ne soli pereatis? Ardens ardentibus quod solatium praestare poterit? quae, inquam, consolatio damnatis, socios habere suae damnationis? quodve remedium morientibus, alios videre morientes? Non hoc mihi persuadet dives ille qui, in tormentis desperatus de sui liberatione, rogabat nuntiari fratribus suis ne et ipsi venirent in locum eumdem tormentorum **(Luc. XVI, 28)**, timens procul dubio ex suorum cruciatu augeri suum.

3. Quid ergo? ibo et consolabor lugentem matrem meam mei ad tempus visitatione, ut in aeternum lugeam et me et ipsam sine consolatione? Ibo, inquam, et satisfaciam patri meo irascenti pro mei ad tempus absentia, consolandus et ipse ad tempus de ejus praesentia, ut postmodum et quisque pro se, et uterque pro alterutro inconsolabili desoletur tristitia? An potius exemplo Apostoli non acquiescens carni et sanguini **(Galat. I, 16) 120,** vocem audiam Domini jubentis: *Dimitte mortuos sepelire mortuos suos* **(Matth. VIII, 22)**; et cantabo cum David: *Renuit consolari anima mea* **(Psal. LXXVI, 3)**; et cum Jeremia, *Diem hominis non concupivi, Domine tu scis?* **(Jerem. XVII, 16.)** Quid enim? funes ceciderunt mihi in praeclaris, et coelestis haereditas

praeclara est mihi **(Psal. XV, 6)**; et terrena adulatur promissio, blanditur consolatio carnis! Gustato spiritu, necesse est desipere carnem; affectanti coelestia, terrena non sapiunt; aeternis inhianti, fastidio sunt transitoria. Desinite igitur, parentes mei, desinite et vos frustra plorando affligere, et me gratis revocando inquietare: ne, si adjeceritis nuntios ultra mittere pro me, plus me elongare cogatis. Si autem dimittitis, Claram-Vallem in perpetuum non dimittam. Haec requies mea in saeculum saeculi, hic habitabo, quoniam elegi eam. Ibi pro meis atque vestris peccatis jugiter orabo; ibi precibus assiduis (quod et vos cupitis) impetrabo, si potero, ut, qui ejus amore hoc modico tempore ab invicem separamur, in alio saeculo simul felici et inseparabili societate, in ejus amore vivamus per omnia saecula saeculorum. Amen.

EPISTOLA CXII. AD GAUFRIDUM LEXOVIENSEM . *Dolet eum deserto religionis proposito rediisse aa saeculum; et ad resipiscentiam hortatur.*

1. Doleo super te, fili mi Gaufride, doleo super te. Et merito. Quis enim non doleat florem juventutis tuae, quem laetantibus angelis Deo illibatum obtuleras in odorem suavitatis, nunc a daemonibus conculcari, vitiorum spurcitiis, et saeculi sordibus inquinari? Quomodo qui vocatus eras a Deo, revocantem diabolum sequeris, et quem Christus trahere coeperat post se, repente pedem ab ipso introitu gloriae retraxisti? In te experior nunc veritatem sermonis Domini,

quem dixit: *Inimici hominis, domestici ejus* **(Matth. X, 36)**. Amici tui et proximi tui adversum te appropinquaverunt, et steterunt. Revocaverunt te in fauces leonis, et in portis mortis iterum collocaverunt te. Collocaverunt te in obscuris, sicut mortuos saeculi: et jam parum est ut descendas in ventrem inferi; jam te deglutire festinat, ac rugientibus praeparatis ad escam tradere devorandum.

2. Revertere, quaeso, revertere, priusquam te absorbeat profundum, et urgeat super te puteus os suum; priusquam demergaris, unde ulterius non emergas; priusquam ligatis manibus et pedibus projiciaris in tenebras exteriores, ubi est fletus et stridor dentium; priusquam detrudaris in locum tenebrosum, et opertum mortis caligine. Erubescis forte redire, quia ad horam cessisti. Erubesce fugam, et non post fugam reverti in praelium, et rursum pugnare. Necdum finis pugnae, necdum ab invicem dimicantes acies discesserunt: adhuc victoria prae manibus est. Si vis, nolumus vincere sine te, nec tuam tibi invidemus gloriae portionem. Laeti occurremus tibi, laetis te recipiemus amplexibus, dicemusque: *Epulari et gaudere oportet, quia hic filius noster mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est* **(Luc. XV, 32)**.

EPISTOLA CXIII. AD SOPHIAM VIRGINEM. *Eam praedicat ob spretam mundi gloriam: et expositis religiosarum virginum*

elogiis, privilegiis, praemiis ac ornamentis ad perseverantiam hortatur.

BERNARDUS abbas de Clara-Valle, SOPHIAE virgini, virginitatis servare titulum, apprehendere fructum.

1. Fallax gratia, et vana est pulchritudo: mulier timens Deum, ipsa laudabitur **(Prov. XXXI, 30)**. Condelector, filia, gloriae virtutis tuae, qua fallacem mundi gloriam respuisse narraris. Ipsa quippe digne respuitur; sed quia multi **121** aliter sapientes in ejus aestimatione desipiunt, tu jure laudaris, quia non falleris. Flos feni est, vapor est ad modicum parens. Ipse ejus qualiscunque status, nonne plus anxietatis, quam jucunditatis habet? Dum vindicas, dum defendis, dum invides, dum suspicaris, dum semper ambis quae non habes, et, nonnullis adeptis, acquirendi non tepescit ardor, quae requies in gloria tua? Si qua tamen est, praeterit jucunditas non reditura, et manet anxietas non relictura. Caeterum videas eam quamplurimos non apprehendere, contemnere perpaucos. Cur hoc? Profecto quia necessitas multorum est, virtus paucorum. Paucorum, inquam, paucorum, praesertim nobilium. Denique non multos nobiles, sed ignobilia mundi elegit Deus **(I Cor. I, 26-28)**. Proinde benedicta tu in nobilibus, quae, pro gloria certantibus caeteris, de contemptu gloriae gloriosius sublimaris, et sublimius gloriaris; insignior plane atque illustrior, quod de paucis facta es, quam quod orta de magnis. Illud namque Dei munere tuum est, hoc tuorum. Porro quod tuum est, tanto charius est, quanto rarius. Nam si in viris virtus rara est avis in terris **[JUVEN. Sat. VI]**, quanto magis in femina fragili et nobili? Denique mulierem fortem quis inveniet? **(Prov. XXXI, 10)**. Multo magis quis fortem et

nobilem? Minime quidem Deus est acceptor personarum: nescio tamen quo pacto virtus in nobili plus placet. An forte quia plus claret? siquidem ignobilis, cum caret gloria, non facile liquet utrum quia nolit, an quia non possit habere. Laudo factam de necessitate virtutem; sed plus illam quam eligit libertas, non indicit necessitas.

2. Certent ergo caeterae, quae spem non habent, pro rerum fugacium atque fallacinm vili brevique gloriola: tu spei, quae non confundit, innitere. Tu te, inquam, ei quod breve hoc ac momentaneum tribulationis tuae supra modum in sublime operatur, ponderi gloriae reservato. Quod si tibi exprobraverint filiae Belial, illae quae extento collo, fractis incedunt gressibus, compositae et circumornatae ut similitudo templi; responde: Regnum meum non est de hoc mundo; responde: Tempus meum nondum advenit, tempus autem vestrum semper est paratum: responde: Gloria mea abscondita est cum Christo in Deo; cum autem Christus apparuerit vita mea, tunc et ego apparebo cum ipso in gloria **(Coloss. III, 4)**. Quanquam et si gloriari oportet, potes tu quoque ingenue, potes secure, tantum in Domino. Omitto sane coronam, quam tibi Dominus praeparavit in aeternum. Sileo repromissiones, quae te in posterum manent: quod felix sponsa admittenda es revelata facie speculari gloriam sponsi tui; quod te sibi exhibiturus est gloriosam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi; quod aeternis excepturus amplexibus, ponet laevam sub capite tuo, et dextera illius amplexabitur te. Praetereo locum nominatum, quem virginitatis praerogativa singularem a filiis et filiabus in regno es procul dubio sortitura. Sileo et canticum illud novum, quod virgo cum virginibus singulari nihilominus dulcique

modulamine canitura , laetaberis in ipso, et laetificabis civitatem Dei, cantans, et cursitans, et sequens Agnum quocunqne ierit. Illud siquidem nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quod tibi praeparatum est, et cui te praeparari oportet.

3. Haec ergo praetermitto, quae in futuro reposita sunt tibi: praesentia tantum loquor, ea loquor quae de primitiis spiritus jam tenes, sponsi xenia, arrhas sponsalitias, benedictiones dulcedinis, in quibus te praevenit, quem et subsecuturum, atque quod deest completurum exspectas. Ille, ille in medium veniat summo decore spectabilis, ipsis quoque angelis admirandus ornatus: et proferant si quid simile habent filiae Babylonis, quarum vere gloria in confusione. Induuntur purpura et bysso, et subinde conscientia pannosa jacet: fulgent monilibus, moribus sordent. E contra tu foris pannosa, intus speciosa resplendes, sed divinis aspectibus, non humanis. Intus est quod delectat, quia intus est quem delectat: nisi forte tu dubitas **122** habitare Christum per fidem in corde tuo. Denique *omnis gloria ejus filiae regis ab intus* **(Psal. XLIV, 14)**. Jucundare, filia Sion, et exsulta satis, filia Jerusalem, quia concupivit Rex speciem tuam: si tamen confessionem et decorem induis, amicta lumine sicut vestimento. Nempe confessio et pulchritudo in conspectu ejus. Cujus? Speciosi forma prae filiis hominum; ipsius in quem desiderant angeli prospicere.

4. Audis cui places: ama unde places, ama confessionem, ob quam amaris: ama confessionem, si affectas decorem. Confessioni jungitur decor, jungitur pulchritudo. Habes utrumque: *Confessionem et decorem induisti* **(Psal. CIII, 1)**; et: *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus* **(Psal. XCV, 6)**.

Revera ubi confessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Si peccata sunt, in confessione lavantur: si bona opera, confessione commendantur. Cum mala tua confiteris, sacrificium est Deo spiritus contribulatus: cum Dei beneficia, immolas Deo sacrificium laudis. Bonum animae ornamentum confessio, quae et peccatorem purgat, et justum reddit purgatiorem. Absque confessione justus judicatur ingratus, et peccator mortuus reputatur. A mortuo quippe, tanquam qui non sit, perit confessio **(Eccli. XVII, 26)**. Confessio igitur, peccatoris est vita, justi gloria: et necessaria est peccatori, et justum mihilominus decet. Denique rectos decet laudatio **(Psal. XXXII, 1)**. Serica, et purpura, et tincturarum fucus decorem habent, sed non praebent. Quidquid tale applices corpori, exponit speciem suam, non deponit. Secum denique tollit, cum tollitur ipsum. Porro decor qui cum veste induitur, et cum veste deponitur, vestis procul dubio est, non vestiti.

5. Tu ergo noli aemulari in malignantibus, et mendicantibus pulchritudinem alienam, ubi perdiderint suam. Nativo quippe et interno se produnt decore nudas, quae tanto studio et pretio de diversis et variis speciebus ejus quae praeterit figurae mundi, foris sibi conficere satagunt, unde oculis insipientium appareant speciosae. Indignum tibi judica, formam a pellibus murium, et operibus vermium mutuari. tua tibi sufficiat. Ille est verus propriusque cujusque rei decor, qui nulla interjacente materia per se inest. O quam decenti rubore genas suffundit virgineas ingeniti gemma pudoris! quae inaures reginarum huic comparabuntur? Nec inferioris insigne decoris disciplina praefert. O quam compositum reddit omnem puellaris corporis statum, nedum [*al.* nec non] et

mentis habitum, disciplina! Cervicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguam, gulam frenat, iram sedat, format incessum. Talibus decet pudicitiae vestem distingui margaritis. Istiusmodi circumdata varietate virginitas, cui gloriae merito non praefertur? Angelicae? Angelus habet virginitatem, sed non carnem: sane felicior, quam fortior in hac parte. Optimus et optabilis valde ornatus iste, qui et angelis possit esse invidiosus.

6. Sed adverte et aliud de eodem. Profecto tanto tibi manet tutus, quanto et proprius. Vides nempe auro, argento, lapidibus pretiosis, et omni denique cultu regio non tam ornatas quam oneratas. Vides longas post se trahentes fimbrias, ipsasque pretiosissimas, et densas pulveris nubes excitantes in aera. Non te moveant haec. Illae illa vel in morte deponent: te tua sanctitas non relinquent. Non sunt sua quae portant. Cum interierint, non sument omnia, neque descendet cum eis gloria haec. Mundus, cujus sunt, nudis illis exeuntibus retinebit, eisdem vanis vanas similiter alias seducturus. At vero tuus ille ornatus non sic. Firmissime tibi, ut dixi, manet, propterea tutus, quia tuus. Nullius facile aut cedit injuriis, aut patet insidiis. Adversus hujusmodi nil furis calliditas, nil furentis crudelitas potest. Nec a tineis roditur, nec vetustate corrumpitur, nec consumitur usu. In morte vivit. Nimirum animae res est, non corporis: et ob hoc simul cum anima de corpore abit, non obit cum corpore. Porro animae non habent quid faciant, etiam qui corpus occidunt.

123 EPISTOLA CXIV. AD ALTERAM SANCTIMONIALEM. *Quae sub habitu religioso animum gesserat mundo deditum, eam jam resipiscentem praedicat, et ne gratiam negligat, hortatur.*

1. Magnum est mihi gaudium, quod te ad verum et perfectum gaudium velle tendere comperi, quod non est de terra, sed de coelo; id est, non de hac convalle plorationis, sed de illa quam fluminis impetus laetificat civitate Dei. Et revera illud verum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur; et quod cum possederis, nemo tollet a te: cui comparata omnis aliunde jucunditas, moeror est; omnis suavitas dolor est; omne dulce, amarum; omne decorum, foedum; omne postremo quodcunque aliud delectare possit, molestum. Denique tu mihi testis es in hac re: te ipsam interroga, quia tu tibi familiarius credes. Nunquid non hoc ipsum clamat in corde tuo Spiritus sanctus? An non tibi jam ab ipso, priusquam a me, hujus rei veritas persuasa est? Quando enim tu femina et juvencula, formosa et ingenua, sic fragilem et sexum vinceres et aetatem; sic spectabilem et formam et generositatem contemneres, nisi cuncta quae corporis sensibus subjacent, in illorum jam tibi comparatione vilescerent, quae te interius et confortant ut vincas et delectant ut praeferas?

2. Nec immerito. Modica, transitoria, terrena sunt quae despicis; maxima, aeterna, coelestia sunt quae appetis. Plus dicam, et verum dicam: tenebras deseris, et lucem ingrederis. De profundo fluctuum emergis ad portum; de misera servitute

in felicem libertatem respiras; de morte denique transis ad vitam: siquidem usquemodo tua non Dei voluntate, tua vivens non Dei lege, vivens mortua eras; vivens mundo, mortua Deo; sive, ut verius loquar, nec mundo vivens, nec Deo. Volens quippe sub habitu et nomine religionis instar unius de saeculo conversari, sola Deum a te voluntate repuleras: non autem valens quod stulte volebas, non tu quidem mundum, sed te mundus repulerat. Deum ergo repellens, et a saeculo repulsa, inter duas, ut dicitur, sellas corrueras . Nec Deo itaque vivebas, quia nolebas; nec saeculo, quia non poteras: alteri quidem volens, alteri invita; sed tamen utrique mortua, Sic debet contingere his qui vovent, et non solvunt [*al.* et non reddunt]; qui aliud foris ostentant, et intus aliud appetunt. At vero nunc per Dei misericordiam incipis reviviscere, non peccato, sed justitiae; non saeculo, sed Christo: sciens quia et saeculo vivere, mors est; et in Christo etiam mori, vita. Beati nempe mortui, qui in Domino moriuntur.

3. Ex hoc jam nec votum tuum irritum, nec cassam professionem causabimur: ex hoc jam nec corporis integritas animi corruptione infirmabitur, nec morum pravitate virginitatis titulus obscurabitur: ex hoc jam nec falsum nomen, nec vacuum velamen portabis. Utquid enim hactenus nonna et sanctimonialis vocitata es, quae sub sanctitatis nomine, non tamen sancte conversata es? Cur velum in capite mentiebatur reverentiam, et sub velo petulans oculus exhibebat impudentiam? Caput siquidem gerebas velatum, sed elatum: sub signo verecundiae sermo resonabat inverecundus. Risus immoderatior, incessus lascivior, vestitus ornatior, wimplatae magis quam velatae congruerent. Sed ecce jam vetera Christo auctore transierunt, et nova fieri,

incipiunt omnia, dum cultum exteriorem interiore commutas, et magis vitam quam vestem appetis habere ornatam. Facis **124** quod debes, imo quod jam olim fecisse debueras: nam olim jam voveras. Sed Spiritus, qui, sicut ubi vult, ita et quando vult, spirat, necdum spiraverat. Et idcirco forsitan quod hucusque egisti, excusationem habet. Caeterum si flammantem spiritum, quo nunc recaluit sine dubio cor tuum intra te, et in meditationibus tuis exardescentem ignem divinum jam exstingui permiseris, quid restat, nisi ut te illi servandam noveris igni qui non possit exstingui? Sed exstinguat potius idem Spiritus in te concupiscentias carnales, ne forte ab his praefocato (quod absit!) nuper concepto sancto desiderio, in flammas contingat incidere gehennales.

EPISTOLA CXV. AD ALIAM SANCTIMONIALEM DE MONASTERIO SANCTAE MARIAE TRECENSIS . *Dissuadet ei eremum, quam temere et imprudenter appetebat.*

1. Relatum est mihi te, quasi asperioris vitae desiderio, tuum monasterium velle deserere. Quam rem dissuadentibus tibi atque omnimodis prohibentibus spirituali matri tuae, sive sororibus, cum acquiescere nolles, placuisse tandem nostrum super hoc consilium eligere: ut quidquid ego laudaverim, id tibi credas expedire. Debueras quidem doctiorem ad hoc consilium eligere: quia tamen sic tibi visum est, quod hinc

mihi rectius videtur, non celo. Hoc itaque tuum desiderium ex quo cognitum habui, cogitans atque recogitans quo quidem spiritu conceperis, facile judicare non audeo. Potes namque in hac re zelum Dei habere, ut excusabilis sit tua intentio; sed quomodo secundum scientiam tua talis voluntas impleatur, omnino non video. Cur, inquis? non est sapere, ut opulentiam, ut urbis frequentiam, ut pinguia fugiam et delicias? annon mea mihi pudicitia tutior erit in eremo, ubi in pace cum paucis, aut sola conversans, soli placeam cui me probavi? Nequaquam. Nam volenti perperam agere, et desertum abundantiam habet, et nemus umbram, et silentium solitudo. Malum quippe quod nemo videt, nemo arguit. Ubi autem non timetur reprehensor, securius accedit tentator, licentius perpetratur iniquitas. In conventu vero bona si qua facis, nemo prohibet: malum autem facere si vis, non licet. Mox etenim a pluribus comperitur, arguitur, emendatur: sicut e contrario bonum cum vident, omnes mirantur, venerantur, imitantur. Vides ergo, filia, quod et tua merita immanior in conventu gloria sequitur, et citior culparum correctio: quando ibi sunt, et quibus de bonis exemplum praebeas, et quas de malis offendas.

2. Denique ut ex illa evangelica partitione omnem tibi auferam tui excusationem erroris, aut de fatuis virginibus una es (si tamen virgo es), aut de prudentibus **(Matth. XXV, 1-12)**. Si de fatuis, congregatio tibi necessaria est: si de prudentibus, tu congregationi. Nam si sapiens et probata es, religio certe quae illo in loco noviter innovata nunc ubique laudatur, multum tua discessione infamabitur et infirmabitur, ut timemus. Dicetur quippe quod, bona cum sis, bonum ordinem nequaquam desereres. Quod si fatua cognita es, et recedis, dicemus quod, quia cum bonis male vivere non licet, bonas mala non ferens,

quaeris ubi vivere liceat ut libet. Et merito. Nam ante Ordinis emendationem nunquam, ut aiunt, inde locuta es; at ubi religio crevit, sanctior subito facta, fervore repentino cogitare coepisti de eremo. Agnosco, filia, agnosco, ut nam et tu mecum agnoscas, serpentinum virus, fraudulenti dolum, versipellis astutiam. In nemore lupus habitat. **125** Si sola ovicula umbras nemoris penetras, praeda vis esse lupo. Sed audi me, filia, fidele audi consilium. Sive peccatrix, sive sancta sis, noli te separare a grege; nequando rapiat, et non sit qui eripiat. Sancta es? stude tuo exemplo tuae socias acquirere sanctitatis. Peccatrix es? noli addere peccata peccatis, sed age poenitentiam ubi es: ne discedens cum tui quidem periculo, ut ostensum est, et sororibus scandalum relinquas, et multorum in te provoces detrahentium linguas.

EPISTOLA CXVI. AD ERMENGARDEM QUONDAM COMITISSAM BRITANNIAE . *Affectum sui cordis, et vim religiosae dilectionis suaviter et familiariter insinuat.*

Dilectae in Christo filiae suae ERMENGARDI, quondam eximiae comitissae, nunc humili Christi ancillae, BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, pium sanctae dilectionis affectum.

Utinam sicut chartam nunc praesentem, ita et meam tibi mentem expandere possem! O si legere posses in corde meo,

quod ibi de amore tuo, suo digito Deus scribere dignatus est! certe agnosceres quam nulla lingua vel penna sufficiat exprimere quod in intimis mihi medullis Dei spiritus imprimere potuit. Et nunc quidem praesens sum spiritu, licet corpore absens; sed nec mihi, nec tibi est unde appaream. Est tamen penes te unde possis de me utcunque conjicere, etsi nondum cognoscere, quod dico. Intra ergo cor tuum, et inspice meum; et vel tantum mihi tribue amoris erga te, quantum tibi erga me inesse sentis: ne, si nos quidem minus, te vero amplius amare praesumpseris, eo te nobis praeferre puteris, quo et vincere nos charitate putaveris. Caeterum tuae modestiae est id potius sentire de nobis, ut qui te affecit ita me diligere et eligere ad consilium tuae salutis, aeque affecerit et me in obsequium tuae dilectionis. Tu ergo videris quomodo me tecum retinueris: ego, ut verum fatear, nusquam abs te absque te recedo. Haec tibi interim de via breviter in transitu scribere volui; sperans me majori otio majora missurum, si Deus annuerit.

EPISTOLA CXVII. AD EAMDEM. *Laudat ejus in divino servitio alacritatem, suumque illius videndae desiderium indicat.*

Recepi [*al.* accepi] delicias cordis mei, pacem tui. Laetus sum, quia tu laeta nuntiaris; meque admodum animo reddit incolumem tua innotescens alacritas. Haec nimirum laetitia nil habet de carne et sanguine, cum humilis ex sublimi, ex ingenua ignobilis, pauper ex divite vivas: fratris, filii,

patriaeque destituta solatio. Sine dubio ergo quod in te alacritatis natum est, de Spiritu sancto est. Quippe jamdudum a timore Dei concipiens, parturisti tandem spiritum salutis, foras utique mittente charitate timorem. O quam libentius ista praesens colloquerer, quam scribo absens! Crede mihi, irascor occupationibus, quibus frequenter impediri videor ne te videam: et delector occasionibus, quibus vel interdum expediri videor, ut te videam. Rara quidem datur hujusmodi opportunitas: sed chara, fateor, est mihi vel ipsa raritas. Est enim sane melius videre te vel nonnunquam, quam nunquam omnino. **126** Spero me in proximo venturum ad te, jam nunc praelibans gaudium proxime pleneque futurum.

EPISTOLA CXVIII. AD BEATRICEM NOBILEM ET RELIGIOSAM MATRONAM. *Officiosam ejus charitatem et sollicitudinem commendat.*

Miror tuae devotionis studium, tuae erga nos dilectionis affectum. O bona domina, quid tibi et nobis? unde tanta tibi sollicitudo de nobis? Si filii, si nepotes, si vel aliqua extrema propinquitatis linea tibi juncti essemus, tua crebra beneficia, frequentes salutationes, innumera denique tui amoris insignia, quae quotidie experimur, non tam nobis miranda viderentur, quam ex debito suscipienda. Nunc autem cum genere tantum dominam, non matrem te cognoscamus, non mirum si miramur, sed mirum si satis mirari possumus. Quis enim notorum vel cognatorum nostrorum curam habet de nobis?

quis unquam de nostra salute interrogat? quis, inquam, non dico sollicitus, sed vel memor nostri est in saeculo? Amicis, propinquis, vicinis nostris facti sumus tanquam vas perditum: sola nos oblivisci non potes. Inquiris de esse et statu sanitatis nostrae, de via quam nuper egimus, de monachis, quos ad alium locum transtulimus. De quibus breviter respondeo quod de terra deserta et de loco horroris et vastae solitudinis introducti sunt in abundantiam rerum, aedium et amicorum; in terram denique fertilem, et locum amoenae habitationis. Laetos itaque et in pace reliquimus, laeti nos et in pace reversi sumus; praeter quod ego paucis diebus, sed non parum, febre redeunte, ita ut mori timerem, aggravatus fui. Sed rursum, Deo miserante, cito convalui, ita ut nunc fortiorem sanioremque me sentiam post viam peractam, quam ante inchoatam.

EPISTOLA CXIX. AD DUCEM ET DUCISSAM LOTHARINGIAE . *Gratias agit pro condonatis hactenus vectigalibus, sed caveri cupit, ne gratia principum opera ministrorum intervertatur.*

DUCI et DUCISSAE Lotharingiae, BERNARDUS abbas de Clara-Valle, sic suis ad invicem charis et castis delectari amplexibus, ut solus amor Christi superet in ambobus.

Ex quo coepimus mittere pro nostra necessitate in terram vestram, multam semper invenimus in oculis vestrae dignitatis familiaritatem et gratiam. Benedictionem largitatis vestrae nostris hominibus, cum necesse fuit, liberaliter exhibuistis. Passagium transeuntibus, et si quod est aliud juris vestri debitum, mercantibus libenter dimisistis. De quibus omnibus sine dubio merces vestra multa est in coelis, si tamen verum esse credimus quod Dominus in Evangelio promittit: *Quandiu fecistis uni ex minimis meis, hoc mihi fecistis* **(Matth. XXV, 40)**. Sed quid est quod ministros vestros, quae vos donastis, exigere rursum permititis? dignum est vobis et honorificum, ut quod vobis pro salute animarum vestrarum placuit donare, nemo vestrorum repetere audeat. Si ergo vos (quod absit!) beneficiorum vestrorum non poenitet, donumque quod in beneplacito vestro a vobis saepe recepimus, aeque adhuc ut habeamus, utrique vestrum complacet; jubete ita firmiter et inconcusse teneri, quatenus ultra fratres nostri a nullo **127** ministrorum vestrorum timeant propter hoc disturbari. Alioquin non renuimus Domini nostri sequi exemplum, qui pro se non dedignatus est solvere censum **(Matth., XVII, 26)**, parati et nos libenter quae sunt Caesaris Caesari reddere, et vectigal cui vectigal, et tributum cui tributum **(Rom. XIII, 7)**: praesertim quia juxta Apostolum non tam debemus requirere datum nostrum, quam vestrum lucrum **(Philipp. IV, 17)**.

EPISTOLA CXX AD DUCISSAM LOTHARINGIAE. *Pro beneficiis oblatis gratias agit, et ab iniquo bello eam deterret.*

Gratias agimus Deo pro tam devota voluntate, quam erga ipsum et servos ejus vos habere cognovimus. Quoties enim in corde carnali, terrenis dignitatibus alto, ulla vel minima scintillula coelestis amoris accensa videtur, divinum sine dubio est munus, non hominis virtus. Et nos quidem largitatis vestrae vestris in litteris nobis oblata beneficia gratanter amplectimur; sed cognita illa subita et grandi satis occupatione, qua vos nunc detineri necesse est, conveniens ducimus vestram, quantum vobis placuerit, exspectare opportunitatem. Nemini etenim, quantum in nobis est, vellemus esse oneri, praesertim in iis quae ad Deum pertinent, ubi non dati lucrum, sed dantis fructum magis requirere debemus. Diem itaque nobis, si placet, atque locum rescribendo per hunc nuntium nominate: quo, juvante Deo, praesenti expedita instantia, nostris partibus appropinquare debeatis, et, fratre Widone vobis obviam facto, si quid in terra vestra invenerit quod aptum sit Ordini nostro, promissa vestra expeditius atque alacrius compleatis. Hilarem enim datorem diligit Deus **(II Cor. IX, 7)**. Aut si forte non placet vobis dilatio, et hoc notificate; quia parati sumus in hac re, quantum ratio patitur, vestrae obtemperare voluntati. Ore vestro Ducem salutamus: et tam ipsum quam vos admonemus ut, si castrum, pro quo guerram facturi estis, vestri juris non esse noveritis, pro Dei amore relinquatis. Scriptum quippe est: *Quid prodest homini si mundum universum lucretur, se autem perdat, et detrimentum sui faciat?* **(Matth. XVI, 26.)**

EPISTOLA CXX. AD DUCISSAM BURGUNDIAE . *Offensam Hugoni placare nititur, et assensum in conjugium quoddam ab ea exposcit.*

Vestrae dignationis specialis familiaritas, quam erga nos pauperes homines habere videmini [*al.* dignamini] eo usque progressa est, ut quisquis Dignitatem vestram se habere sentit infensam, per nullum facilius quam per nos confidat redire in gratiam. Hinc est quod dudum, Divione cum essem, Hugo de Besua multis me precibus ad placandam sibi vestram, quam meruerat, indignationem applicavit; et ut conjugio de filio suo, quod, vobis quidem non placitum, sed sibi, ut putat, commodum irretractabiliter facere statuerat, amore Dei et nostro assensum praeberetis: cujus rei causa ecce **128** nunc rursus tam suis quam suorum precibus aures nostras pulsare curavit. Et nos quidem utilitate. illius terrenas non valde curamus; verumtamen quia res, ut ipse dicit, ita in arcto posita esse videtur, quatenus nisi cum ipsius perjurio nequaquam possit obviari conjugio, hoc vobis intimare conveniens duximus, quia grandis debet esse utilitas, quam Christiani et vestri hominis legalitati praeponere debeatis. Neque enim et perjurus esse et legalis simul manere poterit. Quanquam etiam vobis non solum nullum lucrum, sed et multum videamus ingruere periculum, si quos fortassis Deus conjungere disposuit, per vos disturbari contigerit. Suam gratiam adjiciat Dominus super vos et super filios vestros, nobilissima, mihique in Christo dilectissima domina. Ecce nunc tempus

acceptabile, ecce nunc dies salutis: erogate vestrum frumentum pauperibus Christi, ut in aeternum cum usura recipiatis.

EPISTOLA CXXII HILDEBERTI TURONENSIS ARCHIEPISCOPI AD BERNARDUM ABBATEM . *Bernardi fama nominis et sanctitatis permotus, familiaritatem ejus expetit.*

1. Balsamum ex odore suo, et arborem ex fructu cognosci, paucos credimus ignorare. Sic et nobis ex opimone tua, charissime frater, innotuit quam sis et ad sanctimoniam compositus, et integer ad doctrinam. Cum enim locorum interstitio longius a te separemur, ad nos tamen usque pervenit quam jucundas noctes cum tua Rachele ducas, quae progenies ex Lia tibi exuberet, quam totum te exhibeas et cultorem virtutis, et hostem carnis. Non alium loquuntur te, quicunque loquuntur nobis de te. Talis est odor olei effusi nominis tui, talia jam tuorum praemia meritorum. Has ex agro tuo spicas ante supremam colligis messionem. In hac enim vita quaedam merces virtutis est conspicuum et immortale testimonium. Hoc ipsa sibi comparat, hoc sibi ipsa custodit. Hujus splendor non minuitur invidia, non exterioribus studiis adjuvatur. Quippe bonorum existimatio, sicut falsis delationibus auferri non potest, ita nec adulatoriis favoribus acquiri. Penes ipsos est, eam vel ubertate virtutum proficere, vel defectu minorari. Sane de celeberrima opinione tua spes in sinu Ecclesiae

reposita est, eam minime casuram, quoniam fundata creditur supra firmam petram.

2. Ex ea nos, tuam edocti devotionem, desiderio desideravimus in sacrarium familiaritatis tuae recipi; ibique recordatione tecum esse, ubi teipsum furatus colloquiis mortalium, pro mortalibus loqueris cum Rege Angelorum. Porro huic desiderio nostro N. Trecensis archidiaconus plurimum adjecit, vir moribus et litteratura conspicuus. Eum tibi censeremus commendandum, nisi constaret illos, quos tua dignaris gratia, commendatione alia non egere. Si nescis, illius etiam attestatione didicimus te in Ecclesia esse, qui ad eruditionem virtutis et exemplo sufficias, et verbo. Caeterum ne litteris prolixioribus onereris, scripto ponimus finem, supradictae petitioni, donec **129** exaudiri mereamur, finem minime posituri. Quid autem ex hoc animi geras, doceri deprecamur tuarum recursu litterarum.

EPISTOLA CXXIII . RESCRIPTUM ABBATIS BERNARDI AD HILDEBERTUM TURONENSEM ARCHIEPISCOPUM. *Laudes laudibus rependit.*

Bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum. Scripta gloriae tuae, imo et meae, satis libenter accepi, vir totius reverentiae, tenens in illis unde te non immerito glorificem, et ipse non immerito glorier. Siquidem gloria nostra haec est, tuae Sublimitatis dignatio, tua nostrae reputatio parvitatis. Nempe in alto non altum sapere, sed

humilibus consentire, nil Deo charius, nil rarius apud homines. Quis sapiens, nisi qui Sapientiae consiliis acquiescit? ait autem: *Quanto major es, tanto humilia te in omnibus* **(Eccli. III, 20)**. Hoc tu mihi exhibuisti, minori major, senior juniori. Possem proinde et ego tuam probatam sapientiam non indebitis efferre laudibus, et forte justioribus his quibus me dignata est ipsa. Quippe interest ad dandam rerum certitudinem, quid incerta jactet opinio, quidque opus evidens reddat indubitatum. Quod autem certius probamus, hoc et praedicamus securius. Quae ergo ad me de me tibi scribere placuit, videris tu unde probaveris: ego laudum tuarum argumentum teneo minime dubium ipsas mei laudatrices litteras tuas; in quibus alium fortasse delectet eruditionis insigne, sermo suavis et purus, oratio luculenta, gratum laudabileque compendium: mihi vero prae his illa ducitur miranda humilitas, qua tantillum tantus praevenire curasti, et obsequio salutandi, et praeconio praedicandi, et precandi reverentia. Sane, quod ad me attinet, lego de me in litteris tuis, non quod sum, sed quod esse vellem, et quod non esse pudet. Verumtamen quod sum, tuum est: et si quid melius Dei unquam munere fuero, tuum fore confidito, reverendissime atque amantissime Pater.

EPISTOLA CXXIV . AD EUMDEM HILDEBERTUM, QUI NONDUM RECEPERAT DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM *Hortatur ut Innocentium, in Gallia ob*

schisma Petri Leonis exsulem, uti legitimum pontificem agnoscat.

Magno sacerdoti, et excelso in verbo gloriae HILDEBERTO, Dei gratia Turonensium archiepiscopo, BERNARDUS Clarae-Vallis abbas dictus, in spiritu ambulare, et spiritualiter omnia examinare.

1. Ut verbis vos propheticis alloquar: *Consolatio abscondita est in oculis, quia mors dividit inter fratres* **(Osee XIII, 14)**. Quidam enim juxta Isaiam videntur foedus percussisse cum morte, et cum inferno fecisse pactum **(Isai. XXVIII, 15)**. Ecce namque christus Domini iste Innocentius positus est in ruinam et in resurrectionem multorum. Nam qui Dei sunt, libenter junguntur ei: qui autem ex adverso stat, aut Antichristi est, aut Antichristus. Cernitur abominatio stare in loco sancto, quem ut obtineret, incendit ignis sanctuarium Dei. Persequitur Innocentium, et cum eo omnem innocentiam. Fugit ille nimirum a facie Leonis, sicut dicit propheta: *Leo rugiet, quis non timebit?* **(Amos III, 8.)** Fugit secundum praeceptum Domini dicentis: *Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam* **(Matth. X, 23)**. Fugit, et in hoc vere virum se apostolicum probans, quod apostolica sese forma insignierit. Nec enim Paulus erubuit in sporta demitti per murum, et sic effugere manus quaerentium animam suam **(Act. IX, 25)**. Suffugit autem non parcens vitae suae, sed dans locum irae: non **130** ut mortem evaderet, sed ut vitam acquireret. Merito Ecclesia Innocentio concedit ipsius vicem, quem per eadem vestigia gradientem cernit.

2. Nec sane otiosa fuga Innocentii. Laborat quidem, sed honestatur in laboribus suis. Pulsus Urbe, ab orbe suscipitur. A finibus terrae occurritur cum panibus fugienti, etsi furor Semei, Gerardi Engolismensis, nondum ex toto quiescat maledicere David. Velit, nolit peccator qui videt et irascitur, magnificatur in conspectu regum, portans coronam gloriae. Nunquid non omnes principes cognoverunt quia ipse est vere Dei electus? Francorum, Anglorum, Hispanorum, et postremo Romanorum rex, Innocentium in papam suscipiunt, et recognoscunt singularem episcopum animarum suarum. Solus adhuc ignorat Achitopel suum jam patefactum ac dissipatum consilium **(II Reg. XVII)**. Frustra molitur miser super populum Dei malignare consilium, et cogitare adversus sanctos sancto firmissime adhaerentes, et contemnentes curvare genua ante Baal. Nulla fraude praevalebit parricidae suo obtinere regnum super Israel et super civitatem sanctam, quae est Ecclesia Dei viventis, columna fidei, et firmamentum veritatis. Funiculus triplex difficile rumpitur **(Eccle. IV, 12)**. Electio meliorum, approbatio plurium, et, quod his efficacius est, morum attestatio, Innocentium apud omnes commendant, summum confirmant pontificem.

3. Ad quod sane et vestra, Pater, exspectatur, sicut pluvia in vellus, vel sera sententia. Non improbamus tarditatem, quae gravitatem redolet, levitatis abolet notam. Nam et Maria non statim respondit angelo salutanti, prius cogitans qualis esset illa salutatio **(Luc. I, 29)**: et Timotheo praecipitur nemini cito manum imponere **(I Tim. V, 22)**. Dico tamen ego notus pontifici: Ne quid nimis; dico ut familiaris et notus: *Non plus sapere quam oportet sapere* **(Rom. XII, 3)**. Pudet, fateor, quod serpens vetustissimus nova audacia, relictis

insipientibus mulieribus, etiam robur pectoris vestri visus est attentare, et tantam Ecclesiae columnam ausus concutere. Confidimus autem quia, etsi concutit, non dejicit: quoniam amicus sponsi stat, et gaudet ad vocem sponsi **(Joan. III, 29)**, vocem exsultationis et salutis, vocem unitatis et pacis.

EPISTOLA CXXV. AD MAGISTRUM GAUFRIDUM DE LORATORIO . *Operam ejus requirit in asserendo pontificatu Innocentii adversus schisma Petri Leonis.*

1. Odor in flore, in fructu sapor requiritur. Odore provocati, charissime frater, olei effusi nominis tui, cupimus et ex fructu operis cognoscere te. Non enim nos tantum, sed ipse quoque qui nullius eget Deus, opus tamen habet hoc in tempore opere tuo, si non dissimulas. Gloriosum tibi est Dei esse posse coadiutorem: posse et non esse. damnosum. Porro autem gratias habes apud Deum et homines, habes scientiam, habes spiritum libertatis, habes verbum vivum et efficax, et sale conditum: nec oportet te pro tantis viribus sponsae Christi deesse in tanto discrimine, cum sis amicus sponsi. Amicus siquidem in necessitate probatur. Quid enim? tu tibi quiescis, et mater tua Ecclesia graviter conturbatur? Habuit sua tempora quies, et sanctum otium hactenus sua negotia licenter libenterque exercuit. Tempus faciendi nunc, quia dissipaverunt legem. Bestia illa de Apocalypsi, cui datum est os loquens blasphemias, et bellum gerere cum sanctis **(Apoc. XIII, 5-7)**, Petri cathedram occupat, tanquam leo paratus ad

praedam. Altera quoque bestia juxta vos subsibilat, sicut catulus habitans in abditis. Illa ferocior, ista callidior, pariter convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus christum ejus. Demus operam cito dirumpere vincula eorum, et projicere a nobis jugum ipsorum.

131 2. Nos in nostris partibus, una cum aliis Dei servis divino igne accensis, Deo cooperante laboravimus in conveniendo populos in unum, et reges ad dirumpendum [*al.* diripiendum] pravorum consensum, ad destruendam omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. Nec infructuose. Alemanniae, Franciae, Angliae, Scotiae, Hispaniarum et Jerosolymorum reges, cum universo clero et populis, favent et adhaerent domino Innocentio, tanquam filii patri, tanquam capiti membra, solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Merito autem illum recipit Ecclesia, cujus et opinio clarior, et electio sanior inventa est, nimirum eligentium et numero vincens, et merito. At tu, frater, quid adhuc negligis? quousque vicino serpente tua male secura dormitat industria? Scimus quidem te filium pacis nulla posse ratione induci deserere unitatem: sed profecto non sufficit, nisi et defensare, atque ipsius quoque turbatores totis viribus debellare studueris. Nec quietis timeas detrimentum, quod non parvo tuae gloriae incremento recompensabitur, si fera illa vicina vobis tuo studio mansuescat, vel obmutescat, et tantam Ecclesiae praedam, comitem dico Pictavensem , in manu tua Dei pietas de ore Leonis eripiat.

EPISTOLA CXXVI. AD EPISCOPOS AQUITANIAE CONTRA GERARDUM ENGOLISMENSEM

[*al.* EGOLISMENSEM] . *Causam Innocentii, ut legitimi pontificis, egregie tuetur adversus Gerardum Engolismensem, schismatici partes agentem cujus mores depingit, et subterfugia eludit.*

Dominis et Patribus honorandis, Lemovicensi, Pictavensi, Petragoricensi et Santonensi, Dei gratia episcopis sanctis, frater BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, constantiam in adversis.

1. Virtus in pace acquiritur, in pressura probatur, approbatur in victoria. Tempus est quo vestra, si qua est, nec latere jam nec torpere sinatur, reverendi et merito suspiciendi patres. Hostilis siquidem gladius, qui universo Christi corpori mortem denuo nunc temporis intentare videtur, vestris potissimum cervicibus imminet, et in vos eo acrius, quo cominus debacchatur: ita ut quotidianis assultibus, aut resistere fortiter, aut turpiter, quod absit! cedere compellamini. Nam is qui amat primatum gerere inter vos, Diotrephes, non recipit vos ; nec enim agnoscit eum, quem tota vobiscum amplectitur Ecclesia venientem in nomine Domini. Non hunc, inquam, sed qui venit in nomine suo, illum recipit. Nec mirum. Et ipse nempe infatigabilis ad nomen grande multum anhelat, etiam in hac aetate. Nec sane falsa vel

incerta opinione ducor notare hominem super vanitate istiusmodi, sed de ore suo ipsius eum judico. In litteris siquidem quas nuper ad cancellarium scripsit familiares, nonne legationis sese et onere et nomine honorari tanto indignius supplicat, quanto humilius? Utinam tamen obtinuisset! Minus forsan nocuisset potita votis ambitio, quam frustrata. Tunc quippe soli, aut pene soli obesset sibi: nunc vero saevit in orbem. Vides quid facit amor gloriae? Legatio, sarcina gravis, humeris praesertim senilibus: quis nesciat? Et tamen homini senissimo gravior videtur poena, reliquum id breve dierum suorum vivere sine hac poena.

2. Sed forte causabitur se de suspicione judicari, et nos temeritatis arguet, qui de occultis suis reprehendimus quod non probavimus. Fateor, suspiciosus sum in hac parte: et nescio an vel simplicissimus quis secus sentire possit, quippe in tam manifesta conjectura. Ut enim simplicem referam breviter actionem, primus, aut inter primos scribit papae Innocentio: **132** legationem postulat, non obtinet. Indignatur, resilit ab illo, transit ad alium, ipsius se esse legatum gloriatur. Quod si aut ab illo ante non poposcisset, aut postmodum non accepisset ab isto, credi poterat alium quemcunque habuisse in praevaricatione intuitum, etsi non rectum aliquem: nunc autem excusationem non habet de ambitione sua. Denique ponat etiam nunc legati vel vacuum nomen (nam opus amisit), et ego quidem hac suspicione carebo, si potero. Si non, suspicabor invitus, et me intemperantiae reprehendam. Verum difficile persuadebitur ei, ego scio. Nimirum homo, diu magnus habitus inter suos, videri seipso inferior erubescit. Agnoscitur is, quem Scriptura loquitur, *pudor adducens peccatum* **(Eccli. IV, 25)**. An non

grande peccatum et delictum maximum, superba ista verecundia, qua terram et cinerem pudet, non dico subjici, sed non dominari?

3. Propter hoc ergo reliquit homo suum illum patrem sanctum Innocentium (sic enim nominabat), et matrem suam sanctam Ecclesiam catholicam; et adhaeret schismatarchae suo, et sunt duo in vanitate una. Percusserunt foedus ad invicem, et super populum Dei malignaverunt consilium. Squama squamae conjungitur, et spiraculum non est in eis **(Job XLI, 7)**. Iste illum papam, ille hunc vicissim legatum scriptitat, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum. Invicem se consolantur, tuentur, commendant; quisque tamen pro se, non pro invicem. Nimirum homines sunt seipsos amantes. Pari quidem studio convenerunt adversus Dominum, et adversus christum ejus; sed plane intentionibus non cohaerent. Quaerit magis ex alterutro uterque profecto quae sua sunt, idque, quod audere nefarium est, in haereditate Christi. Quid nisi ante oculos vestros conantur, si patimini, proscribere Christum? Jam novos apud vos suo papae cudit legatus episcopos , ne soli sit sibi papa. Nec mortius successores, sed vivis invasores tyrannica fretus potentia superintrudit, nactus scilicet de malitia principum occasionem, qui suarum civitatum episcopos odio persequuntur iniquo. Sic sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentes. Per tale ostium intrat in ovile ovium.

4. Nunquid autem gratis talia legatus actitat pro papa suo? En ille totam, ut is gloriatur, Franciam atque Burgundiam legationi ejus antiquae superaddidit. Potest et adjungere, si vult, Medos et Persas, et medios fines Decapoleos. Quare non et ultra Sauromatas, et quemcunque denique locum calcaverit

pes suus, suus sit, quo vel vacuis nominibus glorietur? O homo non minus sine fronte, quam sine mente; nec Dei memor timoris, nec suae honestatis! Putat se non videri, cum sit subsannatio et et illusio omnibus qui in circuitu ejus sunt. Merito quidem. Certe enim pro foro, sacrario utitur: et instar hominis negotiatoris quaeritantis lucra sua, et modo hunc, modo illum explorantis venditorem, ut ab illo demum emat quod amat, a quo vilius impetrare valuerit; ita iste sollicite sibi ecclesiasticam dignitatem hinc inde perquirens, eum tandem pro suo arbitrio delegit habere papam, qui se legatum esse consenserit. Ergo nisi legatus tu fueris, Roma papam habere non poterit? Unde hoc tibi privilegium in Ecclesia Dei? Quis nam tibi hanc concessit in Christi haereditate praerogativam? Nunquid tu haereditate possides sanctuarium Dei? Donec enim in obtinenda pudenda et impudenti petitione spes tibi ulla promerendi domini Innocentii gratiam esse potuit, sanctus ille, te scribente, et papa fuit. Quomodo ergo nunc schismaticum criminaris? Nunquid cum eadem vana spe tua, illius simul et sanctitas evanuit, et papatus? Mirum quod potuit ita in brevi dulce et amarum ex eodem fonte procedere. Heri catholicus, et sanctus, et summus pontifex: hodie nequam, schismaticus, et turbator. Heri pater **133** Innocentius, hodie Gregorius diaconus Sancti Angeli. Itaque uno quidem ex ore, sed corde profecto duplici contraria processere. Labia dolosa in corde, et corde locuta sunt. Sed enim homo cui cor et cor diverberat conscientiam, et Est et Non divaricat linguam, putas quia timor ei in mente sit, aut in fronte pudor? Male autem, juxta Apostolum, providet bona coram Deo et hominibus **(II Cor. VIII, 21)**, qui more illius iniqui judicis, nec Deum timet, nec hominem reveretur **(Luc. XVIII, 2)**.

5. Et certe ambitio, cum prorumpit in impudentiam, efficaciam perdit: et cum improbus affectus se aperit, perit effectus. Ambitio, mater hypocrisis, latebras amat et tenebras; lucis impatiens est. Ambitio, spurcum vitium, in imo jacet: videt tamen omne sublime, sed videri ipsa refugit. Nec mirum. Optato namque necesse est careat, nisi caveat arbitros. Quo enim gloria plus affectatur, eo minus apprehenditur, ubi deprehenditur affectari. Quid denique tam inglorium, quam gloriae cupidum deprehendi, praesertim inter episcopos? Nec simplicem sane Christianum gloriari oportet, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi. Inclytus erit ambitiosus, quandiu in nocte versabitur; et donec turpis lucri negotium perambulabit in tenebris, poterit hypocrita justus sanctusque videri, sed oculo qui videt in facie. At ubi forte foras mittit impudentia vel imprudentia [*al. male,* impudenti *vel* imprudenti] quod latet in conscientia, nonne intemperans appetitus apparet ad confusionem procacior, quam promptior ad gloriam? Sic revera, sic probatur quod legitur: *Gloria in confusione eorum qui terrena sapiunt* **(Philipp. III, 19)**; et illud: *Si ego gloriam meam quaero, gloria mea nihil est* **(Joan. VIII, 54)**. Impleturque in illo qui ejusmodi est, quod Propheta sanctus imprecatur, nisi fallor, hypocritis, *Fiant,* inquiens, *sicut fenum tectorum, quod priusquam evellatur, exaruit* **(Psal. CXXVIII, 5)**. Non adeo periit pudor a mortalibus, ut nuda impudensque vel ab ipsis honoretur ambitio, praesertim in sene et sacerdote, quem eo magis profecto puerilis ista dedecet vanitas, quo eum major gravitas, majorque decet sanctitudo: et si in facie benedicitur ab adulante, sed a tergo subsannatur ab omnibus. Est sobria quaedam, et quodammodo oculata [*al.* occulta] ambitio, moliens saltem caute, etsi non caste. Si valet proficere, clam

negotia sua curat. Sin vero, manet in se, et pudoris umbram non deserit. Equidem talis, etsi Deum nondum metuit ad salutem, pro ingenita tamen verecundia honestatem interim retinet, quod homines reveretur et publicum erubescit.

6. Caeterum quaenam ista praeceps est, et frontosa libido dominandi, ut pro obtentu vix annuae (quod certe palam est) legationis, primo quidem suo nec parcat senio, nec deferat sacerdotio: deinde nec lateri Salvatoris, quod in aqua et sanguine colligendi in fidei unitate populi protulit redemptionem, ut quisquis tentaret dividere quos ille colligeret, et inde redimeret; probaret sese non christianum, sed antichristum, reus mortis et crucis Christi? O impatiens et effrenis turpis quaestus cupiditas! o ardor intemperans! o caeca et pudenda ambitio! Aperte prius frontoseque, ut jam dixi, et ipse, proh pudor! non diffitetur, addit indigna satis petitione tentare Catholicum: dolensque repulsam, incunctanter ad schismaticum refugit; et accepta de manu sacrilega male cupita potestate, latus denuo Domini gloriae crudeliter confodere non veretur. Dividit nempe Ecclesiam, pro qua illud est in cruce divisum, visurus procul dubio et ipse in quem transfixerit. Cognoscetur profecto Dominus judicia faciens, qui nunc injuriam patiens ignoratur. Cum enim coeperit facere judicium omnibus injuriam patientibus, et arguere in aequitate pro mansuetis terrae; putas avertere poterit aurem a charissima sponsa sua, cum clamaverit stans adversus eos qui se angustiaverunt? Non: omnino non poterit non audire plangentem: *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt* **134** *et steterunt; et qui juxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebant qui quaerebant animam meam* **(Psal. XXXVII, 12,**

13). Quomodo namque non recognoscet os de ossibus suis, et carnem de carne sua, imo vero jam quodammodo spiritum de spiritu suo? Quasi non ipsa sit dilecta illa, cujus concupivit decorem, cujus formam induit, cui se mirabili dignatione castis atque individuis devinxit amplexibus, ita ut essent duo in carne una: unum in uno spiritu quandoque futuri! Nam etsi cognoverat secundum carnem Christum, sed tunc jam non recognoscet: quia spiritus ante faciem ejus Christus Dominus, cui adhaerens unus spiritus erit, cum absorpta morte in victoria, quod infirmnm de carne est, in virtute spiritns convaluerit; cum exhibuerit eam sibi Sponsus gloriae gloriosam columbam suam, perfectam suam, formosam suam, non habentem maculam peccati, neque rugam corruptionis, aut aliquid hujusmodi.

7. Dum libenter in his immoror, pene coepti immemor factus sum, ita cupiens redimere tempus, quoniam dies mali sunt. Excedentem devotio levat. sed revocat zelus: et ubi rapior, ibi et cogor recidere, et plangere dolorem meum. Audet (quod et flens dico) inimicus crucis Christi suis sedibus pellere sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quae aperuit os suum in blasphemias, blasphemare nomen Dei, et tabernaculum ejus **(Apoc. XIII, 6)**. Altare contra altare erigere tentat, confundere fasque nefasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur ; amovere catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circuit mare et aridam, ut faciat unum episcopum; et cum fecerit, facit eum filium gehennae duplo quam se. Quaenam vero putas est tanti causa furoris? Non alia sane, nisi quod displicet mortalibus angelica illa partitio, qua gloria Deo, pax

hominibus nuntiatur; et dum gloriam usurpant, turbant pacem. Solus gloriam meretur, qui facit mirabilia solus, sicut dicit Apostolus: *Soli Deo honor et gloria* **(I Tim. I, 17)**. Porro autem cum nostro genere bene agitur, si datur frui pace Dei, pace cum Deo, et quidem feliciter et misericorditer. Quonam ergo modo stabit pax hominum coram Deo, vel cum Deo, si Deo non potest apud homines esse tuta sua gloria? O stulti filii Adam, qui contemnentes pacem, et gloriam appetentes, et pacem perdunt, et gloriam! Ob hoc denique et nunc Deus ultionum commovit terram, et conturbavit eam: ostendit populo suo dura, potavit nos vino compunctionis.

8. Velimus, nolimus, impleri quandoque necesse est veritatem Spiritus sancti, fierique illam quae prophetico spiritu praenuntiata legitur in Scripturis discessio **(II Thess. II, 3)**: sed vae homini per quem venit! Melius erat ei, si natus non fuisset homo ille. Quis vero ille, nisi homo peccati qui super electum a catholicis catholicum, et canonice, locum sanctum invasit, quem tamen, non quia sanctus, sed quia summus est, affectavit? Invasit, inquam, invasit armis, igne, pecunia, non vitae merito vel virtutum: pervenit in quo stat, et stat in quo pervenit. Nam illa quam jactat juratorum suorum non electio sed factio, umbra tantum fuit, et occasio, et velamentum malitiae. Dici potest electio, sed impudenter, sed mendaciter. Stat quippe sententia ecclesiastica et authentica, post primam electionem non esse secundam. Celebrata proinde prima, quae secundo praesumpta est, non est secunda, sed nulla. Nam etsi quid minus forte solemniter, minusve ordinabiliter processit in ea quae praecessit, ut hostes unitatis contendunt; numquid tamen praesumi altera debuit, nisi sane priore prius discussa ratione, cassata judicio? Eapropter qui

se super ingerere festinant, quique temerario temere manus imponere nihilominus acceleraverunt, Apostolo prohibente, *Nemini cito manum imponas* **(I Tim. V, 22)**; ipsi procul dubio majus peccatum habent, ipsi auctores **135** schismatis, ipsi grandis militiae hujus principes exstitere.

9. Caeterum nunc judicium expetunt, quod ante exspectasse [*al.* expetiisse] debuerant: et quam suo loco oblatam tenuerant, tandem justitiam offerunt, ut videlicet si recusetur, justi vos videamini: si recipiatur, litigantibus inter se partibus, dilatio redimat tempus, et interim fiat aliquid. An de vestra justitia desperatis, et damnum jam crescere non timetis, quemcunque causa exitum sortiatur? Quidquid, inquiunt, hactenus factum sit, modo quaerimus audientiam: judicium sumus subire parati. Tergiversatio est. Quid in omni impio conatu vestro vobis relinquitur aliud, quod afferre queatis ad seducendum simplices, ad armandum malevolos, ad vestram ipsorum palliandam malitiam? Si hoc non diceretis, quid diceretis? Caeterum jam Deus judicavit quod sero repetit homo: judicavit autem operis evidentia, non decreti sententia. Numquid Dei judicium audeat humana temeritas retractare? Quid si causetur et clamet per prophetam Deus, Tulerunt homines a me judicium? Non est consilium contra consilium Domini: velociter currit sermo ejus, in conveniendo populos in unum et reges, ut domino papae Innocentio serviant et obediant. Quis revocabit? Dei esse judicium senserunt et consenserunt Galterius Ravennas, Hildegarius Terraconensis , Norbertus Magdeburgensis, Conradus Salseburgensis, archiepiscopi. Dei esse judicium cognoverunt et acquieverunt episcopi, Equipertus Monasteriensis, Hildebrannus

Pistoriensis, Bernardus Papiensis, Landulfus Astensis. Hugo Gratianopolitanus, Bernardus Parmensis . Horum gloria specialis et praecipua sanctitas, et auctoritas etiam hostibus reverenda, facile nobis, qui minorem et meriti et officii tenemus locum, aut errare secum, aut sapere persuasit. Taceo multitudinem caeterorum, Tusciae, Campaniae, Longobardiae, Germaniae, et Aquitaniae, Galliarum denique et Hispaniarum omnium, necnon et universae Orientalis Ecclesiae, tam archiepiscoporum, quam episcoporum, quorum nomina sunt in libro vitae, sed epistolae brevitas non admittit .

10. Hi omnes unanimes, non conducti pecunia, non seducti fallacia, non illecti privato carnis vel cognationis amore, non timore compulsi potentiae saecularis, sed Dei procul dubio voluntatem, sicut non ignorantes, ita nec dissimulantes, Petrum Leonis ingenue refutaverunt, ac secure Gregorium in papam Innocentium susceperunt. Nostratum sane nemo ex nomine in his expressus est litteris: quia et omnes compendium non fert, et aliquorum invidiosa designatio adulationis notam non effugit. Non autem debeo praetermittere sanctos, qui mundo mortui, Deo melius vivunt: quorum vita abscondita est cum Christo in gloria, ubi certe studiose inquirunt, et non dubie inveniunt beneplacitum **136** Dei, qui solliciti sunt quomodo placeant ei. Itaque Camaudulienses , Vallambrosani, Cartusienses, Cluniacenses , et qui de Majori-Monasterio sunt , mei quoque Cistercienses , Cadumenses , Tironenses , et Saviniacenses ; universitas denique et unanimitas fratrum, tam clericorum quam monachorum regularis vitae probataeque conversationis, sequentes episcopos, tanquam greges pastores

suos, Innocentio firmiter adhaerent, sincere favent, humiliter parent, verum apostolorum successorem fideliter recognoscunt.

11. Quid reges et principes terrae? Nonne in eodem spiritu, una cum subjectis sibi plebibus, Innocentium pariter amplectuntur, confitentes et ipsi papam et episcopum animarum suarum? Quis postremo in quocunque ordine vitae illustris et boni nominis homo idipsum non sapit? Et tamen adhuc isti, nescio qua contentiosa importunitate et importuna contentione, reclamant. Vocant in causam orbem, et cum sua paucitate universitatem flagitant judicari: et qui praejudicaverant in electione, de confirmatione rejudicare contendunt; tunc praepropere agentes, modo praepostere retractantes. Quis tantos, quaeso, in unum cogere queat exercitus utriusque ordinis principum, ne dicam plebium, et adducere in examinationem? Quis tot sanctorum millibus persuadere sufficiat, quod prius aedificaverunt, iterum destruere, et abducere semetipsos in praevaricationem? Quis deinde locus omnibus tantus, omnibus tutus? Universae quippe Ecclesiae negotium est, non unius causa personae. Videtis quod de impossibili calumniam struitis matri vestrae: imo vobis foveam foditis, in quam praecipitemini; et laqueum nectitis, quo teneamini, ne ad gremium revertamini matris vestrae. Occasio nunquam deerit ei qui vult recedere ab amico.

12. Sed esto. Mutet consilium suum Deus (secundum hominem dico), revocet sententiam, convocet a finibus terrae concilium; judicari bis in idipsum, quod ipse non facit, patiatur: quosnam, quaeso, dabunt judices sibi? Omnes quippe in parte sunt, et partibus de judicio haud facile conveniet:

atque ita ad litem magis quam ad pacem tantus conventus fatigabitur. Deinde velim scire, cui ille interim vellet credere Romam, quam tanto amore ex longo tempore concupivit, tanto labore et sumptibus acquisivit, tanto fastu possidet, tanto pudore timet amittere; ne frustra convenisse saeculum omne cernatur, si cum ille cadet a causa, non tamen cadat a Roma. Alioquin quis causam spoliatus ingreditur? Nec leges profecto cogunt, nec canones. Et haec dicimus, non de nostra justitia diffidentes, sed a vestra caventes versutia. Jam enim Deus eduxit tanquam lumen justitiam suam, et judicium suum tanquam meridiem, etsi caeco nec lumen appareat, nec meridies luceat: quoniam sicut tenebrae ejus, ita et lumen ejus.

137 13. Duo itaque sunt de quibus contenditur, quisnam eorum rectius videatur esse Papa. Quorum primo quidem, si personas compares, ut neutri sane vel derogare videar, vel adulari, dicam quod dici passim reperies, et neminem arbitror diffiteri: quia videlicet Innocentii nostri vita vel fama nec aemulum timet, cum alterius nec ab amico tuta sit. Dehinc si electiones discutias, nostri itidem mox occurrit et promotione purior, et ratione probabilior, et prior tempore. Porro de tempore constat: reliqua duo merita probant, et dignitas eligentium. Hanc enim, ni fallor, partem saniorem invenies, tam episcopos, quam cardinales diaconos sive presbyteros, et quorum maxime interest de electione summi pontificis, et quanti in eligendo juxta patrum scita sufficiant. Quid et in consecratione? Nonne Ostiensem, ad quem specialiter utique spectat, habemus? Cum igitur et electus dignior, et electio sanior, et actio ordinabilior teneatur; qua isti ratione, imo qua contentione, contra jus et fas et vota omnium bonorum, invitae

et renitenti Dei Ecclesiae praeficere alium, et illum deponere tentant?

14. Horum conatui tam maligno, tam indigno, tam temerario, totis certe viribus renitendum esse videtis, reverendissimi et illustrissimi Patres. Quod cum omni familiae Dei, tum vobis maxime vestrisque convenit, si tamen zelus domus Dei comedit animas vestras. Vobis, inquam, et vestris maxime vigilandum est et orandum, ne intretis in tentationem. In ea sane parte majore opus est fortitudine et cautela, unde acrior insistit adversarius, et vis belli major incumbit. Quam saevus et callidus hostis insurrexerit in vos, proprio certe agnoscitis experimento. Heu! quam multum jam malitia illius in illis partibus pro accepta potestate processit, utroque saeviens genere malignandi, vi et dolo! Nunquid autem malitia vincet tandem sapientiam? sed haec est hora ipsius, et potestas tenebrarum. Caeterum hora novissima est et potestas cito transit. Ne terreamini, ne seducamini. Dei virtus, et Dei sapientia Christus vobiscum est, qui et in causa est. Confidite, ipse vicit mundum: fidelis est, non permittet vos tentari supra id quod potestis. Videtis stultum firma radice? sine dubio statim maledicetur pulchritudini ejus. Non enim diu derelinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Verum vestrae interim vigilantiae est, vestris pro vestro officio sollicite providere, sicut et providetis, ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas. Oratio pro Catholicis: *Benefac, Domine, bonis et rectis corde* **(Psal. CXXIV, 4)**. Pro schismaticis: *Imple, Domine, facies eorum ignominia, ut quaerant nomen tuum* **(Psal. LXXXII, 17)**.

EPISTOLA CXXVII. AD GUILLELMUM COMITEM PICTAVORUM , DUCEM AQUITANIAE, EX PERSONA HUGONIS DUCIS RURGUNDIAE. *Guillelmum, antipapae Anacleto faventem, hortatur ad Innocentium verum pontificem recipiendum.*

GUILLEMO Dei gratia egregio comiti Pictavorum, et duci Aquitanorum, HUGO eadem gratia Burgundiae dux, timere terribilem, et eum qui aufert spiritum principum.

1. Errorem vestrum ultra dissimulare non fero, quippe carne propinquus et corde amicus. Si quis de populo deviat, solus perit; verum principis error multos involvit, et tantis obest, quantis praeest ipse. Nec praesumus, sicut scitis, ut perdamus, sed ut rogamus subjectos. Per quem reges regnant, ipse nos praefecit populis suis, a nobis tuendis, non subvertendis; plane sanctae suae Ecclesiae ministros, non dominos. Cui vos ministerio cum digne alias pro vestri magnitudine potentatus, et laudabiliter deservisse noscamini, **138** miror quanam versutia modo vestra illa prudentia circumventa fuerit, eamdem matrem vestram et dominam deserere in tempore malo: nisi forte et hoc vobis vestri illi consiliarii persuadere conentur, ad solam Petri Leonis domum, universalem Ecclesiam esse redactam. Viri mendaces, quos Veritas, sicut et caput eorum antichristum, destruit spiritu oris sui, affirmans eam per os David ad universos fines terrae, et ad universas familias gentium dilatari **(Psal. XXI, 28)**.

2. Habent [*al.* habet] tamen ducem Apuliae , sed solum ex principibus, ipsumque usurpatae coronae mercede ridicula comparatum. Denique quid boni, quid virtutis, quid honestatis afferunt de summo pontifice suo, ut et nos provocent ad favorem? Si vera sunt quae ubique divulgat opinio, nec unius dignus est viculi potestate; si vera non sunt, decet nihilominus caput Ecclesiae, non solum vitae habere sanitatem, sed et famae decorem. Tutius proinde vobis est, mi cognate charissime, ut in susceptione universalis papae, ab universitatis consensu et consilio non recedatis: quem omnis religio, quem regum universitas receperunt, vobis quoque et honorificum et salutiferum est ut recipiatis. Domini papae Innocentii et innocens vita, et integra fama, et electio canonica praedicatur. Priora duo nec hostes diffitentur; tertium calumniam habuit, sed per Christianissimum Lotharium nuper falsi calumniatores in suo sunt mendacio deprehensi.

EPISTOLA CXXVIII . AD EUMDEM. *Serio eum hortatur de reducendis ad Ecclesiam clericis quos expulerat*

In eo animo et in ea voluntate memini me discessisse dudum a te, princeps eximie, ut totis affectibus hene tibi tuisque cuperem, totis nisibus salutem vestram et honorem vestrum, ubicunque possem, juvarem; eo quod non redirem fraudatus fructu adventus mei ad vos, sed laetus praeter spem multorum reportarem mecum pacem Ecclesiae, cum

exsultatione universae terrae. Miror autem quo, cujusve consilio mira illa mutatio dexterae Excelsi tam subito in deterius est mutata; ut rursum ad injuriam Ecclesiae clericos Sancti Hilarii de civitate expelleres, et iram Dei in te gravius, quamprimum excitares. Quis te fascinavit tam cito recedere a via veritatis et salutis? Profecto judicium portabit quicunque est ille. Utinam et abscindantur qui vos conturbant. Revertere, quaeso, revertere, ne et tu, quod absit! abscindaris. Revertere, inquam, et revoca amicos tuos ad pacem, et clericos ad ecclesiam, antequam irrecuperabiliter reddas tibi aversum terribilem, et eum qui aufert spiritum principum, terribilem apud reges terrae.

EPISTOLA CXXIX . AD JANUENSES. *Pacem quam aliquando coram conciliaverat, constanter retinendam et tuendam hortatur.*

JANUENSIBUS suis, consulibus cum consiliariis et civibus universis, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, pacem, et salutem, et vitam aeternam.

1. Quod adventus noster ad vos anno praeterito non fuerit otiosus, Ecclesia paulo post in sua necessitate probavit, a qua missi et fueramus. Honorifice nos et suscepistis, et tenuistis, exiguum quod apud vos fuimus: et quidem digne vobis, sed supra nostrae humilitatis modum. Profecto ut non immemores, sic non ingrati sumus. Vicem rependat qui potest, et qui in causa fuit Deus. Nos enim unde illum recompensemus **139** venerationis cultum, sed obsequium, sed

affectum, plenum amoris et gratiae? Non quod nostro delectemur favore, sed vestrae devotioni collaetamur. O mihi dies illos festivos, sed paucos! In aeternum non obliviscar tui, plebs devota, honorabilis gens, civitas illustris . Vespere et mane et meridie, more utique prophetae, narrabam et annuntiabam **(Psal. LIV, 18)**, et erat tanta audiendi aviditas, quanta audientium charitas. Portabamus verbum pacis; cumque invenissemus filios pacis, requievit super eos pax nostra. Exieram plane seminare semen, non meum, sed Dei; et cadens in terram bonam semen bonum, fructum fecit centuplum et tempestivum. Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, una pene die et serens, et metens, et reportans cum exsultatione manipulos pacis. Haec quippe messis quam messui. Exsulibus, captivis, compeditis et incarceratis, evadendi atque repatriandi laetam reportavimus spem, metum hostibus, confusionem schismaticis, gloriam Ecclesiae, orbi laetitiam.

2. Et nunc quid restat, charissimi, nisi ut admoneamini de perseverantia, quae sola meretur viris gloriam, coronam virtutibus? Prorsus absque perseverantia nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Vigor virium, virtutum consummatio est; nutrix ad meritum, mediatrix ad praemium. Soror est patientiae, constantiae filia, amica pacis, amicitiarum nodus, unanimitatis vinculum, propugnaculum sanctitatis. Tolle perseverantiam, nec obsequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo. Denique non qui coeperit, sed qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit **(Matth. X, 22.)**. Saul cum esset parvulus in oculis suis, rex est super Israel constitutus: non perseverans in humilitate, et regnum amisit et vitam. Si cautela Samsonis, si

Salomonis devotio perseverantiam retinuissent, nec is profecto privaretur sapientia, nec ille viribus. Hoc summae honestatis insigne, hanc totius probitatis unicam fidamque custodem, custodiri a vobis firmiter hortor et precor. Custodite diligenter quod libenter audistis. Mementote scriptum, quia *metuebat Herodes Joannem, et libenter eum audiebat* **(Marc. VI, 20)**. Sed beatus foret, si audita libenter aeque servasset. Denique non qui audiunt, sed *beati,* inquit, *qui audiunt, et custodiunt verbum Dei* **(Luc. XI, 28)**.

3. Servate proinde vos pacem fratribus vestris Pisanis, fidem domino papae, fidelitatem regi, vobis honorem. Hoc enim expedit, hoc decet, hoc justitia exigit. Audivimus venisse ad vos nuntios ducis Rogerii : quid attulerint, quidve retulerint, nos nescimus. Verum ego juxta illud poetae, ut verum fatear, semper timui Danaos, et dona ferentes **(VIRGILIUS, Aeneid. lib. II, vers. 49)**. Si quis forte in vobis (quod Deus avertat!) rem tam foedam committere deprehendatur, extendere videlicet manum ad turpe lucrum; hunc protinus notate, et judicate hostem nominis vestri, civium proditorem, ac venditorem communis honoris et honestatis. Si quis item susurro in populo, diaboli sibi assumens vicem, jurgia seminare, et pacem turbare velle reperiatur, quemadmodum ille discordiae semper est amator et auctor; huic rigidae censurae remedio citius obvietur, eo quippe pessimae, quo intimae pesti. Hostilis exercitus vastat agros, domosque spoliat; prava autem consilia corrumpunt bonos mores, et modicum fermentum totam massam corrumpit **(I Cor. V, 6)**. Serite, plantate, negotiamini, ut antiqua mala non solum non iteretis, sed etiam de justis laboribus vestris expiare et delere

possitis. Scriptum quippe est: *Redemptio animae viri, propriae divitiae* **(Prov. XIII, 8)**; et rursum: *Date eleemosynam, et omnia munda sunt vobis* **(Luc. XI, 41)**. Quod si militare placet, et vestrae fortitudinis ac strenuitatis iterum **140** experiri vires, arma probare delectat; non equidem id praesumendum adversus vicinos et amicos, cum magis Ecclesiae inimicos expugnare deceret, sed et regni vestri invasam a Siculis defensare coronam. Super illos sane et honestius acquiretis, et justius possidebitis acquisita. Deus pacis et dilectionis maneat semper cum omnibus vobis. Amen.

EPISTOLA CXXX . AD PISANOS. *Pisanos laudat ob studium et favorem erga Innocentium papam, qui, Roma per antipapam Anacletum occupata, exsul Pisas concesserat*

PISANIS nostris, consulibus cum consiliariis et civibus, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, universis salutem, et pacem, et vitam aeternam.

Benefaciat vobis Deus, et meminerit fidelis servitii et piae compassionis et consolationis et honoris, quae sponsae Filii ejus in tempore malo et in diebus afflictionis suae exhibuistis et exhibetis. Et quidem hoc jam impletur ex parte, et orationis hujus nonnullus capitur fructus. Digna plane retributio celeri jam compensatur effectu. Jam pro meritis tecum actitat Deus, populus, quem elegit in haereditatem sibi, omnino populum

acceptabilem, sectatorem bonorum operum. Assumitur Pisa in locum Romae, et de cunctis urbibus terrae ad apostolicae sedis culmen eligitur. Nec fortuitu sive humano contigit istud consilio; sed coelesti providentia, et Dei benigno favore fit, qui diligentes se diligit, qui dixit Christo suo Innocentio: Pisam inhabita, et ego benedicens benedicam ei. Hic habitabo, quoniam elegi eam. Me auctore, tyranni Siculi malitiae Pisana constantia non cedit: nec minis concutitur, nec donis corrumpitur, nec circumvenitur dolis. O Pisani, Pisani, magnificavit Dominus facere vobiscum, facti sumus laetantes. Quae civitas non invidet? Serva depositum, urbs fidelis, agnosce gratiam, stude praerogativae non inveniri ingrata. Honora tuum et universitatis Patrem, honora mundi principes, qui in te sunt, et judices terrae; quorum te praesentia reddit illustrem, gloriosam, famosam. Alioquin si ignoras te, o pulchra inter civitates, egredieris post greges soladium tuorum pascere haedos tuos. Sapientibus sat dictum est. Commendo vobis marchionem Engelbertum , qui domino Papae et amicis ejus missus est in adjutorium: juvenis fortis et strenuus, et, si non fallor, fidelis. Habetote eum nostris precibus magis commendatum, quia et ego ei vos amplius commendare curavi, monuique ut vestris potissimum consiliis innitatur.

EPISTOLA CXXXI . AD MEDIOLANENSES. *Cum Mediolanenses, Innocentio reconciliati, tamen titubare in officio et obedientia viderentur, eos ad retinendam*

constantiam incitat, recentia Romanae Ecclesiae erga illos beneficia memorans.

Suis MEDIOLANENSIBUS, universo videlicet clero et populo, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, salutem in Domino.

1. Bene vobiscum facit Deus: bene vobiscum facit Romana Ecclesia. Facit ille quod pater: facit illa quod mater. Et revera quid vobis debuit facere, et non fecit? Si postulastis mitti vobis de curia honorabiles **141** personas ad honorem Dei et vestrum, factum est . Si postulastis confirmari quod unanimitas vestra de venerabilis patris vestri electione firmaverat, factum est. Si voluistis licuisse vobis quod illicitum, nisi pro magna quidem necessitate, sacri canones judicant, translationem episcopii scilicet in archiepiscopatum, concessum est . Si rogastis erui cives vestros de vinculis Placentinorum , quod utique ego praetermittere nec volo nec valeo; et hoc factum est. In quo postremo quaecunque rationabilis petitio filiae, non dico repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem? En ad complementum pallium praesto est, plenitudo honoris. Nunc vero audi me, inclyta plebs, gens nobilis, civitas gloriosa. Audi, inquam, me (veritatem dico, non mentior) dilectorem tui, zelatorem salutis tuae. Romana Ecclesia valde clemens est, sed nihilominus potens. Fidele consilium, et omni acceptione dignum: Noli abuti clementia, ne potentia opprimaris.

2. Sed dicit aliquis: Debitam ei reverentiam exhibebo, et nihil amplius. Esto, fac quod dicis; quia si exhibeas debitam, et omnimodam. Plenitudo siquidem potestatis super universas

orbis Ecclesias, singulari praerogativa apostolicae Sedi donata est. Qui igitur huic potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Potest, si utile judicaverit, novos ordinare episcopatus, ubi hactenus non fuerunt. Potest eos qui sunt, alios deprimere, alios sublimare, prout ratio sibi dictaverit, ita ut de episeopis creare archiepiscopos liceat, et e converso, si necesse visum fuerit. Potest a finibus terrae sublimes quascunque personas ecclesiasticas evocare, et cogere ad suam praesentiam, non semel aut bis, sed quoties expedire videbit. Porro in promptu est ei omnem ulcisci inobedientiam, si quis forte reluctari conatus fuerit. Denique probasti et tu. Quid enim contulit tibi vetus tua rebellio et recalcitratio male suasa a pseudoprophetis tuis ? quem fructum habuisti, in quibus nunc erubescis? Agnosce potius in qua potestate, gloria et honore suffraganeorum tuorum tam diu privata exstitisti . Quis pro te valuit obviare apostolicae auctoritatis justissimae severitati, cum, provocata tuis excessibus, decrevit te tuis illis antiquis ac praeclaris ornamentis nudare, mutilare membris! Et hodie confusa et truncata jaceres, si non benignius quam potentius tecum actum fuisset. Quis eam prohibere valebit etiam a gravioribus, si rursum (quod absit) adjeceris provocare? Vide ne patiaris recidivum: quia pro certo, nisi fallor, non tam facile denuo poterit inveniri remedium. Si quis itaque dixerit tibi: Partim oportet obedire, partim non oportet; cum tu in te experta sis plenitudinem apostolicae potestatis, auctoritatis integritatem, nonne hujusmodi aut seductus est, aut seducere vult? Sed fac quod dico: nam ego te non seduco. Convertere magis ad humilitatem, ad mansuetudinem: siquidem et humilibus dat Deus gratiam **(I Petr. V, 5)**, et mansueti haereditabunt terram **(Psal. XXXVI, 11)**. Esto cauta dominae et matris tuae recuperatam servare gratiam: et sic ei placere

studeas de reliquo, quatenus placeat ei non solum servare tibi quae reddidit, sed etiam adjicere quae nondum dedit.

142 EPISTOLA CXXXII . AD CLERUM MEDIOLANENSEM. *Gratulatur clero Mediolanensi, cujus opera civitas, reacto schismate Anacleti, ad unitatem Ecclesiaere dierat.*

Benedicti vos a Domino, quorum studio et industria civitas vestra liberata est ab errore, et relicto schismate ad catholicam rediit unitatem. Exiit sermo iste inter Catholicos: audivit et laetata est Sion, et est vobis gloria coram Deo et omni populo. Quam laetis amplexibus mater Ecclesia colligit tot et tantorum multitudinem filiorum, quos se amisisse dolebat! quam laeto et sereno vultu Deus pater recipit hoc sacrificium de manibus vestris! Quod autem et paci terrae intenditis, facitis quod filii pacis. Et ego, fratres, particeps et socius gaudii vestri fieri cupiens, juxta petitionem vestram ad vos cum dilectis fratribus nostris, nuntiis vestris, veniebam, de quibus mihi scripsistis, plenius secundum rationem in beneplacito Dei satisfacturus. Sed quia tempus breve est quo ad concilium festinamus ; non gravet vos usque ad reditum nostrum sustinere.

EPISTOLA CXXXIII . AD UNIVERSOS CIVES MEDIOLANENSIUM. *Invitatus ad componendam pacem, laetatur ad hoc opus suam operam requiri.*

Ut ex scriptis vestris percipio, nonnullus mihi locus gratiae apud vos est, et, quoniam meum non invenio meritum, divinitus credo datum. Non recuso favorem ingentis insignisque populi. Amplector oblatam gratiam, et obviis manibus gloriosae civitatis devotionem devotus excipio: praesertim hoc tempore, quo abjecto errore schismaticorum, ad sinum matris Ecclesiae cum gaudio totius orbis reversa est. Arbitror tamen non solum mihi gloriandum, quod invitor ad pacem quaerendam; et a famosissima urbe, cum sim pauper ignobilisque persona, tanti boni mediator atque minister assumor; sed vobis quoque per talem nihilominus honor est flecti ad pacem et concordiam vicinorum vestrorum, quos nec multarum civitatum hostilis impetus, ut bene notum est mundo, cedere aliquando compulit. Itaque festinans ad concilium, spero me rediturum per vos, et probaturum de gratia quam promittitis. Qui autem gratiam dedit, faciat ne in me vacua sit.

EPISTOLA CXXXIV. AD NOVITIOS APUD MEDIOLANUM CONVERSOS . *Novitiis Mediolanensibus gratulatur de conversione, seque peracto concilio illos invisurum spondet.*

Charissimis fratribus de Mediolano, nuper conversis ad Deum, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, in spiritu consilii et fortitudinis, quod bene coeptum est, digno exitu consummare.

Benedictus Deus, qui fecit vobis vilescere mundi gloriam, largiturus suam. O quam vani filii hominum, quam mendaces filii hominum in stateris, qui secundum illud Evangelii, gloriam ab invicem quaerunt, et gloriam quae a solo Deo est, nolunt **(Joan. V, 44)**; plane in hoc ipsi decipientes **143** de vanitate in idipsum! **(Psal. LXI, 10.)** Vos autem non sic. Ab hoc vos opprobrio liberavit nunc divina misericordia, ut essetis Christi bonus odor Deo in omni loco; ipsi ad gloriam, angelis ad laetitiam, hominibus ad exemplum: si quidem gaudium est in coelo super uno peccatore poenitentiam agente; quanto magis super tot et talibus viris, et de tali urbe conversis? Et ego, fratres, tanta laetitia provocatus, sed et vocatus a vobis, per charissimos fratres Ottonem et Ambrosium, quos ad hoc ipsum direxistis, decreveram simul cum ipsis venire ad vos. Caeterum melius existimans, non in articulo temporis, neque in transitu vos videre, distuli usque ad reditum nostrum. Properamus quippe ad concilium, per vos Deo auxiliante reversuri, consiliumet auxilium, quod secundum rationem poterimus, vestro sancto proposito praebituri.

EPISTOLA CXXXV. AD PETRUM PAPIENSEM EPISCOPUM . *Delatas sibi laudes in Deum refundit. Episcopum ab operibus misericordiae laudat.*

Si semen bonum, jactum in terram bonam, fructum attulisse videtur, ipsius est gloria qui dedit semen serenti, fecunditatem terrae, semini incrementum. Quid in his nos capimus? Ego sane gloriam Christi alteri non dabo, multo vero scrupulosius usurpabo mihi. Profecto lex Domini convertit animas, et non ego: testimonium Domini fidele sapientiam praestat parvulis **(Psal. XVIII, 8)**, et non ego. Laudatur de bona litterae tornatura manus, non calamus. Fateor, ut multum tribuam mihi lingua mea calamus scribae velociter scribentis **(Psal. XLIV, 2)**. Sibi ergo, inquis, quid afferunt boni speciosi pedes evangelizantium bona? Multum per omnem modum. Primum quidem, quia filii sunt Patris sui qui in coelis est, et gloriam, quam deferunt Patri, nequaquam a se ducunt alienam. Nam si filii, et haeredes. Deinde vero quod proximorum salutem, suam nihilominus arbitrantur, quippe quos tanquam se ipsos diligunt. Tertio quoque, quod labor labiorum ipsorum sibi penitus perire non poterit. Unusquisque enim mercedem accipiet secundum proprium laborem **(I Cor. III, 8)**. Ego labia mea non prohibui: tu aperuisti et viscera, ideo procul dubio plus recepturus, quoniam plus laborasti. Certus sum enim quia non vacat tibi, quod sitienti tulisti aquam, et cum panibus occurristi fugientibus. Non, inquam, vacant officia humanitatis, non hortamenta salutis, quibus Christi vere viscera in illis pauperibus refovisti. Ambo tamen collaboratores, ambo coadjutores Dei sumus: ambo pariter

speramus fructum in respectione animarum sanctarum. Quis mihi det memoriam tui nunquam deserere, nunquam ab ipsa deseri?

EPISTOLA CXXXVI AD INNOCENTIUM PAPAM . *Dalfinum, de illatis injuriis satisfacere paratum, mitius tractari cupit.*

Si tristia semper acciderent, quis sustineret? si semper prospera, quis non contemneret? Sed rerum cauta gubernatrix Sapientia, horum pernecessaria vicissitudine eo moderamine electis suis cursum vitae temporalis alternat, ut nec adversa frangant, nec laeta dissolvant: cum potius et ista ex illis gratiora, et illa ex his tolerabiliora reddantur. Benedictus per **144** omnia Deus: tristitia nostra versa est in gaudium, acceperunt oleum post vinum vulnera nostra. Raptores et praedones compuncti humiliantur: sacerdotem Domini, in quem ausi sunt mittere manus, cum honore remittunt; spolia quae diripuerant, et sine desidia recolligunt, et sine fraude restituunt. Si quid horum est quod inveniri non possit, Dalfinus pro eo satisfaciet ad beneplacitum vestrum: hoc quippe manu sua in nostra affirmavit. Pro qua sua promissione adimplenda si venerit ad pedes vestrae majestatis , quod et proposuit, mitius quam meruit supplicamus agi cum juvene: non quod velimus impunitum esse tam grande facinus, sed ut Ecclesia, si fieri potest, debita satisfactione honoretur; ut is qui satisfacit, supra vires patientiae suae non exasperetur, et poeniteat hominem nostris acquievisse consiliis.

EPISTOLA CXXXVII . AD IMPERATRICEM ROMANORUM . *Mediolanenses non ante receptos in gratiam a pontifice, quam ipsi Lotharium imperatorem reciperent. Hinc eos clementiae imperatricis commendat.*

In reconciliatione Mediolanensium non obliti sumus unde a vestra excellentia praemoniti fueramus. Quod etsi non monuissetis, nihilominus honori vestro et regni utilitatibus intenderemus, sicut ubique et semper fideliter, quantum possumus, facimus. Non ante sane Mediolanenses in gratiam domini papae et Ecclesiae unitatem recepti sunt, quousque palam Conrado refutato et abnegato, dominum nostrum Lotharium in suum regem et dominum receperunt, et Romanorum imperatorem Augustum una cum toto orbe confessi sunt: et de injuria transacta, juxta consilium et mandatum domini papae, digne vobis sese satisfacturos esse tacto sacrosancto Evangelio spoponderunt. Unde magnas agentes gratias divinae bonitati, quae absque bellorum periculis, absque humani sanguinis effusione, inimicos vestros sic humiliavit; rogamus vestram satis nobis expertam clementiam, ut tempore suo, cum requisierint praedicti Mediolanenses, per dominum papam, utique mediatorem suae reconciliationis, gratiam vestram, benignos vos atque placabiles inveniamus: quatenus nec eos poeniteat sanis paruisse consiliis, et vos de eis debitum habeatis servitium et honorem. Non enim decet ut fideles vestri, qui pro honore vestro laborant, apud vos confundantur. Confundentur autem,

si qui de benignitate vestra spem indulgentiae promiserunt, cum pro ipsis intervenerint, invenerint vos, quod absit! inexorabiles.

EPISTOLA CXXXVIII . AD HENRICUM REGEM ANGLORUM. *A rege suppetias petit pro Innocentio papa.*

HENRICO illustrissimo Anglorum regi, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, honorem, sospitatem et pacem.

Velle vos instruere, de his praesertim quae spectant ad honestatem, aut insipientis est, aut vos penitus ignorantis. Eapropter rem simpliciter intimare sufficit, et hoc paucis, quoniam facile omnia tenenti, multa superflue ingeruntur. In ingressu urbis sumus, salus est in januis, justitia nobiscum est; sed Romanis militibus cibus iste non sapit. Itaque justitia placamus Deum, militia terremus hostes: solis necessariis necessaria **145** non habemus. Quid opus sit facto, ut opus vestrum compleatur, quod de domini papae Innocentii magnifica et honorifica illa susceptione fecistis, vos melius nostis .

EPISTOLA CXXXIX . AD LOTHARIUM IMPERATOREM. *Excitat imperatorem ad*

reprimendos schismaticos. Causam cujusdam ecclesiae apud Tullum sitae commendat.

LOTHARIO Dei gratia Romano imperatori Augusto, BERNARDUS abbas dictus de Clara-Valle, si quid potest peccatoris oratio.

1. Benedictus Deus, qui vos elegit , et erexit cornu salutis nobis, ad laudem et gloriam nominis sui, et reparandum imperii decus, ad subveniendum Ecclesiae suae in tempore malo, postremo ad operandum etiam nunc salutem in medio terrae. Ipsius est enim opus, quod corona gloriae vestrae ita in dies ampliatur et sublimatur, mirabiliter crescens ac proficiens in omni decore et magnificentia apud Deum et homines. Ipsius profecto nuper opus et virtus fuit, quod iter satis laboriosum et meticulosum, pro pace regni et Ecclesiae liberatione susceptum, in tanta prosperitate peregistis . Romae siquidem imperialis culminis plenitudinem gloriosissime assecutus, idque, quod majus fuit, in manu non magna, ut animi fideiqne magnitudo clarius emineret. Quod si ante tantillum exercitum terra tremuit et quievit, quantus putamus horror hostium corda invadere habeat, cum coeperit rex procedere in magnitudine brachii sui? Animabit insuper honestas causae; imo duplex provocabit necessitas. Non est meum hortari ad pugnam: est tamen (securus dico) advocati Ecclesiae arcere ab Ecclesiae infestatione schismaticorum rabiem: est Caesaris propriam vindicare coronam ab usurpatore Siculo . Ut enim constat Judaicam sobolem sedem Petri in Christi occupasse injuriam ; sic procul dubio omnis qui in Sicilia regem se facit, contradicit Caesari.

2. Si autem utrumque incumbit Caesari, restituere scilicet quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo, cur apud Tullum res Dei minuitur, cum Caesar nihil ibi lucretur? Verendum est ne minimorum neglectus, impedimentum sit maximorum. Hoc est quod dico. Ecclesia Sancti Gengulfi graviter injusteque, ut dicitur, in illa civitate opprimitur: et aiunt vestrae prudentiae nescio qua fraude subreptum, ut domino papae, per justitiam subvenire paranti, vestrae interventu precis obviaretis. Obsecro et consulo consultius agi, noxiam revocari precem, dari locum justitiae, antequam ecclesia illa funditus destruatur. Pauper sum ego: fidelis tamen vester, et si videor importunus, fortassis inde est. Dominam imperatricem in Christi charitate oppido salutamus.

EPISTOLA CXL . AD EUMDEM. *Pisanos pontificis studiosos apud Lotharium commendat.*

Miror cujus instinctu vel consilio vigilantiae vestrae subripi potuerit, ut homines, digni certe duplici honore et gratia, contraria a vobis audirent. Pisanos dico, qui primi et soli interim adhuc erexere vexillum **146** adversus invasorem imperii . Quam justius in eos regia incanduisset indignatio, qui populum strenuum et devotum quacunque occasione offendere ausi sunt, eo praecipue tempore, quo accincti in multis millibus suis exierant oppugnare tyrannum, ulcisci injuriam domini sui, et imperialem defensare coronam? Ut enim congruentissime assignem huic genti quod olim de sancto David dicebatur; quaenam, quaeso, in omnibus civitatibus, sicut Pisa, fidelis, egrediens, et regrediens, et

pergens ad imperium regis? **(I Reg. XXII, 14.)** Nonne hi sunt, qui nuper regni illum unicum ac potentissimum hostem ab obsidione Neapolis fugaverunt? Nonne hi sunt qui etiam, quod pene incredibile dictu est, in uno impetu suo expugnaverunt Amalfiam, et Rebellem [*al.* Rivellum], et Scalam, atque Atturniam, civitates utique opulentissimas et munitissimas, omnibusque qui antehac tentaverunt, usque ad hoc tempus, ut aiunt, inexpugnabiles? Quam dignum, quam aequum, quam plenum ratione et justitia fuerat, ut fidelium terra, interim saltem dum haec actitarent, ab omni hoste secura consisteret: tum pro praesentia summi pontificis, quem jamdudum exsulem Pisani apud se cum summo honore servabant et servant; tum pro servitio imperatoris, pro quo et ipsi tunc temporis exsulabant? Factum est autem per contrarium, ut gratiam, qui offenderunt; et qui servierunt, iram mererentur. Sed vos fortassis adhuc ista nesciebatis. Oportet ergo nunc quando res est nota vobis, imo et decet et expedit, mutare vos et verbum et animum: ut viri regiis magis favoribus et muneribus honorandi, a vestra parte de caetero audiant et recipiant prout meriti sunt. O quantum meruere Pisani, quantum adhuc mereri possunt! Sat est dictum sapienti.

EPISTOLA CXLI. AD HUMBERTUM ABBATEM IGNIACENSEM . *Graviter eum perstringit, ob munus praelationis inconsulto ac temere dimissum.*

1. Parcat tibi omnipotens Deus: quid voluisti facere? Quis te crederet ad tantum prorumpere malum, hominem tantis praeditum bonis? Quomodo potuit arbor bona pessimum hunc ex se producere fructum? O quam terribilis Deus in judiciis super filios hominum! Non miror quod diabolus istud potuit, sed quod Deus permisit, quippe cui jam tot annis pure, sicut credimus, et devote serviisti. Quid faciet de me, utique pigro et negligenti servo, qui fidelem famulum suum sic vel ad tempus tradidit in animam inimicorum ejus? Quid, quaeso, rationis, imo quid non impietatis habet haec fuga tua, de qua filii lugent, adversarii rident? Miror quod te non terruit Arnoldi abbatis exemplum: cujus similis praesumptio digno, sed pavendo fine, ut bene meministi, in brevi est vindicata. Et quidem ille qualemcunque, ut bene novi ego, habuit causam, tu nullam. Numquid enim aut monachi tuis erant inobedientes imperiis, aut conversi segnes in operibus, aut vicini forte tibi tuisve rebus infesti, aut certe modica et non sufficiens substantia mundi, quatenus relinquere cogereris, quos vel regere, vel pascere non sufficeres?

2. Vide ne et te tangat vox illa Dei: *Quia odio habuerunt me gratis* **(Joan. XV, 25)**. Quid enim debuit tibi facere, et non fecit? Vineam tibi plantavit electam et speciosissimam. Sepem ei circumdedit votivae continentiae, torcular **147** districtissimae disciplinae fodit in ea, et aedificavit sanctae paupertatis turrim, ad coelos usque pertingentem. Te cultorem atque custodem constituit: honestavit te in laboribus tuis, et complebit illos, si permittis. Sed tu, proh nefas! destruis maceriam ejus, et racemis optimis plenam exponis omnibus qui praetergrediuntur viam. Heu! quis prohibebit aprum de silva, ut non exterminet; et

singularem ferum, ne depascat eam? Mirum vero si in hoc morti te bene praeparare putas, quod quidem ad me scripsisti, ut in tanto scandalo, et in anathemate domini papae mori velle non timeas. Deinde, si ita necessarium erat, non potuit aliud tempus considerari, nisi cum necessitatibus universalis Ecclesiae detineor, ut illi miserae, quam exponis, non liceat subvenire? Obsecro te, per eum qui pro te crucifixus est, ut satis afflictos amplius cruciare parcas, et tristitiam super tristitiam addere desistas: quia, ut verum fatear, sic pro hac Ecclesiae generali gravique scissura affectus sum, ut taedeat animam meam vitae meae, etiam te et tuis in pace degentibus.

EPISTOLA CXLII. AD MONACHOS ALPENSES . *Monachos Alpenses, qui se sub ordine Cisterciensi Clarae-Vallensibus aggregaverant, commendat et consolatur de absentia Patris ad altiorem gradum assumpti. Hinc de novo abbate eligendo eos monet.*

1. Bonus Pater vester atque noster, auctore Deo, ad altiorem gradum assumptus est. Faciamus ergo, charissimi, quod dicit propheta: *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo* **(Habacuc III, 11)**. Sol est ille, per quem Alpensis congregatio illustris ubique redditur, tanquam luna per solem. Elevato itaque illo, stemus nos in ordine nostro, quicumque elegimus abjecti esse in domo Dei nostri, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum **(Psal. LXXXIII, 11)**. Ordo noster abjectio est, humilitas est, voluntaria paupertas est,

obedientia, pax, gaudium in Spiritu sancto. Ordo noster est esse sub magistro, sub abbate, sub regula, sub disciplina. Ordo noster est studere silentio, exerceri jejuniis, vigiliis, orationibus, opere manuum; et super omnia, excellentiorem viam tenere, quae est charitas porro in his omnibus proficere de die in diem, et in ipsis perseverare usque ad ultimum diem. Et haec quidem assidue vos confidimus actitare.

2. Caeterum unum opus fecistis, et omnes mirantur: quod cum sancti essetis, non reputantes vestram sanctitatem, alienam participare curastis, ut essetis sanctiores. Impletum est quod legitur in Evangelio: *Cum feceritis omnia quae mandata vobis fuerint, dicite: Servi inutiles sumus* **(Luc. XVII, 10)**. Inutiles vos reputatis, et humiles inventi estis. Recta facere, et inutilem se reputare, apud paucos invenitur, et ideo multi admirantur. Hoc, inquam, hoc prorsus vos de illustribus reddit illustriores, sanctiores de sanctis. Et ubicunque divulgatus est sermo iste, replevit omnia odore suavitatis. Haec virtus, me judice, praefertur item protractis jejuniis et anticipatis vigiliis, omni denique corporali exercitio; tanquam vere pietas quae ad omnia valet **(I Tim. IV, 8)**. Quam laeto sinu collegit vos multitudo Cisterciensis! Quam alacri vultu spectavit hoc angelica celsitudo! Noverunt siquidem illi spiritus omnipotenti Deo placere super omnia fraternam societatem et confoederationem, cum dicat per prophetam, *Glutino bonum est* **(Isa. XLI, 7)**, et per alium, *Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fratres in unum!* **(Psal. CXXXII, 1.)** item, *Frater* **148** *fratrem adjuvans, ambo consolabuntur* **(Prov. XVIII, 19.)**

3. Advertitur etiam hoc factum humilitatem redolere: quae quam accepta sit divinae majestati, docet ille qui

dicit, *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* **(Jac. IV, 6)**: ostendit et ipse humilitatis Magister per semetipsum dicens, *Discite a me quia mitis sum et humilis corde* **(Matth. XI, 29)**. Quid dicam de nostro pusillo grege Clarae-Vallis, cui specialius adhaesistis, quanto vos et quam speciali complectatur affectu? Non potest dici verbo, quod de mutua charitate inter nos et vos spiritualis infusio mirabiliter operatur. Superest, fratres, ut, invocato Spiritu sancto, maturetis vobis eligere patrem. Nam si me exspectaretis, vereor ne adventus noster differatur in longum, et illa dilatio esset periculosa. Sed vocate ad vos fratrem nostrum charissimum Godefridum priorem Clarae-Vallis, qui et in hoc, sicut in aliis, impleat vicem nostram: ut consilio ejus, vel forte illorum, quos ipse pro se miserit, si venire non poterit, necnon et Patris vestri Guarini, talem personam eligatis, de qua et Deus honorem habeat, et vos salutem. Memores mei estote, fratres.

EPISTOLA CXLIII . AD SUOS CLARAE-VALLENSES. *Diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, imo magis gravem, quam suis. Interim breviter eos officii admonet.*

Charissimis fratribus CLARAE-VALLIS monachis, conversis , novitiis, frater BERNARDUS, gaudere in Domino semper.

1. Ex vobis perpendite quid patiar ego. Si vobis molesta est absentia mea, nemo dubitet mihi esse molestiorem. Non enim paris jacturae, nec ejusdem gravaminis est, me uno carere vos, meque vestra universitate destitui. Tot me necesse est affici curis, quot vos estis; et ad singulos quosque vestrum dolere absentiam, timere pericula. Duplex contritio ista non me deseret, quousque meis visceribus ego reddar: quod quidem et vos sentire pro me non ambigo; sed ego unus sum. Vobis ergo una, mihi multiplex incumbit tristandi ratio, utpote pro omnibus vobis. Nec solum cruciat, quod absque vobis vel ad tempus vivere cogor, sine quibus et regnare miseram mihi reputo servitutem: sed etiam quod versari compellor in his quae amicam quietem omnino perturbant, et meo proposito minus fortasse conveniunt.

2. Haec scientes, morae meae, quae meae non est voluntatis, sed ecclesiasticae necessitatis, non oportet vos indignari, sed compati. Spero autem quod non erit longa: vos orate ut non sit infructuosa. Detrimenta quae interim forte contingent, emolumenta reputentur, quoniam Deus in causa est: qui, cum sit benignus, et omnia possit, facile damna resarciet, non solum integre, sed etiam cumulate. Propterea bono animo simus, Deum habentes nobiscum, in quo et vobis praesentes sumus, quantislibet terrarum spatiis divisi a vobis videamur. Quicumque in vobis bene officiosum se ipsum exhibet, humilem, timoratum, studiosum lectionis, orationibus vigilem, fraternae charitatis sollicitum, non me putet absentem sibi. Nam quomodo ei praesens spiritu non sum, cum quo est mihi cor unum, et anima una? Si quis autem susurro (quod absit!) existit inter vos, aut bilinguis, aut murmurans, aut contumax, aut impatiens disciplinae, aut

inquietus et vagus, et qui panem otiosus comedere non erubescat, **149** huic etiam si corpore praesens essem, longe esset ab eo anima mea, eo quod ipse longe fecerit a se Deum, morum, non locorum distantia.

3. Interim, fratres, dum venio, servite Domino in timore, ut sine timore quandoque de manu inimicorum vestrorum liberati serviatis illi. Servite in spe, quoniam fidelis est in promissis: servite ex merito, quia multus in meritis est. Nam etsi caetera taceam, hoc solo certe non immerito vitam sibi vindicat nostram, quod pro ea praebuit suam. Nemo igitur sibi vivat, sed ei qui pro se mortuus est **(II Cor. V, 15)**. Cui enim justius vivam, quam ei, qui si non moreretur, ego non viverem? cui commodius, quam promittenti vitam aeternam? cui magis ex necessitate, quam flammas perpetuas minitanti? Sed servio voluntarie, quia charitas libertatem donat. Huc provoco viscera mea. Servite in charitate illa quae timorem expellit, labores non sentit, meritum non intuetur, praemium non requirit; et tamen plus omnibus urget. Nullus terror sic sollicitat, nulla praemia sic invitant, nulla justitia sic exigit. Ipsa vos mihi inseparabiliter jungat, ipsa me vobis jugiter repraesentet, horis maxime quibus oratis, charissimi et desideratissimi fratres.

EPISTOLA CXLIV . AD EOSDEM. *Molestiam longioris absentiae suae a dilecta Clara-Valle, et tenerrimum erga filios suos affectum ac*

desiderium exprimit. Solatium nihilominus suum in tantis pro Ecclesia laboribus indicat.

1. Tristis est anima mea usque dum redeam, et non vult consolari usque ad vos. Quae enim est mihi consolatio in tempore malo, et in loco peregrinationis meae? Nonne vos in Domino? Minime quidem deserit me, quocunque iero, dulcis memoria vestri: sed quanto memoria dulcior, tanto absentia molestior. Heu mihi, quia incolatus meus non solum prolongatus est, sed et cumulatus! et revera, juxta Prophetam, *super dolorem vulnerum meorum addiderunt* **(Psal. LXVIII, 27)**, qui me a vobis aliquando vel corpore separant. Est commune exsilium ipsumque molestum satis, quod quandiu sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Huic accessit et speciale, quod pene impatientem me reddit, ut cogar vivere sine vobis. Longa molestia, et taediosa exspectatio, vanitati huic occupanti omnia tamdiu manere subjectum, faeculenti corporis horrido circumdari carcere, et mortis vinculis, funibusque peccatorum necdum absolvi, et tanto tempore non esse cum Christo. Caeterum adversus haec omnia unum mihi remedium qualecumque erat, et vere datum desuper, pro vultu videlicet gloriae, qui absconditus est usque adhuc, videre interim templum Dei sanctum, quod estis vos. Ex hoc templo facilis mihi videbatur transitus ad illud gloriosum, ad quod Propheta suspirat, dicens: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitae meae: ut videam voluptatem Domini, et visitem templum ejus* **(Psal. XXVI, 4)**.

2. Quid dicam? quoties id solatium interpolatum est mihi? Ecce hoc tertio, nisi fallor, avulsa sunt a me viscera mea . Parvuli ablactati sunt ante tempus: ipsos quos per Evangelium genui, non licet educare. Propria denique deserere, et aliena curare cogor: et dubito pene quid magis aegre feram, an subtrahi illis, aut intricari istis. Itane, bone Jesu, tota deficiet in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus! Bonum mihi, Domine, magis mori quam vivere est, non tamen nisi inter fratres, inter domesticos, inter charissimos. **150** Id siquidem dulcius, humanius, tutiusque esse constat. Imo vero pium est ut in hoc remittas mihi, ut refrigerer priusquam abeam, et amplius non ero. Si placet Domino meo, ut oculi Patris qualiscumque, qui non sum dignus vocari Pater, claudantur manibus filiorum, ut extrema videant, exitum consolentur, spiritum suis desideriis levent ad consortium, si dignum judicas, beatorum, cum pauperum corporibus pauperis corpus sepeliant: hoc prorsus, si inveni gratiam in oculis tuis, precibus et meritis eorumdem fratrum meorum obtinere toto affectu desidero. Verumtamen non mea voluntas, sed tua fiat. Nec mihi vivere volo, nec mori.

3. Sed dignum est ut qui dolorem meum audistis, etiam consolationem non ignoretis, si qua est. Primum quidem omni labore et calamitate, quam patior. solum arbitror esse in causa eum cui omnia vivunt. Velim, nolim, necesse est me vivere illi, qui meam sibi propriae vitae positione acquisivit; qui et potens est, si quid patimur pro ipso, recompensare nobis in illa die misericors et justus judex. Quod si invitus militavero ei, dispensatio mihi tantum credita est, et ero servus nequam: si autem volens, gloria est mihi. In hac ergo aliquantulum consideratione respiro. Deinde quod saepe non meis meritis

superna gratia honestavit me in laboribus meis, et gratia illa in me vacua non fuit, sicut in multis expertus sum, et vos ex parte non latuit. Sed et hac vice quam necessaria Ecclesiae Dei sit vel fuerit praesentia parvitatis nostrae, dicerem ad consolationem vestram, si non gloriam redoleret. Nunc autem melius est ut hoc per alios cognoscatis.

4. Instantissima postulatione imperatoris, apostolicoque mandato, necnon Ecclesiae ac principum precibus flexi, dolentes et nolentes, debiles atque infirmi, et, ut verum fatear, pavidae mortis pallidam circumferentes imaginem, trahimur in Apuliam. Rogate quae ad pacem sunt Ecclesiae, rogate quae ad salutem sunt nobis, ut iterum vos videamus, vobiscum et vivamus, et moriamur: et sic vivite, ut obtineatis. Infirmus in arcto temporis, certe cum lacrymis et singultibus ista dictavi, teste charissimo fratre nostro Balduino , qui stylo ea excepit: quem Ecclesia vocavit ad aliud officium et ad aliam dignitatem. Orate et pro ipso tanquam unico solatio meo, et in quo spiritus meus plurimum requiescit. Orate pro domino papa, qui me pariter atque universitatem vestram paterno fovet affectu. Orate et pro domino cancellario , qui mihi pro matre est; et pro ipsis qui cum eo sunt domino Luca, et domino Chrysogono, magistro Yvone , qui se nobis exhibent fratres uterinos. Qui mecum sunt frater Bruno, et frater Girardus , salutant vos, supplicantes et ipsi pro se orari.

EPISTOLA CXLV . AD ABBATES CISTERCII CONGREGATOS. *Hos laborum et*

dolorum suorum conscios esse desiderat, excusans forte hoc pacto absentiam suam. Optat sane non peregre, sed inter suos mori.

In multa infirmitate corporis et cordis anxietate, Deus scit, dictavi ista ad vos, homo miser, homo natus ad laborem, frater tamen vester. Utinam nunc ipsum Spiritum, in quo congregati estis, merear habere interpellatorem ad vestram unanimitatem, qui imprimat pectoribus vestris calamitatem quam patior; qui imaginem mei tristem ac supplicem, sicut est, fraternis affectibus repraesentet. Non hoc oro, ut creet in vobis novam misericordiam, quia novi ego quam **151** familiaris universitati vestrae sit illa virtus: sed hoc oro, ut in intimo sentiatis quo et quanto affectu oporteat misereri. Certus sum enim quia, si id datum fuerit, continuo lacrymae de thesauro pietatis erumpent, singultus et gemitus et suspiria hinc inde pulsabunt coelos, et audiet Deus, et placabitur mihi, et dicet: Reddidi te fratribus tuis, non morieris inter extraneos, sed inter tuos. Tantis siquidem laboribus et doloribus affectus sum, ut saepe taedeat me etiam vivere. Humanum autem dico propter infirmitatem nostram: desidero differri usquedum revertar ad vos ut non moriar nisi inter vos. De caetero, fratres, bonas facite vias vestras et studia vestra, quae recta, quae honesta, quae salubria sunt constituentes et tenentes: ante omnia solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis; et Deus pacis erit vobiscum.

EPISTOLA CXLVI. AD BURCHARDUM BALERNENSEM ABBATEM . *Gaudet suos in eo formando labores non esse irritos: felicem tamen successum uni Deo tribuendum.*

1. Ignitum eloquium tuum vehementer, et ignitum illo igne, quem Dominus misit in terram. Legi illud, et concaluit cor meum intra me: benedixi illi fornaci, de qua hujusmodi scintillae evolassent. Nonne cor tuum ardens erat in te, cum ista dictabas? Bonus homo de bono thesauro suo profert bona. Si laboravi in te, uti tu humiliter memoras, non me piget. Aravi in spem profecto percipiendi fructus, et spes non confundit. En de fructu operum meorum satiantur viscera mea in terra aliena: et sentio ipso meo experimento semen meum, non secus viam, non super lapides, non inter spinas, sed in terram bonam et optimam cecidisse. Et si, cum parerem, tristitiam habui, jam non memini pressurae prae gaudio, quia natus est infans in mundo. Infans dixerim malitia, non sensu: quem posset Salvator praeponere senibus imitandum, dicens, *Nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum coelorum* **(Matth. XVIII, 3)**. Inians qui dicat: *Super senes intellexi, quia mandata tua quaesivi;* qui dicat: *Adolescentulus sum ego et contemptus, justificationes tuas non sum oblitus* **(Psal. CXVIII, 100, 141)**.

2. Confiteor tibi, Pater, Domine coeli et terrae, quia abscondisti haec a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quia sic placitum est ante te **(Matth. XI, 25, 26)**. Tuo placito sunt id quod sunt, non suo merito. Nec enim invenis merita, sed praevenis. Omnes peccavimus, et egemus praeveniri. Tu ergo, frater, agnosce te praeventum, et

praeventum in benedictionibus dulcedinis, non a me qui nihil sum, sed ab illo qui me, ut de tua te salute monerem, aspirando praevenit. Nam ut multum mihi tribuas, plantator sum, rigator sum: absque illo tamen qui incrementum dat, quid sum? ipsi te in omni humilitate subjicias, ipsi tota devotione inhaereas. Me vero utere ejus servo, conservo tuo, comite in via, cohaerede futuro in patria: si tamen studiosissime implevero ministerium ad quod tibi missus sum; idque quantum in me est effecero, ut haereditatem capias salutis. Ad ea de quibus questus es, ita respondeo. Necessitates tuas ut meas portabo, cum venero.

152 EPISTOLA CXLVII AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM . *Petrus Bernardum, peregre inter varios et difficiles pro Ecclesia labores agentem, misso Gebuino archidiacono Trecensi consolatus fuerat. Ejus itaque benevolum animum suavissime recolit, et feliciorem exstincto jam schismate Ecclesiae statum praedicat.*

Domino et Patri reverendissimo PETRO Cluniacensi abbati, suus BERNARDUS, quod suus.

1. Visitet te Oriens ex alto, o bone vir, quia visitasti me in terra aliena, et in loco peregrinationis meae consolatus es me. Bene

fecisti, intelligens super egenum et pauperem. Absens eram, et absens etiam longo tempore; et recordatus es nominis mei, homo magnus, occupatus in magnis. Benedictus sanctus angelus tuus, qui pio pectori tuo id suggessit: benedictus Deus noster, qui persuasit. En teneo, unde glorier apud extraneos, litteras tuas, et illas litteras in quibus tuam mihi animam effudisti. Glorior quod habeas me non modo in memoria, sed et in gratia. Glorior privilegio amoris tui, refectus sum de abundantia suavitatis pectoris tui. Non solum autem, sed et glorior in tribulationibus, si quas dignus habitus sum pro Ecclesia pati. Haec plane gloria mea et exaltans caput meum, Ecclesiae triumphus. Nam si socii fuimus laboris, erimus et consolationis. Collaborandum fuit et compatiendum matri, ne et de nobis quereretur dicens: *Qui juxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebant qui quaerebant animam meam* **(Psal. XXXVII, 12, 13)**.

2. Deo autem gratias, qui dedit ei victoriam, honestavit eam in laboribus, et complevit labores illius. Tristitia nostra in gaudium, et luctus noster in citharam versus est. Hiems transiit, imber abiit et recessit, flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit, amputatum est sarmentum inutile, putre membrum. Ille, ille iniquus qui peccare fecit Israel, morte absorptus est , et traductus in ventrem inferi. Fecerat quippe, secundum prophetam, pactum cum morte, et cum inferno foedus inierat **(Isa. XXVIII, 15)**: ideoque, juxta Ezechielem, factus est perditio, et non subsistit in aeternum. Alius quoque omnium sicut maximus, ita et pessimus inimicus, abscissus nihilominus est . Et is erat unus ex amicis Ecclesiae, sed illis, de quibus solet queri, et dicere: *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et*

steterunt **(Psal. XXXVII, 12)**. Si qui restant, cito speramus de similibus idem judicium. Prope est ut revertar ad fratres meos, si vita comes fuerit, per vos, sicut intendo, transiturus. Interim commendo me sanctis orationibus vestris. Salutamus fratrem Hugonem Camerarium, et omnes qui circa vos sunt, cum reliqua sancta multitudine.

EPISTOLA CXLVIII . AD EUMDEM. *Paucis Petro respondet, plura in aliam occasionem reservans.*

Domino PETRO abbati Cluniacensi, BERNARDUS, humile dilectionis obsequium.

Lectis litteris vestris, laetatus sum in eis quod tantillum videlicet tantus in benedictionibus dulcedinis praevenire curastis. Caeterum videndi nos invicem, et colloquendi pariter, quoniam dignum judicatis, quando se offeret illa opportunitas, quando conveniens locus, quando justa occasio? Haec interim **153** paucis vestris pauca reddidimus, ampliora libenter donaturi, cum ea vobis onerosa non fore cognoverimus. Alioquin quando hoc ipsum auderet nostra pusillitas, nisi daret ad dignitatem accessum vestrae dignationis humilitas?

EPISTOLA CXLIX . AD EUMDEM. *Monet ut a monasterio Sancti Bertini tam operose sibi vindicando desistat.*

Quam nolim fieri quod vestrae putem obviare Reverentiae, credo sinceritatem vestram non latere. Ea fiducia suggerere vobis non dubito, quod suggerendum videtur. De monasterio Sancti-Bertini vellem vos moderatius agere, quam coepistis. Nam etsi hoc vobis in pace subjicere, et absque omni contradictione possetis, ne tunc quid vestra referre quidem video. Neque enim crediderim vos delectari honore, cum tanto onere. Nunc vero cum nec absque magno labore vindicare vobis, praefatum monasterium, nec in pace, ut aiunt, queatis possidere: honesta vobis, ut mihi videtur, praebetur quiescendi occasio, timor inquietandi.

EPISTOLA CL . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Laudat pontificem ex variis recte factis, ejusque zelum excitat adversus ambitionem Philippi, qui modis illegitimis sedem Turonensem invadere tentabat.*

1. Sanitas capitis redundet in membra. Unguentum quod descendit in barbam de capite, extrema quoque fimbria vestimenti participet. Si percusso pastore diffugerant oves, valente et incolumi secure revertantur ad pastum. Quod dicimus hoc est. De gloriae vestrae crebris successibus creber nuntius laetificat civitatem Dei. Justum proinde est ut vestra

prosperatio Ecclesiae roboratio sit: et cum exaltat Deus electum de plebe sua, ipsa quoque se sentiat exaltari, ac de roboris incremento fortiorem agnoscat. Nam si compassa est, et conregnare debet. Sic dignum vobis, sic nobis necessarium. Quid enim? si in timore et angustia aequitatis vigor non languit, non tepuit fervor, modo cedimus cum appropinquamus ad palmam? quae eminuit in infirmitate, in sublimitate virtus succumbet?

2. Quam nempe in manu valida ordinatum est nobile illud monasterium Virziliacense ? Nec insanis profecto tumultibus armatae plebis, nec effreni furentium atque obstrepentium vesaniae monachorum, nec, quod his fortius fuit, copiis mammonae cedendum putavit vel ad modicum apostolica celsitudo. Quid apud Sanctum-Benedictum ? numquid regia indignatio prohibere potuit spiritum libertatis, accensum atque accinctum adversus carnem et sanguinem? Sic Sancti Memmii , sic Sancti Satyri , miro modo ecclesiae immutatae sunt, et de synagoga Satanae restitutae sunt in sanctuarium Dei, vellent, nollent omnes iniqua agentes supervacue. Sed nec Leodii cervicibus imminens mucro barbaricus compulit acquiescere importunis improbisque **154** postulationibus iracundi atque irascentis regis . Quis vero dignis efferat laudibus, quod novissime diebus istis de manu potentis, eminus licet, emissum est in turbatores Ecclesiae Aurelianensis ? Revera nunc sagitta Jonathae non abiit retrorsum **(II Reg. I, 22)**, et hasta ejus non est aversa. In quo tamen verbo rex quidem turbatus est: sed non omnis Jerosolyma cum illo. Magis autem mitigavit omnem iram suam et ipse tandem. Erubuit siquidem, et timuit armari frustra adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Hinc

prorsus elevata est magnificentia tua super coelos: tantum ut laudabile principium condigno exitu perornetur . Quod quidem universi qui vos amant, vehementer exspectant: idque flagitant maturari.

3. Sane simili zelo, et in manu aeque potenti, Ecclesiae Turonensi jamjamque subvenire necesse est. Alioquin prope interitum est et ipsa, nisi cito feratis auxilium. Revixit, ut aiunt, Gisleberti spiritus in Philippo, ipsius plane et nepote carnis, et haerede ambitionis. Quanta nempe dominandi cupiditate et iste juvenis inardescat, indicat matris suae Ecclesiae diuturnus et miserabilis cruciatus, quo pene eam eviscerat miser, ut se parturiat in honorem. Est tamen auctore Deo ejus tergiversationibus finis tandem impositus: si tamen, quod dictante justitia, et compellente malitia, et pace provocante in eum actum est, apostolicae auctoritati ratum habere placuerit. Absit autem ut confundat fideles suos benigna majestas, quibus idem negotium dignum duxit committere terminandum! Absit, absit ut saeva ambitio refugium habeat apud innocentiae defensorem! Hoc ipsum quantae audaciae est quod tentat, quantae dementiae quod sperat! Semel et secundo jam apostolici contemptor mandati, justitiam subterfugit: et nunc impudentiori temeritate audet denuo nihilominus tantae aequitatis vultibus praesentari! Cui obscurum est quam impie cogitet in mammonae viribus turrim fortitudinis oppugnare, homo qui de justitia penitus non praesumit! Sed securi sumus: siquidem qui tentatur, Innocentius est, et filius iniquitatis non apponet nocere ei.

4. De caetero memoriam abundantiae suavitatis tuae, dulcissime Pater, dum suspiramus praesentiam, dulciter invicem eructamus: quia caremus illa, in ista consolamur.

Haec sedula cordibus, haec oribus frequens, sal est in omni sermone, aures mulcet, dulcorat ora, corda recreat et inflammat: celeberrima est in conventibus sanctorum, colloquia condit, impinguat preces, ad orandum sollicitat. Oramus et nunc solliciti pro vobis et vestris, ut aeterna memoria dignos vos ipsa aeternitas habeat, cui et pro qua temporaliter laboratis. Amen.

EPISTOLA CLI. AD PHILIPPUM TURONENSIS ECCLESIAE INVASOREM . *Gravem animi sui dolorem exprimit super Philippo, Turonensis Ecclesiae praesulatum indebitis modis ambiente.*

Doleo super te, Philippe charissime: sed quaeso te ne rideas dolorem meum; nam si tibi minime videris forsitan esse dolendus, ideo magis dolendus. Tu videris quid de te sentias: ego te arbitror omni lacrymarum **155** fonte plangendum. Dolor meus non est dignus subsannatione, sed compassione: quia dolor meus non est de carne et sanguine; non de amissione rerum perituraruм, sed de te, o Philippe! Non potui expressius demonstrare magnitudinem causae doloris: Philippus est in causa. Cum hoc dico, gravem Ecclesiae pronuntio luctum, quae te aliquando suo gremio confovebat, germinantem sicut lilium, florentem donis coelestibus [*al.* florentem donis innumeris]. Quis tunc temporis non clamabat, bonae spei juvenem, bonae indolis adolescentem?

Sed heu! mutatus est color optimus **(Thren. IV, 1)**. A quanta spe decidit Francia quae te genuit et nutrivit! O si cognovisses et tu! **(Luc. XIX, 42.)** Tu, inquam, si apponeres scientiam, apponeres et dolorem **(Eccl. I, 18)**, et dolor tuus faceret ne noster omnium esset infructuosus. Procederem si sequerer spiritum meum: sed nolo proferre plurima in incertum, et esse quasi aerem verberans **(I Cor. IX, 26)**. Sed haec scripsi, ut nostrum utcumque erga te affectum cognosceres, et ut nos scires esse in proximo, si forte Deus inspiraret tibi nostrum curare colloquium, et optatam nobis tui velles exhibere praesentiam. Sumus enim Viterbii , et te morari in Urbe audivimus. Dignare rescribere nobis quidquid illud sit quod de his litteris nostris corde conceperis, ut sciamus quid faciendum sit nobis, plus videlicet minusve dolendum. Quod si omnia contemnis, et in nullo nos audis, ego quidem fructum non perdam litterarum, quae ex charitate procedunt; sed tu de contemptu ante tribunal terrificum respondebis.

EPISTOLA CLII . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, PRO TRECENSI EPISCOPO. *Insolentiam clericorum nutriri ignavia episcoporum: Trecensem vero ob clericos correptos gravari.*

Insolentia clericorum, cujus mater est negligentia episcoporum, ubique terrarum turbat et molestat Ecclesiam. Dant episcopi sanctum canibus, et margaritam porcis: et illi conversi conculcant eos. Merito quales fovent, tales et

sustinent. Quos ditant Ecclesiae bonis, non corrigunt eorum mala, malosque gravati portant. Alienis nimirum laboribus locupletantur clerici, comedunt fructum terrae absque pecunia: et prodit quasi ex adipe iniquitas eorum. Quos proprie hodieque respicit vetus illa scriptura: *Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere* **(Exod. XXXII, 6)**. Mens quippe assueta deliciis, nec exculta disciplinae sarculo, multas contrahit sordes. Porro inveteratam rubiginem si tentes abradere, nec summis saltem digitis contingi patientur; sed, sicut scriptum est, *Incrassatus est dilectus, et recalcitravit* **(Deut. XXXII, 15)**. Insurrexerunt testes iniqui, homines quos delectat vitam semper alienam rodere, negligere suam. Supplicat puer vester pro eo cujus in hac discordia, si non fallor, tota culpa est quod culpas redarguerit clericorum. Haec pro episcopo . In reliquo pro me satisfacio. Scripta dignationis vestrae, quibus me venire ad vos, cum jubere possetis, rogare dignantissime maluistis, norit Paternitas vestra ad me ante Nativitatem beatae Mariae minime pervenisse. Itaque non dico, *Juga boum emi quinque;* aut, *Villam emi;* aut, *Uxorem duxi* **(Luc. XIV, 18-20)**: sed plane (quod et vos non ignoratis) parvulos lactare me fateor; et ideo quomodo sine gravi scandalo ac periculo ipsorum venire possim, non video.

156 EPISTOLA CLIII. AD BERNARDUM DE PORTIS , DE ORDINE CARTHUSIENSI. *Petenti expositionem in Cantica Salomonis, praetendit tenuitatem suam,*

tanto scilicet operi, et aliorum exspectationi imparem.

1. Petis instanter, et ego constanter abnuo, sed parcens mihi, non te spernens. O utinam tuo studio ingenioque dignum aliquid elaborare possem! Lumen oculorum meorum, et ipsam quoque animam, si fieri posset, pariter tibi, amice charissime, et in Christi visceribus mihi potissimum in omni plenitudine dilectionis spiritualiter [*al.* specialiter] amplectende frater. Caeterum ubi ingenium, aut quando otium mihi sufficiens ad id quod petis? Neque enim leve quid aut vile, et quod nos possumus, postulare videris. Minime quippe pro minimis sic instares. Nam voluntatem tuam et curam in hoc satis produnt crebrae epistolae tuae, et vehementior spiritus eas animans. Nimirum proinde quanto id curiosius velle te sentio, tanto, crede mihi, scrupulosius acquiesco. Cur hoc? Ne magna videlicet exspectanti, ridiculum producam murem. Hoc vereor, et haec causa cunctationis imeae. Et quid mirum si vereor dare, quod edere verecundor? Invitus, fateor, praebeo, quod me existimem non tam edere profuturum, quam prodere contemnendum. Quis sane dare velit, quod dedisse dedeceat, accepisse non prosit? Libens do, invitus perdo. Scimus quoniam speranti grandia, modica minus grata venire solent. Quod autem non venit gratum, perditum est, non datum.

2. Tibi studii est, utpote otioso et vacanti, undecumque perquirere incentiva igni quo ardes, ut ardeas magis, et impleas voluntatem Domini tui dicentis: *Et quid volo nisi ut ardeat?* **(Luc. XII, 49.)** Laudo; sed si illic ea quaeras, ubi te frustratum postmodum non queraris. Erras si apud nos quaeris. Ego potius illa abs te mendicare debuerim. Scio

quidem dare quam accipere beatius esse **(Act. XXII, 39)**; sed si detur quod danti honestum, accipienti utile sit: quale utique penes me quidquam esse penitus nescio. Quod autem habeo, vereor si in medium venerit, ne te quoque optasse illud pudeat, poeniteat postulasse. Sed quid? non melius nos apud te tu ipse excusabis? Tui tibi certe fidem oculi faciant. Cedo importunitati tuae ut vel exhibitio tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundiae: prorsus dum fiat quod tu vis, insipientiae meae non memorabor. Sermones paucos in principio Canticorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi: et tibi, cum necdum ediderim, quam citius mitto. In quo opere cum accepero tempus, Christo imperante curis, tentabo procedere: si tamen me inde confortes. Domnum et Patrem nostrum priorem vestrum, cum caeteris fratribus, per te devote saluto, et propitios habere apud Deum corde humili supplico.

EPISTOLA CLIV . AD EUMDEM. *Non licuisse per negotia stare promissioni de invisendis Chartusiensibus. Mittit petitos sermones in Cantica.*

Dissimulare non valeo tristitiam cordis mei, nec patior ultra latere te cruciatum quem patior, Bernarde charissime. Memor antiquae meae promissionis, **157** propositum habui et desiderium magnum transire per vos, revisere quos diligit anima mea itineri meo solatium, laboribus levamen, peccatis remedium postulare: et culpis meis exigentibus factum est,

non ut nollem, sed ut non possem. Poenam siquidem hoc agnosco culparum, non culpam. Certus sis, homo Dei, minime prorsus amici fuisse incuriam, non pigritiam, non negligentiam: sed causam obstitisse plane non negligendam, et causam Dei. Nihilominus tamen vermis iste continue rodit me, et dolor meus in conspectu meo semper. Et quidem alias satis tribulor: sed, ut verum fatear, in nullo aeque. Vincit labores itineris, caloris incommodum, curarum anxietates. Ecce aperui vulnus amico: tua, frater, interest compati mihi, hoc est, portare mecum quod patior, ut relever ego. Tuas et per te sanctorum, cum quibus es, orationes supplex flagito. Sermones super principia Canticorum, quos tu petiisti, et ego promiseram, transmitto tibi: quibus lectis peto, ut quam citius opportune poteris, tuo rescripto moneamur vel ad procedendum, vel ad supersedendum.

EPISTOLA CLV . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, PRO EODEM QUANDO ELECTUS EST . *Bernardum de Portis, in Lombardia destinatum episcopum, dignum quidem eo honore, sed tali loco minus idoneum; ideoque alteri convenientius reservandum.*

Dilectum Deo et hominibus Bernardum de Portis, Pater venerande, vocatione vestra cogi ad opus et onus episcopale audivimus. Probabilis res, ac digna plane vestro apostolatu,

ponere in lumine lumen absconditum; ne sibi soli vivat, qui et alios ad vitam trahere possit. Usquequo namque latet et ardet tantummodo, qui et lucere valet? Levetur, si placet, super candelabrum, ut sit lucerna ardens et lucens: sed sane ubi non praevaleat vis ventorum, ne forte (quod absit!) exstinguatur. Siquidem insolentia Lombardorum et inquietudo eorum cui non est nota? aut cui magis quam vobis? Nobis melius nostis, quam sit ille episcopatus dissipatus, quamque domus exasperans. Quid putamus esse facturum juvenem, viribus corporis fractum, et quieti eremi assuetum, in populo barbaro, tumultuoso, procelloso? Quando poterit convenire tantae sanctitati, et tantae perversitati; tantae simplicitati, et tantae dolositati? Reservetur, si placet, congruentiori loco, atque alteri populo: cui sic praesit, ut prosit; et festinatione non pereat fructus, quem poterit dare in tempore suo.

EPISTOLA CLVI . AD EUMDEM, PRO CLERICIS AURELIANENSIBUS.

Usquequo misera illa Aurelianensis Ecclesia incassum viscera pulsat patris orphanorum, et judicis viduarum? Quippe jacet jam olim in pulvere virgo nobilis Israel, non solum viduata viro , sed et charis orbata pignoribus. Proh dolor! non est qui sublevet eam. Quousque et filios non dimittitis cum matre misera clamantes post vos? illos dico, qui, amissis rebus et domibus, capitibus suis refugium solum invenere diffugium. Quid tardat intrepida manus, nullis hactenus vel negata

oppressis, vel remissa praesumptoribus? Quid tardat, inquam, afflictos eripere de manu fortium, et reddere retributionem superbis? Et si tardat **158**, non derelinquat usquequaque. Oportet magis dilatum auxilium tandem venire validius, et subvenire perfectius. Illa sit, si placet, molestae tarditatis recompensatio, ut et qui apostolica patientia superbe abusi sunt, nihil inde in fine lucrentur: et qui in verbo vestro patienter passi sunt, minime eos suae quandoque pigeat patientiae.

EPISTOLA CLVII . AD HAIMERICUM, PRO EISDEM.

Speciali amico suo HAIMERICO, Dei gratia diacono cardinali, et apostolicae Sedis cancellario, frater BERNARDUS de Clara-Valle, luce sapientiae et virtutis clarescere.

Nisi quia vestram novi et circa afflictos compassionem, et contra protervos indignationem, opportune, importune instarem vobis pro magistro Willelmo Mandunensi et sociis ejus; compellarem vos adversus oppressores et calumniatores eorum. Nunc autem sufficiat memorasse: vestrum est opere probare cito quod revera sufficiat.

EPISTOLA CLVIII . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, SUPER INTERFECTIONE MAGISTRI THOMAE PRIORIS S. VICTORIS PARISIENSIS .

Amantissimo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, BERNADUS Clarae-Vallis abbas indignus, minimum id quod est, et quod potest in Domino.

1. Fera pessima quae devoravit Joseph, canum nostrorum importunitatem non ferens, ad vestrae dicitur defensionis auxilium confugisse. In quantam misera devenit amentiam, ut vaga et profuga et tremens super terram, illuc potissimum fugam inierit, ubi plus timere oportuit? Sceleratissime, tu summae aequitatis sedem putas esse speluncam latronum, aut cubile leonum? tu filii recentem adhuc cruorem ore rabido ac ferali spumans et masticans, fugis ad sinum matris, patris audes apparere conspectibus? Tamen si poenitentiam petit, neganda ei non est; quod si audientiam, accipiat illam si placet, quam vel Moyses indulsit populo ante conflatile curvanti genu **(Exod. XXXII, 25)**; vel Phinees fornicanti Israelitae **(Num. XXV, 8.)**; vel Mathathias daemonibus immolanti **(I Machab. II, 24)**; vel certe, ut vobis de vestris aliquem proponamus, quam a beato Petro Ananias et Sapphira meruerunt **(Act. V, 1-10)**: quam denique audientiam dedit negotiantibus in templo Salvator **(Matth. XXI, 12)**. An ignoramus quorumdam peccata praecedere ad judicium? **(I Tim. V, 24.)** nonne vox sanguinis fratris tui clamat adversum te de terra? Credimus et nostri Martyris spiritum, quem

novissime diebus istis tua crudelitas morti dedit, cum caeteris animabus interfectorum, voce valida sub altari clamare, et flagitare vindictam, eoque instantius, quo recentius ipsius sanguis effusus est super terram.

2. Sed nunquid ego, inquit, occidi eum? Non utique tu, sed tui, et propter te. An et per te, videat Deus et judicet. Si excusabilis tu es, cujus dentes, arma et sagittae, cujus lingua gladius acutus, proinde nec Judaei Christi de morte culpandi sunt: quippe et ipsi manus continuere cauti. Ob illicitas exactiones, quas sibi occasione archidiaconatus in presbyteros minime jam, ut consueverat, usurpare liceret, beati utique **159** Thomae obviante zelo atque industria, utpote justitiae amatoris et defensoris, oderat illum, et mortem ei jam ipso odio homicida minitari solebat. Multi se audivisse nunc perhibent, quibus discredendum non est. Postremo nepotes ejus, ut impias manus in sanctum Domini mitterent, quid aliud unquam adversus eum habuerint, ipse certe dicat, si potest. Si ergo iste qui causa, qui incentor, qui etiam, ut omnium pene suspicio est, exstitit et dictator facinoris: si is, inquam, impune ferat (quod utique mira impudentia de vestra apostolica auctoritate praesumit), quanta putamus impunitas ista in Ecclesia parturiet punienda? Unum e duobus fore necesse est: aut nullos ex nobilibus sive potentibus secundum hoc saeculum admitti deinceps ad honores ecclesiasticos: aut passim ad omne illicitum permitti libere clericos sacris abuti officiis; ne forte, si quispiam zelo Dei accensus prohibere tentaverit, ferro illico militari reus justitiae trucidetur. Atque ita quid spirituali gladio, quid censurae ecclesiasticae, quid christianae legi et disciplinae, quid reverentiae sacerdotali, quid denique divino timori relinquitur, si metu potentiae

saecularis, nullus mutire jam audeat contra insolentiam clericorum? Quid enim insolentius, quidve indignius in Ecclesia esse potest, quam ut sibi quisque ecclesiasticas vindicet dignitates feritate armorum, non morum probitate? Quamobrem, domine Pater, aliquid, ut videtis, prorsus decernendum est in hominem, quod Ecclesiae prosit, ut salus facta hoc tempore per vos transfundatur in posteros; et cognoscat generatio altera, non solum quod fuit praesumptum, sed et qualiter ultum. Alioquin si serpat venenum, nec sequatur pariter et antidotum; multos (quod absit!) habet perimere.

EPISTOLA CLIX. . AD EUMDEM, IN PERSONA STEPHANI PARISIENSIS EPISCOPI. *Unde supra.*

Piissimo patri INNOCENTIO summo pontifici, STEPHANUS miserandus episcopus Ecclesiae Parisiensis, misericordiam et judicium.

1. Vir religiosus, prior Sancti-Victoris, magister Thomas in obsequio charitatis, in itinere quod indixerat pietas, in opere sancto, in sanctorum comitatu, in dominico die, certe in sinu meo et inter manus meas crudeliter ab impiis pro justitia excerebratus est, factus obediens usque ad mortem. Non opus est prece, ubi pietatem melius in silentio lacrymae provocant, et singultus qui interrumpit precem, exprimit affectionem. Haec plane compassionem veram, etsi non postulant, merentur tamen: utpote quae verum indicant produntque

dolorem, et simulationis fugant ambiguum. Puto proinde sufficere mihi ad incutiendam paternis visceribus calamitatem quam patior, rem, ut est, simpliciter intimasse. Tristis flebilisque historia satis pro se agit, praesertim apud vos, et suasoriis fucari non indiget. Exitus aquarum deducite, oculi mei, quoniam dereliquit me virtus mea, et lumen oculorum meorum, et ipsum non est mecum. Nec enim illum lugeo, sed me. Nam ille quo pacto lugeatur, qui mortis pretiosae compendio transivit ad vitam?

2. Quis illum non magis laudibus, quam fletibus prosequatur, cui vivere Christus fuit, et mori est lucrum? Episcopi nomen ego gerebam, ille exercebat opus. Honore spreto, onus totis viribus supportabat. Idcirco ille revera mortuus ad vitam, ego vivus in morte. Ille mortis vincula non incidit, sed evasit: et ecce **160** circumdant me dolores mortis, et torrentes iniquitatis conturbant me. Ego igitur, ego miser, ego miserandus in morte tua, mi frater dulcissime Thoma, blando heu! ablactatus solatio, cauto privatus consilio, et certe tuto patrocinio destitutus. Expediebat me magis mori pro te, quam post te vivere. Propter hoc defecit in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus. Condolet mihi Ecclesia sed dolet et pro se. Commune damnum, communis desolatio est: mecum omnis religio plorat, paternam pariter implorat consolationem. Si Theobaldus Noterius adierit vos, sentiat in se, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Nepotes ipsius auctores [*al.* actores] exstitere sceleris, ipse causa: utrum et dictator, in quaestione est. Non attendatis ad verba ejus, donec veniat qui mittendus est; qui vobis plenius insinuans veritatem, cautum faciat a labiis iniquis et a lingua dolosa.

EPISTOLA CLX . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM, IN PERSONA EJUSDEM EPISCOPI. *Unde supra.*

Domino HAIMERICO charissimo, venerabili sanctae Romanae Ecclesiae diacono cardinali et cancellario, suus STEPHANUS Parisiensis, quod domino et amico.

Amicus in necessitate probatur. Quod dico, non quia de sanctitate dilectionis vestrae dubitem, sed ne contingat ut dubitem. Continget autem procul dubio, si zelum illum vestrum modo (quod absit!) dissimulare comperero. Porro dissimulationis id mihi argumentum inexcusabile fore noveritis, si Theobaldum Noterium non recipere pro meritis quacumque occasione contigerit, qui dimidium animae meae nepotum suorum manibus crudeli ambitione praecidit, soli cruciatui parte reliqua reservata.

EPISTOLA CLXI . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Adversus auctores caedis Archembaldi subdecani Aurelianensis.*

Vox sanguinis Archembaldi subdecani Aurelianensis invaluit. Nam ecce, proh dolor! juxta prophetam, *sanguis sanguinem tangit* **(Osee IV, 2),** et simul juncti fortius clamant

ad vos de Francia. Clamat, inquam, et vociferatur uterque sanguis clamore tam valido, ut valeat ipsum quoque palatium coeleste concutere, tam pio, ut et saxea pectora debeat emollire. Quid facis, amice sponsi, custos sponsae Christi, pastor ovium Christi? Putasne sufficies excogitare remedium, quod huic obviet pesti tam nefandae, tam inauditae? Id sane necesse est inveniri, quod et recenti Ecclesiae vulneri in praesentiarum medelam afferat, et posteris valeat ad cautelam. Ergo accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime. Si non steterit et nunc Phinees et placaverit, non cessabit quassatio. Si, inquam, vigor ecclesiasticus pepercerit istis, Joanni dico, et Theobaldo Noterio, quorum etsi non manu, assensu certe, forte et instinctu sanguis innoxius effusus est super terram; quis non videat quid sequatur? Quantos in clero horum impunitas contra jus et fas faciet promoveri, metu utique suorum, non suae merito sanctitatis? Novis morbis novis obviandum est medicamentis. Utilissime, ut multis videtur, justissimeque eos apostolica falce ab omni succideres ecclesiastica dignitate, ita ut et habitis careant, et de caetero ad alias non assurgant.

161 EPISTOLA CLXII. AD HAIMERICUM CANCELLARIUM DE EODEM.

Frequentem et amicabilem recordationem, qua dominum episcopum Parisiensem commendare soletis, ego postmodum ipsi frequenter testatus sum. En a vobis exigitur non verbo aut

lingua, sed opere et veritate probare, nec me fuisse fallacem, nec vos mendacem. Sic vestra interest, non solum propter episcopum, sed et propter alios amicos vestros, qui pro vobis certe graviter, si quo modo praeter spem procedere causam contingeret, turbarentur.

EPISTOLA CLXIII . AD JOANNEM CREMENSEM CARDINALEM PRESBYTERUM DE EODEM.

Dilectionem et dignationem, qua me amplecti a vobis nullius dignitatis homuncio sensi, in aeternum non obliviscar. Poenitentiam et conversionem vestram, de qua jam angelis collaetatus sum, et condelectatus, dignos facere fructus opto jugiter, et oro frequenter. Et nunc maxime ipsos nostra ista Gallicana Ecclesia mecum exspectat, credo non intempestivos. Interest vestrae pariter et meae famae, ut non confundar in vobis. Sic ergo clareat omnibus, zelum apud vos veritatis justitiaeque fervere contra interfectores clericorum, et instigatores eorum, ut non me pigeat gloriatum fuisse de vobis.

EPISTOLA CLXIV ACTIO CAUSAE LINGONENSIS ECCLESIAE AD DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM . *Conqueritur*

Bernardus, quod subdole et contra datam fidem tentata sit electio episcopi Ecclesiae Lingonensis.

1. Dum adhuc Romae essemus, contigit illo venire dominum archiepiscopum Lugdunensem. Venerunt et cum eo Robertus decanus Ecclesiae Lingonensis et Olricus canonicus, quaerentes licere sibi et capitulo Lingonensi eligere sibi episcopum. Mandatum siquidem a domino papa acceperant, nequaquam praesumere hoc, nisi ad consilium religiosorum virorum. Quod dum per me cuperent et peterent obtinere: Absit, inquam, nisi sciam et certus sim quod bonam idoneamque personam intendatis eligere! Responderunt propositum suum atque intentionem de nostro pendere arbitrio, nec aliud se facturos, nisi quod ego consulerem. Et spoponderunt. Verum me non satis fidem accommodante, accessit ad persuadendum archiepiscopus, pollicens firmiter idipsum. Et addidit, quod si secus clerici agere molirentur, quidquid aliud facerent, minime se confirmaturum, nec ratum habiturum. Adductus est et dominus cancellarius in testimonium. Nec contenti, adivimus etiam praesentiam domini papae, ut ejus favore et auctoritate quod inter nos convenerat confirmaretur: prius tamen habita inter nos collatione mutua ac diuturna super facienda electione, et de multis personis, quarum ibi mentio facta est, duabus tandem nominatis, a quibus nullus nostrum penitus dissentiret, quamlibet illarum eligi placuisset. Itaque quod nobis complacuit, dominus papa immutabiliter observari praecepit: et tam archiepiscopus, quam clerici firmiter promiserunt. **162** Illis abeuntibus, ego post discessum eorum

dies paucos in Urbe faciens, ubi a domino meo impetrare potui facultatem redeundi, ad fratres iter arripuimus.

2. Et transalpinantes comperimus instare diem, qua foret sacrandus homo in episcopum Lingonensem: de quo utinam meliora atque honestiora audivissemus! Nolo autem dicere quae invitus audivi. Quid plura? A religiosis viris non paucis, qui nobis salutandi gratia occurrerant, persuasi sumus divertere per Lugdunum, quatenus, si fieri posset, rem nefariam, ne fieret, prohiberemus. Nam ego aliunde ob viae compendium ire statueram, consulens valetudini et lassitudini corporis, praesertim quod non liquido, fateor, credebam rumoribus. Quis enim crederet tantum virum tanta uti levitate, ut postposita tam recente promissione sua, insuper domini sui mandato, personae notabili manum imponere non timeret? Itaque consilio religiosorum acquiescentes, Lugdunum iter direximus, et pervenientes, omnino sicut audivimus, sic vidimus. Parabantur illa, non festa, sed infausta solemnia. Decanus tamen, et maxima, ni fallor, pars Lugdunensium canonicorum constanter aperteque contradicebant. Sed et rumor pudendus dolendusque passim crebrescens et invalescens civitatem repleverat.

3. Quid facerem? Conveni archiepiscopum, reverenter quidem, super pacto quod fecerat, et super mandato quod acceperat: et nihil horum negavit. Causam vero praevaricationis referens in filium ducis , qui a constituto resilierat; ne ille turbaretur, in id se mutabilitatis incidisse dicebat, pacis videlicet intuitu. Et intulit, quia quidquid hactenus egerit, jam pro nostro deinceps arbitrio se facturum. Tum ego gratias agens: Absit! inquam; tamen non nostra, sed Dei potius voluntas fiat: quae ita forsitan cognoscetur, si res

ponatur in consilio episcoporum aliarumque religiosarum personarum, quae hic ad vestram ipsius vocationem convenerunt, vel adhuc venturae sunt. Quod si invocato sancto Spiritu consensus omnium vos ad procedendum in coepto opere animaverit procedite ut coepisti: sin autem, acquiescendum Apostolo dicenti, *Nemini cito manum imponas* **(I Tim. V, 22)**. Visum est consilium placuisse. Interim homo ille venisse nuntiatur, sed in hospitium, non in palatium. Vespere sextae feriae venit; sabbato mane recessit. Non est mecum dicere, cur nec in curia apparere voluerit, ad quam ei curae fuit longo itinere pervenire: nisi quod verecundia monachalis, honorisque contemptus forsan putari posset, si non aliud alia, quae secuta sunt, indicarent. Et revera quid aliud tunc suspicari debuimus, quando archiepiscopus rediens ab illo testatus est coram omnibus, nullo modo eum voluisse acquiescere, sed quidquid de eo factum fuerat, penitus refutare?

4. Denique et mandavit mox electionem fieri. Hoc per quosdam Lingonenses canonicos tunc praesentes, hoc et per litteras, quae adhuc exstant. Quibus in capitulo Lingonensi oblatis et lectis, proh pudor! incontinenti leguntur aliae per omnia contrariae illis, asserentes utique consecrationem dilatam, non dimissam; assignantes diem et locum ad causam decidendam, quam litterae priores nuntiabant decisam. Putares in litteris non modo diversas, sed et adversas sibi loquentes personas, adversum se invicem contendentes: nisi quod una eademque imago impressa ceris , unum idemque nomen praesignatum in schedulis, manifeste de uno fonte dulce et amarum illud manare cunctis qui aderant **163** mirantibus declarabant. Tenentur in manibus

contradictoriae litterae: utris libet obedire decreveris, inobediens necesse est tenearis. Aut enim priorem te recipientem epistolam posterior condemnabit: aut si posteriorem sequi eligas prior murmurabit. Et utinam secunda epistola, sicut potuit evertere primam, ita posset sese vel ipsa tueri adversus tertiam. Sed ecce litterae contra litteras, mandatum adversus mandatum: ita ut non jam, quemadmodum in propheta, *Manda, remanda* **(Isa. XXVIII, 10, 13)**, sed Manda, demanda, potius inculcetur.

5. Interim nempe homo qui et consecrationem fugerat, et electionem refutarat, festinavit ad Regem. Regalium investituram obtinuit ; quibus meritis, ipse viderit. Mox directis epistolis, et locus qui assignatus fuerat, est mutatus, et dies anticipatus: ut loci temporisque opportunitate subtracta, et copia agendi pariter subtrahatur contradicturis, et consecrationis dies subripiatur appellaturis. Caeterum non est consilium contra consilium Domini, cujus providentia factum est ut nec contradictores defuerint, nec appellatores. Appellatum est a Falcone decano Lugdunensis Ecclesiae; appellatum et a Pontio archidiacono Lingonensi; appellatum a Bono-Amico sacerdote et canonico aeque Lingonensi; appellatum et a fratribus nostris Brunone atque Gaufrido , ignorantibus quidem omnibus his praeparationem cordis eorum, sed casu supervenientibus, haud dubium quin Dei provida voluntate. Tanta si quidem fuit brevitas termini, ut vix, ex quo rescivimus diem, spatio quatuor dierum nuntius noster cum litteris accurrere potuerit, quatenus praeveniret quod parabatur, non sacramentum, sed sacrilegium. Et is quoque nihilominus contradixit, et tam consecrandum quam consecraturos ad Sedem apostolicam appellavit. Et ipse erat

Lingonensis canonicus. Veritatem dico, non mentior: nihil a me hic dictum personae odio, sed solo veritatis amore veraciter omnia posita, teste ipsa veritate.

EPISTOLA CLXV . AD FALCONEM DECANUM , ET GUIDONEM THESAURARIUM LUGDUNENSIS ECCLESIAE. *Unde supra.*

Plaga, ut videtis, charissimi, Ecclesiae nostrae magna est, et multa eget cura; nec modo multa, sed cita, ita ut assidue cum lacrymis medico coelesti instemus dicentes: *Domine, descende priusquam moriatur* **(Joan. IV, 49)**. Unum est quod magis exacerbat dolorem et pene desperat curationem: quia nimirum inde est orta tribulatio, unde consolatio sperari debuerat. Quisnam enim, o misera, malum hoc quod plangis, induxit super te? Profecto non inimicus, non is qui oderat te: sed homo unanimis, dux tuus et metropolitanus tuus. Quomodo ab austro, et non jam ab aquilone panditur omne malum? Merito proinde non est dolor sicut dolor meus, quoniam de quibus potissimum praesumebamus, ab ipsis passi sumus, et non ab aliis. O Lugdunensis pia mater Ecclesia! cujusmodi non sponsum, sed monstrum tuae filiae procurasti nunc! non plane matrem te in hoc, sed novercam sensimus. Gener hic tuus quam longe a nobili illa tua antiqua honestate, gravitate, probitate, degenerat! Quid enim? egone id dixerim honorabile connubium, et thorum immaculatum,

quod de tali et taliter factum est? Sine lege, sine ordine, sine ratione sic confusa sunt omnia; imo ita cuncta in fraude et temeritate praecepta et praesumpta fuisse constat, ut non dico episcopum, sed ne villicum quidem, aut teloniarium quempiam in hunc modum decuerit ordinari. Quibus vos laudibus efferam, dilectissimi, qui soli condoluistis afflictae, ei tam in prima, quam in secunda sua defensione oppressae **164** astitistis, ascendentes ex adverso, et opponentes vos murum pro domo Israel? Non est inventus similis vobis in illo conventu, qui conservaret legem Excelsi, qui sacris obtemperaret canonibus: qui denique se induceret zelum Phinees, et linguae mucrone confoderet fornicantes **(Num. XXV, 8)**. Quae cum ita de vobis ad Dei et vestram ipsorum gloriam ubique clarescant, restat ut principio tam laudabili condignum exitum dare, et hostiae capiti caudam jungere satagatis.

EPISTOLA CLXVI . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Unde supra.*

1. Iterum clamo, iterum pulso, etsi non clamosis vocibus, certe lacrymosis gemitibus. Cogit iterare clamores iterata in nos injuria perditorum, et prolongantium iniquitatem suam. Confortati sunt, addentes praevaricationem. Apponunt iniquitatem super iniquitatem, et superbia eorum ascendit semper. Invaluit furor, pudor evanuit, et timor Dei. Quem contra tuam, Pater, cautam [*al.* castam *male*] justamque dispositionem non timuerunt eligere, etiam post appellationem tui nominis ausi sunt exsecrare. Et hoc

praesumpserunt Lugdunensis, Aeduensis, Matisconensis, amici Cluniacenses. In fraude et temeritate istorum, heu! quam ingens multitudo sanctorum turbabitur, si angariati fuerint tale portare jugum, taliterque impositum? Proh nefas! hoc ita accepturi sunt, ac si cogantur genua curvare ante Baal, aut certe juxta prophetam pactum facere cum morte, et cum inferno foedus inire **(Isa. XXVIII, 15)**. Rogo, ubi jus, ubi lex, ubi sacrorum auctoritas canonum ubi denique reverentia majestatis? Illa, illa quae nulli negatur oppresso, soli mihi non profuit appellatio. Ubi nimirum imperabat aurum, judicabat argentum, leges canonesque silebant, locum ratio et aequitas non habebant. Eisdem telis, quod intolerabilius est, arcem quoque apostolici culminis oppugnare minantur. Id vero ridicule; fundata est enim supra firmam petram.

2. Sed quid ago? excessi, fateor: non est meum accusare quemquam aut reprehendere; sufficit mihi ut plangam dolorem meum. Post longam moram multosque labores, quos pro servitio Romanae Ecclesiae pertuli, cum tandem placuit Serenitati vestrae reditum annuere ad fratres meos, etsi fractus viribus corporis, tanquam male operans, laetus tamen ob manipulos pacis quos reportabam, ad monasterium cum prosperitate perveni. Credidi me de labore evasisse ad requiem; licere mihi utcumque resarcire spiritualium damna studiorum, ac sanctae quietis detrimenta, quae foris incurreram; et ecce tribulatio et angustia invenerunt me. En lectulo recubantem plus cordis, quam corporis dolor excruciat. Nec enim ego deploro temporale incommodum ullum. Anima mea in manibus meis: salus ejus in causa est. Placet vobis, ut illi homini credam animam meam qui perdidit suam? Scio quia non placet. Quamobrem dixi animae meae

expedire magis inire fugam, quam et moerore consumere residuum dierum meorum, et nihilominus in periculum salutis incidere. At Deus vobis potius inspiret quod potius est; reducere videlicet ad memoriam (si dignum judicatis) qualiter vobiscum egerim, et ponere oculos pietatis super puerum vestrum, et liberare afflictum de angustia. Quin potius non oblivisci quanta Deus ipse fecerit vobis, et in quantulaecumque vicem recompensationis, ad ipsius gloriam, quod tam perperam factum est, revocare.

165 EPISTOLA CLXVII . AD EUMDEM. *Pro eodem negotio.*

Clementissime Pater, nonne praecipiendo praecepisti in Lingonensi Ecclesia personam eligi religiosam atque idoneam, et ad consilium pueri tui? Nonne dominus Lugdunensis hoc ipsum mandatum ex apostolico ore tuo praesens excepit tam fideliter exsecuturum, quam firmiter injunctum, ac frequenter inculcatum nonne denique et spopondit! Quid ergo visum est ei, mutare voluisse quod utilissime et consultissime statutum fuerat, aliudque sua praesumptione moliri quod non conveniebat, in vestrae ipsius Majestatis contemptum, et in nostrae pusillanimitatis scandalum? Quomodo non erubuit bonus ille vir apud se Est et Non inveniri, tentans imponere tam indignum jugum cervicibus tam numerosae multitudinis religiosorum virorum servorum tuorum adversus statutum tuum et promissum suum? Inquire, Pater, inquire diligenter, quale homo ille, cui festinat manum imponere, testimonium habeat, et ab his qui

prope sunt et ab his qui longe. Mihi enim interdicit dicere pudor quod publica fama de eo dicit, imo infamatio celeberrima divulgavit. Et quid dicam? Tristis est anima mea usque ad fugam. Et jam forsitan fugissem, nisi me retinuisset consolationis spes, quam de visceribus vestris exspecto. Volebam scribere per ordinem perlacrymabilem miseriae nostrae historiam: sed prae tristitia languet manus, sensus hebescit, horret lingua eloqui malignam fraudem, sed subreptionem, sed circumventionem, sed temeritatem, sed perfidiam. Quid ergo? Filius tuus Pontius archidiaconus, qui et in hac causa constanter fideliterque se habuit, cuncta tibi, Pater, narrabit, et quid factum doleamus, et quid faciendum flagitemus. Ipsi crede tanquam mihi. Ego autem hoc unum ut parturiens loquor: nisi isti a tam scelerato tamque temerario ausu deficiant, ut me ipsum nunc sentio, deficiet in dolore vita mea, et anni mei in gemitibus.

EPISTOLA CLXVIII . AD EPISCOPOS ET CARDINALES ROMANAE CURIAE. *Unde supra.*

1. Vos scitis, si dignum ducitis recordari, qualiter vobiscum in tempore malo conversatus sim, egrediens et regrediens, et pergens ad imperium regis, persistens ac permanens vobiscum in tentationibus vestris, ita ut, consumptis pene viribus corporis, vix post redditam coelitus pacem Ecclesiae repatriare potuerim. Et recolo hoc, non glorians aut improperans, sed provocans et efflagitans, monens et

reposcens debitum vestrae miserationis affectum. Urget necessitas modo omnes repetere debitores. Ego vero si feci quod facere debui, haud aliud me ex eo quam servum inutilem reputo, juxta sermonem Domini **(Luc. XVII, 10)**. Verumtamen si feci quod oportuit, aut quod faciendum fuit, nunquid merui vapulare? Et ecce rediens a vobis, tribulationem et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi, sed non profuit; invocavi et vestrum et non valuit: siquidem dii fortes terrae vehementer elevati sunt, Lugdunensis scilicet archiepiscopus, et Cluniacensis abbas. Hi confidentes in virtute sua, et in multitudine divitiarum suarum gloriantes, adversum me appropinquaverunt et steterunt. Et non adversum me tantum, sed adversum magnam multitudinem servorum Dei, adversum vos quoque, adversum se ipsos, contra Deum, contra omnem aequitatem et honestatem.

2. Denique imposuerunt hominem super capita nostra, **166** quem, proh pudor! et boni horrent et mali rident. Quo ordine, imo quam extraordinarie, videat Deus et judicet; videat et Romana curia: videat et doleat, misereatur et accingatur ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quid enim? placet tibi, domina mundi, universitati constituta vindex in iram, judex in misericordiam; placet, inquam, tibi quod, dum superbit impius, incenditur pauper et ille pauper, qui pro tuo servitio, cum non haberet censum quem effunderet, sanguini non pepercit? Dignumne tibi videtur tua perfrui pace et nostram non curare, nec recipere in sortem consolationis, quos habuisti consortes laboris? Si inveni gratiam in oculis vestris, eripite inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum. Alioquin ego quidem, ut potero, laborabo in gemitu meo, et

erunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte: vobis autem legam illum versiculum, *Qui tollit ab amico misericordiam, timorem Domini derelinquit;* et illud, *Omnes necessarii mei recesserunt a me* **(Job VI, 14, 13.)**; illud quoque, *Qui juxta me erant, de longe steterunt, et vim faciebant qui quaerebant animam meam* **(Psal. XXXVII, 12, 13)**.

EPISTOLA CLXIX . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Unde supra. Cur clericos Ecclesiae Lingonensis vocatos detinuerit; et quibus munus eligendi committendum.*

Dignatio vestra fecit me familiarem, familiaritas praesumptorem. Adsit solita cordi vestro benignitas, ne forte praesumptio pariat indignationem. Audite tamen patienter, non solum quid egerim sed et cur egerim: si forte causa factum possit vel aliquatenus excusare. Ausus sum retinere clericos Lingonenses qui vocati erant, composita tamen pace inter eos: ipsisque persuasis stare deinceps de facienda electione in beneplacito vestro et consilio bonorum, sicut in litteris eorum continetur. Erat autem pernecessarium eos hac vice remanere, propter terras et possessiones Ecclesiae, quae datae sunt praedae et direptioni, dum non est qui custodiat aut defendat. Itaque personis quae non sint suspectae, quae non quaerant quae sua sunt, sed quae Jesu Christi, injungatur, si placet, cura eligendi qui Deo placeat et finem tandem accipiat Ecclesiae tam diuturna et miseranda vexatio. Reliqua vero dicenda

commisimus domino Herberto abbati Sancti-Stephani Divionensis , et archidiacono Lingonensi, sociisque eorum. Adjicimus etiam, ut archidiaconum Lingonensem, et Bonum Amicum ejusdem ecclesiae presbyterum, quoniam fideles in causa Dei exstiterunt, eos et res eorum in defensione vestra recipiatis. Dignus est enim operarius mercede sua **(Luc. X, 7)**.

EPISTOLA CLXX. AD LUDOVICUM JUNIOREM REGEM FRANCORUM. *Electionem Godefridi Prioris sui in episcopum Lingonensem, cui Rex adversari visus est, vindicare nititur.*

1. Si totus orbis adversum me conjuraret, ut quidpiam molirer adversus regiam majestatem; ego tamen Deum timerem, et ordinatum ab eo regem offendere temere non auderem. Nec enim ignoro ubi legerim: *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit* **(Rom. XIII 2)**. Sed nec me latet, quam omni christiano, quam meae praecipue professioni mentiri contrarium sit. Veritatem dico, non mentior: quod Lingonis de Priore nostro factum est , praeter spem, praeter intentionem episcoporum et meam factum est. Sed est qui nolentium quodam **167** modo extorquet assensum, et suo arbitrio etiam adversas hominum voluntates, prout vult, subservire compellit. Quando enim ego periculum, quod mihi timui, illi aeque non metuerem, quem diligo tanquam me ipsum! Quando ego illorum consortium non horrerem, qui alligant

onera gravia et importabilia, et imponunt humeris hominum, digito autem suo nolunt ea movere! Factum est tamen quod factum est: contra vos nihil, contra me plurimum. Mihi baculus imbecillitatis meae sublatus est, mihi lumen oculorum meorum ereptum est, mihi abscissum dextrum brachium meum. Omnia excelsa ista et fluctus isti super me transierunt. In me transierunt irae: mihi evadendi nulla ex parte patet via. Unde onera fugio, inde et subeo invitus et ingratus. Durum mihi sentio contra stimulum calcitrare. Tolerabilius fortasse spontaneo, quam nolenti et renuenti fuisset. Nam si quid virium in me est, nonne id facilius meis, quam alienis humeris exercerem?

2. Sed acquiesco aliter disponenti, cum quo utique aut judicio, aut viribus contendere, nec cautum mihi omnino, nec possibile est, sed nec Regi. Siquidem terribilis est etiam apud reges terrae **(Psal. LXXV, 13)**. Horrendum est incidere in manus Dei viventis **(Hebr. X, 31)**, etiam tibi, o Rex. O quam molestis auribus audimus contraria tam bonis principiis vestris! o quam amarior Ecclesiae moeror post tanta praelibata gaudia, si frustrari (quod absit!) contigerit tam jucunda spe singularis clypei sui vestrae indolis, sicut hactenus est experta! Heu corruit virgo Remensis Ecclesia ; non est qui sublevet eam: corruit et Lingonensis; non est qui porrigat manum. Avertat divina clementia a corde et consilio vestro super dolorem nostrum adjicere, cumulare tristitiam super tristitiam. Quis mihi tribuat mori, ne videam Regem bonae opinionis, sed spei melioris, conari Dei consilio obviare, irritare adversus semetipsum summi Judicis iram, pedes Patris orphanorum madefacere lacrymis afflictorum, pulsare coelos clamoribus pauperum, sanctorum precibus, justisque

querimoniis charissimae sponsae Christi, quae est Ecclesia Dei viventis! Absit, absit: meliora speramus, exspectamus jucundiora. Non obliviscetur misereri Deus, nec continebit in ira sua misericordias suas. Non contristabit per illum et de illo Ecclesiam suam, per quem et de quo in tantis jam laetificavit. Quem suo munere contulit, sua longanimitate servabit: et si quid aliter sapitis, et hoc ipsum vobis revelabit, et erudiet corde in sapientia. Hoc optamus, hoc oramus die ac nocte. Hoc sentite de nobis, hoc sentite de nostris. Non infringetur veritas haec in nobis, non imminuetur honor Regis, regni utilitas per nos.

3. Gratias autem agimus vestrae Clementiae pro benigno responso, quod a vestra dignatione meruimus. Verumtamen dilatio terret nos, qui videmus terram datam praedae et direptioni. Terra vestra est: et in hoc plane cognoscimus et dolemus dedecus regni vestri, quod vos jure abhorrere mandastis, si non fuerit qui defendat. Nam in quo alio regia majestas recte in eo quod factum est, imminuta dicatur? Electio rite celebrata est, electus fidelis est. Non autem esset fidelis, si vestra, et non per vos habere vellet. Necdum ad vestra manum extendit, necdum civitatem vestram ingressus est: necdum prorsus se intromisit de aliquo, quanquam invitatio cleri et populi, et oppressorum afflictio, et vota bonorum id ab eo vehementissime flagitarint. Quae cum ita sint, opus est, ut videtis, maturatione consilii, non minus vestro honori, quam nostrae necessitati. Et nisi per praesentes nuntios exspectanti populo, qui vester est, Serenitas vestra pro **168** voto responderit: multorum religiosorum adversum vos (quod non expedit) devota vobis nunc corda turbabitis, et

regalibus vestris ipsis, quae ad Ecclesiam pertinent, non parvum, ut veremur, incommodum acquiretis.

EPISTOLA CLXXI . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Pro Falcone Lugdunensi archiepiscopo electo.*

Qui in aliorum negotiis toties exauditus sum, puto in proprio non confundar. Ego, domine mi, causam archiepiscopi mei meam duco, utpote membrum, quod nil a se ducat alienum quod capitis sit: quod tamen non dicerem, si homo ipse sibi assumpsisset honorem, et non magis a Deo vocatus tanquam Aaron. Nec enim ab alio aestimaverim factum, quod vota tot hominum tam facile convenerunt in eum; ut non dico contradictio, sed nec cunctatio ulla fuerit. Et merito. Est quippe illustris, non minus mentis generositate, quam sanguinis; est scientia, est vitae honestate. Denique famae ejus integritas nec inimici quidem dentem veretur. Quod ergo de tali et tali modo factum est, dignum profecto est ut favor apostolicae gratiae prosequatur; et honoris plenitudine, quae sola deest, gaudia plebis suae consueta benignitate, imo debita liberalitate accumulet. Hoc universa Ecclesia instantissima supplicatione deposcit: hoc puer vester solita praesumptione efflagitat.

EPISTOLA CLXXII . AD EUMDEM IN PERSONA GODEFRIDI LINGONENSIS EPISCOPI. *Ejusdem cum superiore argumenti.*

Inter crebra mala quae his diebus in Ecclesiis videntur accidere occasione electionum, Dominus de coelo prospexit super matrem nostram Lugdunensem Ecclesiam, qui decedenti piae memoriae Petro archiepiscopo, virum optimum, Falconem decanum, in omni pace substituit. Peto, domine, ut qui a suis concorditer est electus, utiliter promotus, rite consecratus, a vobis honoris sui officiique plenitudinem consequatur. Quod utique audere me facit non meriti conscientia, sed debiti. Debiti dico non solum quo id a me illa Ecclesia jure metropolitico exigit, sed quia in hoc positus sum, ut testimonium perhibeam veritati.

EPISTOLA CLXXIII . AD IPSUM FALCONEM. *Religiosorum quorumdam causam commendat.*

Scripsimus ad dominum Papam dominus episcopus et ego pro vobis, prout oportere putavimus: et habetis exemplar litterarum. Habemus autem in voluntate in aeternum non deficere vobis pro viribus, propter bonum quod de vobis confidimus. Vestra autem interest facere, ut non confundamur sic confidentes. De caetero si inveni gratiam in oculis vestris, intelligite super egenos et pauperes illos, qui sunt apud Benedictionem Dei . Quod enim uni ex illis feceritis, mihi,

imo Christo, facietis. Nam et pauperes sunt, et habitant inter pauperes. Hoc praecipue obsecramus, ut Saviniacenses monachos prohibeatis ab infestatione eorum: quoniam calumniantur eos injuste, ut **169** putamus. Aut si se confidunt habere justitiam, judicate inter illos. Filius noster abbas Albericus, etsi suis meritis commendabilior, nostris tamen precibus vobis ut commendatior sit, obsecramus. Tenere quippe diligo eum, tanquam mater unicum filium: et diligit eum qui diligit me. Denique in eo experiar si me curatis. Quo enim longe a me positus est, eo magis necessariam habet paternam vestram consolationem.

EPISTOLA CLXXIV . AD CANONICOS LUGDUNENSES, DE CONCEPTIONE S. MARIAE. *Conceptionis festum novum esse, nullo niti legitimo fundamento: caeterum non fuisse instituendum inconsulta Sede apostolica cui sententiam suam subjicit.*

1. Inter Ecclesias Galliae constat profecto Lugdunensem hactenus praeeminuisse, sicut dignitate sedis, sic honestis studiis, et laudabilibus institutis. Ubi etenim aeque viguit disciplinae censura, morum gravitas, maturitas consiliorum, auctoritatis pondus, antiquitatis insigne? Praesertim in officiis ecclesiasticis haud facile unquam repentinis visa est novitatibus acquiescere, nec se aliquando juvenili passa est decolorari levitate Ecclesia plena judicii. Unde miramur satis, quid visum fuerit hoc tempore

quibusdam vestrum voluisse mutare colorem optimum, novam inducendo celebritatem, quam ritus Ecclesiae nescit, non probat ratio, non commendat antiqua traditio. Nunquid Patribus doctiores, aut devotiores sumus? Periculose praesumimus, quidquid ipsorum in talibus prudentia praeterivit. Nec vero id tale est, quod nisi praetereundum fuerit, Patrum quiverit omnino diligentiam praeteriisse.

2. At valde honoranda est, inquis, Mater Domini. Bene admones: sed honor Reginae judicium diligit. Virgo regia falso non eget honore, veris cumulata honorum titulis, infulis dignitatum. Honora sane integritatem carnis, vitae sanctitatem: mirare fecunditatem in Virgine, Prolem venerare divinam. Extolle nescientem, vel in concipiendo concupiscentiam, vel in pariendo dolorem. Praedica reverendam Angelis, desideratam gentibus, Patriarchis, Prophetisque praecognitam, electam ex omnibus, praelatam omnibus. Magnifica gratiae inventricem, mediatricem salutis, restauratricem saeculorum: exalta denique exaltatam super choros Angelorum ad coelestia regna. Haec mihi de illa cantat Ecclesia, et me eadem docuit decantare. Ego vero quod ab illa accepi, securus et teneo, et trado: quod non, scrupulosius, fateor, admiserim.

3. Accepi sane ab Ecclesia illum diem cum summa veneratione recolendum, quo assumpta de saeculo nequam, coelis quoque intulit celeberrimorum festa gaudiorum. Sed et ortum Virginis didici nihilominus in Ecclesia, et ab Ecclesia indubitanter habere festivum atque sanctum; firmissime cum Ecclesia sentiens, in utero eam accepisse ut sancta prodiret. Et de Jeremia siquidem lego, quod, priusquam de ventre [*al.* de vulva] exiret, sanctificatus sit: et de Joanne Baptista non secus

sentio, qui ex utero Dominum in utero sensit **(Luc. I, 41)**. Videris etiam tu, an de sancto David idipsum liceat opinari, pro eo quod dicebat Deo: *In te,* ait, *confirmatus sum ex utero; de ventre matris meae tu es protector meus* **(Psal. LXX, 6)**: item, *De ventre matris meae Deus meus es tu, ne discesseris a me* **(Psal. XXI, 11)**. Et Jeremiae quidem sic dictum est: *Priusquam te formarem in utero, novi te; et antequam exires de vulva sanctificavi te* **(Jerem. I, 5)**. Quam pulchre inter figurationem in utero, et parturitionem ex utero divinum distinxit oraculum! ut illam tantum praecognitam, istam et sanctitatis munere praeornatam ostenderet: ne quis Prophetae praerogativam de sola praescientia seu praedestinatione **170** putaverit aestimandam.

4. Esto tamen ut hoc de Jeremia concedamus. Quid respondebitur de Joanne Baptista, quem angelus praenuntiavit Spiritu sancto repletum iri adhuc in utero matris suae? Prorsus hoc ad praedestinationem praescientiamve referri posse non arbitror. Verba nempe angeli, sicut ipse praedixit, completa absque dubio sunt in tempore suo: et quem praelocutus est Spiritu sancto replendum, non est fas credere non repletum; idque loco et tempore quo praedixit. Certissime autem sanctus Spiritus quem replevit, sanctificavit. Caeterum quatenus adversus originale peccatum haec ipsa sanctificatio valuerit, sive pro isto, sive pro illo propheta, vel si quis alius simili praeventus gratia fuerit; non temere dixerim. Sanctificatos tamen non dubitaverim dicere, quos Deus sanctificavit, et cum eadem sanctificatione prodisse ex utero, quam acceperunt in utero: nec reatum, quem in conceptione traxerunt, valuisse ullatenus horum natali jam donatam praepedire seu praeripere benedictionem. Attamen quis dicat Spiritu sancto repletum,

manere adhuc filium nihilominus irae; et, si mori in utero contigisset cum hac plenitudine spiritus, poenas luiturum damnationis? Durum est. Minime tamen ausim hinc quidpiam mea sententia definire. Sed quidquid de hoc sit, merito Ecclesia, quae caeterorum non nativitatem, sed mortem sanctorum judicat et praedicat pretiosam, singulari quadam exceptione festis praefert gaudiis, veneraturque illius natalem, de quo nuntiante angelo singulariter legit: *Et multi in nativitate ejus gaudebunt* **(Luc. I, 14, 15)**. Cur enim non sit illius exitus sanctus, ac proinde festivus et laetus, qui potuit exsultare et in utero?

5. Quod itaque vel paucis mortalium constat fuisse collatum, fas certe non est suspicari tantae Virgini esse negatum, per quam omnis mortalitas emersit ad vitam. Fuit procul dubio et Mater Domini ante sancta, quam nata: nec fallitur omnino sancta Ecclesia, sanctum reputans ipsum Nativitatis ejus diem, et omnia anno cum exsultatione universae terrae votiva celebritate suscipiens. Ego puto, quod et copiosior sanctificationis benedictio in eam descenderit, quae ipsius non solum sanctificaret ortum, sed et vitam ab omni deinceps peccato custodiret immunem: quod nemini alteri in natis quidem mulierum creditur esse donatum. Decuit nimirum Reginam virginum singularis privilegio sanctitatis, absque omni peccato ducere vitam: quae dum peccati mortisque pareret peremptorem, munus vitae et justitiae omnibus obtineret. Sanctus igitur ortus, quoniam immensa prodiens ex utero sanctitas sanctum fecit illum.

6. Quid adhuc addendum his putamus honoribus? Ut honoretur, inquiunt, et conceptus, qui honorandum praeivit partum: quoniam si ille non praecessisset, nec iste esset qui

honoratur. Quid si alius, propter eamdem causam, etiam utrique parenti ejus festos honores asserat deferendos? Sed de avis et proavis idipsum posset pro simili causa quilibet flagitare: et sic tenderetur in infinitum, et festorum non esset numerus. Patriae est, non exsilii frequentia haec gaudiorum: et numerositas festivitatum cives decet, non exsules. Sed profertur scriptum supernae, ut aiunt, revelationis : quasi et quivis non queat scriptum aeque producere, in quo Virgo videatur idipsum mandare et de parentibus suis, juxta Domini mandatum, dicentis, *Honora patrem tuum et matrem tuam* **(Exod. XX, 12)**. Ipse mihi facile persuadeo scriptis talibus non moveri, quibus nec ratio suppeditare, nec certa invenitur favere auctoritas. Nam quid consequentiae habet, ut quoniam sanctum praecessit natalem conceptus, propterea reputetur et ipse sanctus? Nunquid quoniam praecessit eum, fecit et sanctum? Etsi praecessit ut esset, non tamen ut sanctus esset. Unde etenim illa ipsi sanctitas, quam secuturo transmitteret? An non potius quia praecessit **171** absque sanctitate conceptus, oportuit nimirum sanctificari conceptam, ut sanctus sequeretur jam partus? an forte mutuatus est sanctitatem a posteriori prior? Potuit sane illa, quae in jam concepta facta est sanctificatio, ad ipsum qui sequebatur transire natalem: redire vero retrorsum ad conceptum qui praecesserat, jam omnino non potuit.

7. Unde ergo conceptionis sanctitas? An dicitur sanctificatione praeventa, quatenus jam sancta conciperetur, ac per hoc sanctus fuerit et conceptus; quemadmodum sanctificata jam in utero dicitur, ut sanctus consequeretur et ortus? Sed non valuit ante sancta esse, quam esse: siquidem non erat antequam conciperetur. An forte inter amplexus

maritales sanctitas se ipsi conceptioni immiscuit, ut simul et sanctificata fuerit, et concepta? Nec hoc quidem admittit ratio. Quomodo namque aut sanctitas absque Spiritu sanctificante, aut sancto Spiritui societas cum peccato fuit? aut certe peccatum quomodo non fuit, ubi libido non defuit? Nisi forte quis dicat de Spiritu sancto eam, et non de viro conceptam fuisse: sed id hactenus inauditum. Lego denique Spiritum sanctum in eam, non cum ea venisse, dicente angelo: *Spiritus sanctus superveniet in te* **(Luc. I, 35)**. Et si licet loqui quod Ecclesia sentit, et verum ipsa sentit: dico gloriosam de Spiritu sancto concepisse, non autem et conceptam fuisse; dico peperisse virginem, non tamen et partam a virgine. Alioquin ubi erit praerogativa Matris Domini, qua singulariter creditur exsultare et munere prolis, et integritate carnis, si tantumdem dederis et matri ipsius? Non est hoc Virginem honorare, sed honori detrahere. Si igitur ante conceptum sui sanctificari minime potuit, quoniam non erat; sed nec in ipso quidem conceptu, propter peccatum quod inerat: restat ut post conceptum in utero jam existens, sanctificationem accepisse credatur, quae excluso peccato sanctam fecerit nativitatem, non tamen et conceptionem.

8. Quamobrem etsi quibus vel paucis filiorum hominum datum est cum sanctitate nasci; non tamen et concipi: ut uni sane servaretur sancti praerogativa conceptus, qui omnes sanctificaret, solusque absque peccato veniens, purgationem faceret peccatorum. Solus itaque Dominus Jesus de Spiritu sancto conceptus, quia solus et ante conceptum sanctus. Quo excepto, de caetero universos respicit ex Adam natos, quod unus humiliter de semetipso ac veraciter confitetur: *In*

iniquitatibus, inquiens, *conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea* **(Psal. L, 7)**.

9. Cum haec ita se habeant, quaenam jam erit festivae ratio Conceptionis? Quo pacto, inquam, aut sanctus asseretur conceptus, qui de Spiritu sancto non est, ne dicam de peccato est: aut festus habebitur, qui minime sanctus est? Libenter gloriosa hoc honore carebit, quo vel peccatum honorari, vel falsa induci videtur sanctitas. Alioquin nulla ei ratione placebit contra Ecclesiae ritum praesumpta novitas, mater temeritatis, soror superstitionis, filia levitatis. Nam si sic videbatur, consulenda erat prius apostolicae Sedis auctoritas, et non ita praecipitanter atque inconsulte paucorum sequenda simplicitas imperitorum. Et ante quidem apud aliquos errorem compereram: sed dissimulabam, parcens devotioni, quae de simplici corde et **172** amore Virginis veniebat. Verum apud sapientes, atque in famosa nobilique Ecclesia, et cujus specialiter filius sum , superstitione deprehensa; nescio an sine gravi offensa etiam vestri omnium dissimulare potuerim. Quae autem dixi, absque praejudicio sane dicta sint sanius sapientis. Romanae praesertim Ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et caetera quae ejusmodi sunt, universa reservo: ipsius, si quid aliter sapio, paratus judicio emendare.

EPISTOLA CLXXV. AD PATRIARCHAM JEROSOLYMORUM . *Praeventus ejus litteris*

familiariter respondet, et milites Templi commendat.

Patriarchalibus scriptis saepius visitatus, ingratus jam videbor, si non rescripsero. At si saluto eum qui me salutavit, quid amplius feci? Tu enim me praevenisti in benedictionibus dulcedinis; tu me prior dignatus es tuis transmarinis epistolis visitare, tu mihi primas humilitatis charitatisque praeripuisti partes. Quid condignum jam referam? Nihil mihi denique reliquisti, quod pari queam rependere vice: qui etiam de thesauro saeculorum mihi impertire curasti, id est, de ligno Domini. Quid tamen? debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum? Affectum saltem voluntatemque aperio, rescribendo duntaxat atque resalutando, quod solum interim per tot utique spatia terrae et maris licet. Ostendam autem, si unquam accepero tempus, me nequaquam diligere verbo sive lingua, sed opere et veritate. Super milites Templi ponite, quaeso, oculos vestros, et tantae pietatis viscera tam strenuis Ecclesiae propugnatoribus aperite. Hoc siquidem acceptum erit Deo et gratum hominibus, si fovetis eos, qui suas animas pro fratribus posuerunt. De loco autem ad quem nos invitatis, frater Andreas dicet vobis voluntatem nostram.

EPISTOLA CLXXVI . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, EX PERSONA ALBERONIS TREVERENSIS

ARCHIEPISCOPI . *Suum erga Innocentium, citramontanaeque Ecclesiae studium et obedientiam declarat.*

1. Voluntas cordis mei et desiderium satis inquietum adeundi et videndi desideratam Beatitudinis vestrae praesentiam; sed et cognoscendi certius quae circa vos sunt, rursumque qualiter se habeant nostra vobis vicissim diligentius intimandi; jamdudum itineris me admonet, atque indesinenter sollicitat. Caeterum terrae ac diei malitia, et praeter instantiam meam quotidianam etiam nonnulla vestrae necessitatis causa impeditus, voto facere satis non potui usque adhuc, sed necdum possum. Sed quid? sanum justumque propositum nunquid omittendum ex toto fuit, quia ex toto adimpleri non potuit? Fuit ergo consilii, per hunc venerabilem Hugonem, Tullensis Ecclesiae archidiaconum , interim saltem aliquatenus consolari conceptum jam olim desiderium, curamque relevare quam patior. Nec enim fidelior, studiosior, cautiorve illo **173** ad manum esse potuit, sive in perferendo ad vos quae nos illi injungimus; sive in referendo ad nos, si qua vestrae dignationi placuerit remandare. Itaque de beneplacito vestro, de statu curiae, ac vestrae sospitate personae, et si quid blandius aura secundior a divina clementia recens forte spiraverit Ecclesiae, adversus schismaticorum procacem, sed inefficacem rabiem desudanti; de his omnibus plenius instrui cupimus, et supplicamus.

2. Porro nostram citramontanam Ecclesiam tam in nostro, quam in Francorum regno noveritis fortem in fide, pacificam in unitate, devotam in vestra obedientia, promptam ad servitium. Nequaquam nos Beneventi, non Capuae , non

ipsius Romae terret, Deo sic judicante, amissio; scientes Ecclesiae statum non armis aestimari, sed meritis. Ipsius quippe, non alterius agnoscimus voces illas in Psalmo: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum: si exsurgat adversum me proelium, in hoc ego sperabo* **(Psal. XXVI, 3)**. Propterea et nos quia de Ecclesia sumus, non timebimus dum turbabitur terra, et transferentur montes in cor maris. Glorietur tyrannus Siculus quantum vult, glorietur in malitia quod potens est in iniquitate: nostra autem virtus in infirmitate perficitur. Ecclesia quando infirmatur, Pauli magisterio didicit esse potentior **(II Cor. XII, 10)**. Didicit e regione et a Salomone, quod prosperitas stultorum occidit eos **(Prov. I, 32)**: didicit et stultum firma radice cum viderit, statim maledicere pulchritudini ejus **(Job V, 3)**. Ideo cum sancto David sese in utroque consolatur, et hostium videlicet casu, et liberatione sui: ait siquidem, *Hi in curribus et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus. Ipsi obligati sunt, et ceciderunt: nos autem surreximus, et erecti sumus* **(Psal. XIX, 8, 9)**. Haec pauca vobis consolandi gratia, de quibus certus fui, fideli attestatione intimanda esse putavi, ad relevandam vel ex aliqua parte eam, quae vestra viscera incessanter affligit, sollicitudo omnium Ecclesiarum. Hoc quoque addo, dominum Regem , Deo eum confortante, fervere et accingi ad liberationem Ecclesiae, et parare sibi exercitum multum nimis: nos quoque fideliter ad hoc ipsum pro viribus laborare, exhortari, et sollicitare quos possumus: et cum tempus advenerit, non expensis, non personae propriae parciturum.

EPISTOLA CLXXVII . AD EUMDEM IN PERSONA EJUSDEM. *Queritur impositum sibi pastorale munus; sed in exsequendis quae sui sunt muneris, impediri aemulatione aliorum, non sine ipsius culpa Pontificis.*

1. Nunquid petivi episcopatum a Domino meo? Et si forte cathedram affectavi, sed non Treverensem. Sciebam quippe domum exasperantem, populumque durae cervicis. Oderam illos, quod semper in faece discordiae jacuissent, Ecclesiae resistentes. Pro qua si quos labores quandoque sustinui, non me piget: sed hunc inde fructum nec speravi, nec volui. Laboravi sustinens, libens quidem, sed non hac spe praemii. Duram provinciam nactus sum, peccatis meis exigentibus. Inter caetera quibus angor, suffraganeos accepi juvenes et nobiles . Adjutores esse deberent, et utinam non adversarentur. Sed supersedeo: per alium malo, ut innotescant vobis mores eorum et studia, si nescitis. Dico tamen: Jus, fas, honestas, religio in nostris episcopatibus perierunt. Malum quod pro debito officii dissimulare non audeo, breviter simpliciterque intimavi: ut quod non placet providentiae vestrae per me corrigi, per me saltem vobis, qui corrigere potestis, innotescat, ne omnino vacuum videar portare nomen archiepiscopi. Et mihi melius quidem **174** esset non ascendisse, quam sic descendere cum rubore.

2. Sed de me quae cura? Bene quod dignus sum, patiar, tanquam male operans. Sim certe opprobrio etiam meis, sua spe nimirum frustratis, quam de me, ut sibi me praeesse

vellent, conceperant: dum comperiant Ecclesiae suae per me magis imminui dignitatem, cujus per me etiam antiqua damna restitui posse putaverant. Haec omnia sustineo, etsi non libenter, certe patienter, ne unquam videar recalcitrare obedientiae, pro qua etiam dare animam, si necesse sit, debere me fateor. Verum hoc sollicitudinem vestram attendere velim, creationis injuriam respicere ad creantem; et vires quas mihi subtrahitis, vobis minuitis; et contemptus meus, et dejectio mea redundat in vos. Multa habeo conqueri vobis de vobis: sed reservo ea pandenda nuntio, quem novi ad hoc satis industrium et fidelem. Significo etiam vobis sustinere nos periculum in falsis fratribus. Legati quippe schismaticorum intrant et exeunt ad quosdam de nostris liberius quam solebant, et verba tyranni Siculi familiariter admittuntur.

EPISTOLA CLXXVIII . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM PRO ALBERONE TREVERENSI ARCHIEPISCOPO. *Queritur perversos quosdam et Ecclesiae perniciosos homines in exsequendis pravis consiliis pontificia auctoritate muniri: alios interim praesules, zelum Dei habentes, destitui, et contemni.*

Amantissimo Patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, suus BERNARDUS, quod suus.

1. Fidenter loquor, quia fideliter amo. Nec enim sincerus est amor, ubi dubietatis scrupulus suspicionis faecem retinet. Querimonia domini Treverensis non est ejus solius, sed communis multorum, eorumque praecipue, qui sinceriori affectu vos diligunt. Vox una omnium, qui fideli apud nos cura populis praesunt, justitiam in Ecclesia deperire, annullari Ecclesiae claves, episcopalem omnino vilescere auctoritatem, dum nemo episcoporum in promptu habeat ulcisci injurias Dei, nulli liceat illicita quaevis, ne in propria quidem parochia , castigare. Causam referunt in vos, curiamque Romanam . Recte gesta ab ipsis, ut aiunt destruitis, juste destructa statuitis. Quique flagitiosi et contentiosi de populo, sive de clero, aut etiam ex monasteriis pulsati, currunt ad vos: redeuntes jactant et gestiunt se obtinuisse tutores, quos magis ultores sensisse debuerant. An non gladius Phinees promptissime atque justissime eductus fuerat ad condemnandum incestuosum concubitum Drogonis et Milis? Sed confusus atque retusus abiit retrorsum, scuto nimirum apostolicae defensionis opposito. Proh pudor! quos cachinnos res ista movit et movet Ecclesiae inimicis, eisque etiam ipsis, quorum fortasse metu aut favore a recto tramite abducti sumus! Amici confunduntur, fidelibus insultatur, episcopi ubique in opprobrium veniunt et contemptum: quorum dum recta judicia contemnuntur, vestrae quoque plurimum derogatur auctoritati.

2. Ipsi sunt enim qui honorem vestrum zelant, qui vestra pro pace et exaltatione laborant fideliter quidem, sed vereor ne inefficaciter. Quid vobis vires minuitis? quid robur vestrum deprimitis? quousque retunditis arma fidelia militantia vobis, humilitatis cornua erecta vestrae virtutis et salutis? Plorans

plorat desolationem suam apud Tullum Ecclesia sancti Gengulfi ; nec est qui consoletur eam. Quis enim se opponat brachio excelso, torrentis impetui, summae arbitrio **175** potestatis? Eamdem se sustinere Beatus Paulus violentiam apud Virdunum conqueritur , archiepiscopo jam non valente eum defendere ab insania monachorum, quippe apostolicis sustentationibus amplius confortata, quasi non satis per se insanirent. Quid, quaeso, novae rationis tandem inventum est, ut quod semel bonae famae et vitae canonicis vestra fuerat provida et necessaria dispensatione concessum, secundo confirmatum, tertio, ut aiunt, roboratum, rursum veniat in jus, revocetur in discussionem? siquidem et duo illa supra memorata, per vos nihilominus sancita, per vos et convulsa dicuntur. Talibus hostiis non promeretur Deus; heu! non placatur ira, non conciliatur gratia, non provocatur misericordia. Pro his atque similibus necdum avertitur furor Domini; sed adhuc brachium ejus extentum, et virga illa apud Jeremiam vigilans super peccata nostra.

3. Et quidem iratus est Deus schismaticis: sed catholicis nequaquam propitius. Ecclesia quoque Metensis gravi (quod vobis [*al.* nobis] bene compertum est) episcopi et clericorum contentione periclitatur. Super quo quid decernere vobis placuerit, vos scitis: sed pax nondum est, nec proxime futura speratur. Ego (ut quod super his meae visum est parvitati, non taceam) et hoc, et duo illa alia, Tullense dico ac Virdunense, terminanda negotia securius metropolitano, atque convenientius posse committi putaverim, qui et omnia novit, et in multis probatus, Ecclesiae testimonio fidelis inventus est. Alioquin videte quid illis episcopatibus faciatis , Metensi scilicet atque Tullensi; quia, ut verum fatear, videntur esse

absque episcopis: et utinam absque tyrannis. Tales cum defensantur, sustentantur, honorantur, foventur; mirantur nimirum et scandalizantur multi, qui illa in moribus et vita eorum certissime sciunt, quae magis essent, non dico in episcopis, sed etiam in quibuslibet saecularibus damnanda penitus et exsecranda: quae quidem et me scribere puduit, nec vos decuisset audire. Esto quod nemine accusante non possint deponi: nunquid tamen quos passim accusat fama, apostolicae Sedis essent familiaritate speciali donandi, vel amplius exaltandi?

4. Quonam enim merito suae vel sacerdotalis sanctitatis, vel episcopalis honestatis, obtinuit Metensis ut et electio facta a canonicis, ad nutum ejus una cum Ecclesiae libertate cassetur, et primicerius ad consilium ejus contra illius Ecclesiae privilegia eligatur *? Quam justius honestiusque, si vestrae placuisset discretioni, homo majori dignus honore debito proprioque non privaretur? Treverensen dico, quem et ab hoc, et a caeteris dioecesis suae terminandis negotiis, quasi suspectum aut minus expertum, non sine murmure multorum Deum timentium exclusistis. Credite fideli vestro, quia provinciae illi, quantum comperi, omnino non expedit.

5. Haec scribens, praesumptionis metuerem notam, si nescirem cui, et nescirer qui scribam. Sed novi ingenitam mansuetudinem vestram: novi et me notum vobis, et affectum quo haec audeam apud vos, dulcissime atque amantissime Pater. Iterum de Treverensi, ut sciatis, qualiter nuntium ejus suscipi oporteat, et verba quae portat: dico vobis quod magnum locum tenet in regno illo, vobis et Ecclesiae Dei homo fidelis, et constans, et nullatenus malevolis et subversoribus assensum praebens, a quibus non deest ei

frequens et satis importuna tentatio; nec deerit insultatio, si quo minus a vobis eum exaudiri contigerit. Nuntium in fine commendare volui: sed satis eum suae honestatis commendant merita, praecipueque amor specialis et fidelis devotio, qua ipsum vobis firmiter inhaerere, si non crederem, nequaquam per eum tam familiaria scriberem.

176 EPISTOLA CLXXIX . AD EUMDEM PRO EODEM. *Causam Alberonis archiepiscopi Treverensis agit adversus abbatem Sancti-Maximini et monachos rebelles et contumaces.*

Quomodo malitia vincit sapientiam? Nosti, pie domine, nosti Treverensem archiepiscopum? scio quia nosti. Nosti et illum Sancti-Maximini non sanctum abbatem? Puto quia non nosti. Quis dignior honore illo priori? sic nemo confusione dignior isto sequenti: et tamen iste honoratus est, ille opprobrio latus. Quid peccavit archiepiscopus? Praedam Ecclesiae suae recuperavit, captivam Ecclesiam de manu laica liberavit . Nunquid pro bono redditur malum, et odium pro dilectione? Hic, quaeso, hic evigilet oculus pietatis, et semotis paulisper occupationibus consideret, quantum subreptum sit ei, ut talis, qualem pudet dicere, talem qualem tu ipse nosti, faciat opprobrium vicinis suis, inimicis tuis. Piissime Pater, affectus filialis loquitur. Hucusque condoluimus misero et miserabili archiepiscopo. Verum ex hoc jam si non fuerit emendatum, dolor cordis nostri et compassio ex intimis medullis, tota transibit ad illum, per quem potuit emendari. Sunt et aliae

laesiones praefati viri, quas cum ei allevia-veritis, vobis procul dubio laborabitis. Quidquid dulcissimi domini mei nomen decolorat, cor meum excoriat.

EPISTOLA CLXXX . AD EUMDEM PRO EODEM. *Iterum commendat pontifici negotium archiepiscopi Treverensis, ut sententiam subreptitie obtentam, praevia meliore causae cognitione, revocet.*

Iterum supplicatio, iterum preces, et decies repetitae non desinent. Non desistimus, quia non diffidimus. Bonam causam habemus, et aequum judicem, qui non cunctabitur evacuare quod subreptum est, cum apparebit quod verum est; nec poterit inde ridere, qui voluit irridere: sed, ut scriptum est, *mentita est iniquitas sibi* **(Psal. XXVI, 12)**. Hoc solet habere praecipuum apostolica Sedes, ut non pigeat revocare quod a se forte deprehenderit fraude elicitum, non veritate promeritum. Res plena aequitate, et laude digna, ut de mendacio nemo lucretur, praesertim apud sanctam et summam Sedem. Haec sciens puer vester secure supplicat pro Treverensi, et sic instat non quasi in incertum. Ego quippe, ego hominis illius novi merita, causam, intentionem. Propter quod horum eum volunt monachi lapidare? Quia male meruit? sed fideliter adstitit, et multum servivit. Ob causae injustitiam? sed injustum nemo, nisi injustus, causabitur. Quod de manu laica vindicavit? imo recuperavit sedi episcopali monasterium, tanquam clavam de manu Herculis

extorquens in manu fortiori. Ob pravitatem intentionis? sed pium est reformare religionem in monasterio: quod ille intendit. Adsit Dominus cordi domini mei, ne iterum possit ei subripi a monachis, non tam (ut simulant) appetentibus libertatem, quam fugitantibus disciplinam.

177 EPISTOLA CLXXXI . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM. *Profitetur se beneficiis imparem, nonnisi voluntatis affectu gratum esse posse.*

Si verbis contendere velim ad beneficia quibus me obruitis, idem erit ac si impetitus sagittis, festucis dimicem: nisi quod hoc jocus videbitur, illud dolus. Facta factis compensari oportet. Verum id quidem multum est ad me. Nam unde sufficerem pauper et modicus? sed rebus pauper et viribus, non voluntate. Aequabo ergo beneficia votis, quae factis non possum. Desideriis dives sum, affectibus abundo. Et certe verus beneficus amplius non requirit. Nam quomodo beneficus, qui non et benevolus sit? Porro benevolus nil sibi charius ipsa aestimat benevolentia, qua et benevolus nominatur, et beneficus est. Denique benevolentia fructus est beneficii: nisi quis forte beneficium putet quod in spe severit, aut timore dimiserit. Sed quis non videat hoc relictum, illud venditum, neutrum datum? Oportet autem beneficium, ut vere sit, esse gratuitum. Danti itaque rependi quidquam gratius ab accipiente non potest, quam si gratum habuerit, quod gratis accepit. Et haec benevolentia creatur de benevolentia dantis in

animo accipientis, beneficio quidem interveniente. Hac me fateor locupletem: hanc de corde pleno dignam profecto offero remunerationem meo benefactori; hanc devotus immolo sacrificium laudis factori omnium pro salute mei benefactoris.

EPISTOLA CLXXXII. AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM . *Hunc acriter perstringit, utpote durum, ut qui archidiaconum non recte deposuisset; et ad aequa postulata ac pacis consilia difficilem.*

Pro multis visus sum multoties scribere, fateor, propter vos, et statueram non facere ob vestram odibilem duritiam: sed charitas praevalebit. Volo vobis amicos vestros retinere, et non dignamini: volo reconciliare inimicos, et non patimini. Non vultis habere pacem: manibus ac pedibus accersitis vestram conturbationem, sed confusionem, sed depositionem . Multiplicatis vobis accusatores: defensores subtrahitis. Excitatis iterum in vos olim sopita discrimina, provocatis adversarios, patronos offenditis. Ubique apud vos pro ratione voluntas; totum pro imperio, nihil ex timore Dei. Qui de vobis non rident inimici, non conqueruntur amici? Quomodo devestistis hominem, non dico judicio non convictum, sed nec verbo conventum? Quantos hoc verbum scandalizabit? quot ora ad subsannandum, quot corda ad succensendum movebit? Itane putatis periisse justitiam de toto orbe, sicut de vestro corde, ut homo sic ablatum perdat

archidiaconatum? Sed vos forsitan plus amatis reddere, et perdere, quam gratiam de beneficio retinere. Nolite, quaeso, nolite facere hanc rem: quam qui audierint, omnes mirabuntur, nemo laudabit. Haec vobis mordacius audaciusque quam velletis audire, scripsi: sed non ad insipientiam vobis, si velletis corrigere.

178 EPISTOLA CLXXXIII . AD CONRADUM REGEM ROMANORUM. *Reverentiam Sedis apostolicae eidem commendat.*

Scripta vestra et salutationes tam devotus suscipio, quam modicus sum ad illa. Modicus dixerim dignitate, sed non devotione. Querimoniae Regis nostrae sunt , et maxime illa, quam dignanter exprimitis de invasione Imperii. Regis dedecus, regni diminutionem nunquam volui: volentes odit anima mea. Legi quippe: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit:* et, *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit* **(Rom. XIII, 1, 2)**. Quam tamen sententiam cupio vos, et omnimodis moneo custodire, in exhibenda reverentia summae et apostolicae Sedi, et beati Petri Vicario , sicut ipsam vobis vultis ab universo servari imperio. Sunt quae non putavi scribenda: praesens ea fortassis opportunius intimarem.

EPISTOLA CLXXXIV . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Non posse mitti quos Pontifex petierat monachos.*

Fratrem Andream laetum incolumemque suscepimus [*al.* recepimus], et laeta nuntiantem de vestra incolumitate et gloria, de pace et prosperitate Ecclesiae, de curiae statu florente et valente, postremo de gratia et benevolentia, quae nobis apud vos perseverat. Bene sua misericordia Deus dignatus est facere nobiscum; facti sumus laetantes. Verum quod vobis de mittendis ad vos fratribus placet, difficile adimplebitur, praesertim cum non sit copia personarum quae esse solebat. Siquidem praeter illos qui bini, aut terni [*al.* trini ad diversa destinati sunt loca; tria ex eis nova monasteria, ex quo a vobis discessimus, integre ordinata sunt ; et adhuc restant alia proxime ordinanda. Curamus tamen undecunque evocare, quos vobis mittamus; cupientes per omnia vestris obedire mandatis .

EPISTOLA CLXXXV . AD EUSTACHIUM OCCUPATOREM VALENTINAE SEDIS . *Hortatur, ut memor aetatis suae, et mortis imminentis, divinique judicii, resipiscat, nec pravis adulatorum consiliis pareat.*

Viro illustri EUSTACHIO, frater BERNARDUS.

1. Salutem tibi, vir illustrissime, etsi non scribo, opto tamen. Optare quis prohibet? Affectui nec leges imperant, nec principes dominantur. Liber est, et maxime si spiritu ducitur: quia ubi spiritus Domini, ibi libertas **(II Cor. III, 17)**. Inde est sane ausus iste meus de praesenti, quo ad tuam Magnitudinem praesumo scribere, tanquam aliquis magnus fateor, nec jussus a te, nec rogatus, nec invitatus. Sed quid si charitas jubet? Alius aliter fortassis accipiat: ego virum nobilem, quod in me est, in vera charitate decrevi his litteris suae ipsius commonere salutis, excitare a somno, revocare ad cor, provocare ad gratiam. Quis scit si convertatur et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem? Imo quis **179** nescit, quas et quantas jam divitias suae bonitatis et longanimitatis thesaurizavit super eum misericors et miserator Dominus? Denique miseretur, parcit, exspectat, dissimulatque usque adhuc, factus sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones, tardans ferire, paratus ignoscere. Sed tu, domine, usquequo? Tu, inquam, o bone vir, quousque dissimulas? quousque contemnis? Durum tibi est contra stimulum calcitrare **(Act. IX, 5)**. An ignoras quia benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? Quandiu autem tu secundum duritiam tuam et cor impoenitens, thesaurizas tibi iram in die irae? **(Rom. II, 4, 5.)**

2. An non secundum duritiam quidem, sed secundum verecundiam? Quid refert secundum quid pereas? O verecundia expers rationis, inimica salutis, totius ignara honoris et honestatis! Haec plane illa, quam Sapiens loquitur, *confusio adducens peccatum* **(Eccli. IV, 25)**. Itane verecundum est homini vinci a Deo, et probro ducitur humiliari sub potenti manu Altissimi? Non ita rex ille

gloriosus David: *Tibi soli,* inquit, *peccavi, et malum coram te feci, ut justificeris in sermonibus tuis et vincas cum judicaris* **(Psal. L, 6)**. Summum victoriae genus, divinae cedere majestati: et auctoritati matris Ecclesiae non reluctari, summus honor et gloria. O perversitas! Non pudet inquinari, et ablui pudet! *Est pudor,* juxta Sapientem, *adducens gloriam* **(Eccli. IV, 25)**; si videlicet peccare pudeat, si non pudeat vel peccasse: et ita vel sera gloria non carebis, reducente nimirum pudore quam culpa fugaverat. Secundum tenent beatitudinis locum, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata **(Psal. XXXI, 1)**. Honorabile tegumentum, de quo legitur: *Confessio et pulchritudo in conspectu ejus* **(Psal. XCV, 6)**. Quis mihi tribuat videre te in vestitu deaurato, ut dicamus et tibi: *Confessionem et decorem induisti, amictus lumine sicut vestimento?* **(Psal. CIII, 1, 2.)** Revertere, Sunamitis, revertere, ut intueamur te? **(Cantic. VI, 12.)** Consurge, consurge, induere fortitudine, induere vestimento salutis **(Isa. LII, 1)**. Surge, qui dormis, et exsurge a mortuis, et illuminabit te Christus **(Ephes. V, 14)**. A mortuo tanquam qui non est, perit confessio **(Eccli. XVII, 26)**.

3. Usquequo oblivisceris te in finem? usquequo dormis in morte, decus nobilium, fidelium fletus! Quandiu contra morem tuum pertinax, contra honorem tuum sequestris, contra salutem tuam rebellis! quid illos egregios mores, actusque tuos tam dissimili pergis exitu consummare? Quomodo aetas ista, quam in misericordia uberi requiescere oportebat, omnium praeteritorum dierum tuorum poenas luit, nec diluit culpas? Cur, proh dolor! sola veneranda canities solita veneratione fraudatur, sola sine honore marcescit, quam vel maxime decuit honorari? Miserere animae tuae placens

Deo **(Eccli. XXX, 24)**. Etenim qui hominibus placent, confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos **(Psal. LII, 6)**. Breves dies hominis sunt **(Job XIV, 5)**: seni mors in januis est. Modicum habes, prorsus modicum tempus cum his qui dicunt tibi, Euge, euge. Sit etiam pro modico tibi judicari ab ipsis, aut ab humano die, qui angelico examini jamjamque es praesentandus, qui ad tribunal terrificum Christi ipso jam defectu naturae miserandus urgeris. Illi te oportet praeparare judicio, illi saeculo conformare, illius curiae affectare favorem, formidare repulsam. Quid illorum sententia conturbaris, quorum nec laude probatus, nec vituperatione reprobus inveniris; Denique vani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris, ut decipiant ipsi de vanitate in idipsum **(Psal. LXI, 10)**.

4. Propterea qui te beatificant, in errorem te inducunt, dantes verba, munera reportantes. Vana haec, atque illa: sed verba amplius. Et decipitis de vanitate in idipsum: sed tu magis deciperis, illi minus. Das quippe quod utcumque pluris est: et das ingratis, das immeritis; siquidem tua, non te diligunt. Imo nec **180** te, nec tua: sed quae sua sunt, quaerunt. Tua, quoad poterunt, venabuntur adulationibus vanis et falsis. Molliti sunt sermones eorum super oleum, et ipsi sunt jacula **(Psal. LIV, 22)**. Et ideo dicebat David: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* **(Psal. CXL, 5)**. Ab his laudatur peccator in desideriis animae suae, et iniquus benedicitur **(Psal. IX, 24)**. Ab his ergo cavere non ego, sed Sapiens doceat. *Fili,* ait, *si te lactaverint peccatores, ne acquiescas eis* **(Prov. I, 10)**. Attende potius illi qui judicat in aequitate pro mansuetis terrae, quos tua non pastoralis diligentia pascit, sed saecularis premit potentia: quam non

haberes super eos ullam, nisi data esset tibi desuper. Sed haec est hora vestra, et potestas tenebrarum. Attende autem: *Judicium grave his qui praesunt, et potentes potenter tormenta patientur* **(Sap. VI, 6, 7)**. Hoc si paves, caves; si negligis, incidis. Et, *Horrendum est incidere in manus Dei viventis* **(Hebr. X, 31)**. Avertat hoc unus et verus Deus, qui non vult mortem peccatoris, sed ut magis convertatur et vivat **(Ezech. XVIII, 23, 32)**. Plura adhuc loqui fert animus, sed non fert forte auditus. Nec placent aspera, quamvis recta; et salubria, quia sunt amara, non sapiunt. Ponam itaque digitum super os meum, donec sciam ista qualiter acceptentur. Placebo autem si potero, non stilo, neque lingua, sed opere et veritate.

EPISTOLA CLXXXVI. AD SIMONEM FILIUM CASTELLANI CAMERACENSIS . *Ejus tutelae Valcellenses monachos commendat, patris donationem ab eo ratam haberi rogans.*

Cognoscens, dilectissime, nuntiante abbate Radulfo , de Valcellis, desiderare te nostri praesentiam atque colloquium, delectatus sum admodum tanta tui erga me devotione; nec certe ingratus benevolentiae. Noveris et meae esse voluntatis, tuo satisfacere desiderio: sed corporali molestia impediri tam ab hujus voluntatis effectu, quam et ab aliis plurimis, plurimumque necessariis negotiis. Sed licet absens corpore, sum tamen praesens spiritu, donec quandoque fiam, Deo

volente, et corpore, et spiritu: si tamen non ore tantum et lingua, sed opere diligamus et veritate. Igitur in exhibitione operis liquebit veritas dilectionis. Hoc est itaque quod rogo, ut quod de meo apud te est, fratres dico Valcellenses, et eorum ecclesiam mei gratia diligas, foveas, et manu teneas ubi necesse fuerit: ut in hoc et tuae liberalitatis insigne praebeas documentum, et ejus quam mihi promittis, charitatis clarescat indicium. Quam nunc charitatem in eo vel primum cupio experiri, si Ligecurtem, quam mihi pater tuus praesenti contulit ad opus illius monasterii, tu quoque concesseris, et donum patris tui non feceris irritum. Nos quoque quod nostrum est, de praeteritis gratias agentes, et in reliquum similia sperantes, pro te tuisque illi preces fundimus, qui voluntatem timentium se facit, et deprecationem eorum exaudit **(Psal. CXLIV, 19)**. Oramus te et uxorem tuam, et omnes qui ad vos pertinent, bene valere.

EPISTOLA CLXXXVII. AD EPISCOPOS SENONAS CONVOCANDOS, CONTRA PETRUM ABAELARDUM . *Excitat episcopos ad causam religionis contra Abaelardum strenue agendam.*

Exiit sermo inter multos, et credimus ad vos pervenisse: quomodo videlicet apud Senonas in octavis Pentecostes vocamur, et provocamur ad litem pro defensione fidei: cum servum Dei non oporteat litigare, sed magis patientem esse ad omnes **(II Tim. II, 24)**. Si mea propria **181** causa esset, posset

non immerito fortassis puer sanctitatis vestrae in vestro patrocinio gloriari. Nunc autem quia et vestra est, imo plus vestra; fidentius moneo, et obnixius rogo, ut amicos vos in necessitate probetis. Amicos dixerim, non nostros, sed Christi, cujus sponsa clamat ad vos in silva haeresum, et in segete errorum, quibus sub tutela et custodia vestra pullulantibus, pene jam suffocatur. Amicus sponsi non deseret eam in opportunitatibus in tribulatione. Nec miremini, quod ita de subito, et in arcto temporis vos invitamus: quoniam hoc quoque adversa pars in sua versutia et calliditate providit, ut improvidos invaderet, et congredi cogeret immunitos.

EPISTOLA CLXXXVIII . AD EPISCOPOS ET CARDINALES CURIAE, DE EODEM. *Monet ad vigilandum adversus Petri Abaelardi errores.*

Dominis et patribus reverendis episcopis et cardinalibus qui sunt de curia, puer sanctitatis eorum.

1. Nulli dubium, quin ad vos specialiter spectet tollere scandala de regno Dei, surgentes succidere spinas, sedare querelas. Sic enim praecepit Moyses cum montem subiit: *Habetis,* inquiens, *Aaron et Hur vobiscum: si quid natum fuerit quaestionis, referetis ad ipsos* **(Exod. XXIV, 14)**. Illum loquor Moysen, qui venit per aquam, et non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et ideo plus quam Moyses, quia et in sanguine venit. Et quoniam pro Hur et

Aaron stat zelus et auctoritas Romanae Ecclesiae super populum Dei, ad ipsam merito referimus, non quaestiones, sed laesiones fidei, et injurias Christi; patrum probra atque contemptus; praesentium scandala, pericula posterorum. Irridetur simplicium fides, eviscerantur arcana Dei, quaestiones de altissimis rebus temerarie ventilantur, insultatur patribus, quod eas magis sopiendas, quam solvendas censuerint. Inde fit, quod Agnus paschalis, contra Dei statutum **(Exod. XII, 9)**, aut aqua coquitur, aut crudus discerpitur, more et ore bestiali. Quod residuum est, non igne comburitur, sed conculcatur. Ita omnia usurpat sibi humanum ingenium, fidei nil reservans. Tentat altiora se, fortiora scrutatur, irruit in divina, sancta temerat magis quam reserat; clausa et signata non aperit, sed diripit: et quidquid sibi non invenit pervium id putat nihilum, credere dedignatur.

2. Legite, si placet, librum Petri Abaelardi, quem dicit Theologiae: ad manum est enim; cum, sicut gloriatur, a pluribus lectitetur in curia: et videte qualia ibi de sancta Trinitate dicantur, de genitura Filii, et de processione Spiritus sancti, et alia innumera, catholicis prorsus auribus et mentibus dissueta. Legite et alium, quem dicunt Sententiarum ejus ; necnon et illum qui inscribitur, Scito te ipsum; et animadvertite quanta et ipsi silvescant segete sacrilegiorum atque errorum: quid sentiat de anima Christi, de persona Christi, de descensu Christi ad inferos, de Sacramento altaris; de potestate ligandi atque solvendi, de originali peccato, de concupiscentia, de peccato delectationis, de peccato infirmitatis, de peccato ignorantiae, de opere peccati, de voluntate peccandi. Et siquidem judicatis me juste moveri, movemini et vos: ac ne frustra moveamini, agite pro loco

quem tenetis, pro dignitate qua polletis, pro potestate quam accepistis; quomodo qui ascendit ad coelos, descendat usque ad inferos: et opera tenebrarum, ausa prodire in lucem, arguantur a luce in lucem: ut dum qui publice peccat, publice arguetur; comprimant sese etiam alii, ponentes tenebras lucem, disputantes in triviis **182** de divinis; qui loquuntur mala in cordibus suis, et in codicibus suis scribunt: et sic obstruatur os loquentium iniqua.

EPISTOLA CLXXXIX . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM, DE EODEM. *Animi dolorem indicat ob errores Abaelardi post schisma statim exsurgentes, quibus Pontificem occurrere monet.*

Amantissimo Patri et domino INNOCENTIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Necesse est ut veniant scandala: necesse est, sed non suave. Et ideo dicit propheta: *Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam?* **(Psal. LIV, 7)** et Apostolus cupit dissolvi, et cum Christo quiescere. Et alius quidam sanctorum, *Sufficit mihi, Domine,* ait, *tolle animam meam; neque enim melior sum quam patres mei* **(III Reg. XIX, 4)**. Est et mihi nunc aliquid commune cum sanctis, in voluntate duntaxat, non in merito. Nam vellem et ipse modo de medio

fieri, victus, fateor, a pusillanimitate spiritus et tempestate: vereor autem, ne non sicut pariter affectus, ita pariter et paratus inveniar. Taedet vivere, et an mori expediat, nescio; et ideo forte etiam in votis distem a sanctis, quod ipsi provocentur desiderio meliorum, cum ego scandalis et aerumnis compellar exire. Denique ait, *Dissolvi et cum Christo esse, multo melius* **(Philip. I, 23)**. Ergo et in sancto appetitus, et in me praevalet sensus: sed in hac miserrima vita nec ille habere quod appetit bonum; nec ego quod molestum patior, non habere valemus. Et ob hoc exire quidem ambo pari cupimus voluntate, sed non pari intentione.

2. Stulte mihi dudum requiem promittebam si quidem Leonina rabies quievisset , et pax Ecclesiae redderetur. Nam ecce illa quievit, sed non ego. Nesciebam me esse in valle lacrymarum, aut oblitus fueram habitare me in terra oblivionis. Non attendebam terram, in qua habito, spinas et tribulos germinare mihi; succisis succedere novas, et rursum illis alias sine fine, sine intermissione succrescere. Audieram hoc: sed melius, ut nunc experior, ipsa vexatio dat intellectum auditui. Innovatus est dolor, non exterminatus; lacrymae inundaverunt, quia invaluerunt mala; et expertis pruinam, irruit super eos nix. Ante faciem frigoris hujus quis sustinebit! Hoc frigore refrigescit charitas, ut abundet iniquitas. Leonem evasimus, sed incidimus in draconem , qui non minus forsan noceat sedens in insidiis, quam ille rugiens de excelso. Quanquam non jam in insidiis; cujus virulenta folia utinam adhuc laterent in scriniis, et non in triviis legerentur. Volant libri: et qui oderant lucem, quoniam mali sunt, impegerunt in lucem, putantes lucem tenebras. Urbibus et castellis ingeruntur pro luce tenebrae; pro melle, vel potius in melle

venenum passim omnibus propinatur. Transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Novum cuditur populis et gentibus Evangelium, nova proponitur fides, fundamentum aliud ponitur praeter id quod positum est. De virtutibus et vitiis non moraliter, de Sacramentis Ecclesiae non fideliter, de arcano sanctae Trinitatis non simpliciter nec sobrie disputatur: sed cuncta nobis in perversum, cuncta praeter solitum, et praeterquam accepimus, ministrantur.

3. Procedit Golias procero corpore, nobili illo suo bellico apparatu circummunitus antecedente quoque ipsum ejus armigero Arnaldo de Brixia. Squama squamae conjungitur, et nec spiraculum incedit per eas. Siquidem sibilavit apis quae erat in Francia, api de Italia : et venerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Intenderunt arcum, paraverunt **183** sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. In victu autem et habitu habentes formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes, eo decipiunt plures, quo transfigurant se in angelos lucis, cum sint Satanae. Stans ergo Golias una cum armigero suo inter utrasque acies, clamat adversus phalangas Israel, exprobratque agminibus sanctorum, eo nimirum audacius, quo sentit David non adesse. Denique in suggillationem doctorum Ecclesiae, magnis effert laudibus philosophos; adinventiones illorum et suas novitates catholicorum Patrum doctrinae et fidei praefert: et cum omnes fugiant a facie ejus, me omnium minimum expetit ad singulare certamen.

4. Denique scripsit mihi, sollicitante quidem ipso, archiepiscopus Senonensis, diem statuens congressionis, quo ille in praesentia ejus et coepiscoporum suorum deberet, si posset, statuere prava dogmata sua, contra quae ego ausus

mutire fuissem. Abnui, tum quia puer sum, et ille vir bellator ab adolescentia: tum quia judicarem indignum, rationem fidei humanis committi ratiunculis agitandam, quam tam certa ac stabili veritate constat esse subnixam. Dicebam sufficere scripta ejus ad accusandum eum; nec mea referre, sed episcoporum, quorum esset ministerii de dogmatibus judicare. Ille nihilo minus, imo eo amplius levavit vocem, vocavit multos, congregavit complices. Quae de me ad discipulos suos scripserit, dicere non curo. Disseminavit ubique, se mihi die statuto apud Senonas responsurum. Exiit sermo ad omnes, et non potuit me latere. Dissimulavi primum: nec enim, satis rumore populari movebar. Cedens tamen (licet vix, ita ut flerem) consilio amicorum, qui videntes quomodo se quasi ad spectaculum omnes pararent, timebant ne de nostra absentia et scandalum populo, et cornua crescerent adversario; et quia error magis confirmaretur, cum non esset qui responderet aut contradiceret, occurri ad locum et diem, imparatus quidem et immunitus, nisi quod illud mente volvebam, *Nolite praemeditari, qualiter respondeatis: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini* **(Matth. X, 19)**: et illud; *Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo* **(Psal. CXVII, 6)**. Convenerunt autem praeter episcopos et abbates plurimi viri religiosi, et de civitatibus magistri scholarum, et clerici litterati multi, et Rex praesens erat. Itaque in praesentia omnium, adversario stante ex adverso, producta sunt quaedam capitula de libris ejus excerpta. Quae cum coepissent legi, nolens audire exivit, appellans ab electis judicibus, quod non putamus licere. Porro capitula judicio omnium examinata, inventa sunt fidei adversantia, contraria veritati. Haec pro me, ne levitate, aut certe temeritate usus in tanto negotio putarer.

5. Verum tu, o successor Petri, judicabis, an debeat habere refugium sedem Petri, qui Petri fidem impugnat. Tu, inquam, amice sponsi, providebis, quomodo liberes sponsam a labiis iniquis, et a lingua dolosa. Sed ut paulo audacius loquar cum domino meo, attende etiam tibi ipsi, amantissime Pater, et gratiae Dei quae in te est. Nonne cum esses parvulus in oculis tuis, ipse te constituit super gentes et regna? Ad quid, nisi ut evellas, et destruas, et aedifices et plantes? Qui ergo tulit te de domo patris tui, et unxit te unctione misericordiae suae, attende, quaeso, ex tunc et deinceps, quanta fecit animae tuae; quanta per te Ecclesiae suae, quanta in agro dominico, coelo et terra testibus, tam potenter quam salubriter evulsa sunt et destructa; quanta rursum bene aedificata, plantata, propagata. Suscitavit Deus furorem schismaticorum in tuo tempore, ut tuo opere contererentur. Vidi stultum firma radice, et statim maledictum est pulchritudini ejus. Vidi, inquam, vidi impium superexaltatum, et elevatum **184** sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat. *Oportet autem,* ait, *haereses* et schismata esse, *ut qui probati sunt, manifesti fiant* **(I Cor. XI, 19)**. Et in schismate quidem jam, ut dictum est, Dominus probavit te, et cognovit te. Sed ne quid desit coronae tuae, en haereses surrexerunt. Itaque ad consummationem virtutum, et ne quid minus fecisse inveniamini a magnis episcopis antecessoribus vestris, capite nobis, Pater amantissime, vulpes quae demoliuntur vineam Domini, donec parvulae sunt: ne, si crescant et multiplicentur, quidquid talium per vos non fuerit exterminatum, a posteris desperetur. Quanquam non jam parvulae nec pauculae, sed certe grandiusculae et multae sint, nec nisi in manu forti vel a vobis exterminabuntur. Jacinctus multa mala ostendit nobis: nec enim quae voluit, fecit, vel potuit. Sed visus est mihi patienter ferendus de me, qui nec

personae vestrae, nec curiae in curia illa pepercit: quod melius Nicolaus iste meus, imo et vester, viva referet voce .

EPISTOLA CXC . AD INNOCENTIUM PONTIFICEM, DE ERRORIBUS QUIBUSDAM PETRI ABAELARDI.

Hanc epistolam ob prolixitatem inter Tractatus relatam habes tomo secundo.

EPISTOLA CXCI . AD INNOCENTIUM EX PERSONA DOMINI ARCHIEPISCOPI REMENSIS, etc. *Abaelardum, vana scientiae opinione tumidum, et de favore curiae Romanae gloriantem, auctoritate Pontificia mature reprimendum.*

Reverendissimo domino et charissimo Patri, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, SAMSON Remorum archiepiscopus, JOSLENUS Suessionensis, GAUFRIDUS Catalaunensis, ALVISUS Atrebatensis, voluntarium debitae subjectionis obsequium.

1. Auribus occupatis ad plurima, sermonem facimus abbreviatum de prolixo negotio, pro eo maxime, quia idipsum diffusius ac plenius continetur in litteris domini Senonensis. Petrus Abaelardus christianae fidei meritum evacuare nititur, dum totum quod Deus est, humana ratione arbitratur se posse comprehendere. Ascendit usque ad coelos, et descendit usque ad abyssos. Nihil est quod lateat eum, sive in profundum inferni, sive in excelsum supra. Homo est magnus in oculis suis, de fide contra fidem disputans, ambulans in magnis et in mirabilibus super se, scrutator majestatis, haeresum fabricator. Jamdudum fecerat librum de sua Trinitate, sed sub Legato Romanae Ecclesiae igne examinatus est, quia inventa est in eo iniquitas. Maledictus qui reaedificavit ruinas Jericho. Surrexit a mortuis liber ille, et cum eo multorum haereses quae dormierant; surrexerunt, et apparuerunt multis. Jamjam extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad Romam propagines ejus. Haec gloriatio hominis illius, quod liber suus in curia Romana habet, ubi caput suum reclinet. Hinc confirmatus et confortatus est furor ejus.

2. Propterea cum in conspectu episcoporum super his argueret eum abbas Clarae-Vallis, zelo fidei et justitiae armatus; nec confessus est, nec negavit: sed a loco et judice quem sibi ipse elegerat, sine laesione, sine gravamine, ut suam prolongaret iniquitatem, Sedem apostolicam appellavit. Episcopi autem, qui propter hoc in unum convenerant, vestrae Reverentiae deferentes, nihil in personam ejus egerunt: sed tantummodo capitula **185** librorum ejus, a sanctis Patribus condemnata, ne morbus serperet, medicinali necessitate abjudicaverunt. Quia ergo homo ille multitudinem trahit post se, et populum qui sibi credat, habet; necesse est ut huic

contagio celeri remedio occurratis.
Sero (enim) medicina paratur
Cum mala per longas invaluere moras. **(OVID. De rem. am., V. 91, 92.)**

Processimus in hoc negotio quousque ausi sumus: tuum est de caetero, beatissime Pater, providere, ne in diebus tuis aliqua haereticae pravitatis macula decor Ecclesiae maculetur. Tibi commissa est sponsa Christi, amice sponsi: tuum est tandem uni viro virginem castam exhibere Christo.

EPISTOLA CXCII. AD MAGISTRUM GUIDONEM DE CASTELLO . *Monet eum ita diligere et fovere Abaelardum, ut tamen errores ejus non foveat.*

Venerabili domino, et charissimo Patri, magistro GUIGONI, sanctae Romanae Ecclesiae Dei gratia presbytero cardinali, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, non declinare ad dexteram, nec ad sinistram.

Injuriam facio vobis, si aliquem a vobis ita diligi credam, ut cum eo pariter ejus errores diligatis Quisquis enim sic aliquem diligit, nondum novit quemadmodum oportet eum diligere. Talis namque dilectio terrena est, animalis, diabolica, nocens aeque diligenti atque dilecto. Existiment alii de aliis prout volunt: ego adhuc de vobis aestimare non possum, nisi quod vicinum est rationi, quod ad lineam pertinet aequitatis. Quidam prius judicant, et postea probant: ego de potione,

utrum dulcis sit an amara, ante gustum non judicabo. Magister Petrus in libris suis profanas vocum novitates inducit et sensuum: disputans de fide contra fidem, verbis legis legem impugnat. Nihil videt per speculum et in aenigmate; sed facie ad faciem omnia intuetur, ambulans in magnis et in miribilibus super se. Melius illi erat, si juxta titulum libri sui , se ipsum cognosceret, nec egrederetur mensuram suam, sed saperet ad sobrietatem. Ego non eum accuso apud Patrem: est qui eum accuset liber suus, in quo sibi male complacuit. Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium: cum de gratia, sapit Pelagium: cum de persona Christi, sapit Nestorium. Minus de vestra aequitate praesumo, si diu vos rogavero, ut in causa Christi nullum Christo praeponatis. Illud autem scitote, quia expedit vobis, quibus potestas data est a Domino; expedit Ecclesiae Christi, expedit illi etiam homini, ut ei silentium imponatur, cujus maledictione os plenum est, et amaritudine, et dolo.

EPISTOLA CXCIII. AD MAGISTRUM IVONEM CARDINALEM , DE EODEM. *Indignum esse ut Abaelardus in Romana curia fautores inveniat.*

Dilectissimo suo IVONI, sanctae Romanae Ecclesiae Dei gratia presbytero cardinali, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, diligere justitiam, et odire iniquitatem.

Magister Petrus Abaelardus, sine regula monachus, sine sollicitudine praelatus, nec ordinem tenet, nec tenetur ab

ordine. Homo sibi dissimilis est, intus Herodes, foris Joannes; totus ambiguus, nihil habens de monacho, praeter nomen et habitum. Sed quid ad me? Unusquisque onus suum portabit. Aliud est quod dissimulare non possum, quod pertinet ad omnes qui diligunt nomen Christi. Iniquitatem in excelso loquitur: integritatem fidei, castitatem Ecclesiae corrumpit. Transgreditur terminos quos posuerunt patres nostri: **186** de fide, de Sacramentis, de sancta Trinitate disputans et scribens, singula pro sua voluntate mutat, auget, et minuit. In libris et in operibus suis ostendit se fabricatorem mendacii et cultorem perversorum dogmatum; haereticum se probans, non tam in errore, quam in pertinacia et defensione erroris. Homo est egrediens mensuram suam, in sapientia verbi evacuans virtutem crucis Christi. Nihil nescit omnium quae in coelo et quae in terra sunt, praeter se ipsum. Damnatus est Suessione cum opere suo coram legato Romanae Ecclesiae . Sed quasi non sufficeret ei illa damnatio; iterum facit, unde iterum damnetur: et jam novissimus error pejor est priore. Securus est tamen, quoniam cardinales et clericos curiae se discipulos habuisse gloriatur, et eos in defensione praeteriti et praesentis erroris assumit, a quibus judicari timere debuit et damnari. Si quis spiritum Dei habet, illius versiculi recordetur: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?* **(Psal. CXXXVIII, 21.)** Liberet Deus per vos, et per caeteros filios suos, Ecclesiam suam a labiis iniquis et a lingua dolosa.

EPISTOLA CXCIV . RESCRIPTUM DOMINI INNOCENTII PAPAE CONTRA HAERESES PETRI ABAELARDI.

INNOCENTIUS Episcopus Servus servorum Dei, venerabibus fratribus, HENRICO Senonensi, SAMSONI Remensi, archiepiscopis, eorumque suffraganeis, et charissimo in Christo filio BERNARDO Clarae-Vallis abbati, salutem et apostolicam benedictionem.

1. Testante Apostolo, sicut unus Dominus, ita una fides esse dignoscitur **(Ephes. IV, 5)**; in qua tanquam in immobili fundamento, praeter quod nemo potest aliud ponere, firmitas catholicae Ecclesiae inviolata constitit. Inde est quod beatus Petrus Apostolorum princeps, pro eximia hujus fidei confessione, a Domino ac Salvatore nostro audire meruit: *Tu es,* inquit, *Petrus, et super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam* **(Matth. XVI, 18)**: petram utique firmitatem fidei, et catholicae unitatis soliditatem manifeste designans. Haec siquidem est inconsutilis tunica Redemptoris nostri, super qua milites sortiti sunt, sed eam dividere minime potuerunt **(Joan. XIX, 23, 34)**: contra quam in initio fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania; adstiterunt reges terrae, et principes convenerunt in unum **(Psal. II, 1, 2)**. Verum apostoli, duces dominici gregis, et eorum successores apostolici viri, ardore charitatis et zelo rectitudinis succensi, fidem defendere, et eam in cordibus aliorum proprii sanguinis effusione plantare non dubitarunt. Demum cessante persecutorum rabie, imperavit Dominus ventis, et facta est in Ecclesia tranquillitas magna.

2. Sed quia hostis humani generis semper circuit quaerens quem devoret, ad impugnandam sinceritatem fidei, fraudulentam haereticorum fallaciam subinduxit. Contra quos viri Ecclesiarum pastores viriliter insurgentes, eorum prava dogmata cum ipsorum auctoribus condemnarunt. In magna namque Nicaena synodo Arius haereticus est damnatus. Constantinopolitana synodus Manichaeum haereticum debita sententia condemnavit. In Ephesina synodo Nestorius condignam sui erroris damnationem excepit. Chalcedonensis quoque synodus Nestorianam haeresim, et Eutychianam cum Dioscoro et ejus complicibus justissima sententia confutavit. Marcianus praeterea, licet laicus, christianissimus tamen Imperator, catholicae fidei amore succensus, praedecessori nostro sanctissimo papae Joanni scribens adversus eos qui sacra mysteria profanare contendunt, inter caetera sic loquitur, dicens: «Nemo clericus, vel militaris, vel alterius cujuslibet **187** conditionis, de fide christiana publice tractare conetur in posterum. Nam injuriam facit judicio reverendissimae synodi, si quis semel judicata et recte disposita revolvere, et iterum disputare contendit: et in contemptores hujus legis, tanquam in sacrilegos, poena non deerit. Igitur si clericus erit, qui publice tractare de religione ausus fuerit, consortio clericorum removebitur .»

3. Dolemus autem, quoniam, sicut litterarum vestrarum inspectione, et missis a vestra Fraternitate nobis errorum capitulis cognovimus, in novissimis diebus, quando instant periculosa tempora, in Petri Abaelardi perniciosa doctrina et praedictorum haereses, et alia perversa dogmata catholicae fidei obviantia pullulare coeperunt. Verum in hoc maxime consolamur, et omnipotenti Deo gratias agimus, qui in

partibus vestris pro patribus tales filios suscitavit, et tempore apostolatus nostri in Ecclesia sua tam praeclaros voluit esse pastores, qui novi haeretici calumniis studeant obviare, et immaculatam sponsam uni viro virginem castam exhibere Christo. Nos itaque qui in beati Petri cathedra, cui a Domino est dictum: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* **(Luc. XXII, 32)**, licet indigni residere conspicimur, communicato fratrum nostrorum episcoporum et cardinalium consilio, destinata nobis a vestra discretione capitula, et universa ipsius Petri perversa dogmata sanctorum canonum auctoritate cum suo auctore damnavimus, eique tanquam haeretico perpetuum silentium imposuimus. Universosque erroris sui sectatores et defensores, a fidelium consortio sequestrandos, excommunicationisque vinculo innodandos esse censemus. Datum Laterani decimo septimo calendas augusti.

EPISTOLA CXCV. AD EPISCOPUM CONSTANTIENSEM . *Monet ut Arnaldum de Brixia, Italia et Gallia pulsum, et jam apud ipsum delitescentem expellat, aut potius ad cavenda majora damna vinctum teneat.*

1. Si sciret paterfamilias qua hora fur veniret, vigilaret utique, et non sineret perfodi domum suam **(Matth. XXIV, 43)**. Scitis quia fur de nocte irruperit domum, non vestram, sed Domini; vobis tamen commissam? Sed dubium esse non potest, scire vos, quod apud vos fit, quando id usque ad nos

utique tam remotos potuit pervenire. Nec mirum, si non horam praevidere, aut nocturnum furis ingressum observare quivistis. Mirum autem, si deprehensum jam non agnoscitis, non tenetis, non prohibetis exportare spolia vestra, imo pretiosissimas Christi exuvias, animas videlicet, quas sua imagine praesignivit, suo cruore redemit. Adhuc forsan haeretis, et miramini, quemnam dicere velim. Arnaldum loquor de Brixia , qui utinam tam sanae esset doctrinae, quam districtae est vitae. Et si vultis scire, homo est neque manducans, neque bibens, solo cum diabolo esuriens et sitiens sanguinem animarum. Unus de numero illorum quos apostolica vigilantia notat, *habentes formam pietatis, virtutem illius penitus abnegantes* **(II Tim. III, 5)**: et ipse Dominus, *Venient,* inquiens, *ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces* **(Matth. VII, 15)**. Is ergo usque ad hanc aetatem, ubicumque conversatus est, tam foeda post se, et tam saeva reliquit vestigia, ut ubi semel fixerit pedem, illuc ultra redire omnino non audeat. Denique ipsam, in qua natus est, valde atrociter commovit terram, et conturbavit eam. Unde et accusatus apud dominum Papam schismate pessimo, natali solo pulsus est; etiam et abjurare compulsus reversionem, nisi ad ipsius Apostolici permissionem. Pro simili deinde causa et a regno Francorum exturbatus est schismaticus insignis. Exsecratus quippe a Petro apostolo, **188** adhaeserat Petro Abaelardo: cujus omnes errores, ab Ecclesia jam deprehensos atque damnatos, cum illo etiam et prae illo defendere acriter et pertinaciter conabatur.

2. Et in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus extenta. Nam etiam ita vagus et profugus super terram, quod jam non licet inter suos, non cessat apud alienos,

tanquam leo rugiens, circuiens et quaerens quem devoret. Et nunc apud vos, sicut accepimus, operatur iniquitatem, et devorat plebem vestram, sicut escam panis. Cujus maledictione et amaritudine os plenum est, veloces pedes ejus ad effundendum sanguinem: contritio et infelicitas in viis ejus, et viam pacis non cognovit. Inimicus crucis Christi, seminator discordiae, fabricator schismatum, turbator pacis, unitatis divisor: cujus dentes arma et sagittae, et lingua ejus gladius acutus. Molliti sunt sermones ejus super oleum, et ipsi sunt jacula. Unde et solet sibi allicere blandis sermonibus et simulatione virtutum divites et potentes, juxta illud: *Sedet in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem* **(Psal. IX, 29)**. Demum cum fuerit de illorum captata benevolentia et familiaritate securus, videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desaevire. Hoc scientes, nescio an melius salubriusve in tanto discrimine rerum agere valeatis, quam juxta Apostoli monitum, auferre malum ex vobis **(I Cor. V, 13)**. Quanquam amicus sponsi ligare potius, quam fugare curabit, ne jam discurrere et eo nocere plus possit. Hoc enim et dominus Papa, dum adhuc esset apud nos, ob mala quae de illo audiebat, fieri scribendo mandavit; sed non fuit qui faceret bonum. Denique si capi vulpes pusillas demolientes vineam Scriptura salubriter monet **(Cantic. II, 15)**, num multo magis lupus magnus et ferus religandus est, ne Christi irrumpat ovilia, oves mactet et perdat?

EPISTOLA CXCVI . AD GUIDONEM LEGATUM DE EODEM. *Cavendam ei familiaritatem Arnaldi de Brixia, ne sub ejus auctoritate securius errores suos disseminet.*

1. Arnaldus de Brixia, cujus conversatio mel, et doctrina venenum: cui caput columbae, cauda scorpionis est; quem Brixia evomuit, Roma exhorruit, Francia repulit, Germania abominatur, Italia non vult recipere, fertur esse vobiscum. Videte, quaeso, ne vestra auctoritate plus noceat. Nam cum et artem habeat, et voluntatem nocendi, si accesserit favor vester, erit funiculus triplex, qui difficile rumpitur, supra modum, ut vereor, nociturus. Et unum existimo de duobus, si tamen verum est quod vobiscum hominem habeatis: aut minus scilicet notum vobis esse illum; aut vos, quod est credibilius, de ejus correctione confidere. Et utinam id non frustra. Quis det de lapide hoc suscitare filium Abrahae? Quam gratum munus susciperet mater Ecclesia de manibus vestris vas in honorem, quod tamdiu passa est in contumeliam? Licet tentare; sed vir prudens cautus erit non transgredi praefinitum numerum ab Apostolo, qui ait: *Haereticum hominem post unam et secundam correptionem devita; sciens quia subversus est qui ejusmodi est, et delinquit proprio judicio condemnatus* **(Tit. III, 10, 11)**. Alioquin familiarem habere, et frequenter admittere ad colloquendum, ne dicam ad convivandum, suspicio favoris est, et inimici hominis fortis armatura. Secure annuntiabit et facile persuadebit quae volet domesticus et contubernalis legati apostolicae Sedis. Quis enim a latere domini Papae mali quidpiam suspicetur? Sed et

si in manifesto **189** perversa loquitur, quis se facile opponere audeat vestro collaterali?

2. Deinde videtis qualia post se, ubicunque habitavit, reliquit vestigia. Non sine causa vigor apostolicus hominem Italia ortum transalpinare coegit, repatriare non patitur. Quis vero extraneorum, ad quos ejectus est, non eum omnimodis cuperet suis reddidisse? Et certe sic se habere ad omnes, ut omnibus odio habeatur, approbatio judicii est quod portat, ne quis dicat subreptum fuisse domino Papae. Quale est ergo summi Pontificis suggillare sententiam, et illam sententiam, cujus rectitudinem ejus ipsius, in quem data est, etsi lingua dissimulat, vita clamat? Itaque favere huic, domino Papae contradicere est, etiam et Domino Deo. Per quemcumque enim justa sententia juste detur, ab illo certum est processisse, qui loquitur in propheta: *Ego qui loquor justitiam* **(Isa. LXIII, 1)**. Confido autem de vestra prudentia et honestate, quia visis his litteris de veritate certus, non abducemini amodo quidpiam assentire in hac re, nisi quod vos deceat, et Ecclesiae Dei expediat, pro qua legatione fungimini. Diligimus vos, et ad vestrum obsequium parati sumus.

EPISTOLA CXCVII. AD PETRUM BISUNTINUM DECANUM . *Increpat eum ob injurias abbati Chari-Loci illatas.*

Peregrinationem abbatis Chari-Loci sic accipimus, quasi jam mortuum eum videamus. Vobis maxime (quod vehementer doleo) imputatur quidquid illi periculi imminet,

quidquid laboris incumbit. Non hoc a vobis exspectavimus, quia nec meruimus. Alium vos putavimus, et alium experimur. Testimonium perhibent vobis qui interfuerunt actioni, quod nec sincere, nec secundum justitiam in ea vos habuistis. Et credo ex parte. Nam et venerabilis abbas Bellae-Vallis non multum sibi complacet in vobis. Nolite, quaeso, nolite persequi servos Dei, quibus ab ipso dictum legitis: *Qui vos tangit, tangit pupillam oculi mei* **(Zachar. II, 8)**. Nolite radicitus evellere de cordibus nostris, si quid aliquando bene sensimus de vobis. Et haec ita dicimus vobis, non quia vos non diligimus, sed ut de medio fiat, quo potest contingere ut non diligamus. Dico autem tanquam amicus: non expedit vobis, neque Ecclesiae vestrae, ut domino Papae quod actum est, sicut actum est, innotescat.

EPISTOLA CXCVIII . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Guidonem a vi et injuriis oppressoris vindicari rogat. Nihil aeque decere summum Ecclesiae Praesulem ac zelum justitiae.*

1. In causae actione, quae per charissimum fratrem nostrum Guidonem Chari-Loci abbatem vestro conspectui praesentatur, puto, satis apparet et lacessentis injuria, et innocentia patientis, et incuria judicis. Denique violentia calumniantis et inopia justitiae compulsus est pauper confugere ad vestram praesentiam, non reputans laborem viae, non expensas, non periculum temporis. Dedit manus

morti, ne vivat in perturbatione, quietis amator. Clementer, quaeso, respicite super egenum et pauperem: ne frustra vestris paternis auribus intimatus sit tantillarum virium tantus **190** labor et dolor. Olim per epistolas semel et secundo testificatus sum vobis de homine illo, qui huic modo calumniatur, quod sui esset et praevaricator propositi, et monasterii dissipator . Nunc autem et flens dico inimicum crucis Christi, sanctorum qui in circuitu ejus sunt, violentissimum oppressorem, et calumniatorem pauperum: qui propria jam pene non habens quae devoret, in proxima passim more tyrannico debacchatur. Monachum habitu mentiens, re exhibet unum de praedonibus, omnino immemor regularium observationum, legum canonumque contemptor. Frontosus ad verecundiam, insensatus ad metum, inflexibilis ad pietatem, ad iram praeceps, audax ad facinus, pronus ad injurias. Et miror quomodo vir religiosus abbas Casae Dei in monacho suo tot et tanta vitia aut ignorare possit, aut dissimulare.

2. Sed de hoc quid ad nos? ipse viderit: ipse suo domino stat aut cadit. Nobis sufficit liberari de manibus ejus. A vobis id omnimodis flagitamus, quod aliunde frustra tentatum est. Circumspeximus, et non erat auxiliator. Ventum est ad commune refugium: illo confugimus, ibi confidimus liberari. Tantum adsit pietas; nam facultas non deest. Et quidem ex privilegio Sedis apostolicae constat, summam rerum ad vestram potissimum respicere summam auctoritatem et plenariam potestatem. Verum hoc inter caetera vestri singularis primatus insignia, specialius nobiliusque nobilitat vestrum et inclytum reddit apostolatum, si eripitis pauperem de manu fortiorum ejus. Nulla meo judicio in corona vestra

pretiosior gemma zelo illo vestro, quo aemulari consuevistis oppressos, nec relinquitis virgam peccatorum super sortem justorum: nimirum propter illud quod sequitur, *Ut non extendant justi ad iniquitatem manus suas* **(Psal. CXXIV, 3)**; vel propter illud quod alibi dicitur, *Quia, dum superbit impius, incenditur pauper* **(Psal. IX, 23)**: et unde alter torquetur in corpore, inde alter gravius in anima perit.

3. Est item monasterium de nostro Ordine vicinum huic, quod malorum similiter hominum gravi infestatione vexatur, et non est qui redimat, neque qui salvum faciat. Et pro hoc quoque puer vester paterna vestra viscera lacrymosis precibus concutere non veretur. Qui illi sunt homines, quaeve occasio calumniandi, praesentium lator abbas veraci et viva voce referet vobis. Deus omnipotens vos nobis conservet longis temporibus, ad nostram omnium protectionem, qui in habitu et proposito poenitentiae pauperem vitam ducimus, ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi **(Luc. I, 74)**.

EPISTOLA CXCIX . AD EUMDEM. *Unde supra.---Rogat sententiam pro Religiosis inique oppressis latam confirmari, nec ulterius aures praeberi calumniis.*

Usquequo et superbit impius, et incenditur pauper? usquequo a tanta impudentia innocentia tanta vexatur, et hoc vivo

Innocentio? Peccata sine dubio nostra hoc faciunt, quod dominus meus tam sero advertit mentientes sibi, tam lente exaudit clamantes ad se; in hac causa duntaxat: nam alias quidem scimus familiare esse domino meo, et cito intelligere, et facile misereri. Propter eum qui elegit vos, et posuit vos refugium oppressorum, ponite jam tandem finem et malitiae oppressoris, et laboribus afflictorum: quia satis utraque res venit in lucem et manifestationem. **191** Denique ad mandatum beneplaciti domini mei causa discussa, et terminata est: superest ut ipsius auctoritate data sententia confirmetur. Ergone si venerit homo mendax adversus tantorum virorum testimonium (Valentinum loquor, et Gratianopolitanum) , audietur? Iterum supplico, et ad pedes domini mei ea qua possum mente anxia descendo, ne ab homine iniquo et doloso religiosum monasterium destrui patiatur. Etenim non parcet nostro, qui suum pene destruxit. Unde addo solita praesumptione: Si puero vestro crederetis, hominem hunc, qui beneficio pietatis vestrae abutitur, in claustrum suum remitteretis, et domino abbati Casae-Dei mandaretis ut in monasterio, quod ille inutiliter occupat, virum religiosum promoveret, et regularem ordinaret conventum. Hoc plane dignum apostolatu vestro, hoc beneplacitum Deo, hoc honor domino abbati Casae-Dei, suoque monasterio. Sic etiam liberaretis animam praedicti hominis, et ipsum, cui incubat, monasterium.

EPISTOLA CC . AD MAGISTRUM ULGERIUM ANDEGAVENSEM

EPISCOPUM, PRO GRAVI QUERELA QUAE ERAT INTER IPSUM ET ABBATISSAM FONTIS-EBRALDI .

1. Lacrymas magis quam litteras dare libet. Sed quoniam ad neutrum inops est charitas, et has oportet dare, et illas non omittere: has vobis, illas mihi, et pusillis multis mei similibus, qui scandalizantur. Dicitis forsitan scandalum non esse per vos. Numquid propter vos esse negabitis? Facile caetera portarem, tantum vos non essetis in causa. Nam in culpa dicere non audeo. Non est meum discutere hoc: est qui quaerat et judicet. Vae homini illi per quem scandalum venit! judicium profecto portabit quisquis est ille, vel illa. Caeterum ad vos mihi nunc sermo: sustinete modicum quid insipientiae meae. Quia semel coepi, loquar ad dominum meum: faciam satis vel ex parte zelo et affectui qui loquitur. Non verebor aetatem, dignitate non terrebor, non cunctabor ad nomen grande magistri Ulgerii. Nam quo grandius nomen, eo grandius scandalum. Propterea me ipsum transgrediar, et ero insipiens. Seniorem increpabo, episcopum arguam, magistrum conabor docere, consilium dare sapienti. Nullum praesumptionis genus praetereat charitas et aemulatio, quam olim pro sanctitate et gloria nominis vestri conceperam. Cujus gloriae diffusum circumquaque spiritualem odorem, invidia diaboli interpolatum esse vel modice, mihi pro modico non est, sed neque Ecclesiae Dei, quae ubique tam celebri gaudio in hoc meridiano lumine exsultare solebat.

2. Verum vos quantum propriam gloriam contemnatis, satis apparet. Laudo, sed si non usque ad injuriam Dei. Laudo et constantiam, qua nec summis potestatibus ceditis de jure

vestro, quod putatis: sed si non pertinacius quam constantius id agi a vobis videretur. Quam gloriosius, et certe sanctius vobis illatam injuriam fortiter sustineretis, et famam vestram ad gloriam Dei custodiretis! quanquam nescio quomodo vel conscientiam vestram esse in tuto confiditis sub hoc scandalo. Nec enim excusat vos, etiamsi in quempiam alterum jure culpam refunditis. Esto quod alius moverit scandalum: profecto compescere vos potestis. Nolle compescere, sine culpa erit? aut vero compescere, sine gloria erit? Malum si comprimas tuum, reputabitur tibi ad justitiam; si alienum, ad **192** gloriam. Quicumque auctor sit scandali, a vobis omnimodis exigitur tolli: et in eo loco excusatum dicimus, si non potestis. An non denique ministerium est Angelorum, tollere scandala de regno Dei? **(Matth. XIII, 41.)** Si dixeritis: Quid ad nos? arguet vos illa sententia: *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirunt de ore ejus; angelus enim Domini est* **(Malach. II, 7)**. Si ergo hoc scandalum, cum possitis, non tollitis, plane non impletis ministerium vestrum: quod quidem an nulla sit culpa, vos judicabitis. Ego vero nec hoc sufficere dixerim, si non et honorificatis.

3. Est quoque quod adhuc addam, nisi quia timidior sum, fateor, quam promisi. Sed tutius adduco magistrum, qui non vereatur episcopo nudam dicere veritatem. *Hoc ipsum,* inquit, *dilectum est in vobis, quod causas habetis inter vos. Quare non magis fraudem patimini?* **(I. Cor. VI, 7.)** Opposuit speculum, refulsit justitiae sol, emicuit veritas, naevus apparuit. Quanti est igitur nescio quae illa possessiuncula maledicta, ut ulterius jam possit aut obumbrare tam manifestam veritatem, aut impedire tam

optatam correptionem? Inspiret Deus vobis acquiescere consilio, ut non dicam nostro, sed omnium qui aemulantur vos Dei aemulatione, reverende et omni gloria prosequende pater.

EPISTOLA CCI. AD BALDUINUM ABBATEM REATINI MONASTERII . *Hortatur ut strenue incumbat officio suo: huc vero requirit verbum praedicationis, exemplum operis, et praecipue studium orationis.*

1. Epistola quam misisti, affectum tuum redolet, movet meum. Et doleo quod prout moveor non possum rescribere. Nec immoror in excusandis excusationibus, sciens quod scienti me loquor. Nosti, inquam, sub qua sarcina gemo: et gemitus meus a te non est absconditus. Tu vero pro schedulae brevitate affectum non aestimes, quem nulla sui prolixitate explicare posset oratio. Et malitia quidem occupationum potest facere ut paucis scribam, sed non ut parum diligam. Actum sane excludat, vel impediat actus: sed numquid affectum? Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam, haerentem lateri meo, placentem cordi meo. Diligam et absentem, ne solatium meum ex te, et non te videar dilexisse. Eras perneccessarius mihi. Atque hinc vel maxime claret quam sincere te diligam. Hodie nempe non te caruissem, si quaesissem quae mea sunt. Nunc autem vides quod, spretis utilitatibus meis, tuis compendiis non invidi, ponens te utique

ibi, unde aliquando transponaris super omnia bona Domini tui.

2. Tu autem cura inveniri fidelis servus et prudens, conservis tuis coeleste triticum communicare absque invidia, et absque desidia erogare; et noli frustra assumere excusationem, quasi de tui novitate aut de imperitia, quod putas forte, vel simulas. Nam nec sterilis verecundia grata est, nec humilitas praeter veritatem laudabilis. Officium ergo tuum attende. Pelle pudorem consideratione officii, age ut magister. Novus es, sed debitor: et ex tunc te noveris debitorem, ex quo te alligasti. Numquid novitas excusabit apud creditorem [*al.* conditorem] damna lucrorum? Numquid prima tempora vacua praeterire patitur fenerator? Sed non sum, inquies, ad ista sufficiens. Quasi vero devotio tua accepta non sit ex eo quod habes, non ex eo quod non habes. De solo tibi credito talento respondere tibi para, **193** securus de reliquo. Si multum accepisti, da multum. Quod si modicum est, et id tribue. Etenim qui in modico fidelis non est, nec in maximo. Totum da, quia totum repetendus es usque ad novissimum quadrantem: sed sane quod habes, non quod non habes.

3. Memento etiam voci tuae dare vocem virtutis. Quid illud, inquis? Ut opera tua verbis concinant, imo verba operibus, ut cures videlicet prius facere quam docere. Pulcherrimus ordo est et saluberrimus, ut onus quod portandum imponis, tu portes prior; et ex te discas qualiter oporteat aliis moderari. Alioquin subsannabit te sapiens, utpote pigrum illum, cui labor sit manum porrigere ad os **(Prov. XXVI, 15)**: arguet te et Apostolus dicens; *Tu qui alios doces, teipsum non doces* **(Rom. II, 21)**. Sed et notaberis vitio Pharisaeorum, qui alligant onera gravia et importabilia, et imponunt ea in

humeros hominum, digito autem suo nolunt ea movere **(Matth. XXIII, 4)**. Sermo quidem vivus et efficax, exemplum est operis, facile faciens suadibile quod dicitur, dum monstrat factibile quod suadetur. Ergo in his duobus mandatis, verbi scilicet atque exempli, summam tui officii ad conscientiae securitatem pendere intellige. Tu tamen, si sapis, junges et tertium, studium videlicet orationis, ad complementum utique trinae illius repetitionis in Evangelio de pascendis ovibus **(Joan. XXI, 15-17)**. In hoc noveris illius trinitatis sacramentum in nullo frustratum a te, si pascas verbo, pascas exemplo, pascas et sanctarum fructu orationum. Manent itaque tria haec: verbum, exemplum, oratio: major autem his est oratio. Nam etsi, ut dictum est, vocis virtus sit opus; et operi tamen et voci gratiam efficaciamque promeretur oratio. Heu avellor, abripior! non licet ultra. Illud tamen breviter admonitus sis, ut, quam citius poteris, gravi me cures solvere cura; et quid sibi vult, quod inter alia questus es, vulnus a quo non sperabas te pertulisse, non negligas manifestius aperire: id enim anxie me sollicitat.

EPISTOLA CCII . AD CLERUM SENONENSEM. *Electionem novi Praesulis non inconsulte et praecipitanter instituendam.*

Destituti benedicto pastore vestro , opus est, charissimi, ut de substituendo alio sollicite satagatis. Sed sane id non praecipitanter agendum, non tumultuose aut inconsulte, ne forte vacuetur quod praeter rationem et ordinem praesumetur

et vos intrare incipiatis circuitum quorumdam qui in circuitu vestro sunt. De vicinis, si placet, Ecclesiis sumite experimentum ; et illarum vexatio det intellectum auditui in causa praesenti. Grandis quippe res est in manibus, nobili Senonensi Ecclesiae instaurare pastorem. Grandis prorsus, nec sine grandi adorienda consilio. Exspectandum proinde suffraganeorum consilium episcoporum, exspectandus assensus Religiosorum qui sunt in episcopatu, atque in commune tractandum commune negotium. Alioquin, dilectissimi, moleste, credite, intuebimur tribulationem Ecclesiae vestrae, moleste vestram ipsorum confusionem. Quod utrumque continget facile, si illud contingat effici, quod oporteat revocari. Ergo indicatur jejunium, convocentur episcopi, Religiosi adsciscantur: nec sua (quod absit!) solemnitate fraudetur tanti sacerdotis rite celebranda electio, Aderit, ut confidimus, Spiritus sanctus votis vestris, et honor erit vobis **194** honorificantibus ministerium vestrum, dum pari voto et consilio studueritis quod gloria sit Dei, et salus populi.

EPISTOLA CCIII . AD ATTONEM EPISCOPUM ET CLERUM TRECENSEM. *Monet ut Ansellum clericum Trecensem ab armis et conjugio revocent.*

Legimus, *Si erraverit quis ex vobis a veritate, et converterit quis eum, scire debet quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam ejus a morte, et operit*

multitudinem peccatorum **(Jac. V, 19, 20)**. Errat Ansellus noster, errat: cui dubium? Si dimittimus eum sic, non solus errabit. Quantos trahet post se suo exemplo illustrissimus juvenis? Nec modo sequaces, sed et omnes qui poterunt eum revocare, nec revocabunt, eodem errore judicamus involvi. Mundus ego sum a sanguine ejus. Et ei praedixi per epistolam, et vobis nunc dico, quia rem illicitam praesumit. Nec clerici est pugnare armis militaribus, nec subdiaconi uxorem ducere . Annuntiate peccatori opus ejus, ne ille in peccato suo moriatur, sanguinem vero ejus de manu vestra requirat qui suo eum redemit sanguine pretioso. En de coelo clamat: *Virgo Israel corruit, et non est qui sublevet eam* **(Amos V, 2)**. Quousque in luto aurum jacet? Tollite margaritam, tollite, levate splendidissimam atque pretiosissimam gemmam de sterquilinio: levate eam, antequam porcorum, id est spurcorum spirituum, pedibus conculcetur, et jam non sit vas in honorem, sed in contumeliam.

EPISTOLA CCIV . AD ABBATEM SANCTI-ALBINI *Suum erga eum affectum aperit: mutuum vero conspectum, si praesens vita non permittat, futurae reservari.*

Etsi facie ignotus es mihi, sed non fama: nec parum aut vile quid tui gratulor me tenere munere illius. Nam talis, fateor, per eam insinuatus es meo pectori, ut, licet in multis occupatum, ipsa tamen serenissima recordatio tui, mi dilectissime frater [*al.* mi dulcissime frater], facile me

plerumque ex omnibus vindicet sibi, ita ut in ea libenter immorer et suaviter requiescam. Caeterum quo memoriam plus accepto, eo avidius suspiro praesentiam Sed quando istud, aut si quando istud? Utique etsi non ante, profecto in civitate Dei nostri: si tamen non habemus hic manentem civitatem, sed illam inquirimus. Ibi, ibi videbimus nos, et gaudebit cor nostrum. Interim vero delectabor et laetabor nihilominus in his quae dicta sunt mihi, sperans et exspectans quod reliquum est de visione corporali in die Domini, ut gaudium meum plenum sit. Adde, obsecro, ad ea bona quae abs te et de te nobis assidue veniunt, tuas tuorumque pro nobis orationes, pater charissime et desideratissime.

EPISTOLA CCV . AD EPISCOPUM ROFFENSEM . *Durius se litteris ejus, sed citra culpam, perstringi.*

Dure scribitis non merenti. Quid peccavi? Si monui magistrum Robertum Pullum aliquantum **195** tempus facere Parisiis, ob sanam doctrinam quae apud illum esse dignoscitur; id putavi necessarium, et adhuc puto. Si rogavi Sublimitatem vestram ut permitteretis, etiam nunc idipsum rogarem, nisi eam de priori prece indignatam sensissem. Si dixi hominem fultum gratia amicorum, quorum in curia non minima auctoritas est; id dixi, quod vobis formidavi, et adhuc formido. Nam quod post appellationem factam extendistis manum (ut accepimus) ad res appellantis, nec laudavi, nec

laudo. Verumtamen voluntati vestrae in aliquo contradicere nec consului ei nec consulo. De caetero vestri sumus, coronam vestram suscipere, et colere semper digna et debita veneratione parati. Hujus testimonio conscientiae audemus adhuc ad vos, prece duntaxat atque consilio, ut magister Robertus cum integritate gratiae vestrae per aliquantum tempus possit Parisius demorari. Retribuat vobis Dominus in vita aeterna, quod viscera nostra refovistis: filios nostros loquor, quos misimus in Hiberniam.

EPISTOLA CCVI. AD REGINAM JEROSOLYMORUM . *Commendat quemdam consanguineum suum, et paucis monet Reginam ita vivere, ut regnet perpetuo.*

Audierunt homines quod locum gratiae habeam apud vos et multi profecturi Jerosolymam petunt se vestrae Excellentiae per me commendari. Ex quibus est iste juvenis consanguineus meus, juvenis, ut aiunt, strenuus in armis, suavis in moribus. Et gaudeo quod ad tempus elegit militare Deo magis quam saeculo. Itaque facite morem vestrum, et bene sit huic propter me; sicut caeteris omnibus propinquis meis fuit, qui per me vobis innotescere potuerunt. De caetero cavete ne voluptas carnis et gloria temporalis impediant vobis iter regni coelestis. Nam quid prodest paucis diebus regnare super terram, et regno coelorum aeterno privari? Sed confido in Domino quod melius facietis: et si verum est testimonium quod de vobis

perhibet charissimus avunculus meus Andreas , cui multum credimus, et hic et in aeternum Deo miserante regnabitis. Peregrinis, egenis, et maxime inclusis curam impendite: quia talibus hostiis promeretur Deus. Scribite nobis frequentius: quia et vobis non oberit, et nobis proderit, si esse vestrum, et bona studia plenius certiusque noverimus.

EPISTOLA CCVII . AD ROGERIUM REGEM SICILIAE. *Hortatur ut se pauperibus Religiosis benignum et beneficum exhibeat.*

Longe lateque satis dilatata est magnificentia vestra super terram . Etenim gloria nominis vestri quos fines non attigit? Sed audite consilium diligentis vos. Studete, quod in vobis est, hanc ipsam gloriam referre ad illum a quo est, si non vultis eam perdere, aut certe perdi ab ea. Hoc autem sic fiet, si inter eos quos regiae magnificentiae celebris opinio evocat de longinquo, discretionis oculum aperitis, manumque extenditis non tam cupidis quam egenis. Et vere *beatus qui intelligit,* non super cupidum, sed *super egenum et pauperem* **(Psal. XL, 1)**. Illum, inquam, pauperem qui invitus petit, et verecunde accipit, et accipiens glorificat Patrem suum qui in coelis est. Cum autem Deo sua gloria de vestro munere ex ore egentium ita fideliter resignabitur, uberiori procul dubio rivo fluat vobis necesse est ille fons gloriae, qui diligentes se diligit, et glorificat glorificantes se: ut qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metat **(II**

Cor. IX, 6). Pro hujusmodi **196** obsecro vos ponere oculos vestros super latorem praesentium, quem pro certo ad vestram regiam praesentiam non cupiditas traxit, sed coegit necessitas. Necessitas dico non sua, sed suorum, multorum videlicet a quibus missus est, servorum Dei fidelium. Audite patienter quid patiantur, audite et compatimini; quia si compatimini, et conregnabitis. Nec contemnendum regi regnare cum talibus: ipsorum est enim regnum coelorum, qui contempserunt vitam mundi. Facite vobis illos amicos de mammona iniquitatis: ut cum defeceritis a terreno regno vestro, recipiant vos in suum regnum aeternum **(Luc. XVI, 9)**.

EPISTOLA CCVIII AD EUMDEM. *Desideratus a Rege, mittit ex suis, quos ut viscera sua benigne suscipi et foveri rogat.*

Si me quaeritis, ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. Fertur namque mea humilitas invenisse gratiam apud regiam majestatem, ita ut quaerat videre me. Et quis ego sum, ut dissimulem beneplacitum Regis? Accurro, et, qui quaerebar, ecce adsum: non in praesentia corporis infirma, in qua despexit Dominum Herodes **(Luc. XXIII, 11)**; attamen in visceribus meis. Nam quis me separabit ab his? Sequar eos quocumque ierint: et si habitaverint in extremis maris, non erunt absque me. Habes, Rex, lumen oculorum meorum, habes cor meum, et animam meam. Quid si modicum nostri

abest? Corpusculum loquor, vile istud mancipium, quod etsi voluntas exponeret, sed retineret necessitas. Non valet sequi volantem animum, quoniam infirmum est, et solum pene illi superest sepulcrum. Sed quae cura? Anima mea in bonis demorabitur, cum semen meum haereditabit terram. Semen meum, semen bonum. Germinabit, si tamen in terram bonam ceciderit. Laetabitur et delectabitur in crassitudine anima mea; quippe, ut confido, dabitur illi de fructu manuum suarum. Reposita est haec spes mea in sinu meo, ut patienter feram ab his vel corpore separari. Non mireris, Rex. Ante elegissem a corpore peregrinari, quam istos emittere, si solus causae deesset Deus. Suscipe illos tanquam advenas et peregrinos, verumtamen cives sanctorum, et domesticos Dei Parum dixi cives; reges sunt. Ipsorum est enim regnum coelorum, jure et merito paupertatis. Non decet frustra e longinquo esse vocatos, et suis sedibus exsules inutili peregrinatione vagari. Putas poterunt cantare canticum Domini in terra aliena? Sed non recte forte dixerim alienam, quae semini bono spontaneum expandit sinum, et pretiosum depositum jam laeto in gremio pie fovere suscepit. Cecidit, ut video, cecidit granum bonum in terram bonam et optimam: spero in Domino quod radicabit, germinabit, multiplicabitur, et referet fructum in patientia **(Luc. VIII, 15)**. Porro hunc cum Rege partibor, et unusquisque secundum suum accipiet **(I Cor. VIII, 8.**

EPISTOLA CCIX. AD EUMDEM. *Praedicat regiam ejus munificentiam in suscipiendis et fovendis Religiosis a se missis.*

Habetis quod petiistis, fecistis quod promisistis. Quos in verbo vestro exposuimus, et misimus peregrinari, regia sunt liberalitate suscepti. Occurristis eis cum panibus, eduxistis eos in refrigerium, constituistis eos super excelsam terram, ut comedant fructum agrorum, ut sugant mel de petra, oleumque de saxo durissimo; butyrum de armento, et lac de ovibus, et ficus cum medulla tritici, et sanguinem uvae **197** bibant meracissimum. Et haec quidem terrena sunt, sed coelestia mercantur. Sic itur ad astra **(VIRG. Aen. IX, 640)**: talibus hostiis promeretur Deus. Istorum est enim regnum coelorum, qui regi terrae in terra viventium reddere poterunt pro his terrenis vitam et gloriam sempiternam. Misimus vobis magistrum Brunonem, olim mihi per dies multos individuum comitem, nunc autem patrem multarum quidem animarum laetantium in Christo, sed egentium in saeculo. Experiatur et ipse munificam manum regis, ut augeatur numerus amicorum, qui ipsum recipiant in aeterna tabernacula. Quod illi facitis, mihi facitis: quia quod illi deest, a me exigitur. At quia marsupium nostrum minus sufficiens est, ad vestrum sane, quod aliquando grossius esse liquet, pauperem Christi merito destinare curavi.

EPISTOLA CCX . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Remensem praesulem Pontifici commendat.*

Dominum Remensem gloriae vestrae commendamus, non tanquam de caeteris, sed vere prae caeteris unum: idque tam secure, quam securi sumus de sua erga vos fideli devotione, sincera dilectione, voluntate subdita atque obedientissima. Honoretur, quoniam vas est in honorem. Sentiat, quod in vobis est, non frustra se honorificare ministerium suum: non frustra pollere his moribus quibus honoretur Deus, ornetur Ecclesia, qui denique deceant Domini sacerdotem.

EPISTOLA CCXI . AD EUMDEM. *Causam Cantuariensis archiepiscopi, necnon Londinensis episcopi commendat.*

Dominus Cantuariensis , vir bonus, et testimonium habens a bonis, injuste in causam trahitur, et ab agendo violenter retrahitur. Parabat iter: nam in vestra praesentia fuerat terminanda; et ecce intercipitur a turbine et tempestate bellorum. Sit excusatus apud vos, cui molesta est excusandi necessitas: tum quia praesumit de justitia, tum quia desiderio desiderabat videre faciem vestram. Addit et hoc puer vester, ut si qua alia petitio est venerabilis sacerdotis , tanto citius admittatur, quanto dignior est qui petit. Audeo adhuc, et quia semel coepi, loquar ad dominum meum. Ille, ille antiquus amicus, fidelis servus, devotus filius (Robertum loquor

Londinensem episcopum) clamat ad vos quod occupator ille, qui eum praevenit in sedem quam Deo auctore ipse sortitus est, ipsius Ecclesiae vadia terrasque distraxerit, et distracta restituere nolit. Quod quam sit injuriosum, et qualiter corrigendum, meae humilitatis non est tantae sapientiae praedictare.

EPISTOLA CCXII . AD EUMDEM. *Causam Salamanticensis episcopi pathetice agit apud Pontificem, insignem ejus humilitatem commendans.*

Vir illustris, Salamanticensis quondam episcopus, rediens ab Urbe, non pigritavit divertere ad puerum vestrum, et auxilium ab homunculo flagitare non despexit . Quo audito, recordatus sum prophetiae dicentis: *Montes et colles coram Deo humiliabuntur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas* **(Isai. XL, 4)**. Sic vos ludere nostis, alta comprimere, sedare tumentia, et **198** enormia redigere in mensuram. Verumtamen cum tragoediae suae historiam in auribus meis homo seriatim exposuisset, laudavi judicem, judicium approbavi; sed, dico vobis, compassus sum judicato. Sic quippe totam suam lacrymosam illam orationem conclusit, tanquam in calce ipsius diceret cum Propheta: *Exaltatus autem humiliatus sum et conturbatus* **(Psal. LXXXVII, 16)**; et: *Quia elevans allisisti me* **(Psal. CI, 11)**. Cumque memorarer justitiae vestrae et virilis animi quem sciebam, coepi tamen simul cogitare divitias miserationum vestrarum,

quas in plurimis expertus sum, et dixi: Quis scit si convertatur et ignoscat dominus, et relinquat post se benedictionem? Certe, inquam, in omnibus et per omnia instructus est et aemulari, et ignoscere, et debellare superbos et parcere nihilominus subjectis **(VIRG. Aen. IV, 852)**, nisi quod magistrum sequens, etiam consuevit misericordiam superexaltare judicio. Et acquievi solita illa mea praesumptione loqui ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Et ministrabat materiam spei, preci fiduciam, pietati rationem, quod adverterem hominem, non, ut assolet, versum in furorem cum indignatione recedere, et repetere natale solum, moliri scandala, tentare seditiones: sed dedit locum irae, et induit spiritum mansuetudinis, et declinavit ad vestros Cluniacenses, et inclinavit se humilium genibus, humilium precibus communivit, armis potentibus a Deo. His telis statuit adversum vos dimicare, et rigoris murum oppositum sibi talibus, ut jactat, pietatis machinis labefactare conabitur. Confidit autem quod respicietis in orationem humilium, nec spernetis precem eorum; et vincet pietas, quem tremunt potestates. Ego quoque securus cum talibus tendo manus, flecto genua, supplico pro supplici: audacter pronuntians debere misero suam prodesse humilitatem, cui adeo insolentia sua nocuit; nec decere virtutem vinci a vitio in retributione.

EPISTOLA CCXIII . AD EUMDEM. *Expostulat cum Pontifice, quod*

reconciliatio Petri Pisani, opera sua et auctoritate ipsius Papae facta, irritetur.

Quis mihi faciet justitiam de vobis? Si haberem judicem ad quem vos trahere possem, jam nunc ostenderem vobis (ut parturiens loquor) quid meremini. Exstat quidem tribuual Christi: sed absit ut ad illud appellem vos, qui illic (si vobis necessarium, et mihi possibile esset) vellem magis totis viribus stare, et respondere pro vobis! Itaque recurro ad eum cui in praesenti datum est judicare de universis, hoc est, ad vos. Vos appello ad vos: vos judicate inter me et vos. In quo, quaeso, puer vester tam male meruit de vestra Paternitate, ut eum inurere et insignire placeret nota et nomine proditoris? Numquid non me vestrum vicarium dignatio vestra constituit in reconciliatione Petri Pisani , si forte illum Deus per me revocare a faece schismatis dignaretur? Si negatis, probabo tot testibus, quot in curia tunc temporis fuerunt. Numquid non denique post haec, juxta verbum domini mei, homo in suo ordine et honore receptus est? Quisnam ergo constantiae vestrae suo consilio, vel magis suo dolo subripuit indulta repetere, et quae processere de labiis vestris, facere irrita? Et hoc ego dixerim, non ut apostolicum reprehendam rigorem, et zelum igne Dei succensum contra schismaticos, qui in spiritu vehementi conterat naves Tharsis, et instar Phinees confodiat fornicantes, juxta illud: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?* **(Psal. CXXXVIII, 21.)** Sed ubi non est par culpa, par plane non debet procedere **199** poena: nec convenit eadem involvi sententia eum qui peccatum, cum his quos magis peccatum

deseruit. Propter eum qui, ut peccatoribus parceret, sibi ipsi non pepercit, auferte opprobrium meum, et restituendo quem statuistis, vestrae etiam tam sanae et integrae opinioni consulite. Super hoc jam alia vice scripseram vobis: sed quia non est responsum mihi, puto non pervenit ad vos hoc ipsum quod scripseram.

EPISTOLA CCXIV. AD EUMDEM. *Episcopum Cameracensem et abbatem Godescalcum commendat.*

Si cura, si memoria quantulacumque mei exstat adhuc in corde domini mei, et si qua portiuncula antiquae gratiae invenitur etiam nunc in oculis ejus a puero ejus, liceat hanc experiri viro nobili et humili Nicolao Cameracensi episcopo. Fateor me obnoxium illi, et omnium quae pro eo facere valeo debitorem: non solum quia ubicumque potest, honorat nos et nostros, sed et propter veritatem, et mansuetudinem, et justitiam, quae eum etiam apud vos commendabilem reddere possunt. Et, nisi fallor, qui eum tribulant, falsi sunt, et non est in ore eorum veritas. Denique vos probabitis, et non est mihi verbis laborandum super hoc. Est praeterea cum eo vir religiosus et sanctus Godescalcus abbas , pro quo similiter, si quid ad merita ejus nostra interventio addere potest, obnixe oro ut in suis petitionibus exaudiatur. Arbitror enim nullam illum facere, quae non digna sit exaudiri.

EPISTOLA CCXV . AD EUMDEM. *Pro episcopo et decano Autissiodorensi.*

Scribo vobis frequentissime vilis vermiculus, et in hanc impellor audaciam precibus amicorum. Fateor, audax sum, sed non mendax. Non suspicetur dominus meus in ore pueri sui inventum iri mendacium in omnibus quae ad ipsum scripserit. Volo amicis gerere morem, non tamen in meam mortem. Nec enim ignoro ubi legerim: *Os quod mentitur, occidit animam* **(Sap. I, 11)**. Falsitatem proinde nego, importunitatem non excuso: ipsa inveniat veniam, caetera non timemus. Amicus est dominus Autissiodorensis episcopus , et praecipuus; quis nesciat? Habet quam communicet amico anxietatem, non falsitatem. Fidelem pro decano ipsius afferimus excusationem, absolutionem exigimus. Filii sumus unius patris (quod solita praesumptione loquor) qui estis vos. Confidimus quia non repellet filios pater, sed voluntatem timentium se faciet, et deprecationem eorum exaudiet, et laetos faciet illos **(Psal. CXLIV, 19)**.

200 EPISTOLA CCXVI. . AD EUMDEM. *Comitem Radulfum, qui repudiata uxore sua aliam duxerat, patronos in curia reperire queritur.*

Scriptum est: *Quod Deus conjunxit, homo non separet* **(Matth. XIX, 6)**. Surrexerunt viri audaces, qui non timuerunt conjunctos a Deo contra Deum disjungere . Neque id solum, insuper et adjecerunt conjungere non conjungendos, addentes praevaricationem. Lacerantur sacra Ecclesiae, scinduntur, proh dolor! vestes Christi; idque, ad cumulum doloris, ab his a quibus resarciri debuerant. Amici tui, Deus, et proximi tui adversum te appropinquaverunt et steterunt **(Psal. XXXVII, 12)**. Nam qui mandatum tuum transgrediuntur, non sunt alieni, non sunt extranei a sanctuario tuo, sed eorum hodie locum tenent, quibus dixisti: *Si diligitis me, mandata mea servate* **(Joan. XIV, 15)**. Comitem Radulfum et uxorem ejus Deus conjunxerat per ministros Ecclesiae, et Ecclesia per Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Quomodo quos Ecclesia conjunxit, disjunxit camera? In quo facto illud solum convenienter provisum est, quod in tenebris facta sunt opera tenebrarum. Qui enim male agit, odit lucem, et non venit ad lucem, ut non arguantur opera ejus a luce. Quid meruit comes Theobaldus? quid peccavit homo ille? Si peccatum est quod diligit justitiam et odit iniquitatem, non potest excusari. Si peccatum est quod reddidit Regi quae regis sunt, et quae sunt Dei Deo, non potest excusari. Si archiepiscopum Biturícensem suscepit ad imperium vestrum, hoc est maximum et primum peccatum . En sanguis iste de manu ejus exquiritur! Qui retribuunt mala pro bonis, detrahunt ei, quoniam sequitur bonitatem. Multi clamant ad vos in toto corde suo, ut injuriam filii vestri et oppressionem Ecclesiae digna animadversione vindicetis, et artifices hujus sceleris cum ipso eorum capite, cui quidquid libuit, licuit, apostolico vigore coerceatis, ut in verticem ipsius iniquitas ejus descendat.

EPISTOLA CCXVII . AD EUMDEM. *Theobaldum causa justitiae et fidelitatis erga Sedem apostolicam, premi queritur: sed ad iniqua promissa compulsum ope Pontificis expediri rogat.*

Tribulatio et angustia invenerunt nos. Commota est et contremuit terra in mortibus hominum, in exsiliis pauperum, divitum quoque vinculis et carceribus. Ipsa religio venit in opprobrium et contemptum. Probro ducitur apud nos saltem mentionem facere pacis. Nusquam fides, nusquam innocentia tuta **(VIRG., Aen. IV, 672)**. Amator innocentiae et pietatis cultor eomes Theobaldus pene traditus est in animam inimicorum ejus. Impulsus est ut caderet, sed Dominus suscepit eum; et gaudet quod justitia et vestra obedientia in causa sit, apostolo acquiescente, qui ait: *Si quid patimini propter justitiam, beati* **(I Petr. III, 14)**: et in Evangelio: *Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam* **(Matth. V, 10**. Vae nobis! haec **201** omnia praesentire, sed minime praecavere potuimus. Quid plura? Ut non penitus desolaretur terra, et omne regnum in se ipsum divisum concideret, com pulsus est ille devotissimus filius vester, et ecclesiasticae libertatis amator et defensor, sub jurejurando promittere quatenus sententiam excommunicationis, a legato vestro bonae memoriae magistro Ivone datam in terram et personam adulteri tyranni , qui caput et auctor exstitit horum omnium malorum et dolorum, atque in ipsam adulteram, faceret amoveri: quod sane tamen praefatus princeps fecit prece et

consilio nonnullorum fidelium sapientiumque virorum. Dicebant namque id a vobis facile et absque laesione Ecclesiae impetrari, dum in manu vestra sit eamdem denuo sententiam, quae juste data fuit, incontinenti statuere, et irretractabiliter confirmare: quatenus et ars arte deludatur, et pax proinde obtineatur; et qui gloriatur in malitia, et potens est in iniquitate, nihil inde lucretur. Multa habeo dicere vobis, sed non est opus de omnibus scribere, cum praesens sit qui omnia scit, et viva voce planius potest et plenius aperire.

EPISTOLA CCXVIII . AD EUMDEM EXCUSATORIA, ET NOVISSIMA. *Solita se apud Innocentium gratia excidisse animadvertens, causas offensae occasione testamenti Ivonis cardinalis natas modeste diluit.*

Domino et Patri reverendissimo INNOCENTIO, BERNARDUS, nihilum id quod est.

1. Putabam me aliquando aliquid vel modicum esse: sed nunc, ut sentio, prorsus ad nihilum redactus sum, dum nescivi. Nec enim me dixerim omnino nihilum tunc fuisse, cum oculi domini mei super puerum suum essent, et aures ejus ad preces meas: cum omne quod scriberem, obviis manibus accepisset, et vultu hilari perlegisset, benignissime atque plenissime ad omnia postulata respondens. Modo autem me merito non modicum dico, sed nihilum, quoniam ab heri et nudiustertius

avertit faciem suam a me. Cur hoc? quid peccavi? Multum, fateor, si pecunia cardinalis Ivonis bonae memoriae meo arbitrio distributa fuit, et non ad nutum ipsius: quod utique ad aures domini mei fuisse perlatum, mihi relatum est. Sed confido quia nunc hujus rei veritatem cognoscetis, et veritas liberabit me. Non sum tam hebes, ut ignorem Ecclesiae esse quidquid ille rerum suarum non dederit.

2. Sed jam audite simpliciter veritatem. Si inventum fuerit in ore meo mendacium, ipsum os meum condemnabit me. Quando homo exuit hominem, absens eram, imo et valde remotus. Audivi autem ab his qui adfuerunt, quod ipse fecerit suum testamentum; et quod fecit, fecit et scribi: et de rebus suis quae voluit, quibus voluit, ipse divisit: quod residuum fuit, duobus abbatibus assistentibus tunc sibi, et mihi pariter qui absens eram, dividendum commisit; eo quod nobis nota essent loca pauperiora sanctorum. Porro abbates illi domum venientes, et non invenientes me (detinebar enim tunc temporis ex vestro mandato pacis quaerendae negotiis), nihilominus pecuniam, sicut eis visum est, diviserunt, me non solum non connivente, sed et nesciente quid fecerint. Cedat jam, si placet, manifestae indignatio veritati, nec mihi deinceps frons rugetur, aut supercilium deponatur: sed solita redeat serenitas blando et benigno vultui, ac suo denuo sole laeta facies induatur.

202 3. Nam quod item comperi displicuisse me in multis scriptitationibus meis, hoc me jam metuere non oportebit, quoniam facile emendabo. Scio, scio, praesumpsi plus quam oportuit, parum attendens quis cui scriptitare praesumerem: et ad id quidem audendum vestra me armarat benignitas, non

negabitis. Urgebat deinde charitas amicorum: etenim perpauca pro me scripsi, si bene memini. Sed ne quid nimis. Dabo, si potero, zelo meo de caetero temperamentum, scientiam; et ponam digitum meum super os meum. Tolerabilius enim offendam aliquos amicorum, quam multis precibus defatigem christum Domini. Et nunc quoque non sum ausus scribere vobis de imminentibus Ecclesiae periculis, et gravi schismate quod timemus, ac plurimis quae sustinemus incommodis. Scripsi autem sanctis episcopis vestro lateri adhaerentibus: ab ipsis audire poteritis, si scire placuerit, quae scripserim ego.

EPISTOLA CCXIX . AD TRES EPISCOPOS CURIAE, ALBERICUM OSTIENSEM, STEPHANUM PRAENESTINUM , IGMARUM TUSCULANUM , ET GERARDUM CANCELLARIUM. *Pro interdicto quod erat in terra Regis propter archiepiscopum Bituricensem.*

1. Quantum malum schisma in Ecclesia sit, et quam sit detestandum et omnimodis devitandum, evidenter quondam ostendit famosa et horrenda mors virorum illorum, quos ob istiusmodi pestem terra deglutiens, vivos transmisit ad inferos. Ostendit et illa persecutio Guibertina , sive Burdini temeritas, quos nostra jam tempora experta sunt, inter regnum et sacerdotium dividentes plaga pene incurabili, et

castigatione crudeli. Ostendit et illa quae nuper adhuc, post multam et multifariam Ecclesiae vexationem et vastationem, tandem Deo miserante finem accepit rabies Leonina . Merito proinde Salvator in Evangelio: *Vae,* inquit, *homini illi per quem scandalum venit!* **(Matth. XVIII, 7.)** Vae nobis qui vivimus, plangere quae pertulimus, dolere quae sentimus, tremere quae exspectamus! Et, quod pejus est, ad tam malum habitum humanae res devenerunt, ut nec rei humiliari velint, nec judices misereri. Dicimus *iniquis: Nolite inique agere; et delinquentibus: Nolite exaltare cornu* **(Psal. LXXIV, 5)**; et non audiunt nos, quia domus exasperans est **(Ezech. II, 5)**. Supplicamus his quorum est peccata arguere, peccantes servare, ne calamum quassatum conterant, et linum fumigans non exstinguant: et magis in spiritu vehementi conterunt naves Tharsis.

2. Si denuntiamus filiis cum Apostolo ut obediant patribus per omnia, quasi aerem verberamus. Si patribus loquimur ne ad indignationem provocent filios **(Ephes. VI, 1, 4)**, in nos potius eorum indignationem provocamus. Nec delinquentes satisfacere nec rectores seu correctores condescendere ullatenus acquiescunt. Omnes suum stomachum sequuntur, et totis viribus funem in diversa trahentes, rumpunt. Heu! necdum recenti Ecclesiae plagae cicatrix occalluit, et rursum scindere parant, rursus corpus Christi affigere cruci, rursus fodere latus innoxium, rursus vestimenta dividere, atque ipsam, quod in ipsis est, tunicam inconsutilem, quamvis frustra, dirumpere satagunt. Si qua in vobis sunt viscera pietatis, tantis vos opponite malis, ne in illa praecipue terra scissura fiat, in qua solent, sicut optime nostis, scissurae aliae resarciri. Nam si auctor scandali, ore singulariter Judicis,

tremendo addicitur maledicto, quibus **203** putamus benedictionibus dignos hujus nequitiae fugatores et propugnatores ?

3. De duobus non excusamus Regem. Nam et juravit illicite, et perseverat injuste . Verum id non voluntate, sed verecundia. Nam probro ducitur, sicut optime nostis, apud Francigenas juramentum solvere, quamlibet male publice juratum sit, quamvis nemo sapiens dubitet illicita juramenta non esse tenenda. Verumtamen ne in hoc quidem excusari posse fatemur. Neque enim excusare nos, sed veniam postulare suscepimus. Vos videte an excusare aliquatenus eum possit ira, aetas, majestas. Poterit sine dubio, si misericordiam judicio superexaltandam decernatis: quatenus videlicet talis aliqua consideratio in rege et puero habeatur, ut hac ei vice tali quidem tenore parcatur, quo tale aliquid de caetero non praesumat. Parcatur sane dixerim, si fieri possit salva in omnibus Ecclesiae libertate, simul et archiepiscopo debita veneratione servata, quem manus apostolica consecravit. Hoc ipse Rex humiliter petit, hoc nostra universa citramontana nimium jam afflicta Ecclesia suppliciter deprecatur. Alioquin damus manus morti, tabescentes et arescentes prae timore ex exspectatione, quae supervenerunt universo orbi. Siquidem deprecatio mea super hoc ab anno priore; et, peccatis meis exigentibus, deprecationem meam non exauditio, sed indignatio; indignationem autem desolatio pene universae terrae secuta est. Si quid zelo urgente erupit quod non fuit, aut secus quam fuit dicendum; sit, quaeso, apud vos quasi non dictum: ubi vero dixi quod oportuit, et ubi oportuit dici; sit non frustra dictum.

EPISTOLA CCXX . AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM. *Iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejicit, monens eumdem non premere innocentes, et irritare contra se Regem supremum.*

1. Libenter quidem, sicut ipse fateri dignamini, etiam propria attestante conscientia, quae ad honorem vestrum et regni vestri utilitatem spectant, pro nostro exiguo posse, et quaerimus, et quaeremus. Caeterum quod nostrae humilitati querimini super anathemate mox innovando in comitem Radulfum , et vultis me dare operam omnimodis ut non fiat, ob multa mala quae secutura inde putatis, prorsus non video quomodo implere possim, et mandato obviate apostolico: quod etsi possem, non video quod rationabiliter possem. Doleo quidem de malis, si inde proveniant: sed non ideo tamen debemus facere mala, ut veniant bona. Satius tutiusque hoc totum profecto omnipotentis Dei judicio et dispositioni relinquimus, qui potest facere ut et bona quae ipse vult fieri, fiant et maneant; et mala quae mali moliuntur, non veniant; aut certe in eos ipsos potius, qui ea volunt et quaerunt, veniant.

2. Valde autem contristat me unum quod in litteris vestrae Celsitudinis continetur, quod videlicet debeat obviare res ista paci factae inter vos et comitem Theobaldum. An nescitis vos graviter offendisse in eo quod comes Theobaldus violentia guerrae vestrae contra Deum et justitiam jurare compulsus est, non solum quia quaereret, sed etiam quia efficeret ut

praedictus comes Radulfus et terra ejus tam indebite, imo tam illicite absolveretur? Quid iterum vultis peccatum peccato addere, et iram Dei super vos (quod absit!) accumulare? Quid peccavit comes Theobaldus, ut iram vestram rursum incurrere mereatur, qui et absolutionem comitis Radulfi, licet injustam, sicut scitis, tanto labore et difficultate obtinuit; et redivivam excommunicationem, quamvis justissime redeuntem, nec **204** quaesivit, nec quaerit, utpote quod timore vestro etiam abjuravit? Nolite, quaeso, nolite, domine mi Rex, Regi vestro, imo onmium Conditori, tam evidenter in suo regno et in sua possessione audere resistere, et manum extendere tam frequenti et temerario ausu adversum terribilem, et eum qui aufert spiritum principum, terribilem apud reges terrae. Acriter loquor, quia acriora vobis formido: quod non ita vehementer timerem, nisi vos vehementer diligerem.

EPISTOLA CCXXI . AD EUMDEM. *Unde supra.---Graviter Ludovicum regem arguit, quod, pravis consiliis adhaerescens, pacis consilia respuat. Se quidem hactenus regii nominis studiosum, deinceps solius veritatis patronum, necnon malefactorum ejus testem fore.*

1. Scit Deus quantum vos, ex quo novi, dilexi, et vestrum honorem volui: scitis vos quanto labore quantaque

sollicitudine toto anno praeterito quaerendae paci vestrae intendi una cum aliis fidelibus vestris. Timeo autem ne sine causa laboraverimus in vobis. Vos namque, ut manifestum est, a bono et sano consilio quod acceperatis, nimium cito nimiumque leviter resilitis: et ad mala priora, quae dudum non immerito perpetrasse vos plangebatis, adhuc recentibus illis plagis, rursum, ut audio, nescio quo diabolico consilio, festinatis. A quo enim nisi a diabolo procedere hoc consilium dixerim, per quod fit ut incendiis incendia, homicidiis homicidia addantur , clamor denuo pauperum, et gemitus compeditorum, et sanguis interfectorum auribus personent Patris orphanorum, et Judicis viduarum? **(Psal. LXVII, 6.)** Plane his hostiis hostis ille antiquus nostri generis oblectatur, quoniam ipse homicida est ab initio **(Joan. VIII, 44)**. Et nolite frustra occasionem sumere de comite Theobaldo ad excusandas excusationes in peccatis **(Psal. CXC, 4)**, cum vir ille paratum se dicat, et hoc omnimodis deprecetur, venire ad conventiones quae inter vos cucurrerunt quando facta est pax, et secundum judicium diligentium nomen vestrum, eorum scilicet qui mediatores inter vos exstiterunt, per omnia satisfacere velit, ut, si praevaricationis forte ab ipsis argui poterit (quod non existimat) continuo, ad honorem vestrum corrigere non cunctetur.

2. Verum vos nec verba pacis recipitis, nec pacta vestra tenetis, nec sanis consiliis acquiescitis: sed nescio quo Dei judicio, omnia vobis ita vertitis in perversum, ut probra honorem, honorem probra ducatis, tuta timeatis, timenda contemnatis: et, quod olim sancto et glorioso regi David Joab legitur exprobrasse, diligitis eos qui vos oderunt, et odio habetis eos qui vos diligere volunt **(II Reg. XIX, 6.** Neque

enim qui vos instigant priorem iterare malitiam adversus non merentem, quaerunt in hoc honorem vestrum, sed suum commodum, imo nec suum commodum, sed diaboli voluntatem; ut Regis (quod absit!) potentiam concepti furoris habeant effectricem, quem suis se posse adimplere viribus non confidunt, inimici coronae vestrae, regni manifestissimi turbatores.

3. At quidquid vobis de regno vestro, de anima et corona vestra facere placeat, nos Ecclesiae filii, matris injurias, contemptum et conculcationem omnino dissimulare non possumus, quae illi, praeter illa quae in eam jam praecessisse miserabiliter plangimus, iterum de novo partim inferri, partim imminere sentimus. Profecto stabimus et pugnabimus usque ad mortem, si ita oportuerit, pro matre nostra, armis quibus licet, non scutis et gladiis, sed precibus fletibusque ad Deum. Et ego quidem, qui me memini, praeter quotidianas preces quas pro pace et salute vestra atque regno coram **205** Domino supplex ipso teste fundebam, etiam apud Sedem apostolicam litteris et nuntiis causam vestram egisse, fateor, usque pene ad propriae conscientiae laesionem, et ipsius summi Pontificis justam (quod diffiteri non debeo) contra me indignationem; ego, inquam, assiduis vestris, quos innovare quotidie non cessatis, excessibus provocatus, dico vobis, incipio poenitere super insipientia mea priori, qua plus justo vestrae adolescentiae hucusque favi; et de caetero pro mea exiguitate non deero veritati.

4. Non tacebo quod cum excommunicatis iterato foedus et societatem inire satagitis: quod in necem hominum, combustionem domorum, destructionem ecclesiarum, dispersionem pauperum, raptoribus et praedonibus, sicut

dicitur, adhaeretis, juxta illud Prophetae: *Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* **(Psal. XLIX, 18)**; quasi non satis per vos mala facere valeatis. Non silebo quod illicitum illud maledictumque juramentum inconsultissime usurpatum a vobis contra Biturícensem Ecclesiam (pro quo, heu! tot et tanta mala jam nunc merito provenerunt) non ita tandem corrigitis, ut Christi ovibus apud Catalaunum pastorem praefici non sinatis: insuper et fratri vestro , ejusque militibus, sagittariis, ballistariisque domos episcopales contra jus et fas habitandas, et res Ecclesiae in hujusmodi nefarios usus profligandas audacter nimium exponatis. Dico vobis: non erit diu inultum, si haec ita facere pergitis. Et ideo, domine mi rex, amicabiliter moneo vos et fideliter consulo vobis ut citius ab hac malitia desistatis, si forte jam ferire parantis manum, Ninivitae regis exemplo, poenitentia et humilitate praevenire possitis. Dure loquor, quia duriora vobis formido: sed mementote a Sapiente dictum, *Meliora* esse *verbera amici, quam fraudulenta oscula inimici* **(Prov. XXVII, 6)**.

EPISTOLA CCXXII . AD JOSLENUM SUESSIONENSEM EPISCOPUM, ET SUGERIUM ABBATEM SANCTI-DIONYSII. *Queritur apud eos, uti Regis consiliarios, de iniquis ejus contra Theobaldum molitionibus, contra pactum et pacem initam.*

1. Scripseram Regi, arguens eum super malis quae fiunt in regno ejus, ipsius, sicut dicitur, assensu: et quod rescripsit, dignum duxi vobis, qui de consilio ejus estis, insinuandum. Miror enim si ita credit ut loquitur, et, si non credit, quomodo conscio mihi utique omnium (sicut scitis) quae ad pacem reformandam facta fuerunt, ista persuadere conatur. Ait enim, sicut potestis videre in litteris ejus, cum male servata in parte Comitis pacta conaretur ostendere: «Adhuc suspensi manent episcopi nostri: adhuc terra nostra interdicta est.» Quasi vero cujusquam ecclesiastici absolutio interdicti ad comitem Theobaldum pertineat, aut hoc ipse aliquo modo pepigerit se facturum. «Illusus est,» ait, «comes Radulfus, et iterum relegatus est.» Et hoc quid ad comitem Theobaldum? Nonne quidquid de hac re promisit, fideliter elaboravit, et efficaciter adimplevit? Ille vero deprehensus est in astutia sua, et cecidit in foveam quam fecit. En est hoc totum cur irrita faceret Rex pacta sua, quae distinxerunt labia vestra? An propter hoc decuit incandescere iram Regis contra Deum et Ecclesiam ejus, contra se ipsum et regnum suum? Itane propter hoc debuit oblivisci honoris sui, ut, ad debellandum hominem suum, quem non dico diffidaverat, sed nec submonuerat vel posuerat ad rationem, mitteret fratrem suum, idque per Catalaunum **206,** de qua potissimum civitate scitis quid Rex cum comite Theobaldo pepigerit?

2. Sed Rex adhuc aliud addit, quod matrimoniis sibi moliatur conjungere, contra ejus fidelitatem, comitem Flandrensem et Suessionensem . Et de fidelitate quidem suspicio est, non certitudo. Porro inanes suspiciones certis pactionibus praejudicare quale sit, vos videritis. Quanquam id omnino

credendum non fuerit de tali viro. Numquid enim hostes sunt Regis, quibus alligatur Comes, et non magis homines ejus et ejus amici? Nonne consanguineus Regis, et, sicut fatetur, baculus regni comes Flandrensis est? Quid ergo contra Regis fidelitatem facit ejus homo, et fidelis ipsius, si aliis ejus amicis, suorum matrimoniis copulatur? Nonne si quis simplici oculo rem, ut est, consideraret, magna potius pax regni, magnumque robur, et magna posset putari securitas?

3. Illud autem miror, quomodo Rex dicere non timuerit, cognoscere se quia noverim ego, comitem Theobaldum in partem suam, contra Regem, comitem Radulfum trahere attentasse. Nam et viva voce nuntio nostro plus dixit quam scripserit, quod mandaverim saepius dicto Radulfo maximam partem peccatorum ejus me suscipere, si vellet comiti Theobaldo adhaerere. Si natus est homo ille per quem ista mandaverim, veniat et arguat me palam: si scripsi litteras, proferantur in medium. Viderit ipse cui crediderit: certus ego sum quia nunquam noverim quod imponit. Idem arbitror et de comite Theobaldo, quia et ipse omnimodis diffitetur. Videat proinde Deus et judicet, quod nunc de suspicione comes Theobaldus arguitur ab eo qui manifeste contra pactiones suas ipsum sibi attraxit comitem Radulfum, contra Dei praecepta, contra sententiam summi Pontificis adultero et excommunicato communicans.

4. Ait quoque Rex: «Pene habuimus duos gravissimos oppugnatores.» Et propheta subsannans respondet: *Ibi trepidaverunt timore, ubi non erat timor* **(Psal. XIII, 5)**. «Ecce,» inquit, «oppugnamur, qui non oppugnavimus: persecutionem patimur, qui non persecuti fuimus.» Quis oppugnat, obsecro? quis oppugnat, quisve persequitur? Nonne

comes obsecrat et humiliatur, honorare paratus ut regem, servire et obsequi tanquam domino suo, obnixe pro pace supplicans, et bonam Regis (quod in se est) sibi conciliare satagens voluntatem? Esto quod non sit ita, sed magis Comes Regi mala omnia moliatur: nonne ad id quod statutum fuisse scitis, fuerat recurrendum? Sic enim inter se pepigerunt ut, si qua de conventionibus illis controversia aut dissensio nasceretur, nihil mali sibi invicem facerent aut quaererent, donec coram nobis tribus pariter, et domino Autissiodorensi , ventilata res esset atque discussa, qui et tunc mediatores fuimus: et si quid emergeret controversiae, debuimus esse reconciliatores. At id modo omnimodis Comes flagitat: sed Rex abnuit.

5. Denique esto quod omnino male meruit Comes: sed Ecclesia Dei quid meruit? Quid, inquam, meruit, non jam sola Bituricensis Ecclesia, sed et Catalaunensis, etiam et Remensis, etiam et Parisiensis? Habeat Rex adversus Comitem jus: sed de quo jure, obsecro, de quo jure praesumit ut Ecclesiarum possessiones et terras devastet, ut Christi ovibus pastores praefici non permittat: ut his quidem electorum promotionem prohibeat, aliis vero, quod hactenus inauditum est, dilationem electionis indicat, donec universa consumpserit, donec diripuerit pauperum facultates, donec penitus desoletur terra? An vos ei consulitis talia? Mirum valde, si contra vestrum consilium fiunt haec: **207** mirum magis et malum, si vestro consilio fiunt. Etenim consulere talia, manifeste schisma fabricare est, Deo resistere, Ecclesiam ancillare, et novam in servitutem ecclesiasticam redigere libertatem. Si quis Dei fidelis, si quis Ecclesiae filius est, profecto stabit et opponet se, quoad poterit, murum pro

domo Dei. Nam et vos ipsi, si pacem desideratis Ecclesiae, sicut oportet filios pacis, quomodo non dicam tractatis ea, sed vel interestis consiliis tam malignis? Quidquid enim mali fecerit, merito non Regi juveni, sed consiliariis senibus imputatur.

EPISTOLA CCXXIII . AD JOSLENUM EPISCOPUM SUESSIONENSEM. *Satisfacit episcopo, cujus litteris praefixa talis erat salutatio, «Salutem in Domino, et non spiritum blasphemiae.» Requirit nihilominus in eo majorem zelum ad vindicandas Christi et Ecclesiae injurias.*

1. Minime quidem ego spiritum blasphemiae habere me arbitror, sed nec cuiquam maledixisse, aut maledicere velle me scio, principi praesertim populi mei. Caeterum quidquid illud sit, quo se laesam vestra Dignitas judicat, peto veniam. Scio enim qui dixit: *Blasphemamur, et obsecramus* **(I Cor. IV, 13)**. Dico ergo cum beato Job: *Quae locutus sum, utinam non dixissem: et ultra non addam* **(Job. XXXIX, 35)**. Jam, domino abbati Sancti-Dionysii pro communi querimonia scribens, utrique vestrum responderam, et putaveram me fecisse satis. Et quoniam, ut video, nondum quievit indignatio vestra, quae forsitan adversus Ecclesiae conculcatores justius incanduisset, etiam vobis dico: schismaticos vos aut fomitem esse scandali, nec dixi, nec scripsi, nec credidi, et dico

securus; nec vereor quod me mea pagina arguat mendacii. Scrutamini eam, si placet: et si ita inveneritis, reum me fatebor grandis sacrilegii, et revera, sicut notatis, spiritu blasphemiae agitatum illa scripsisse.

2. Ne tamen humilis satisfactio spiritum videatur excludere libertatis, dolui fateor, et doleo, quod nondum ea vos libertate, qua deceret, comperimus Christi ulcisci injurias, Ecclesiae defendere libertatem. Dolor iste compulit me scribere dura, non tamen illa quae impingitis. Putaveram siquidem (et adhuc putarem, nisi timerem vobis in hoc esse molestus) nequaquam sufficere quod schismatis non estis auctores, nisi et eos qui sunt, cujuscunque dignitatis sint, tota libertate pro viribus coerceatis, et eorum consilium atque consortium exsecretis. Putarem, inquam, gloriam vobis esse, si dicere possetis et vos: *Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo* **(Psal. XXV, 5)**. Numquid solum decebat zelus ille prophetam, et non hodie quoque a Domini sacerdote requiritur, de quo dicebat: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam?* **(Psal. CXXXVIII, 21.)** Optarem sane (ut salva vestra Serenitate id quoque eloquar) hunc zelum vos exercuisse in puerum regem, qui, non tam pueriliter quam crudeliter, sine causa irrita fecit et vestra sane consilia, et sua pacta. Sine causa regnum suum conturbat: bella ubique coelis terrisque suscitat: ecclesias vastat, sacra temerat, exaltat iniquos, bonos persequitur, perimit innocentes. Haec, inquam, vellem vos dolere, his contradicere et resistere, quod in vobis est. Sed meum non est magistrum docere Joslenum, minus autem reprehendere episcopum, qui magis me et alios peccantes redarguere et errantes corrigere debet. En **208** quantum vos

timeo. Clausam habetis epistolam, qui de priore aperta male suspicatus estis. Nam ego quidem nihil in hoc aliud cogitavi, nisi quod ad diversos scribentem necesse est, juxta consuetudinem, epistolam cera non claudere . Jam et pro hoc quoque veniam peto.

EPISTOLA CCXXIV. AD STEPHANUM PRAENESTINUM EPISCOPUM . *Malefacta Ludovici regis et injurias in Ecclesiam, episcopos, aliosque exponit.*

1. Loquitur Jeremias ad Deum pro adversariis suis, ita dicens: *Recordare, Domine, quod steterim in conspectu tuo, ut loquerer pro eis bonum, et averterem indignationem tuam ab eis;* et infert: *Propterea,* inquit, *da filios eorum in famem, et deduc eos in manus gladii* **(Jerem. XVIII, 20, 21)**. Et adhuc alia in hunc modum aeque gravia imprecatur illis. Quod propterea nunc apud vestram Reverentiam memorandum putavi, quoniam simile mihi aliquid cum Propheta video accidisse. Vos enim scitis quomodo ego quoque pro Rege steterim in conspectu domini mei, corpore quidem absens, sed praesens spiritu, ut loquerer pro eo bonum. Bona siquidem pollicebatur. Nunc autem, ipso reddente pro bono malum, cogor contraria scribere. Pudet erroris, et falsae spei quam de eo conceperam: et gratias ago quod pro eo simpliciter supplicans non fuerim exauditus. Putabam me deferre regi pacifico, et ecce invenior gravissimo

hosti Ecclesiae assentasse . Conculcantur apud nos sancta Ecclesia, turpiter ancillatur. Nam et electiones episcoporum prohibentur fieri; et sicubi id praesumptum a clericis fuerit, electus episcopari non sinitur. Denique sedet in tristitia Ecclesia Parisiensis, proprio destituta pastore; et nemo est qui de substituendo alio mutire audeat.

2. Non sufficit spoliari bonis praesentibus domos episcopales: etiam in terras et in homines manus sacrilega circumquaque desaevit, totius insuper anni ex eis sibi reditus vindicando. Vestra Catalaunensis fecit quidem electionem; sed qui electus est , ecce jam diebus multis debito honore frustratur, et scitis quam non absque gravi gregis dominici detrimento. Commisit Rex germano suo Roberto vices episcopi : et ille in cunctis terris rebusque Ecclesiae potestative versans, et pro vice sua ubique haud segniter agens, infert coelis quotidianas hostias, non plane pacificas, clamores pauperum, lacrymas viduarum, planctus orphanorum, gemitus compeditorum, sanguinem interfectorum. Verum angustus est malitiae ejus ille episcopatus. Remensem invadit, atque in terra sanctorum iniqua gerit, non clericis, non monachis, non sanctimonialibus parcens. Denique sanctae Mariae, sancti Remigii, sancti Nicasii, sancti Theoderici terras fructiferas, et villas populosas, ita in ore gladii devastavit, ut pene in solitudinem redegerit universas. Frequens in omnium auribus vox: *Haereditate possideamus sanctuarium Dei* **(Psal. LXXXII, 13)**. Sic Rex emendat quod in Ecclesiam Bituricensem Herodiano juramento commisit.

3. Praeterea Rex, nobis quidem non parum laborantibus, pacem cum comite Theobaldo fecerat; firmae, ut putavimus, amicitiae foedus inierat; et ecce occasiones quaerit quomodo

recedat ab amico. Atque hoc grande crimen quod impingitur Comiti, quia cum baronibus Regis de liberis suis contrahit matrimonia . **209** Suspecta est illi dilatatio charitatis, nec se putat regem, si se amaverint principes. Conjiciat prudentia vestra quid animi erga subditos gerat, qui de odio atque discordia, si fuerit inter suos, se aestimat fortiorem. Videat et perpendat si est hic homo a Deo, qui in suorum magis mutua simultate quam charitate confidit, cum charitas sit Deus **(I Joan. IV, 8)**: quod minime faceret, si sapientiam illius haberet qui ait: *Fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio* **(Cantic. VIII, 6)**. Propterea ergo pacis conventiones et constitutiones manifeste transgreditur: nec tenet pacta sua, quae distinxerunt labia sua. Denique revocavit in domum suam, et ad consilium suum virum adulterum et excommunicatum , quem ex constituto ejecerat; et pro exercenda majori malitia, aliis multis nequam aeque excommunicatis, perjuris, incendiariis, homicidis, Rex et advocatus Ecclesiae adversus Ecclesiae (quod non est dubium) amatorem et defensorem denuo sociatur, juxta illud prophetae: *Si videbas furem, currebas cum eo, et eum adulteris portionem tuam ponebas* **(Psal. LXIX, 18)**.

4. Ad haec cogit suo more episcopos ad maledicendum benedicendis, et iterum benedicendum maledicendis: et quoniam non obtemperatur pro suo libitu sibi, circuit mare et aridam, ut inveniat juratores, quorum perjuriis, quos fortassis Deus conjungit, per homines separentur. Qua fronte, obsecro, tantopere aliis praescribere de consanguinitate laborat, homo cum sua (quod palam est) tertio ferme consanguinitatis gradu permanens consobrina? Et quidem inter filium comitis Theobaldi, et comitis Flandrensis filiam; et item inter

comitem Suessionensem, et filiam comitis Theobaldi, si consanguinitas sit, nescio: scienter enim illicita matrimonia nec laudavi unquam nec laudo: sed sciatis vos, et sciat dominus meus, prohibere horum nuptias, si quo modo conjungi fas fuerit, exarmare Ecclesiam est, et multam illi subtrahere fortitudinem. Nec aliam puto adversantium ipsis nuptiis intentionem, nisi ut in terris praefatorum principum non possint habere refugium quicunque audebunt contradicere schismati quod minantur. Hucusque zelus meus. Non possum enim ego emendare quod potui redarguere: potui et commonere eum qui possit. Zelus domini mei faciet hoc. Ipsum duxi necessarium in magno Ecclesiae labore atque periculo compellandum; et per nullum dignius quam per vos, qui ejus lateri et spiritui adhaeretis. Apud quem, quaeso, habete me excusatum, quod Rege mutato mutaverim stylum, qui ad ipsum Deum Dei prophetam dixisse scitis: *Cum viro innocente innocens eris, et cum perverso perverteris* **(Psal. XVII, 26)**.

EPISTOLA CCXXV . AD DOMINUM EPISCOPUM SUESSIONENSEM . *Hortatur ad studium pacis.*

Laboravimus, sed de profectu adhuc quaestio est. Seminavimus multum, sed intulimus parum. Fatemur nos eguisse vestra opera et praesentia. Verum quod eam non requisivimus in tanta necessitate, per amicum communem

sancti Dionysii abbatem docebimini. Nunc itaque ne de caetero dissimuletis, sed secundum sapientiam vobis a Deo datam studeatis quae ad pacem sunt, monemus sanctam sollicitudinem vestram. Nam rogandus non estis pro tali re, qua utique constat non modo valde honorificari ministerium vestrum, sed et turpari admodum si negligitis. In indicta celebritate apud Sanctum-Dionysium speramus videre vos .

210 EPISTOLA CCXXVI . AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM. *Bernardus et Hugo queruntur de pertinacia regis in male coeptis: irritos esse suos in concilianda pace labores non sine regni ejus exitio dolent*

LUDOVICO Dei gratia illustri regi Francorum et duci Aquitanorum, HUGO Autissiodorensis qualiscunque minister, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, diligere justitiam, et judicare terram sapienter.

1. Diu est quod egressi de domibus nostris, expositis propriis utilitatibus pro pace vestra et regni, fideliter, sicut nobis Deus est testis, laboramus. Tristamur autem quod aut nullum aut exiguum nostri laboris fructum adhuc tenemus. Adhuc pauperes clamant post nos, adhuc terra vadit quotidie in desolationem. Quaeritis quae terra? Vestra, non alia. Intra regnum enim, et contra regnum vestrum ista omnia mala perpetrantur. Nam sive amici, sive inimici vestri sint qui de guerra ista pauperantur, captivantur, conteruntur; non

aliunde quam de regno vestro sunt. In quo manifeste imminere jamjamque videtur sermo Salvatoris dicentis: *Omne regnum in se ipsum divisum desolabitur* **(Luc. XI, 17)**. Huc accedit quod ipsi divisores et desolatores vos constituerunt sibi hujus nequitiae caput et principem, quem praecipue debuerant metuere defensorem, et sentire ultorem. Nos autem credebamus vos tactum a Deo et illuminatum tantam illorum nequitiam advertisse, et errorem vestrum agnovisse; et cupere omnino consiliis sanioribus a laqueo isto retrahere pedem.

2. Caeterum ab hac spe pene dejecit nos colloquium illud habitum nuper inter nos apud Corbolium. Scitis enim quomodo et quam irrationabiliter (ut pace vestra dixerimus) a nobis tunc recessitis. Unde factum est quod sermonis illius, qui vobis in dicto nostro displicuit, reddere ad liquidum rationem pro vestra nobis turbatione non licuit: quam si exspectare placito corde dignaremini, forsitan cognovissetis et vos quod nil vobis indecens aut importabile dictum fuisset, secundum quod jam res vestra processit. Nunc autem sine causa turbatus, turbatos nos et confusos, et quid faciamus dubios anxiosque tenetis, homines qui vobis bona cupiunt et quaerunt. Quod non est aliud, nisi quia fraus iniquorum, et rumusculi parum scientium hominum, dicentium malum bonum, et bonum malum, conturbant vos. Verum nos, etsi conturbati, non tamen omnino desperati de auxilio Spiritus, quem vestrum animum salubriter super malis praeteritis concussisse persensimus, adhuc stamus et exspectamus ut redeatis ad cor, et quod prudenter coepistis, efficaciter compleatis. Hujus rei gratia misimus fratrem charissimum nobis Andream de Baldemento , qui vobis ista plenius viva voce insinuet, et quidquid ad haec respondere placuerit,

fideliter renuntiet nobis. Si autem persistitis, quod absit! non acquiescere sanis consiliis, mundi nos sumus a sanguine vestro: Deus non permittet Ecclesiam suam sive a vobis sive a vestris diutius conculcari.

EPISTOLA CCXXVII . AD EPISCOPUM SUESSIONENSEM *Opem episcopi perquam sollicite et ardenter implorat.*

Semper quidem egui officiis amicorum, homo nimirum mente semper et corpore miserandus: sed nunc **211** maxime opus et tempus miserendi, cum, urgente conscientia et aggravata manu Domini super me, duro me carceri mancipavi durus judex in memetipsum. Si adhuc pater estis (nam fuisse vos fateor), sentiat filius, et ille filius, in quo usque ad hanc diem filialis ergo vos affectus non tepuit. Scio, scio difficile posse extorqueri clavam de manu Herculis: et ideo multum insto, quia rem peto difficilem. At quanto difficilior, tanto violentior ad promerendam redhibitionem. Grandis me fatebor beneficii debitorem, grandis prorsus, si obtinuero. Nec ignoro dare quam accipere beatius esse **(Act. XX, 35)**: sed cedo necessitati, occurro periculis, angustiis consulo, honesti plane nunc aut dissimulator aut immemor. Cedens itaque honorabiliorem vobis, ut dignum est, partem, mihi verecundiorem assumo, non modo ad accipiendum inverecundior, sed et importunior ad petendum. Peto ergo suppliciter, peto instanter, peto opportune, importune. Nec enim illud peto, quod vos non deceat dare, aut me postmodum

poeniteat accepisse: etsi ita petere modo minus me deceat. Nam si liberatis pauperem a potente, in hoc nobis multum praestabitis, vobis plurimum. Eia, monstravimus affectum, rem vos scitis, fructum praestolantur afflicti.

EPISTOLA CCXXVIII. AD PETRUM CLUNIACENSEM ABBATEM, CONQUERENTEM QUOD EI NON RESCRIBERET .

Reverendo patri et domino PETRO, Dei gratia Cluniacensium abbati, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, se ipsum quantulus est.

1. Itane jocari libet? Dignanter sane atque amicabiliter: sed si ita luditis ut non illudatis. Nolite mirari hoc. Nam suspectum id mihi facit vestra ipsa tam subita et inopinata dignatio. Non enim multum temporis est, quod scribens ad vos debita reverentia vestram Magnitudinem salutavi, et non respondistis mihi verbum. Nec multo ante rursum scripseram ad vos ex urbe Roma, et nec tunc quidem vel unum iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispania nugas meas denuo ingerere non praesumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contempsisse rescribere. En in quo pro me faceret justitia (quia id a me flagitatis), nisi mallem occurrere gratiae redeunti, quam retardare eam mihi, dum vel me inutiliter excusare volo, vel alium accusare. Sed hoc dixi, ne quid clausum in mente retinerem quod ore non promerem, quod id

vera recuset amicitia. De caetero quia charitas omnia credit **(I Cor. XIII, 7)**, jam omnis suspicio de medio fiat. Gaudeo quod recaluistis priscae amicitiae recordari, et vel laesum revocare amicum. Libenter redeo revocatus. Felix qui revocor. Nullarum jam memor sum injuriarum . En ego, qui fueram vestrae profecto Sanctitatis servus, et nunc, et ante, gratias ago: optime locatus sum, intimus vobis denuo factus, sicut dignamini scribere. Si forte intepueram, ut arguitis, haud dubium quin velociter recalescam, fotus vestrae visceribus charitatis.

2. Et nunc quod placuit scribere obviis manibus suscepi. Legi avide, libenter relego, et placet saepius repetitum. Placet, fateor, jocus. Est enim et jucunditate gratus, et serius gravitate. Nescio siquidem quo modo inter jocandum ita disponitis sermones vestros in judicio, ut et jocus levitatem non redoleat, et auctoritas conservata hilaritatis non minuat gratiam. Porro auctoritas ita servatur, ut illud sancti viri merito **212** vobis possit aptari: *Si quando ridebam, non credebant mihi* **(Job XXIX, 24)**. Eia rescripsimus vobis, et puto jam jure exigimus ampliora quam promisistis. Dignum est ut sciatis quae penes nos sunt. Decretum est mihi ultra non egredi monasterio, nisi ad conventum abbatum Cistercium semel in anno. Hic fultus orationibus vestris, et benedictionibus consolatus, paucis diebus, quibus nunc milito, exspecto donec veniat immutatio mea. Propitius sit mihi Deus, ut non amoveat orationem vestram et misericordiam suam a me. Fractus sum vitibus, et legitimam habeo excusationem, ut jam non possim discurrere ut solebam. Sedebo et silebo, si forte experiar quod de plenitudine intimae suavitatis sanctus propheta

eructat: *Bonum est,* inquiens, *exspectare Dominum in silentio* **(Thren. III, 26)**. Et ne solus videamini mihi lusisse, puto jam non audebitis me de hoc silentio meo reprehendere, et more vestro appellare soporem quod, ut puto, congruentius ac magis proprie sanctus Isaias cultum justitiae nominat **(Isa. XXXII, 17)**, et de quo legitis in hoc ipso propheta, dicente Domino: *In silentio et spe erit fortitudo nostra* **(Isa. XXX, 15)**. Commendate me orationibus sancti conventus Cluniacensis, salutato prius ex me servo omnium, si dignum judicatis.

EPISTOLA CCXXI PETRI VENERABILIS AD BERNARDUM ABBATEM . *Bernardi litteris humanissime respondet, simulque causas dissensionum inter Cluniacenses et Cistercienses exponit.*

Singulari veneratione colendo, totis charitatis brachiis amplectendo, individuo cordis mei hospiti, domno BERNARDO Clarae-vallis abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, salutem, ad quam suspirat, aeternam.

1. Quoniam tam dulcibus et jucundis amici litteris, quibus et ipse jucundus et citus occurrere debuissem, tardus rescriptor occurro: mirabitur fortassis solers Sanctitas vestra, et segnitiei vel contemptui, ut timeo, deputabit. Sed absit utrumque! nec absit tantum, sed prorsus utrumque abest: cum fere nihil unquam, quantum ad litteras pertinet, vel libentius

susceperim, vel studiosius legerim. Tarditatis causa ex parte exstitit lator earum, qui Cluniacum veniens, nec me ibi inveniens, cum ipse non valde remotus, hoc est Marciniaci , essem, litteras quas ferebat mihi nec detulit nec misit, sed Cluniaci dimisit. Et ne velut accusare bonum virum videar; credo eum aut quibuslibet negotiis retractum, aut acerrimae, quae tunc incumbebat, hiemis austeritate, ne me conaretur adire, deterritum. Moratus sum et ego ibidem, tam nivibus quam negotiis detentus per mensem: et vix in initio Quadragesimae domum redii. Suscepi tandem a subpriore, cui traditae fuerant, litteras illas vestras. Tractus est statim animus; et cum in affectum vestri multum ante caleret, longe amplius per easdem litteras flatu pectoris vestri succensus, nihil ultra frigidum tepidumve sibi inesse permisit. Tractus, inquam, sicque tractus est, ut, quod nunquam nisi sacrorum reverentia Librorum me fecisse memini, perlectam epistolam mox exosculatus sim. Et ut eos quos poteram, quia tunc non omnes poteram, in vestrae charitatis affectum, more mihi solito, excitarem, circumpositis quibusque quod mihi soli legeram, relegi, eosque erga vos in majorem dilectionis affectum pro viribus commovi. Recondi statim eas, et argenteis sive aureis, quos, pro more mihi a patribus relicto, ad opus eleemosynae mecum ferre soleo, adjunxi. Nec incongrue. Nam super omne aurum et argentum vestra mihi gratia, bona vestra charitas est pretiosa.

213 2. Rescribere quod animo insederat, sequenti die statim volui: sed a quotidiano, imo pene continuo exactore alia reposcente prohibitus, conticui. Imperavit mihi plane silentium, cui resistere non poteram, durissimus imperator; et cura multiplex infinitarum causarum non uno tantum,

sed multis me diebus silere coegit. Transibant quandoque quindecim dies, quandoque integer mensis, quandoque continui menses, quibus scribere semper nitebar; nec imperatore jam dicto permittebar. Rupi tandem importunum vinculum: et, licet aegre, jugum oneris et sceptrum exactoris furtim scriptitando superavi. Ac ne superfluus videar tantopere excusans tarditatem resribendi, ipse excusare coegistis, dum dixistis: «Non multum temporis est, ex quo scribens ad vos, coronam vestram debita veneratione salutavi, et non respondistis mihi verbum: nec multo ante rursum ex urbe Roma vobis scripseram, et nec tunc quidem vel unum iota recepi. Modo miramini quod revertenti nuper de Hispaniis nugas meas denuo vobis ingerere non praesumpsi? Quod si culpa est quacunque ex causa non scripsisse, sine culpa profecto non erit noluisse, ne dicam contempsisse rescribere.» Hoc quidem vos.

3. Sed quid ego? Istud plane. Negare, inquam, culpam, quam imponitis, nullo modo possem, si tanto amico primo scribenti rescribere contempsissem. Fateor enim quod primum scribenti vere rescribere debuissem: sed, prout recolere possum, dum in Urbe moraremini, scripsi ego prior, rescripsistis posterior vos. Non ergo ad me pertinuit rescribere, qui prior scripseram: sed vestrum fuit rescribere, quia prior scripseram. Et potuissem quidem scribere etiam rescribenti: sed plena, scriptoque meo ad unguem satisfaciens responsio vestra silentium mihi imposuit respondendi. Quod si ita est, culpa mihi imposita me deserens, vos incipit intueri, quia inculpabilem culpare, et sarcina aliena, ne dicam vestra, aggravare humeros fratris innocentis voluistis. Quod vero vice alia idem a me factum dicitis, quia rei memoria menti non

inest, responsio deest. Quae si forte adesse potuerit, aut probabilis excusatio aut humilis satisfactio deesse non poterit. Sed addidistis: «En in quo pro me faceret justitia.» Et ego: Interim juxta causas praemissas pro me facit justitia, quia apud me non invenitur culpa. Jam, si non parcerem, et laesum, quod de vobis dixistis, amicum me vocare potuissem, et laesionis vel injuriarum poenam merito exigerem. Sed parco more meo, sed cuncta etiam non rogatus remitto. «Nullarum,» ut dixistis, «memor sum injuriarum.» Nam et hoc ad sequentem materiam pertinet, ut qui notas simultates de multorum cordibus, non ludo, sed serio excludere satago, et ad excludendum vos incitare intendo; prior ipse omnibus indulgeam, et quod ut alii faciant, laboro, ante ipse faciam.

4. Sd rursum forte dicetis: Itane jocari libet? Libet equidem, sed vobiscum. Vobiscum certe, sed non ita cum aliis. Nam cum quibusdam aliis gravitatem excedere, vanitatem incurrere formidarem: at vobiscum vanitatem non vereor; charitatem, ne labatur, persequor. Unde dulce mihi est semper vobiscum loqui, et melleam inter nos charitatis dulcedinem jucundis sermonibus conservare. Caveo enim, quantum possum, de illorum fratrum numero esse, qui oderant Joseph in corde suo, nec poterant ei quidquam pacifice loqui **(Gen. XXXVII, 4)**. Utinam et sic (quod non glorians dico) omnes nostri vestrique fratres facerent, et a linea charitatis, qua sola post fidem, et Baptismatis sacramentum fratres dicuntur, et qua speciali consanguinitate sibi junguntur, non degenerarent, metuerentque quod ait Apostolus: *Periculum in falsis fratribus* **(II Cor. XI, 26)**. Utinam plane hoc omnes facerent, et cor a cogitatu doloso, linguam, juxta Psalmum quem frequentant, a verbo aspero custodirent. Videntur ista, quae

praemisi, magna promittere, et velut ad peragenda maxima **214** se praeparare. Sed ne de his illud usitatum dicatur,

Quid tanto dignum feret hic promissor niatu? **(HORATIUS, De arte poetica, vers. 138)**

fateor me non tantum maximam, sed nec magnam, nec modicam habere causam vobis scribendi (earum tamen rerum quas magnas vel maximas saeculares aestimant, et de quibus se magnos vel maximos fieri posse filii saeculi sperant). Est tamen magna, et in tantum causas omnes praecellens, ut excellentior omnibus ab Apostolo dicatur; et si ejus nomen quaeritur, ab eo charitas nominatur **(I Cor. XII, 31; XIII, 13)**.

5. Haec mihi tota et sola causa scribendi fuit; quam me personae vestrae integram servare confido, quamque nostros vestrosque sibi ad invicem melius solito servaturos, vestro maxime studio, non despero. Nam quantum ad eam charitatem spectat, quam vobis in abdito cordis mei jam ab antiquo reservo; videtur mihi quod aquae multae, ut scriptum est, non poterunt eam exstinguere, nec flumina obruere. Hoc in quibusdam casibus mihi saepe expertus videor, quod aquae multae non poterunt eam exstinguere, nec flumina obruere **(Cantic. VIII, 7)**. Quando enim exstingui vel obrui poterit sincerus erga vos et ignitus mei pectoris affectus quibuslibet sinistri rumoris rivulis, cum nec aquae multae decimarum potuerint eum exstinguere, nec impetus Lingonensium fluminum obruere ? Nostis quod dico, nec ob aliud dico nisi ut constantis in amoris proposito erga vos animi mei insignia recolens, stabilem de caetero me esse posse, prudentia vestra praesumat. Praesumo et ego hoc idem de vobis, nec a cordis vestri penetralibus me cujuslibet impulsu

posse excludi confido. Sed cum uterque nostrum pastor dicatur, cum ovilia nostra non parva Christi multitudine sint referta, cum utrique praecipiatur, *Diligenter agnosce vultum pecoris tui* **(Prov. XXVII, 23)**: videndum est si pecus nostrum nobis notum est, si valet, si languet, si debile, si robustum, si mortuum certe vel vivum. Nam cum dilectus ille Discipulus dicat, *Qui non diligit, manet in morte* **(Joan. III, 14)**, quid ego de languore pecudis meae sollicitor, cum eam jam mortuam esse cognoscam? Si enim in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui odit? si in morte manet qui non diligit, in qua morte manet qui detrahit? Ad quid hoc dico?

6. Cerno aliquos, tam de nostris ovilibus, quam de vestris, adversum se invicem jurata bella suscepisse: et eos qui in domo Domini habitare unanimes debuerant, a charitate mutua descivisse. Video eos de ejusdem domini esse familia, de ejusdem regis esse militia: eodem nomine christianos, eodem et monachos nuncupari. Intueor non solum communis fidei vinculo, sed insuper ejusdem monasticae regulae jugo submissos dominicum agrum multis sed diversis sudoribus excolere: et cum eos, ut dixi, christianum nomen conjungat, cum monastica professio uniat, sola eos mentium nescio quae occulta et nefanda varietas separat, et ab illa sincera cordium unitate, in quam videntur congregati, disgregat. Et, o res plena lamentis, nec ullis lacrymarum fontibus digne deflenda! superbum archangelum de coelis projectum rursum coelestia occupasse, et qui in aquilone sedem suam stabilire non potuit, in meridiana, hoc est in splendidiore coeli parte, eam firmasse. Vere ita plane, ita se fecisse gloriatur, quando, expulso eo qui habitat in coelis, et cujus locus non in mutuo rancore, sed in fraterna pace factus est, mentibus hominum professione

coelestium, exemplo splendentium, jure tyrannico principatur. Cumque fortem illum, atrium suum diuturna pace custodientem, fortior superveniens vicerit; cum mundi principem foras ejecerit; cum solium ejus, qui rex est filiorum superbiae, etiam in laicis christianis everterit: quibus putas planetibus erit dolendum, si eversum in aliis nequitiae suae thronum Satan in monachorum cordibus erexerit? Absit, absit ut ille qui sic a Salvatore enervatus dicitur, ut ipsius etiam ancillis ligetur, ut ipsi a servis ejus velut avi illudatur, in tantum ipse servis ejus et ancillis **215** illudat, eisque ut vilibus mancipiis dominetur!

7. Sed cur sibi adversantur? cur sibi detrahunt? cur ab invicem consumuntur? Veniat, rogo, veniat materies litis in medium: et si quid justae querelae adversum se invicem afferre potuerint, aequis decernentibus arbitris terminetur. Quid exigis, quaeso, frater a fratre? et ut in duobus nominatis omnium dissidentium varietas comprehendatur, quid exigis, inquam, frater Cluniacensis, a fratre Cisterciensi, vel e converso? Si urbes sunt, si castra, si villae, si fundus, si possessio aliqua terrena vel parva, vel magna; si denique aurum, si argentum, si quaelibet quantitas vel qualitas pecuniae; dic age, propone. Adsunt judices, non iniquitatis, sed aequitatis, omnes hujusmodi lites statim dirimere praeparati. Facile pax reformabitur, laesa charitas curabitur, postquam pro talibus vel similibus ortum fuisse tantum cordium discidium cognoscetur. Sed video utrumque vestrum omnia ista abjecisse, nihil vobis in terris residui fecisse; pauperem Christum beata paupertate ditatos vos sequi proposuisse. Non est ergo hic materies quam quaerebam. Sed

non desistam, non fatigabor, non quiescam, donec ad fundum inquisitae veritatis perveniam.

8. Est fortasse inter vos litis hujus causa, diversa consuetudo, varia monastici ordinis observatio. Sed si haec, charissimi, tanti mali causa est, valde irrationabilis, et, quod salva utriusque vestrum gratia loquor, valde puerilis et stulta est. An non videtur vobis irrationabilis, puerilis et stulta, quam omnis ratio destituit, et cui omnis sanum sapiens contradicit? Nam si varia consuetudo, si multiplex rerum infinitarum varietas, Christi servos a mutua charitate divellere debet; quid jam pacis, quid concordiae, quid unitatis, quid tandem de lege Christi non solum monachis, sed et omnibus Christianis residuum erit, de qua a magno Apostolo dictum est: *Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi?* **(Galat. VI, 2.)** Si, inquam, lex Christi, id est charitas, ab omnibus diversos usus sequentibus relinquenda est; nusquam plane ultra quaerenda est. Nusquam enim inveniri poterit, postquam ab omnibus morem diversum sequentibus exclusa fuerit. Nonne, charissimi, totus orbis terrarum Christi Ecclesiis jam ab antiquo refertus est? Cumque omnem pene numerum excedat multiplicitas Ecclesiarum sub una fide et eadem charitate Deo famulantium, tanta pene apud eas invenitur varietas usuum, quanta infinitas est locorum. Hoc in cantibus, hoc in lectionibus, hoc in omnibus ecclesiasticis officiis, hoc in vestitu vario; hoc, praeter authentica quae mutari non possunt jejunia, in jejuniis diversis; hoc in universis similibus, quae pro temporum, locorum, gentium, regionum varietatibus, a praelatis Ecclesiarum, quibus, secundum Apostolum, quantum ad talia pertinet, in suo sensu licet abundare **(Rom. XIV, 5)**, instituta sunt. Relinquent ergo

omnes istae Ecclesiae charitatem, quia mutaverunt consuetudinem! cessabunt esse Christiani, quia videntur in diversis usibus varii! peribit ab his omnibus summum pacis bonum, quia unusquisque modo vario operatur bonum! Non ita sensit vita et verbo doctor Ecclesiae Ambrosius, qui de jejunio sabbati loquens, quod Romae servari viderat, et Mediolani episcopus factus servari non invenerat, ait: «Quando Romae sum, jejunium a Romana Ecclesia servatum custodio: quando Mediolani, morem ejusdem Ecclesiae sequens non jejuno **(AUG. epist. 54)**» Hinc et pater Augustinus bonae matris suae devotionem describens, narrat eam juxta morem quem apud Africanas Ecclesias teneri viderat, oblationes suas contra Ecclesiarum Italiae observantiam Mediolani voluisse offerre, sed ab Ambrosio prohibitam fuisse **(Confessionum lib. VI, cap. 2)**.

9. Sed quid in istis laboro! Frustra rem patentem multiplicibus testimoniis vel exemplis cingerem: maxime cum nec apud antiquos ipsius paschalis temporis dissonantia, nec apud modernos ipsius sacrificii christiani inter Graecos et Latinos nota varietas, charitatem laedere, vel schisma aliquod unitatis gignere potuerit. Testes sunt praecedentis rei Patres sancti et eorum, **216** quos Ecclesiae reliquerunt, approbati libri, quod alio tempore Oriens, alio Occidens, alio in eadem Britanniae insula Angli, alio Scoti christiani, scilicet antiquiores, Pascha Domini celebrabant. Testes sumus et nos temporis nostri, qui Romanam Ecclesiam, et totam latinam Linguam offerre Deo salutare sacrificium azymi panis videmus; cum graeca Ecclesia et maxima Orientis pars, ac barbarae sed Christianae gentes sacrificare de fermentato dicantur. Cum hoc ita sit, nec antiqui nec moderni propter tam celebres et famosas usuum

dissonantias a charitate mutua desciverunt: quia nihil quod fidem vel charitatem laederet, in his omnibus invenerunt. Ad quid istud! Ut, si propter varios usus vestri, o fratres, animi variati sunt si propter diversitatem consuetudinum diversificati sunt; si propter alium et alium morem ab Ecclesiarum institutoribus vobis traditum, a pacis vel unitatis charitate languerunt; tantorum Patrum tam venerandis exemplis in unum redeant, et more sanctorum, qui convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, a charitatis super omnem morbum formidando languore convalescant.

10. Sed dicetis: «Aliter usuum varietas accipienda est in diversis Ecclesiis, aliter in ejusdem Ordinis viris. Si Ecclesiarum multarum usus salva fide et charitate variantur, mirum non est; sed si ejusdem propositi et professionis homines non eumdem institutionum morem servaverint, mirum est.» Estne, inquam, hoc totum, quod vos charissimi, ab invicem dividit? est hoc totum, quod charitatem in vobis laedit? est hoc totum, quod filios pacis inter se pacificos esse non sinit? Si laicus homo cum his qui oderant pacem pacificus erat **(Psal. CXIX, 7)**, monachus homo cum monacho homine nefando duello certabit? Filius lucis filios tenebrarum, ne pacis bonum turbetur, diligit: filius lucis filium lucis, quod ad propositum, non ad monachum refero, impugnabit? Si haec certe tota est animorum vestrorum indignatio, si haec tota charitatis laesio, facile curabitur, sed si abfuerit obstinatio. Attendite ergo ne lucem sensuum vestrorum propriae sententiae amor obnubilet, quia unitatem assequi non meretur, quisquis non ipsam, sed quod vult ipse, tuetur. Unde rogo ut, absque studio partium et propriae

sententiae defensandae, utrum haec justa discidii causa sit discutiatis; et, cum injustam esse cognoveritis, discissos animos uniatis. Nam ecce sub eadem Regula uterque vestrum militat, qua speciali militia salutem aeternam se quisque vestrum posse consequi sperat. Quod si neuter vestrum spe sua frustratur, nescio quis locus discordiae, quis discidio, quis oblocutioni superesse jam possit.

11. Dixistis enim mirum esse si ejusdem propositi et professionis homines non eumdem institutionum servaverint morem. Ad quod ego: si ejusdem propositi et professionis homines non eumdem institutionum morem servaverint, et tamen observationibus diversis ad eamdem salutem et aeternam vitam pervenerint, quid refert! Quid plane refert, quid obest, si vario tramite ad eamdem regionem, si multiplici via ad eamdem vitam, si multiplici itinere ad eamdem, quae sursum est. Jerusalem pervenitur, quae est mater nostra? Si enim tu, o Cluniacensis, Cisterciensem, aut tu, Cisterciensis, Cluniacensem in assumpto proposito errare cognosceres, et juxta Scripturam, per viam quae videtur hominibus recta, ad interitum tendere praevideres; justa, fateor, tibi esset causa fratrem corrigendi, revocandi, aut, si audire te nollet, objurgandi et detestandi. Tunc certe si obloquereris, si contradiceres, si et odires, te juste judicare, te recte agere confiterer, maxime cum de talibus audiam magnum prophetam Deo dicentem: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* **(Psal. CXXXVIII, 21, 22)**. Gratularer insuper te non surdum esse auditorem Scripturae dicentis: *Discurre, festina, suscita amicum tuum; ne des somnum oculis tuis, nec dormitent palpebrae*

tuae **(Prov. VI, 3, 4)**: et illius: *Maledictus* **217** *qui prohibet gladium suum a sanguine* **(Jerem. XLVIII, 10)**. Tunc justas plane odiorum tibi causas esse faterer, et ad debellandos hostes Dei, et eos qui secundum Apostolum in hypocrisi faciunt mendacium **(I Tim. IV, 2)**, gressus tuos et ego accinctus zeli gladio comes individuus comitarer. At nunc cum sub eadem [*supple* regula] variis sed sacris institutis utrumque vestrum de terris ad coelos tendere videam, et per diversas semitas ad idem bravium tendentes sic currere, ut comprehendatis: non superest tibi, ut mihi videtur, causa aliqua indignandi, non odiendi, non obloquendi.

12. Sed exigis adhuc ut quod dixi probem, et quomodo sub eadem Regula, vel ejusdem Regulae professione, per diversos tramites tuto monachus incedere possit ostendam. Ad quod mihi perfacilis patet responsio, et auctoritas juncta rationi non deest: posse et te Cluniacensem tuo usu, et te Cisterciensem tuo more, et feliciter per viam mandatorum Dei currere, et felicius ad finem cursui debitum pervenire. Et quia eam, quae semper in talibus praemittenda est, auctoritatem praemisi; praemittatur et in hac serie ipsa, nec ratio modico saltem intervallo disjungatur ab ipsa.

13. Sed quid objicis, frater? «Dico ejusdem Regulae professos ejusdem Regulae mandata non similiter observare.» Verum est, inquam, quod dicis, ejusdem Regulae mandata in quibusdam capitulis ab ejusdem Regulae professis dissimiliter observari. Sed ne hujusmodi monachos propter ista reos existimes, ne hac de causa praevaricationis arguere audeas, audi coelestem, imo Regis coelorum auctoritatem: *Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit* **(Luc. XI, 34)**. Audi et Apostolum: *Omnia vestra in charitate fiant* **(I**

Cor. XVI, 14). Audi et patrem Augustinum: «Habe charitatem, et fac quidquid vis.» Audi et ipsum Regulae scriptorem, imo ipsius Regulae dictatorem Spiritum sanctum: «Sic,» inquit, «abbas omnia temperet atque disponat, ut animae salventur; et quod faciunt fratres, absque murmuratione faciant **(Reg. S. Benedicti, cap. 41)**.» Et quid clarius? quid apertius? quid lucidius? Nonne ipsa verborum serenitas absque omni prorsus nubilo sese ostendit, et clarissimam veritatis lucem, remoto omnium nubium velamine, mortalibus manifestat? Ecce Magister coelestis totum corpus tuum, o frater, simplicitate oculi, hoc est universa opera tua, puritatis intentione, lucida esse docet: ecce post ipsum summus Ecclesiae doctor omnia tua in charitate fieri praecipit: ecce maximus post Apostolos Ecclesiarum instructor, omnem tibi quae volueris faciendi potestatem, charitate manente, concedit: ecce ipse, cui inniteris, Benedictus pater, abbatem sic omnia temperare jubet, ut animae salventur et murmur absit: et saluti sub eadem Regula diversa sequentium metuis! Nonne cernis tutissimos ab omni periculo, quorum (et quod majus est) praecepta a qualibet varietatis mobilitate vel culpa, intentio salvandi animas juxta ipsam Regulam excusat!

14. Sed jam, ut et ipsa ratio auctoritatibus praemissis in omnibus famulari intelligatur, eique indivisibiliter cohaerere, subjungantur aliqua de instanti quaestione capitula, in quibus simplici oculo, sincera charitate, salvandarum animarum intentione, quaedam mutata monstrentur. Nam his demonstratis, nihil, ut arbitror, quantum ad praesens negotium pertinet, tibi quaerendum relinquam. Simplici namque oculo tu uteris, qui non ipsi post annum novitio aditum claustri

aperis: quia, juxta apostolum **(I Joan. IV, 1)** et Regulae verba **(Reg. S. Benedicti, cap. 58)**, spiritum noviter venientis, utrum ex Deo sit, per totius anni spatium perscrutaris. Simplici oculo et tu uteris, qui advenientem infra ejusdem anni metam suscipis: quia eum per tantum temporis dilatum, ad pristinas faeces, et ad prioris vitae detestanda mala redire formidas. Simplici oculo tu uteris, qui duabus tunicis, et duabus cucullis, vel ejusdem generis paucis additis vestibus contentus es; quia etsi non praeceptum **(ibid., cap. 55)**, consilium tamen vel existimationem scriptoris Regulae sequi, quam alterius generis vestes addere vel assumere maluisti. Simplici oculo et tu uteris, qui usum **218** mediocrium pelliciarum admisisti: quia debilibus, quia infirmis, quia delicatis, quia omnibus, quantum ad frigidiores terrarum partes pertinet, ne murmurarent, ne languerent, ne rationabili necessitate subtracta et aliqui a proposito recederent, providisti. Simplici oculo tu uteris, qui nonnisi tertio fugitivos revertentes recipis: quia et ipsa Regulae verba conservare **(ibid. cap. 29)**, et a frequenti fuga stultos vel instabiles monachos studes, negato demum reversionis aditu, deterrere. Simplici oculo et tu uteris, qui plus quam tertio monachum redeuntem recipis: quia times ne, venia denegata, expositus hostibus pereat, et ovem vagabundam lupus, qui et clausas rapere ac dispergere solet, interimat.

15. Simplici oculo tu uteris, qui absque exceptione aliqua regularia jejunia, tam aestatis, quam hiemis, observas: quia et prout ea tradita sunt, vis conservare, et prolixioris abstinentiae cumulatiorem fructum recipere. Sed, quod puro charitatis animo loquor, octo diebus Natalis Domini, Epiphania, Purificatione, qui vere per omnia dies dominici sunt, jejunia a

quibuslibet observari non satis approbo. Simplici oculo et tu uteris, qui et hos dies quos praedixi, et omnem authenticam duodecim lectionum solemnitatem ab hac regularium jejuniorum consuetudine excipis: quia ipsum Dominum, quia Apostolos, quia quosdam alios sanctorum et sic honorare conaris, et omnium pene religiosorum sic jejunantium morem imitari proponis. Simplici oculo tu uteris, qui opus manuum secundum Regulae praeceptum observas: quia et Regulae obedire **(Reg. S. Benedicti, cap. 48)**, et otiositatem inimicam animae, secundum ejusdem Regulae dicta, talibus exercitiis, tam sacris, non solum monachicis sed et apostolicis institutionibus vis cavere, et, in quantum facultas datur, juxta patres antiquos, et vitae necessaria providere. Simplici oculo et tu uteris, qui hoc opus manuum ex parte postposuisti: quia non in silvis nec in desertis, sed in medio urbium et castrorum constitutus et undique populis circumseptus, nec toties et toties ire ac redire horum causa operum, per promiscuam utriusque sexus multitudinem, absque aliquo vel plurimo periculo potes; nec insuper opportuna loca, ubi talibus exerceri operibus possis, plerumque possides. Sed ne inimica religiosis otiositas te vacante locum tibi nocendi inveniat, aut ubi et quando potes manibus operaris, aut ubi non potes, opus hoc manuum operibus divinis per vices variando compensas: sicque, ne domum pectoris tui vacantem nequam spiritus sibi vindicet, quibus potes sacris studiis totum vitae tuae tempus occupas.

16. Simplici oculo tu uteris, qui in omnibus advenientibus vel discedentibus hospitibus, inclinato capite, vel prostrato omni corpore in terram, Christum adoras, eisque universis pedes abluis: quia praecipuum hospitalitatis bonum, secundum

Evangelii et Regulae **(ibid., cap. 53)** decreta, summo excolere studio, ut decet, satagis, et tam sanctae humanitatis exhibitione condignam mercedem tibi vindicare contendis. Simplici oculo et tu uteris, qui non ante omnes hospites prosterneris, qui non omnibus pedes abluis: quia impossibile omnino tibi esset ante tantam hospitum multitudinem assidue advenientem semper in terram prosterni, omnibus pedes abluere; in tantum ut, si ad ista continue vacare velles, cunctis aliis Ordinis tui exercitiis omissis, nec istud solum explere valeres. Et quia quod impossibile tibi esse perspicis, omittis; quod hospitum susceptioni necessarium est, pro viribus exhibes, eosque quo potes honore prosequeris: a jam dictis, quae explere non vales, simplicitate oculi excusaris. Simplici oculo tu uteris, qui mensam abbatis cum hospitibus et peregrinis semper esse vis: quia et Regulae obedire **(ibid., cap. 56)**, et hospitibus tibi humanius deservire videris. Simplici oculo et tu uteris, qui mensam abbatis non semper cum hospitibus, sed semper cum fratribus esse decernis: quia multorum abbatum (ut mitius loquar) profusioni, qui hospitum occasione **219** sibi propitii, suis impii esse solebant, eum ad mensam communem revocando mederis.

17. Simplici oculo tu uteris, qui velut Esdras legem, qui velut Machabaei ruinas templi Dei, sic tu monastici Ordinis plurima detrimenta, multasque in multis multorum monasteriorum morumque ruinas reparare laboras: et, delicatis magis quam necessariis condescensionibus explosis ad antiqui et primi fervoris morem, nostrorum temporum teporem revocare contendis. Simplici oculo et tu uteris, qui ita et Regulae et Ordinis mandata moderaris, ut, secundum ejusdem Regulae verba **(ibid. cap. 64)**, sit et quod fortes cupiant, et infirmi non

refugiant: ut qui pane non potest, lacte saltem, ne vitam perdat, alatur: et qui anhelis cursibus propositum bravium comprehendere non valet, lento saltem pede ad illud pertingere doceatur; quia non minus patriae inhabitator dicitur, qui ad eam post annum, quam qui post mensem revertitur. Quod tamen salvo itinerantium diverso labore dico: quia, juxta apostolicam vocem: *Unusquisque propriam mercedem accipiet secundum suum laborem* **(I Cor. III, 8)**. Habes tu hujus propositi tui Benedictum auctorem, cujus licet scripta, ubi charitas jubet, ipso teste minime sequi cogaris, sequi tamen, quia tanto viro congrua visa sunt, devotione laudabili delectaris. Habes et tu institutionum tuarum eumdem Benedictum auctorem, qui ad finem charitatis universa scripta sua redigi praecipit, et animarum saluti quoquo modo, isto vel illo ordine inservire. Habes et Maurum praecipuum inter ejus discipulos discipulum, qui ab eo missus ad Gallias, aliqua vel multa de ejus Regula, eo quem supra scripsi oculo legitur immutasse. Habes et plurimos post ipsum monasteriorum patres, quos Spiritu Dei pro temporibus, pro locis, pro personis, ad moderanda saepe dictae Regulae scripta actos esse, et vita praecellens, et innumera tam in vita quam post mortem a Deo per ipsos facta miracula, luce clarius manifestant.

18. Et quid ultra dicam? Simili ratione per reliqua omnia quae videntur diversa capitula currente, simplicem oculum, quem alius charitatem, alius salvanda rum animarum intentionem nuncupat, ubique reperies; et hoc modo nihil diversum, nihil dissonum (quia per charitatem fiunt omnia unum) in his quae varie servari videntur, invenies. Istis adjicio, quod tamen omnibus patet, nihil pene talium in Regula praeceptum, sed

cum conditionis additamento, et abbatis temperamento prolatum. Quod etiam si imperative dictum fuisset, nequaquam simplici oculo, id est charitati evangelicae, praejudicare potuisset. Talia enim, ut nosti, de numero praeceptorum mobilium sunt: et quando charitas imperat, absque aliquo transgressionis timore movenda sunt. Nec suspecta esse debet hoc respectu Regulam professis Regulae praevaricatio: quia regula illa illius sancti patris ex illa sublimi et generali charitatis regula pendet, ex qua et in qua, juxta Veritatis verba, *universa lex pendet et Prophetae* **(Matth. XXII, 40)**. Quod si universa lex, tunc et illius Regulae lex. Monachus ergo Regulam patris Benedicti profitens, tunc eam vere servat, quando in servatis vel mutatis quibuslibet ejus capitulis, charitatis legem ubique conservat.

19. Quid igitur? Si haec certe, o fratres, tota mutui erat causa discidii, nonne jam vobis prorsus exclusa videtur? nonne jam fraterna pace uniri debent corda monachorum, cum varia illa, propter quae discissa fuerant, simplex fecerit charitas unum? Nonne multa unum facit, quae sub uno monastici Ordinis, vel unius Regulae proposito diversa, sed bona sequentes, ad unum summi boni vel sempiternae vitae debitum finem perducit? Fiat ergo pax, o Jerusalem, in virtute tua, ut sequatur et abundantia in turribus tuis. Sed ne forte inveniamur de illis esse qui dicunt: *Pax, pax, et non est pax* **(Jerem. VI, 14)**; scrutemur si qua adhuc divortii causa supersit, ne forte, nobis dormientibus ac securis, repentinus de caverna sua anguis exsiliat, et aliquem ex nostris vel vestris incautius quiescentem mordeat.

20. Fortassis enim vestes istae coloris diversi incentivum **220** discordiae praestant, et multiformis varietas

vestium varietatem quoque parit et mentium. Nam, ut pene assidue cerno, et omnibus ipsis quoque negligenter intuentibus advertere perfacile est, niger (ut sic dicam) monachus album fortuitu occurrentem obliquo sidere respicit: albus nigrum vix media oculi parte et quando se ingerit, contuetur. Vidi plurimos, non recordor quoties, de nigrorum numero, occurrentem quempiam album, quasi monstrum ridentes, et velut si chimaera vel centaurus, vel portentum aliquod peregrinum oculis ingereretur, voce vel gestu corporis se stupere significantes. Vidi e converso loquaces prius, et multa passim occurrentia ad invicem conferentes albos, nigro quolibet adveniente subito obmutuisse, et velut ab hostibus hostium secreta rimantibus, silentii sibi remedio praecavisse. Intuitus sum utriusque generis hominum linguas tacentes; oculos, manus, pedesque loquentes: et quod voce, ne proderentur, indicare nolebant, gestuum suffragio clarius inclamasse. Vocem mutam, membra loquacia; et, perverso naturae ordine, lapidibus clamosos homines, hominibus taciturnos. Recordatus sum saepe, talia videns, illius Salomonici verbi, quo de simili hominum genere fatetur: *Annuit oculis, terit pede, digito loquitur, pravo corde machinatur malum, et in omni tempore jurgia concitat* **(Prov. VI, 13, 14)**. Et, o pessimi angeli et a Deo projecti pravum et pertinax consilium! qui nolens se solum aeternae paci periisse, socios sibi suae perditionis undecunque acquirit: et, ut gloriosiore palma laetetur, cedros vel abietes paradisi Dei, cujus ipse olim colonus exstitit, violento nequitiae suae impulsu subruere conatur. Dolet sibi periisse haeresum palmam, qua priscis temporibus Ecclesiam Dei scindere consueverat: et, videns se fidem nullo jam pacto laedere posse, Spiritu Dei eadem fide replente orbem terrarum, ad

charitatis mutuae laesionem totum conatum convertit. Nam quia, ut infideles sint, hominibus christianis jam persuadere non potest; toto conamine, ne se invicem diligant, elaborat. Jam Arii, jam Sabellii, jam Novati, jam Donati, jam Pelagii, jam antiquioris horum exsecrandi Manichaei secta periit; jam innumerabilium haereticorum nebulae lucem fidei obumbrantes, Dei flante spiritu, evanuerunt, et meram nobis diem, omni remota caligine, reliquerunt: sed his succedens africus turbo, omnia subito turbare contendit; et quia fidem praevaluisse cognoscit, laesione charitatis pristina damna recompensare molitur.

21. Sed ut, deploratione omissa, ad ea quae coeperam stilum reducam: cur tibi, o albe monache, nigredo fratris tui, non mentis, sed vestis, exsecranda videtur? Cur tibi, o niger monache, albedo fratris tui, non mentis, sed vestis, admiranda creditur? Nonne uterque vestrum de ovibus Pastoris illius est, qui dicit: *Oves meae vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me: et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum, neque rapiet eas quisquam de manu mea?* **(Joan. X, 27, 28.)** Et quis unquam pastor, non dicam Deus, sed vel homo, de velleribus ovium suarum discoloribus disputavit? quis unquam causatus est? quis unquam magis albas, quam nigras; nigras, quam albas, suas esse oves judicavit? quis unquam non utrum nigrae vel albae, sed utrum nigrae vel albae de eodem suo grege essent, attendit? Et, o malitia hominum! et, o innocentia pecudum! o constans in sua origine creata in brutis animalibus substantia! o perversa in rationali animante natura! quis unquam albus aries nigrum dedignatus est? quae unquam ovis nigra albam detestata est? Nonne communiter, nonne pacifice, nonne

omnino tranquille, sine omni multiplicis coloris quaestione, absque omni inquietudine, caulas pastorales replent? Et quidem aliquando aries arietem cornibus impetit, ovis ovem crebris pulsibus tundit: sed hos vel has non varietas coloris ad pugnam excitat, sed innata cunctis animalibus ac modo quolibet ira excita provocat. At nunc, ut video, stolidior pecude homo, in honore positus non intelligit: et, quod magis deflendum **221** est, monachus homo a charitatis unitate vario variatus colore sese disjungit. Noli, noli, oro te, frater, si ovis Christi esse cupis, vario de vellere causari: quia nullum de ovili suo Pastor ille projicit, nisi quem non coloris varietas, sed fidei vel charitatis laesio ab ovium suarum grege secernit. Non, inquam, secernit quempiam ab ovili suo propter colorem, qui de tam semotis regionibus, de tam diversis religionibus, in uno christianae fidei ovili Judaeum congregavit pariter et Gentilem.

22. Hoc fortassis docuit et patientia illius sancti patriarchae Jacob, qui decies a Laban immutatam mercedem aequo animo tulit: et nihil differre inter album et nigrum, vel varium pecus, eodem boni pastoris animo et cura multicolorem gregem pascendo monstravit **(Gen. 30)**. Et cum dicat Apostolus: *In Christo Jesu neque circumcisio aliquid valet, neque praeputium, sed nova creatura* **(Gal. VI, 15)**; et alio loco, *Ubi non est Gentilis et Judaeus, circumcisio et praeputium, Barbarus et Scytha, servus et liber, sed omnia et in omnibus Christus* **(Coloss. III, 11)**; quis puerilis animus in tantum desipere potuit, ut vel variarum vestium colorem, vel diversum consuetudinum morem, servata nova creatura in Christo aliquid, quantum ad salutem differre putaret? Quod si quantum ad salutem nil refert, cur varius vestium color

monachos separat? cur schisma generat? cur animos dividit? cur charitatem laedit? Non est, non est causa aliqua, non ratio ulla, non dico audiendi, non dico dividendi, sed nec grunniendi in istis. Habes tu idoneum defensorem albedinis tuae, simplicem, ut supra dixi, oculum conscientiae tuae: quo, ne longo temporis usu niger inductus, putaret nonnisi sub atro colore suo monachum esse posse, albam cucullam et tunicam induisti; et quia sub nigrorum habitu innumerabiles hujus Ordinis tepefactos a proposito cernebas, ad majorem et novum monasticae religionis fervorem hoc hactenus inusitato vestium candore excitare arte laudabili voluisti. Habes et tu non dissimiliter probabilem auctorem nigredinis tuae, longissimum a patribus traditum consuetudinis morem: quo tutior tibi videris sequendo vetera, quam adinveniendo nova. Habes uterque utriusque coloris tui inexpugnabilem propugnatricem ipsius communis Regulae vocem **(Reg. S. Benedicti, cap. 55)**; quae praecipit ut de vestium colore aut grossitudine non causentur monachi, sed illius coloris aut qualitatis vestibus utantur, quae in provincia qua habitant vel facilius inveniri vel levius comparari potuerint. Tutatur ergo albedinem tuam ratio supradicta, vel fortasse major, quam nondum novi, aliqua: tuetur et nigredinem tuam paterna auctoritas, quae omni rationi aequipollet, et quam inferiorem judicari ab aliquo sanum sapiente non decet.

23. Et cujus patris exemplum ad hoc asserendum afferre potero? Et quem majorem magno Martino reperire valebo? Ille, inquam, ille magnus Martinus monachus et episcopus, nigrarum colorem vestium suis vestibus dedicavit, de qua re sic in ejus Vita legitur: «Quem cum nigro ac pendulo pallio circumtectum contigua de latere jumenta vidissent, paululum

in partem alteram pavefacta cesserunt.» Quod vero monachus fuerit, monasterium quod non longe ab oppido Pictaviensi, monasterium quod Mediolani, monasterium quod sibi Turonis construxit, testantur. Ecce monachus Martinus, ecce nigris vestibus contectus Martinus. Sed quid et de his Hieronymus in epistola ad Nepotianum missa scribit? «Vestes,» ait, «pullas aeque ut candidas devita.» Monens cum scilicet ut fastum vel jactantiam caveret, non solum in candidis vestibus, quibus tunc magis saeculares utebantur, sed etiam in pullis, quibus illius temporis religionis professores uti consueverant. De his admirandus ille Nolanus episcopus Paulinus, jam dicti Martini, Ambrosii, Augustini, Hieronymi contemporaneus ac familiaris, multisque saepe ab ipsis, sed et a magno papa Gregorio laudibus praedicatus, iter cujusdam nobilissimae, sed ad religionis monasticae propositum nuper **222** conversae feminae describens, sic in epistola Sulpicio Severo directa loquitur: «Vidimus gloriam Domini in illo matris et filiorum itinere, uno quidem, sed longe dispari cultu. Macro illam et viliore asellis burico sedentem, tota hujus saeculi pompa, qua honorati et opulenti poterant, circumflui senatores prosequebantur: carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, et carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente. Sed splendoribus vanitatis praelucebat christianae humilitatis gratia. Admirabantur divites pauperiem sanctam, at illos nostra pauperies ridebat. Vidimus dignam Deo hujus mundi confusionem, purpuream, sericam, auratamque supellectilem, pannis veteribus et nigris servientem. Benediximus Dominum, qui humiles excelsos facit, esurientes implet bonis, et divites dimittit inanes.» Ecce non solum viri antiquae

religionis, sed etiam mulieres, sanctitatis propositum assumentes, vestibus nigris usae scribuntur.

24. Nam ut quod sentio fatear, visum est, ut mihi videtur, magnis patribus illis nigrum hunc, de quo agitur, colorem magis humilitati, magis poenitentiae, magis luctui convenire: quibus studiis quia totam monachi vitam maxime invigilare oportet, decreverunt ut color moribus, vestes virtutibus, qua possent cognatione jungerentur. Vestes enim candidas magis gloriam quam abjectionem, magis gaudium quam moerorem antiquitus designasse; magis etiam Ecclesiae, ut omnibus notum est, sic interpretantibus, et angelus resurgentis, et angeli ascendentis Domini praecones indicarunt, ipseque Salvator in illa transformationis suae gloria vestibus niveis praeclarus apparens, ostendit. Inde bonus et doctus vir Sidonius Arvernus episcopus, quorumdam vitia mordaci reprehensione irridens, inter alia quibus in eos invehitur, «Procedunt,» inquit, «albati ad «exsequias, pullati ad nuptias:» ostendens eos in tantum moribus et actu confusos, ut apparatum funereum nuptiali, nuptialem funereo, perverso ordine permutarent. Nam qui morem communem temporis illius servabant, non albati ad exsequias, pullati ad nuptias; sed albati ad nuptias, pullati ad exsequias procedebant: ut albati nuptiali gaudio, pullati luctui funereo concordarent. Vidi nuper ipse in Hispaniis constitutus, et admiratus sum, antiquum hunc morem ab Hispanis adhuc omnibus observari. Mortua quippe uxore maritus, mortuo marito conjux, mortuis filiis patres, mortuis patribus filii, defunctis quibuslibet cognatis cognati, exstinctis quolibet casu amicis amici, statim arma deponunt, sericas vestes, peregrinarum pellium tegmina abjiciunt, totumque penitus multicolorem ac pretiosum

habitum abdicantes, nigris tantum vilibusque indumentis se contegunt. Sic crinibus propriis, sic jumentorum suorum caudis decurtatis, seque et ipsa atro prorsus colore denigrant. Talibus luctus dolorisve insignibus subtractos charissimos deflent: et integri ad minus spatium anni in tali moerore publica lege consummant.

25. Hac tanta auctoritate vel ratione tibi colorique tuo, niger monache, satisfaciu; nec tamen ideo albi albedinem condemno. Laudaris tu, quia patrum tuorum sanctum non vis excedere morem: laudatur et ille, quia vestium insolito candore, sui magis ac magis animi in sancto proposito excitat etiam hoc modo fervorem. Distinguit se quodammodo tali colore, non a communi (quod nefas esset) charitate; sed a multorum hujus ordinis nota omnibus tepiditate. Cum sis igitur sub uno pastore Jesu Christo, cum habites in uno ovili Ecclesiae, cum ex una vivas aeternorum fide et spe, tam tu albe, quam tu niger monache, quid de variis velleribus, ut parum austerius loquar, stultissimae oves causamini? Quid tam nulla, imo tam stulta de causa, contra vos ad invicem movemini? cur tam puerili occasione primam illam stolam charitatis scinditis? cur ipsa habitacula separatis? cur vos ipsos non jam ovino, sed lupino dente mordetis? cur detrahitis? cur laceratis? Videte, cavete ne hoc nomen innocentiae, quo oves nuncupanimi, non de **223** illis vos faciat quas positurus est summus Pastor a dextris, et de quibus ipse ait, *Ores meae vocem meam audiunt, et ego Dominus agnosco eas, et sequuntur me; et ego vitam aeternam do eis, et non peribunt in aeternum* **(Joan. X, 27, 28)**: sed, quod absit! inter illas vos constituat, de quibus legitur et cantatur, *Sicut oves inferno positi sunt; mors depascet eos* **(Psal. XLVIII, 15)**.

Cernitis adhuc stultam esse causam, de colore disputare? damnabilem, fratrem pro colore odire? pessimam, fratri pro colore detrahere? Si tota haec mutui causa erat discidii, si sola tanti materia divortii; si, inquam, schismatis monastici haec sola et tota erat occasio: nonne hac tam multis rationibus explosa, cordium vestrorum jam vetus scissura unietur? nonne laesa charitas curabitur? nonne ad pacis filios evangelica pax revertetur? Satisfacite igitur paci, filii pacis, et cum ea perpetuum foedus in te: ne forte, si aliter fiat, proferatur quandoque etiam contra vos dirissima illa prophetae sententia: *Non est pax, dicit Deus meus, impiis* **(Isai. XLVIII, 22.)** Et jam, Deo gratias, aestimo me quorumdam nostri Ordinis virorum antiquas odiorum causas et latebras penetrasse, nec jam ad quaerendum etiam sollicito cogitatui aliquid superesse. Quod si res ita se habet, neque tu, albe, nigrum, neque tu, niger monache, album, si praescripta servare volueritis, infestabis: neque adversus fratrem pro diverso consuetudinum more, vel pro vario tam saepe nominato colore, a statu altissimae charitatis moveberis.

26. Sed quid dixi? quomodo mente excessi? ubi intellectus animi? unde acies obscurata videndi? Putabam me omnem scandalorum materiam invenisse, arbitrabar me omnes odiorum latebras detexisse. Suspicabar, ut dixi, solam diversitatem consuetudinum, solam varietatem colorum, qualitatem aut quantitatem vestium, aut escarum, charitatem inter monachos vulnerasse, et tanti mali istam tantummodo causam existere. Cernebam festucam in oculo fratris: sed trabem permaximam, et quercum praevalidam in meo vel ipsius oculo videre non poteram. At nunc clarificato oculo, serenata die, et sole meridiano jam nil latere permittente,

video, video, inquam, quod liceat mihi dicere pace omnium, unde tamen certus sum, quod licebit mihi omnium pace bonorum. Nam qui indignabitur, de se, ut ait Hieronymus, dictum fatebitur. Non refugit manum medentis pars sospes corporis: sed quae se palpantis digitis tremens subducit, pestem sine dubio intrinsecus latere ostendit. Quid est ergo quod exciderat?

27. Dic, dic, inquam, tu, ut mei propositi prius hominem alloquar, die, o niger monache, da gloriam Deo; et quod in imis cordis tui contra fratrem adhuc latet, denuda. Quis, inquis, pati potest novos homines veteribus anteferri; eorum studia nostrorum actibus praeponi; nostros viliores, illos chariores videri? Quis aequo oculo aspicere potest mundum ex plurima sui parte a nostro veteri Ordine averti, ad ipsorum novum propositum converti? relinqui tritas a saeculis vias, concursus fieri ad ignotas hactenus semitas? Quis patiatur novos veteribus, juniores senioribus, albos nigris monachis anteferri? Hoc tu, inquam, niger, dicis. Sed tu, albe, quid proponis? Felices nos, inquis, quos longe probabilior institutio commendat, quos beatiores aliis monachis mundus praedicat, quorum opinio, aliorum existimationem; quorum dies, aliorum lucernam; quorum sol, aliorum sidus obscurat. Nos religionis perditae restauratores, nos emortui Ordinis resuscitatores; nos languentium, tepentium, sordentium monachorum justissimi condemnatores: nos moribus, nos actibus, nos usibus, nos vestibus a caeteris divisi, et veterum teporem ostentui fecimus, et novum nostrorum fervorem praecellere approbamus. Ecce, ecce, vera illa occultior, sed longe aliis charitati infestior causa, quae mentium vestrarum unitatem scindebat, quae ipsas domos ab invicem secernebat,

quae ad verba detractoria vel maledica linguas vestras persaepe, juxta prophetam, ut gladium acuebat **(Psal. CXXXIX, 4)**.

224 28. Sed retundatur lethalis gladius gladio verbi divini, et ne levi inanis gloriae vento tantis sudoribus fruges collectae dispergantur, si sapientes estis, satagite. Et, o infelix nimiumque deflenda jactura! si longissimi aevi tui mundissimam continentiam, si invincibilem obedientiam, si jejunia infracta, si perpetuas vigilias, si tam grave jugum disciplinae, si tot palmas patientiae; si, ut breviter multa concludam, tantos tamque innumeros, non jam terrenae, sed coelestis vitae labores, per tanta tempora ad stipendium aeternitatis, a te per Dei gratiam congregatos unus nequam serpentis sibilus disperserit, et te solo flatu evacuans, inanem in conspectu summi Judicis draco veternus effecerit: et ubi est quod Salvator hoc morbo adhuc laborantibus discipulis ait, *Videbam Satanam quasi fulgur de coelo cadentem?* **(Luc. X, 18.)** Ubi est quod, facta huic simili contentione inter eos quis eorum videretur esse major, alibi dicit: *Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut junior; et qui praecessor est, sicut ministrator?* **(Luc. XXII, 26.)** Ubi latet absconditum ab oculis memoriae, quod excelsus ille et magnus, cujus, juxta Psalmum, *magnitudinis non est finis* **(Psal. CXLIV, 3)**; et qui, juxta Apostolum, *est super omnia Deus benedictus in saecula* **(Rom. IX, 5)**, servis suis non se praeferens vel confere is, sed submittens, sequitur et dicit: *Ego autem in medio vestrum sum, sicut qui ministrat* **(Luc. XXII, 27.)** Corripitur apostolus, ne se praeferat apostolo: et non corripietur monachus, ne se praeferat monacho! Supponitur a Christo magistro minori

discipulo major, inferiori superior: et super Cisterciensem ego Cluniacensis elevari conabor! Submittit se suis discipulis ipse Christus: et super fratrem, longe forsitan meliorem, tumentem superbia levabit cervicem christianus, et monachus? Dejicit se majestas, et jactat se infirmitas? Humiliat se celsitudo, extollitur putredo? Servit Deus, et imperare nititur limus? Et quomodo cecidisti, frater, de gradu Regulae tuae, quo te conscendisse gloriabaris, «ut monachus omnibus se inferiorem et viliorem non solum sua lingua pronuntiet, sed et intimo cordis credat affectu?» **(Reg. S. Benedicti, cap. 7.)** Et quid ultra laboro? Non est necesse religiosis, sapientibus, litteratis, acrius instare, nec, ut vulgo dicitur, Minervam docere, vel ligna ad silvam, vel aquam ad flumina sive mare deferre. Intelligit, agnoscit utriusque vestrum sapientia, sicut sine fide, sic et sine charitate impossibile Deo placere: nec aliquem, humilitate abjecta, posse eamdem charitatem nisu quolibet retinere. Unde enim humilitas recedit, ibi necessario superbia succedit: ubi superbia succedit, ibi statim et invidia accedit: ubi invidia oritur, confestim charitas moritur. Nam neque eum cui invidet, invidus potest diligere, nec in non diligente charitas aliquo modo permanere.

29. Propter ista, unde abest charitas, abest humilitas: et unde abest humilitas, abest et charitas. Hoc docet clare et Apostolus, cum dicit: *Charitas non aemulatur, non agit perperam, non est ambitiosa.* Et quia nec etiam alienarum rerum cupida, subdit: *Non quaerit quae sua sunt* **(I Cor. XIII, 4, 5)**. Inflationem ergo omnem, ambitionem omnem, cupiditatem omnem, avaritiam omnem excludit chartas: imo per charitatem, juxta sequentia Apostoli, expellitur tota simul

iniquitas. Jam si hanc charitatem, quam legem Christi idem apostolus vocat **(Galat. VI, 2)**, vis, frater Cluniacensis, frater Cisterciensis, integram conservare; si per ipsam maximos tibi thesauros in coelo recondere, si reconditos conservare; da totam quam potueris operam, et causas, non dico eam fugantes, non dico eam perimentes, sed vel parum eam laedentes, a te abige: si expulsae redire voluerint, firmi pectoris redeuntibus ostium claude, et cohabitatricem sempiternam totis sanctae animae tuae amplexibus retine. Sublevabit te charitas ipsa firmiter retenta ad regna coelorum, quae nimia ac dulci vi sua inclinavit usque ad terras Regem coelorum. Fidelis inde testis est Apostolus, dicens quod propter nimiam charitatem Filium suum miserit Deus in similitudinem carnis peccati, **(Rom. VIII 3)**. Gaudebis perenniter coram Deo charitate, et gaudium tuum, sicut ipse promisit, nemo tollet a le **(Joan. XVI, 22)**. **225** quando erit Deus omnia in omnibus, quando satiaberis a longinqua esurie tua, cum manifesta fuerit gloria ejus; quando, cum apparuerit, similis ei eris; et, per hanc charitatem ei sempiterne unitus, videbis eum sicuti est.

30. Jam tandem ad vos, mi charissime, cui praesens epistola mittitur, stilus recurrat: ut a quo sumpsit initium, in ipso suam fortassis importunam prolixitatem finiat. Causa mihi scribendi, ut superius professus sum, teste conscientia, sola vere charitas fuit: ut, quantum ad utrumque nostrum attinet, flatu collocutionis eam recalescere, et in mutui affectus solitas vel majores flammas erumpere cogerem. Restat ut vos, quem lacteam fortemque columnam, cui innititur monastici Ordinis aedificium, summa providentia praeparavit, et velut rutilum sidus exemplo verboque non solum monachis, sed et toti

latinae Ecclesiae nostro tempore insigniter lucem donavit: restat, inquam, ut totam, quam potueritis, huic divino operi detis operam, etunius nominis et Ordinis maximas congregationes nequaquam ultra dissidere patiamini. Studui ego semper ut sanctos illos congregationis vestrae monachos nostris fratribus commendarem, et ipsos illis perfectae unione charitatis, si fieri posset, etiam inviscerarem. Hoc publice, hoc privatim, hoc in magnis nostrorum conventibus facere non neglexi; et ut rubiginem illam livoris et zeli contrarii, quae interiora viscerum latenter rodere solet, eraderem, modis quibus potui, laboravi.

31. Instate et vos, pro magna illa gratia a Deo vobis collata, agro communi: ut sicut nullus post vos nostris diebus plura utilia in illo plantasse probatur, ita laudabili studio et industria, omne satis utilibus contrarium avellatur. Expellite sublimi illo et ex Spiritu Dei flammante eloquio ab eorum cordibus, ut mitius loquar, puerilem illam aemulationem, a lingua susurrationem: et loco istorum, velint, nolint, fraternam ingerite dilectionem. Non segreget ultra greges vestros a nostris gregibus usuum diversitas, colorum varietas: sed a summa unitate derivata, corrupta reparans, discissa redintegrans, divisa vivificans, universa uniat charitas. Sic plane, sic decet ut, quibus est unus Dominus, una fides, unum Baptisma, quos continet una Ecclesia, quos manet una perennis et beata vita; eis quoque, juxta Scripturam, sit cor unum et anima una **(Act. IV, 32)**. Misi gemmeo amico salis gemmam, cujus corporalem usum vobis utilem olim audivi, et cujus specialem intellectum suprascriptis necessarium esse putavi. Nam quamlibet multos et pretiosos apparatus virtutum suarum aeterni Regis mensae si sine fraterni amoris sale

intulerint, ut insulsi rejicientur: si hoc sale eos condierint, epulae jam placentes cum offerentibus admittentur. Nam qui in lege sua nullum sacrificium sine sale suscipit, nullius munus virtutis sine tali condimento sibi placere ostendit, etc.

EPISTOLA CCXXX. AD TRES EPISCOPOS OSTIENSEM, TUSCULANUM, PRAENESTINUM . *Monet illos officii, ut a Christi grege in episcopatu Metensi lupos arceant.*

Ad hoc vos Deus in sublimitate posuit, ut tanto majori Ecclesiae suae utilitati vivatis, quanto in ea eminentiori auctoritate praeestis. Alioquin deponet ille **226** Paterfamilias potentes de sede, qui pro accepta potestate inventi fuerint suis utilitatibus defuisse. Quanta sustineat sponsa Christi damna in episcopatu Metensi , etsi nos amplius horremus, quia viciniores sumus, tamen et vos arbitror non latere. En quantus lupus illud ovile Christi tum insidiis, tum manifestis assultibus quotidie molitur irrumpere, et disperdere oves Christi sanguine congregatas. Idque non ab heri et nudiustertius, sed ex quo adhuc fuerat lupicellus, non cessat illum dominicum gregem quibus potest viribus infestare, et vastare rapinis, incendiis, homicidiis. Ego itaque, quod in me est, demonstro lupum, instigo canes: jam quid intersit vestra, vos videritis; meum non est docere doctores.

EPISTOLA CCXXXI. AD EOSDEM PRO ABBATE LATINIACENSI . *Innocentiam abbatis asserit ac tuetur, et capita accusationum in eum producta diluit. Denique zelum disciplinae religiosae in ipsis requirit.*

1. Vobis audeo loqui quidquid in buccam venerit. Nam etsi oportuerit sustineri modicum quid insipientiae meae, geret mihi procul dubio morem benevolentia vestra, quae sapientibus et insipientibus debitrix est. Et hoc dico, non quia cogitem praecipitare verbum quod ad rem non pertinet, aut levitate uti intendam, aut nugari delectet, praesertim apud vos, qui videmini columnae Ecclesiae: sed ex abundantia cordis os loquitur, et veritas, dolore urgente intrinseco, taciturnitatis impatiens, prorumpit in medium. Mei enim, dico vobis, pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quod exsecranda, ut videtur, conversione tam frequenter sapientiam vincit malitia. Adduntur ubique cornua impiis, et exarmatur justitiae zelus: et non est qui facere bonum, non dico velit, sed possit. Superbi inique agunt usquequaque, et nemo audet mutire contra. Et utinam vel innocentia tuta esset, et justitia ipsa suimet sufficeret defensioni. Quid peccavit abbas Latiniacensis? An quod bonus monachus, et melior abbas? quod bonae opinionis, et melioris est vitae? An quia monasterium, cui praeest, et decoravit religione, et bonis temporalibus ampliavit, et bonorum fratrum numero cumulavit? En sanguis iste de manu ejus exquiritur. Si crimen est acceptum esse Deo et hominibus; tollatur, et crucifigatur. Negari enim non potest hoc illum esse, coelo et terra testibus. Si crimen est esse hospitalem, benignum, sobrium, castum,

humilem; decidat merito ab inimicis suis inanis. Revera namque et in his excusari non potest, convincentibus se propriae vitae sanctitate, et famae gloria.

2. At imponitur ei, noluisse suscipere nuntium domini mei. Prorsus gravis offensa, si ita est. Non negat abbas, hominem qui mittebatur in Angliam, cum esset honorifice susceptus hospitio, quaerere loqui cum eo; sed paranti exire intervenit Humbertus praepositus, dicens se potius exiturum, et homini vice ipsius satisfacturum. Si quo minus quod oportuit, actum fuit cum viro; cujus culpa fuerit, vobis relinquimus judicandum. Accusatur item quod litteras domini Papae praedicto Humberto violenter abstulerit, et diruperit. Sed exstant litterae integrae et bullatae: nec vi eas, sicut mentitur, amisit, sed sponte dimisit, consilio **227** utique comitis Theobaldi , et nostro. Dicitur quoque quod quosdam monachos in captionem posuerit. Atque id quidem falsum. Sed si quosdam turbatores et conspiratores in diversa claustra divisit, ne simul positi plus nocerent, quis hoc recte judicantes reprehendat? Jam de terris et bonis ecclesiae quasi distractis et alienatis, et datis ab eo cognatis suis, coram venerabilibus episcopis Suessionensi et Autissiodorensi, comiteque Theobaldo, advocato utique monasterii, satis responsum est, et adhuc respondetur, sic illum dedisse suis, quomodo alienis, id est ad eumdem censum vel consuetudinem.

3. Porro autem a saeculo non est auditum quod monachus rebellis, superbus, ambitiosus, privilegium propriae libertatis ex apostolica auctoritate meruerit. A tempore Judae Iscariotis non est inventus similis illi, qui sic insurgeret in magistrum, et traderet sanguinem justum. Felix magister, cui cum Magistro omnium communis prophetica illa vox est: *Homo*

pacis meae, in quo sperabam, qui edebat panes meos, magnificavit super me supplamationem **(Psal. XL, 10)**. Et olim quidem eratis, contra apostolum Petrum, dominantes in clerum **(I Petr. V, 3)**; imo et, contra coapostolum ejus Paulum, dominabamini fidei totius orbis **(II Cor. I, 23)**: at nunc novum aliquid addidistis, usurpantes amplius et in ipsam religionem. Quid restat, nisi ut adjiciatis et ipsis Angelis sanctis dominari? Nisi quod in hoc posterior Judas priorem vicisse versutia et fraude videtur: quod cum illius facinus condiscipuli horruerint universi; iste callidior potuit ad connivendum, imo ad favendum suae malitiae, non quoslibet, sed ipsos Apostolorum principes circumvenire. Non imputo domino meo , cui, tanquam homini, subripi potuit; et hoc oro, ne Deus imputet. Absit autem, ubi veritatem agnoverit, ut praevaleat tam exsecrabilis maligni hujus sacrilegusque conatus! Et ego de hac re ad ipsum quoque solito ausu scripsissem, si non sensissem ipsum, quidquid scribimus, minus solito acceptare . Quaeso, dolete vos, qui monachi estis , vicem magistri vestri beati Benedicti: cui jam, ut videtis, prope est ut ubique contradicatur, et pereat omnis vigor monasticae disciplinae, monachis adversus abbates suos cornua sumentibus de manu forti.

EPISTOLA CCXXXII. AD EOSDEM. *Contra abbatem Sancti Theofredi.*

Si vera sunt quae audistis de abbate Sancti Theofredi , non potestis ea dissimulare sine periculo vestro, et propter officium, et propter conscientiam. Conscientiam dico non tantum vestram, sed etiam aliorum. Sunt autem verisimilia, credo quod et vera. Verax est enim, qui testimonium perhibet de his, praesentium lator. Unde hoc quoque sciam quaeritis? Fascem teneo litterarum missarum a viris sanctis, quos ego novi quia sancti et veridici sunt · et omnes illae pariter continent tam laudes et praeconia hujus, quam illius horrendas blasphemias, quem accusat.

EPISTOLA CCXXXIII. AD ABBATEM JOANNEM DE BUSAIO, QUI ABBATIAM SUAM RELIQUERAT, ET ABIERAT IN SOLITUDINEM. *Blande eum revocat a solitudine, ad quam, dimisso monasterii regimine, se contulerat.*

Filio charissimo JOANNI, frater BERNARDUS, in spiritu ambulare, et timorem Domini non derelinquere.

1. Dicere non possum in quanta amaritudine animae meae et tristitia cordis scribam ad te, Joannes **228** charissime, pro eo quod me video in tot scriptitationibus meis proficere nihil, quia non capit in te sermo meus. Scripsi semel et denuo, nisi fallor : et exigentibus peccatis meis in nullo adhuc respondet mihi labor meus. Ecce tertio jacto semen, Deum omnipotentem deprecans ut non revertatur ad me vacuum, sed

prosperetur, et faciat ad quod illud mitto, laetificans nos tandem aliquando de fructu tuae obedientiae et salutis. Si audieris me, imo si exaudierit me Deus, lucratus sum filium meum: si non, convertam me denuo ad arma consueta, orationes videlicet et lacrymas, non quidem contra te, sed pro te. Luxi, et lugebo, et anxia traham suspiria ex imis visceribus pro meis visceribus. Quis det te mihi fratrem meum sugentem ubera matris meae? quis revocet te mihi in illam quietem animi, concordiam morum, societatem spiritus, serenitatem conscientiae, in qua te aliquando tenui et possedi?

2. Et ne quod ex me detrimentum in aliquo patiaris seu impedimentum, illud falsum esse non dubites, quod tibi a nescio quo vel quibus falsiloquis persuasum audivimus, quia ego videlicet cogitarem sine ratione et judicio te a regimine fraternarum animarum, quod tibi credideram, submovere. Non est hoc verum: sed audi potius de hac re paucis quod verum est. Hoc et si voluissem, non licuisset · et si licuisset (ut de propria conscientia loquar), ego nullatenus voluissem. Haec veritas. Si ergo hoc totum fuit quod avertit cor tuum; veritate comperta quid restat, nisi ut resipiscas, redeas ad te, redeas ad nos, arguas insuper te ipsum levitatis et credulitatis incautae? Si enim tantum potuit una maledicta suspicio ad te alienandum et praecipitandum; quanto magis nunc absoluta certitudo valere debet ad erigendum et revocandum te! Turpe est tibi falsitate posse seduci, et veritate reduci non posse. Habeat sane veniam acquievisse ad tempus palliatae falsitati: at vero deprehensae jam et nudatae acquiescere adhuc, imo etiam non multum irasci, quantum confusionis habet? Quamobrem irascere et noli peccare, si vis nos vel Deum potius non irasci. Nam quod subreptum est

tibi, miserationem magis quam indignationem meretur. Nimirum homo es, navigans, sicut et omne humanum genus, in hoc mari magno et spatioso manibus, ubi reptilia, quorum non est numerus. Quis se jactet in eo assiduis non impelli ventis, non jactari fluctibus? Noveris te naufragasse in eis, periculum in falsis fratribus incidisse. Iterum dico: haec veritas. Deceptus fuisti, et spiritus mendax in ore pseudoprophetarum supplantavit te.

3. Sed ecce evanuit falsitas, luce veritatis oborta. Si adhuc (quod absit!) pergis in tua obstinatione persistere; ego te interim non judicabo, est qui quaerat et judicet. Ego autem parco tibi, dissimulans et differens interim in virga venire ad te. Porro in misericordia et spiritu mansuetudinis allicere te nobis curabo, si potero: nam id mihi sentio familiarius esse, et tibi persuasibilius fore non dubito. Illum sane evaginare super te gladium non cunctabor, qui in materno meo pectore jacet reconditus; continuus utique dolor cordi meo, et creberrimi ad Deum gemitus pro te, donec venias. Quod si omnes hujus tam pie ferientis cusis, secundum duritiam tuam et cor impoenitens, frustraveris ictus, nec possit quandoque dicere anima tua, Quia vulnerata charitate ego sum; tu de te videris: nam non solum jam veritas, sed et charitas liberabit nos. Sed quid dixi? Quomodo, miser, quomodo liberabor, effusis visceribus, filio pereunte? Non quiescet affectus, etsi non sequatur effectus: non sedabitur dolor, non cessabunt lacrymae. Exhibebo tibi, quamdiu vixero, alterum Samuelem: tu utinam non alterum Saulem mihi Rogabo te, rogabo pro te, ut venias. Veni, veni, priusquam moriamur: ut qui dileximus nos in vita, in morte non separemur.

229 EPISTOLA CCXXXIV. AD HERBERTUM ABBATEM SANCTI STEPHANI DIVIONENSIS. *Temerariae scriptionis culpam Joanni condonari rogat.*

Si frater Joannes dixit in nos vel scripsit quod non decuit, vel quomodo non decuit , non tam nos laesit, quam se ipsum. Magis namque ita scribendo suam prodidit levitatem, quam nostrum deprehendit errorem. Quanquam etsi laesisset in aliquo, nostrum tamen non erat reponere malum. Attendens proinde non quod ille meretur, sed quod me decet, donari juveni etiam a vobis hanc culpam rogo et supplico, quae magis gloriolam quam malitiam redolere videtur: ita tamen, ut manum deinceps inhibeat a scribendis tractandisve quae supra ipsum esse constiterit. Nam, ut liquido satis apparet, in hoc exiguo quod praesumpsit, opus erat stilo et animo maturiori. Certum enim sit vobis, hominem, licet in brevi pagina, aut non scripsisse ut sensit, aut non sensisse ut debuit.

EPISTOLA CCXXXV . AD DOMINUM PAPAM COELESTINUM, PRO INTRUSO EBORACENSI *Auctoritatem sedis apostolicae adversus infamem et simoniacum Eboracensis Ecclesiae invasorem implorat.*

1. Oportet vos secundum justitiam, quae ex lege est, suscitare semen fratris vestri defuncti. Quod digne implebitur, si papae Innocentio, cui in haereditate Domini successistis, et defenditis bene gesta, et minus adimpleta perficitis. Prae manibus est in quo id liceat experiri. Causam Eboracensis Ecclesiae per eum fuisse decisam quis nesciat ? At quomodo exsecutioni mandatum sit quod egressum est de labiis tanti viri, utinam nesciretur. Quis det ut non annuntietur in Geth, neque in compitis Ascalonis? **(II Reg. I, 20.)** Sed, ut verbum abbreviatum faciam auribus occupatis, audiat paucis dominus mens quid dictum fuerit, et quid factum teneamus. Cum in multis accusaretur is qui sibi vindicare electionem in praefata Ecclesia impie cupiebat, tandem omnis controversia ad testimonium viri illustris Willelmi , ipsius Ecclesiae tunc decani, conquiescere jussa est: ut nisi capitulum intrusionis, quod huic inter caetera impingebatur, ille propriae manus juramento amoveret, suis omnino conatibus tanta frustra retur ambitio. Hoc autem non ex judicio, sed ex misericordia: sic enim rogaverat ipse. Mitissima plane sententia, quippe cum de plurimis et pessimis pulsaretur, quae nullatenus propulsare valebat. Sed utinam vel ipsa stet. Quid enim si non sufficit juri, dummodo sufficiat Ecclesiae liberationi? Non causamur sententiae remissionem quae nil nocuit. Neque enim profuit adversario etsi largior indulgentia, qui ne ipsum quod ultro spoponderat, implere praevaluit. Nam de quo praesumere visus est, defecit ei, ne sibi ipsi deficeret pejerans. Quando enim vir bonus attestaretur homini, quem rumor publicae opinionis et operis veritas detestatur? Quid ergo? ille non juravit, et iste episcopus est.

2. O rem ignorantia omnium dignam, et perpetuo, **230** si fieri posset, silentio comprimendam! Verum id sero. Heu! notus est orbi triumphus diaboli. Ubique pertonat plausus incircumcisorum et planctus bonorum, pro eo quod videatur sapientiam vicisse malitia. Monstratur digito matris Ecclesiae turpitudo: patris Innocentii verenda irridentur, denudata a servo nequam, quoniam mortuum putat: sed vivit in vobis. Si is exitus imminebat, cur e longinquo Romam est pertracta causa spurcissima, umbra magis et angulo digna? cur tanta mari terraque a multis assumpta fatigatio? cur a finibus terrae evocati viri religiosi qui eum accusarent, et pauperum Christi marsupia longi itineris expensis exhausta sunt? Non poterat episcopari turpis infamisque persona (quod invitus dolensque loquor), nisi quae in illo horrebat Anglia, Francia abominabatur, etiam Roma cognosceret? Quam melius in Romana curia causa ejus minime ventilata fuisset et non tangeret vel sacra limina generalis atque horribilis fetor! Quam tolerabilius ignorasset apostolica Sedes tam intolerabile malum, quam tolerat manifestum! Quid istud temeritatis fuit? Publice infamatus, ante judicem accusatus, nec purgatus, imo et convictus, et sic consecratus est. Viderit qui huic manum post ista imposuit, an magis exsecratus dicere debuerim. Non enim negabit sic se ista habere, non negabit sic se ex litteris apostolicis ad se pro hoc ipso directis eadem comperisse. Dicat forte aliquis, quia non est datum judicium, non fuisse convictum. Ego dico et confessum. Nam qui, ut judicium evaderet, ultro elegit ad testimonium Willelmi decani confugere: illo sibi deficiente, quid nisi judicio suo a causa decidit, ore proprio condemnatus?

3. Quae cum ita sint, videte, domine Pater, ne declinet cor vestrum in opus malitiae, quoniam, secundum prophetam, *declinantes in obligationem adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* **(Psal. CXXIV, 5)**. Alioquin quod consilium datis miseris abbatibus illis, quos ad accusandum eum vocatio apostolica Romam traxit; sed et aliis quam pluribus ex illo episcopatu viris religiosis? sintne obedituri huic, et sacramenta accepturi ab homine bis intruso, primo quidem per Regem, deinde per Legatum? Quippe qui illum in sanctuarium Dei, contra jus et fas, contra mandatum summi Pontificis, in injuriam summae Sedis et totius Romanae curiae, cum non potuit per ostium, fodit argenteo, ut aiunt, sarculo, unde impudenter intrusit. Ante, nisi fallor, suis sedibus exsulabunt, quam dare acquiescant manus idolo huic, nisi vestra violenta auctoritas obviarit. Caeterum quam sanctiori vestroque apostolatu digniori zelo gladium Phinees in confusionem duorum tam turpiter fornicantium stringeretis, quam tot sanctos aut de suis fugere locis permittitis, aut contra conscientias suas cogitis remanere?

EPISTOLA CCXXXVI . AD TOTAM CURIAM ROMANAM. *Unde supra.*

Dominis et patribus reverendis, episcopis et cardinalibus curiae, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras qualescunque orationes.

1. Omnibus scribendum fuit de eo quod spectat ad omnes. Nec vereor ne forte praesumptionis arguar, quippe qui, licet

omnium minimus, tamen **231** Romanae curiae injuriam a me non judico alienam. Urimur assidue, dico vobis, urimur graviter nimis, ita ut nos taedeat etiam vivere. In domo Dei videmus horrenda. Et, quia corrigere nos non possumus, saltem suggerimus his ad quos spectat. Si quidem emendaverint, bene; sin autem, nos animas nostras liberavimus: vos excusationem non habebitis de peccato. Non ignoratis prolatam esse sententiam a domino papa bonae memoriae Innocentio, cum vestro et Romanae curiae generali assensu, irritam esse Willelmi Eboracensis electionem, imo intrusionem, nisi Willelmus alter, tunc decanus, quod objectum ei fuerat, propriae manus juramento repelleret. Nec vos latuit quam plena esset sententia, non judicii, sed misericordiae: nimirum cum hoc Willelmus ipse quaesisset. Sed utinam vel ipsa stet, et quod adversus eam factum est, stare non possit. Quid enim? Non juravit ille, et iste in cathedra pestilentiae sedet. Quis tribuat ut adversus fornicationem hanc Phinees cum pugione procedat, aut vivat in sede sua Petrus, qui spiritu labiorum suorum interficiat impios? Multi clamant ad vos in toto corde suo, ut sacrilegium hoc digna animadversione vindicare studeatis. Alioquin, dico vobis, scandalum magnum nimis erit in Ecclesia Dei: et timeo ne Romanae Sedis auctoritas gravem admodum jacturam et detrimentum grande suscipiat, nisi in eum qui pervertit generalem ejus sententiam vindicta processerit, et taliter, ut caeteri metum habeant.

2. Quid enim de eo dicam, quod occultas et vere tenebrosas litteras habuisse se gloriatur Willelmus ille? utinam a principibus tenebrarum, non a principibus Apostolorum. Et ecce audierunt filii incircumcisorum: subsannant Romanam

curiam, a qua post datam tam manifestam sententiam, furtim datas esse aiunt contrarias litteras. Quid dicam vobis? Si non vos urit scandalum grave, quo scandalizantur non pusilli, sed magni et perfecti viri; si non compatimini pauperibus abbatibus, quos a finibus terrae vocatio apostolica Romam traxit; si non miseremini magnis et religiosis monasteriis, quibus omnino sub incubatore illo destructio imminet; si (quod primum dicere debui) zelus domus Dei non comedit vos: numquid usque adeo inimici hominis versutia praevalebit, ut proprium quoque contemptum, et infamiam hanc pessimam Ecclesiae principes aequanimiter ferant? Quid enim si sacrilegam homo ille consecrationem recepit? Profecto longo gloriosius erit jam elevatum dejicere Simonem, quam prohibere conantem. Alioquin quid facietis religiosis viris, qui omnino non inveniunt, salva conscientia, vel ipsa communia Sacramenta de leprosa manu suscipere! Ante, ni fallor, eligent fugere, quam dare manus morti; et exsulare prius, quam vesci idolothytis. Quod si contra conscientias suas coegerit eos Romana curia curvare genua ante Baal, videat Deus et judicet: videat curia illa coelestis, in qua nulla poterit ambitione subverti judicium. In fine omnium obsecrat vos puer vester per viscera misericordiae Dei nostri, si quis in vobis est zelus Dei, miseremini Ecclesiae sanctae, saltem vos amici ejus; et quantum potestis, date operam, ne tam detestabili facto detur assensus.

232 EPISTOLA CCXXXVII. AD TOTAM CURIAM ROMANAM, QUANDO

ELEGERUNT ABBATEM SANCTI-ANASTASII IN PAPAM EUGENIUM . *Miratur Bernardum abbatem S. Anastasii, abstractum ab otio et solitudine, ad totius Ecclesiae curam rapi: timetque hominem, quieti assuetum, et rebus gerendis minus exercitatum, tanto oneri haud parem fore: unde fideli cardinalium ope eum sublevari rogat.*

Dominis et patribus reverendis, cardinalibus, et episcopis omnibus qui sunt de curia, puer Sanctitatis eorum.

1. Parcat vobis Deus; quid fecistis? Sepultum hominem revocastis ad homines; fugitantem curas et turbas curis denuo implicuistis, et immiscuistis turbis. Fecistis novissimum primum, et ecce novissima illius periculosiora prioribus. Crucifixus mundo per vos revixit mundo: et qui elegerat abjectus esse in domo Dei sui, ipsum vos in dominum omnium elegistis. Cur consilium inopis confudistis? cur pauperis hominis, et mendici, et compuncti corde judicium perturbastis? Currebat bene: quid vobis visum est saepire vias ejus, avertere semitas, gressus involvere? Quasi descenderet de Jerusalem, et non magis ascenderet de Jericho, sic incidit in latrones: et qui se tanquam violentis quibusdam diaboli manibus, carnis illecebris, et gloria saeculi potenter excusserat, non tamen valuit effugere manus vestras. Num idcirco Pisam deseruit, ut reciperet Romam ? Num qui in una Ecclesia non sustinuit vicedominatum, dominatum in omni Ecclesia requirebat?

2. Quid igitur rationis seu consilii habuit, defuncto summo Pontifice repente irruere in hominem rusticanum, latenti injicere manus, et excussa e manibus securi et ascia vel ligone, in palatium trahere, levare in cathedram, induere purpura et bysso , accingere gladio ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, ad alligandos reges eorum in compedibus, et nobiles eorum in manicis ferreis? Sic non erat inter vos sapiens et exercitatus, cui potius ista convenirent? Ridiculum profecto videtur, pannosum homuncionem assumi ad praesidendum principibus, ad imperandum episcopis, ad regna et imperia disponenda. Ridiculum, an miraculum? Plane unum horum. Non nego, non diffido posse fuisse hoc etiam opus Dei, qui facit mirabilia magna solus: praesertim cum audiam usquequaque ex ore multorum, quoniam a Domino factum est istud. Sed nec ego oblitus sum judiciorum Dei antiquorum, et Scripturae plurimos recensentis ex privata seu etiam rusticana vita olim assumptos in voluntate Domini ad regendum populum ejus. Denique nonne (ut unum e pluribus memorem) tali quodam modo elegit David servum suum, et suscepit eum de gregibus ovium, de post fetantes accepit eum **(Psal. LXXVII, 70, 71)**? Ita, inquam, ita et de nostro Eugenio in beneplacito Domini potuit contigisse.

3. Non sum securus tamen, quoniam filius delicatus est, et tenera verecundia ejus, assueta potius otio et quieti, quam tractandis quae foris sunt: timendumque ne non ea auctoritate, qua oportuerit, sui apostolatus officia exsequatur. Quid putatis gerere animi nunc hominem illum, qui de secreto internae contemplationis et amica solitudine cordis, tanquam infans e gremio et sinu matris subito perturbatus, tractum se ad

medium videt, et quasi ovem ad victimam ductum ad tam insueta et insuavia? Nisi Dominus supponat manum suam, heu! necesse est obruatur et opprimatur onere insueto et nimio, quod et gigantinis, ut aiunt, vel ipsis quoque angelicis humeris formidabile **233** videatur. Verumtamen quia sic factum est, et, sicut multi dicunt, a Domino factum est, vestra interest, charissimi, vestris ferventibus studiis fidelibusque obsequiis sollicite confoveri, quod vestris manibus constat elaboratum. Si qua ergo consolatio in vobis, si qua virtus charitatis in Domino, si qua miseratio pietatis, si qua compassionis viscera, assistite et collaborate illi in opere ad quod assumptus est per vos a Domino. Quaecunque sunt vera, quaecunque pudica, quaecunque justa, quaecunque sancta, quaecunque amabilia, quaecunque bonae famae, haec ei suggerite, haec suadete, haec agite; et Deus pacis erit vobiscum.

EPISTOLA CCXXXVIII . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM PRIMA *Bernardus Eugenio, recens in Pontificem assumpto, gratulatur ac condolet: ipsum ad munus apostolicum fortiter obeundum animat, ut conceptae de se multorum exspectationi respondeat.*

Amantissimo Patri et domino, Dei gratia summo Pontifici EUGENIO, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Auditum est in terra nostra, et celebri sermone vulgatum verbum hoc, quod factum est de vobis a Domino. Presseram stilum hactenus, rem tacitus considerabam. Exspectabam enim litteras vestras, et praeveniri a vobis in benedictionibus dulcedinis. Exspectabam virum fidelem, qui veniret a latere tuo, qui diceret cuncta per ordinem: quid, quomodo, vel qualiter actum esset. Exspectabam si quis forte de filiis meis reverteretur, qui leniret dolorem patris, qui diceret: *Joseph filius tuus vivit; et ipse dominatur in tota terra Aegypti* **(Gen. XLV, 26)**. Hinc est quod litterae istae non sunt voluntatis, sed necessitatis, et amicorum extortae precibus, quibus negare non possum modicum illud quidquid residuum est vitae meae. Jam enim de reliquo breves erunt dies mei, et solum mihi superest sepulcrum . Quia tamen semel coepi, loquar ad dominum meum. Jam enim filium dicere non audeo, quia filius in patrem, pater mutatus est in filium . Qui post me venit, ante me factus est: sed non invideo, quia quod mihi deerat, in eo me habere confido, qui non solum post me, sed etiam per me venit. Nam si dignaris, quodammodo per Evangelium ego te genui. Quae est ergo spes nostra, et gaudium nostrum et corona gloriae? Nonne vos ante Deum? Denique filius sapiens gloria est patris **(Prov. X. 1)**. Amodo tamen non vocaberis filius, sed vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit **(Isa. LXII, 2)**. Haec est mutatio dexterae Excelsi, et multi in mutatione ista gaudebunt. Nam quemadmodum olim Abram in Abraham **(Gen. XVII, 5)**. Jacob in Israel **(Gen. XXXII, 28)**; et, ut de tuis magis

praedecessoribus tibi proponam, sicut Simon in Cepham **(Joan. I, 42)**, Saulus in Paulum **(Act. XIII, 9)**: sic filius meus Bernardus in patrem meum Eugenium, laeta prorsus et utili, ut speramus, translatione promotus est. Digitus Dei est iste, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriae teneat.

2. Superest ut, facta hac mutatione tui, ipsa quoque quae tibi commissa est, Domini tui sponsa mutetur in melius, et jam nequaquam Sarai, sed Sarra de caetero nominetur **(Gen. XVII, 15)**. Intellige quae dico: dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus. Principem meam; sed, Principem: nil tuum in ea vindicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam **234** animam dare debes. Si Christus te misit, aestimabis te non ministrari, sed ministrare venisse: et ministrare non solum substantiam, sed ipsam quoque animam, sicut praefatus sum. Verus successor Pauli dicet cum Paulo: *Non quia dominamur fidei vestrae, sed adjutores sumus gaudii vestri* **(II Cor. I, 23)**. Petri haeres audiet Petrum dicentem: *Neque ut dominantes in clerum, sed forma facti gregis* **(I Petr. V, 3)**. Sic enim jam non ancilla, sed libera etiam et formosa speciosissimi sponsi per te in desideratos adsciscetur amplexus. Alioquin per quem alium haec tam debita libertas sperabitur, si et tu (quod absit) in Christi haereditate quaeras quae tua sunt, qui jam et ante didiceras, non dico tua non retinere, sed nec tuus esse?

3. Ergo fiduciam talem habens in te, qualem in nullo praedecessorum tuorum a multis retro temporibus visa est habuisse, exsultat merito ubique et gloriatur in Domino omnis Ecclesia sanctorum: sed specialiter illa, cujus uterus te

portavit, et cujus ubera tu suxisti . Quid ergo? Nonne et mihi licet gaudere cum gaudentibus? nunquid non ero unus de numero laetantium? Exsultavi, fateor, sed cum tremore: exsultavi, sed in ipso exsultationis meae articulo timor et tremor venerunt super me. Ego enim etsi nomen patris deposui, sed non timorem, sed non anxietatem, postremo nec affectum, nec viscera patris. Considero gradum, et casum vereor: considero fastigium dignitatis, et intueor faciem abyssi jacentis deorsum. Attendo celsitudinem honoris, et e vicino periculum reformido, pro eo quod scriptum est: *Homo cum in honore esset, non intellexit* **(Psal. XLVIII, 13, 21)** Quod quidem ad causam magis, quam ad tempus arbitror esse referendum: ut sic intelligatur dictum, *cum in honore esset, non intellexit,* ac si diceretur, Honor absorbuit intellectum.

4. Et quidem elegeras abjectus esse in domo Dei tui, et recumbere in novissimo loco in convivio ejus; sed placuit dicere ei qui te invitavit: *Amice, ascende superius* **(Luc. XIV, 10)**. Itaque ascendisti in altum; noli altum sapere, sed time, ne forte contingat sero miserabilem illam emittere vocem: *A facie irae et indignationis tuae, elevans allisisti me* **(Psal. CI, 11)**. Altiorem quippe locum sortitus es, sed non tutiorem; sublimiorem, non securiorem. Terribilis prorsus, terribilis est locus iste. Locus, inquam, in quo stas, terra sancta est; locus Petri est, locus Principis Apostolorum, ubi steterunt pedes ejus. Locus illius est, quem constituit Dominus dominum domus suae, et principem omnis possessionis suae. Si forte declinaveris a via Domini, sepultus est in eodem loco, ut sit tibi contra te in testimonium. Merito tali pastori, tali nutritio commissa est Ecclesia, cum adhuc tenera, cum adhuc in

cunabulis esset; cujus edocta magisterio et exemplo educata, omnia terrena calcaret: utpote qui excusserat manus suas ab omni munere, qui dicebat de corde suo et conscientia bona: *Argentum et aurum non est mihi* **(Act. III, 6)**. Haec hactenus.

5. Caeterum causa, quare ante tempus scripserim vobis, haec est. Wintoniensis episcopus et Eboracensis archiepiscopus non gradiuntur uno spiritu cum Cantuariensi archiepiscopo : sed incedunt sibi ex adverso, et haec vetus est de legatione querela. Verumtamen quis est ille, et qui sunt illi? Nonne Eboracensis ipse est, cui te praesente, cum adhuc esses quasi unus ex nobis, fratres tui restiterunt in faciem, eo quod reprehensibilis erat? Sed speravit in multitudine divitiarum suarum, et praevaluit in vanitate sua. Certum est tamen quod non intravit per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde. Si pastor fuisset, diligendus erat; si mercenarius, tolerandus: nunc autem cavendus et repellendus, utpote fur et **235** latro. Quid dicam de domino Wintoniensi? Opera quae ipse facit, testimonium perhibent de eo. Porro archiepiscopus Cantuariensis, cui adversantur, vir religiosus est, et suaveolentis opinionis. Pro ipso petimus, ut respondeat ei justitia sua. Verum illorum iniquitas super eos, ut sit sicut scriptum est: *Justitia justi super eum erit, et impietas impii erit super eum* **(Ezech. XVIII, 20)**. Cum acceperis tempus, secundum opera manuum illorum retribues illis, ut sciant prophetam esse in Israel.

6. Quis mihi det, antequam moriar, videre Ecclesiam Dei, sicut in diebus antiquis; quando apostoli laxabant retia in capturam, non in capturam argenti vel auri, sed in capturam animarum? Quam cupio illius te haereditare vocem, cujus

adeptus es sedem! *Pecunia,* inquit, *tua tecum sit in perditionem* **(Act. VIII, 20)**. O vox tonitrui! o vox magnificentiae et virtutis! ad cujus terrorem confundantur et convertantur retrorsum omnes qui oderunt Sion! Hoc vehementer exspectat et omnino expetit a te mater tua; hoc filii matris tuae, pusilli cum majoribus desiderant, hoc suspirant: ut omnis plantatio, quam non plantavit Pater coelestis, tuis manibus eradicetur. Ad hoc enim constitutus es super gentes et regna, ut evellas, et destruas; et aedifices, et plantes. Multi audito hoc verbo dixerunt apud se: Jam securis ad radicem arborum posita est. Multi dicunt in corde suo: Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putationis advenit, in quo sarmenta sterilia recidentur, ut ea quae praevalent, uberius fructum afferant.

7. Confortare igitur, et esto robustus: manus tuae in cervicibus inimicorum tuorum. Vindica tibi animi constantia et vigore spiritus partem, quam dedit extra fratres tuos tibi omnipotens Pater, quam et tulit de manu Amorrhaei in gladio et arcu suo. In omnibus tamen operibus tuis memento te esse hominem, et timor ejus qui aufert spiritum principum, semper sit ante oculos tuos. Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti ! Ipsi te praedecessores tui tuae certissimae et citissimae decessionis admoneant; et modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Jugi proinde meditatione inter hujus transeuntis gloriae blandimenta, memorare novissima tua: quia quibus successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad mortem.

EPISTOLA CCXXXIX . AD EUMDEM. *Depositionem Guillelmi Eboracensis urget apud Pontificem, cui soli ea potestas competat.*

Importunus sum, sed habeo excusationem: Eugenii apostolatus excusat me. Aiunt non vos esse Papam, sed me: et undique ad me confluunt, qui habent negotia. Nec desunt in tanta multitudine amicorum, quibus officium negare non possum, non solum absque scandalo, sed etiam absque peccato. Et nunc est etiam alia excusatio non minus idonea, quia causa [*al.* cura] honestissima est. Contra idolum illud Eboracense iterato stilus dirigitur: ea scilicet necessitate, quod saepenumero hoc telo impetitum a nobis, necdum confossum est. Cur hoc? Quia nil forte a nobis tale directum est, qualis fuit gladius Jonathae, qui nunquam rediit retrorsum. Nec sane fuit culpa jaculi, sed dirigentis jaculum. Patet enim quod non in ea, qua oportuit, fortitudine missum est. Nec mirum. Quis enim in manu forti sagittas mittere potest, nisi filius excussorum? Qui locum Petri tenet, potest uno ictu extinguere Ananiam, uno Simonem Magum: et, ut planius quod loquimur fiat, peremptoriam dare sententiam ad depositionem episcoporum, solius Romani Pontificis noscitur **236** esse: pro eo nimirum, quod etsi alii multi vocati sunt in partem sollicitudinis, solus ipse plenitudinem habeat potestatis. Solus proinde si dicere audeam, in culpa est, si culpa non feritur, quae ferienda est: et eo impetu, quo fuerit ferienda. Quo autem impetu, non dico ferienda, sed fulminanda fuerit praedicti Eboracensis culpa, vestrae conscientiae derelinquo. Caeterum quod factum non est, vobis

credimus reservatum, ut in eo experiatur Ecclesia Dei, cui ipso auctore praeestis, fervorem zeli vestri, potentiam brachii vestri et animi sapientiam: et timeat omnis populus sacerdotem Domini, audiens sapientiam Dei esse in illo ad faciendum judicium.

EPISTOLA CCXL . AD EUMDEM, DE EBORACENSI INTRUSO. *Laudat zelum Eugenii. Porro eum nunc ostendi vult in deponendo Eboracensi, illam sedem fraudulenter occupante.*

1. Quam cupio semper illa de vobis audire, in quibus glorificetur Deus, honoretur ministerium vestrum, et anima mea laetificetur! Inde est quod audita responsione vestra de quibusdam, qui ad officium legationis nimium videbantur et ambitiose aspirare, et impudenter sperare, supra quam dicere possumus, facti sumus laetantes. Non autem nos tantum, sed et omnes qui diligunt nomen vestrum, gavisi sunt gaudio magno. Porro visis litteris vestris, quas pro causa Rutinensis ecclesiae destinastis , tunc prorsus, tunc repletum est gaudio os nostrum, et lingua nostra exsultatione. Haec atque hujusmodi digna sunt vestro apostolatu, summam Sedem nobilitant, decent plane orbis Episcopum. Unde et flecto genua mea ad ipsum unici hujus vestri primatus auctorem, ut det vobis sic sapere, et sic agere semper in evellendo, et plantando; in destruendo, et aedificando: siquidem in ruinam et resurrectionem multorum ascendistis hanc cathedram.

Ruant, ruant qui noxie stant; erigantur digni. Ponatur securis ad radicem sterilium plantationum, purgentur fructiferae, ut fructum plus afferant. Praesidente, inquam, humili Eugenio, deponantur superbi de sede, et exaltentur humiles: esurientes impleantur bonis, et divites dimittantur inanes. Nuper nempe exsultatione universae terrae ita factum est in causa cujusdam pauperis episcopi .

2. Age ergo, transeat jam sanctus hic pietatis zelus et ad miseram illam Ecclesiam transmarinam, quia tempus miserendi ejus. Vinea Domini Sabaoth est, vinea electa, vinea speciosissima: sed, heu! in desertum pene redacta, quia singularis ferus depascitur eam. Cur dicunt inter gentes, Ubi est Deus ejus? ubi quem posuerunt custodem in vineis? ubi manus putans? ubi sarculus excolentis? Quousque sarmento inutili occupatur tellus, suffocatur fructus? Et certe tempus putationis advenit. Siquidem homo pacis ejus , in quo speravit, quod se purgare deberet, non purgatione, sed amputatione opus esse testatur. Exstant denique litterae ipsius de eo ad apostolicae Sedis legatum, in quibus manifeste manifestam asserit intrusionem, electionem negat. Ita ergo quem sibi paraverat defensorem, accusatorem sustinet. Ad haec quae ubique de eo publica fama concelebrat, etiam virum militarem possent omni jure spoliare cingulo militari.

3. Quomodo jam poterit stare, ubi multiplex vobis subest ratio dejiciendi? et voluntas non deest? Legi siquidem zelum vestrum pro Ecclesia illa in litteris vestris, et jam exigo de manibus vestris. Quanam via procedendum sit ad ejus dejectionem (neque enim una **237** mihi esse videtur) non est meum dictare sapienti. Nec multum nostra interest, qua parte arbor infructuosa cadat, dummodo cadat. Dico tamen, qui

sibi possessionem vindicat furtivarum commercio litterarum, nonne fur est et latro? Denique ubi asserit habuisse se clandestinas litteras exsecrationis suae, aut verum est, aut falsum quod loquitur. Si verum, reus est furti, et summi Pontificis criminator: si falsum, debet audire: Occidisti, et possedisti. Os enim quod mentitur, occidit animam **(Sap. I, 11)**. Sed absit ut tanta de tali viro credatur duplicitas, quanta ab isto ei imponitur. Nempe Innocentius hic erat: cui si pro se respondere liceret, procul dubio diceret huic, quia Ego palam in te dedi sententiam, et in occulto locutus sum nihil.

EPISTOLA CCXLI . AD HILDEFONSUM COMITEM SANCTI AEGIDII , DE HENRICO HAERETICO. *Henricum, Petri Brusii haeretici successorem, ejusque impia dogmata, et impura facinora describit, pungens Comitem, quod talem in sua ditione sineret impune grassari.*

1. Quanta audivimus et cognovimus mala, quae in Ecclesiis Dei fecit et facit quotidie Henricus haereticus? Versatur in terra vestra sub vestimentis ovium lupus rapax: sed ad Domini designationem, a fructibus ejus cognoscimus illum **(Matth. VII, 15, 16)**. Basilicae sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia sunt, et sine Christo denique Christiani. Ecclesiae synagogae reputantur; sanctuarium Dei sanctum esse negatur: Sacramenta non sacra censentur: dies

festivis frustrantur solemniis. Moriuntur homines in peccatis suis: rapiuntur animae passim ad tribunal terrificum, heu! nec poenitentia reconciliati, nec sancta [*al.* sacra] communione muniti. Parvulis Christianorum Christi intercluditur vita, dum Baptismi negatur gratia: nec saluti propinquare sinuntur, Salvatore licet pie clamante pro eis: *Sinite,* inquit, *parvulos venire ad me* **(Matth. XIX, 14)**. Ergone qui homines et jumenta salvavit, quemadmodum multiplicavit misericordiam suam Deus, ad solos tamen innocentes non patitur eamdem tam multam misericordiam pervenire? Quid, quaeso, quid invidet parvulis Salvatorem parvulum, qui natus est eis! Invidia haec diabolica est: invidia hac mors intravit in orbem terrarum. An putat parvulos Salvatore non egere, quia parvuli sunt? Si ita est, ergo gratis magnus Dominus factus est parvus: ut omittam, quod flagellatus est, quod sputis illitus, quod cruci affixus, quod denique mortuus est.

2. Non est hic homo a Deo, qui sic contrario Deo et facit, et loquitur. Proh dolor! auditur tamen a pluribus; et populum qui sibi credat, habet. O infelicissimum populum! Ad vocem unius haeretici siluerunt in eo omnes propheticae et apostolicae voces, quae de convocanda in una Christi fide e cunctis nationibus Ecclesia, uno veritatis spiritu cecinerunt. Ergo fefellerunt divina oracula, falluntur omnium oculi et animi; qui quod legunt praedictum, intuentur impletum. Quam certe manifestam omnibus veritatem solus iste stupenda, et prorsus Judaica caecitate, aut non videns, aut invidens adimpletam, simul nescio qua arte diabolica persuasit populo stulto et insipienti, de re manifesta nec suis credere oculis: fefellisse priores, errare posteros: totum mundum etiam post effusum Christi sanguinem perditum iri: et ad solos, quos

decipit, totas miserationum Dei divitias, et universitatis gratiam pervenisse. Et nunc hujus rei gratia, licet in multa corporis infirmitate, iter arripui ad has partes , quas potissimum singularis ferus **238** depascitur, dum non est qui resistat, neque qui salvum faciat. Quippe de tota Francia pro simili effugatus malitia, has solas sibi invenit expositas; in quibus fiducialiter sub tuo dominatu in gregem Christi toto furore bacchatur, quod tuone honori congruat, princeps illustris, ipse judicato. Nec mirum tamen, si serpens ille callidus decepit te, quippe speciem pietatis habens, cujus virtutem penitus abnegavit.

3. Sed nunc audi quis ille sit. Homo apostata est: qui relicto religionis habitu (nam monachus exstitit), ad spurcitias carnis et saeculi, tanquam canis ad suum vomitum, est reversus. Prae confusione autem habitare inter cognatos et notos non sustinens, vel potius non permissus ob magnitudinem criminis, succinxit lumbos suos, et iter qua nesciebat, arribuit, factus gyrovagus et profugus super terram. Cumque mendicare coepisset, posuit in sumptu Evangelium (nam litteratus erat), et venale distrahens verbum Dei, evangelizabat ut manducaret. Si quid supra victum elicere poterat a simplicioribus populi, vel ab aliqua matronarum, id ludendo aleis, aut certe in usus turpiores turpiter effundebat. Frequenter siquidem post diurnum populi plausum, nocte insecuta cum meretricibus inventus est praedicator insignis, et interdum etiam cum conjugatis. Inquire, si placet, vir nobilis, quomodo de Lausana civitate exierit; quomodo de Cenomannis; quomodo de Pictavi; quomodo de Burdegali: nec patet ei uspiam reversionis aditus, utpote qui foeda post se ubique reliquerit vestigia. Tu de tali arbore tandem bonos

sperabas fructus? Terrae profecto in qua est, fecit fetere odorem in universa terra: quia *non potest,* juxta sermonem Domini, *arbor mala fructus bonos facere* **(Matth. VII, 18)**.

4. Haec ergo, ut dixi, causa adventus mei. Nec a me ipso nunc venio, sed vocatione pariter et miseratione Ecclesiae trahor: si forte spina illa, et prava ipsius, dum adhuc parva sunt germina, de agro dominico exstirpari queant, non mea, qui nullus sum, sed sanctorum, cum quibus sum, episcoporum manu, tua quoque potenti dextera cooperante. In quibus praecipuus est venerabilis Ostiensis episcopus , ab apostolica Sede ad hoc ipsum directus; homo qui magna fecit in Israel, et victoriam dedit Ecclesiae suae in multis per illum Dominus omnipotens. Tua interest, vir inclyte, honorifice suscipere illum, et eos qui cum ipso sunt; ac ne tantus labor tantorum virorum, pro tua potissimum tuorumque salute susceptus, inefficax sit, secundum potestatem desuper datam tibi operam dare.

EPISTOLA CCXLII . AD TOLOSANOS, POST REDITUM SUUM. *Sollicite fugiendos, imo et fugandos haereticos. Exercendam hospitalitatem. Nec quosvis praedicatores admittendos*

1. In adventu charissimi fratris et coabbatis nostri Bernardi de Grandi-Silva, exsultavimus, et delectati sumus in his quae

dicta sunt nobis ab illo de constantia et sinceritate fidei vestrae in Deum, de perseverantia dilectionis et devotionis in nos, de zelo et odio adversus haereticos, ita ut quisque vestrum merito dicere possit: *Nonne qui oderunt te, Domine, oderam, et super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos, et inimici facti sunt mihi* **(Psal. CXXXVIII, 21, 22)**. Gratias agimus Deo, quia non fuit otiosus adventus noster ad vos. Et mora quidem brevis apud vos, sed non infructuosa. Veritate nimirum per nos manifestata, manifestata autem non solum in sermone, sed etiam **239** in virtute , deprehensi sunt lupi, qui venientes ad vos in vestimentis ovium, devorabant plebem vestram sicut escam panis, sicut oves occisionis: deprehensae vulpes, quae demoliebantur pretiosissimam vineam Domini, civitatem vestram; deprehensae, sed non comprehensae. Propterea, dilectissimi, persequimini et comprehendite eos, et nolite desistere, donec penitus depereant, et diffugiant de cunctis finibus vestris, quia non est tutum dormire vicinis serpentibus. Sedent in insidiis cum divitibus in occultis, ut interficiant innocentes. *Fures sunt et latrones,* quales in Evangelio Dominus notat **(Joan. X, 8)**. Subversi sunt, et parati ad subvertendum, plane maculatores famae vestrae, corruptores fidei vestrae. *Corrumpunt bonos mores colloquia mala* **(I Cor. XV, 33)**: praesertim talium *sermo,* sicut dicit beatus Apostolus, *serpit ut cancer* **(II Tim. II, 17)**

2. Quis dabit mihi ut habeam opportunitatem semel adhuc veniendi ad vos? Nam voluntatem habeo, si quo modo possim in voluntate Domini secundo videre vos, laborem non reputaturus, quamvis corpore infirmus et debilis, pro vestra exhortatione et salute. Interim autem sic state in Domino, charissimi, sicut coepistis et accepistis a nobis. Obedite

episcopo, caeterisque praepositis vestris, magistris Ecclesiae. Habete diligentiam hospitalitati, quia per hanc multi placuerunt Deo. Abraham pater vester pro studio sancto quod in suscipiendis peregrinis habere solitus erat, angelos hospites suscipere meruit **(Gen. XVIII)**. Similiter et Loth nepos ejus pro simili devotione et pia consuetudine de eorum susceptione exsultavit **(Gen. XIX)**. Et vos itaque simili forma non Angelos, sed Dominum Angelorum suscipite in peregrinis, pascite in egenis, operite in nudis, visitate in languentibus, redimite in captivis. Talibus hostiis promeretur Deus, qui in judicio dicturus est: *Quod uni ex his minimis meis fecistis, mihi fecistis* **(Matth. XXV, 40)**.

3. Hoc etiam moneo vos, charissimi, quod et dicebam vobis cum praesens essem, ut nullum extraneum sive ignotum praedicatorem recipiatis, nisi qui missus a summo, seu a vestro permissus pontifice praedicaverit. *Quomodo,* inquit, *praedicabunt, nisi mittantur* **(Rom. X, 15)**? Ipsi sunt, qui induentes sibi formam pietatis, et virtutem ejus penitus abnegantes, profanas novitates vocum et sensuum, tanquam melli venenum, verbis coelestibus intermiscent. Cavete proinde eos tanquam veneficos; et cognoscite in vestimentis ovium lupos rapaces. Sit vobis commendatus lator epistolae venerabilis abbas Grandis-Silvae , et domus ejus, quae et nostra est, nuper nobis, et nostro Ordini ab ipso tradita, et ecclesiae Clarae-Vallis specialiter associata. Ostendite nobis in ipso, et in sanctis qui cum eo sunt, quantum profeceritis ex nostra admonitione in operibus misericordiae; et date in eis experimentum vestrae charitatis et devotionis, quam habetis erga nos. Quidquid illis

feceritis, mihi factum reputate. Gratia Dei et pax sit vobiscum, amen.

240 EPISTOLA CCXLIII . AD ROMANOS, QUANDO RECESSERUNT A DOMINO PAPA EUGENIO . *Romani, Arnaldo haeretico factionem inflammante, antiquae Reipublicae ac libertatis formam restituere nitebantur, sola sacrorum cura Pontifici relicta. Itaque vectigalia Pontificum sibi vindicant, jubentes Pontificem decimis, et oblationibus-tantum more prisco contentum vivere. Hinc nata rebellio, et in Eugenium acrius concitata. Cujus occasione Bernardus aspere, sed juste increpat Romanos tam iniquos in Pontificem, cujus injuria in sanctos et omnes Catholicos redundet, non evasura Dei vindictam, nisi mox resipiscant.*

Nobilibus, et optimatibus, atque universo populo Romano, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, declinare a malo, et facere quod bonum est.

1. Sermo mihi est ad te, populе sublimis et illustris, cum sim vilis exiguaque persona, ac nullius pene momenti homuncio. Id quidem verecundum atque onerosum mihi consideranti,

quis, quibus scribam, simulque quam aliter hoc alius judicare possit. Sed levius reor verecundia apud homines periclitari, quam condemnari apud Deum silentio, veri taciturnitate et absconsione justitiae. Ipse enim dicit: *Annuntia populo meo scelera eorum* **(Isa. LVIII, 1)**. Erit mihi etiam in testimonium ante faciem Domini, si dicere potero: *Justitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi* **(Psal. XXXIX, 11)**. Pro hujusmodi sane non vereor, quamvis verecundia reluctante, pro mea ignobilitate scribere de longinquo ad populum gloriosum, atque his litteris transmontanis sui ipsorum periculi atque peccati commonere Romanos, si forte audiant, et quiescant. Quis scit si convertantur ad precem pauperis, qui non cedunt potentium minis, non omni armaturae fortium? Nonne quondam in Babylone, ad vocem pueri junioris unius, omnis ille populus, qui a sensibus iniquis judicibus seductus fuerat, reversus est ad judicium, et sic servatus est sanguis innoxius in die illa **(Dan. XIII)**? Ita nunc quoque, etsi adolescentulus sum ego et contemptus (adolescentulus dico, non annorum paucitate, sed meritorum), potens est tamen Deus dare etiam voci meae vocem virtutis, per quam fiat ut et is populus, quem nihilominus constat esse seductum, ad judicium revertatur. Mea ergo defensio ad eos qui mihi hinc forte succensendum indignandumve putaverint, haec sit.

2. Si neque hoc satis est, etiam istud adjicio. Communis est causa, et non est distinctio pusilli et magni. Dolor nempe in capite est, ac per hoc minime alienus ne a minimis quidem vel extremis quibusque corporis partibus. Nec a me ergo. Pervenit profecto usque ad me, quamvis omnium minimum, dolor maximus iste, quia maximus est; et quia cum sit capitis, non

potest non esse et corporis, cujus membrum sum ego. Numquid non dolente capite clamat lingua pro omnibus corporis membris, in capite se dolere, et omnia per ipsam suum caput, suumque capitis fatentur incommodum? Dimittite proinde, quaeso, dimittite, ut plangam paululum apud vos dolorem meum; nec meum tantum, sed et totius Ecclesiae. Nonne ipsius vox est hodie per universum mundum: Caput meum doleo, caput meum doleo? Quis namque vel novissimus Christianorum in toto sit orbe, qui non glorietur hoc capite, quod ambo illi gloriosi principes terrae, alter amisso, alter submisso in cruce capite, suo triumpho exstulerunt, suo sanguine ornaverunt? Ad omnem itaque **241** spectat Christianum injuria Apostolorum, et sicut in omnem terram exivit sonus eorum **(Psal. XVIII, 5)**, sic laesio eorumdem ab omnibus usquequaque sentitur, usquequaque plangitur et doletur.

3. Quid vobis visum est, o Romani, offendere principes mundi, vestros autem speciales patronos? Cur Regem terrae, cur Dominum coeli, furore tam intolerabili, quam irrationabili in vos pariter provocatis, dum sacram et apostolicam sedem, divinis regalibusque privilegiis singulariter sublimatam, ausu sacrilego incessere, suoque minuere honore contenditis, quam vel soli contra omnes, si oportuisset, defendere debuistis? Sic fatui Romani; non judicantes, neque quod honestum est discernentes, caput vestrum atque omnium, quod in vobis est, deturpatis, pro quo magis nec vestris ipsis cervicibus parcendum a vobis foret, si necessitas exegisset? Patres vestri Urbi orbem subjugaverunt: vos Urbem properatis orbi facere fabulam. En Petri haeres Petri sede et urbe a vobis expulsus est: en rebus et domibus suis, vestris manibus spoliati sunt

cardinales atque episcopi ministri Domini. O populе stulte et insipiens, o columba seducta non habens cor! Nonne ille caput, et illi oculi tui erant? Quid ergo nunc Roma, nisi sine capite truncum corpus, sine oculis frons effossa, facies tenebrosa? Aperi, gens misera, aperi oculos tuos, et vide desolationem tuam jamjamque imminentem. Quomodo in brevi mutatus est color optimus **(Thren. IV. 1)**, facta est quasi vidua domina gentium, princeps provinciarum **(Thren. I. 1)**?

4. Verum initia malorum sunt haec: graviora timemus. Numquid non prope interitum es, si persistis? Revertere, revertere, Sunamitis, revertere ad cor tuum: agnosce jam vel sero, quae, quanta, a quibus patiaris, vel passa sis. Recordare qua causa, quo fine, per quos, et in quos usus, non longe ante hos dies cunctarum, quae in te sunt, ecclesiarum omnis orantus et census profligatus est . Quidquid in altaribus et in altarium vasis, quidquid in ipsis sacris imaginibus auri et argenti reperiri tunc potuit, manibus impiorum direptum et asportatum est. Quid ex his omnibus tu in tuis nunc marsupiis invenis? Porro decor domus Domini irrecuperabiliter periit. Et nunc quid tibi visum est iterare malitiam, innovare denuo super te dies malos? Quid modo vel lucri amplioris, vel certioris spei arridet tibi? nisi quod in eo novissima tua cernuntur incautiora prioribus, quod tunc quidem non solum multi de plebe, sed etiam de clero, et de principibus nonnulli per orbem in schismate illo faverunt tibi: nunc vero sicut manus tuae contra omens, sic manus omnium contra te. Mundus est a sanguine tuo mundus omnis, praeter te solam, et filios tuos qui in te sunt. Vae ergo nunc tibi, populе miserande, et vae duplo quam ante, non ab exteris nationibus,

non a feritate barbarorum, non a millibus armatorum. Vae tantum a facie tuorum tibi; vae a domesticis et amicis, a clade intestina, a cruciatu praecordiorum, a tortionibus viscerum.

5. Agnoscisne jam quia non omnes pacifici qui domestici, nec omnes amici qui videntur? Et si alias noveramus, sed nunc per te manifestius edocemur omnem veritatem illius sermonis Domini, quem dixit: *Quoniam inimici hominis domestici ejus.* **(Mich. VII, 6, et Matth. X, 36)**. Vae fratri a fratre in medio tui, et filiis a parentibus! vae non a gladiis, sed a labiis iniquis et a lingua dolosa! Usquequo male in malo vos alterutrum confortatis, et gladiis labiorum invicem sternitis, invicem perditis, ut ab invicem consumamini? Congregamini, oves dispersae, redite ad pascua, redite ad Pastorem et Episcopum animarum vestrarum. Redite, praevaricatores, ad cor. Quod loquor, non quasi hostis convicians, sed quasi amicus objurgans. Habet vera amicitia nonnunquam **242** objurgationem, adulationem nunquam.

6. Sed jungimus et obsecrationem. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo, reconciliamini principibus vestris, Petrum loquor et Paulum, quos utique in vicario et successore suo Eugenio suis sedibus et aedibus effugastis. Reconciliamini, inquam, orbis principibus, ne forte incipiat pro eis pugnare orbis terrae contra insensatos. An nescitis quia his offensis nihil omnino valetis, his propitiis nihil omnino timetis? Non, inquam, non timebis sub horum tutela millia populi circumdantis te, urbs inclyta, civitas fortium. Reconciliare proinde illis, simul et millibus martyrum, qui quidem apud te, sed contra te sunt propter grande peccatum quod peccasti, in quo et persistis. Reconciliare etiam omni Ecclesiae sanctorum, qui ubique

terrarum audito hoc verbo scandalizati sunt. Alioquin pagina ista contra te in testimonium erit: sed et ipsi Apostoli et martyres tui stabunt in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui abstulerunt labores eorum. Sed jam finem loquendi omnes pariter audiamus. Annuntiavi justitiam, praenuntiavi periculum, veritatem non tacui, hortatus sum ad meliora: superest ut aut de vestra citius correctione laetemur; aut de justa imminenti damnatione certi, inconsolabiliter lugeamus, arescentes et tabescentes prae timore et exspectatione, quae supervenient universae urbi.

EPISTOLA CCXLIV . AD CONRADUM REGEM ROMANORUM. *Hortatur Regem ad defensionem auctoritatis pontificiae adversus rebelles Romanos.*

1. Nec dulcius, nec amicabilius, sed nec arctius omnino regnum sacerdotiumque conjungi seu complantari in invicem potuerunt, quam ut in persona Domini ambo haec pariter convenirent; utpote qui factus est nobis ex utraque tribu secundum carnem summus et Sacerdos, et Rex. Non solum autem, sed et commiscuit ea nihilominus ac confoederavit in suo corpore , quod est populus christianus, ipse caput illius: ita ut hoc genus hominum apostolica voce *genus electum, regale sacerdotium* appelletur **(I Petr. II, 9.)** In alia quoque scriptura quotquot sunt praedestinati ad vitam, nonne omnes reges et sacerdotes nominantur **(Apoc. I, 6, et V, 10.)**? Ergo quae Deus conjunxit, homo non separet. Magis autem quod

divina sanxit auctoritas, humana studeat adimplere voluntas; et jungant se animis, qui juncti sunt institutis. Invicem se foveant, invicem se defendant, invicem onera sua portent. Ait Sapiens: *Frater adjuvans fratrem, ambo consolabuntur* **(Prov. XVIII, 19)**. Quod si alterutrum se (quod absit) corroserint et momorderint, nonne ambo desolabuntur! Non veniat anima mea in consilium eorum qui dicunt, vel imperio pacem et libertatem Ecclesiarum, vel Ecclesiis prosperitatem et exaltationem imperii nocituram. Non enim utriusque institutor Deus in destructionem ea connexuit, sed in aedificationem.

2. Si hoc scitis, quousque vos communem contumeliam, communem dissimulatis injuriam! Nonne ut apostolica Sedes, ita et Caput imperii Roma est! Ut ergo de Ecclesia taceam, num honor Regi est truncum in manibus tenere imperium! Et quidem ignoro quid vobis super hoc consulant sapientes vestri et principes regni: sed ego, in insipientia mea loquens, quod sentio non tacebo. Ecclesia Dei ab exortu sui usque ad haec tempora pluries tribulata est, et pluries liberata est. Denique audite quid ipsa de se loquatur in Psalmo. Ipsius enim vox est: *Saepe expugnaverunt me a juventute mea; etenim non potuerunt mihi. Supra dorsum* **243** *meum fabricaverunt peccatores, prolongaverunt iniquitatem suam* **(Psal. CXXVIII, 2, 3)**. Certus esto, o Rex, quoniam nec nunc quoque relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum. Non est abbreviata manus Domini, nec facta impotens ad salvandum. Liberabit et hoc tempore absque dubio sponsam suam, qui suo redemit eam, suo spiritu dotavit, donis coelestibus exornavit, ditavit nihilominus et terrenis. Liberabit, inquam, liberabit: sed si in manu alterius, viderint

regni principes, idne honor Regis, regnive utilitas sit. Non est utique.

3. Quamobrem accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, et restituat sibi Caesar quae Caesaris sunt, et quae sunt Dei Deo. Utrumque interesse Caesaris constat, et propriam tueri coronam, et Ecclesiam defensare. Alterum regi, alterum convenit Ecclesiae advocato. Victoria, sicut in Domino confidimus, prae manibus est. Superbia et arrogantia Romanorum plus quam fortitudo eorum. Quid enim? Numquid quispiam magnus vel potens, verbi gratia, imperator, aut rex, foedam rem istam in imperium pariter sacerdotiumque praesumit? Sed populus hic maledictus et tumultuosus, qui suas nescit metiri vires, cogitare finem, considerare proventum, in insipientia sua et in furore suo ausus est hoc grande sacrilegium attentare. Absit ut vel ad momentum stare possit ante faciem Regis popularis manus, vulgi temeritas. Factus sum insipiens, qui cum sim vilis, ignobilisque persona, tanquam aliquis magnus, consiliis tantae magnitudinis tantaeque sapientiae me ingessi, et de re magna. At quo ignobilior atque abjectior, tanto liberior sum ad loquendum quod charitas suggerit. Unde et adhuc addo in eadem insipientia mea: Si quis aliud, quam locutus sum vobis (quod non credimus) suadere conabitur, is profecto aut non diligit Regem, aut parum intelligit, quid regiam deceat majestatem: aut certe quae sua sunt quaerit, et non valde quae vel Dei, vel Regis sunt, curare convincitur.

EPISTOLA CCXLV . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO AURELIANENSI EPISCOPO . *Gaudet ob zelum pontificis in causa Aurelianensis episcopi,* etc.

Ita, quaeso, ita facite. Semper consideretur non a quo, sed quid petatur. Pro Aurelianensi episcopo non est exauditus Rex, minime tamen offensus, quia cor ejus in manu Dei est. Quod etsi contigisset sustinendum fuerat, ne Deus offenderetur: qui utique ex hoc magis propitiabitur, et citius respirare faciet a tribulatione malorum et dolore, si justitia teneatur, si non relinquatur veritas. Haec et his similia, quae de vobis per orbem celebri in dies jucunditate crebrescunt, quanta cor meum suavitate repleant, non est facile dictu. Haec pro his. De caetero si suggestum vobis a quopiam fuerit de me amplius onerando, scitote mihi vires non suppetere ad ea quae porto. Quantum mihi, tantum parcetis et vobis. Propositum meum monasterium non egrediendi eredo non latere vos. De fratre Baldicio, quamvis dilecto, quamvis necessario, obeditum est sine mora. De abbate mittendo ad Sanctum-Anastasium , si factum non est, fiet statim ut factum non esse sciemus. Porro de alia mittenda persona, quia in ultimis litteris vestris nihil scripsistis, nihil praesumpsimus. Caeterum et hoc tam celeriter fiet, quam vobis accelerare placuerit. Plenius vobis et manifestius de his omnibus respondebunt dominus Autissiodorensis , et frater Baldicius. Quod sanctae memoriae Balduinus Pisanus archiepiscopus fecit in Sardinia de excommunicatione **244** Arvorensis judicis, quia nonnisi juste hoc virum bonum fecisse credimus, vestra auctoritate ratum et inconcussum manere rogamus. Porro Turritanus judex ,

quia bonus dicitur esse princeps, sit vobis commendatus, et a vobis manuteneatur.

EPISTOLA CCXLVI . AD EUMDEM PRO EODEM, QUANDO PRAEDICTUS AURELIANENSIS DEPOSITUS EST. *Aurelianensem, sponte se episcopatu abdicantem, pontifici commendat, ut honori ejus cautum esse velit: id humilitatem ejus, et pontificis clementiam decere.*

1. Tempus est ut et ego scribam, non jam pro episcopo, sed pro paupere et humili monacho ; idque, quod miserabilius est, facto de divite et sublimi. Hic jam non habet adulatio locum, habet miseratio. Multi pro eo scripserunt, ut remaneret episcopus: sed multum hoc erat; non potui adduci ego, ut id auderem. Nunc vero, si res humanius aestimetur, ipsa nunc exigit quod ante vitabam. Spes erat homini adhuc; nam sperandi ratio suberat talis. Dicebat: Valde immutatus est rerum status, ex quo mihi sententia purgationis imposita fuit. Et quidem gravem illam satis accepi, et quae vel ab innocentissimo difficile impleri posset. Quid nunc, cum cuncta pene in impossibile versa sunt? Nivernis non est episcopus , sed ne Trecis quidem: Autissiodorensis transalpinavit. Comprovincialium sane episcoporum, per quos me purgare oportuit, pars multa haec est. Non certe purgatores deficiunt mihi, sed episcopi vel desunt, vel absunt.

Quid ergo? rectene a me exigi potest quod inveniri non potest? Si res ita judici comperta fuerit, mirum si de impossibili sententiam ferat: aut si non ex toto impossibile, nimium [*al.* minimum] quod forte minus est, leviter effugiet ultro negligentius perscrutantem: nempe misericordiam vult, non sacrificium. Quae enim utilitas in sanguine meo, ut quaerat iniquitatem meam, et peccatum meum scrutetur? Magis autem, quia benignus et misericors est, aliquid obliviscetur, aliquid dissimulabit, aliquid et de suo addet. Dominus est. An non licet ei quod vult facere? Etiamsi non, quantum sat est, rationem mihi suppeditare adverterit; quidni tota tamen libertate utetur, prompteque misericordiam superexaltabit judicio, vir apostolicae mansuetudinis et auctoritatis?

2. Ergo cum sic liceret sperare timenti, nec frustra, ut sibi suisque videbatur, cessit tamen, et nostro se totum commisit, arbitrio. Ac ne occasione ipsius diutius ecclesia fatigaretur, consulente me anticipans terminum, et securis ictum, ultro episcopum exuit. Unum est, clementissime Pater, unde homini generoso ac verecundo in tam miseranda fortuna posset non parum consolationis afferri. Quaeritis quid? Profecto non ambulat in magnis, nec in mirabilibus super se. Sufficit, si vestra indulgentia possit retinere sacerdotem, qui episcopus fuit: tantum a nota infamiae et perpetuae inustionis cauterio, scuto bonae voluntatis vestrae obumbretur sibi. O dignam omni exauditu precem! Non rogat ut gloriosus, sed ne inglorius sit, qui exstitit gloriosus. Quidquid illud sit quod medium est, eo contentus est. Liceat cadenti a gloria, honesto quo poterit mediocritatis sese excipere gradu, solamque non devenire in extremitatem opprobrii. Juvenis est, nobilis genere est, in sublimitate positus fuit: nec tamen humilem refugit

locum, sed probrum. Nihilne merebitur vel ista humilitas? Humiliatus est impius Achab, profuit ei **(III Reg. XXI, 27-29)**: et in viro fideli ac nobili humilitas pretium non habebit? Absit a summa **245** Sede, absit a sancta mente vestra, cor contritum et humiliatum despicere.

3. Si diceremus, Humiliavit se, exaltetur; nihil in hoc temere a nobis praesumptum. Possemus forsitan excusare, nimirum ex regula quam optime nostis **(Matth. XXIII, 12)**. Nunc autem non dicimus, Exaltetur; sed, Ne conculcetur, et confundamur ab exspectatione nostra. Imo vero si mala suscepimus de manu domini, bona quare non suscipiamus? Numquid enim potestatem habetis deponere potentes de sede, et exaltare humiles non habetis? Porro potestate accepta malle in malo, quam in bono uti, abuti est. Praeterea angitur debitis multis, cum sit pauper et inops: jubeat auctoritas vestra de rebus episcopalibus ea solvi. Durum est enim simul et honore privari, et onere premi debitorum.

EPISTOLA CCXLVII . AD EUMDEM PRO REMENSI ARCHIEPISCOPO. *Displicet ei praeceps et severior in Samsonem archiepiscopum Remensem sententia, de Pallii usu sublato.*

Amantissimo patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Parcat vobis Deus: quid fecistis? Faciem hominis verecundissimi confudistis; et cujus laus est in Ecclesia, ipsum in facie Ecclesiae humiliastis. Laetificastis omnes inimicos ejus: sed quantos vos contristasse putatis? Non est modus condolendi, quia amicorum non est numerus. Dilectus a Deo et hominibus, grandis criminis luit poenas, nullius convictus, nullius confessus. Tenemus Phinees, sentimus zelum; Israelites perfoditur, sed non cum Madianitide. Imponitur ei quod Regem coronavit ; sed in hoc non existimat excessisse se tenorem privilegiorum suorum. Objicitur quod scienter divina praesumpserit celebrare in ecclesia interdicta: negat. Suo tempore probabitur illud, purgabitur istud. Esto tamen: putemus omnia constare, quaecumque in absentem adversariis ejus licuit, aut libuit loqui. Debuitne hoc solo excessu, cujus caetera laudabilia exstiterunt, tam dure feriri, tam severe animadverti? Semel excessisse, etiam virtus poterat reputari, si de vestro, non de vultu inimicorum ejus judicium prodiisset. Deinde quid in arcto illo fieri oportebat? Dies celebris, solemnis curia, juvenis rex; et, quod his majus est, Dei negotium, de Jerosolymitana scilicet expeditione, propter quod omnes convenerant; prorsus haec omnia Missarum, et coronae regiae solemnis debitique honoris frustrationem nullatenus admittebant. Sed nec ipsi Bituricensi archiepiscopo omnino expediebat, ut honor Regis per eum impediretur.

2. Quae cum ita se habuerint, aestimamus locum misericordiae non deesse, ubi tanta necessitas typhum excusat contumaciae. Numquid potestatem habetis tantum percutere, et nequaquam sanare! Nostis qui dixerit: *Percutiam, et ego sanabo* **(Deut. XXXII, 39)**. Absit

ut cujus tenetis vicem, non usurpetis et vocem, vocem praecipue pietatis. Ergo sola hac vice redeat sagitta Jonathae retrorsum, et si necesse fuerit, in me magis mittatur. Tolerabilius, fateor, habuissem, interdici mihi Missarum celebrationem, quam archiepiscopo Pallii usum. Est etiam quod non mediocriter vestro pio rigori obviat in hac parte, quod filio vestro regi Ludovico possit hinc non parvae offensionis et irritationis occasio dari, cum ipse sibi tota mali hujus videatur esse occasio. Quod plane tempore isto non expedit: ne bonum, **246** quod vestro hortatu bono et magno animo coepit, dignum (quod absit) non habeat exitum, si in scandalo et animi perturbatione hoc egerit. De caetero mandastis et obedivi, et fecundavit obedientiam praecipientis auctoritas. Siquidem annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vacuantur urbes et castella, et pene jam non inveniunt quem apprehendant septem mulieres virum unum, adeo ubique viduae vivis remanent viris.

EPISTOLA CCXLVIII . AD EUMDEM. *Praemonet Pontificem, ne Sagiensi, quantumvis supplici, reditum in episcopatum molienti, faciles aures praebeat.*

1. Non est mihi, more multorum, prooemiis uti ad vos, ambituve verborum: a re ipsa incipio. Homo fallax venit ad vos, credo ut fallat; sed absit ut vos. Hoc enim non nisi in multorum discrimen, idque maximum posset accidere.

Semper quidem, sicut fallere malum, ita falli a malo est plerumque et malum. Sed interest quis et in quo fallatur. Quanto vestra potestas et dignitas major, tanto ea quae vobis forte subreptio fit, non modo periculosior, sed et turpior est, praesertim in ecclesiasticis causis. Si verbi gratia, Sagiensis haec vulpecula fraudulenta, concinnans dolos vobis, sicut callide cogitat illudere, poterit et ad vineam Domini sabaoth, quam brevi tempore parte non modica demolita est, vestra auctoritate redire; quanta putatis malignitate de caetero saevituram? Heu! quod reliquum est, devorabit. Nempe qui venit vulpecula, redibit leaena: et in quosque, tam cleri, quam populi, non jam calliditate utetur, sed crudelitate. Vigilandum itaque adversus astutiam, ne ad tantam saevitiam denuo prorumpere possit.

2. Non ergo vos moveat hominis facies miseranda, vilis habitus, vultus supplex, demissa supercilia, verborum humilitas: sed nec ipsae quidem lacrymulae, currentes, ut aiunt, ad nutum ejus, doctae mentiri. Haec omnia in facie sunt: et scitis qui dixerit, *Nolite secundum faciem judicare* **(Joan. VII, 24)**. In his atque similibus forma pietatis existit, sed non semper et virtus. Vestimenta ovium sunt haec, frequenter, sicut designavit Dominus, usurpata a lupis in stragem maximam ovium, dum non se abscondunt, quoniam illi abscondite veniunt **(Matth. VII, 15)**. Inde est quod aliqui etiam ex nostris pro eo scripserunt, talibus circumventi mendaciis, parum advertentes quod a Sapiente sapienter ac veraciter dicitur: *Est qui se humiliat nequiter, et interiora ejus plena sunt dolo* **(Eccli. XIX, 23)**. Vos ergo non attendatis ad verba ejus, neque ad corporis gestus: opera interrogate. A fructibus ejus cognoscetis eum. Multa et gravia dicuntur de

eo: dicentur et in eum, si est qui quaerat et judicet. Nolo dicere omnia quae audivi. Nec enim omnibus credendum est, sed nec omnibus decredendum. Unam pono breviter meam conjecturam: certine aliquid habeat, vos judicabitis. Cur datos sibi judices declinavit? Si personas causatur, non erant suspecti. Si loci importunitatem; erat hoc in terra sua, et in cognatione sua, ubi et expensis paucis, et itinere non longo, facile et absque labore totum negotium poterat explicari. Restat proinde nihil aliud suspicandum, quam fugisse hominem subdolum accusantium multitudinem, qui extra patriam eum minime prae inopia sequi possent. Gratias agimus domino Lexoviensi, qui zelo domus Domini tactus, nec marsupio pepercit, nec corpori. Bonus **247** frater, cui studium est semen defuncti fratris suscitare . Gratias et vos agite illi, quia vestro quoque nomini haec ejus cura non parum conferre videtur: qua fit ut convincatur malignus, et sic dejiciatur; quae est gloria vestra.

EPISTOLA CCXLIX . AD EUMDEM. *Priorem Casae-Dei, electum in episcopum Valentinensem, uti dignum commendat.*

Si rebus raritas pretium facit, nil in Ecclesia pretiosius, nil optabilius bono utilique pastore. Nempe rara avis est ista. Proinde sicubi talis interdum reperiatur, et occasio detur, confestim [injiciendae sunt manus, et totis nisibus satagendum, ne qua vi, ne qua arte malitiae fructuosa promotio valeat praepediri. Audivimus in ecclesia Valentina

pari voto cleri et populi electum esse Priorem Casae-Dei . Mirum si bonus non fuerit ad opus ad quod assumitur. Scire vultis unde id sperem? Boni hoc volunt, nec potest bonus non esse qui bonis placet. Nec minus validum argumentum mihi videtur quod bonus sit, si malis e regione displiceat. Decet Sanctitatem vestram votis assentire bonorum: ne si ab isto forte resilire contingat, alium quem nolletis, studio et consensu pravorum contingat recipere.

EPISTOLA CCL. AD BERNARDUM PRIOREM PORTARUM. *Repulsam fratris Natalis in episcopum electi non debuisse tam moleste ferri a Religiosis. Id sua opera factum non esse. Veritum forte Papam, ne juvenilis aetatis vitia nunc demum calumniae paterent.*

Reverendissimis patribus et dominis amantissimis, BERNARDO priori Portarum, et sanctis qui cum eo sunt, BERNARDUS Clarae Vallis vocatus abbas, salutem in Domino.

1. Ex quodam Beatitudinis vestrae rescripto comperi, scripsisse me aliquid, quod me indicaret commotum, vosque istud non parum metuere. Verum id frustra. Non est quod a puero vestro timendum sit vobis, reverendissimi patres, qui vos in veritate diligo ut amicos, et suspicio ut sanctos. Nisi forte non me, sed mihi paterno timuistis affectu, quod motus

vobis viderer non ex ratione; aut si ex ratione, forte plus quam oporteret. Motus, fateor, fui, sed pro vobis, non contra vos, atque id tenuiter satis: si et hoc temere, sed non temere confiteor adversum me injustitiam meam, et vos remittetis temeritatem peccati mei. Ignoscite mihi: sic sum, zelus domus vestrae comedit me. Non patior plane, quod in me est, decolorari tantae specimen sanctitatis: nam corrumpi posse, absit ut verear. Prorsus autem displicet in pulcherrimo corpore non solum morbus, sed et naevus. Non plane bonus color, si sanctorum quispiam anxie ferre abjectionem suam videatur, de qua etiam et non gaudere, et non gloriari, minus est a perfecto. Porro in proposito perfectionis apparere imperfectum, naevus est. Ergo hic color mihi in fratre Natali displicuit. Quid enim, **248** etsi castum id fuerit coram Deo? Nempe oportet providere bona etiam coram hominibus.

2. Sed dicitis: Non ipse graviter tulit, sed nos. Ad idem revertitur. Iterum dico quod sentio. Cur vobis grave fuerit, non video, nisi quia ipsi grave esse sensistis. Vos judicate, an hoc eum decuerit, praesertim in novitate vitae. Nam ante hanc (ut salva ejus pace dixerim) non caruit hac nota: an vero nec culpa, suae ipsius conscientiae relinquendum est. Et quid si forte hoc cogitavit [*al.* judicavit] dominus Papa: cum, sicut dicitis, electioni ejus assentire renuerit? Veritus quippe, ut aestimo, linguas obtrectatorum, vetuit festinatam novi eremitae promotionem: ne, ut dixi, lingua maliloqua dicere posset, hunc esse, quem semper optaverat, eremi fructum. Verumtamen quidquid dominus Papa intenderit, sive hoc, sive aliud, me ignorasse sciatis illud ejus consilium: ne quis dicat quod meo instinctu id fecerit. Nam quod ad me pertinet, mihi decretum est, ubi opportune possem, non solum non impedire,

sed etiam totis viribus, et ambabus, ut dicitur trahere manibus, ubi de gratia, quae in eo est, Deo fructificare valeret. Quis dabit mihi homines litteratos et sanctos in Ecclesiis Dei praeesse pastores, si non in omnibus, certe in pluribus, certe in aliquibus saltem? Quid enim si juvenis aliqua olim juveniliter egisse memoratur? Vetera transierunt, nova facta sunt omnia. Consepultus est iterum Christo per eremi baptismum : ego olim sepulta vitia retractabo?

3. Jam quod abbas Caziacensis sive Trecensis dure dicuntur scripsisse vobis, omnino, cum audivi, dure accepi, et cum accepero tempus, non dissimulabo, quantum quidem charitas postulabit, et familiaritas, quae mihi pro eorum religiositate ad ipsos est. Deo autem gratias, qui dedit vobis non vinci a malo, sed vincere in bono malum, quia non respondistis eis malum pro malo, aut maledictum pro maledicto. Porro illas, quas ad me adversus praefatos abbates ante scripseratis litteras, nec studio nec voluntate mea ad ipsorum notitiam pervenisse sciatis. Et de his satis.

4. Tempus est ut non obliviscar mei. Clamat ad vos mea monstruosa vita, mea aerumnosa conscientia. Ego enim quaedam chimaera mei saeculi, nec clericum gero, nec laicum. Nam monachi jamdudum exui conversationem, non habitum. Nolo scribere de me quod vos per alios audisse existimo, quid actitem, quid studeam, per quae discrimina verser in mundo, imo per quae jacter praecipitia. Si quominus audistis, precor ut inquiratis, et secundum quod audieritis, et consilium impendatis, et orationum suffragia.

EPISTOLA CCLI . AD DOMINUM EUGENIUM PAPAM. *Balmenses monachos pro merito punitos in gratiam recipi cupit, et cum Aeduensibus conciliari.*

Amantissimo patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae-Vallis dictus abbas, modicum id quod est.

Balmenses monachi graviter deliquerunt, sed non impune . Vobis pro hoc ipso laus et gratiarum actio ab universa debetur Ecclesia, quia non siluistis, non dissimulastis, non quievistis. Efferbuistis ut **249** debuistis: percussistis, sed ut sanaretis. Quod si obliviscatur misereri dominus, et contineat in ira sua misericordias suas, unde sanitas? Fiducialiter proinde post judicium misericordiam praestolamur, ut misericordiam et judicium cantemus Domino. Scimus, scimus, non deviabit Vicarius a vestigiis ejus cujus vicarius est; nimirum cum ille dicat: *Qui mihi ministrat, me sequatur* **(Joan. XII, 26)**. Dicit autem de illo propheta: *Quis scit si convertatur et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem!* **(Joel. II, 14.)** Hanc de vestris quoque posterioribus audacter exigimus. Alioquin non decet ut perdatis innocentem cum impio. Etenim qui malum fecerunt, facti de medio sunt. Quid restat, nisi ut reliquiae salvae fiant? Quidni salventur qui obedierunt vobis, qui obedierunt praedecessori vestro? Paulum loquor, qui aiebat: *Auferte malum ex vobis* **(I Cor V, 13)**. Itaque miseremini illis, et non praejudicet iniquitas sceleratorum justitiae innocentium. Haec dico, quia causa est eis cum

Aeduensibus in praesentia vestrae Majestatis, et timent ne noceat sibi iniquitas aliorum. Sane id praecipue obsecramus, ut concordiae et paci ipsorum operam detis. Utrisque siquidem bene volumus, atque ita utrisque credimus expedire.

EPISTOLA CCLII . AD EUMDEM, PRO EBORACENSI. *Sententiam, contra Eboracensem jam olim ab Innocentio latam, tandem exsecutioni mandari postulat, ne mala ejus opera dissimulanti Pontifici imputentur.*

Saevit frustrata ambitio, imo desperata furit. Currit ad laqueum homo perditionis, et debitam jam olim in se sententiam damnationis accelerat. Vel nunc manifesta sunt peccata ejus, praecedentia ad judicium. Anticipat manum succisoris arbor maledicta et spinosa, et cunctantem securim in semet provocat. Heu! quam justius illa jamdudum cecidisset (*al.* excidisset], quam sancti illi, quos contra jus et fas male stando dejecit? Etenim si non staret, stantes minime dejecisset. Et illi quidem in innocentia sua, et pro innocentia corruerunt , multo melius stantes: sed sanguis innoxius de manu illorum procul dubio requiretur, qui vires furtivas tam noxiae arbori, ne statim corrueret, ministraverunt. Clamat contra eorum capita sanguis sanctorum de terra, quorum animae in manu Dei sunt, et non tanget eos tormentum malitiae. Verumtamen viscera mea erant: effusa sunt; non recipio de verbis consolationem. Etsi possent esse qualicumque solatio sive **250** remedio, deficiunt tamen prae

dolore, moerore praecluduntur, interrumpuntur singultibus. Unum tamen ipsumque extremum, quod utique magis scribere, quam proloqui possum, adhuc audite, vel potius legite. Si adhuc steterit, proh dolor! verendum, ne ipsius status sit vester casus, dum quidquid adjecerit, utpote mala arbor, quae non potest nisi malos fructus facere **(Matth. VII, 18)**, non illi jam, sed vobis merito imputetur.

EPISTOLA CCLIII AD ABBATEM DE PRAEMONSTRATO. *Asperioribus Praemonstratensium litteris placide respondet, recensens sua in eos beneficia. Refellit quoque singula querelarum capita, constantem se ipsis amicum fore professus.*

1. Audivi auditionem vestram, et timui. Scribitis enim contra me amaritudines: absit autem ut tam rationabiliter quam terribiliter. Quid peccavi? an quod vestram personam semper amavi, vestrum Ordinem fovi, et promovi semper, quod in me fuit? Fidem, si verbis non habetur, opera faciunt. Ut quidem mea mihi conscientia respondet, ego a vobis debui commendari. Sed quia contraria potius loqui et scribere libet, dabo ego voci meae vocem virtutis ex factorum testimonio. Id quidem grave. Videar improperare beneficia, quod utique non decuerat. Ut minus sapiens faciam, vos me cogitis. Cui unquam vestrum, sive vestrorum nostra opera opus fuit,

et defuit? Primo quidem locus ipse Praemonstrati, in quo degitis, noster fuit, et nostro munere habuistis . Nam nobis frater Wido (hoc nomen primi incolae loci) per manum episcopi ante donaverat. Deinde quod hi de Bello Loco vobis se associaverunt, nostri potissimum studii fuit. Apud Jerosolymam rex Balduinus, dum adhuc viveret, locum Sancti-Samuelis donavit nobis , et mille aureos simul, de quibus aedificaretur: vos dono nostro et locum habetis, et aureos habuistis. Apud Virdunum pro ecclesia beati Pauli, ut eam vos haberetis, quantum laboraverim, multi norunt: et quantum profecerim, ipsi sentitis. Si quominus recognoscitis vos, exstant epistolae nostrae ad beatae memoriae papam Innocentium, hujus rei veri judices, et quasi vivi testes. Illis de Septem-Fontibus locum quem primum inhabitaverunt (*Francevals* nomen ei) nos contulimus.

2. Propter quod horum vultis recedere ab amicis? Numquid redditur pro bono malum, quia minamini violare pactum , valedicere paci, societatem deserere, **251** scindere unitatem? Sed esto. De bono opere non me lapidatis, sed de injuria, quod fratrem Robertum, cum esset de vestra professione, susceperim, habitum ei monachicum tradens. Non inficior, apud nos est. Putaveram autem me super hoc satisfecisse vobis, cum susceptionis illius rationem, ordinem, necessitatem, viva et veridica voce exposui, idque non semel. Quia vero necdum quiescitis, non erit mihi pigrum rescribere quod responderam, quando vobis durum non est repetere quod excusaveram.

3. Minime ergo praedictum fratrem Robertum aliquando, ut a vobis exiret, sollicitavi: magis autem a multis annis id cupientem, non semel, sed saepe compressi. Quonam denique

modo suspectus haberi possum, quod fratrem Robertum subduxerim vobis, cujus consilio et hortatu magistrum Othonem habetis? Si nescitis, ipsum interrogate: si bene novi hominem, non negabit, Possem et alios forsitan non paucos nominare, sive conversos ad vos, sive reversos: quos hodie non haberetis, nisi a nobis suasi fuissent, vel coacti. Parco autem, non inops materiae, sed verecundiae satisfaciens dives. Inveni ego in claustris vestris, qui ad verbum praedicationis nostrae compuncti et conversi ad nos venire disposuerant: cum ecce sollicitantibus vestris retrahentes pedem, recepti et retenti sunt in Ordine et habitu vestro. Postmodum vero, remordente eos conscientia, exire voluerunt: et, ni fallor, exissent, nisi nostro firmarentur non assensu tantum, sed et hortatu.

4. Sed jam audite (quia iterum vultis audire) quomodo tandem fratrem Robertum receperim. Dominus papa praecepit, nempe rogatus ab illo et ejus amicis. Dicebat vestrum sese et abbatis ejus assensum prece sua obtinuisse, ne quis dicat quod praecepto extorsit. Negatis: quid ad nos? ipse viderit. Si vobis summum et sanctum Pontificem falsitatis arguere libet, ignoscite nobis: quia nos tantae sanctitati non credere, et tantae majestati non obedire nefas ducimus. Quanquam et venerabilis abbas Godescalcus , qui de vestris est (nam is a domino Papa ad vos hujus rei gratia fuerat destinatus), non plane negaverit reportasse se a vobis, et liberam fratris emancipationem, et vestram ipsius spontaneam concessionem (*al., male,* consessionem].

5. Jam de fratre Fromundo non est quod nos lacessatis, eum nequaquam eum sine voluntaria abbatis sui concessione receperim: quod quidem nec vos latuisse amara illa epistola

demonstrat in qua nobis de sola capituli non exspectata conniventia calumniam struitis. Quasi vero vel in mutua nostra conventione id prohibitum fuerit: vel emancipatio filii ad capitulum, et non potius ad solum spectet abbatem.

6. Adjicitis et de domo quadam fratrum vestrorum de Basso-Fonte, quod eam nos de medio tulimus, licet extra statutos terminos constitutam. Atque utinam priusquam nos argueretis, eosdem interrogassetis fratres, non solum quis eam de medio tulerit, sed etiam qua de causa. Neque enim celassent vobis, ut confidimus, hujus rei veritatem. Caeterum audite eam nunc vel a nobis, ac deinde, si ita placet, eos interrogate. Coeperant aedificare locum, ubi aliquas e sororibus suis constituerent, longe quidem ab abbatia sua, in confinio autem duarum grangiarum domus nostrae et prope pascua ovium nostrarum. Rogavimus eos tanquam amicos, et quibus forte non inutiles fuissemus, ne seminarium scandali, et dissensionum fomitem suis pariter et nostris pararent, posteris relinquendum. At illi nihilorminus aedificabant. Haec fuit tota violentia nostra: sic nos de medio tulimus domum illam. Inexcusabiles sumus, si rogare, vim irrogare est

252 7. Revera episcopus (quod negandum non est) indignatus, non modo quod oratorium in suo episcopatu, sed et quod domum in fundo ecclesiae et terra feudi sui aedificare se inconsulto praesumpissent coepto intervenit operi, quamvis frustra; nam nec vetiti ab eo destiterunt. Exinde transeunti mihi per terram illam, is qui tunc erat abbas, Bassi-Fontis occurrens, indicavit quod ab aedificatione cessassent. Verumtamen non tam propter nos, sicut ex ejus relatione cognovi, quam propter militem illum, qui terram eis visus dedisse gravabat eos in multis, ita ut de eo plurimum

quererentur. Quamquam etsi pro sola charitate nostra id voluntarie dimisissent, nec religionem eorum dedecuisset, nec immeritis forsitan praestitisse beneficium viderentur. Miror sane unde haec tandem querela emerserit, cum et abbas ille in bona, nisi fallor, et devota erga nos voluntate praesentem finierit vitam: et qui substitutus est ei, frequenter et familiariter conveniens nos in necessitatibus suis, nullam nobis querimoniae hujus aliquando fecerit mentionem. Denique et in eadem postea domo humanissime susceptus hospitio, nihil hinc ab ipso abbate, vel alio quoquam audivi. Sed et vobiscum in Clara-Valle postmodum praesens fuit abbas, et nuperrime Barri, jam instante capitulo vestro, unde litterae illae querulae, ne dicam calumniosae, venerunt: et nec hic, nec ibi super hoc, sive ab eo, sive a vobis, vel tenuiter quidem memini me fuisse conventum.

8. Praeterea causamini, quod quomunculam fratrum vestrorum de Brena conversus Igniacensis combassit. O domunculam! nempe umbraculum quoddam ramorum erat, ubi sederet frater, qui stantes adhuc in agro segetes custodiret. Neque hoc combustum malitia, sicut fideli relatione cognovimus: sed quod positum in agro quodam fratrum Igniaciensium, terram occuparet, quam excoli oportebat. Denique vix uno taxata est nummulo domuncula haec: et abbati de Brena ita jam, nisi fallimur, super hoc satisfactum, ut omnino nec queratur, nec habeat unde queratur. Si quominus, ubi id nos rescire feceritis, parati sumus ad omnem satisfactionem. Sic et de abbate Longi-Pontis , ubi primo querelam vestram accepimus, quod inter terminos vestros domum vellet aedificare, prohibuimus eum: et jam credimus

destitisse. Sin autem; et id fiet, ubi factum non esse noverimus.

9. Super omnia plangitis, quod ecclesiam Sancti Foillani , quae de Ordine vestro est, abbas noster de Villari fecerit imbanniri [*id est* interdici]. At forte justius vobis fratris et coabbatis vestri de praedicta domo Sancti Foillani incredibilis obstinatio, quam summi Pontificis justissima [*al.* reprehensibilis] animadversio displiceret. Novi siquidem, quod multis vestrorum ipsius abbatis animositas displiceat graviter: mirum valde, si non etiam vobis. Ita ergo dico vobis, huic indignamini: siquidem ipse est, cujus aut cupiditas, aut contumacia fratribus vestris divina fecerit officia interdici. Et quidem prolixum est hoc negotium, et difficile esset universa ejus subterfugia epistolari brevitate concludi: causam tamen interdicti quam breviter intimabo. Post duas aut plures conventiones pacis, post definitivam sententiam judicii, juxta mandatum capituli vestri per vestros et nostros abbates promulgatam, accitus demum episcopus Cameracensis, ad cujus parochiam locus Sancti Foillani pertinere cognoscitur, cum videret abbatem obstinato animo omnia violare, etiam sententia eum ecclesiastica cogere voluit, ut dicebat. Ille vero, ut redimeret tempus, summi Pontificis audientiam appellavit. Ventum est ante eum: qui postquam testimonio tam vestrorum abbatum, quam aliorum religiosorum **253** indubitanter agnovit abbatem Sancti-Foillani non solum resilire a compositionibus, sed et judicio contraire, ecclesiam ejus imbanniri jussit, donec satisfecisset. Demum rogastis tam vos, quam ipse domnum Cisterciensem, et nos; multisque tam vestris, quam vestrorum precibus extorsistis, praesente etiam ipso episcopo, qui promulgandae sententiae interdicti

mandatum acceperat, ut provideretur adhuc forma aliqua pacis. Absente abbate de Villari, tractata compositio, dictumque episcopo est, ut si vel ipsam observaret, abbas Sancti-Foillani abstineret ab interdicto. Discedens autem nec illam tenuit, sed domum, quam et judicii sententia, et compositiones omnes diruendam esse definierant, ita ut semel etiam diruta jam fuisset, atque interim contra conventionem et judicium reaedificata; hanc, inquam, et tenuit, et tenet, et alteram quoque superaedificavit. Quidni exsequeretur episcopus mandatum apostolicum, quod acceperat de promulganda sententia interdicti, praesertim addita praevaricatione? Ego tamen sperans tandem aliquando vincere in bono malum, eamdem sententiam differri feci usque ad octavas Epiphaniae, si forte interim vir ille recogitaret, ut vel formam judicii exsequeretur, vel compositionem aliquam observaret. Atque utinam sic contingat, et faciat Deus pacis, ut requiescat super illum pax nostra!

10. Cum haec ita se habeant, non est quod de nobis queri debeatis: cum justius nos de vobis, ut apparet, queri possimus. Reliquum est ut diligentes vos diligatis, praesertim solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis: illo, inquam, vinculo, quod inter nos et vos causa pacis charitatisque firmatum est, utiliter quidem, et non minus forsitan vobis quam nobis. Si rumpendum decernitis, non expedit quidem, sed nec licere ullatenus puto. Nempe ubi communis est causa, personae reatus praejudicare non deberet, etsi vera essent quae in nos dicitis. Ego autem, fratres, quidquid faciatis, decrevi semper diligere vos, etiam non dilectus. Occasiones quaerat, qui vult recedere ab amico: mihi studii est, et erit, nec cuiquam

amicorum justam in me discessionis causam dare, nec scrutari in alio: quod hoc quidem fictae, illud vero neglectae amicitiae sit. Et quia secundum prophetam *glutino bonum est* **(Isa. XLI, 7)**; solvere, vel potius abrumpere vos poteritis, sed non me. Adhaerebo vobis, etsi nolitis: adhaerebo, etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, charitate non ficta, illa quae nunquam excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum irae, ne diabolo dem. Vincar jurgiis, vincam obsequiis. Invitis praestabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentes me. Et nunc tristis est anima mea quod quacunque occasione offenderim vos; eritque tristis, usquedum vestra indulgentia relevetur. Si tardaveritis, ibo, et excubabo pro foribus; perseverabo pulsans, instabo opportune, importune, donec vel merear, vel extorqueam benedictionem. Plus quam medium hiemis transiit jam, et tunicam nostram [*id est* charitatem] usque adhuc frustratus exspecto.

254 EPISTOLA CCLIV . AD ABBATEM GUARINUM ALPENSEM. *Laudat in sene abbate studium reformandi Ordinis. Temporis brevitatem non obsistere studio perfectionis. In vita spirituali semper proficiendum, nunquam standum.*

Reverendo Patri, et omni veneratione digno, domno abbati Alpensi GUARINO, et universis ejusdem loci fratribus, frater BERNARDUS, vestrae sanctitatis servus, de bono in melius semper proficere.

1. Revera nunc in te, Pater, experior quod in sacris Litteris legisse me memini: *Cum consummatus fuerit homo, tunc incipit* **(Eccli. XVIII, 6)**. Jam seni requies, jam corona debebatur emerito: et ecce tanquam novus in Christo miles, nova iterum tibi excitas bella, provocas adversarium; et rem fortium praesumis fessus senex, dum ad iterandum certamen, antiquum hostem, etiam quodammodo invitum compellis. Enimvero dum praeter morem tuum, tuorumque praedecessorum traditiones , divinitus inspiratus ecclesias et ecclesiastica beneficia relinquis; synagogas Satanae, id est cellulas extra coenobium , in quibus tres, vel quatuor fratres sine ordine, sine disciplina habitare solent, destruis; feminas a monasterio arces , caeterisque pietatis ac disciplinae bonis studiosius invigilas solito: quid aliud primus et maximus ille peccator, nisi videbit et irascetur, dentibus suis fremet et tabescet? Sed quae cura? E contra tu in ejus confusione et tua consolatione cantabis Deo tuo: *Qui timent te, videbunt me et laetabuntur, quia in verba tua supersperavi* **(Psal. CXVIII, 74)**. Nec timendum quod succumbat hosti, qui nec cedit aetati. Vincit annos animus, et frigente jam corpore fervet sanctum in corde desiderium; artubusque fatiscentibus, durat tamen incolumis propositi vigor, nec sentit rugosae carnis infirma spiritus promptus. Nec mirum. Utquid enim metuat veterani domicilii ruinas, qui fabricam spiritualem videt in dies in sublime consurgere, proficere in aeternitatem? Certus namque est, si terrestris domus ista dissolvitur, quod aedificationem

habet ex Deo, domum non manu factam, aeternam in coelis **(II Cor. V, 1)**.

2. Sed dicet aliquis: Quid si morte praeventus fuerit homo, necdum videlicet spirituali aedificio consummato? Perfectus quippe non habet quo proficiat: et qui proficit, eo ipso quo proficit, perfectus non esse convincitur. Est quod securi de illo plena fide respondeamus. Dicemus nempe: *Consummatus in brevi, explevit tempora multa* **(Sap. IV, 13)**. Bene multa, qui universa complectitur. Quomodo enim non explevit omnia tempora, qui transiit ad aeternitatem? Quanta sane tempora non longaevitate, sed longanimitate; hoc est, non annorum serie, vel dierum numero, sed mentis devotione, et inexstinguibili semper proficiendi desiderio percurrere potuit, tanta sibi in meritis non immerito vindicavit. Retinet quippe virtute, quod amisit in tempore. Porro vera virtus finem nescit, tempore non clauditur. Unde est, illud: *Charitas nunquam excidit* **(I Cor. XIII, 8)**; et item: *Patientia pauperum non peribit in finem* **(Psal. IX, 19)**; et: *Timor Domini sanctus permanet in saeculum saeculi* **(Psal. XVIII, 10)**. Nunquam justus arbitratur se comprehendisse **(Philipp. III, 13)**: nunquam dicit: Satis est, sed semper esurit sititque justitiam: ita ut si semper viveret, semper, quantum in se est, justior esse contenderet, semper de bono in melius proficere totis viribus conaretur. Non enim ad annum vel ad tempus, instar mercenarii, sed in aeternum divino se mancipat famulatui. Audi denique vocem justi: *In aeternum non obliviscar justificationes tuas, quia in ipsis vivificasti me;* et **255** rursum: *Inclinavi cor meum ad faciendas justificationes tuas in aeternum* **(Psal. CXVIII, 93, 112)**. Non igitur ad tempus. Proinde *justitia ejus manet,* non aliquanto

tempore, sed *in saeculum saeculi* **(Psal. CXI, 3)**. Sempiterna itaque justi esuries sempiternam meretur refectionem: et licet in brevi consummetur pro tempore, judicatur tamen explesse tempora multa pro virtutis perpetuitate.

3. Quomodo denique temporis brevitas bonorum praejudicet perpetuae devotioni, quae pertinacem reproborum malitiam excusare non sufficit? Ob hoc enim procul dubio inflexibilis et obstinatae mentis punitur aeternaliter malum, licet temporaliter perpetratum, quia quod breve fuit tempore vel opere, longum esse constat in pertinaci voluntate: ita ut, si nunquam moreretur, nunquam velle peccare desineret; imo semper vivere vellet, ut semper peccare posset. Proinde potest et de isto per contrarium itidem dici: *Consummatus in brevi, explevit tempora multa;* quod merito multorum, imo omnium temporum receperit vicem, qui nullo tempore malam voluerit mutare intentionem [*al.* voluntatem]. Itaque indefessum proficiendi studium, et jugis conatus ad perfectionem, perfectio reputatur.

4. Quod si studere perfectioni, esse perfectum est; profecto nolle proficere, deficere est. Ubi ergo sunt qui dicere solent: Sufficit nobis, nolumus esse meliores quam patres] nostri? O monache, non vis proficere? Non. Vis ergo deficere? Nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo, et manere in quo perveni; nec pejor fieri patior, nec melior cupio. Hoc ergo vis quod esse non potest. Quid enim stat in hoc saeculo? Et certe de homine specialiter dictum est: *Fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet* **(Job XIV, 2)**. Ipse denique hominis saeculique Auctor, quandiu in terris visus est, et cum hominibus conversatus est, nunquam [*al.* nunquid] stetit. Et quidem, teste Scriptura, *pertransiit*

benefaciendo et sanando omnes **(Act. X, 38.)** Pertransiit autem, sicut non infructuose, ita non remisse, non pigre, non lento gressu; sed, quemadmodum item de ipso scriptum est: *Exsultavit ut gigas ad currendam viam* **(Psal. XVIII, 6)**. Porro currentem non apprehendit, qui et ipse pariter non currit. Et quid prodest Christum sequi, si non contingat consequi? Ideo Paulus aiebat: *Sic currite ut comprehendatis* **(I Cor. IX, 24)**. Ibi tu, Christiane, fige tui cursus profectusque metam, ubi Christus posuit suam. *Factus est,* inquit, *obediens usque ad mortem* **(Philipp. II, 8)**. Quantumlibet ergo cucurreris, si usque ad mortem non perveneris, bravium non apprehendis. Bravium Christus est. Quod si illo currente tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas; timendumque tibi est quod ait David: *Ecce qui elongant se a te, Domine, peribunt* **(Psal. LXXII, 27)**. Itaque si proficere currere est: ubi proficere, ibi et currere desinis; ubi vero [*al.* ubi ergo] non currere, ibi et deficere incipis. Hinc plane colligitur quia nolle proficere, nonnisi deficere est.

5. Vidit scalam Jacob, et in scala angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit; sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi **(Gen. XXVIII, 12)**: quatenus palam daretur intelligi, inter profectum et defectum in hoc statu mortalis vitae nihil medium inveniri; sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere, sic necesse sit et spiritum aut proficere semper, aut deficere. Interest tamen, quod nequaquam juxta ordinem corporalium vicissitudinum etiam spiritus sua vel incrementa capit, vel patitur detrimenta. Nam semper in robusto et vegeto corpore animus mollior atque tepidior jacet; et rursum in corpore

debili et infirmo fortior viget promptiorque spiritus. Quod se utique in se expertum contestans Apostolus, *Quando infirmor,* inquit, *tunc fortior sum:* sed et libenter gloriatur in infirmitatibus suis, *Ut inhabitet in me,* ait, *virtus Christi* **(II Cor. XII, 9, 10)**.

256 6. Quod quidem sic astruimus exemplis, ut probemus et oculis, dum in te, pater, manifestum fit nobis quod dicitur: cujus quippe et si homo exterior corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem **(II Cor. IV, 16)**. Unde etenim tantus ardor innovandi ordinis, nisi ex renovatione mentis? Sic bonus homo de bono thesauro suo profert bona **(Matth. XII, 35)**; sic arbor bona fructus bonos facit **(Id. VII, 17)**. Primi et purissimi fructus tui. Sed quaenam arbor hos protulit: nisi puritas cordis? Alioquin quando impurus animus tanto studio Regulae inquireret eligeretque puritatem? Nec de turbido fonte limpidus emanat rivus, nec de sordida mente munda cogitatio. Intus est procul dubio, intus est quod delectat: et ex illa plenitudine intrinseca erumpit totum quod foris exuberat: atque in mente fulget, quod sic placet in opere.

7. Sequimini, filii, patrem: imitatores ejus estote, sicut et ipse Christi. Dicite: *In odore unguentorum tuorum curremus* **(Cant. I, 3)**: siquidem bonus odor Christi est in omni loco **(II Cor. II, 14)**. Nam ut taceam de vobis, qui praesentes cominus percipitis fragrantiam; tanta ad nos usque, qui longe absumus, ex studiis ejus bonis pervenit hujus suavissimae respersionis ubertas, ut nobis certissime fiat odor vitae ad vitam. Puto quod et in coelestibus jam persenserint odorem suavitatis, et quadam solito festiviori exsultatione decantent: *Quae est ista quae ascendit per desertum, sicut virgula fumi, ex aromatibus myrrhae et thuris, et universi*

pulveris pigmentarii? **(Cant. III, 6)**; et illud: *Emissiones tuae paradisus malorum punicorum cum pomorum fructibus* **(Cant. IV, 13)**. Quicunque inter vos hunc in coelis jubilum non audit, invidet: quisquis hunc non sentit odorem, ut omnium pace dixerim, putet.

EPISTOLA CCLV . AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM . *Monet regem, ne concilium hoc tempore Ecclesiae et regno tam necessarium, ipsiusgue regis honori cessurum, impediat.*

LUDOVICO, Dei gratia excellentissimo regi Francorum, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, fidelis suus, salutem a Rege regum, et Domino dominantium, ipsi, et dilectae ejus, et filiis ejus.

1. Regna terrae et jura regnorum tunc sane sana suis dominis atque illaesa persistunt, si divinis ordinationibus ac dispositionibus non resistunt. Cur, domine, irascitur furor tuus contra Dei electum quem tua quoque sublimitas suscepit, et praeelegit, tibi quidem in patrem, filio autem tuo etiam in Samuelem? Armatur regia indignatio, non plane in extraneos, sed in semetipsam et suos. Non mirum si, juxta Scripturam, *Ira viri justitiam Dei non operatur* **(Jac. I, 20)**; quae propriae quoque utilitatis, sed dignitatis, sed salutis facit saepe ut nec manifestum omnibus advertas periculum, sentias damnum. Colligitur concilium . Quid in hoc detrahitur regiae

gloriae, regni utilitatibus? Ibi universae Ecclesiae commendabitur ac rememorabitur excellentiae vestrae prompta et specialis devotio, quod regum primus, aut certe inter primos, rabiei persequentium eamdem matrem vestram strenuissime et christianissime defendendo obviastis. Ibi, gloriose, ab ingenti illa multitudine debitae gratiae referentur vobis: ibi a millibus sanctorum orabitur pro vobis et vestris.

2. Alias autem quam sit hoc tempore necessarius conventus episcoporum, nullus ignorat, nisi qui durus corde matris Ecclesiae angustias non attendit. At calor, inquiunt, nimius est. Quasi nos glacialia corpora habeamus. An corda nobis magis congelata sunt, et nemo est qui, juxta prophetam, compatiatur super **257** contritione Joseph? **(Amos VI, 6.)** Sed haec alias. Nunc autem ego minimus in regno vestro, sed dignitate, non fidelitate, dico vobis: Non expedit velle impedire tantum et tam necessarium bonum. Nec desunt evidentes causae, quibus id manifestum facere possem, quas et nunc proferre in medium ad manum mihi est, nisi quod sat arbitror dictum sapienti. Tamen si quid ex apostolicae auctoritatis rigore processit, unde se merito esse turbatam celsitudinis vestrae serenitas arbitretur; qualiter hoc ipsum revocetur, aut temperetur, prout oportet ad honorem vestrum, fideles vestri qui aderunt [*al. male,* adhaerent] totis viribus enitentur. Inter quos nos quoque, si quid possumus, non dissimulabimus.

EPISTOLA CCLVI . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Excitat Eugenium ad suppetias*

orientali Ecclesiae ferendas; nec abjiciendum animum ob acceptam cladem in amissione civitatis Edessae. Miratur vero se Carnoti in ducem belli electum.

1. Non est leve verbum quod sonuit: triste satis et grave est. Et cui triste? Imo cui non triste? Soli filii irae iram non sentiunt, nec tristantur tristibus, sed laetantur et exsultant in rebus pessimis. De caetero communis tristitia est, quia communis est causa. Bene fecistis justissimum zelum nostrae gallicanae Ecclesiae collaudando, et corroborando auctoritate litterarum vestrarum. Non est, dico vobis, in causa tam generali et tam gravi tepide agendum, sed ne timide quidem. Legi apud quemdam sapientem: «Non est vir fortis, cui non crescit animus in ipsa rerum difficultate **(SENECA, in epist. 22, ad Lucillum)**.» Ego autem dico, fideli homini magis et inter flagella fidendum. Intraverunt aquae usque ad animam Christi, tacta est pupilla oculi ejus. Exserendus est nunc uterque gladius in passione Domini, Christo denuo patiente, ubi et altera vice passus est. Per quem autem nisi per vos? Petri uterque est, alter suo nutu, alter sua manu, quoties necesse est, evaginandus. Et quidem de quo minus videbatur, de ipso ad Petrum dictum est: *Converte gladium tuum in vaginam* **(Joan. XVIII, 11)**. Ergo suus erat et ille, sed non sua manu utique educendus.

2. Tempus et opus esse existimo ambos educi in defensionem orientalis Ecclesiae. Cujus locum tenetis, zelum negligere non debetis. Quale est hoc, principatum tenere, et ministerium declinare? Vox clamantis: «Venio Jerosolymam iterum crucifigi.» **(EGESIPPUS, De excid. lib III, cap. 2.)** Ad quam

vocem etsi alii tepidi, alii et surdi sint; successori Petri dissimulare non licet. Loquetur et ipse: *Etsi omnes scandalizati fuerint, sed non ego* **(Matth. XXVI, 33)**; nec terrebitur damnis prioris exercitus, quibus magis resarciendis operam dabit. Numquid ideo non debet facere homo quod debet, quia Deus facit quod vult? Ego vero pro tantis malis, tanquam Christianus et fidelis, meliora sperabo, et omne gaudium aestimabo, quod in varias tentationes incidimus **(Jac. I, 2)**. Revera panem doloris comedimus, et potati sumus vino compunctionis. Quid diffidis, amice sponsi, quasi non more suo vinum bonum servaverit usque adhuc benignus et sapiens sponsus? Quis scit si convertatur et ignoscat Deus, et relinquat post se benedictionem **(Joel. II, 14)**. Et certe sic operari, sic judicare superna divinitas solet: scienti loquor. Quando magna bona mortalibus provenerunt, quae non magna praevenerint mala? Nam, ut caetera taceam, nonne illud unicum et singulare beneficium nostrae salutis praecessit mors Salvatoris?

3. Tu ergo, amice sponsi, amicum te in necessitate probato. Si triplici illo amore, de quo tuus interrogatus est praedecessor **(Joan. XXI, 15-17)**, tu quoque toto corde, tota anima, **258** tota virtute Christum diligis, ut oportet, nihil reservabis, nihil dissimulabis in tanto periculo sponsae ejus: sed quidquid habes virium, quidquid zeli, quidquid sollicitudinis, quidquid auctoritatis, quidquid potestatis, impendes. Singulare periculum singularem exigit operam. Fundamentum concutitur, et tanquam imminenti ruinae totis est nisibus occurrendum. Et haec propter vos, fidenter quidem, sed fideliter dicta.

4. De caetero verbum illud quod jam, ni fallor, audistis: quomodo videlicet in Carnutensi conventu (quonam judicio satis miror) me quasi in ducem et principem militiae elegerunt, certum sit vobis nec consilii mei, nec voluntatis meae fuisse vel esse; sed nec possibilitatis meae (quantum metior vires meas) pervenire usque illuc. Quis sum ego, ut disponam castrorum acies, ut egrediar ante facies armatorum? aut quid tam remotum a professione mea, etiamsi vires suppeterent, etiamsi peritia non deesset? Sed neque hoc meum est vestram docere sapientiam: nostis haec omnia. Tantum obsecro per illam charitatem, qua mihi specialiter debitores estis, ne me humanis voluntatibus exponatis; sed, sicut singulariter vobis incumbit, divinum consilium perquiratis; et operam detis, ut sicut fuerit voluntas in coelo, sic fiat.

EPISTOLA CCLVII . AD EUMDEM, PRO FRATRE PHILIPPO.

1. Est negotium quod caeteris non miscemus , quoniam caeteris amplius tangit et angit nos, et eget singulari propriae precis instantia. Philippus noster cum se exaltavit, humiliatus est: sed cum se humiliavit, non est exaltatus, quasi utrumque pariter Dominus non dixisset **(Math. XXIII, 12)**. Rigor est, sed sine dispensatione; judicium, sed sine misericordia. Multi (quod negandum non est) sic mensuraverunt: sed nullus ita sibi voluit mensurari. Si autem in qua mensura mensi fuerimus, remetietur nobis **(Matth. VII, 2)**, erit profecto judicium sine misericordia ei qui non fecerit misericordiam.

Capax est vester apostolatus rei utriusque, et zeli scilicet et miserationis. Et honor quidem majestatis judicium diligit: sed absit, ut ad praejudicium mansuetudinis. Quanquam dispensator ille, cujus laus est in Evangelio, elegit potius fraudem facere suo domino, quam proximo non misereri. Denique pro centum nunc quidem octoginta, nunc vero quinquaginta redhibuit. Juste laudatus est, qui domino suo rerum maluit, quam personarum jacturam facere. Et quia dignus est qui sic operatur, mercede sua; uno tali opere quos ille retinuit servos, iste sibi fecit amicos **(Luc. XVI, 1-8)**.

2. Quid facimus? Videmur intrasse causam, non porrigere precem. Non expedit ita. Si pergimus ista dicere, judicium provocamus, non misericordiam. Nulla mihi fiducia in argumentationibus istis, non plus quam in telis aranearum. Frustra jacitur rete ante oculos pennatorum **(Prov. I, 17)**. Novi quam validiora valeant mihi responderi, praesertim a tali ingenio. Quamobrem arma mea preces pauperum sunt, et abundamus in genere isto. His cedat necesse est machinis turris fortitudinis, etsi alias inexpugnabilis. Non repellet pauperum preces pauperum pater, paupertatis amator. Quinam isti? Non sum solus: et si solus, fortasse praesumere possem. Omnes filii vestri qui mecum sunt, et qui mecum non sunt, mecum tamen sunt in hac supplicatione. Quis numeret eos? Solus sane frater Philippus excipitur, qui nec postulat, nec petit postulari, et an velit, ignoro: magis, quod in se est, elegit abjectus esse in domo Dei sui. Sed nec nos quidem pro homine, sed pro Ordine postulamus, cui **259** dispensationem in eo factam non parum profuturam confidimus.

EPISTOLA CCLVIII. AD EUMDEM, PRO FRATRE RUALENO . *Rualenum, jussu Pontificis abbatem Sancti Anastasii constitutum, sed invitum admodum ac renitentem, remitti ad se rogat.*

In veritate comperimus Rualenum nostrum nedum requiescere in quo positus est, sed nec aliquando requieturum confidimus. Quamobrem opus est maturato remedio, non solum illi, sed et mihi. Uror, dico vobis, quandiu ille in scandalo est. Nolite mirari hoc; una anima sumus, nisi quod ego mater, ille filius: nam patris in eo cessi vobis et nomen, et auctoritatem. Solus qui transfundi non potuit, mihi remansit affectus, qui me excruciat. Mater autem non potest oblivisci filii uteri sui **(Isai. XLIX, 15)**. Id me fuisse quis dixerit? ego adhuc esse sentio. Clamat matrem pectus triste, et continuus dolor cordis mei pro eo. Quaeritis de quo querar? De me. De vobis nihil queror, sed vobis. Ego, ego saeva et pia mater propriis visceribus non peperci, ut castificarem cor meum in obedientia charitatis. Immolavi de sinu meo chari pignoris hostiam: et non in angaria, fateor, sed in voluntate mea parui voluntati, quae quos vult, angariat. At ille non ita. Renitebatur, quamvis frustra, plane angariatus tam a me, quam a vobis. Numquid ego timere potui tanta obstinatione semper renisurum? Pii cordis est cedere importunitati, quae ad id quod oportet adduci non patitur. Alioquin invitum tenere ad quod invitus tractus est, durum pro illo, fructuosum nemini est. Porro occupare locum, et non facere fructum, nec loco expedit, nec vos decet, nec nos. «Nemo,» ut ait beatus Ambrosius, «invitus bene facit, etiam si bonum est quod facit:

quia nihil prodest spiritus timoris, ubi non est spiritus charitatis **(S. AMBR. in psal. I)**.» Obsecramus itaque per viscera misericordiae Dei nostri, exhibete viscera patris; et infantem, dum adhuc vivit, remittite ad ubera matris, cujus fortassis hic totus languor est, quod sit praepropere ablactatus. Melius enim vivere sinitur, quam dividitur. Quae utilitas in sanguine ejus? Unum scio: non patris, non matris illa vox erit, *Nec mihi, nec tibi sit, sed dividatur* **(III Reg. III, 26)**. Hoc vos forte non timetis, quia non creditis proventurum. Sed scriptitationes et mussitationes frequentissime venientes in manus nostras, plenae sunt timore isto, minitantes hominis fugam et divisionem, vel potius diruptionem, non modo a vobis, sed et a nobis.

EPISTOLA CCLIX . AD EUMDEM. *Unde supra.---Se eadem velle, et eadem nolle cum Pontifice; adeoque Rualenum suum libenter sistere jubenti Pontifici ad abbatiam Sancti Anastasii.*

Etsi quid aliquando volui, quod velle me noluistis; mansuetudinis vestrae dignatio eo me provocat, ut quod vultis, non modo velim, sed et avide velim. Placet vobis ut frater Rualenus abbas sit apud Sanctum Anastasium? et mihi placuerat et ante: sed quia nimis ille nolebat, placitum in non placitum venit. Porro vestro beneplacito non connivente, rursum, ut justum est, non placitum in placitum redit. Experiri licet. Factum est quod praecepistis, non quia

praecepistis, sed quia voluistis. Ex voluntate ergo, et non quasi ex tristitia, vel ex necessitate. Exsecutio maturata mandati **260** obedientiam probat: de voluntate stilus interrogetur. Si contentus forem mandatum facere, nonne juxta verbum Domini servus inutilis essem, solvens debitum? **(Luc. XVII, 10.)** Nunc autem quia adjeci velle; jam non servus, sed filius.

EPISTOLA CCLX . AD RUALENUM ABBATEM. *Compatitur Rualeno in demandata sibi praefectura, cui tandem acquiescendum monet.*

Satis superque afflixit nos absentia tua, Rualene charissime: sed longe magis comperta tua tristitia turbati sumus. Etenim justius te, quam nostram de te desolationem seu destitutionem plangere nobis videmur. Et desolatio quidem non parum damnosa, et non parum molesta, nempe tam dulci filio, tam utili fratre, tam necessario adjutore. Verum quo verius ista de tua amabilitate memoramus, affectuosius compatimur moerori tuo, pluris multo habentes tuum incommodum, et longe aegrius ferentes, quam nostrum damnum. Denique non dissimulavimus, non quievimus, non siluimus, tentantes super hoc Deum pene usque ad irritandum summum et sanctum Pontificem, ut quomodocunque, vel cum nostro periculo te revocaremus. Sed quia adhuc frustrati sumus in cunctis molitionibus et conatibus nostris; supernis tandem judiciis vel fatigati cedentes, et dantes potentiae manus, quoniam quod

volumus non valemus, id velle cogimur, quod possumus. Tu igitur, frater charissime et desideratissime, confortare in Domino, et noli jam contra stimulum calcitrare: ne dum pungeris tu, plurimi qui te in Domino plurimum amant, pariter compungantur. Parce tibi et nobis, qui tui amore nec ipsi nobis pepercimus: magis autem induere fortitudine, confidens et sciens quia gaudium Domini fortitudo tua. Induere laetitia salutari, ut et nos de tua jucunditate laetantes, hilarem datorem diligenti Deo, tum pro tua pace, tum pro nostra consolatione laudes et gratias referamus

EPISTOLA CCLXI. AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Abbatem Sancti Urbani, ob susceptum militem Templi censuris subjectum, absolvi petit.*

Unus de militibus Templi voluit monachari in Ordine nostro: nec defuerunt de nostris, qui ei in tali voluntate assentirent. Sed cum non auderent eum in suis claustris recipere, quoniam non licebat, occulte eum duxerunt ad quamdam abbatiam, quae dicitur Vallis , mandantes et suggerentes abbati, ut nigrum habitum de alio Ordine monachorum faceret ei tradi; et sic eum reciperent, nostrumque illi darent. Et factum est ita. Res nobis innotuit, et per nos delata ad capitulum est. Capituli decreto frater ille foras missus est. At fratres de Templo minime hoc contenti, litteras nihilominus a vestra majestate episcopo Catalaunensi attulerunt, quibus abbatem Sancti Urbani (nam is est qui militi habitum tradiderat) ab introitu

ecclesiae suspenderet, donec se vestro conspectui praesentaret. Inde est quod abbas de Vallibus, quo rogante ille hoc fecit, nil mali suspicatus, compulsus est in magna anxietate animi fratrem latorem praesentium mittere ad pedes misericordiae vestrae, ut qui per eum intricatus est, per eum expediatur: si tamen hoc tam ipse, quam etiam nos alii filii vestri, a vestra sancta Paternitate potuerimus promereri.

261 EPISTOLA CCLXII. AD EUMDEM PRO MONACHIS MOSOMENSIBUS .

Non possum deesse [*al. add.* denuo] domino Remensi in petitione sua, praesertim cum digna sit exauditu. Rogamus proinde, et omni instantia supplicamus pro pauperibus monachis Mosomensibus, ut ab oppressione quam sustinent, sicut per latorem praesentium nosse poteritis, citius liberentur, et ab eis injuriae sive calumniae malignantium in manu vestra valida propulsentur. Hoc enim est pro quo pauperes de longe miserunt clamantes ad vos. Jam quale responsum a vobis oporteat reportari, doceat vos amantium tam justitia, quam paupertas; et praefati viri, qui pro eis intervenit, et vos non parum diligit, reverentia.

EPISTOLA CCLXIII. EPISCOPO SUESSIONENSI PRO ABBATE CAZIACENSI .

Porrexeram preces, cum possem forte jubere, et me putaveram exuaditum. Sed quia comperi non ita esse, mihi videor non jam simpliciter fore communiterque petendum, sed clamandum in vociferatione: neque enim tenuiter seu aequanimiter fero repulsam, quam hactenus expertus non sum. Facite itaque quod debetis, facite quod soletis: nam consuetudo debitorem vos fecit. Facite, inquam, etsi non quia rogamini, certe quia jubemini. Itaque revertimini ad judicium. Nec enim justitiae videtur esse, ut vir religiosus, et amicus noster et filius vester, abbas Caziacensis, quod juris est monasterii sui perdat propter verbum incaute a se inconsulteque prolatum, et absque ecclesiae suae assensu. Quanquam etsi illi verbo omnino pertinaciter adhaereat adversarius, utpote justitiae non confidens; justo, ut putamus, judicio praedicto abbati non debebit obesse: cum viri illi, in quorum conniventia [*id est* arbitrio] res posita est, non concordasse, sed potius dissensisse sciantur. Ex hoc credimus, quia non contristabitis nos, neque conturbabitis. Sic Deus laetificet animam vestram, sic vos ab omni perturbatione conservet, Pater amande et honorande, et si omnibus servis Christi, sed nobis specialiter.

EPISTOLA CCLXIV . PETRI CLUNIACENSIS ABBATIS AD BERNARDUM ABBATEM. *Suum erga Bernardum desiderium indicat, et in solatium*

absentiae dilectum sibi Nicolaum mitti obnixe postulat.

Forti ac splendidae monastici Ordinis, imo totius Ecclesiae Dei columnae, domino BERNARDO Clarae-Vallis abbati, PETRUS humilis Cluniacensis abbas, salutem quam repromisit Deus diligentibus se.

Si liceret, si Dei dispositio non obstaret, si in hominis potestate esset via ejus; maluissem charissimae Beatitudini tuae nexu indissolubili adhaerere, quam principari inter mortales alicubi, vel regnare. Quid enim? nonne regnis omnibus terrenis praeferri a me deberet grata non solum hominibus, sed et angelis ipsis cohabitatio tua? Concivem te illorum si dixero, licet nondum spes in rem transierit, per misericordis Dei gratiam mendax non ero. Si plane mihi datum fuisset usque ad ultimum spiritum tecum hic esse, daretur fortassis posthac et ubi esses etiam perpetuo esse. Quo enim currerem nisi post te, tractus odore unguentorum tuorum a te? Quod quia semper non datur, utinam vel saepe daretur! Et quia nec illud est, utinam saltem frequenter videam missos a te! Et hoc quoque quia raro **262** contingit, volo ut vel in proximo Sanctitas tua amantem se per suum Nicolaum usque ad Octavas Domini mecum mansurum visitet, in quo tuus, ut mihi videtur, ex parte et meus ex toto spiritus requiescit. Videbo te, sancte frater, in illo audiam te per illum, et quaedam, quae secreto nota fieri volo sapientiae tuae, mandabo per ipsum. Sanctae animae tuae, sanctisque sub regimine tuo omnipotenti Domino servientibus, me

nostroque, quantis possum precibus, quanta possum devotione commendo.

EPISTOLA CCLXV RESCRIPTUM BERNARDI ABBATIS AD EUMDEM. *Laudari detrectat, velut indignus: vicissim tamen laudes praeconi suo rependit.*

Quid facis, o bone vir? Laudas peccatorem, miserum beatificas! Restat ut ores, ne inducar in errorem. Inducor autem, si tantis delectatus praeconiis, ignorare me coepero. Propemodum id mihi contigerat visis litteris Beatitudinis tuae et beatificationis meae. Quam beatus nunc essem, si verbis beari possem! Beatum tamen me dixerim, sed favore tuo, non meis laudibus. Beatum, quod diligor a te, quod diligo te. Quanquam et hanc mihi, dulcem licet, buccellam liquandam arbitror, nec omnino plenis, ut aiunt, buccis admittendam. Miraris cur hoc? Nempe non video in me unde tantum diligi meruerim, praesertim a tanto. Scio autem quia plus justo velle diligi, minus est a justo. Quis mihi det tantae humilitatis insigne tam imitari posse, quam admirari? Quis mihi tribuat sancta et desiderata praesentia tua, non dico semper, non dico saepe, sed vel semel in anno frui? Puto quia nulla vice reverterer vacuus. Non, inquam, frustra conspicerem virtutis exemplar, disciplinae summam, speculum sanctitatis: quodque minus usque adhuc a Christo didicisse me fateor, non incassum fide oculata perciperem, quam sis et tu mitis, et humilis corde. Verum si tibi pergo

facere, quod a te mihi factum queror; etsi veritatem dicam, veritatis tamen legi non concordabo, in qua legitur: *Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris* **(Tob. IV, 16)**. Itaque jam respondeamus petitiunculae vestrae, qua epistolam conclusistis. Is quem mitti vobis jubetis, modo mecum non est, sed cum domino Autissiodorensi; et ita infirmus, ut sine nimio incommodo nec ad nos usque posse adhuc venire dicatur.

EPISTOLA CCLXVI. AD SUGERIUM ABBATEM SANCTI DIONYSII . *Animat eum, ut mortem intrepidus excipiat. Desiderium suum ejus ante mortem visendi significat.*

Charissimo et intimo amico suo SUGERIO, Dei gratia abbati Sancti Dionysii, frater BERNARDUS, gloriam quae ab intus est, et gratiam quae desuper venit.

1. Homo Dei, ne trepides exuere hominem illum qui de terra est, illum qui te deprimit usque ad terram, et conatur deprimere usque ad inferos. Iste est qui vexat, qui onerat, qui oppugnat. Quid tibi et terrenis exuviis, qui ad coelum iturus, stola gloriae mox indui habes? Praesto est, sed vestito non dabitur: vestire novit illa, non supervestire. Sustine ergo patienter, imo libenter accipe nudus et non vestitus inveniri. Denique et Deus ipse vult vestiri: sed cum nudus, non cum vestitus est. Homo Dei non revertetur ad Deum, nisi is qui de terra est et terra est, in terram ierit. Hi enim duo homines sibi invicem adversantur, **263** nec erit pax, donec ab invicem

separentur: et si pax fuerit, non erit pax Domini, non erit pax cum Domino. Non es tu de illis qui dicunt: *Pax, et non est pax* **(Ezech. XIII, 10)**. Te exspectat pax illa, quae exsuperat omnem sensum; te exspectant justi donec retribuatur tibi; te exspectat gaudium Domini tui.

2. Et ego quidem, charissime, vehementer afficior ante videre te, ut benedictio morituri veniat super me. Et quoniam non est in homine via ejus, non audeo, unde certus non sum, pro certo polliceri: sed quod nondum video, quomodo possim, satis ago ut possim. Forte veniam, forte non veniam. Sed quodlibet horum sit, dilexi a principio, diligam sine fine. Fidenter dico, non possum perdere sic dilectum usque in finem. Non mihi perit, sed praeit, cujus animae mea adhaesit glutino quod non dissipabitur, et vinculo quod non dirumpetur. Tantum memento nostri cum perveneris quo nos praevenis: ut et nobis cito detur venire post te, et ad te pervenire. Interim tamen nullatenus putes quod tua dulcis memoria recedat a nostra, etsi praesentia dolentibus subtrahatur. Quanquam potens est Deus te adhuc nobis donare rogantibus, servare indigentibus: quod utique non est diffidendum.

EPISTOLA CCLXVII. ABBATI CLUNIACENSI.

Filius vester frater Galcherus, factus est et noster, secundum regulam illam: *Omnia mea tua sunt, et tua mea* **(Joan. XVII, 10)**. Non sit minus familiaris, quia communis: sed si est quod

possit alia gratia, sit familiarior atque acceptior, ut mihi, quia vester est; sic vobis, quia noster est.

EPISTOLA CCLXVIII. AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Monet promotionem cujusdam indigni subreptitie factam, adeoque revocandam sententiam.*

Alii vereantur majestatem in vobis, et tremulis labiis ac digitis quod ad rem pertinet, vix ad id unquam longis ambagibus anfractibusque perveniant. Ego certe utilitatem vestram et honorem vestrum tantummodo attendens, rem, ut est, nude et aperte illico aperio; et sine cunctatione et obvolutione, tanquam uni nostrum, apostolico, quod opus est, intimare non vereor. Subreptum est vobis, et graviter: quod non dubius affirmaverim. Quis vobis suggessit hominem de ambitione notatum, convictum, condemnatum, ad ecclesiasticam cogere dignitatem? Quasi non satis per se ipse se ingerere voluisset. Nonne is est, quem sanctae memoriae Lambertus episcopus deprehensum in maleficiis detestandis, quae ipse stimulante ambitione perpetrarat, non solum a gradu, in quo erat, sed a spe totius promotionis solemniter, ut debuit, degradavit? Non est nisi revocare sententiam, et propter anxietatem sanctorum fratrum de Corona, qui pro hoc clamant ad vos, et ob reverentiam episcopi sancti et docti, qui in hac re auctor exstitit: sed et propter conscientiam, conscientiam dico vestram, non alterius. Unum restat, ut hoc et pro mea conscientia inferam: *Irascimini, et nolite*

peccare **(Psal. IV, 5)**. Peccatis enim, si non irascimini tanti suggestori mendacii, tam indignae sententiae subreptori.

264 EPISTOLA CCLXIX. AD EUMDEM. *Litteris a se per dolum extortis robur et auctoritatem derogat.*

Serpens decepit me. Homo versipellis et versutus, justitiae inops, audientiae fugitans, propriae conscientiae inimicus, fraternae incubans injuriae, nescienti mihi litteras pro seper dominum Belvacensem elicuit. Quid enim ille a me non obtineret? Si non vultis ultra modum onerare conscientiam meam, nil lucretur subreptione dolosus, nec de litteris nostris opprimat innocentes. Quanquam ne hoc quidem mihi satis fuerit, nisi et poenam portet quam meruit subreptor malignissimus, et avarissimus exactor.

EPISTOLA CCLXX . AD EUMDEM *Scribit in causa Prioris Cartusiani contra transgressores quosdam. Mortem abbatis Cisterciensis nuntiat, et successorem commendat.*

1. Qui tentant nos, non dormitant, neque dormiunt. Quomodo nunc de novo persecuti sunt in montibus, insidiati sunt in deserto? Cartusienses turbati sunt : turbati sunt et moti sunt sicut ebrius, et propemodum omnis sapientia eorum devorata

est. Scias, domine mi: inimicus homo hoc fecit. Quid dico, fecit? et adhuc facit. Adhuc fiduciam habet, ut et illa sanctitas influat in os ejus. Esca ejus electa: nosti optime. Quosdam jam praevaricatores constituit: alios, quos per se expugnare non poterat, per illos impugnat bello domestico et intestino. Ab ipsa fundatione loci et Ordinis non est auditum, ut quis exiens, sine satisfactione reciperetur. Qui male exierant, pejus reintraverunt, addentes praevaricationem. Quid putas, Pater sancte, illi facturi sunt, quorum egressio in transgressione, regressio in superbia est? Et nunc superbia eorum ascendit semper **(Psal. LXXIII, 23)**. Exsultant in re pessima quam egerunt, insultant injuriam patientibus. Vicere, triumphant: Prior jam non est Prior. Dum superbit impius, incenditur pauper. Exire etiam vult: non potest videre destructionem Ordinis sui. Et jam exisset, si solus exire potuisset. Qui Prior necesse est ut bonus sit: nam quorum innititur consilio, audivimus a bonis bonos esse.

2. Videsne, clementissime Pater, quantum subreptum sit tibi? Nihilne dignum recipiet subreptionis auctor? Si bene te novi, portabit judicium quicunque est ille. Venerunt ad te in vestimentis ovium, in habitu sancto; species decepit te. Quid mirum? et tu homo es. Sed jam prodita in lucem fraude, exsurgat zelus, et partes suas viriliter exsequatur adversus malignantes. Non veniat anima tua in consilium eorum: dissipetur consilium Achitophel. Teipsum custodi. Non est paris periculi scientiae subripi, et zelum dormire. Illud excusat ignorantia, hoc negligentia inexcusabile facit. Forte ascendat ex adverso, et aliud persuadere conetur. Mentiatur iniquitas sibi, et non domino meo. Nam haec veritas; et res sic se habet. Nil vero jucundius, nil justius in judiciis vestris, quam cum se

istiusmodi occasio praebet, si qui nocere voluit, cadat ipse in foveam quam fecit, et convertatur dolor ejus in caput ejus et in verticem ipsius iniquitas ejus descendat **(Psal. VII, 16, 17)**. Zelus domini mei faciet hoc. Et priorabitur iterum, ut confido, qui Prior fuit: ut non glorietur omnis iniquitas. Alioquin (quod non frustra timemus) nisi Prior restituatur in gradu suo, Ordo non diu erit in **265** statu suo. Inspiret Deus vobis paterne accipere ista, et respondere bona ad nostram omnium consolationem, qui valde desolati sumus, et afflicti super vires.

3. Domnus Cisterciensis deseruit nos: plaga magna in Ordine. Mihi vero duplex incumbit moeroris ratio, qui in uno homine et patrem amisi, et filium. Et nunc habemus pro eo domnum Gozvinum Bonae-Vallis abbatem. Sit beneplaciti vestri confortare eum litteris apostolicis, et quod de eo factum est, vestro roborare favore. Nostis eum, et non est ei apud vos opus commendatore, quem satis commendat vita sua, et sapientia sibi data a Deo. Dominus Valentinus convalet: et ubi valet, operatur bona. Propterea amatores boni diligunt eum, et ipse diligit bonos. In hoc apparet quia bonus est. Vestrum est tales diligere et fovere. Puer vester plus solito infirmatur: guttatim defluit, forte minime dignus qui occidatur semel, et cito ingrediatur ad vitam.

EPISTOLA CCLXXI . AD COMITEM CAMPANIAE THEOBALDUM . *Monet filium*

ob minusculam aetatem ad dignitates ecclesiasticas non esse promovendum.

Scitis quia diligo vos: sed quantum, novit Deus melius quam vos. Me quoque diligi a vobis non dubito, sed propter Deum: quem si offendero, non erit quod me diligere debeatis, cum jam non fuerit in causa Deus. Quis enim ego sum, ut de me tantillo tantus princeps curetis, nisi quandiu Deum in me esse creditis? Ergo ut offendam eum, fortassis nec vobis expedit. Offendo autem procul dubio, si facio quod requiritis. Nam honores et dignitates ecclesiasticas non ignoro deberi his, qui eas digne secundum Deum administrare et velint, et possint. Porro eas acquiri parvulo filio vestro precibus meis, vel vestris, nec vobis justum, nec mihi tutum esse noveritis . Nam nec cuiquam, vel adulto, plures in pluribus ecclesiis habere licet, nisi dispensatorie quidem, ob magnam vel Ecclesiae necessitatem, vel personarum utilitatem. Quamobrem si vobis videtur hic durus sermo, et placet quod cogitastis implere; parcite mihi in hoc: nam vos satis, ni fallor, per vos et per alios amicos vestros istud obtinere potestis. Ita nec vos minus quod vultis, efficitis; nec ego peccavi. Sane Willelmulo nostro cupio bene per omnia: sed ante omnia Deum. Hinc est quod contra Deum nolo aliquid habeat, ne non habeat Deum. Quod si alius secus voluerit, nolo per me habeat, ne perdam et ego Deum. Ubi vero emerserit quod secundum Deum habere possit, probabo me amicum; et operam meam, si opus fuerit, non negabo. Apud amatorem justitiae in excusando eo quod pro justitia est, non multum mihi laborandum. Vos autem apud comitissam per ea quae vobis rescripsi, habete me excusatum. Valete.

EPISTOLA CCLXXII. EPISCOPO LAUDUNENSI . *Commonet eum piae liberalitatis.*

Vestri sumus. Si hoc scitis, imo quia non ignoratis, lator praesentium per nos vobis, et per vos aliis omnibus, quos offendisse videtur, efficaciter firmiterque reconcilietur. Alioquin offenditis, quem vestrum non negatis: quod omnino facere non audetis. Ex quo episcopari coepistis, nullam a vobis adhuc **266,** benedictionem accepimus; neque sacculum, neque peram, neque calceamenta in pedibus

EUGENII PAPAE EPISTOLA AD CAPITULUM CISTERCIENSE, EPISTOLAE CCLXXIII PRAEMISSA . *Capitulo Cistercii habendo se cupere interesse, si per occupationes pontificias liceret. Hortatur ad studium et zelum disciplinae et perfectionis religiosae in Capitulo promovendum.*

EUGENIUS episcopus, servus servorum Dei, dilectis filiis G. Cisterciensi, et universis abbatibus apud Cistercium in

nomine Domini congregatis, salutem et apostolicam benedictionem.

1. Optaremus, filii dilectissimi, corporali praesentia sacro vestro interesse collegio, unde sicut vobiscum in unitate sancti Spiritus ambulamus, ita de vivificatione sancti Spiritus et progressionibus animae praesentialiter et communiter tractaremus. Quia vero ex divinae dispositionis arbitrio in medio pelagi ad regendam navim Ecclesiae constituti, circum saevientium procellarum inundatione contundimur, ut non quod volumus, sed quod nolumus, faciamus; et susceptae administrationis officio alligamur, unde ad optatum locum gressum flectere non possimus: per spiritum et litteras nostras vobis praesentiam exhibemus, et, quatenus permittitur, charitate ac desiderio vestro nos conventui praesentamus; cupientes quidem, et quanto possumus affectu rogantes, ut et vos conjunctum nobis vestrum spiritum habeatis, et in communi super nos omnipotentis Dei gratiam propensius imploretis. In montis siquidem vertice constituti, ubi undique ventorum flatibus propulsamur, speramus nos ex Dei dono aliquatenus in tanto turbine posse subsistere, si orationum vestrarum interventum apud Deum meruerimus obtinere. Ut autem apud eum de orationibus vestris promptam semper valeamus invenire fiduciam, et quod nostris meritis non valemus, vestris intercessionibus assequamur: optamus charitatem vestram de his quae ad Deum sunt, de observantia ordinis, de custodia disciplinae, ita semper fore sollicitam, et contemptis quae retro sunt, ita se in anteriora unumquemque vestrum extendere, ut nulla nubes in operibus vestris appareat, quae orationes vestras, quominus ad Deum penetrent, valeat aliquando praepedire.

2. Quoties itaque, filii dilectissimi, convenitis in unum, de corrigendis quae in aliquibus vestrum corrigenda sunt, et statuendis quae ad animarum salutem et profectum ordinis fuerint statuenda, communem curam habete, quoniam qui modica spernit, paulatim decidit **(Eccli. XIX, 1)**; nec ea quae minora videntur in vobis, incorrecta relinquite. Inutiliter enim portas civitatis obserat [*al.* observat], qui vel unum foramen, unde ingrediantur, hostibus relinquit apertum, dicente scriptura, «Idem facit sentina neglecta, quod ventus irruens;» et: «Vitasti grandia; vide ne obruaris arena.» Respicite, quaeso, ad veteres patres, qui nostrum sacrum Ordinem statuerunt; et considerate, qualiter relicto mundo, et contemptis omnibus, mortuis mortuos suos sepelire dimissis, ad solitudinem volaverunt, unde aliis circa frequens ministerium satagentibus, ipsi ad pedes Jesu cum Maria sederunt **(Luc. X, 39, 40)**, ut tanto uberius coeleste manna perciperent, quanto longius ab Aegypto discessissent. Ipsi quidem egressi sunt de terra et de cognatione sua; obliti sunt populum suum, et domum patris sui: et quoniam Rex eorum speciem concupivit, crescere fecit eos in gentem magnam, et usque ad extremum **267** terrae propagines eorum extendit, ita quod splendor claritatis eorum universum corpus Ecclesiae illustravit; et Sareptana mulier ad eorum vocem innumera vasa de modico oleo, quod habuerat in lecytho, replevit **(III Reg. XVII, 10, 16)**. Sane illi primitias Spiritus acceperunt, et oleum suavitatis eorum ad nos usque defluxit.

3. Unde cogitandum vobis est attentius et agendum, ut non degeneretis de eorum virtutibus, sed quales fuistis in germine, sitis etiam in virgulto: et qui ex eis vitae semina suscepistis, idem cum eis germen afferatis, et fructum. Intuemini qualiter

illi, quorum lampades exstinguuntur, de oleo vestro exoptant accipere; et multi, qui computruerunt sicut jumenta in stercore suo, ad respectum supernae gratiae regimini vestro committi, et orationibus desiderant commendari. Et quoniam filii saeculi hujus vos renitentes etiam ad regimem sui trahere moliuntur, et de quiete contemplationis et deserti silentio volunt vos aliquoties ad occupationes et negotia revocare; ad mentis oculum patrum vestrorum instituta reducite, et propheticum habentes exemplum, eligite magis abjecti esse in domo Dei, quam habitare in tentoriis peccatorum **(Psal. LXXXIII, 11)**. Et quia nihil habetis quod non accepistis; de Domino in bonitate, de vobis autem in humilitate sentite, unde illius videamini vestigia sequi, qui ait: *Cum omnia bene feceritis, dicite, Quia servi inutiles sumus* **(Luc. XVII, 10)**. Si enim genera linguarum, si gratiam sanitatum, si prophetandi scientiam accepistis; si verba vestra meliora sunt, imo fragrantiora unguentis optimis; si mundus reveretur vos, et in odore unguentorum vestrorum currere delectatur; ejus opus certum est esse, qui ait: *Pater meus usque modo operatur* **(Joan. V, 17)**.

EPISTOLA CCLXXIII . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Laetatur ob litteras, zelo et affectu plenas, a Pontifice ad capitulum scriptas. Hortatur, ut ea sollicitudine pergat fovere omnes, sed praecipue sui Ordinis*

Religiosos. Abbatem Trium Fontium a praefectura sua abstractum queritur.

Amantissimo patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Vox turturis audita est in capitulo nostro: exsultavimus, et delectati sumus. Plane eloquium castum, fervidum zelo, cautum scientia. Spiritus vitae spirabat in litteris, spiritus vehemens, intonans et increpans, et aemulans nos Dei aemulatione. Fateor, non facile dixerim quid me amplius delectarit in illis, vestra benignitas, an nostra utilitas; inclinata majestas, an erecta humilitas; mordens severitas, an mulcens paternitas. Qui in nobis quantulumcumque esuriebant justitiam, refecti sunt; qui minus, compuncti sunt; qui minime , confusi sunt. Ita, quaeso, ita jugiter faciatis. Sollicitudo quae omnibus debetur, nullo modo his, quibus specialilius debetur, subtrahenda est, sed propensius exhibenda. Charitas benigna est: dilatare se, non minorare novit. Colligat sane et alios, sed nobiscum: nec alienum a vestro apostolatu fovere ejusmodi, qui cum apostolis loqui possunt: *Ecce nos reliquimus omnia, et secuti sumus te* **(Matth. XIX, 27)**. Non sunt relinquendi, qui ipsi se reliquerunt. Pusilli Domini sunt, in ipsum credentes: non deseret eos fidelis servus et prudens, is praesertim cui credita universitas est. Nempe universitatis portio hi: et quidem pusillus grex, sed qui, ni fallor, meruerunt patrem habere Deum, accepturi coronam gloriae de manu Domini, et diadema regni de manu Dei sui. Nec enim rapinam arbitrantur esse se haeredes Dei, cohaeredes autem Christi.

Denique **268** audierunt: *Nolite timere, pusillus grex, quia complacuit Patri vestro dare vobis regnum* **(Luc. XII, 32)**. De his interim satis.

2. Abbas Trium Fontium bene plantatus erat, utpote secus decursus aquarum. Vereor ego, ne arbor bona faciens fructum bonum, explantata faciat nullum. Vidimus interdum vitem in prima plantatione fecundam, in secunda sterilem. Vidimus lignum bene plantatum virescere, transplantatum arescere. Graviter proinde vulnerastis cor meum, si non remittitis eum: quia sumus cor unum et anima una. Quandiu divisum erit, necesse erit ut utraque pars suo sanguine cruentetur. Heu! onus quod ambo vix portabamus, quomodo portabo solus, subducto baculo senectutis meae? Si de me parum est, moveat vos totius Ordinis plaga non parva: et ne spe incerti boni, tam certa interim mala fieri velitis. Quod si omnino vobis in eo complacuit, ut retineatis eum; placeat, obsecro, commendatum habere ipsum, ac deinceps ad Deum levare manus, ut dignetur idoneum pro eo virum providere domui illi. De caetero super his quae pro communi utilitate totius ordinis, et pro aliis quoque negotiis eidem abbati dignum, imo et necessarium judicavimus ad vos perferenda committere, festinatum exposcimus Benignitatis vestrae responsum; sed responsum facti, non verbi.

EPISTOLA CCLXXIV . AD HUGONEM ABBATEM TRIUM FONTIUM, QUANDO ERAT ROMAE . *Poenitet commendasse*

nepotem episcopi Autissiodorensis, improbans collatam illi praeposituram.

Poenitet me scripsisse pro juvene illo; et velim, si fieri possit, revocari precem, per quam videor approbasse judicium amici super collata et male collocata ab eo praepositura, quod utique non facio, nec feci unquam. Sed vicit me, fateor, ut sic scriberem, dilectio qua tenebar, vehementer astrictus avunculo adolescentis, affectu grandi nimis, sed minus spirituali in hac parte. Urgebat maxime plaga recens de morte illius. Videar levitate usus: sed malo periclitari apud dominum meum praecipitatione scribendi, quam apud Deum suspicione mendacii. Quamquam caute ac provide de praepositura scripsi, nihil ad ipsum; quod indubitanter scirem duos ut memini, praedecessores ejus ipsam aliter ordinasse, atque alias suo confirmasse privilegio. Tu autem si efficere potueris apud ipsum, ut Ecclesiae privilegium, et privilegio efficaciam reddat, bonum opus operatus es. Utinam a naevo sanguinis hujus sanctum purgaret episcopum, et adolescenti in aliis provideret!

EPISTOLA CCLXXV . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO ANTISSIODORENSI ELECTIONE. *De statu electionis Antissiodorensis, et fraude in ea commissa pontificem certiorem facit.*

Cum primum vobis pro Antissiodorensi Ecclesia scripsi, de prima audieram electione, de secunda nihil. Et ecce me veluti prophetante, opprobrium quod suspicatus sum, secutum est: et timor quem timebam, evenit. Mementote quomodo actum sit Nivernis , et videte si non simili arte, imo fraude non dissimili, eodemque auctore, ut aiunt, et nunc secunda electio praesumpta est: ut scilicet uno nominato duos ejiciant, et sic demum tertium, quem volunt, subinducant. Miserunt et isti ad me, ut pro sua parte scriberem, et visum **269** est mihi mittere fratrem a latere meo, qui de utraque certius actione cognosceret, nosque certificaret. Qui intrans ecclesiam, et de omnibus diligenter explorans, testimonio omnium qui convenerant, invenit nullum presbyterorum, praeter unum, fratrem scilicet ipsius fratris Gaufridi , Hugonem; nullum de diaconibus praeter Stephanum solum, ex parte illa esse: exceptis his, qui auctores exstiterant, personis ecclesiae, cantore, archidiacono, et, ut dicebatur, thesaurario: neque enim ipse praesens tunc adfuit. Porro in parte altera, preter alios inferioris ordinis, diaconos novem, et presbyteros undecim consentire. Duodecimus, qui et archipresbyter est, pro neutra parte velle se subscribere, pro neutra scripsisse testabatur: quanquam priorem plus vellet. Sigillum Ecclesiae praefatus Hugo tenebat , homo non pacis, sed partis alienae: nec consideravit in tradendo quod debuit, sed quod voluit. Sic se res habet. Et ego solita praesumptione unum infero: nec malitiam gloriari oportet, nec sapientiam decipi decet, nec Ecclesiam suspendi diutius expedit.

EPISTOLA CCLXXVI . AD EUMDEM, POST OBITUM EPISCOPI ANTISSIODORENSIS. *De irreligioso episcopi Antissiodorensis testamento, non sine fraude Stephani diaconi facto, monet Pontificem: illudque scandali causa irritari debere.*

1. Adhuc suggero aliquid, quod ante non tacuissem, si ante mihi compertum fuisset, sicut nunc est. Adest homo qui peccare fecit Israel, sanctum loquor episcopum : qui cum in morte aliquantum stupidus esset et turbatus, iste eum fecit mori pene intestatum. Cum enim pauperibus et ecclesiis aut nihil, aut parum daret, nepoti suo carnali adolescentulo, saeculari inutili, totum pene quod acquisierat mensae episcopali, Stephano suggerente et sollicitante, dimisit. Aiunt septem ecclesias, et decimas, et prata in propria silva episcopi; insuper, quod pudor est omni religioni, de mobilibus aureos suos, et proprias equitaturas; et, cum minus illae sufficerent ad conficiendum iter, ut pro his firmandis ad vos veniret, jussisse tradi etiam monasterii equitaturas. Quanquam quidam existimant episcopum donationes istas nescisse, sed Stephanum fecisse, et sigillasse quae voluit: et credendum. Nempe et anno praeterito in articulo, ut putabatur, mortis positum, ecclesiam quandam eidem nepoti donare fecerunt: quod donum postea convalescens, sicut certissime comperimus, fecisse se minime recognovit. Quis denique credat, virum sanctum, spiritualem, si sapuit, si compos sui fuit, testamentum tale fecisse? Quis vel saecularissimus hoc dixerit testamentum sacerdotis? Haeccine dispositio hominis sobrii et spiritualis, illius qui omnia dijudicat, et ipse a nemine

judicatur? A quo enim, si ita remanserit, sive in coelo, sive in terra, iste non judicabitur?

2. Tu ergo, serve Dei, qui tenes gladium Petri, amputa confusionem opprobrii a religione, scandalum ab Ecclesia, crimen a persona, a spiritualium omnium, qui eum in spiritu et non carnaliter diligebant, et tuo ipsius corde amaritudinem et dolorem. Exsurge, Phinees: sta et placa, ut sanetur quassatio. Sta, inquam, inflexibilis adversus carnem et sanguinem, quo **270** ariete murum tuae constantiae filii hujus saeculi procul dubio concutere conabuntur. Vera pietas est in avunculum, si super hujusmodi exstiteris impius in nepotem.

3. Et hoc scitote, quod viros religiosos, decanum Sancti Petri Antissiodorensis, et Priorem Sancti Eusebii, tam pro se, quam pro abbate Sancti Laurentii, ob primam Antissiodorensis Ecclesiae electionem paratos venire ad vos, pars adversa per comitem Nivernensem detinuit, et deterruit ne venirent. Siquidem comes ipse vocatis ad se denuntiavit, ne se intromitterent, et minis gravissimis ac manifestis prohibuit eos: sicut Prior ipse a praedicto abbate suo et fratre suo carnali, et a decano missus ad nos propter hoc ipsum, confessus et conquestus est nobis, rogans etiam per nos hoc ipsum innotescere vobis. Dixi, et iterum dico: Mementote quod factum est Nivernis. Ordinatissimum est, minus interdum ordinate aliquid fieri. Claves vestras, qui sanum sapiunt, alteram in discretione, alteram in potestate constituunt.

EPISTOLA CCLXXVII. AD EUMDEM, PRO ABBATE CLUNIACENSI . *Abbatem Cluniacensem benevole excipi, et honorifice tractari petit.*

Stultum videtur scribere ad vos pro domino Cluniacensi, et ei quasi velle patrocinium ferre, quem omnes sibi patronum habere desiderant. Sed scribo, etsi non necessarie illi, satisfaciens tamen affectui: affectui dico meo, non alterius. Ipso enim, quia corpore non possum, prosequor amicum peregrinantem. Quis nos separabit! Nec altitudo Alpium, nec nivium frigora, nec longitudo itineris. Et nunc praesens sum, in litteris his assistens illi. Sine me poterit esse nusquam. Debitor sum dignationi ejus, per quam dignus habitus sum assumi in id gratiae. Sed debito ipsa absolvit gratia, quia necessitas in voluntatem transiit. Honorate virum, ut vere honorabile membrum in Christi corpore. Vas est in honorem, ni fallor, plenum gratiae et veritatis, refertum plurimis bonis. Remittite eum cum laetitia, quamplurimos sub reditu laetificaturum. Dignemini eum ampliori, ut dignum est, gratia, et ita ut de plenitudine ejus omnes, cum redierit, accipiamus. Sane si quid petierit in nomine Domini Jesu, non debet apud vos pati difficultatem. Nam si nescitis, iste est qui manus suas extendit ad pauperes Ordinis nostri: iste est qui de possessionibus ecclesiae suae, quantum cum pace potest suorum, libenter frequenterque largitur ad victum. In nomine Jesu cur dixerim, audite. Si enim petierit (quod suspicor vereorque) dimitti a regimine monasterii , quis illum noscens, in nomine Jesu petere putet? Fallor, si non solito timoratior, si non se ipso melior factus sit, ex quo vidistis eum. Quanquam

pene ab introitu suo in multis Ordinem illum meliorasse cognoscitur: verbi gratia, in observantia jejuniorum, silentii, indumentorum pretiosorum et curiosorum .

EPISTOLA CCLXXVIII . AD EUMDEM, PRO EPISCOPO BELVACENSI .

Petitiones filii vestri episcopi Belvacensis quam dignae sint exauditu, non est quod vos doceamus: ipsae satis per se paternis visceribus vestris quod dignum **271** et justum est, facile persuadebunt. Agimus tamen. Fovendus est devotus juvenis favore paterno: et zelus bonus, quem pro sua Ecclesia gerit, non modo approbandus, sed et juvandus. Sic seipso in dies devotior, ferventior, fortior fiet, cum vexationes et tribulationes, quae nunquam desunt illi Ecclesiae a malis hominibus, manu indeficientis auxilii vestri sibi senserit e regione levari. Petitionem fratris Arnulfi de Maiole petimus exaudiri. Magister G. (hoc nomen nuntio) dicet eam vobis. Sed et quod petit abbatissa de Paraclito , per ipsum, si dignamini, scire potestis; et facere, si dignum judicatis.

EPISTOLA CCLXXIX . AD HENRICUM COMITEM . *Comitem ob injuriam, a subditis*

ejus illatam de restitutione in integrum compellat.

Abbas de Castellione , vir religiosus, Romam proficiscens, in Dei et nostri custodia sua omnia dereliquit: et ecce ministeriales Simonis, homines de Belfort, abstulerunt porcos eorum. Maluissem, dico vobis, ut nostros proprios rapuissent. A vobis requirimus illos. Ad hoc te constituit principem super terram Princeps regum terrae, ut sub eo et pro eo bonos foveas, malos coerceas, pauperes defendas, facias judicium injuriam patientibus. Si haec facis, opus principis facis: et spes est ut tuum Deus dilatare et roborare debeat principatum. Si non, timendum est tibi, ne hoc ipsum quod videris habere honoris et potestatis, auferatur (quod absit!) a te.

EPISTOLA CCLXXX . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM PRO ANTISSIODORENSI NEGOTIO. *Queritur sententiam apostolicam in causa electionis Antissiodorensis, a se jussu Pontificis denuntiatam, contemni.*

1. Bene facitis, frequenti et benigno exauditu tempus breve, quo hic sum, solando taedentem, pusillanimem erigendo. Facitis, etsi non quod mereor ipse, certe quod vos decet. Non quod ad usum propriae voluntatis tanta abuti benignitate

delecter; paratus, teste conscientia, tam aequo accipere animo quod negare, quam quod praestare placuerit. Volo mihi geri morem, sicut et omnis homo; sed non quod justitiae obviet, quod veritati praejudicet, quod vestrae denique displiceat voluntati. Hoc pro eo, ne me suspicemini aut non advertere beneficium, aut ingratum esse. Nunc quod res postulat, audiat Sanctitas vestra. Cum in me itur, levis jactura est, et quae levari facili queat resarcitu. Ego plagis conscientiae meae nullum judico accommodatius medicamentum probris et contumeliis. Non est proinde quod pro me movear, homuncio omni opprobrio dignus et despectione. At si usque in christum Domini malignatio forte pervenerit, nutat, fateor, patientia, et omnis pene cedit **272** mansuetudo. Numquid petivi a domino meo ordinari per me Ecclesias, disponi episcopatus, creari episcopos! Aptum videlicet instrumentum, formica plaustrum trahens. Voluistis hominem promoveri; digne sane, ni fallor: in quem nimirum quid dicant, non inveniunt, ne hi quidem qui contra volunt.

2. Innotuit quibus oportuit mysterium bonae voluntatis. Et mysterium quidem publicatum est, fructu vero usque adhuc et utilitate fraudamur. Quaeritis qui fecit hoc! Homo pacis vestrae, in quo sperabatis. Homo, cui odio religio, cui oneri sapientia, cui terrori justitia est: qui domini sui non est veritus secretum prodere, evacuare decretum. Nec mirum qui se talem aperire non est confusus: qui dum proprio concedit livori, etiam vestrae reverentiae non pepercit. Confusus sum ego: sed quae cura? Non recuso confusionem, quam mihi obedientiae zelus invexit. A me quidem non transiit calix iste: sed per me plane usque ad vos pertransiit. In suggillatione, ne dicam depravatione datae sententiae, cui clarum non sit auctorem

tangi potius, quam denuntiatorem? Cujus non potuit infamari persona, debuitne infirmari promotio ? Unum est e duobus: aut stabit sermo, quem a vobis egressum testati sumus; aut nos mendaces reputabimur, sicut jam reputamur. Sed melius vestroque dignius apostolatu, non gloriabitur in malitia qui potens fuit in iniquitate.

3. Obeditum tamen mandato ex parte est, et parte majori. Tribus commissum erat; uno contemnente, duobus consentientibus, quid restat, nisi ut vox vestra suppleat quod minus est? Et quidem tute hoc. Non est quod timeatis a scandalo illorum de quibus Dominus dicit: *Sinite illos; caeci sunt, et duces caecorum* **(Matth. XV, 14)**. Quod reliquum est, laetabitur populus, laetabitur sanior pars cleri, etiam ipse laetabitur rex; laetabitur denique omnis Ecclesia sanctorum. Multa bona opera ostendistis saeculo nostro ex gratia quae data est vobis: at nullum, ut arbitror, quod magis pro gloria vestra faciat, quam si sic feceritis. Testimonium perhibeo eis, quod multos de religione nominaverint, non religione delectati, sed impotentia, qui non possint malignitatem eorum coercere, qui vi vim repellere non sufficiant: ut quorum sanctitatem non amant, non sit quod timeant potestatem. Comes Nivernensis vias patris non ambulat : adversatur tum huic, tum omni bono. Incubat terris bonisque Ecclesiarum, sicut leo paratus ad praedam. Paratus est recipere etiam Saracenum, aut quempiam ex Judaeis, ut isto careat, quod solus sibi videatur, qui malitiae et calliditati ejus resistere et norit, et possit. Inde est quod nonnullis clericorum minis et manifestis gravaminibus, ut nobis ipsi confessi sunt, silentium imposuit, ne pars adversa de multitudine glorietur.

4. Et, ut breviter quod sentio exprimam, si judicatur operae pretium in illo episcopatu monasteria pauperari, ecclesias conculcari, religioni illudi, ipsam episcopalem sedem, cujus praecipue facultatibus et possessionibus inhiat, in servitutem redigi: Regniacensis regnare nullatenus permittatur . Ubi est etiam nunc spiritus ille, quem habuistis in negotio Eboracensi? **273** Non sentiet illum, qui simile opus tentaverit? Ecce is, sicut accepimus, in spiritu illius venit, qui curiam adversum vos concitavit; si licuerit, moliturus idipsum. De negotio domini Lundensis reducimus vobis ad memoriam. Causa dilationis sublata de medio, non est nisi ut fiat quod faciendum erat. Et hoc addiderim: habere bonum, justum, et bonae famae cancellarium , apostolicae dignitatis non modica pars est, apostolicae administrationis non parvum adminiculum est, apostolicae conscientiae non mediocris custodia est. Semper quidem notabilis constitutio perniciosa: at post longam deliberationem, etiam turpis.

EPISTOLA CCLXXXI. ABBATI BRUNONI DE CHARA-VALLE . *Brunonem perturbate et imprudenter scribentem redarguit.*

Rectene irasceris tu modo? Non, ut opinor. Convincunt te sermones tui, non dispositi in judicio, sed praecipitati in perturbatione. Nam judicium quidem tale est: Meliora sunt verbera amici, quam oscula inimici **(Prov. XXVII, 6)**. At ego sine causa vapulo, inquis. Esto: nihilominus tamen verbera

verborum nostrorum amicabilem curam sonant. Parum dixi: paternam loquuntur sollicitudinem. Itaque si culpam non habes, nihil te laesimus, propria excusatum conscientia: si habes, tibi potius irascendum, quam mihi fuerat. Quereris quod tibi non credidi: quasi tu mihi inde aliquid locutus fueris. Esto: credidi querenti de te. Tibi quomodo aut credere potui, aut decredere, qui dixeras nihil? Fac quod locutus es. Solve quod debes, quam ante poteris [*al.* quam cito poteris], ne forte non modo inter nos, sed et de nobis scandalum oriatur. De nobis autem bene senti, bene de te sentientibus, et non decredentibus tibi, sicut perturbate loqueris, nesciens quid loquaris. Mea sunt verba, meum loquuntur affectum.

EPISTOLA CCLXXXII . AD LUDOVICUM REGEM FRANCORUM JUNIOREM, PRO ELECTIONE ANTISSIODORENSI. *Hortatur regem, ne electo Antissiodorensi episcopo obsistat.*

1. Volui ego unquam in aliquo imminui honorem regis, dignitatem regni? Deus scit, nec vestra, ut confido, conscientia id vobis respondet. Videte ne illi magis contra vos faciant, qui electiones disturbant, ne sint in Ecclesiis qui serviant regi, sed ipsis de Ecclesiarum reditibus serviatur. Ego, ego electioni Antissiodorensi interfui. Concors fuit, quia clerici qui antehac in partes dissilierant, sine contradictione nunc tandem Deo miserante convenerunt. Electum bene

novimus: testimonium ei perbibemus, quoniam bonus est. Neminem prorsus arbitror adfuisse illi celebritati, qui de assensu vestro dubitaret, cum jam idem assensus vestris litteris teneretur. Quis enim hoc vel cogitare posset repetendum alterum assensum, nec sufficere unum, praesertim ubi nulla ex tunc intervenit altera electio? Nunquid quoties dissenserint clerici, toties erit rerequirendus favor regis? Nec ratio, nec consuetudo hoc habet. Denique nuper, si recordamini, in Suessionensi Ecclesia quoties ad eligendum clerici convenerunt, quoties dissenserunt, et infecto negotio discesserunt: nec tamen existimo toties repetisse assensum vestrum, quem semel promeruerant.

274 2. Ita est, domine mi rex: non est quod debeatis reprobare factas electiones, quibus ut fierent, semel vos assensisse constiterit. Sed sunt aliqui qui vos conturbant, et conturbare nituntur Ecclesias, sua lucra sectantes: quodque gravius est, summi Pontificis, et serenissimi Regis mutuam gratiam et amorem diabolico studio dirumpere molientes. Absit hoc; judicium portabunt quicunque sunt illi, et Rex semper faciet quod bonus rex, sicut hactenus fecit. Itaque cito mandentur jucundiora, ne diutius sedeat in tristitia Ecclesia, tandiu jam vexata et afflicta. De persona nulla subeat suspicio: aut ego nimium fallor, aut fidelis erit, et Regi beneplacitum super ea. Confido in Domino quia non contristabitis multitudinem sanctorum, qui sunt in illo episcopatu, nec me servum vestrum: qui, ut verum fatear, nihil aeque unquam a vobis molestum pertuli, quam si in hoc consilio (quod non eveniat) perstiteritis.

EPISTOLA CCLXXXIII . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO FRATRIBUS DE MIRATORIO. *In compositione quadam litis frustra laboratum: ideoque auctoritate apostolica opus esse.*

Apud Cluniacum occurrimus Gigniacensibus spe pacis: pro qua laboratum multum, elaboratum nihil. Nam totum quatriduanum laborem nostrum sola demum secuta est ruina spei. Repetita est, juxta tenorem litterarum vestrarum, damnorum resarcitio, restitutio ablatorum: sed incassum. Multum visum est ad eos, quia nocuerant multum: quippe ultra triginta millia solidorum computatio facta est amissorum: siquidem abbatia una (ne per singula evagemur) tota destructa est. Caeterum de tantis amissis multa dimittere parati fuimus, cum illi tam minimum obtulerint, ut venerabilis abbas Cluniacensis, qui affectuosius quam efficacius pro reformanda pace laborabat, nec dignum relatu judicaret. Itaque non provenit compositio, quia reparatio tam ridicula offerebatur. Dicebant autem: Quidam maligni de nostris totum malum fecerunt. Quid ad nos? ipsi viderint. Atque id quoque ridiculum. Clarum erat in tota regione, per homines Ecclesiae hoc grande facinus perpetratum; monachos quoque adfuisse quosdam, consensisse omnes. Nam qui contradiceret malefactoribus, ne unum quidem fuisse usque ad hoc tempus audivimus. Denique ipse domnus abbas istiusmodi tergivertores palam refellebat et convincebat, affirmans juste ab ecclesia repeti, quod per ecclesiam amissum esse constabat. Ultima exspectatur manus vestra in eo, quod non

nisi in manu valida posse emendari satis superque probatum est.

EPISTOLA CCLXXXIV . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO REMENSI ARCHIEPISCOPO, ET ALIIS PERSONIS.

Dominus Remensis archiepiscopus versatur in domo magni Patrisfamilias, tanquam vas in honorem Si hoc scitis, servate honorem ejus, honorem Ecclesiae ejus. Si bene novi virum, quo magis honorabitis eum, eo plus honorabitur Deus per illum, et in illo. Dominus Atrebatensis , homo simplex et rectus, et adhuc permanens in humilitate sua, non est opus ut per alium plus humilietur, ne perdat auctoritatem, ac per hoc et utilitatem. Hanc, si dignum **275** ducitis, date ei vos, quia suo studio nunquam habebit: utpote sui magis, quod in se est, mediocritate contentus. Est qui adversatur et extollitur: is plane ut humilietur episcopo opus est, et eidem ipsi non minus. Superbis resistere, et humilibus dare gratiam, familiare est Domino vestro, et audistis eum dicentem: *Qui mihi ministrat, me sequatur* **(Joan. XII, 26)**. Abbas de Auvecurt bonus homo est; secundum bonitatem suam respondeatur ei. Exaudiatur pro necessitatibus suis, et contra eum non audiatur apostata. Betuniensis decanus voluntate episcopi, et assensu advocati, bonam rem pro ecclesia sua in ecclesia eadem constituit: bonum est ut vestra auctoritate firmetur. Similiter et pro decanis Suessionensi et Cameracensi

rogamus, ut dignae preces eorum exaudiantur. Periclitati sumus in falsis fratribus, et multae litterae falsatae sub falsato sigillo nostro in manus multorum exierunt: et, quod magis vereor, etiam usque ad vos dicitur falsitas pervolasse . Hac necessitate abjecto illo, novello quod cernitis de novo utimur, continente et imaginem nostram, et nomen . Figuram aliam tanquam ex nostra parte jam non recipiatis, nisi forte pro episcopo Clari-Montis, cui sub altero sigillo litteras dedi, cum necdum istud haberem.

EPISTOLA CCLXXXV. AD EUMDEM, PRO ODONE ABBATE SANCTI-DIONYSII . *Abbatem Sancti-Dionysii Odonem commendat, et adversus suspectas aliorum criminationes, ex invidia et ambitione natas, tuetur.*

1. Pro ecclesia Sancti-Dionysii, et pro persona Odonis abbatis, etsi nemo alius scriberet, ego scribere non dubitarem. Causa bona est, et neutra ex parte nutans: ecclesia nobilis, et abbas boni testimonii est. Illud orbi, hoc nobis, qui vicini sumus, notissimum est. Ad haec et is, et illa specialis res vestra est. Pro his omnibus vel solus, ut dixi, si opus sit, scribere non confundor. Nunc vero tales mecum scribunt, quibus minime decredetur, etiam me non scribente. Ipsi sunt, quorum manus satis superque tractaverunt de verbo hoc. Ecce hi sciunt quid

fecerit abbas; et quod sciunt, loquuntur. Secure prodeunt porrectae a nobis preces pro eo, tam indubitatis fultae testimoniis. Securus vestram sollicitudinem pro vestra ipsius proprietate sollicito et compello, nempe invasa nequiter, vexata atrociter. Rogo, obsecro, levate manum, extendite brachium, opponite scutum. Gladius Petri defendat patrimonium Petri.

2. Frustra quidam insurrexerunt in hominem, quem fama publica satis excusat, imo celebris commendat opinio. Boni videlicet filii, qui patris verecunda tam curiose scrutati sunt, nescio quae incomperta omnibus crimina somniantes. Stupent qui audiunt ad subitam et inopinatam criminationem. Erubescunt, quia nunquam dictus fuerat sermo hujuscemodi de Odone. Sancti-Dionysii abbas nequaquam sub modio latet. Super candelabrum stat: ut, etsi velit, non possit dissimulare quod est. Et lumen ejus, ut fumus ejus, ab omnibus videatur necesse est. Numquid isti lynceos in eum oculos intenderunt, videntes quae nemo adhuc videre alius potuit? Suspecta, fateor, mihi horum delatio est. Magis autem incredibilem reddit unus illorum, nomine Raymundus, qui ut aiunt, caput est hujus attentatae malitiae; homo, ut comperi, **276** palam loquax, clam susurro; anxie ambitiosus, adulatorie blandus; totus compositus ad fallendum, ad perturbandum non minus. Notavi sub pelle ovina lupum, ac certis designavi indiciis, quo jam aut mordere non audeat, aut nocere non valeat.

EPISTOLA CCLXXXVI . AD EUMDEM, PRO EODEM.

Si susurrationes et subreptiones praevaluerint adversus abbatem Sancti-Dionysii, mundus ego sum a sanguine ejus, qui scripsi in alia vice adversus malignantes. Verumtamen quam accusationem afferunt adversus hominem illum! An quod non inveniunt quod accusent? Et quomodo si recte isti eum accusant, excusatur a vicinis omnibus qui recto sunt corde? Accusatur quod debita multa fecerit, impignoraverit terras, dilapidaverit bona. Quasi haec vel necessariis, vel justis ex causis non potuerint contigisse. Mandavit nobis de his universis conventus illius ecclesiae, et per fidelem personam testatus est aliter, quam vobis dicta sunt, se habere. Verumtamen inquiratur; nam certius de his oculus, quam juramentum fidem faciet: et si inventa fuerint quemadmodum isti malitiose componunt, quoquo modo acciderint, abbas non excusetur. Si non fuerint, delatores nihil de falsitate lucrentur. Insimulant eum de morte hominis: si se purgare non potest, moriatur. Quanquam quis non videat nec verisimile esse, ut quem paulo ante de morte eripuerat, in mortem tradiderit? Qua fronte haec audent insusurrare vobis, qui viderunt et cognoverunt zelum abbatis in liberatione illorum, qui prius homicidium perpetraverant, et in ultione eorum, qui sanguinem proximi ulti erant! Postremo si bene nossetis istos, posset profecto sufficere ad decredendum quidquid non accipitis nisi per eos. Adsit Deus sanctae menti vestrae, ne quid illi lingua dolosa adversus innocentiam subripere possit.

EPISTOLA CCLXXXVII . DOMINO OSTIENSI , PRO EODEM ARBATE.

Dominus abbas Sancti-Dionysii accusatur ab iniquis ominibus: sed a bonis hominibus, qui in ecclesia et in circuitu ejus sunt, excusatur. Pro quo tanto affectuosius rogamus Charitatem vestram, quanto meliorem de eo et habuimus, et habemus aestimationem. Stet pro eo vestra benignitas, et si non quia amicus noster est, sed quia nec vera sunt, nec verisimilia, quae imponuntur ei. Si gravatus est debitis, causa evidens fuit temporis ipsius, quanquam fere nulla sint debita. Ad id quod impositum est deterrarum distractione, evidens falsitas comprobatur. Nam de morte G. ne ipsos quoque adversarios reor eum potuisse habere suspectum, quippe qui eumdem G. et suos omnes conclusos ab hostibus, ab ipso mortis articulo, multo quidem labore eripuit. Pro his omnibus maximeque pro Raymundi non incognita nobis versutia, attentius rogamus, ut abbatis innocentiam vestra sollicitudo tueatur.

277 EPISTOLA CCLXXXVIII . AD ANDREAM AVUNCULUM SUUM, MILITEM TEMPLI. *Infelicem exitum sacrae expeditionis dolet; avunculi adventum optat.*

1. Litterae tuae, quas novissime transmisisti, invenerunt me in lectulo decumbentem. Accepi eas obviis manibus; libenter legi, libenter relegi, sed libentius te vidissem. Legi in illis desiderium tuum videndi me, legi et metum tuum pro periculo terrae, quam Dominus sua praesentia honoravit; periculo civitatis, quam suo sanguine dedicavit. Vae principibus nostris . In terra Domini nihil boni fecerunt: in suis, ad quas velociter redierunt, incredibilem exercent malitiam, et non compatiuntur super contritione Joseph. Potentes sunt ut faciant mala, bonum autem facere nequeunt [*al.* nesciunt]. Confidimus autem quia non repellet Dominus plebem suam, et haereditatem suam non derelinquet. Porro dextera Domini faciet virtutem, et brachium suum auxiliabitur ei: ut cognoscant omnes quia bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus. Bene facis formicae te comparans. Quid enim aliud quam formicae quique terrigenae et filii hominum sumus, rebus inutilibus atque inanibus insudantes? Quae autem abundantia homini de universo labore suo, quo ipse laborat sub sole? Ergo ascendamus super solem, et conversatio nostra in coelis sit, jam mente praecedentes, quo sumus et corpore secuturi. Ibi, mi Andrea, ibi fructus laboris tui; ibi retributio tua. Sub sole militas, sed sedenti super solem. Hic militantes, inde donativa exspectemus. Merces militiae nostrae non de terra, non de deorsum est: procul et ab ultimis finibus pretium ejus. Sub sole penuria est: super solem abundantia est. Mensuram bonam, et confertam, et coagitatam, et supereffluentem dabunt in sinus nostros **(Luc. VI, 38)**.

2. Desideras me videre; et de meo, ut scribis, arbitrio desiderii tui pendet effectus. Nam mandatum super hoc meum te

indicas exspectare. Et quid dicam tibi? Et cupio ut venias, et timeo ne venias. Ita inter velle et nolle positus, coarctor e duobus; et quid eligam, ignoro. Unum, ne videlicet tuo satisfaciam desiderio, et meo pariter: an credam magis celebri de te opinioni, qua terrae ita pernecessarius praedicaris, ut de tua absentia non mediocris illi desolatio imminere credatur. Itaque quod mandare non audeo, opto tamen ut te videam antequam moriar. Tu melius id videre et cognoscere potes, si quo modo sine damno, et sine scandalo illius gentis venire possis. Et fieri posset quod adventus tuus omnino non esset inutilis. Forte favente Deo non deessent qui te sequerentur revertentem ad subveniendum Ecclesiae Dei, quoniam omnibus notus es et dilectus. Potest facere Deus ut et tu cum sancto patriarcha Jacob loquaris: *In baculo meo transivi Jordanem istum, et ecce cum tribus turmis regredior* **(Gen. XXXII, 10)**. Unum dico: si venturus es, ne tardaveris, ne forte venias, et non me invenias. Ego enim jam delibor, nec puto me longum facere super terram. Quis mihi tribuat tua, in voluntate Domini, amabili et dulci praesentia vel paululum refrigerari, priusquam abeam? Reginae scripsi , sicut voluisti, et gaudeo de bono testimonio quod ei perhibes. Magistrum et fratres vestros omnes de Templo, nec non et eos de Hospitali, per te in Domino salutamus. Inclusos quoque et sanctos omnes, ad quos opportune loqui poteris, per te in Domino salutantes, eorum nos orationibus commendamus. Esto pro me ad eos. Girardum nostrum , qui in domo nostra aliquando conversatus est, et nunc, ut audivimus, episcopus factus est, et ipsum affectu magno devotissime salutamus.

278 EPISTOLA CCLXXXIX . AD REGINAM JEROSOLYMORUM. *Instruit eam, quomodo se gerat, ut probae viduae coram Deo, et reginae coram hominibus partes impleat.*

Dilectae in Christo filiae M. reginae Jerosolymorum, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, misericordiam a Deo salutari suo.

1. Miror quod a multo jam tempore non vidimus litteras tuas, non solitas salutationes habuimus: quasi nos obliti simus antiquae tuae erga nos devotionis quam in multis probavimus. Audivimus, fateor, nescio quae sinistra: quae etsi non pro certo credidimus, doluimus tamen sive veritate, sive mendacio tuam aliquatenus decolorari opinionem. Sane intervenit Andreas charissimus avunculus meus, cui in nullo decredere possumus, scripto suo nobis significans meliora: quod scilicet pacifice et mansuete te habeas, sapienter et consilio sapientium te et tua regas; fratres de Templo diligas, et familiares habeas; periculis imminentibus terrae, secundum sapientiam tibi a Deo datam, salutaribus consiliis et auxiliis provide et sapienter [*al.* vigilanter] occurras. Talia prorsus, talia decent opera mulierem fortem, humilem viduam, sublimem reginam. Neque enim quia regina es, indignum tibi viduam esse, quod, si voluisses, non esses. Puto quod et gloria tibi est, praecipue inter Christianos, non minus vivere viduam, quam reginam. Illud successionis est, hoc virtutis: illud tibi ex genere, istud ex munere Dei: illud feliciter nata es, hoc viriliter nacta. Duplex honor; alter secundum saeculum, alter secundum Deum: uterque a Deo. Nec parvus tibi videatur

honor viduitatis, de quo Apostolus: *Honora,* inquit, *viduas, quae vere viduae sunt* **(I Tim. V, 3)**.

2. Habes certe penes te ipsam familiare commonitorium apostolicae iterum salutaris, sententiae, qua doceris ab eo providere bona, *non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus* **(II Cor. VIII, 21)**: coram Deo, ut vidua; coram hominibus, ut regina. Attende reginam, cujus digna, indignave non possunt latere sub modio: super candelabrum sunt, ut appareant omnibus. Memento viduam, cui jam non est quod velit placere viro, ut soli possit placere Deo. Beata es, si Salvatorem ponas tibi murum ad protectionem conscientiae, et antemurale ad repulsionem infamiae. Beata, inquam, si veluti desolatam et viduam totam te Deo regendam commiseris. Alioquin bene non regis, si bene non regeris. Regina Austri venit audire sapientiam Salomonis, ut regi disceret, et sic regeret. Et ecce plus quam Salomon hic **(Matt. XII, 42)**: Jesum loquor et hunc crucifixum. Huic te committe regendam, huic docendam, quomodo regere debeas. Disce tanquam vidua, quod sit mitis et humilis corde **(Matth. XI, 29)**: disce tanquam regina, quod judicet in justitia pauperes, et arguat in aequitate pro mansuetis terrae **(Isai. XI, 4)**. Ergo cum cogitas dignitatem, attende et viduitatem: quia ut pure apud te quod sentio proferam, non potes esse regina bona, si bona non fueris vidua. Quaeris unde bona vidua aestimetur? Ex his profecto quae Apostolus dicit: *Si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est* **(I Tim. V, 10)**. Si haec facis, beata es, et bene tibi erit. Benedicat te Dominus ex Sion, eximia in Domino filia, et omni veneratione digna. Admonitio praemissa est; prosecutio

jam a vestra dignatione exspectatur. Occasio data est: excusatio jam non admittitur, si non renovata a nostra parte familiaritas, familiaribus deinceps a vobis verbis et litteris frequentetur.

279 EPISTOLA CCXC. DOMINO OSTIENSI, DE JORDANO CARDINALE . *Legatum apostolicum describit, quam foeda ubique vestigia reliquerit.*

Pertransiit legatus vester de gente in gentem, et de regno ad populum alterum, foeda et horrenda vestigia apud nos ubique relinquens. A radice Alpium et regno Teutonicorum, per omnes pene Ecclesias Franciae, et Normanniae, et circumquaque circumiens usque Rothomagum, vir apostolicus replevit, non Evangelio, sed sacrilegio. Turpia fertur ubique commisisse; spolia ecclesiarum asportasse: formosulos pueros in ecclesiasticis honoribus, ubi potuit, promovisse; ubi non potuit, voluisse. Multi se redemerunt, ne veniret ad eos: ad quos pervenire non potuit, exegit et extorsit per nuntios. In scholis, in curiis, in triviis, fabulam se ipsum fecit. Saeculares, religiosi, omnes male loquuntur de eo: pauperes, et monachi, et clerici conqueruntur de eo. Homines quoque suae professionis, ipsi sunt qui magis exhorrent et famam ejus, et vitam. Hoc testimonium habet et ab his qui intus, et ab his qui foris sunt. Non sic dominus Joannes Paperons , non sic: cujus laus est in Ecclesia, quippe

honorificantis ubique ministerium suum. Legite litteras has domino meo. Ipse viderit, quid de tali homine faciendum sit: ego liberavi animam meam. Dico tamen praecipitatione qua soleo: Bonum est ei si purget ipse curiam suam, et sic liberet conscientiam suam. Decreveram ista tacere: sed venerabilis Prior Montis-Dei ad hoc me impulit, et animavit ut scriberem. Et scitote minus me dixisse, quam publice praedicatur.

EPISTOLA CCXCI. AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO ECCLESIA SANCTI-EUGENDI JURENSIS .

Sancti-Eugendi nobile monasterium, olim divitiis et religione famosum, si vera sunt quae dicuntur, prope interitum est. Nec decredenda omnia. Domos vicinas nobis, vobis notas, pertinentes ad ipsum, partim jam destructas, partim in dies destrui cernimus, et dolemus. Quae in membris videmus, haec et his graviora de capite fama nuntiante percepimus. Sed numquid debeo ego nunc malorum vobis, quorum non est numerus, retexere narrationem? Lator praesentium monachus praefati monasterii, et Archegaudus Prior, homo nobis ab antiquo pro sua honestate et religione dilectus, poterunt vobis intimare quae plenius norunt, etsi non omnia: quis enim hoc posset? Tot et tanta pro certo, quae apostolicam securim, etsi dissimulantem, etsi dormitantem, mirum si non surgere et ferire compellant. Ego liberavi animam meam: sed non

sufficit, nisi et monasterium liberetur. In manibus vestris mors et vita illius.

280 EPISTOLA CCXCII. AD QUEMDAM SAECULAREM . *Perstringit eum, quod Petrum, cognatum suum, a proposito vitae religiosae abstrahere conatus sit.*

1. Etsi ignotus nobis facie, sed non fama. Ipsa referente didicimus quod sis homo sapiens, et secundum saeculum honoratus. Voluit autem dilectus filius meus Petrus, cui et notior, et familiarior sanguinis affinitate videris, ut tibi scriberem, imo rescriberem. Tu enim scripseras illi, et utinam ut te decuisset, et illi expediret. Non sic fecisti. Novum Christi militem ausus es dehortari a servitio Domini sui. Dico tibi, est qui quaerat et judicet. Non sufficiebant tibi peccata tua, nisi te et alienis involveres; et rursum ad peccata, quod in te fuit, poenitentem juvenem revocares: et sic secundum duritiam tuam et cor impoenitens thesaurizares tibi iram in die irae? Quasi non satis eum per se tentet diabolus, nisi tu juveris illum, homo christianus, dux ejus, et notus ejus. Tu quidem illi serpentem alterum, sed non tibi ille alteram Evam exhibuit. Tuis impulsus est manibus, sed non eversus: fundatus est enim supra firmam petram.

2. Verumtamen non reddimus tibi vicem, sed vincimus in bono malum, orantes pro te, optantes tibi meliora, et meliora scribentes. Primo quidem quia sapiens diceris, ut quod diceris, verius sis, mitto te ad virum sapientem, qui ait: *Noli prohibere*

eum qui potest bene facere; si vales et ipse, bene fac **(Prov. III, 27)**. Habes tempus faciendi. Sed quamdiu habiturus? Quantulum superest vitae tibi, praesertim jam senescenti? Vapor est ad modicum parens, et deinceps exterminabitur. Si sapis, non veniet super te illa maledictio: *Vidi stultum firma radice, et statim maledixi pulchritudini ejus* **(Job V, 3)**. Pulchre stultum pseudosapientem verus Sapiens appellavit, sciens sapientiam hujus mundi stultitiam esse apud Deum **(I Cor. III, 19)**. O utinam saperes, et intelligeres, ac novissima provideres! **(Deut. XXXII, 29)**. Saperes quae Dei sunt, intelligeres quae mundi sunt, provideres quae inferni sunt! Profecto inferna horreres, superna appeteres, quae sunt ad manum [*al.,* ad malum] contemneres. Multa suggerit animus, imo spiritus, loqui tibi de salute animae tuae: sed donec rescripto noverim tuo qualiter ista acceperis, non adjiciam ultra, ne fiam onerosus, cui de caetero volo esse amicus, et adjutor, si volueris, ad salutem. Dilectam nobis in Christo uxorem tuam per te, licet immeritam, salutamus.

EPISTOLA CCXCIII. PETRO ABBATI DE CELLA , PRO MONACHO CAZIACENSI, QUI AD CLARAM-VALLEM TRANSIERAT.

Unde mihi scripsistis, ita respondeo vobis. Molestiam domini Caziacensis nulli arbitror molestiorem esse quam mihi. Sed puto vos non latere, voluntate et praecepto ipsius jam ex longo illum monachum factum nostrum; et mihi ipsum obedientiam promisisse, et me curam illius suscepisse. Quoties ex tunc

volentem venire repuli, venientem remisi, recordari facile non est. Tandem modo veniens, me nolente remansit, et nullo modo ei persuadere reditum potul. **281** Dicebat autem, quia si nos eum projiceremus, iturum se longius, et nullatenus rediturum. Sed nec sic assensum meum habens, imo et contra consilium meum intravit. A quo utique introitu salva conscientia eum prohibere non potuit, nec projicere possum, utpote, ut dixi, jam olim in meam receptum curam, et de quo redditurus sum rationem. Diu, fateor, periculum hoc conscientiae meae dissimulaveram propter molestiam boni illius hominis: et adhuc dissimulassem, si meo iste consilio quoquo modo acquiescere voluisset. Quae cum ita sint, vestrum est consolari hominem, delinire tristitiam ejus, excusatum me habere de tam rationabili causa. Postremo ipse quoque, ut scitis, in pendulo est, et saepe cogitavit relinquere domum suam . Quod si vellet nunc effectui mancipare, ego non prohiberem, pro eo quod in ea non sine magna anxietate versetur.

EPISTOLA CCXCIV . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM, PRO EPISCOPO CENOMANNENSI. *Episcopum Cenomannensem, et alios Pontifici commendat.*

Adest episcopus Cenomanensis . Ipse est, si nescitis, de cujus veritate et honestate nullus dubitat, nisi qui bene non novit hominem. Mihi quidem ab ineunte juventute sua notus et

dilectus est, tam pro memoratis virtutibus, quam pro aliis bonis moribus suis. Si quid aliud Paternitati vestrae de eo insusurratum est, aut ego fallor, aut ille mentitus est in caput suum. Audite eum, et cum plenitudine gratiae vestrae remittite. Deceptus sum enim, si bene non fuerit collocata. Abbas Vindocinensis, qui specialiter vester est , rogamus ut et ipse specialem inveniat gratiam, et rationabilis ejus petitio haud difficilem assequi mereatur effectum. Dominus Andegavensis mittit nuntium suum, et per se et per nos aliquid petens. Exaudiatur et ipse pro justitia sua, et non exaudiatur contra eum susurro mendax. Dignum est enim ut qui omnibus vivitis, omnibus pro meritis valeatis.

EPISTOLA CCXCV. DOMINO HENRICO CARDINALI , PRO EODEM EPISCOPO.

Sic tibi, quasi mihi scribo, et hoc quoties tibi scribo. Ubi enim tu es, me esse confido, quippe quem tanquam me ipsum diligo. Si me tu aeque diligis, imo quia diligis, vide ne dominus Cenomannensis ex te (quod in te est) in aliquo redeat contristatus. Alioquin ego contristarer in homine quem satis pro sua honestate diligo, et a te diligi volo.

EPISTOLA CCXCVI. DOMINO OSTIENSI , PRO EODEM.

Quidam clericus dicitur aures domini mei circumvenisse, aliquid contra episcopum suum, et nostrum amicum pro sua cupiditate molitus. Si mei **282** cura est vobis, imo justitiae Dei, date operam, ut nihil lucretur de suo mendacio susurro malignus, nec laedatur in aliquo innocens episcopus, et fidelis amicus .

EPISTOLA CCXCVII. ABBATI ARREMARENSI . *Monachum apostatam poenitentem recipi petit.*

Lator praesentium, ad petitionem nostram dudum susceptus in consortium vestrum, stultitia et levitate sua rejecto habitu sancto a vobis exiit. Sed quia ductus poenitentia, ut videtur, redire cupit, et se iterum recipi humiliter petit, petimus et nos ut iterum recipiatur, poenitentique, amore Dei et nostro, introitus et habitus non negetur.

EPISTOLA CCXCVIII . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Nicolai notarii fraudes et imposturas detegit*

Nicolaus ille exiit a nobis, quia non erat ex nobis: exiit autem foeda post se relinquens vestigia. Et ego longe ante hominem noveram; sed exspectabam ut aut Deus eum converteret, aut instar Judae ipse se proderet: quod et factum est. Praeter

libros, denarios, et aureos multos, in ipso exitu ejus inventa sunt super eum sigilla tria, unum ejus proprium, alterum Prioris, tertium nostrum, ipsumque non antiquum, sed novellum: quod et ob ipsius dolos et furtivas subreptiones mutare nuber coactus fueram. Hoc enim est quod vobis tacito nomine scripsisse me memini : quia videlicet periclitati sumus in falsis fratribus. Quis possit dicere, ad quam multas personas sub nomine meo, me ignorante, quae voluit, scripsit? Quis mihi det ut ipsa curia vestra ad purum purgetur faece mendaciorum ejus? Quis mihi det ut vel eorum innocentia, qui mecum sunt, satis valeat excusari apud circumventos et praeventos impudentissimis ejus mendaciis? Vobis quoque aliquoties in eadem falsitate scripsisse, et non semel, partim convictus, partim et confessus est. De turpitudinibus ejus, quibus terra sordet, et factae sunt omnibus in parabolam, supersedeo polluere labia mea, et vestras aures. Si ad vos venerit (nam hoc gloriatur, et amicos se habere confidit in curia), mementote Arnaldi de Brixia, quia ecce plus quam Arnaldus hic. Nullus perpetua dignior inclusione, nihil ei perpetuo silentio justius.

EPISTOLA CCXCIX. COMITI ENGOLISMENSI, PRO FRATRIBUS DE BUXIA . *Queritur de gravi exactione suis a comite imposita.*

Nolite mirari, si gravis nobis videtur tam grandis reditus, qui de terra illa Buxiae a fratribus nostris exigitur, quia tale

aliquid non consuevimus. **283** Nam multas fecimus abbatias, et nulla illarum tali subjacet exactioni. Sed quia vos ita vultis, et Deus plus acceptat voluntarium bonum, quam coactum, sustinemus juxta conventionem, quam fratres nostri vobiscum fecerunt, donec Deus meliorem vobis inspiret voluntatem, quod non diffidimus. De caetero diligite eos, fovete, defendite, manutenete: quia tunc securius stabitis ante tribunal Christi, si pauperes ejus habueritis vestri dilectores, et pro vobis intercessores.

EPISTOLA CCC. BLESENSI COMITISSAE . *Solatur comitissam, filii delicta per aetatem excusans, et melioris frugis spem faciens; unde blande potius et leniter quam aspere tractandum monet.*

Si quando in vos filius vester visus est excessisse, doluimus; et dolemus non minus excessum filii, quam matris injuriam: quod tamen et ipsum excusabile est in adolescente filio. Nempe delicta juventutis, ipsa, quae commisit, excusat aetas proclivior. An nescitis quia proni sunt sensus hominis, et cogitationes in malum ab adolescentia? **(Gen. VIII, 21.)** Confidendum mutatum iri in melius, patris meritis et eleemosynis . Propterea insistendum magis, magisque votis et precibus ad Deum pro eo: quia etsi ille minus interdum, quam debuit, se filialem exhibuit, mater tamen pro suis visceribus maternum deserere non debet, sed nec valet

affectum. *Nunquid potest mater oblivisci filii uteri sui? Et si illa,* inquit, *oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui* **(Isai. XLIX, 15)**. Oremus et ploremus coram Domino, ut Deus tantae indolis juvenem, probitatis paternae imitatorem (quod non diffidimus) sua faciat pietate. Agendum cum eo in spiritu lenitatis, blandisque obsequiis: quia sic melius ad bona opera provocabitur, quam si irritationibus et increpationibus exasperetur. Ita sane de ejus cita laetaque mutatione posse laetificari confidimus cor vestrum et nostrum pariter. Quidni ego totis cupiam visceribus quotidie se ipso fieri meliorem? Utinam qualem inveni in me, talem semper in omnes inveniam. Quid enim, quantum ad nos, unquam volui, et non fecit? Retribuat illi Dominus. Caeterum pro vobis, sicut saepe petistis, saepe, prout oportuit, et monui, et monebo.

EPISTOLA CCCI . SANCTAE SORORI IMPERATORIS HISPANIAE . *Controversiam, ex receptione cujusdam monasterii inter suos et alios quosdam Religiosos natam, ejus opera sopiri cupit.*

1. Quod factum est de receptione Tholdanos monasterii, sciatis per me non esse factum, utpote absentem et ignorantem quid fieret. Factum autem per nostros non nego, consilio tamen multorum Religiosorum, episcopi conniventia et assensu, nobilis quoque dominae, quae locum illum in propria possessione fundavit, petitione et voluntate, publice, ut

accepimus, et nihil in abscondito factum. Existimabant autem se libere posse suscipere locum, quem in Dei libertate, et sine alterius ecclesiae subjectione fundatum, ipsa quae fundaverat asserebat; et privilegia, ut aiunt, prae manibus erant, Caeterum quia Carraccetenses [*al.* Carracenses] fratres factam sibi in hoc injuriam, ut scribitis, conqueruntur, nec audientes Salomonem, qui ait, **284** *Noli prohibere cum qui bene vult facere; si potes, et ipse bene fac* **(Prov. III. 27)**, nobis in tam sancto opere contradicunt: et quoniam servos Dei non oportet litigare **(II Tim. II, 24)**, consilii nobis fuit ad vestrum potissimum consilium causam remittere, ut vestra auctoritate et opera omnis inepta et injusta, ut aiunt, calumnia conquiescat; et Ordo in domo Dei receptus, ad ejus gloriam et vestram ipsius salutem deinceps in pace permaneat.

2. Nam et frater Nivardus , qui multum gratulatur de vobis, satis in hoc de vobis confidere monuit tum propter vestram erga nos specialem devotionem, tum etiam propter bonam, quam audivit a vobis, de hoc ipso promissionem. Si autem vestris (quod non credimus) salutaribus monitis aut consiliis contradictores illi acquiescere nolunt, tunc duorum judicio episcoporum, ad quos duo illa loca jure parochiali pertinere noscuntur, omnis inter eos controversia terminetur: quodque ab eis judicatum sive constitutum concorditer fuerit, vestrum erit ratum habere, et de caetero firmiter manutenere. Si timetis Deum, non patiemini impediri tantum bonum, nec bonam illam mulierem frustrari a desiderio suo, nec fratres illos suae devotionis privari fructu, nec Deum denique tam accepto sibi reformati ordinis sacrificio defraudari . Obsecramus vos et pro novella vestra plantatione, illos loquor de Spina, ut eis viscera

misericordiae exhibeatis, quatenus vestro beneficio sustentati, in servitio Dei et suo ordine perseverent.

EPISTOLA CCCII. LEGATIS APOSTOLICIS, PRO ARCHIEPISCOPO MOGUNTINO . *Causam archiep. ab adversariis gravati commendat.*

Dominis et patribus reverendis, apostolicae Sedis LEGATIS, puer Sanctitatis eorum BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, per omnia Deo placere, et gratos fructuosae suae legationis manipulos reportare.

Etsi corpore remoti, sed affectu et bona voluntate vobis appropiavimus, optantes et orantes dirigi actus et studia vestra ad omne quod decet et expedit. Inde est quod audientes miserandum illum archiepiscopum Moguntinensem, vocatum ad vestram praesentiam ibique responsurum adversariis suis, ausi sumus vestram pro eo interpellare bonitatem. In hoc enim credimus honorificari ministerium vestrum, si, quatenus salva justitia licet, parieti inclinato et maceriae depulsae humeros vestrae auctoritatis supponitis; nec calamum quassatum conferi, nec linum fumigans (quod in vobis est) exstingui permittitis. Sentiat, obsecramus, sibi profuisse et precem nostram, et suam simplicitatem, ob quam fertur a falsis fratribus circumventus potius, quam inventus in aliquo dignus depositionis.

EPISTOLA CCCIII. LUDOVICO JUNIORI REGI FRANCORUM. *Quid agendum regi causa cujusdam de Britannia adulteri et excommunicati.*

Si homo ille de Britannia dimittere vellet adulteram, ut posset solvi anathematis vinculo quo tenetur, et illa paternam haereditatem suam secundum divisionem suam, quam fecit cum fratre suo, a vobis requireret, etsi hoc ipso indigna, non esset forsitan recusandum, **285** ut proinde potentis viri servitium et auxilium haberetis. Alioquin non est consilium humilis fidelis vestri concedi ullatenus aut terram extraneo, aut vestri favorem dominii excommunicato et incestuoso: ne (quod Deus avertat) quandoque et vos audiatis, *Si videbas furem, currebas cum eo, et cum adulteris portionem tuam ponebas* **(Psal. XLIX, 18)**. Nec tamen verbum praecipitanter, et quasi ex abrupto rumpere consuluerim. Agendum autem per fidelem et prudentem nuntium, quatenus, si fieri potest, inducietur, et tempus redimatur. Quod si et hoc ille renuerit, et malignari maluerit; fidendum in Domino quia non praevalebit: quoniam quidem justitia, quae cum rege est, erit pro rege. Nescio autem an episcopus ad hoc conveniens, satisque idoneus sit: non quia fidelis non sit, et quidem fidelissimus; sed quia odit illum, nec suum, ut vereor, consilium credet ei. Ipse tamen paratus est pro vestra voluntate ad omne, quod cum Dei voluntate facere poterit. Si quid est quod quasi ex parte mea vobis secreti suggerat, a me hoc illud accepisse sciatis, et tanquam ex ore meo id

accipiatis. Homo est enim quem multum diligo, et satis credo ei: vosque illi, ni fallor, credere quod volueritis, secure potestis.

EPISTOLA CCCIV . EIDEM. *Gaudet valetudinem suam regi esse curae; Robertum regis germanum commendat.*

In litteris, quas misit Dignatio vestra, laetificastis animam meam: laetificet vos ipse, qui in causa est, Deus. Quis sum ego, aut quae domus patris mei, ut de morte, vel vita mea Majestas regia cogitet? Et nunc quia tanti habitus sum, ut de meo esse scire curetis, sciatis me aliquantulum convaluisse , et, ut me sentio mortis interim ereptum periculo, flebilem tamen, et debilem valde. De caetero scire vos volo, dominum Robertum , germanum vestrum, dignanter nos et devote satis visitasse in infirmitate nostra, sed et sic locutum in auribus nostris, ut gaudium nobis et spem de se meliorem reliquerit. Diligite eum; quia si dictis facta compenset, complacebit vobis in illo: et, si dignum judicatis, sciat vobis placere quod nostro et bonorum consiliis de caetero se acquieturum promisit. Sigillum non erat ad manum: sed qui legit, agnoscat stilum, quia ipse dictavi .

EPISTOLA CCCV . AD DOMINUM PAPAM EUGENIUM. *Episcopum Belvacensem a*

Romano itinere justis ex causis detentum. Itaque causam ejus Pontificis consilio totam committit.

Filius vester ille Belvacensis (quem dicerem et nostrum, nisi insolentiam redoleret) appellatus ad vestram praesentiam veniebat, et libens, utpote de sua justitia securus, et de vestro paterno favore non dubius. Sed obstiti ego, et vix eum potui retinere, quippe cupidum videndi faciem vestram. Quod autem retinere volui, cum multae occurrerent causae, illud praecipuum fuit, quod de vestra dubitavimus voluntate. Deinde praeter alias incommoditates non paucas, quae obviare viderentur, ipse et frater suus Rex non ambulant in uno spiritu, et non erat satis tutum diu absentari a suis. Nolo a me quaeratis cujus sit culpa: non est meum inculpare quemquam. Sufficit mihi excusare episcopum. Quidquid humilitatis, quidquid obsequii pro sua persona potuit, vidimus exhibentem, **286** et nihil proficientem. Scitote tamen, quidquid timeat, quidquid accidere debeat, sine mora venturum, ubi vobis placiturum cognoverit Persona ejus, et causa ejus in manu vestra. Nec enim in sibi credito ita agit, vel ita conversatur, ut se tali indignum putet praerogativa. Itaque prosse direxit istum, sciens quod ad patrem dirigeret. Scire placet quid injunctum sit ei? Nihil ex injuncto agere, sed totum committere vestro consilio, de quo totus pendet ipse. Nempe fiduciam habet, non modo judicari causam suam a vobis, sed juvari, sed foveri, sed manuteneri. Si placet eam committere domino Remensi archiepiscopo, maturum posse sortiri finem Domino auxiliante confidimus, si tamen appellandi suffugium parti utrique subtrahatur.

EPISTOLA CCCVI . DOMINO OSTIENSI PRO ELECTIONE ABBATIS TUROLDI DE TRIBUS-FONTIBUS. *Purgat se adversus calumniam Hugonis episcopi Ostiensis, qui promotionem Turoldi in abbatem Trium-Fontium indigne ferebat: nam alium ipse, Nicolaum scilicet, designaverat. Roberti electionem in novi monasterii abbatem excusat.*

1. Vae mundo a scandalis **(Matth. XVIII, 7)**. Ego vos scandalizo? ego vobis scandalo sum? Quis hoc crederet posse contingere, nisi cui nota non esset nostra unanimitas, nostra mutua charitas, et quomodo in domo Dei ambulavimus cum consensu? Subita et dolenda mihi mutatio! Qui me portabat, nunc parat opprimere; qui me defensabat, nunc terret minis, blasphemiis impetit, arguit praevaricationis! Protoplasti super gravi et singulari peccato confessionem requisiti sunt **(Gen. III)**: Ninivitae ad poenitentiam exspectati sunt **(Jon. III)**: Sodomitae non de auditu, sed magis de visu puniti sunt **(Gen. XIX)**: Mecum eo differentius, quo contemptibilius actum est. Non sum reputatus qui ponerer ad rationem, qui invitarer ad satisfactionem, qui causam requirerer, qui pro me respondendi facultatem acciperem. Non conventus judicatus sum; non convictus condemnatus sum.

2. Et nunc audite, si dignamini, excusationem nostram, et si forte minime sufficientem vobis, veram tamen. Voluistis loco vestri substitui fratrem Nicolaum; et ego memini, non diffiteor. Ita convenit vobis pariter et mihi: fore credidi propter quod locutus sum. Quod ita non est factum, necessitas fecit, non duplicitas. Res in discordiam versa est. Quid dico in discordiam? Concordia magis fuit. Tam concorditer discordes ab hac nostra conniventia omnes inventi sunt, ut nec unus quidem monachus sive conversus, praeter duos aut tres, qui vestrates erant, acquieverit assentire. Tentavimus nihilominus tamen in multis argumentis, nunc blandiendo, nunc terrendo quomodo res effecum sortiretur; sed ut unanimiter ita et pertinaciter obstiterunt. Possemus vim facere: sed sic mihi parcat Deus quomodo parcendo illi omisimus, ne homo verecundus et pusillus corde (ut nostis) et fugitans onus, in hoc tanto turbine remaneret. Nam praeter ea quae extrinsecus sunt, quae probastis et vos, supra vires ejus esse omnia videbantur. Itaque tollentes eum cum suis imposuimus onus, quod eo levius ferret, quo a nostris pariter portaretur. Est enim locus noviter ordinatus de fratribus nostris et vicinior nobis, ut possit a nobis facilius frequentari. De abbatibus ad locum pertinentibus, quia assensum vestrum non tenebamus, nihil ausi, fratrem Robertum, quo nemo magis idoneus ad manum esse tunc visus est dare voluimus: cum responsum est nobis **287** a vestra discretione fuisse prohibitum. Quid plura? Acceperunt hominem qui vestrae, sicut accepimus, displicet Sanctitati.

3. Nec latet causa. Inhonestum, ut aiunt, publice praedicatis, et ob turpitudinis notam e priori monasterio trusum , cui ante praefuerat. Potest ita exstitisse: me, quantum recordari valeo,

usque ad hoc tempus non audisse hujuscemodi verbum de illo, Deum testor et angelos ejus. Sed neque ipse archiepiscopus , cum eum amovere omnimodis niteretur, tale aliquid vel scripto, vel nuntio nobis aliquando significavit. Egone turpitudinis assentator [*al.* fautor] forem aut inhonesti? Si ita de me sentitis, videte ne vestram quoque Excellentiam pariter involvat hoc nubilum: quippe qui cum ejusmodi tam notam omnibus familiaritatem atque amicitiam semel initam, tanto studio hucusque fovistis. Et de archiepiscopo quid dicitis? quid sentitis? An et ipse quem talem sciret (nec enim poterat nescire, cum notus esset ex longo) prior promoveret et in loco cui ipse praefuerat? Minime ego vel tenuiter suspicer illud de tali viro, et tanto amatore honestatis. Et quidem qui promovit ipse et amovit; non negaverim: qua ratione hoc fecerit viderit ipse. Nam multis displicuisse factum cognoscitur, nempe nec rationem, nec ordinem, nec consuetudinem in ejus amotione cernentibus. Tantum archiepiscopus sic voluit; et ne contristaremus eum, nostro hortatu iste in pace cessit, et dedit locum irae.

4. Unum dico: ex quo ad nos intravit (sicut testimonium habet ab omnibus), nihil in eo quod promotioni huic obviaret compertum est. Sine querela conversatus est. Adhuc non deest homini litteratura congruens, non doctrina, non affabilitas, non gratia in vultu et sermone. Sed suspecta est vobis brevitas temporis quod nobiscum fuit: fateor et mihi. Fortassis bene faciet: fortassis male. Vereor omnia opera mea, et quod operor non intelligo. Unde certus non sum certum vos facere minime possum. Factum est; et quod factum est, non potest non fieri. Si propheta fuissem, non profecto fecissem unde amicum offenderem, sanctum turbarem, episcopum scandalizarem.

Quid vultis ut faciam? sic factum est tali necessitate, talique ordine.

5. Haec excusatio mea. Si sufficit tollatur de medio scandalum: si minus, ego judicium portem, quod et quale decreveritis. Nam si quod aedificavi, tam cito iterum destruam, grave; nisi forte causa conveniens supervenerit: quod fortasse processu temporis accidere potest. Si vultis vos amovere eum, potestatem habetis. Non obsisto, non me oppono torrenti. Inique non egi. Si insipienter videor, in promptu est vobis insipientiam meam corrigere; aut, si hoc dignius judicatis, etiam et punire. Dico tamen, si pie, si christiane mecum agitur, corripiet me justus in misericordia et increpabit me, non in ira apud alios diffamabit. Habetis formam meam hic, nisi et hoc indignamini praesentibus litteris. Nempe comperta per alios, et non per vos vestra indignatione, cautum habui non rependere vicem: sed mox vobis de vobis per praesentia scripta conqueri. De caetero benedictus Deus, qui et hoc quod dederat, et de quo mihi forte immoderatius blandiebar, solatium ante exitum tulit: vestram scilicet et domini mei gratiam , ut vel proprio experimento discam, non ponere spem meam in homine.

288 EPISTOLA CCCVII . AD EUMDEM. *Belvacensem episcopum contra sinistros rumores tuetur. Valetudinem suam extreme afflictam indicat: et quid archiepiscopo Lugdunensi acciderit.*

1. Festine ista dicto, et ob hoc minus festive: siquidem viator transire festinans urget. Res mira, sed magis laeta. Frater G. Fulcherius cum litteris domini mei pariter et vestris, simulque praesentium lator peregrinus, uno pene momento adfuerunt, Deo ita sine dubio providente, ut haberem per quem festinanter rescriberem: quod utique cupienti mihi non poterat satis esse festinum. Inde est quod haec in infirmitate mea ipse dictavi, quod non esset tunc alter ad manum. De domino Belvacensi quod primum posuistis, primum ita respondeo. Sui juris est: jam non est in mea potestate, sed in civitate vita ejus et conversatio. Si secus quam debet, vel decet interdum agit, dolere possum; sed emendare prout volo non valeo. Verumtamen quod vobis suggestum est de vagatione ejus, nimium exstitisse in ea, usque adhuc nos non comperimus, nec inde notatum apud nos quandoque audivimus. Ex quo ad eum venit frater Robertus, qui cum eo est, turpe et grave aliquid perpetrasse, aut episcopo persuasisse, ad aures nostras nondum omnino pervenit: et mirum si ad vos potuit pervenire, quod latere nos potuit. Dabo tamen operam facere quod vultis de revocatione ejus, si quando honeste et opportune potuero. Jamque fecissem, si cum pace episcopi potuissem, et non timuissem inutiliorem huic subrogandum. In Quadragesima venit ad nos ipse episcopus, paratus ire ad curiam causa cujusdam appellationis: et venisset, nisi nos dissuasissemus. Porro dissuasionis intentio fuit, quod non ita videretur esse paratus, sive in consilio, sive in comitatu, ut juvenis episcopi personam decuisset. Propositum tamen ejus est proficisci tempore opportuno. Frater vester est; facite cum illo misericordiam, ut adversarii ejus non praevaleant adversus

eum. Vellem vos ad ipsum potius, quam ad nos scripsisse, et fraterne monuisse super his quae de eo audistis.

2. Deinde super statu corporis mei cognovi vos esse sollicitum. Verum est quod audistis; infirmatus sum usque ad mortem, sed interim revocatus ad mortem: atque hoc, ut me sentio, non diu. Longe enim sum debilior quam credi possit. Quod tamen dixerim absque praejudicio divinae providentiae, quae et mortuos suscitare potest. Et in hoc sit responsum non modo vobis, sed et domino meo: cui volo et oro, ut in quantacumque devotione poteritis, accito vobis pariter domino Tusculano , plenissimas grates referatis pro tanta dignatione, et sollicitudine tam pia.

3. Jam de domino Lugdunensi audite quod verum est et quod certum sit vobis. Vir ille aggressus est, iter cum multa pecunia et honorabili comitatu, prout decebat tantum archiepiscopum: et ecce undique in ipso pene procinctu insidiae inimicorum. Quid faceret vir desiderii? Progredi non licebat, et desistere a proposito sibi gravius omni captivitate judicabat. Comites suos partim remisit, partim dispersit. Massa pecuniae se exoneravit, modicum retinens, unde cum paucis posset perficere viam. Quid plura? venit cum tribus aut quatuor ministris, ipse nihilominus in habitu ministrantis, **289** sicque strata publica cum turba promiscua peregrinorum, tanquam unus ex illis, pervenit ad Sanctum Aegidium . Cumque infirmaretur, pertransiit usque ad Montem Pessulanum. Ibi aliquandiu commoratus, cum medicis expendit et quod habebat, et quod non habebat .

EPISTOLA CCCVIII . AD ALFONSUM PORTUGALLIAE REGEM. *Petitione regis se adlaborasse respondet, et fratrem ejus brevi a terrena militia ad coelestem transiturum praedicit.*

ALFONSO illustri regi Portugallorum, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, si quid potest peccatoris oratio

Litteras et salutes celsitudinis vestrae suscepimus gaudentes in eo qui mandat salutes Jacob. Quid in hoc egimus, et exitus pro nobis, et vos per exitum comprobabitis: animi promptitudinem ex injuncta sollicitudine, vel saltem ex memorata necessitudine colligetis. Petrus, celsitudinis vestrae frater , et omni gloria dignus, a vobis injuncta retulit; et Gallia armis pervagata, in Lotharingia militat, proxime militaturus Domino exercituum. Frater Rolandus, filius noster, apostolicae largitatis litteras defert. Ipsum, fratres nostros vobiscum degentes, et me ipsum commendatos habete.

EPISTOLA CCCIX . AD EUGENIUM PONTIFICEM. *Laudat Sugerium abbatem, ejusque lecatos Pontifici commendat.*

Amantissimo patri et domino EUGENIO, Dei gratia summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Si quod magnae domus magni Regis vas in honore habetur apud nostram Ecclesiam Gallicanam, si quis ut David fidelis ad imperium Domini ingrediens et **290** egrediens **(I Reg. XXII, 14)**, meo judicio ipse est venerabilis abbas Sancti-Dionysii. Novi siquidem virum, quod et in temporalibus fidelis et prudens, et in spiritualibus fervens et humilis; et in utrisque (quod est difficillimum) sine reprehensione versetur. Apud Caesarem est tanquam unus de curia Romana, apud Deum tanquam unus de curia coeli. Petimus et obsecramus, benigne a vobis suscipi nuntios tanti viri; et, sicut vos decet et ipse omnino dignus est, rescribi ei verba bona et amicabilia, plena familiaritatis et dilectionis, plena favoris et gratiae: siquidem specialius diligere et honorare personam ejus, est honorificare ministerium vestrum.

EPISTOLA CCCX. AD ARNOLDUM CARNOTENSEM ABBATEM BONAEVALLIS . *Bernardus in extremis positus, hanc amico epistolam ultimam scripsit.*

Suscepimus charitatem vestram in charitate, et non in voluptate. Quae enim voluptas, ubi totum sibi vindicat amaritudo? nisi quod solum nihil comedere utcunque delectabile est. Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor unquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est. Frequenter et in die, et in nocte exigit confortari modico admodum qualicunque liquore: nam ad

solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit: sed timet graviorem, si se vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropicis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate Salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodiat. Curate munire votis calcaneum nudum meritis: ut is qui insidiatur, invenire non possit unde figat dentem et vulnus infligat. Haec ipse dictavi, sic me habens, ut per notam vobis manum agnoscatis affectum. Verumtamen rescripsisse, quam scripsisse maluerim.

ADMONITIO.

Hactenus prima sancti Bernardi epistolarum collectio, quae ipsius tempore ab ejus discipulis facta est, ut in Praefatione diximus. Harum epistolarum ordinem, adeo antiquum et receptum, mutare fuit religio. Sequentes vero, quae in prioribus editis confuse et temere, nulla habita temporis ratione, adjecta sunt, in ordinem redigere visum est operae pretium, ad marginem apponendo vulgatum ordinem, quem unaquaeque earumdem epistolarum antea obtinebat. Verum quae huic editioni jam primum accesserunt, singulas NOVAE *nomine ad calcem paginae distinximus. His omnibus succedet* APPENDIX, *quae Bernardi epistolas*

dubias, chartas et instrumenta ejus nomine confecta, ad haec litteras ad eum vel pro eo scriptas complectetur, cum aliis nonnullis quae ad illustrandas ejus epistolas conducere visa sunt.

EPISTOLA CCCXI . AD HAIMERICUM CANCELLARIUM. *Aemulos quosdam piis aliorum conatibus adversantes acriter perstringit: Haimericum vero ad sedulam boni publici curam, oblata occasione, exstimulat.*

Viro illustri domino HAIMERICO, sanctae Romanae Sedis cancellario, HUGO Pontiniacensis abbas, et BERNARDUS de Clara-Valle, in domo Dei quemadmodum oportet conversari.

1. Quod episcopi quaerunt, Christus, quantum credimus, acquirit; et ipsorum negotium, Dei est causa. Qui ergo Dei est, jungatur eis: si quis renuit, audiat a Domino, *Qui non est mecum, contra me est* **(Matth. XII, 30)** Imo vero aut acquiescat Apostolo dicenti, *Spiritum nolite exstinguere* **(I Thess. V, 19)**, aut certe audiat cum Judaeis, *Vos semper spiritui sancto resistitis* **(Act. VII, 51)**; et a propheta, *Vae qui dicitis* **291** *bonum malum, et malum bonum* **(Isai. V, 20)**: *qui laetantur cum male fecerint, et exsultant in rebus pessimis* **(Prov. II, 14)**. Non poterunt simul et in oprimis exsultare, nec ex uno pariter simul ore laudabitur, et justus de

justitia sua, et peccator in desideriis animae suae. Attamen quid mirum, si bonum quod bonis est odor vitae, contrarium contrariis operetur; quando ipse fons et origo boni natus est in ruinam et resurrectionem multorum, et in signum cui hodieque contradicitur? **(Luc. II, 34.)** Etiam nunc quampluribus invenitur Salvator lapis esse offensionis, et petra scandali **(Isai. VIII, 14)**: cum tamen non desint, qui corde alacri dicant, *Ipse est pax nostra, qui fecit utraque unum* **(Ephes. II, 14)**. Porro cui pax generat scandalum, in quo pacabitur? cui ipsa salus damnatio est, in quo salvabitur? Scriptum est, *Gloria et divitiae in domo ejus;* haud dubium quin hominis justi. Quam autem gloriam, quasve dicat divitias, subinde ostendit: *Justitia,* inquit, *ejus manet in saeculum saeculi* **(Psal. CXI, 3)**. Et revera nulla talis gloria, nullae tantae divitae, quanta justitia in domo conscientiae justi. Sed quid perdit injustus? Si Paulus gloriatur de sui cordis divitiis, *Gloria,* inquiens, *nostra haec est, testimonium conscientiae nostrae* **(II Cor. I, 12)**: quisnam inde gravatur? Tamen Propheta subjungit: *Peccator videbit, et irascetur* **(Psal. CXI, 10)**. Quanta malitia! Nunquid hae divitiae terrenis facultatibus similes sunt, ut instar illarum, etiam istis, in quo alter abundat, alter minuatur? Quid igitur irasceris, ubi nil perdis? imo quid invides bonis bona, et illa bona, quae non curas tibi vindicare? Sic canis, ut vulgo aiunt, defendit fenum quod non comedit. Sed fremas dentibus licet et tabescas, non tamen poterit quod ex Deo est omnino dissolvi. Et velis, nolis, videbunt justi et laetabuntur, et omnis inquitas oppilabit os suum.

2. Verum haec illis qui possunt esse suspecti. Caeterum vobis hoc dicimus: en lucrum praesto est, parate talentum. Quid

enim facit in sudario, quod quandoque cum usura exigendum est? dum tempus habemus, cur operari negligimus? Sane etsi vestro ex officio semper in promptu sit pietatis incumbere lucris, sed maxime in praesentiarum maximus sanctae avaritiae patet quaestus: tantum vos non pigeat ipsam, quam ad hoc ipsum accepistis, dominicam in medium proferre pecuniam. Alioquin sapientia abscondita et thesaurus invisus, quae utilitas in utrisque? **(Eccli. XX, 32.)** Denique si vere vobis non solum officii, verum, ut aiunt, et studii est operari bonum ad omnes; maxime hoc debetis ad domesticos fidei. Quod quidem licet omnibus ab Apostolo promulgatum sit generale mandatum **(Galat. VI, 10)**, id tamen specialiter a vobis loci ipsius vestri atque ministerii privilegio audacter exposcimus. Nisi forte (quod minime sentimus) magis occupatis locum, quam honorificatis ministerium. Siquidem cum nullum ferme fiat in orbe bonum, quod per manus quodammodo Romani cancellarii transire non habeat, ut vel vix bonum judicetur, quod ejus prius non fuerit examinatum judicio, moderatum consilio, studio roboratum, et confirmatum adjutorio: cui justius erit quam ipsi deputandum, quidquid justis in negotiis vel infectum, vel minus perfectum fuerit deprehensum, sicut et aeque omne quod invenietur utiliter atque laudabiliter consummatum? Proinde aut felicissimum merito dixerimus hominem, qui illum locum tenet; aut certe miserrimum, quippe qui universi semper boni aut participem se sine dubio probabit, aut hostem: jureque in eum tota, sive laus, sive vituperatio, versabitur pro rerum exitibus, et suorum meritis studiorum. Beatus autem qui dicere poterit Domino: *Particeps ego sum omnium timentium te, et custodientium mandata tua* **(Psal. CXVIII, 63)**.

3. Sed quid agimus? dum rem necessariam vobis intimare satagimus, pene obliti sumus, quam occupatis auribus ista ingerimus. Quanquam si opus sit et fiducia, nequaquam fortassis importuni videbimur: si tamen **292** recordamini non nostra merita, sed vestra munera, quibus apud nostram humilitatem dignanter satis amicitiarum fores anticipare curastis . Hoc nimirum, hoc vestrae dignationis ac devotionis clarum admodum insigne tenemus, quod tantillos tantus, tantisque intentus non dicimus munerandos, sed vel esse salutandos a vestra Excellentia judicastis. Ipse itaque vobis pro materiali spirituale, quod est sapientia, retribuat aurum, qui nobis jam tribuit, non tam dato vestro, quam vestro delectari lucro. Valete.

EPISTOLA CCCXII . AD RAYNALDUM ARCHIEPISCOPUM REMENSEM . *De remissis ad se litteris gratias agit.*

Reverendissimo patri ac domino R. Dei gratia Remensium archiepiscopo, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem, et si quid potest peccatoris oratio.

Benedictus Deus, qui nos litterarum vestrarum dignatus est visitatione consolari. Et quidem potuimus litteris litteras utcumque reddere: sed quando huic gratiae sufficimus rependere vicem, qua nos a vobis benedictionibus dulcedinis tantae praeventos esse merito gloriamur, excitamur exhortationibus, salutationibus honoramur? Homines utique tam iis nominibus indigni, quam vobis incogniti: sed certe eo

magis non ingrati, quo minus digni. Verumtamen, dum haec facitis, facitis quod debetis, quia sapientibus et insipientibus debitorem vos esse cognoscitis. Sane illa opinio, cujus odore bono vestrae dignitatis excellentiam in id dignationis erga pusillitatem nostram dicitis fuisse permotam, periculosa quidem, sed in hac parte non mediocriter officiosa: quoniam ex hoc praecurrente vento fructus ille peroptimus nobis et gratissimus, et qui nil vento simile habet, provenit, quod in tanto Dei altissimi sacerdote prius suscipi in gratiam, quam in notitiam meruerimus. De adventu nostro, cur modo non venerimus, sive quando venire disposuerimus, vel si quae sunt alia, quae de nobis interim Sanctitati vestrae sit sciscitari, harum lator monachus, quem ad hoc ipsum praemittere curavimus, vobis fideliter de omnibus satisfacere poterit.

EPISTOLA CCCXIII . AD GAUFRIDUM ABBATEM SANCTAE-MARIAE EBORACENSIS. *Religiosos, a laxiore ad strictiorem vivendi modum transire volentes, non impediendos; et apostatas censendos, qui post transitum resiliunt ad vitam priorem.*

Viro venerabili domino GAUFRIDO, abbati ecclesiae Sanctae-Mariae Eboracensis, frater BERNARDUS abbas dictus Clarae-Vallis, in Domino salutem.

1. Placuit Reverentiae tuae litteras parvitati meae dirigere, in quibus me de rebus dubiis consulere voluisti. Verum de his et similibus tanto quid certum respondere pertimescimus, quanto minus divinae voluntatis beneplacitum, sicut homines, ad purum intuentes, proximorum animos, si quidquam aliud quam volunt edicimus, offendere dubitamus. Quod sane illis potissimum accidit, quorum conscientia, quia fastidiosae mentis angore confunditur, difficiles et angulosas impuritatis suae ratiocinationes affectare conatur. Sed ipsa tamen caecitatis suae vindex est: quia dum quasi sibi adulari nititur eo quod egit, illico recurrente veritatis aculeo repungitur ac remordetur in eo quod meminit. Cujus nimirum difficultatis aerumnam Psalmista deplorans orat, et dicit: *Educ, Domine, de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo* **(Psal. CXLI, 8)**. Ne me ergo, vir bone, quasi simulatae calliditatis arguas, si minus quam velis, inquisitionibus tuis respondere **293** sufficiam; vel, si quid valeo, totum tamen explicare non audeam. Litterarum siquidem tuarum prima species a querimoniis sumpsit exordium: quia videlicet senectuti tuae grave infortunium sit, quod monachorum tuorum aliqua pars ad arctiorem ac securiorem conversationis modum transire praesumpsit. Qua in re potius reformidare habes, quod tristitia hujus saeculi mortem operatur.

2. Nempe si in humanis opinionibus ratio vigeat, dolendum non est, si homo quandoque Creatoris sui legibus rectius inhaerere praesumat. Et nos quidem non sancte, non satis pie paternis sollicitudinibus invigilamus, si filiorum provectibus invidemus. Quocirca si consiliarium unum de mille habere vis, imo, ni fallor, maxime vis, consulto opus est, quatenus filiis tuis, in mediocritatem tecum remanentibus, ne deficiant

attendas: caeteris vero citra professionis suae puritatem propter conscientiam remanere metuentibus, ac de bono quod semel aggressi sunt, religionis proposito ad altiorem gradum transire nitentibus, juxta prophetam, cum panibus occurras **(Isai. XXI, 14)**. Illis curam maximam impendas, ne insolescant ad ruinam; caeteris autem benevolentiam offeras, ut proficiant ad coronam. Nempe qui ascensiones in corde suo disponunt, qui de virtute in virtutem eunt, Deum deorum in Sion eo felicius videre merentur in retributione, quo summo bono familiarius adhaerere studuerunt puriore conversationis ordine.

3. Denique de duobus monachis, Gervasio videlicet atque Radulfo , qui simul cum aliis, domino Turstino archiepiscopo paterne et episcopaliter satagente, sunt egressi, et, sicut ipse testaris, te absolvente quandoque dimissi; certus sum quia si intra punitatis gradum, quem ascenderant, permansissent, non perperam, sed laudabiliter peregissent. Certus quoque sum nihilominus, quia si velint resumere puritatis gradum a quo temere corruerunt, ea virtutis gratia laudabiliores erunt, qua solent milites fieri post fugam ignaviae de victoria tanto gloriosiores, quanto post ignominiam de spe victoriae ad pugnam redeunt alacriores. Et credo, ni fallor, quod absolutio quae facta est, potest interim impediri; sed apud omnipotentis Dei judicium nequit evacuari. Postremo vitam istam confiteris quidem esse sanctiorem: illos tamen propter carnis fragilitatem vel propinquitatis affectionem non posse dicis sustinere hujus angustiae difficultatem. Ad haec vero superaddis, eorum praesentiam tibi fore necessariam; et idcirco vehementer inquiris, utrumne sine culpa remanere queant in loco, unde non sine scandalo sunt egressi.

4. De qualitate, inquam, scandalorum discernenda, de carnis affectione propter Christum penitus amputanda, de commodis vero temporalibus propter animae salutem fugiendis magnopere tonat Evangelium, tota clamat ubique series Scripturarum: quod ignorare non tam malum, quam pene haereticum est. At vero certus non sum, an eorum talis reditus absque poenali culpa debeat aestimari. Periculosum quippe valde est, et gravi ruinae proximum, de Dei misericordia praesumere contra Dei justitiam, et ipsam velle defendere contra ipsam. Denique Scriptura ait: *Ne adjicias peccatum, et dicas, Miseratio Dei magna est* **(Eccli. V, 5, 6)**. Nam et malus discretionis modus est, cum praeponderant minora majoribus, sive deteriora melioribus comparantur.

5. Ac deinde post haec vehementer expostulas, cur merito apostatae debent appellari, si ad coenonobium suum revertentes, cum bonis consuetudinibus professionem suam studeant adimplere. Ego, inquam, eos damnare non debeo. Novit Dominus qui sunt ejus **(II Tim. II, 19)**: et unusquisque onus suum portabit **(Galat. VI, 5)**. Quem enim tenebrae non comprehendunt, cognoscetur Dominus judicium faciens, **294** et in operibus manuum suarum comprehendetur omnis peccator **(Psal. IX, 17)** De se quippe quod sibi bonum est, quisque sentiat; ego de me dicam quod sentio. Ego Bernardus, si de bonis ad meliora, vel de periculosis ad securiora voto et opere libere pertransissem, et illicita voluntate ad ea quae mutavi, denuo recurrere praesumpsissem, non solum apostata, verum etiam regno Dei non idoneus fieri pertimescerem. Hoc et beatus Gregorius ait: «Quisquis,» inquit, «majus bonum subire proposuit, minus honum, quod licuit, illicitum fecit. Scriptum quippe est: *Nemo*

mittens manum suam ad aratrum, et retro respiciens, aptus est regno Dei **(Luc. IX, 62)**. Qui ergo fortiori studio intenderat, retro respicere convincitur, si relictis amplioribus bonis ad minora retorquetur **(Pastor. part. III, cap. 28)**.» Quod autem de excommunicatione quadam interserere voluisti; ut mihi videtur, nec tua interfuit investigare, nec mea quidquam interest judicare. Neque enim lex judicat quemquam, nisi prius audiatur; et in absentem judicium temere promulgatur.

EPISTOLA CCCXIV . AD DOMINUM PAPAM INNOCENTIUM. *Bernardus post reconciliatos Ecclesiae Mediolanenses, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardiae civitates profectus, Papiam et Cremonam se contulit. Sed apud Cremonenses nihil proficiens, eorum pertinaciam Pontifici significat, et ut severiorem, quam in archiepiscopum Mediolanensem parabat sententiam, paulisper suspendat, hortatur.*

Amantissimo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS, modicum id quod est.

Cremonenses induruerunt, et prosperitas eorum perdit eos: Mediolanenses contemnunt, et confidentia ipsorum seducit eos. Hi in curribus et in equis spem suam ponentes, meam

frustraverunt, et laborem meum exinanierunt. Abibam tristis, cum ecce non mediocris a vestra parte consolatio: ut, etsi abundant tribulationes pro Christo. abundent et consolationes per ipsum. Accepi optatas litteras, ferentes delicias cordis mei, certitudinem de vestra incolumitate, hostium infortuniis, successibus amicorum. Caeterum perlegenti rursum tristior finis laetitiam temperavit. Quem enim vestra non terreat indignatio? Fateor justam, et eo plus terreor. Dico tamen: quod factum nondum est, faciendum est, sed tempore quo praeviderit Deus. Si quo minus, erit vobis aeque in promptu quidquid intentatis inferre, et non aeque forsan periculosum. Alioquin quod tantis Dei miserationibus, tantis vestris vestrorumque laboribus in populo isto noviter aedificatum est, heu! quam leviter destrui potest. Mirum si ei qui misericordiam legitur superexaltare judicio **(Jacob. II, 13)**, placere potest. Sed o infelicem illum episcopum, , qui in Hur Chaldaeorum, de quodam quasi paradiso translatus, frater factus est draconum, et socius struthionum! Quid faciet? Obedire vult, et ecce bestiae Ephesi frendent in eum dentibus. Dissimulare vult prudenter pro tempore, et omni feritate formidolosiorem vestram indignationem incurrit. Angustiae sunt ei undique, nisi quod tolerabilius judicat sibi esse sine populo, quam sine domino: pluris habens, ut dignum est, apostolicam gratiam, quam Mediolanensem cathedram. An vos de ejus fidelitate dubitatis? Si quis vobis aliud de eo maligna persuadere suggestione tentavit, se magis prodidit infidelem, qui virum tam boni testimonii lingua perfida in suo livore persequitur. Parce, Pater benigne, parce fideli tuo, parce adhuc recenti structurae, parce novellae plantationi, parce denique populo acquisitionis tuae, hisque ipsis beneficiis tuis, quae te eidem veracissime contulisse **295** commemoras.

Memento, pie domine, sermonis Domini tui, quem dixit: *Ecce anni tres sunt,* inquit, *ex quo venio quaerens fructum in ficulnea hac, et non invenio* **(Luc. XIII, 7)**. Tu vero vix tres exspectasti menses, et jam securim paras. Si tres annos sustinuisses, quartum adhuc a fideli servo Dominici jure exigeremus exempli. Dicimus ergo et nos: Dimitte et hoc anno, si quo modo forte circumfossa humo ligone poenitentiae, adhibitoque fimo lacrymarum suarum, sterilitati Mediolanensium is, cui eam credidisti, consulere, et fructum elicere queat.

EPISTOLA CCCXV. . AD MALTHILDEM REGINAM ANGLORUM . *Rogat ut annuat petitioni alias insinuatae pro monachis de Capella.*

Illustrissimae dominae, et dilectissimae in Christo filiae (quod non ex praesumptione loquor, sed ex affectu) MALTHILDI, Dei gratia Anglorum reginae, BERNARDUS.

Si de vestra sublimitate praesumo, non est mirum. Jam enim non ego solus sentio, sed omnes pene noverunt quomodo nos acceptetis, et quanto nos diligatis affectu. Propter quod rogatus sum a quodam amico vestro, venerabili abbate de Capella, ut pro decima quadam vos rogemus, unde, si bene meministis, Boloniae vos rogavi, vos quoque more vestro benigne audistis me . Sed quia nondum factum est

quod rogamus, tempus est ut jam petitio illa mancipetur effectui. De caetero bene servate mihi filium quem nunc peperistis: quia et ego quoque, si regi non displicet, in eo mihi vindico portionem. Vale.

EPISTOLA CCCXVI . AD HENRICUM SENONENSEM ARCHIEPISCOPUM ET AD HAIMERICUM CANCELLARIUM. *Hortatur ut nobili cuidam, bona ecclesiastica possidenti, sed nunc ea religiosis quibusdam cedere volenti, non adversentur.*

Cum laici ecclesias sive ecclesiastica beneficia, quae illicite tenent, relinquere volunt, unum bonum est: cum vero transire ea in usus servorum Dei volunt, duplicatur bonum. Sed hoc cum fieri non potest nisi per manus episcopi, gemini se episcopus aut mali reum, aut boni probabit auctorem, juxta quod suum aut negabit aut dabit assensum. Quod miles quidam vos rogat, hoc a vobis ipse rogari debuerat. Quid enim? meliusne esse judicatis ab homine militari haereditate possideri sanctuarium Dei, quam a sanctis Dei? Mirum si non mirantur omnes qui audiunt. Nolite, quaeso, nolite, ne forte audiant filii incircumcisorum, et laetentur. Esto, potestis captivam ecclesiam eripere de manu potentis, et juri proprio vindicare, quod minime arbitramur: quemnam, quaeso, de illa libentius elegistis vobis haeredem et successorem? qui inde deserviat exercitibus regis, an intercessorem pro peccatis vestris? Facite ergo quod justum, quod vobis dignum, quod

Deo et omnibus bonis jucundum est: quod denique, etsi aliud non esset, amore nostri confidenter fieri postularem.

296 EPISTOLA CCCXVII . AD PRIOREM SUUM GODEFRIDUM . *Schismate exstincto, et pace composita, jam se quamprimum ad suos rediturum pollicetur.*

Fratri GODEFRIDO, frater BERNARDUS, salutem.

In Octavis Pentecostes ipsa die complevit Deus desiderium nostrum, Ecclesiae unitatem, et Urbi dando pacem. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simul humiliaverunt se ad pedes domini Papae, et facti homines ejus ligii , juraverunt ei ligiam fidelitatem. Clerici quoque qui in schismate erant, simul cum idolo quod erexerant , humiliantes se ad pedes domini Papae, obedientiam ei juxta morem promiserunt, et facta est laetitia magna in populo. Hanc pacem nisi cum quadam securitate, occultata tamen diu a nobis, exspectavissemus; jamdudum venissemus. De caetero jam nihil est quod nos hic detineat. Facio quod imperastis: Veniam vertimus in Venio. Ecce enim venio cito, etiam et merces mea mecum est, victoria Christi, et pax Ecclesiae. Sexta feria post diem illum egressus est noster de civitate. Itaque venientes veniemus cum exsultatione, portantes manipulos pacis. Et haec quidem verba pulchra sunt, sed pulchriora sunt facta. Etenim tam pulchra

sunt, ut quisquis non laetatur in eis, aut stultus sit, aut nequam. Vale.

EPISTOLA CCCXVIII . AD PAPAM INNOCENTIUM. *Remensis Ecclesiae pericula insinuat, et maturam opem a Pontifice desiderat.*

Amantissimo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Cadit in interitum Remensis Ecclesia, data est in opprobrium civitas gloriosa: clamat transeuntibus per viam, quod non sit dolor similis dolori ejus. Foris enim pugnae, intus timores. Sed et intus pugnae, quoniam filii ejus pugnant contra eam, nec habet generatorem qui liberet eam: unica spes ejus Innocentius, qui abstergat lacrymas a maxillis ejus. Sed usquequo, domine, clypeus protectionis vestrae non opponitur? usquequo conculcabitur, nec inveniet sublevantem? Ecce rex humiliavit se, et jam quievit indignatio ejus. Quid ergo superest, nisi ut manus apostolica supponatur afflictae, et plagis ejus curam adhibens et fomenta? Primum itaque esse credimus ut maturetur electio, ne insolentia Remensis populi disperdat si quid residuum est, nisi in brachio excelso furori ejus resistatur. Si haec rite celebrata fuerit, confidimus quod in reliquis quoque daturus sit Dominus gratiam et effectum.

297 EPISTOLA CCCXIX . AD TURSTINUM EBORACI ARCHIEPISCOPUM. *Hortatur curam pastoralem ne dimittat: si tamen justa causa, aut Pontificis consensus adsit, locum petat religiosae disciplinae magis observantem.*

Reverendo patri et domino TURSTINO, Dei gratia Eboracensi archiepiscopo, BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem, non tam in via, quam in patria.

1. Laudamus quod optatis quietem, et desiderium habetis cum pace obdormire in Domino. Verumtamen istae quas praetenditis causae, curae pastorali non videntur posse praescribere: nisi forte (quod absit! et nos non credimus) mortale aliquid commissum sit, aut summi Pontificis auctoritate emerito fuerit indulta licentia . Nam neque vos ignorare credimus illud Apostoli: *Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem* **(I Cor. VII, 27.)** Verbo siquidem promissionis, qualem vos fecisse dicitis, non tenetur episcopus, quominus in eo quo vocatus est ministerio perserveret.

2. Videtur ergo nobis, sanius sapienti non praescribentibus, ut quod tenetis teneatis, et humilitatis habitu, vitaeque sanctitate monachum exhibeatis in episcopo . Quod si aut causa latens cedere compellat, aut dominus Papa quietem indulgeat, pro nostro exiguo sapere consilium damus ut nulla

victus aut vestitus asperitas, nulla omnino paupertas vos deterreat, quominus transeatis, ubi majorem invenire speratis puritatem. Quanquam in hujusmodi domibus, animabus sic consulitur, ut, pro aetate et imbecillitate, congrua cura corporibus non negetur. Vestri sumus, pro vobis Deum rogamus attentius, quatenus aspiret vobis quod melius est, concedatque pondus diei et aestus sic portare, ut ad vesperam regia signatum imagine recipiatis denarium.

EPISTOLA CCCXX . ALEXANDRO PRIORI DE FONTIBUS , ET EJUSDEM LOCI FRATRIBUS. *Hortatur ad electionem novi abbatis unanimiter faciendam.*

Dilectissimis in Christo fratribus ALEXANDRO Priori, et universo conventui de Fontibus, frater BERNARDUS Claraе-Vallensis vocatus abbas, salutem, et nostras qualescunque orationes.

1. Venerabilis pater vester beato fine cursum consummavit, et obdormivit in Domino. Ego vero licet omni tempore, paterna pro vobis, tanquam pro visceribus nostris, charitate sollicitus, nunc tanto majorem pro vobis sollicitudinem gero, quanto major incumbit necessitas. Unde et dudum misissem ad vos, nisi quod exspectabam donec opportunius atque **298** utilius id agere possem, eo quod venerabilis abbas Henricus citius advenire non posset, negotiis aliquibus occupatus: quem praecipue destinare proposueram ab initio, eo quod ipse utilior, et huic negotio magis idoneus videretur.

Hunc ergo, fratres dilectissimi, cum eo honore et amore suscipite quo dignus est; et sic audite eum in omnibus, tanquam me ipsum. Imo et tanto amplius, quanto ille et prudentia et meritis antecessit. Ei siquidem et in facienda electione, et in omnibus, quaecunque vel in hoc monasterio, vel in caeteris quae ab eo exierunt , ordinanda, vel emendanda fuerint, omnino vicem nostram commisi. Misi autem cum eo fratrem Willelmum, qui est filius noster dilectissimus.

2. Et nunc obsecro vos, tanquam filios charissimos, ut in electione vestra idipsum sapiatis omnes, et non sint in vobis schismata, sed unanimes uno ore glorificetis Deum; quoniam non est Deus dissensionis, sed pacis: unde et factus est in pace locus ejus, et dicit: *Qui non colligit mecum, dispergit* **(Luc. XI, 23)**. Absit enim ab his qui in schola Christi degunt, sub magisterio Spiritus sancti, ut gaudeat de eis inimicus, et in eorum dissensione glorietur, quod et ipsorum animae periclitentur, et frustra depereat totus poenitentiae labor; et fetere faciant odorem bonum Ordinis nostri, et per eos nomen Christi blasphemetur, per quos maxime fuerat glorificandum! Imo vero, sicut bene de vobis confidimus, sicut decet sanctos, sicut oportet servos Christi, unanimiter, obsecro, eligite vobis idoneum pastorem animarum vestrarum, una cum venerabilibus abbatibus de Rievalle et Valle-Clara: quorum consilio volo vos in omnibus acquiescere, tanquam nostro.

EPISTOLA CCCXXI . AD HENRICUM DE MURDACH , PRIMUM ABBATEM DE

VALLE-CLARA, POSTEA DE FONTIBUS, TANDEM ARCHIEPISCOPUM EBORACENSEM. *Jubet ne electionem sui in abbatem de Fontibus refutet.*

Dilectissimo fratri et coabbati suo HENRICO frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Praecipio tibi, frater Henrice, ut si in te convenerit electio fratrum nostrorum de Fontibus, cum consilio venerabilis abbatis Rievallis, non refutes, sed obedias in charitate. Quod quidem invitus facio, sciens magnum mihi ex tua absentia solatium deperire; sed convenientibus eis contradicere timeo, credens a Domino exiisse sermonem istum in quo tot religiosorum vota concordant, cum legerim in Evangelio, *Ubicunque duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, in medio eorum ego sum* **(Matth. XVIII, 20)**. Age ergo, charissime, et suscipe professiones eorum, et de caetero curam eorum habe, tanquam pastor animarum eorum. Nec timeas pro ea domo quam regendam susceperas. Ego enim, **299** Deo volente, utilem ei providebo dispensatorem; illa namque mihi vicinior est. Sed neque pro episcopo dubites obedire: super me illud dimitte.

EPISTOLA CCCXXII . AD HUGONEM NOVITIUM, POSTEA BONAE-VALLIS

ABBATEM . *Laudat vitae religiosae propositum, praemunitque eum adversus tentationes, et ad constantiam ac perseverantiam excitat.*

Charissimo in Christo filio HUGONI, novae creaturae in Christo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, confortari in Domino.

1. Audita conversione tua, exsultavimus et delectati sumus. Quidni gaudeant homines, unde laetantur et angeli? jam celebris agitur dies, jam resonat in excelsis gratiarum actio, et vox laudis. Adolescens nobilis, delicatus, vicit malignum, sprevit mundum, corpus exposuit, propinquorum renuntiavit affectibus, paratos divitiarum laqueos transilivit, quia pennatum animal erat. Unde tibi haec sapientia, fili? Neque enim tantam invenimus in senibus Babylonis. Ipsi sunt qui juxta Apostolum, imo contra, divites fieri volunt in hoc saeculo, ut incidant in tentationem et laqueum diaboli **(I Tim. VI, 9)**. Hugonis nostri sapientia non de terra est, sed de coelo. Confiteor tibi, Pater, quia abscondisti haec a sapientibus, et parvulo revelasti. Tu quoque, fili, ne sis ingratus beneficio Redemptoris, sed pone animum puerilem, magis autem parvulus esto malitia, sed non sensu **(I Cor. XIV, 20)**. Non aetatem teneram ordinis asperitas terreat. Memento quod asperior carduus [*al.* cardo, *male*] pannum faciat leniorem, conversatio conscientiam. Aderit Christi suavitas, et prophetae farinula pulmentum incomestibile condietur **(IV Reg. IV, 39-41)**. Si tentationum sentis aculeos, exaltatum in

ligno serpentem aeneum intuere; et suge non tam vulnera quam ubera Crucifixi. Ipse erit tibi in matrem, et tu eris ei in filium; nec pariter Crucifixum laedere aliquatenus poterunt clavi, quin per manus ejus et pedes ad tuos usque perveniant.

2. Sed inimici hominis domestici ejus **(Michaeae VII, 6)**. Ipsi sunt qui non te diligunt, sed gaudium suum ex te. Alioquin audiant a puero nostro: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem* **(Joan. XIV, 28)**. «Si prostratus,» ait beatus Hieronymus, «jaceat in limine pater, si nudato sinu, quibus te lactavit, ubera mater ostendat, si parvulus a collo pendeat nepos; per calcatum transi patrem, per calcatam perge matrem, et siccis oculis ad vexillum crucis evola. Summum pietatis est genus, in hac parte pro Christo esse crudelem **(Hieron. Epist. 1, ad Heliodorum)**.» Phreneticorum lacrymis ne movearis, qui te plangunt de gehennae filio factum filium Dei. Heu! quaenam miseris tam dira cupido **(VIRG. Aen. VI, 720)**? quis tam crudelis amor, quae tam iniqua dilectio? Corrumpunt bonos mores colloquia mala **(I Cor. XV, 33)**. Propterea, quantum poteris, fili, confabulationes hospitum declinato, quae, dum aurem implent, evacuant mentem. Disce orare Deum, disce levare cor cum manibus: disce oculos supplices in coelum erigere, et Patri misericordiarum miserabilem faciem repraesentare in omni necessitate tua. Impium est sentire de Deo, quod continere possit super te viscera sua, et avertere aurem a singultu tuo vel clamore. De caetero spiritualium patrum consiliis, haud secus quam majestatis divinae praeceptis, acquiescendum in omnibus esse memento. Hoc fac, et vives: hoc fac, et veniet super te benedictio, ut pro singulis quae reliquisti, centuplum recipias, etiam in praesenti vita. Nec

vero credas spiritui suadenti nimis id festinatum, et in maturiorem aetatem differendum fuisse: ei potius crede qui dixit: *Bonum est homini, cum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, levavit enim se supra se* **(Thren. III, 27, 28)**. Bene vale, et studeto perseverantiae, quae sola coronatur.

300 EPISTOLA CCCXXIII . AD INNOCENTIUM PAPAM. *Pro archiepiscopo Treverensi contra abbatem Sancti-Maximini .*

1. Quam magna multitudo dulcedinis tuae, domine, ac dilectionis circa nos, sicut frequenter experti sumus! et nunc superest ut experiamur adhuc in tempore opportuno. Absit autem ut aliquid petere audeamus, quod voluntati Dei, et honori tuo sentiamus esse contrarium! Quia ergo cor nostrum non reprehendit nos de minus rationabili vel honesta petitione, fiduciam habemus quod non revertentur ad nos vacuae preces nostrae, praesertim quia patrem pro filio, et Innocentium pro innocente postulamus. Quam fideliter Treverensis archiepiscopus apostolicae Sedis honorem, et quietem Romanae Ecclesiae ab adolescentia sua dilexerit, quam immobiliter et sollicite in tempore tribulationis ei adhaeserit, et, aliis in umbra sedentibus, pondus diei et aestus cum ea portaverit; quam constanter et intrepide verbum veritatis pro testimoniis ejus in conspectu regum locutus sit pro consortibus suis, non necesse habetis scribi a nobis; ipse enim certissime scitis. De caetero autem quod scimus

loquimur, et quod vidimus testamur, si tamen testimonium nostrum accipitis, quam prudenter et provide res et possessiones Ecclesiae eripuerit de manu filiorum alienorum, quam liberaliter et benigne bona sua semper in commune deduxerit, maxime autem circa domesticos fidei; quam diligenter et circumspecte integritatem famae suae custodierit a labiis iniquis, et a lingua dolosa.

2. Quid ergo displicuit in eo Paternitati vestrae? Numquid quod ecclesiam illam beati Maximini de regia potestate extraxit, ut sacerdotali subjiceret? numquid quod hominem illum, qui, ut aiunt, prius dux quam miles, prius abbas quam monachus esse voluit, non suscepit? Si ergo hoc, vel aliquid aliud in eo displicuit, dignum tamen erat ut apud pium Patrem inveterata dilectio facile non periret, sed operiret gratia culpam, et hominem in paucis reprehensibilem, laudabilem in pluribus, multorum beneficiorum recordatio excusaret. Nunc autem, domine, exaltasti dexteram deprimentium eum, laetificasti omnes inimicos ejus. Mirabile siquidem est in oculis multorum, quo vitae merito, qua opinione boni positus sit in regimine animarum homo qui accepit in vano animam suam. Quomodo namque poterit regere, qui regi non potuit? quomodo audebit praeesse, qui subesse non didicit? vel obedientiam imperare subjectis, quam praelatis exhibere non novit? *Si quis domui suae praeesse nescit,* dicit Magister Gentium, *quomodo Ecclesiae Dei diligentiam habebit?* **(I Tim. III, 5.)** Denique, qualis pater, tales filii; qui matrem suam crudeliter eviscerarunt, ut haberent unde foverent schismata et dissensiones: de quorum tamen moribus et conversatione honestius est silere, quam aliquid loqui. Sed neque hoc ipsum diximus, ut judicemus de alienis servis, qui

suo domino stant, aut cadunt: sed scimus, si istorum misera voluntas praevaluerit, quod dissoluti juvenes excutient jugum disciplinae a cervicibus suis, ut ad similitudinem istorum possint circumire terram, et perambulare eam: quibus etiam, si affectus ad effectum non pertingat, hoc ipsum erit ad gloriam, quod repugnare poterint praelatis suis. Heu! quantorum et qualium, qui de suis meritis apud vestram misericordiam confidunt, spes et fiducia movebitur de loco suo, si filium olim tam dilectum, a gremio vestro, et ab uberibus consolationis vestrae turbo repentinus excusserit!

3. Si quis ergo precibus nostris locus est apud Excellentiam tuam, beate Pater, suppliciter petimus, nos qui te potius, quam tua diligimus, ut in die bonorum **301** non repellas hominem qui permansit tecum in tentationibus tuis, ut aliquid apud te de jure illius depereat, qui a te crescere potius quam minui exspectabat. Alioquin, si praeter spem omnium, et praeter meritum hominis contigerit ut diripiant alieni labores ejus, ut ponantur adversus eum mala pro bonis, odium pro dilectione; ipse quidem, a quo non timebit, vulnus excipiet solus, sed multi in persecutione ejus dolebunt. Spiritus veritatis, qui a Patre procedit, doceat te dividere lucem a tenebris in omni opere tuo, ut scias reprobare malum et eligere bonum.

EPISTOLA CCCXXIV . AD ROBERTUM ABBATEM DE DUNIS *Absentiae mutuae solamen suggerit, nempe animorum*

conjunctionem, imo et corporum, quandoque futuram.

Fratri et amico charissimo ROBERTO abbati, frater BERNARDUS de Clara-Valle, quod amico charissimo.

Et tarde notus, et cito es mihi sublatus, Roberte charissime. Sed consolor, quod solo de corpore patiar hoc: nam spiritu semper es mecum. Quod tamen vel ipsum quando ego aequanimiter tolerarem, si solus non esset in causa Deus? Erit, erit, quando reddemur nobis, quando et quisque de se, et uterque de invicem plene gaudebimus, praesentes nobis in utraque portione nostri, in neutra deinceps ab alterutro dividendi. Glutinum erit tantae conjunctionis, qui causa nunc est tantillae separationis, praesens perpetuo futurus nobis, praesentes nos nobis perpetuo servaturus. Salutamus omnes filios vestros et nostros, et rogamus ut orent pro nobis.

EPISTOLA CCCXXV . AD EUMDEM, DE IDERIO NOVITIO. *Quid de novitio dyscolo faciendum rogatus consulit.*

Amantissimo fratri et coabbati suo ROBERTO de Dunis, frater BERNARDUS Clarae-Vallis dictus abbas salutem.

Super hoc fratre, quem adeo non solum inutilem, sed etiam onerosum esse nuntiastis, absque eo quod intrinsecus latet; quale nobis ipsis, tale et vestrae Dilectioni damus consilium.

Nobis siquidem videtur pro his quae de ipso retulistis, quod in probatione sua se nec probabilem exhibuit, nec receptibilem: et ideo meruit ut rationabiliter, et sana conscientia valeatis malum auferre ex vobis. Verumtamen si pietati vestrae placet superexaltare misericordiam judicio, adhuc ipsum potestis retinere sine professione, quanto vobis tempore videbitur. Hoc autem omnino dissuademus, ne eum in hoc statu recipiatis ad professionem: sed iterum probetur, si forte se talem exhibere valeat, qualem debet. Sin autem, ferro abscissionis utendum est, ne una ovis morbida totum gregem contaminet.

EPISTOLA CCCXXVI . GUILLELMI ABBATIS, AD CAUFRIDUM GARNOTENSEM EPISCOPUM, ET BERNARDUM ABBATEM CLARAE-VALLENSEM . *Ut Dei et Ecclesiae causam adversus Petri Abaelardi errores, quorum aliquot capitula producit, tueantur.*

Reverendis in Christo dominis et patribus, GAUFRIDO Carnotensium episcopo, et BERNARDO Clarae-Vallis abbati, vitam et dies bonos.

1. Confundor, Deus scit, apud vos, cum de re communis et gravis necessitatis, silentibus vobis, et **302** aliis, quorum erat

loqui, cogor vos alloqui, nullus in hominibus, domini et patres. Cum enim fidem communis spei graviter nimis et periculose corrumpi video, nullo resistente, nullo obloquente; quam Christus suo nobis sanguine sacravit, pro qua apostoli et martyres usque ad mortem pugnaverunt, quam sancti doctores duris laboribus suis, et magnis sudoribus defensam, integram et incorruptam usque ad faeces temporum nostrorum transmiserunt: contabesco in memetipso, et a frixura cordis et dolore spiritus cogor pro ea loqui, pro qua, si necesse esset et opportunum, vellem etiam mori. Nec de minimis agitur, sed de fide sanctae Trinitatis, de persona Mediatoris, de Spiritu sancto, de gratia Dei, de sacramento communis redemptionis. Petrus enim Abaelardus iterum nova docet, nova scribit; et libri ejus transeunt maria, transiliunt Alpes; et novae ejus sententiae de fide, et nova dogmata per provincias et regna deferuntur, celebriter praedicantur, et libere defenduntur: in tantum ut in curia Romana dicantur habere auctoritatem. Dico vobis, periculose siletis, tam vobis, quam Ecclesiae Dei. Pro nihilo ducimus corrumpi fidem, pro qua nosmetipsos nobis abnegavimus: non timemus Deum offendere, ne offendamus. Dico vobis, adhuc parturiens parturit malum hoc: sed nisi praeventum fuerit, erumpet in regulum, cui vix inveniatur incantator. Quod cur dicam advertite.

2. Casu nuper incidi in lectionem cujusdem libelli hominis illius, cui titulus erat, Theologia Petri Abaelardi. Fateor, curiosum me fecit titulus ad legendum. Duo autem erant libelli idem pene continentes: nisi quod in altero plus, in altero minus aliquanto inveniretur. Ubi, cum aliqua invenirem quae multum moverent me, notavi, et cur moverent subnotavi, et

cum ipsis libellis misi vobis: utrum recte me moverint, judicii vestri sit. Cum enim graviter turbarer ad insolitas in fide vocum novitates, et novas inauditorum sensuum adinventiones, cum non haberem in quem refunderem; vos in omnibus elegi, ad quos me converterem, et quos in causam Dei, et totius latinae Ecclesiae citarem. Vos etiam timet homo ille, et reformidat. Claudite oculos: quem timebit? et qui jam dicit quod dicit, quid non dicet, cum nullum timebit? Emortuis quippe ex Ecclesia omnibus pene doctrinae ecclesiasticae magistris , quasi in vacuam rempublicam Ecclesiae domesticus irruens inimicus, singulare sibi in ea magisterium arripuit: agens in Scriptura divina quod agere solebat in dialectica, proprias adinventiones, annuas novitates; censor fidei, non discipulus; emendator, non imitator.

3. Haec sunt ergo capitula ex opusculis ejus collecta, quae vobis offerenda putavi: 1. Quod fidem definit aestimationem rerum quae non videntur. 2. Quod impropria dicit esse in Deo nomina Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed descriptionem hanc esse plenitudinis summi boni. 3. Quod Pater sit plena potentia, Filius quaedam potentia, Spiritus sanctus nulla potentia. 4. De Spiritu sancto, quod non sit ex substantia Patris et Filii, sicut Filius est ex substantia Patris. 5. Quod Spiritus sanctus sit anima mundi. 6. Quod libero arbitrio, sine adjuvante gratia, bene possumus et velle et agere. 7. Quod Christus non ideo assumpsit carnem et passus est, ut nos a jure diaboli liberaret. 8. Quod Christus Deus et homo non est tertia persona in Trinitate. 9. Quod in sacramento altaris in aere remaneat forma prioris substantiae. 10. Quod suggestiones diabolicas per physicam dicit fieri in hominibus. 11. Quod ab Adam non trahimus originalis peccati culpam, sed poenam.

12. Quod nullum sit peccatum, nisi in consensu peccati et contemptu Dei. 13. Quod dicit concupiscentia, et delectatione, et ignorantia nullum **303** peccatum committi; et hujusmodi non esse peccatum, sed naturam.

4. Haec pauca interim capitula, ex opusculis ejus congesta in unum, primo vobis arbitratus sum offerenda, ad excitandos vos, et excusandos nos, ne frustra commoti videamur. Quae tamen cum aliis incidentibus, auxiliante eo in cujus manu sumus et nos et sermones nostri, ex hoc latius digerere aggrediar; parvipendens si vobis displicuero in sermone, dum non displiceam in fide: ut, si quocunque modo suggerere potuero vobis me juste commotum, commoveamini et vos; et in causa capitis, sive pes ille sit, sive manus, sive etiam oculus, non paveatis. Dilexi et ego eum, et diligere vellem, Deus testis est: sed in causa hac nemo unquam proximus mihi erit, vel amicus. Nec secreta commonitione seu correptione malum hoc attentandum est, quod, ipso se prodente, tam publicum factum est. Sunt autem, ut audio, adhuc alia ejus opuscula, quorum nomina sunt, Sic et non; Scito te ipsum; et alia quaedam de quibus timeo ne, sicut monstruosi sunt nominis, sic etiam sint monstruosi dogmatis: sed, sicut dicunt, oderunt lucem, nec etiam quaesita inveniuntur. Sed jam veniamus ad rem, etc.

EPISTOLA CCCXXVII . RESCRIPTUM BERNARDI AD GUILLELMUM ABBATEM. *Libellum contra Petrum*

Abaelardum conscriptum laudat, mutuumque colloquium post Pascha promittit.

GUILLELMO charissimo suo, frater BERNARDUS.

Motum vestrum et justum judico, et necessarium. Sed et otiosum non esse, monstrat libellus tundens et obstruens os loquentium iniqua. Non quod illum adhuc attentius, ut jubetis, percurrerim; sed quia ex eo quod cursim potui pervidere, placet fateor, et potentem existimo iniquum dogma obruere. Verum, quoniam meo judicio non satis, ut optime nostis, fidere consuevi, praesertim in tam magnis rebus; operae pretium puto, praesertim considerata opportunitate, me atque vos pariter alicubi convenire et conferre de omnibus. Idipsum tamen ante Pascha fieri posse non arbitror, ne, quod praesens tempus indicit, studium orationis impediatur. Porro silentii ac patientiae super his meae patientiam habete: cum horum plurima et pene omnia hucusque nescierim . Jam vero ad quod hortamini potens est et Deus dare mihi spiritum bonum vestris orationibus. Valete.

EPISTOLA CCCXXVIII . AD ROMANUM PONTIFICEM . *Contra electum Rutenensem.*

Hactenus amicorum precibus morem gerentes, scripsimus opportune, importune: nunc autem, etiamsi velimus, tacere tamen christiana religione prohibemur. *Maledictus,* inquit propheta, *qui prohibet gladium suum a sanguine* **(Jerem. XLVIII, 10)**. Quotidie nequitia proficit, malorum desideria

prosperantur; et non est qui ascendat ex adverso, vel qui opponat se murum pro domo Israel. Ecce adhuc in diebus tuis, et manibus et pedibus nituntur ingredi ad sancta sanctorum homines corruptissimi, qui pepigerunt pactum cum morte, et foedus cum inferno. Utquid patientia haec? Rutilenses clerici elegerunt **304** vitiis suis consentientem personam, nec puduit eos, etiam in oculis tuis, veritatem operire mendacio, ut dicitur, et circa electam personam, et circa negotium electionis. Homo ille, non a Deo, sed ab hominibus electus, multos habet testes infamiae suae, nullum purgationis; et, ut vobiscum involute loquar, honestius est de illo silere, quam loqui. Absit ut in diebus tuis talia monstra promoveantur, ut ille ponatur custos animarum, qui pro nihilo ducit effusionem sanguinis Christi, et pretium redemptionis animae suae! Quid autem illi aliquantulum astute verbum de injuria et oppressione appellationis, ut ad se per haec ad curiam inclinarent, causae interseruerunt suae? Nolite accipere verbum mendacii: quia, sicut virorum veracium relatione discitur, nulla secuta est appellationis oppressio, ubi nulla praecessit appellatio. Proinde oportet ut quod religiosorum consilio per episcopum factum est, per te robur accipiat in manu potenti et brachio excelso. Sed et ipsum archiepiscopum magis ac magis tibi volumus commendari pro quo nec rogare, nec exaudiri vellemus, si non honorificaret ministerium suum.

EPISTOLA CCCXXIX . AD EPISCOPUM LEMOVICENSEM. *Contra eumdem electum Rutenensem.*

Verba quae ego loquor vobis, non pro me ipso loquor, nec in eis quaero quae mea sunt. Vobis loquor pro vobis. Breves dies hominis sunt. Quandiu estis episcopus Lemovicensis, ministerium vestrum honorificate, ut videamus opera vestra bona. Causam Catinensis electi, a domino Papa vobis commissam, et remota omni appellatione canonico fine terminandam a vobis audientes, facti sumus sicut consolati. Ecce enim prae manibus est tempus, et negotium, in quibus Ecclesia Dei perspiciet utrum sit rationale in pectore pontificis. Jam non erit otiosus, si tamen in vobis est, timor Dei, vigor canonum, amor justitiae. In Ecclesia Rutinensi agitur de pastore, et episcopo animarum, et successore Christi, de illo, inquam, qui suscitet semen fratris defuncti. Et ad haec quis tam idoneus? Numquid ille, quem vita inquinavit, quem conscientia accusavit, quem fama publicavit? numquid ille, qui de abbatia in abbatiam, vel potius de abysso in abyssum descendit, ut idem sit violator virginum, et consecrator? Et ubi erit jam illud, quod dictum est ab Apostolo: *Oportet episcopum sine crimine esse, tanquam dispensatorem Dei?* **(Tit. I, 7)** Noli ergo stare contra te ipsum, aliud dicens, et aliud agens: sed opera tua verbis tuis respondeant idem de eodem; ne illud tibi aptari possit, quod de quibusdam dictum est: *Infirmatae sunt contra eos linguae eorum* **(Psal. LXIII, 9)**. Ecce in manu tua est. Verumtamen animam tuam custodi, neque communicaveris peccatis alienis. Per te stabit, aut per

te corruet: sed si per te corruerit, manus tuas consecrabis Domino.

EPISTOLA CCCXXX . AD INNOCENTIUM PAPAM *Contra Petrum Abaelardum.*

Amantissimo patri ac domino INNOCENTIO, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Plorans ploravit in nocte sponsa Christi, et lacrymae ejus in maxillis ejus: non est qui consoletur **305** eam ex omnibus charis ejus. Moram faciente Sponso, tibi, domine, commissa est Sunamitis in loco peregrinationis suae. Nulli familiarius confitetur injurias, nulli secretius exponit aestus et gemitus suos, quam amico Sponsi. Nam quia Sponsum diligis, sponsam ad te clamantem non despicis in opportunitatibus, in tribulatione. Inter haec omnia genera hostium, quibus circumvallatur Ecclesia Dei, sicut lilium inter spinas, nihil periculosius, nihil molestius est quam cum ab eis, quos continet in gremio suo, et quos suis fovet uberibus, laceratur interius. Pro talibus et de talibus est illa vox dolentis et gementis: *Amici mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt et steterunt* **(Psal. XXXVII, 12)**. Nulla quidem pestis efficacior ad nocendum, quam familiaris inimicus. Argumento nobis sunt et Absalon familiaritas, et osculum Judae. Fundamentum aliud ponitur nobis, praeter id quod positum est. Nova fides in Francia cuditur, de virtutibus et vitiis non moraliter, de sacramentis non fideliter, de mysterio sanctae Trinitatis non simpliciter ac sobrie, sed

praeter ut accepimus , disputatur. Magister Petrus et Ernaldus, a cujus peste Italiam purgastis, astiterunt et convenerunt in unum adversus Dominum, et adversus Christum ejus. Squama squamae conjungitur, et ne spiraculum quidem incedit per eas. Corrupti sunt, et abominabiles facti sunt in studiis suis, et de fermento suae corruptionis corrumpunt fidem simplicium, morum ordinem conturbant, Ecclesiae maculant castitatem: ad imaginem et similitudinem illius qui transfigurat se in angelum lucis habentes formam pietatis, sed virtutem ejus abnegantes, circumornati sunt ut similitudo templi, ut sagittent in obscuro rectos corde. Evasimus rugitum Petri Leonis, sedem Simonis Petri occupantem: sed Petrum Draconis incurrimus, fidem Simonis Petri impugnantem. Ille persecutus est Ecclesiam Dei manifeste, sicut leo rapiens: iste vero, tanquam draco, sedet in insidiis in occultis, ut interficiat innocentem. Sed tu, Domine Deus, oculos superborum humiliabis, tu conculcabis Leonem et Draconem. Nocuit ille, quoad vixit; et idem fuit ei vitae terminus atque malitiae: iste vero, nova dogmata scribens, jam providit quomodo virus suum transfundat in posteros, quomodo noceat generationi omni quae ventura est. Denique, ut pauca de multis dicam, theologus noster cum Ario gradus et scalas in Trinitate disponit; cum Pelagio liberum arbitrium gratiae praeponit, cum Nestorio Christum dividens hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Sed in his omnibus gloriatur, quod cardinalibus et clericis curiae, scientiae fontes aperuerit; quod manibus et sinibus Romanorum libros et sententias incluserit, et in tutelam erroris sui assumit eos a quibus judicari debet et damnari. Qua mente, qua conscientia recurris ad fidei defensorem, fidei persecutor? quibus oculis, qua fronte intueberis amicum Sponsi, sponsae violator? O nisi

detineret me cura fratrum! o nisi me corporalis infirmitas impediret! quantum desiderarem videre amicum Sponsi pro sponsa zelantem in absentia Sponsi! Ego, qui silere non potui injurias domini mei, laesiones Ecclesiae patientis feram? Tu autem, dilectissime Pater, ne elongaveris auxilium tuum ab ea: ad defensionem ejus conspice, accingere gladio tuo. Jam enim ex abundantia iniquitatis refrigescit charitas multorum: jamjam sponsa Christi, nisi manum adhibeas, egreditur et abit post vestigia gregum, et pascit greges juxta tabernacula pastorum.

EPISTOLA CCCXXXI . AD STEPHANUM CARDINALEM ET EPISCOPUM PRAENESTINUM. *Ejusdem argumenti.*

Venerabili domino et charissimo Patri S. Dei gratia Praenestino episcopo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, viriliter agere et confortari in Domino.

Angustias et gemitus sponsae Christi eo vobis familiarius enuntio, quo amicum Sponsi vos esse **306** cognovi, et gaudio gaudere propter vocem Sponsi. Confido enim de vobis in Domino, si bene novi interiorem hominem vestrum, quia non quaeritis quae vestra sunt, sed quae Jesu Christi. Petrum Abaelardum, catholicae fidei persecutorem, inimicum crucis Christi, vita probat, et conversatio, et libri jam de tenebris in lucem procedentes. Monachum se exterius, haereticum interius ostendit, nihil habens de monacho, praeter nomen et habitum. Aperit cisternas veteres et lacus contritos

haereticorum ut bos et asinus cadat. Siluerat jam per multos dies: sed quando siluit in Britannia, concepit dolorem, et nunc in Francia concepit iniquitatem. Egressus est de caverna sua coluber tortuosus, et in similitudinem hydrae, uno prius capite succiso, septem pro uno capita produxit. Succiso uno, succisa fuit una illius haeresis Suessione: sed jam loco illius septem et eo amplius haereses emerserunt, quarum exemplar habuimus, et misimus vobis. Rudes et novellos auditores ab uberibus dialecticae separatos, et eos qui, ut ita dicam, prima fidei elementa vix sustinere possunt, ad mysterium sanctae Trinitatis, ad sancta sanctorum, ad cubiculum Regis introducit, et ad eum qui posuit tenebras latibulum suum. Denique theologus noster cum Ario gradus et scalas in Trinitate disponit, cum Pelagio liberum arbitrium gratiae praeponit, cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Sic, sic per omnia fere sacramenta discurrens, attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia damnabiliter. Ad haec gloriatur, se infecisse curiam Romanam novitatis suae veneno; manibus et sinibus Romanorum libros et sententias suas inclusisse, et in tutelam sui erroris assumit eos a quibus judicari debet et damnari. Provideat Deus Ecclesiae suae, pro qua mortuus est, ut eam exhiberet sibi non habentem maculam aut rugam, quatenus perpetuum silentium imponatur homini cujus maledictione os plenum est, et amaritudine et dolo.

EPISTOLA CCCXXXII . AD G. CARDINALEM. *Item contra Petrum Abaelardum.*

Domino venerabili et patri dilectissimo, sanctae Romanae Ecclesiae cardinali G. BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, spiritum consilii et fortitudinis.

Silere non possum injurias Christi; angustias et dolores Ecclesiae, et miseriam inopum, et gemitum pauperum. Incidimus in tempora periculosa. Magistros habemus prurientes auribus: discipuli a veritate auditum avertunt, ad fabulas convertuntur. Habemus in Francia monachum sine regula, sine sollicitudine praelatum, sine disciplina abbatem Petrum Abaelardum, disputantem cum pueris, conversantem cum mulieribus. Aquas furtivas et panes absconditos domesticis suis apponit in libris, et in sermonibus suis profanas vocum novitates inducit et sensuum. Accedit non solus, sicut Moyses, ad caliginem in qua erat Deus, sed cum turba multa et discipulis suis. Per vicos et plateas de fide catholica disputatur, de partu Virginis, de sacramento altaris, de incomprehensibili sanctae Trinitatis mysterio. Evasimus rugitum Petri Leonis: sibilos Petri Draconis incurrimus. Sed tu, Domine Jesu, oculos supserborum, humiliabis, tu conculcabis Leonem et Draconem. Nocuit ille quoad vixit, et idem fuit ei vitae terminus, atque malitiae: iste vero jam providit quomodo virus suum transfundat in posteros, quomodo noceat generationi omni quae ventura est. Lepram adinventionum suarum atramento signavit et calamo. Libros ejus habuimus, et misimus vobis. Cognoscite auctorem operis in opere. Videte quod theologus noster cum Ario gradus et

scalas in Trinitate disponit, cum Pelagio liberum arbitrium gratiae praeponit; cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Et haec pauca de multis. Non erit in vobis qui vicem Christi doleat **307**, qui diligat justitiam, qui oderit iniquitatem? Si os loquentis iniqua obstructum non fuerit, videat ille et judicet, qui solus laborem et dolorem considerat.

EPISTOLA CCCXXXIII . AD G. CARDINALEM . *Ejusdem item argumenti.*

Viro venerabili et amico suo G. diacono cardinali sub titulo sanctorum Sergii et Bacchi, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, salutem et dilectionem.

Secundum tuam consuetudinem, quotiescunque curiam intro, semper mihi debes assurgere. Verba videntur quasi ludentis; sed seria res agitur. Ecce ego curiam intro, secundum causam dico, non secundum personam. Qui personae meae assurgere solebas, assurge nunc causae meae, imo causae Christi: quia Christus est in causa, et veritas periclitatur. Assurge, imo exsurge adversus eum qui disputat de fide contra fidem, qui verbis legis legem impugnat, cujus manus contra omnes, et manus omnium contra eum. Hic est Petrus Abaelardus, qui de moribus, de sacramentis, de Patre et Filio et Spiritu sancto scribit, docet, et disputat, dividens prout vult. Nunc autem intrat curiam, postquam commovit Ecclesiam, et turbavit eam, non ut sanet contritiones ejus, sed ad

excusationes excusandas in peccatis. Si filius ejus es, defende uterum qui te portavit, et uberaquae suxisti.

EPISTOLA CCCXXXIV . AD GUIDONEM PISANUM . *Contra eumdem Abaelardum.*

GUIDONI Pisano, BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, mentem sanam in corpore sano (JUVEN.).

Causam meam propriam secure vobis committerem propter officium mutuae dilectionis nostrae: nunc autem tanto confidentius istam committo, quanto amplius ille diligendus est, cujus est causa. Causa est Christi, imo Christus est in causa, et veritas in periculo. Dividuntur vestimenta Christi, sacramenta Ecclesiae scinduntur: sed integra manet tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Tunica haec unitas est Ecelesiae, quae scissuram ignorat, divisionem non recipit. Quod enim desuper contextum est, quod a Spiritu sancto compactum est, non dissolvetur ab hominibus. Cum haeretici exacuerunt linguam suam sicut serpentes, cum omnes aculeos ingenii sui excusserunt, ut pacem Ecclesiae conturbent; tamen, quoniam portae inferi sunt, non praevalebunt adversus eam. Si filius hujus est, si materna ubera recognoscis, non deseras matrem in periculo, non subtrahas humeros tuos in tempore tribulationis. Magister Petrus ingreditur curiam, ut apostolicae Sedis auctoritas ponatur ei murus et antemurale ad confirmandos suos errores, quos scripsit, quos docuit, quibus fidem catholicam impugnavit.

EPISTOLA CCCXXXV . AD QUEMDAM PRESBYTERUM CARDINALEM . *Item contra Petrum Abaelardum.*

Cardinali presbytero, BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, salutem et dilectionem in Domino.

Nemo adolescentiam tuam contemnat. Canities quippe non capitis, sed mentis requiritur a Domino, **308** et aetas senectutis vita immaculata. Non expavit Jeremias, non formidavit Daniel, licet ambo pueri essent, senes impudicos, inveteratos dierum malorum. Impudicum et ego merito appellaverim illum qui decorem Ecclesiae, qui fidei maculat castitatem. Hic est Petrus Abaelardus, qui de fide, de sacramentis, de mysterio sanctae Trinitatis, praeterquam accepit, disputat, dividens singulis prout vult. Nunc autem ingreditur curiam, postquam Ecclesiam commovit, et conturbavit eam, non ut sanet contritiones ejus, sed quia declinavit in verba malitiae, ad excusandas excusationes in peccatis. Confidenter pro Ecclesia stabunt qui se filios esse Ecclesiae cognoscunt.

EPISTOLA CCCXXXVI . AD QUEMDAM ABBATEM . *Ejusdem argumenti.*

Dilectissimo fratri et coabbati, frater BERNARDUS Clarae - Vallensis abbas, zelum Dei habere secundum scientiam.

Oportet haereses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant. Si quis est Domini, jungatur ei. Deus enim est in causa. Veritas periclitatur: dividuntur vestimenta Christi, sacramenta scinduntur Ecclesiae. A planta pedis usque ad verticem faciei corrumpitur sanitas, simplicitas fidelium deridetur: prope est ut ascendat leo de cubili suo, ut contra Ecclesiam se erigat praedo gentium. Praecedit jam Petrus Abaelardus ante faciem Antichristi parare vias ejus, de fide, de sacramentis, de Patre et Filio et Spiritu sancto, praeterquam accepimus, enuntians. Scribit, docet, et contendit verbis ad subversionem audientium. Ponit in Trinitate gradus et scalas cum Arie; praeponit gratiae liberum arbitrium cum Pelagio; hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit; Christum dividit cum Nestorio. Sed in omnibus his gloriatur quod Ecclesiam Romanam sibi reconciliavit quod libros et sententias suas manibus et sinibus Romanorum incluserit: et in defensionem sui erroris assumit eos a quibus judicari debet et damnari. Videat Deus, et judicet, si velociter obstructum non fuerit os loquentis iniqua. Caetera praesentium lator latius explicabit.

EPISTOLA CCCXXXVII . AD INNOCENTIUM PONTIFICEM, IN PERSONA FRANCIAE EPISCOPORUM . *Episcopi Galliae exponunt Pontifici quid actum sit in causa Petri*

Abaelardi, Bernardum ad disceptationem in synodo provocantis, sed objectos sibi haeresum articulos respondere nolentis et ad Sedem apostolicam appellantis.

Reverendissimo patri et domino INNOCENTIO, Dei gratia summo Pontifici, HENRICUS Senonensium archiepiscopus, GAUFRIDUS Carnotensis episcopus, sanctae Sedis apostolicae famulus , HELIAS Aurelianensis, HUGO Autissiodorensis, HATTO Trecensis, MANASSES Meldensis episcopi, devotas orationes et debitam obedientiam.

1. Nulli dubium est quod ea quae apostolica firmantur auctoritate, rata semper existunt, nec alicujus possunt deinceps mutilari cavillatione, vel invidia depravari. Ea propter ad vestram apostolicam Sedem, beatissime Pater, referre dignum censuimus quaedam, quae nuper in nostra contigit tractari praesentia: quae quoniam et nobis, et multis religiosis ac sapientibus viris rationabiliter acta visa sunt, vestrae **309** Serenitatis exspectant comprobari judicio, simul et auctoritate perpetuo roborari. Itaque, cum per totam fere Galliam in civitatibus, vicis, et castellis, a scholaribus, non solum intra scholas, sed etiam triviatim; nec a litteratis aut provectis tantum, sed a pueris et simplicibus, aut certe stultis, de sancta Trinitate, quae Deus est, disputaretur, insuper alia multa ab eisdem, absona prorsus et absurda, et plane fidei catholicae, sanctorumque Patrum auctoritatibus obviantia proferrentur: cumque ab his qui sane sentiebant, et eas ineptias

rejiciendas esse censebant , saepius admoniti corriperentur; vehementius convalescebant, et auctoritate magistri sui Petri Abaelardi, et cujusdam ipsius libri, cui Theologiae indiderat nomen, nec non et aliorum ejusdem opusculorum freti, ad astruendas profanas adinventiones illas, non sine multarum animarum dispendio, sese magis ac magis armabant. Quae enim et nos et alios plures non parum moverant ac laeserant, inde tamen quaestionem facere verebantur.

2. Verum dominus abbas Clarae-Vallis, his a diversis et saepius auditis, imo certe in praetaxato magistri Petri Theologiae libro, nec non et aliis ejusdem libris, in quorum forte lectionem inciderat, diligenter inspectis, secreto prius, ac deinde secum duobus aut tribus adhibitis testibus, juxta evangelicum praeceptum, hominem convenit: et ut auditores suos a talibus compesceret, librosque suos corrigeret, amicabiliter satis ac familiariter illum admonuit. Plures etiam scholarium adhortatus est ut et libros venenis plenos repudiarent et rejicerent, et a doctrina quae fidem laedebat catholicam, caverent et abstinerent. Quod magister Petrus minus patienter et nimium aegre ferens, crebro nos pulsare coepit, nec ante voluit desistere, quoad ad dominum Clarae-Vallensem abbatem super hoc scribentes, assignato die, scilicet octavo Pentecostes, Senonis ante nostram submonuimus venire praesentiam, quo se vocabat et offerebat paratum magister Petrus ad probandas et defendendas, de quibus illum dominus abbas Clarae-Vallensis, quomodo praetaxatum est, reprehenderat, sententias. Caeterum dominus abbas nec ad assignatum diem se venturum, nec contra Petrum sese disceptaturum nobis remandavit. Sed quia magister Petrus interim suos nihilominus coepit undequaque convocare

discipulos, et obsecrare ut ad futuram inter se dominumque abbatem Clarae-Vallensem disputationem, una cum illo suam sententiam simul et scientiam defensuri venirent, et hoc dominum Clarae-Vallensem minime lateret; veritus ipse ne propter occasionem absentiae suae tot profanae, non sententiae, sed insaniae, tam apud minus intelligentes, quam earumdem defensores majore dignae viderentur auctoritate; praedicto quem sibi designaveramus die, licet eum minime suscepisset, tactus zelo pii fervoris, imo certe sancti Spiritus igne succensus, sese nobis ultro Senonis praesentavit. Illa vero die, scilicet octava Pentecostes, convenerant ad nos Senonis fratres et suffraganei nostri episcopi, ob honorem et reverentiam sanctarum, quas in ecclesia nostra populo revelaturos nos indixeramus, reliquiarum.

3. Itaque praesente glorioso rege Francorum Ludovico cum Willelmo religioso Nivernis comite, domino quoque Remensi archiepiscopo, cum quibusdam suis suffraganeis episcopis, nobis etiam et suffraganeis nostris, exceptis Parisiis et Nivernis, episcopis praesentibus, cum multis religiosis abbatibus et sapientibus, valdeque litteratis clericis, adfuit dominus abbas Clarae-Vallensis, adfuit magister Petrus cum fautoribus suis . Quid multa? Dominus abbas cum librum Theologiae magistri Petri proferret in medium, et quae adnotaverat absurda, imo haeretica plane capitula **310** de libro eodem proponeret, ut ea magister Petrus vel a se scripta negaret; vel, si sua fateretur, aut probaret, aut corrigeret; visus diffidere magister Petrus Abaelardus, et subterfugere, respondere noluit: sed quamvis libera sibi daretur audientia, tutumque locum et aequos haberet judices, ad vestram tamen,

sanctissime Pater, appellans praesentiam, cum suis a conventu discessit.

4. Nos autem, licet appellatio ista minus canonica videretur, Sedi tamen apostolicae deferentes, in personam hominis nullam voluimus proferre sententiam. Caeterum sententias pravi dogmatis ipsius, quia multos infecerant, et sui contagione adusque cordium intima penetraverant; saepe in audientia publica lectas et relectas, et tam verissimis rationibus, quam beati Augustini, aliorumque sanctorum Patrum inductis a domino Clarae-Vallensi auctoritatibus, non solum falsas, sed et haereticas esse evidentissime comprobatas, pridie ante factam ad vos appellationem damnavimus. Et quia multos in errorem perniciosissimum et plane damnabilem pertrahunt eas auctoritate vestra, dilectissime domine, perpetua damnatione notari, et omnes qui pervicaciter et contentiose illas defenderint, a vobis, aequissime Pater, justa poena mulctari unanimiter et multa precum instantia postulamus. Saepedicto vero Petro si Reverentia vestra silentium imponeret, et tam legendi quam scribendi prorsus interrumperet facultatem, et libros ejus, perverso sine dubio dogmate respersos, condemnaret; avulsis spinis et tribulis ab Ecclesia Dei, praevaleret adhuc laeta Christi seges succrescere, florere, fructificare. Quaedam autem de condemnatis a nobis capitulis vobis, reverende Pater, conscripta transmisimus, ut per haec audita reliqui corpus operis facilius aestimetis.

EPISTOLA CCCXXXVIII . AD HAIMERICUM CARDINALEM ET CANCELLARIUM. *Petro Abaelardo haereseos convicto, non debere apud cardinales et curiam Romanam patere refugium.*

Illustri viro et amico praecordiali HAIMERICO, sanctae Romanae Ecclesiae diacono cardinali et cancellario, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

1. Sicut audivimus, sic vidimus libros et sententias magistri Petri Abaelardi: notavimus verba, signavimus mysteria, et mysteria iniquitatis inventa sunt. Theologus noster verbis legis legem impugnat. Sanctum projicit canibus, et margaritas porcis: fidem corrumpit simplicium, Ecclesiae maculat castitatem.
Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu **(HORAT. Epist. I, II, 69.)**
Transierat per ignem liber ejus, et inductus est in refrigerium. Jamque in Ecclesia hostis Ecclesiae, fidei persecutor, in gremio fidei requiescit. Effusus est sicut aqua. Non crescat qui ascendit cubile patris sui, et maculavit stratum ejus. Maculavit Ecclesiam homo ille, rubiginem suam simplicium mentibus affricuit. Cum ea ratione nititur explorare quae pia mens fidei vivacitate apprehendit. Fides piorum credit, non discutit. Sed iste Deum habens suspectum, credere non vult nisi quod prius ratione discusserit. Cumque propheta dicat, *Nisi credideritis, non intelligetis* **(Isai. VII, 9, sec. LXX)**: iste fidem voluntariam nomine redarguit levitatis, abutens illo

Salomonis testimonio, *Qui credit cito, levis est corde* **(Eccli. XIX, 4)**. Reprehendat ergo beatam virginem Mariam, quoniam cito credidit angelo nuntianti, et dicenti: *Ecce concipies et paries filium* **(Luc. I, 31)**. Redarguat et illum in extrema linea vitae credentem verbo morientis et dicentis: *Hodie mecum eris in paradiso!* **(Id. XXIII, 43.)** Laudet e regione duritiam **311** cordis illorum, quibus dictum est: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quae locuti sunt Prophetae!* **(Id. XXIV, 25.)** Commendet etiam illius tarditatem, cui dictum est: *Pro eo quod non credidisti verbis meis, eris tacens, et non poteris loqui* **(Id. I, 20)**.

2. Denique ut pro brevitate epistolae de multis pauca dicam: doctor egregius cum Ario gradus et scalas in Trinitate disponit; cum Pelagio liberum arbitrium gratiae praeponit; cum Nestorio Christum dividens, hominem assumptum a consortio Trinitatis excludit. Sed in his omnibus gloriatur quod cardinalibus et clericis curiae scientiae fontes aperuerit, quod manibus et sinibus Romanorum libros et sententias suas incluserit; et in tutelam sui erroris assumit eos a quibus judicari debuit et damnari. Jacinctus multa mala ostendit nobis : non fecit tamen, non quia non voluit, sed quia non potuit. Verum aequanimiter ferimus, cum nec personae domini Papae, nec curiae in curia illa pepercit. Caetera autem quae vidit et audivit Nicolaus iste meus, imo et vester, viva melius referet voce.

EPISTOLA CCCXXXIX . AD PAPAM INNOCENTIUM. *Alvisi Atrebatensis episcopi innocentiam adversus calumniatores ejus asserit.*

Amantissimo patri et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Clarae-Vallis abbas vocatus, modicum id quod est.

Nec novum nec mirum est humanum animum posse falli vel fallere. Cavendum et hoc et illud, quia utrobique periculum. Ad utrumque cautelam vobis apposuit magni consilii Angelus, quando dixit, *Estote prudentes sicut serpentes, et simplices sicut columbae* **(Matth. X, 16)**, ut nec prudentia decipi, nec simplicitas decipere posset. Marcianenses monachi venerunt ad vos in spiritu mendacii et spiritu erroris, adversus Dominum, et adversus christum ejus. Verbum iniquum constituerunt adversus Atrebatensem episcopum, cujus conversationis et vitae bonus odor fuit hactenus in omni loco. Qui sunt isti, qui ut canes mordent, qui dicunt bonum malum, qui ponunt lucem tenebras? qui sunt isti, qui contra legem maledicunt surdo, et coram caeco ponunt offendiculum? **(Levit. XIX, 14.)** Quare, domine, irasceris in filium tuum? quare laetificasti inimicos ejus? Ubi est illud apostoli, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt?* **(I Joan. IV, 1.)** In Domino confido quia dissipabitur consilium eorum, et, cum apparuerit quod verum est, evacuabitur quod ex falso est, ut mentita sit iniquitas sibi. Auribus nostris audivimus quam fideliter, quam constanter locutus sit in conspectu Regis et principum pro fidelitate Romanae Ecclesiae. Veniet ad vos in innocentia sua

in die vocationis suae: praemisit ante filium suum archidiaconum praesentium latorem, cujus personam et mores vestrae mansuetudini commendamus. De caetero venit ad vos abbas Sancti-Vedasti , homo plane inimicus sibi, suis, et ecclesiae suae, homo qui accepit in vanum nomen abbatis: quaerit enim quae sua sunt, non quae Jesu Christi. Sed et qualis pater, talis et filius qui cum eo est: qui nec conscientiae, nec suae famae pepercit. Subsannatio et illusio his qui in circuitu ejus sunt: G. loquor monachum ejus. Spiritus veritatis det vobis dividere lucem a tenebris, det vobis reprobare malum et eligere bonum.

312 EPISTOLA CCCXL . AD EUMDEM INNOCENTIUM PAPAM. *Pro episcopo Andegavensi.*

Amantissimo domino et patri, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, modicum id quod est.

Fractus jam aetate, laboribus, periculis, Andegavensis episcopus , cujus pectus non moveat, nisi ejus qui viscera misericordiae, qui omnem humanitatis exuit affectum? Haec me movent pro homine illo, cujus senectutem, si unum excipitur factum, venerabilem facit et vita et scientia. De quo quoniam quid peractum sit inter ipsum et abbatiam, nondum cognovimus, nihil scribere praesumimus de re incognita. Sed, si constiterit eum fecisse quod promisit, nihil jam superesse credimus, nisi ut plenitudini gratiae et officii sui restituatur.

EPISTOLA CCCXLI . AD MALACHIAM HIBERNIAE ARCHIEPISCOPUM. *Fratres, litteras, et baculum, ab eo missa grato animo suscipit. Locum Religiosis idoneum praeparari jubet: seque ejus orationibus commendat.*

Venerabili domino et beatissimo patri MALACHIAE, Dei gratia Hiberniensium archiepiscopo , apostolicae Sedis legato, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, invenire gratiam apud Dominum.

1. Inter multiplices aestus et curas pectoris mei, prae multitudine quarum anima mea turbata est valde, fratres de terra longinqua venientes, ut serviant Domino, epistola tua, et baculus tuus ipsa me consolata sunt: epistola in ostensione bonae voluntatis, baculus ad sustentandum corpus infirmitatis, fratres qui Deo serviunt in spiritu humilitatis. Omnia suscepimus, omnia placent, omnia pariter cooperantur in bonum. Quod autem voluistis duos de fratribus mitti vobis ad praevidendum locum ; communicato cum fratribus consilio, dignum duximus non eos separandos ab invicem, donec plenius in eis formetur Christus, donec ad integrum doceantur praelia Domini. Cum igitur fuerint in schola sancti Spiritus eruditi, cum induti virtute ex alto; tunc demum ad patrem filii revertentur, ut cantent canticum Domini, non jam in terra aliena, sed in sua.

2. Vos autem interim juxta sapientiam vobis datam a Domino, secundum habitudinem locorum quae vidistis apud nos, praevidete et praeparate eis locum a tumultibus saeculi separatum. Tempus enim prope est, in quo vobis, operante Dei gratia, novos de veteribus homines producemus. Sit nomen Domini benedictum in saecula, de cujus munere venit, ut communes habeam filios vobiscum, quos vestra praedicatio plantavit, nostra exhortatio rigavit, Deus autem incrementum dedit. Sanctitatem vestram rogamus ut verbum Domini praedicetis, ad dandam scientiam salutis plebi ejus. Duplex enim vobis incumbit necessitas, et ex officio legationis, et episcopali negotio. De caetero, quoniam in multis offendimus omnes **(Jacobi III, 2)**, et inter homines saeculi frequenter positi multum de pulvere mundi contrahimus; vestris et vestrorum orationibus me commendo, ut in fonte misericordiae suae nos **313** lavare et emaculare dignetur ipse fons pietatis Jesus Christus, qui dixit Petro: *Nisi lavero te, non habebis partem mecum* **(Joan. XIII, 8)**. Sed et hoc ipsum, non solum precibus, verum etiam quasi ex debito requiro, cum ego clamem ad Dominum pro vobis, si quid possit peccatoris oratio. In Domino valete.

EPISTOLA CCCXLII . AD JOSLENUM EPISCOPUM SUESSIONENSEM. *Archiepiscopum Burdegalensem apud regem purgari postulat.*

Venerabili domino et dilectissimo patri JOSLENO, Dei gratia Suessionensi episcopo, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, invenire gratiam apud Dominum.

1. Injuria regni est et principum ejus, si negotia regis de sinu ipsius cum impetu procedant ad publicum, et non tam circumspecto quam praecipiti explicentur consilio. Placet mihi, et multum placet quoniam rex credit vobis, et confidit in vobis. Scio enim quia regem et honorem regni bona aemulatione aemulamini, et scio nihilominus spiritum consilii esse vobiscum. Ita oportet: hic ordo, haec ratio, hic modus videndus est in viro consilii, ut diligat, et sapiens sit. In ore duorum istorum, id est dilectionis et sapientiae, stabit omne verbum consilii. Haec duo, si in unum conveniant, poterit eructare verbum bonum, et discere opera facienda regi. Caeterum, si vel dilectio prudentiam, vel prudentia dilectionem solam in administratione consilii deseruerit, vae terrae, cujus rex puer erit! In consilium eorum non veniat anima mea, qui vel diligentes me, prudentes non sunt, vel prudentes, me non diligunt. Sic enim cecidit miser ille Adam de gradibus aeternitatis, quando abiit in consilio impiorum, Evae diligentis, sed non prudentis; serpentis prudentis, sed minime diligentis.

2. Quid est quod dominus meus rex archiepiscopum Burdegalensem attrahere nititur in causam sine causa? Vestrone id agitur consilio? Absit a vobis istud consilium! absit a me ista suspicio! Quid tandem mali fecit homo ille? Quod electam pari Pictaviensium pace, et voto, et voce, personam canonica libertate consecravit! quod pecuniam Pictaviensium, quam moriens dispersit, dedit pauperibus et ecclesiis, de faucibus esurientium, de sinu Ecclesiae non

extraxit! En sanguis iste de manu ejus exquiritur. Si culpa est quod ovibus errantibus assignavit pastorem, quod pupillum et viduam non spoliavit, quod privilegia apostolicae Sedis illibata conservavit, non potest excusari. O consilium sine consilio, in quo justitia pro scelere, et innocentia pro crimine reputatur! Attendite vobis, episcopi: vestra enim res agitur, paries cum proximus ardet **(HORAT. Epist. I, II, 84)**.

3. Vobis tamen, domine, quoniam et lateri regis arctius adhaeretis, et ex nutu vestro ipsius pendent negotia; vobis incumbit pro consortibus vestris id agere cum rege, ut non accendat omnem iram suam. Dico vobis, homo ille imperterritus est, homo potens in opere et sermone: vix poterit avelli a suo jure. Magnum enim locum obtinet in terra illa. Si res turbata fuerit, multi permanebunt cum eo in tentationibus ejus. Videte ergo, ne quis oleum flammae adjiciat. Exstinguatur ignis, antequam convalescat incendium:

Sero (enim) medicina paratur,
Cum mala per longas convaluere moras. **(OVIDIUS, De remed. amor., 91, 92).**

314 EPISTOLA CCCXLIII . BERNARDI ABBATIS ITALI AD INNOCENTIUM. *Conqueritur quod in monasterio Salvatoris omnia secundum Pontificis promissa non contigerint.*

Desiderabili domino et delectissimo patri, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, servus ejus BERNARDUS, preces pauperum.

Coarctor e duobus, quoniam et pudor silentium imperat, et necessitas jubet loqui. Loquar ergo ad dominum, cum sim pulvis et cinis: loquar autem in amaritudine animae meae. Conquerimur, domine, de te, sed apud te: et querela quidem in umbra est, sed causa querelae jam in sole posuit tabernaculum suum. Factum ut imperasti: venimus ad monasterium Sancti-Salvatoris sicut mandaveras in litteris tuis servo tuo, patri nostro. Ubi est ergo nunc exspectatio mea, et tua promissio? Transivimus per ignem et aquam: et, nisi quia Dominus erat in nobis, forsitan aqua absorbuisset nos. Periculis latronum et fluminum, periculis in civitatibus et solitudine, periculis in terra et in mari fatigati sumus, et non fuit qui adjuvaret. Haec omnia venerunt super nos: sed nondum statim finis. Litteris tuis, domine, extracti sumus de sinu patris nostri, et ad unius jussionis vocem, relictis fratribus et patre. in odore praeceptorum tuorum cucurrimus. Litteris tuis excussi sumus a gremio matris nostrae, et ab uberibus consolationis ejus: ejecti sumus de loco voluptatis, et opposuisti, domine, flammeum gladium, ne revertamur, et utinam versatilem. Cecidit corona capitis nostri, versus est in luctum chorus noster. Quomodo cantabimus, domine, canticum Domini in terra aliena? O quanto dulcius et securius fuerat nobis exsultare animas nostras in sinu matris nostrae, et in cubiculo genitricis nostrae! Sic cucurrimus, quasi in incertum; sic pugnavimus, quasi aerem verberantes: sed tua, domine, promissio fuit in causa, quam credidimus gratia plenam et veritate. Nunc autem (jam enim hiems abiit et

recessit), si ita placet domino meo, egrediamur ad videndum, ubi inveniamus requiem pedibus nostris: quoniam usque adhuc prohibuit nos grando, nix, glacies, et spiritus procellarum. Crudelissimum quippe videtur, et ab omni humanitatis officio longe remotum, illum fraudare a desiderio suo, qui nos prius coepit amare quam nosse, qui nos patris affectu in filios adoptavit, adeo ut, si fieri potuisset, oculos suos eruisset, et dedisset nobis. Non habuit ubi caput suum reclinaret Rex meus et Deus meus, cujus regnum non erat de hoc mundo: utinam et mundus nos abjiciat et repellat in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et cavernis terrae!

EPISTOLA CCCXLIV . EJUSDEM BERNARDI AD SANCTUM BERNARDUM. *Praefecturam sibi impositam conqueritur.*

Venerabili domino et dilectissimo P. abbati Clarae-Vallis, filius ejus B. unctionem illam quae docet de omnibus.

Quotiescunque memoriae occurrit dies illa miseriae et calamitatis in qua avulsus sum ab uberibus consolationis vestrae, flere magis libet quam aliquid scribere. Si tanta esset ubertas orationis quanta lacrymarum, facile vobis esset intelligere super egenum et pauperem. Accessit ad meditationem animus, manus **315** ad calamum, et dolor meus renovatus est. Obviavit mihi scribenti illa amaritudo mea amarissima, et illa tristis imago diei illius in qua stultitia

elevata est super candelabrum, et factus sum conturbatus. Non ego reprehendo, domine, vel opus, vel intentionem vestri operis, quod in digito Dei esse creditur: sed plango paululum dolorem meum. Ecce enim, postquam projectus sum a facie oculorum tuorum, defecit in dolore vita mea, et dies mei in gemitibus. Heu mihi! quia perdidi formam cui imprimebar, speculum compositionis meae, lumen oculorum meorum! Jam non sonat vox illa dulcis in auribus meis, nec facies illa decora meis aspectibus apparet, quam mei errores erubescere solebant. Quare, domine, frustratus sum a spe mea? quare fraudatus a desiderio meo? Praecisa est velut a texente vita mea; dum adhuc ordirer, succisus sum. Completa est in me miserabilis illa sententia, et sicut in Cantico canticorum, domine, dixisti, hodie lego in libro experientiae illud: *Homo, cum in honore esset, non intellexit* **(Psal. XLVIII, 13)**. Non enim satis intelligebam, cum essem in Clara-Valle, me esse in loco voluptatis, inter ligna paradisi; et ideo pro nihilo habui terram desiderabilem. Quid, domine, quid in me placuit considerationi tuae, quod me posuisti ducem ac praeceptorem gentibus, quod me constituisti principem populi tui? Numquid conversatio mea in saeculo? Sed illa fetida fuit. Numquid illa in monasterio? Sed illa tarda et tepida fuit. Quare, cum essem parvus in oculis meis, caput factus sum in tribu Israel? quare, cum non essem mundus ab occultis meis, ab alienis non pepercisti servo tuo? Quid faciet homo, quem de praeteritis urget dolor, de praesentibus labor, et timor de futuris? Ad summam doloris, et cumulum miseriae meae, hoc solum tibi dicere praesumo, domine desiderabilis, quia non exspectato vulnus ab hoste tuli (OVID.). Caeterum, domine, ut de loco loquar ad quem me misisti, sic cucurri quasi in incertum, sic pugnavi, quasi aerem verberans. Nam dominus papa, cujus

litteris evocati sumus, promissionem quam de ejusdem loci confirmatione fecerat, opere non complevit, sicut et praesens tempus probat. Dominus Fars ad introitum nostrum gavisus est gaudio magno, et in toto corde suo pueros vestros recepit, ita ut, si fieri posset, oculos suos eruisset, et dedisset nobis. In hoc solum reprehensibilis est, et corrigendus est a vobis, quod omnia faciat vehementer, et ultra promissionem suam et nostram voluntatem. Quoniam sermo jam in longum processit, de interiori meo homine nihil brevius, nihil verius dicere possum, nisi quia laterem lavo.

EPISTOLA CCCXLV . AD FRATRES DE SANCTO ANASTASIO . *Commendat eorum in religiosa disciplina zelum et observantiam. Attamen nimium valetudinis per medicinas tuendae studium improbat.*

Dilectissimis in Christo filiis nostris de Sancto-Anastasio, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et devotas orationes.

1. Testem habeo in coelis, quam multum omnes vos cupiam in visceribus Jesu Christi, quanto, si fieri posset, desiderio desiderarem videre vos, non propter vos tantum, sed propter me, cui magnum certe solatium et praegrandis esset laetitia amplecti viscera mea, gaudium meum, et coronam meam, quod estis vos. At quoniam id nondum conceditur (concedetur

enim, sicut bene confido de misericordia Dei, et erit quando videbimus vos, et gaudebit cor nostrum, et gaudium **316** nostrum nemo tollet a nobis); interim certe magna mihi est consolatio et laetitia multa in his quae de vobis audivi per dilectissimum fratrem et coabbatem nostrum venerabilem Bernardum vestrum. Multam enim vobis habeo gratiam, quod tam bene sibi complacet in vobis pro disciplina vestra et Ordinis zelo, pro obedientia et voluntaria paupertate, pro quidus sine dubio merces vestra multa est in coelis. Unde rogo vos, fratres, et multum obsecro, sic agite, et sic state in Domino, dilectissimi, solliciti semper circa custodiam Ordinis, ut Ordo custodiat vos: solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis **(Ephes. IV, 3)**; mutuam in vobismetipsis, maximeque ad praelatos, charitatem humilem habentes, quae est vinculum perfectionis **(Coloss. III, 14)**. Humilitatem ante omnia, super omnia pacem sectamini, propter inhabitantem Spiritum Dei in vobis, qui nonnisi super quietum et humilem requiescit **(Isai. LXVI, 2)**.

2. Caeterum unum quidem a me petit venerabilis abbas vester, quod mihi minime bonum videtur. Credo autem quod et ego spiritum Dei habeam, et consilium Dei in hoc. Scio quidem quod in regione habitatis infirma, et multis aliqui ex vobis laborant infirmitatibus: sed mementote ejus qui dixerit: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi;* et: *Cum infirmor,* inquit, *tum fortior sum* **(II Cor. XII, 9, 10)**. Compatior utique, et multum ego compatior infirmitati corporum: sed timenda multo magis, ampliusque cavenda infirmitas animarum. Propterea minime competit religioni vestrae medicinas quaerere corporales, sed nec expedit saluti . Nam de vilibus cuidem herbis, et quae

pauperes deceant, interdum aliquid sumere, tolerabile est, et hoc aliquando solet fieri. At vero species emere, quaerere medicos, accipere potiones, religioni indecens est, et contrarium puritati, maximeque Ordinis nostri nec honestati congruit nec puritati. Haec enim omnia gentes inquirunt. Scimus autem quia qui in carne vivunt, Deo placere non possunt **(Rom. VIII, 8)**. Spiritualia proinde spiritualibus comparanda **(I Cor. II, 13)**, et quaerenda potio humilitatis, et clamandum in toto corde: *Sana animam meam, domine, quia peccavi tibi* **(Psal. XL, 5)**. Huic sanitati, fratres dilectissimi, operam date; hanc sectamini, hanc servate, quia vana salus hominum.

EPISTOLA CCCXLVI . AD DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM. *Hortatur Pontificem, ne causae archiepiscopi Eboracensis, utpote iniquae, faveat.*

Amantissimo patri et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Cum multi sint vocati, pauci vero electi **(Matth. XX, 16, et XXII, 14)**, non est magnum argumentum ad faciendam rei dubiae fidem, id esse laudabile quod a multis laudatur. Archiepiscopus Eboracensis venit ad vos [*al.* nos], ille, de quo jam saepenumero scripsimus Sanctitati vestrae, homo qui non

posuit Deum adjutorem suum, sed speravit in multitudine divitiarum suarum. Causa ejus infirma est, et languida: et, sicut virorum veracium attestatione deprehendimus, a planta pedis usque ad verticem non est sanitas in ea. Quid ergo? quid quaerit homo sine justitia apud examinatorem justitiae, apud custodem aequitatis? Itane arbitratur se posse absorbere justitiam in curia, sicut eam absorbuit in Anglia? Absorbuit fluvium, et non miratur, et habet fiduciam quod influat Jordanis in os ejus. Ecce ille venit cum multis, quos astipulavit sibi et precibus et pretio. Solus iste evasit, ut nuntiaret tibi: solus iste in periculum capitis **317** sui opposuit se murum pro domo Israel, qui cum aliis non adoravit statuam ad imperium regis. Solus est, nisi quia justitia non reliquit eum solum. Illa obviavit filio suo, quasi mater honorificata **(Eccli. XV, 2)**. Quid ergo faciet Vicarius Petri in negotio isto, nisi quod fecit Petrus cum illo qui domum Dei aestimavit pecunia possideri? **(Act. VIII, 20)**. Si supra petram fundata est Ecclesia, portae inferi non praevalebunt adversus eam **(Matth. XVI, 18)**. Non loquor hoc a me ipso, sed ad testimonium illorum qui spiritu Dei aguntur.

EPISTOLA CCCXLVII . AD EUMDEM DOMINUM INNOCENTIUM PAPAM. *Commendat nuntios, causa archiepiscopatus Eboracensis Romam petentes.*

Amantissimo patri et domino INNOCENTIO summo Pontifici, frater BERNARDUS, Clarae-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

Hic quos videtis, viri sunt simplices et recti ac timentes Deum. Et nunc in spiritu ascenderunt ad conspectum gloriae vestrae, justitiae utique solius intuitu et obtentu. Ponite, quaeso, oculos vestros super fatigatos pauperes , quia non sine causa de longe ad vos veniunt, nec longa terrarum spatia, nec maris periculum, nec Alpium nives, nec sumptus grandis viae, cum pauperes sint, reputantes. Provideat ergo dominus meus, ne cujus fraus vel ambitio tantos labores evacuare praevaleat: praesertim cum non quae sua sunt quaerant, sed quae Jesu Christi. Neque enim vel inimicum arbitror suspicari eos privato amore vel odio in id negotii excitatos, sed solo timore Dei. Itaque, si quis Dei est, jungatur eis. Si deinceps terram occupaverit arbor infructuosa, cujus culpam dixerim, nisi tenentis securim?

EPISTOLA CCCXLVIII . AD EUMDEM INNOCENTIUM. *Pro Arnulfo Lexoviensi episcopo electo* .

Amantissimo patri et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, modicum id quod est.

1. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Chrisi, qui Ecclesiam suam, immaculatam sponsam dilecti Filii sui, in

diebus nostris liberam et absolutam a tribulationibus malorum custodivit et dolore. Schismata corruerunt, haereses siluerunt , superborum et sublimium colla calcantur. Et quidem in schismate vidi impium superexaltatum, et elevatum sicut cedros Libani; et transivi, et ecce non erat. In haeresi multorum redivivi pullulabant errores, sed obstructum est os loquentium iniqua. Tyrannus Siciliae extulerat in altum cor suum, sed jam humiliatur sub potenti manu Dei. Nullus gradus praetermissus est, de quo non acceperit victoriam per vos Ecclesia Dei, in manu potenti et in brachio excelso.

2. Superest tamen in tertio gradu comes Andegavensis, malleus bonorum, oppressor pacis et libertatis Ecclesiae. Persequitur ecclesiam Lexoviensem, ut non introitum habeat pastor ecclesiae illius in ovile ovium, nisi aliunde. Sed quod factum est, non potest non fieri. Denique si res ipsa habeat diligentem inspectorem, et prudenter examinetur; ad commodum causae, et ad rei gestae confirmationem, omnia cooperantur in bonum, persona, negotium, auctor operis, impugnator. Si enim ad personam respicias, hic est filius tuus dilectus, in quo tibi complacuit. **318** Si ad negotium, ordine integro et canonica libertate consummatum est. Si ad auctorem operis, vir religiosus est, et timens Deum. Si ad operis impugnatorem, ecce homo qui non posuit Deum adjutorem suum, hostis Ecclesiae, inimicus crucis Christi. In omni siquidem negotio validissimum argumentum est ad faciendam rei dubiae fidem, id semper esse melius, quod placeat bonis, malis autem displiceat. Sed appellavit Sedem apostolicam comes Andegavensis. Quare obsecro? qua laesione? quo gravamine urgente? Non quia opprimeretur, sed quia opprimeret; non ut

injuriam suam relevaret appellationis remedio, sed ut benedictionem istius obstaculo appellationis impediret.

3. Cum itaque et religio promoventis, et promoti dilectio, et causae justitia confluant in unum; superfluum videtur et vanum rogare pro eo, ubi ejus humilitas postularit. Loquar ergo ad dominum meum, cum sim pulvis et cinis. Loquar servus sponsae ad amicum Sponsi: jucundum sit eloquium meum. Tibi, domine, commissa est Ecclesia a solis ortu usque ad occasum. Tu ei debes esse murus et antemurale a facie inimici et persequentis; tu debes fovere filios ejus sub umbra alarum tuarum. Suscipe Lexoviensem episcopum, uterinum filium Romanae Ecclesiae, et remitte eum in benedictionibus dulcedinis, nequando dicat inimicus ejus: Praevalui adversus eum. Accingere gladio tuo, Pater, ad exaltationem filii, ad depressionem inimici, ad conservandam Ecclesiae libertatem. Non enim sumus ancillae filii, sed liberae, qua libertate liberavit nos Christus.

EPISTOLA CCCXLIX . AD EUMDEM. *Amicum Pontifici commendat.*

Amantissimo Patri et domino, Dei gratia summo Pontifici INNOCENTIO, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, modicum id quod est.

Gratiam quam inveni in oculis vestris, nolo habere solus: cum amicis eam volo dividere. Non enim timeo, ne forte non sufficiat mihi et illis. Magna enim est. Multos possum facere

participes ejus: verumtamen ego exinanitus non ero. Quod igitur gratis accepi, gratis dabo: et liberalem me facit vestra liberalitas, sed de vestro. Praesentium latorem, virum commendabilem, vobis commendamus. Amicus est, domine, pauperum Christi, et servus servorum tuorum, Peto, domine, si quid habuerit apud tuam Excellentiam, ut eum solita pietate pro nobis exaudias, imo pro ipso, qui talis est, ut per se tantum merito debeat exaudiri.

EPISTOLA CCCL . AD EUMDEM. *Propinquum suum benedictione Pontificis muniri rogat.*

Juvenis iste magnanimus (ut aiunt) et strenuus in opere militari, ut meliorem militet militiam, proficiscitur Jerusalem. Rogat puer vester rogatus ab ipso, ut in bono opere quod coepit, vestram mereatur percipere consolationem, sed favorem, sed orationem, sed benedictionem. Propinquus noster est, et carnem meam juxta prophetam, non debui despexisse **(Isa. LVIII, 7)**.

319 EPISTOLA CCCLI . AD EUMDEM INNOCENTIUM. *Pauperes quosdam commendat.*

Frequenter scribo vobis. Preces et litteras meas habetis per singulos dies. Coarctor e duobus, ne aut amicis ingratus sim, aut vobis importunus. Dilectio me provocat, sed revocat confusio, et pene pudor excludit officium charitatis. Non habet sponsa Christi, ubi caput reclinet, ubi confugiat, nisi ad amicum Sponsi in tempore tribulationis. Isti, quos videtis pauperes, a pauperibus missi per multa pericula terrae et maris, confugiunt sub umbra alarum vestrarum, ad petram fidei catholicae, et ad gremium apostolicae pietatis recurrunt: quia in multis vexati, in paucis bene disponuntur a tribulatione malorum et dolore. Si vestri apostolatus officium, si veterem consuetudinem tenetis, nec pauperis causas potestis abjicere, nec vultum honorare potentis, Precamur vos pro eis, quoniam fratres nostri sunt, et de Ordine nostro, a quibus missi sunt, ut precibus eorum pro ratione aurem pietatis inclinetis, pro amore illius qui non spernit preces pauperum.

EPISTOLA CCCLII . SEU INNOCENTII II PAPAE PRIVILEGIUM SANCTO BERNARDO CONCESSUM . *Innocentius Bernardo atque Ordini Cisterciensi amplissima privilegia concedit ob praeclara ejus in Sedem apostolicam merita.*

INNOCENTIUS episcopus servus servorum Dei, dilecto filio BERNARDO Clarae-Vallensi abbati, ejusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum, etc.

Caeterum quam firma perseverantique constantia causam beati Petri et sanctae matris tuae Romanae Ecclesiae, dilecte fili in Domino Bernarde abbas, incandescente Petri Leonis schismate fervor tuae religionis et discretionis susceperit defensandam, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum quam saecularium personarum, ad Catholicae Ecclesiae unitatem, et beati Petri ac nostram obedientiam, frequentibus argumentis et ratione munitis inducere laboraverit; magna quae Ecclesiae Dei et nobis provenit utilitas manifestat . Quamobrem tuis justis desideriis accommodantes assensum, beatae Mariae Dei genitricis monasterium; cui Deo auctore praesides, cum omnibus ad ipsum pertinentibus, apostolicae sedis patrocinio communivimus. Statuentes, ut quascunque possessiones aut bona, quae ad eumdem locum in praesentiarum juste et canonice pertinere noscuntur, aut in futurum concessione pontificum, liberalitate regum vel principum, oblatione fidelium seu aliis justis modis, auxiliante Domino, ei conferri contigerit, firma tibi tuisque successoribus, et illibata permaneant. Prohibemus ne aliquis archiepiscopus aut episcopus te vel successores tuos, seu aliquem abbatem Cisterciensis ordinis, nisi pro fide ad concilium vel synodum venire compellat. Quia vero Cisterciense monasterium hujus religionis origo est atque principium, nostra concessione hac praerogativa non immerito gaudeat; ut si quando fuerit pastore proprio viduatum, quemlibet abbatem de omnibus abbatibus

vestri ordinis, vel monachum sibi libere praeficiendum eligat, et absque aliqua contradictione obtineat; caeteris vero vestri ordinis abbatiis, quae unam vel plures abbatias habent sibi subditas, et de sui corporis fructifera copia derivatas, **320** abbate suo rebus humanis exempto, eligendi quemcunque maluerint de sibi subjectis abbatibus, vel quemlibet monachum de omnibus congregationibus Cisterciensibus, liberam concedimus facultatem. Illa autem abbatia, quae nullam habet subditam, quemlibet monachum de omnibus praefatae religionis congregationibus, libere sibi in abbatem eligat et habeat. Porro conversos vestros qui monachi non sunt, post factam in vestris coenobiis professionem, nullus archiepiscoporum, episcoporum vel abbatum, sine vestra grata licentia suscipere, aut susceptum retinere praesumat. Statuimus ut de laboribus, quos vos et totius vestrae congregationis fratres propriis manibus et sumptibus colitis, et de animalibus vestris, a vobis decimas expetere vel recipere nemo praesumat. Nulli ergo, etc. Conservantibus vero eidem loco quae sua sunt, sit pax Domini nostri Jesu Christi: quatenus et hic fructum bonae actionis percipiant, et apud districtum Judicem praemia aeternae pacis inveniant. Amen.

Ego Innocentius catholicae Ecclesiae episcopus.
Ego Matthaeus Albanensis episcopus.
Ego Romanus diac. card. S. Mariae in Porticu.
Ego Joannes tit. S. Chrysogoni presb. card.
Ego Gregorius diac. card. SS. Sergii et Bacchi.

Datum Lugduni, per manum Haimerici sanctae Romanae Ecclesiae diac. card. et cancellarii XIII kal. Martii, indict. X, Incarnationis dominicae anno MCXXXI, pontific. domini Innocentii II papae anno tertio.

321 EPISTOLA CCCLIII . AD WILLELMUM ABBATEM DE RIEVALLE . *Monet aequanimiter ferre illegitimam archiepiscopi Eboracensis ordinationem.*

Dilecto fratri et coabbati suo WILLELMO de Rievalle, frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum consilii et fortitudinis.

Audivi quod factum est de archiepiscopo illo, et plurimum doleo. Propterea sciens zelum vestrum, ne forte plus justo ferveat, temperamentum scientiae non admittens, quod nec ordini nostro convenit, nec domui vestrae necessarium est; dignum duxi consolatoria scribere vobis: quoniam satis aequanimiter portanda sunt caetera, quandoquidem non nos arguit propria conscientia. Securus dico, neque iniquitas vestra, neque peccatum vestrum. Restitistis quoad potuistis: jam secundum Augustini sententiam, non vos inquinat alienum malum, quandoquidem non consensistis corde, et ore redarguistis. Ait enim: «Duobus modis non te inquinat alienum malum [*al.* non te inquinat malus], si non consentis, et si redarguis.» **(Serm. 88, cap. 18, n. 19.)** De caetero jam

bono animo estote, et nolite turbari. De Ordinibus vero et Sacramentis caeteris scitote, quoniam qui baptizat, ipse et sacrat, Christus Dominus, Pontifex animarum nostrarum. Quod si quis contentiosus est super ordinatione, nemo vos cogit ordinari. Omnino tamen secure dico, si cum Ecclesia suscipitur, non est periculum. Alioquin de hoc mundo exiremus, si vellemus omnes malos fugere, quos Ecclesia tolerat. Ad summam, non diu tardabit quin innotescat res summo Pontifici: et quod ordinaverit aut praeceperit ipse, bona omnino conscientia sequimini et tenete. Interim vos aequanimiter exspectate.

EPISTOLA CCCLIV . AD REGINAM JEROSOLYMORUM MILISENDEM, FILIAM BALDUINI REGIS, ET FULCONIS UXOREM. *Mortuo Fulcone viro suo, ut se gerere debeat.*

Illustrissimae Jerosolymorum reginae M. BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, invenire gratiam apud Dominum.

Inter multiplices curas et negotia regalis aulae satis incongruum mihi scribere videtur, si in te tantum gloriam regni tui, potentiam tuam, et lineam nobilitatis respexissem. Haec omnia videntur in oculis hominum; et qui non habent, invident habentibus ea, et beatum dicunt hominem, cujus haec sunt. Sed quae est ista beatitudo in possidendis illis, quae omnia tanquam fenum velociter arescunt, et quemadmodum

olera herbarum cito decidunt! Bona sunt haec; sed mobilia, sed mutabilia, sed praeteritura, et peritura, quia bona carnis. Porro de carne, et de bonis ejus dictum est. *Omnis caro fenum, et omnis gloria ejus tanquam flos feni* **(Isa. XL, 6)**. Scribentem ergo ad te non multum ista revereri oportuit, in quibus fallax gratia, et vana est pulchritudo. Accipe paucis quae dico: nam etsi multa habeam tibi, dicere, verbum tamen faciam abbreviatum propter multas curas tuas, et meas. Accipe breve consilium, sed utile, de terra longinqua, de quo tanquam de parvo semine multa seges surgat in posterum; accipe, inquam, consilium de manu amici, non commodum suum quaerentis, sed honorem tuum. Nullus siquidem tibi fidelior ad consilium esse potest, quam qui non tua, sed qui te diligit. Mortuo rege viro tuo, et parvulo rege adhuc minus idoneo ad portanda negotia regni et ad prosequendum regis officium, oculi omnium in te respiciunt, et in te solam universa regni moles inclinata recumbit. Opus est ut manum tuam mittas ad fortia, et in muliere exhibeas virum, agens ea quae agenda sunt in spiritu consilii et fortitudinis. Ita prudenter et moderate oportet te cuncta disponere, ut omnes, qui te viderint, ex operibus regem te potius, quam reginam existiment, ne forte dicant in gentibus: Ubi est rex Jerosolymorum? Sed non sum, inquies, ad ista sufficiens. Magna enim haec sunt; supra vires meas, et supra scientiam meam. Opera haec opera sunt viri; ego autem mulier sum, corpore debilis, mobilis corde, nec provida consilio, nec assueta negotiis. Scio, filia, scio, quia magna sunt haec: sed et hoc scio, quia etsi mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. Magna sunt haec, sed magnus Dominus noster, et magna virtus ejus.

EPISTOLA CCCLV . AD EAMDEM REGINAM JEROSOLYMORUM. *Praemonstratenses Jerosolymam peregrinantes commendat.*

Videtis quantum praesumam de vobis, cui audeo et alios commendare. Quanquam Praemonstratenses fratres istos magis fortassis superflue commendarim, quam temerarie. Sunt merito ita commendabiles suo, ut non egeant alieno. Invenientur, nisi fallor, viri consilii, spiritu ferventes, in tribulatione patientes, potentes in opere et sermone. Induerunt se armatura Dei; et gladio spiritus, quod est verbum Dei, sese accinxerunt, non adversus carnem et sanguinem, sed contra spiritualia nequitiae in coelestibus. Suscipite illos, tanquam bellatores pacificos, mansuetos ad homines, violentos ad daemones. Imo Christum in eis suscipite, qui est causa peregrinationis eorum.

322 EPISTOLA CCCLVI . AD MALACHIAM HIBERNIAE ARCHIEPISCOPUM . *Remittit Religiosos, sed (quod negotiis imputat) non satis adhuc excultos, et instructos.*

MALACHIAE Dei gratia episcopo, Sedis apostolicae legato, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, si quid potest peccatoris oratio, et si quid pauperis devotio prodest.

Fecimus quod praecepit Sanctitas vestra, et si non ut dignum, profecto ut possibile pro tempore fuit. Tanta apud nos ubique malitia grassatur, ut vix id tantillum, quod factum est, fieri licuerit. Misimus tam [*al.* tamen] exiguum seminis quod videtis, ad seminandam vel modicam partem agri illius, in quem verus Isaac quondam exierat ad meditandum, cum primum adducta est ei Rebecca per puerum Abraham, perenni conjugio feliciter copulanda **(Gen. XXIV)**. Nec contemnendum semen, de quo illud in patribus vestris experimur impletum hoc tempore: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissemus, et sicut Gomorrha similes essemus* **(Isa. I, 9)**. Itaque ego seminavi, rigate vos, et Deus incrementum dabit. Sanctos omnes qui apud vos sunt, per vos salutamus, humiliter ipsorum nos et vestris sanctis orationibus commendantes. Valete.

EPISTOLA CCCLVII . AD EUMDEM. *Perseverantem, imo et proficientem ab eo dilectionem requirit, eamque in fratribus a se missis, curandis et fovendis ostendi cupit.*

Amantissimo patri et domino reverendissimo MALACHIAE, Dei gratia episcopo, sanctae et apostolicae Sedis legato, suae sanctitatis puer, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et qualescunque nostras orationes.

1. Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, domine pater! quam jucunda tuae memoria Sanctitatis! Si quid affectionis, si quid devotionis, si quid animi in nobis est, totum sine dubio sibi vindicat tuae Dilectionis charitas. Nec opus est verborum multitudine, ubi multum viget affectus. Confido enim quod testimonium perhibeat spiritui tuo spiritus quem habes a Deo, tuum esse modicum id quod sumus. Tu quoque, pater amantissime et desideratissime, ne tradas oblivioni animam pauperis, charitatis nexibus adhaerentem tibi, et animam pauperis tui ne obliviscaris in finem. Neque enim quasi de novo commendamus nos tibi, cum in multo jam tempore gloriemur in Domino, quod invenire meruit parvitas nostra gratiam in oculis Sanctitatis tuae: sed oramus, ut dilectio, jam non nova, novis quotidie proficiat incrementis. Filios nostros, imo et vestros, tanto obnixius commendamus vobis, quanto amplius remoti sunt a nobis. Vos scitis quoniam tota post Deum fiducia nostra fuit, ut mitteremus eos, quoniam Sanctitatis vestrae precibus non acquiescere illicitum videbatur. Facite quod vos decet, ut totis visceribus charitatis amplectamini eos, et foveatis. Nequaquam occasione aliqua circa eos sollicitudo et diligentia tepescat, et pereat quod plantavit dextera tua.

2. Jam quidem quia bene proficit domus, et ex vestris litteris, et ex fratrum nostrorum relatione didicimus: multiplicatur tam in temporalibus quam in spiritualibus. Unde et congratulamur plurimum, et toto animo gratias agimus Deo et paternae sollicitudini vestrae. Et quoniam multa adhuc opus est vigilantia, tanquam in loco novo, et in terra tam insueta, imo et inexperta monasticae religionis; obsecramus in Domino, ne retrahatis manum vestram, sed quod bene **323** incoepistis,

optime perficiatis. De fratribus nostris, qui redierunt a loco illo, nobis bene placuisset, si remansissent. Et fortasse nonnullam occasionem praebuerunt eis fratrum, qui de terra sunt, minus disciplinati mores, in eo maxime, quod minus facile eorum consiliis acquiescere videntur in his rebus, quarum prius fuerant inexperti.

3. Charissimum filium nostrum Christianum et vestrum remisimus ad vos, quantum potuimus instructum plenius in his quae ad Ordinem pertinent, et de caetero circa observantias ejus sollicitiorem futurum, ut speramus. Nec miremini quod non plures cum eo misimus fratres; quoniam nec idoneos invenimus fratres, qui facile acquiescerent, nec invitos cogere consilium fuit. Dilectissimus frater noster Robertus precibus nostris acquievit etiam hac vice, tanquam filius obedientiae. Vestrum erit juvare eum, ut possit jam et in aedificiis et in caeteris necessariis promoveri domus vestra. Illud quoque Paternitati vestrae suggerimus, ut viris religiosis, et quos speratis utiles fore monasterio, persuadeatis, quatenus ad eorum Ordinem veniant: quoniam haec erit summa utilitas domus, et vobis facilius acquiescent. Valeat Sanctitas vestra, nostri semper memor in Christo.

EPISTOLA CCCLVIII . AD DOMINUM PAPAM, NEMPE COELESTINUM. *Opem et auctoritatem Pontificis in pace Theobaldo Campaniae comiti procuranda postulat.*

Quod comes Theobaldus rogat, et ego: filius siquidem pacis est. Et zelum pacis habet, sed a vobis flagitamus effectum. Pacis vester apostolatus, pacis locus, quem tenetis, debitor est. Pacem omnes diligunt, pauci merentur. Porro de amatoribus puer vester se esse fatetur: an et de meritoribus sit, vos judicabitis. Unum est, quod etsi nos non meremur, sponsae Christi, quae est Ecclesia, necessitas exigit: amicus Sponsi non contristabit eam . Ad hoc illi uni Sedi apostolicae incumbit sollicitudo omnium Ecclesiarum, ut omnes sub illa, et in illa uniantur; et ipsa pro omnibus sollicita sit servare unitatem Spiritus in vinculo pacis. Pacem ergo date nobis, pacem mittite nobis: etsi non quia debetis, certe quia obedire debetis. Satis pro imperio.

EPISTOLA CCCLIX . CLARAE-VALLENSIUM AD EUMDEM COELESTINUM. *Abbatem Morimundi Jerosolymam peregrinaturum cupiunt retinere.*

Summo pontifici C. pusillus grex de Clara-Valle, devotissimam debitae subjectionis obedientiam, et si quid potest peccatorum oratio.

Quoniam illius vos gerere vicem gratulamur, qui suam dicebat instantiam quotidianam sollicitudinem omnium Ecclesiarum **(II Cor. XI, 28)**; apud aures Pietatis vestrae, licet majoribus occupatas negotiis, repulsam tamen non metuit nostra pusillitas, verum magna compellit necessitas: neque enim pro minimo audire potestis, de quibus auditurus

estis, *Quod uni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis* **(Matth. XXV, 40)**. Causa autem haec non nostra tantum, sed totius ordinis nostri, ob quam etiam filius vester. noster omnium videlicet pater, si, cum hae datae sunt, domi fuisset , aut vestrae per seipsum Majestatis praesentiam adiisset, aut certe ex suo nomine scriptam hanc miserabilem lacrymabilemque delegasset querimoniam. Sed ne diu sollicitam charitatem **324** vestram suspendamus, unus ex fratribus nostris abbatibus, qui dicebatur de Morimundo , ipsum cui praeerat monasterium inconsulte satis deserens, spiritu levitatis impulsus statuit petere Jerosolymam, prius quidem, ut aiunt, circumspectionis vestrae prudentiam tentaturus, si quo modo a vobis suo posset errori extorquere licentiam. Qua in re si quem ei (quod absit!) assensum praebueritis, ipse perpendite, quanta possit nostro ordini esse destructionis occasio: cum exemplo hujus, quicunque abbas pastorali se sentiet sarcina aggravatum, mox illam abjiciet, utpote quam se licite posse abjicere arbitretur, praesertim apud nos, ubi nec grandis honor, et grande videtur onus. Deinde ad majorem domus sibi commissae desolationem, meliores quosque ac perfectiores, qui sub ipso degebant, suae socios vagationis assumpsit: inter quos etiam nobilem illum puerum, quem et antea de Colonia (quod nec vos latuisse credimus) non sine scandalo tulerat, ad majus scandalum nunc abducere secum praesumpsit. Quod si, ut vobis relatum est, dicit se in illa terra nostri Ordinis velle servare observantias, et ideo fratrum se dicit secum ducere multitudinem, quis non videat, plus illic milites pugnantes, quam monachos cantantes aut plorantes necessarios esse? Sed et nostra religio plurimum ex hoc capiet detrimentum: cum facile sit cuique vagari gestienti, illo, tanquam absque ullo discrimine, praesumere peregrinari, ubi

scilicet idem, quod professus est, inventurus est propositum observari. Jam vero quid super hoc vobis placeat, quidve vestram decernere deceat auctoritatem, non est nostrae praesumptionis indicare, sed vestrae discretionis examinare.

EPISTOLA CCCLX . AD WILLELMUM ABBATEM DE RIEVALLE. *Denuo hortatur Willelmum ad patientiam et aequanimitatem.*

Charissimo fratri et coabbati WILLELMO de Rievalle, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem et spiritum consilii.

Laboravimus, quantum potuimus, adversus pestem communem; et si quo minus impetravimus quod optavimus, manet tamen nobis fructus laboris nostri apud eum, apud quem nullum bonum irremuneratum est. Haec est ergo nostra et omnium qui pro veritate decertant, consolatio vera, quoniam reposita est nobis corona justitiae, quam reddet nobis in illum diem justus Judex. De caetero jam meminisse vos volumus, quoniam si quid patimur propter justitiam, beati; et quod nos non inquinat alienum malum, cui non consensimus, imo et redarguimus. Est ergo et haec consolatio nostra, ut jam in patientia nostra possideamus animas nostras; et quod apud homines obtinere nequivimus, a Domino speremus auxilium, qui non despiciet sperantes in se. Confido enim de misericordia Patris nostri qui est in coelis, quoniam evelletur

omnis plantatio quam non plantavit ille: et arescet ad maledictum ejus ficulnea sterilis, nec terram diutius occupabit. Propter quod rogo et obsecro Fraternitatem vestram, ut non conturbemini, nec turbetis gregem Dei, qui commissus est vobis: magis autem consolamini vos, et viriliter agite, ut in sanctitate serviamus Domino, et liberabit nos ab inimicis nostris. Nos tamen, quod potuimus, suggessimus domino Tusculano episcopo , cui injunctum est, ut legatione fungatur in partibus illis: et omnino promisit nobis, se, nisi aliquid melius fecerit nobis, id saltem omnimodis observaturum, ne tradat ei pallium quod portat, si non juraverit **325** decanus ille, nunc vero episcopus , in cujus juramento causa pendebat: sed causam referat ad dominum papam.

EPISTOLA CCCLXI . AD THEOBALDUM ARCHIEPISCOPUM , PRO JOANNE SALESBERIENSI. *Confisus de amicitia Theobaldi, Joannem ei commendat.*

Augetis mihi gratiam, et multiplicatis gloriam, si gratia mei, amici mei gratiam inveniant in oculis vestris. Ego tamen ab homine gloriam non quaero, sed regnum Dei et justitiam ejus. Unde factum est, ut praesentium latorem Joannem , amicum meum et amicum meorum, mittam ad Sublimitatem vestram, ad familiaritatem vestram, quam in vobis et de vobis habere praesumo. Testimonium enim bonum habet a bonis, quod non minus vita, quam litteratura promeruit. Nec hoc

didici ab illis qui verba sicut verba jactare noverunt; sed a filiis meis, qui mecum sunt, quorum verbis credo, sicut crederem oculis meis. Praesens vobis commendaveram eum; sed nunc absens multo magis commendo, utique tanto securius, quanto sincerius et vitam et mores hominis fidissimis relatoribus didici. Si quid ergo ego possum, imo quia possum plurimum ante faciem vestram, providete ei, unde honeste, imo honorabiliter vivere possit; sed et hoc velociter, quia non habet quo se vertat. Interim providete ei in necessitatibus suis, et liceat mihi experiri totum illud familiaritatis arcanum, quod mihi conservatis in visceribus vestris, amantissime pater.

EPISTOLA CCCLXII . AD ROBERTUM PULLUM CARDINALEM ET CANCELLARIUM. *Hortatur ut Eugenio, recens electo Pontifici, strenuum pro officio suo se adjutorem praebeat in negotiis Ecclesiae,*

Domino et amico charissimo ROBERTO, Dei gratia sanctae Romanae Ecclesiae presbytero cardinali et cancellario, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et devotas orationes.

1. Scripta Dilectionis vestrae eo affectu suscepimus, quo semper apud nos est in benedictione memoria vestra. Nec sane egere vos credimus humanae gratiae verbis, aut

commendatitiis epistolis ad nos: quoniam quidem utrique nostrum indubitabile, nisi fallor, testimonium perhibet Spiritus veritatis, quam sincere et diligamus vos et diligamur a vobis; ille, inquam, Spiritus, per quem et diffunditur charitas ista in cordibus nostris. Benedictus Deus, qui secundum suam misericordiam Eugenium nostrum, imo suum, praevenit in benedictionibus dulcedinis, parare scilicet lucernam Christo suo; et praemittere virum fidelem ad adjutorium ejus, et nostram quoque plurimam consolationem. Nam cum molesta esset amico amici vocatio et absentatio, cujus nimirum praesentia frui delectatur in Domino: jam tunc, ut manifeste video, cogitabat ipse cogitationes pacis, et non afflictionis, et **326** dicebat: *Quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea* **(Joan. XIII, 7)**. Quamobrem sollicitus sis, charissime, pro eo cui te consolatorem et consiliarium ordinavit Deus, et observa caute secundum datam tibi sapientiam, ne forte inter tam multiplicium negotiorum tumultus malignorum fraude circumveniri possit, ut subripiatur ei verbum quod indignum sit Eugenii apostolatu.

2. Age, inquam, dilectissime, pro loco quem tenes, pro ea quam adeptus es dignitate: viriliter et prudenter exerce qui in te est zelum Dei, ad gloriam ejus, et salutem tuam, et Ecclesiae sanctae plurimam utilitatem, ut dicere possis et tu quia *gratia Dei in me vacua non fuit* **(I Cor. XV, 10)**. Hactenus quippe eruditioni multorum fideliter et utiliter instabas, coelo et terra testibus; sed jam tempus faciendi Domino, ne patiaris, quod in te est, dissipari ab impiis legem ejus. Cura proinde, dilectissime et desideratissime pater, etiam in hac dispensatione inveniri fidelis Domini servus et prudens: quatenus et pro te faciat columbina simplicitas, et pro ea, quae

tuae quam maximae fidei et sollicitudini credita est, Domini tui sponsa, adversus venenatas maligni et antiqui serpentis astutias militet prudentia serpentina, et in utraque glorificetur Deus. Multa quidem habeo vobis dicere; sed non est opus longa epistola, ubi praesens est vox viva. Quamobrem vestris pariter et nostris occupationibus parcens, posui verba mea in ore praesentium fratrum: tanquam me, ipsos audite. Valete.

EPISTOLA CCCLXIII . AD ORIENTALIS FRANCIAE CLERUM ET POPULUM. *Ad arma contra infideles pro defensione Orientalis Ecclesiae suscipienda hortatur. Praeterea contra turbulentum quemdam praedicatorem docet Judaeos non esse persequendos, nedum occidendos.*

Dominis et patribus charissimis, archiepiscopis, episcopis, et universo clero, et populo orientalis Franciae et Bajoariae, BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, in spiritu fortitudinis abundare .

1. Sermo mihi ad vos de negotio Christi, in quo est utique salus nostra. Haec dico, ut excuset indignitatem personae loquentis auctoritas Domini; excuset et consideratio propriae utilitatis. Modicus quidem sum, sed non modicum cupio vos omnes in visceribus Jesu Christi. Ea nunc mihi ratio scribendi ad vos, ea causa, ut universitatem vestram litteris audeam convenire. Agerem id libentius viva voce, si, ut voluntas non

deest, suppeteret et facultas. Ecce nunc, fratres, acceptabile tempus, ecce nunc dies copiosae salutis. Commota est siquidem et contremuit terra, quia coepit Deus coeli perdere terram suam. Suam, inquam, in qua est, Verbum Patris sui, docere visus , et annis plus quam triginta homo cum hominibus conversatus: suam utique, quam illustravit miraculis, quam dedicavit sanguine proprio, in qua primi resurrectionis flores apparuerunt. Et nunc peccatis nostris exigentibus, crucis adversarii caput extulerunt sacrilegum, depopulantes in ore gladii terram promissionis. Prope enim est, si non fuerit qui resistat, ut in ipsam Dei viventis irruant civitatem, ut officinas nostrae redemptionis evertant, ut polluant loca sancta, Agni immaculati **327** purpurata cruore. Ad ipsum, proh dolor! religionis Christianae sacrarium inhiant ore sacrilego, lectumque ipsum invadere et conculcare conantur, in quo propter nos Vita nostra obdormivit in morte.

2. Quid facitis, viri fortes? quid facitis, servi crucis? Itane dabitis sanctum canibus, et margaritas porcis? Quam multi illic peccatores, confitentes peccata sua cum lacrymis, veniam obtinuerunt, postquam patrum gladiis eliminata est spurcitia Paganorum! Videt homo malignus, et invidet; frendet dentibus et tabescit. Excitat vasa iniquitatis suae, nec ulla quidem tantae pietatis signa aut vestigia relicturus, si quando forte (quod Deus avertat!) obtinere valuerit illa sancta sanctorum. Verum id quidem omnibus deinceps saeculis inconsolabilis dolor, quia irrecuperabile damnum, specialiter autem generationi huic impiissimae infinita confusio, et opprobrium sempiternum.

3. Quid tamen arbitramur, fratres? Nunquid abbreviata manus Domini, aut impotens facta est ad salvandum, quod ad

tuendum et restituendum sibi haereditatem suam exiguos vermiculos vocat? Nunquid non potest mittere Angelorum plus quam duodecim legiones, aut certe dicere verbo, et liberabitur terra? Omnino subest ei, cum voluerit, posse: sed, dico vobis, tentat vos Dominus Deus vester. Respicit filios hominum, si forte sit qui intelligat, et requirat, et doleat vicem ejus. Miseratur enim Dominus populum suum, et lapsis graviter providet remedium salutare.

4. Considerate quanto ad salvandos vos artificio utitur, et obstupescite; intuemini pietatis ejus abyssum, et confidite, peccatores. Non vult mortem vestram, sed ut convertamini, et vivatis; quia sic quaerit occasionem, non adversum vos, sed pro vobis. Quid est enim nisi exquisita prorsus et inventibilis soli Deo occasio salvationis, quod homicidas, raptores, adulteros, perjuros, caeterisque obligatos criminibus, quasi gentem quae justitiam fecerit, de servitio suo submonere dignatur Omnipotens? Nolite diffidere, peccatores: benignus est Dominus. Si vellet punire vos, servitium vestrum non modo non expeteret, sed nec susciperet quidem oblatum. Iterum dico, pensate divitias bonitatis Dei altissimi, consilium miserationis attendite. Necessitatem se habere aut facit, aut simulat, dum vestris cupit necessitatibus subvenire. Teneri vult debitor, ut militantibus sibi stipendia reddat, indulgentiam delictorum, et gloriam sempiternam. Beatam ergo dixerim generationem, quam apprehendit tam uber indulgentiae tempus, quam invenit superstitem annus iste placabilis Domino, et vere jubilaeus. Diffunditur enim haec benedictio in universum mundum, et ad signum vitae certatim convolant universi.

5. Quia ergo fecunda est virorum fortium terra vestra, et robusta noscitur juventute referta, sicut laus est vestra in universo mundo, et virtutis vestrae fama replevit universum orbem; accingimini et vos viriliter, et felicia arma accipite Christiani nominis zelo. Cesset pristina illa non militia, sed plane malitia, qua soletis invicem sternere, invicem perdere, ut ab invicem consumamini. Quae miseros tam dira libido excitat, quod proximi corpus gladio, cujus fortassis et anima perit, transverberent? Sed nec effugit qui glorietur: et ipsius animam pertransibit gladius, cum solum hostem gaudeat cecidisse. Illi se dare discrimini insaniae est, non virtutis: nec audaciae, sed amentiae potius est ascribendum. Habes nunc, fortis miles, habes, vir bellicose, ubi dimices absque periculo; ubi et vincere gloria, et mori lucrum. Si **328** prudens mercator es, si conquisitor hujus saeculi, magnas quasdam tibi nundinas indico; vide ne pereant. Suscipe crucis signum, et omnium pariter, de quibus corde contrito confessionem feceris, indulgentiam obtinebis. Materia ipsa si emitur, parvi constat: si devoto assumitur humero, valet sine dubio regnum Dei. Bene ergo fecerunt, qui coeleste jam signaculum susceperunt: bene caeteri faciunt, sed nec ad insipientiam eis, si festinent et ipsi apprehendere quod et eis in salutem existat.

6. De caetero, fratres, moneo vos, non autem ego, sed apostolus Dei mecum, non esse credendum omni spiritui **(I Joan. IV, 1)**. Audivimus et gaudemus, ut in vobis ferveat zelus Dei; sed oportet omnino temperamentum scientiae non deesse. Non sunt persequendi Judaei, non sunt trucidandi, sed nec effugandi quidem . Interrogate eos divinas paginas. Novi quid in Psalmo legitur prophetatum de Judaeis: *Deus ostendit mihi,* inquit Ecclesia, *super inimicos meos, ne occidas eos,*

nequando obliviscantur populi mei. Vivi quidam apices nobis sunt, repraesentantes Dominicam passionem. Propter hoc dispersi sunt in omnes regiones, ut dum justas tanti facinoris poenas luunt, testes sint nostrae redemptionis. Unde et addit in eodem psalmo loquens Ecclesia: *Disperge illos in virtute tua, et depone eos, protector meus, Domine* **(Psal. LVIII, 12)**. Ita factum est: dispersi sunt, depositi sunt; duram sustinent captivitatem sub principibus christianis. Convertentur tamen ad vesperam, et in tempore erit respectus eorum. Denique cum introierit gentium multitudo, *tunc omnis Israel salvus erit,* ait Apostolus **(Rom. XI, 25, 26)**. Interim sane qui moritur, manet in morte.

7. Taceo quod sicubi desunt, pejus Judaizare dolemus Christianos feneratores , si tamen Christianos, et non magis baptizatos Judaeos convenit appellari. Si Judaei penitus conterantur, unde jam prosperabitur eorum in fine promissa salus sive conversio? Plane et Gentiles si essent similiter exspectandi, sustinendi forent potius quam gladiis expetendi. Nunc autem cum in nos coeperint esse violenti, oportet vim vi repellere eos, qui non sine causa gladios portant. Est autem christianae pietatis, ut debellare superbos, sic et parcere subjectis; his praesertim, quorum est legislatio repromissa, quorum patres, et ex quibus Christus secundum carnem, qui est benedictus in saecula. Attamen exigendum ab eis juxta tenorem apostolici mandati , ut omnes qui crucis signum susceperint, ab usurarum exactione liberos omnino dimittant.

8. Illud quoque admonitos vos esse est necesse, fratres dilectissimi, ut si quis forte amans primatum gerere inter vos, expeditione sua regni voluerit exercitum praevenire, nullatenus audeat: et si a nobis missum se simulet, non est

verum: aut si ostendat litteras, tanquam a nobis datas; sed omnino falsas, ne dicam furtivas esse dicatis. Viros bellicosos, et gnaros talium duces eligere est: et simul proficisci exercitum Domini, ut ubique habeat robur, et non possit a quibuslibet violentiam sustinere. Fuit enim in priori expeditione, antequam Jerosolyma caperetur, vir quidam, Petrus nomine , cujus et vos, nisi fallor, saepe mentionem audistis. Is populum qui sibi crediderat, solum cum suis incedens tantis periculis dedit, ut aut nulli, aut paucissimi eorum evaserint, qui non corruerint, aut fame, aut gladio. Propterea omnino timendum est, si similiter et vos feceritis, ne contingat et vobis similiter. Quod avertat a vobis Deus, qui est benedictus in saecula! Amen.

329 EPISTOLA CCCLXIV . AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM. *Invitat Petrum ad conventum Carnotensem, ubi ae auxilio Orientali Ecclesiae ferendo consultandum.*

Amantissimo patri PETRO, Dei gratia venerabili Cluniacensi abbati, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem, et quas potest orationes.

1. Gravem nimis ac miserabilem Orientalis Ecclesiae gemitum ad aures vestras, imo etiam ad ipsa etiam penetralia cordis arbitror pervenisse. Dignum quippe est, ut secundum magnitudinem vestram, magnum exhibeatis eidem vestrae et

omnium fidelium matri compassionis affectum, praesertim tam vehementer afflictae, tam graviter periclitanti. Dignum, inquam, ut tanto amplius comedat vos zelus domus Dei, quanto ampliorem in ea locum, ipso auctore, tenetis. Alioquin si duramus viscera, si obduramus eorda, si plagam hanc parvi pendimus, nec dolemus super contritione; ubi nostra in Deum charitas, ubi dilectio proximorum? Imo vero, si non satagimus quanta possumus sollicitudine, consilium aliquod et remedium tantis malis, tantisque periculis adhibere; quomodo non ingrati convincimur esse ei qui abscondit nos in die malorum, in tabernaculo suo; justius perinde et vehementius puniendi, utpote tam divinae gloriae, quam fraternae salutis negligentes? Haec vobis tam fiducialiter, quam familiariter duximus suggerenda, ob gratiam utique, qua nostram indignitatem excellentia vestra dignatur.

2. Nam et patres nostri, episcopi Franciae, una cum domino Rege et principibus, tertia die dominica post Pascha apud Carnotum urbem venturi sunt, et de verbo hoc tractaturi : ubi utinam mereamur habere praesentiam vestram. Quia enim magnis omnino magnorum virorum consiliis hoc verbum constat egere; gratum profecto obsequium praestabitis Deo, si negotium ejus non duxeritis alienum, sed charitatis vestrae probaveritis zelum in opportunitatibus, in tribulatione. Nostis enim, pater amantissime, nostis quoniam amicus in necessitate probatur. Confidimus autem quod magnum huic verbo proventum praesentia vestra praestabit, tum pro auctoritate sanctae Cluniacensis ecclesiae, cui Deo auctore praeestis, tum maxime pro sapientia et gratia, quam vobis ipse donavit ad utilitatem utique proximorum, et sui ipsius honorem. Qui vobis etiam nunc inspirare dignetur, ut non

gravemini venire, et servis suis in nomine ejus, et pro zelo ipsius nominis congregandis vestram admodum desiderabilem conferre praesentiam.

EPISTOLA CCCLXV . AD HENRICUM MOGUNTINUM ARCHIEPISCOPUM . *Radulfum monachum, qui fideles in Judaeorum necem armabat, arguit.*

Venerabili domino et charissimo patri HENRICO Moguntino archiepiscopo, BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, invenire gratiam apud Deum.

1. Litteras Dilectionis vestrae debita veneratione suscepi; sed prae multitudine negotiorum brevis est responsio. Depositum querelae vestrae apud nos signum est et pignus dilectionis et praecipuae humilitatis indicium. Quis enim ego sum, aut quae domus patris mei, ut ad me referatur archiepiscopi contemptus, et metropolitanae **330** sedis injuria? Nonne ego sum puer parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Verumtamen non ignoro verbum veritatis usquequaque, quod ex ore Altissimi procedit: *Necesse est ut veniat scandalum, vae autem illi per quem venit!* **(Matth. XVIII, 7)**. Homo ille de quo agitur in litteris vestris , neque ab homine, neque per hominem, sed neque a Deo missus venit. Quod si se monachum aut eremitam jactat, et ex eo sibi assumit libertatem, vel officium praedicationis; potest scire, et debet, [quod monachus non habet docentis, sed plangentis officium] : quippe cui oppidum carcer esse debet, et solitudo

paradisus. Hic vero a contrariis, et solitudinem pro carcere, et oppidum habet pro paradiso. O hominem sine pectore! o hominem sine fronte! cujus stultitia elevata est super candelabrum, ut appareat omnibus qui sunt in domo.

2. Tria sane sunt in eo reprehensione dignissima: usurpatio praedicationis, contemptus episcoporum, homicidii approbati libertas. Novum genus potentiae. Nunquid tu major es patre nostro Abraham, qui eodem prohibente gladium deposuit, quo jubente levaverat? **(Gen. XXII.)** Nunquid tu major es principe Apostolorum, qui quaesivit a Domino, *Domine, si percutimus in gladio?* **(Luc. XXII, 49.)** Sed instructus es omni sapientia Aegyptiorum, id est sapientia hujus mundi, quae stultitia est apud Deum **(I Cor. III, 19)**. Aliter solvis quaestionem Petri, quam ille qui dicit: *Mitte gladium in locum suum. Omnis enim qui acceperit gladium, gladio peribit* **(Matth. XXVI, 52)**. Nonne copiosius triumphat Ecclesia de Judaeis, per singulos dies vel convincens, vel convertens eos, quam si semel et simul consumeret eos in ore gladii? Nunquid incassum constituta est illa universalis oratio Ecclesiae, quae offertur pro perfidis Judaeis a solis ortu usque ad occasum, ut Deus et Dominus auferat velamen de cordibus eorum, ut ad lumen veritatis a suis tenebris eruantur ? Nisi enim eos, qui increduli sunt, credituros speraret, superfluum videretur et vanum orare pro eis. Sed considerat oculo pietatis, quod Dominus habet respectum gratiae apud eum qui reddit bona pro malis, et dilectionem pro odio. Ubi est ergo illud quod dictum est, Videas *ne occidas eos?* **(Psal. LVIII, 12.)** ubi est, *Cum plenitudo gentium intraverit, tunc omnis Israel salvus fiet?* **(Rom. XI, 25, 26.)** ubi est, *Aedificans Jerusalem Dominus, dispersiones Israelis*

congregabit? **(Psal. CXLVI, 2.)** Tune es ille qui mendaces facies Prophetas, et evacuabis omnes thesauros pietatis et misericordiae Jesu Christi? Tua doctrina non est tua, sed ejus qui misit te patris. Sed credo sufficit tibi, si sis sicut magister tuus. Ille enim erat homicida ab initio: ille mendax, et pater mendacii **(Joan. VIII, 44)**. O monstruosa scientia! o sapientia infernalis, contraria Prophetis, et Apostolis inimica, subversio pietatis et gratiae! o immundissima haeresis! o meretrix sacrilega, quae impraegnata de spiritu falsitatis concepit dolorem, et peperit iniquitatem! **(Psal. VII, 15.)** Libet, sed non licet ultra progredi. Ad ultimum, ut omnia quae sentio super his, breviter comprehendam; homo est magnus in oculis suis, plenus spiritu arrogantiae. Verba et opera ejus praetendunt, quod conatur sibi facere nomen juxta nomen magnorum qui sunt in terris: sed non habet sumptus ad perficiendum. Vale.

331 EPISTOLA CCCLXVI . AD HILDEGARDEM ABBATISSAM . *Laudibus suis modeste rejectis, ut ipsa Dei gratiam in se agnoscat monet, et orationes pro se suisque postulat.*

Dilectae in Christo filiae HILDEGARDI, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, si quid potest oratio peccatoris.

Quod de nostra exiguitate longe aliter quam nostra sese conscientia habeat, quidam sentire videntur; non nostris meritis, sed stultitiae hominum deputandum est. Ad dulcedinem autem piae charitatis tuae scribere properavi; quamvis id brevius omnino quam vellem, negotiorum multitudo compellat. Congratulamur gratiae Dei quae in te est, et ut eam tanquam gratiam habeas, et toto ei humilitatis et devotionis affectu studeas respondere, admonemus: sciens quod Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam **(Jacobi IV, 6)**. Quod in nobis est, hortamur et obsecramus. Caeterum ubi interior eruditio est, et unctio docens de omnibus, quid nos aut docere possumus, aut monere? Diceris enim coelestia secreta rimari, et ea quae supra homines sunt, Spiritu sancto illustrante dignoscere. Unde rogamus magis et suppliciter postulamus, ut nostri memoriam habeas apud Deum, et eorum pariter qui nobis in spirituali societate juncti sunt. Nam cum spiritus Deo conjungitur, confidimus quod nobis multum prodesse valeas et subvenire. Multum enim valet deprecatio justi assidua **(Jac. V, 16)**. Nos pro te assidue oramus, ut conforteris ad bona, instruaris ad interiora, dirigaris ad permansura: ita ut nec hi qui spem suam in Deo posuerunt, desperando pro te claudicent; sed ut in profectu benedictionis, quam a Deo accepisse cognosceris, bene confortati, in melius et melius proficiant.

EPISTOLA
CCCLXVII G. CANCELLARIO. *Episcopum Metensem commendat*

Praedecessor vester bonae memoriae Haimericus cancellarius dominum Metensem episcopum speciali amplectebatur dilectione; et nuntios ejus, quoties Romam venirent, plurimum acceptabat, et juvabat studiosius. Unde rogo vos quoque per eadem gradi vestigia, et nobili episcopo, in magna necessitate posito, armis Ecclesiae subvenire.

EPISTOLA CCCLXVIII . AD G. DIACONUM CARDINALEM. *Affectum ejus, litteris et donis expressum, gratus, amplectitur, et ab amore terrenorum opumque avocat.*

Domino et amico charissimo G. Dei gratia sanctae Romanae Ecclesiae diacono cardinali, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et devotas orationes.

1. Benedictus tu a Domino, qui tam copiose praevenisti nos in benedictionibus dulcedinis: ut si qua misericordiae viscera, si quid affectionis, si quid charitatis invenitur in nobis, totum sibi merito vindicet illustris animi tui tam devota humilitas, humilisque devotio. Nam et antea exsultabam omnino, et gratulabar zelo bono, quem in te esse fratrum nostrorum relatione **332** didiceram: sed jam eo amplius, si quid possum in Domino, tuae dilectioni me sentio debitorem,

quo devotius et humilius parvitati nostrae commendatum te reddere studuisti. Unde et sollicitus fui fratribus nostris indices tui pectoris legere litteras, plenas devotae affectionis, plenas pietatis et gratiae; benedictionem quoque, quam destinaveras, exhibere; et praecipere, sicut rogasti, in memoriam tui et tuorum, ipsis in vasis Missarum solemnia celebrari. Faciat te Deus in magna domo sua vas in honorem, ut de te quoque nos charissimi tui operum testimonio, quod plurimum desideramus, mereamur audire, *Quoniam vas electionis mihi est iste* **(Act. IX, 15)**. Testis enim nobis est Spiritus veritatis, per quem et diffunditur charitas ista in cordibus nostris **(Rom. V, 5)**, quomodo te cupiamus in visceribus Jesu Christi.

2. Quia ergo aemulamur te Dei aemulatione, non modo est ad eum pro te deprecatio nostra, sed etiam ad teipsum, ut sollicite provideas, quomodo te oporteat conversari in domo Dei, et in sorte ministerii hujus. Dico enim non de praesumptione, Deus scit, sed de charitate, quoniam judicium grave his qui praesunt **(Sap. VI, 6)**, si non etiam prodesse laborant: et econtra, qui bene ministraverit, gradum bonum acquiret **(I Tim. III, 13)**. Tu ergo, dilectissime et desideratissime domine, declina, obsecro, magis ac magis a malo, et fac bonum: nec inveniaris in Christi haereditate quaerens quae tua sunt, sed memor esto semper apostolici illius, *Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubium quia nec quidquam auferemus* **(I Tim. VI, 7)**. Quamobrem eam, quae immortalis est, animam tuam serva, charissime; ne qua occasione avelli aut eradicari queat ab affectu cordis tui quod Dominus loquitur in Evangelio: *Quid prodest,* inquit, *homini si universum mundum lucretur, se autem ipsum perdat, et*

detrimentum sui faciat? **(Matth. XVI, 26.)** Miseri prorsus, miseri, qui in bonis ducunt dies suos, ut in puncto ad inferna descendant **(Job XXI, 13)**. Cum enim interierint, non sument omnia, nec descendet cum eis gloria eorum **(Psal. XLVIII, 18)**, quoniam vapor est ad modicum parens **(Jac. IV, 15)**. Haec cogita, dilectissime, et haec meditare jugiter, et in corde tuo describe ea, nec a memoria tua ullatenus recedant. Vale.

EPISTOLA CCCLXIX . AD SUGERIUM ABBATEM. *Gratulatur Sugerio de reformatione ecclesiae S. Genovefae feliciter instituta, et ut bene coeptis insistat, hortatur.*

Amantissimo patri et domino SUGERIO, Dei gratia venerabili abbati Beati-Dionysii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationes .

Benedictus Deus, qui in manu vestra operatus est salutem in ecclesia Sanctae Genovefae : ut domus Dei restitueretur ordini et disciplinae. Agit vobis gratias apostolica ipsa auctoritas, quod fideliter et efficaciter opus magnificum incoepistis: agimus et nos quas possumus gratias, et quicunque Deum diligunt in veritate. Rogamus itaque obnixius et postulamus, ut secundum apostolicarum tenorem litterarum, operi manuum vestrarum dexteram porrigatis: ut quod magnifice coeptum est, vestrae Magnitudinis opera proficere possit in dies, et feliciter consummari. Jam pro ecclesia Sancti-Victoris charitatem vestram sollicitare superfluum judicamus: quia omnium ecclesiarum custodia

vobis commissa esse dignoscitur. Sed his debetur amplius, quarum religio amplius noscitur indigere.

333 EPISTOLA CCCLXX . AD EUMDEM. *Ecclesiam de Monte ei commendat.*

Charissimo patri et domino SUGERIO, Beati-Dionysii abbati, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem et dilectionem.

Oportet vos operari opera ejus qui reliquit vos in loco suo , imo opera Domini Dei vestri, qui ad tale ministerium vos elegit. De operibus ejus est, quod ecclesia de Monte religionem induit et decorem: ubi vos novella illa plantatio consiliatorem et auxiliatorem magnum invenit. Supplicamus, ut quod bene coepistis, melius consummetis, et opponatis vos murum pro domo Israel, ut non praevaleat homo. Dignemini etiam consolari abbatem loci illius quia pusillanimis est: quia sic convenit honori personae vestrae, et saluti animae vestrae, et specialiter in tempore isto.

EPISTOLA CCCLXXI . AD EUMDEM. *Dissuadet matrimonium inter filium comitis Andegavensis et filiam regis Francorum, ob impedimentum consanguinitatis.*

Domino abbati Beati-Dionysii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem et orationes.

Sic scripsi ad dominum Regem: «Opus grande et onus inaestimabile suscepistis, quod a nemine, nisi divina virtute, possit portari. Supra vires est hominis negotium vestrum : sed Deo facile est, quod hominibus est impossibile **(Luc. XVIII, 27)**. Si haec scitis, cavendum vobis summopere est, ne qua occasione tam necessarium repellatis auxilium, ne qua suggestione Deum offendatis, et gratiam ejus vobis reddatis infensam. Cavendum, inquam, nunc maxime, nequando provocatus a vobis irascatur Deus, et avertat faciem suam a vobis, ac manum retrahat adjutorii. Siquidem periculum hoc non ad solum Regem spectat, sed ad universam Ecclesiam Dei: quia ex hoc jam vestra et totius mundi una est causa. Quorsum haec tendant, audite. Festino quidem ad vos, sicut hae litterae, vigiliam beatae Mariae Magdalenae Lauduni facturus; sed aliis jam litteris praemonere vos et praemunire curavi. Audivi enim quod festinet Comes Andegavensis alligare vos fide et sacramento, super matrimonio contrahendo inter filium suum, et filiam vestram. At hoc quidem non tantum non expedit, sed non licet; non modo alias ob causas, sed quia titulus consanguinitatis id prohibet, sicut veridica attestatione cognovimus, matrem reginae et puerum istum, filium Comitis Andegavensis, in tertio consanguinitatis gradu inveniri. Propter quod omnimodo monemus, ne faciatis hanc rem: sed timeatis Deum, et declinetis a malo. Promisistis vos nulla ratione sine consilio nostro id facturum: et si dissimulavero, ipse peccavi. Hoc ergo consilium nostrum, ut nullo modo id faciatis. Si feceritis, sciatis vos et contra consilium nostrum, contra consilium multorum diligentium

nomen vestrum, et etiam contra Deum fecisse: et nolite putare quod acceptum sit Deo sacrificium vestrum, cum sit ex parte, ut pro alieno sollicitus, regno proprio non parcatis, disponendo illud contra Deum, contra jus et fas, et contra utile atque honestum. Liberavi animam meam: liberet et vestram Deus a labiis iniquis et a lingua dolosa.»

334 EPISTOLA CCCLXXII . AD P. EPISCOPUM PALENTINUM IN HISPANIA. *Laudat eum ab humilitate, sed maxime a studio lectionis.*

Venerabili domino, et charissimo patri P. Dei gratia Palentiensi episcopo, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, praeveniri a Domino in benedictionibus dulcedinis.

Quis dabit mihi pennas sicut columbae, et volabo, et requiescam in odore unguentorum tuorum? Venerabilis tua conversatio, et integritas morum replevit nares meas in odorem suavitatis; et ecce odor iste factus est mihi, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus. Vere sicut adipe et pinguedine repleta est anima mea in odore isto, et in talibus vita spiritus mei. Quomodo enim potest audire, et non delectari in crassitudine anima mea, cum audierit virum sublimem et humilem, negotiosum et quietum, et trementem verba Domini? O rara avis in terris, humilitas cum sublimitate, et tranquilla mens in medio negotiorum! Laetificasti, Domine, animam servi tui; laetificet et tuam misericors Dominus in laetitia gentis suae. Gavisus sum gaudio magno, quod talia de

vobis, et a talibus nuntiata sunt, quibus non forte putare potui. Latores enim praesentium fratres nostri nuntiaverunt nobis de castigatione carnis, quam redigis in servitutem, de erectione spiritus, de amore lectionis, de mansuetudine morum, de operatione boni ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Tu ergo, charissime, non me intendas intentum circa laudes tuas in verbis istis. Nondum enim menti excidit illa prophetica reprehensio: *Populus meus, qui te beatificant, ipsi te decipiunt* **(Isa. IX, 16)**. Nolo enim oleo peccatoris impingnari caput tuum, quia peccator sum; sed potius oleo laetitiae, quae procedit de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. Non sum ego venditor olei; non enim habeo nisi parum olei, quo ungar in palaestra hujus saeculi: verumtamen laudes Christi silere non possum. Laudetur ergo non creatura, sed Creator: laudetur non ille qui accepit, sed ille a quo accepit: laudetur non ille qui plantat, non ille qui rigat, quia nihil sunt; sed qui incrementum dat Deus. Ego ergo non accipientis, sed porrigentis manum laudabo: non laudationem servi, sed laudationem Domini loquetur os meum. Tu ergo, dilectissime, si sapis, imo quia sapis in te quidem, sed non ex te cognosce gratiam: quia, omne datum optimum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a Patre luminum. Scio quosdam esse, qui quasi scienter nescire volunt quae acceperunt a Domino, ne in superbiam elati, in viscum incidant diaboli. Mihi autem videtur debere scire quid acceperim, ut sciam quid desit mihi: mihi videtur juxta Apostolum, ut sciamus quae a Deo donata sunt nobis, ne nesciamus, ad quae postulanda suspirandum sit nobis. Qui enim accepit, et nescit quae accepit, duplici periculo vicinum se constituit: quia ingratus est circa acceptum, et incautus circa custodiendum beneficium. Quomodo enim refert

gratiam ei, a quo accepit, si nescit se accepisse quod accepit? vel quomodo sollicitus erit custodire, qui non meminit se aliquid accepisse? Aufer a me, Domine, opprobrium ingrati illius populi, de quo dictum est: *Obliti sunt benefactorum ejus, et mirabilium ejus, quae ostendit eis* **(Psal. LXXVII, 11)**. Acceptum itaque beneficium, etiam secundum sapientes hujus saeculi, aeternae memoriae infigendum est. Oportet ergo ut accepta sciamus custodire, et gratia Dei vacua non sit in nobis; sed ut semper in nobis maneat, semper gratias agamus Domino **335** Deo nostro. Illud quoque non otiose puto adjiciendum, ut in acquisitionem salutis et gratiae tribus gradibus ascendas: humilitate, fide, timore. Humilitas enim est, cui gratia datur; fides, in qua suscipitur; timor, a quo custoditur. Nam sine tribus his si ascendamus ad gratiam, timeo, ne dicatur nobis; *Domine, neque in quo haurias habes, et puteus altus est* **(Joan. IV, 11)**. Sit ergo ad hauriendam aquam sapientiae funiculus haereditatis, et haec humilitas sit in ore, sit in corde, sit in actu: quia funiculus triplex difficile rumpitur. Fides sit hydria, et haec magna sit, ut ab ea multum gratiae capiatur. Sit timor operculum, ne sortibus vanae gloriae aqua sapientiae inquinetur: scriptum est enim, *Vas quod non habuerit cooperculum, immundum erit* **(Num. XIX, 15)**. Manum meam provocavit ad scribendum illa tua devotio legendi, qua non solum magnorum hominum, sed etiam nugas nostras amplecteris: ut per quos nuntiata est bonitas tua, per eosdem tibi nuntiaretur, quantam cordi meo dedisti laetitiam.

EPISTOLA CCCLXXIII . ABBATIS SP. AD SANCTUM BERNARDUM. *De praefectura sibi imposita luget.*

Desiderabili domino et charissimo patri BERNARDO Clarae-Vallensi abbati, filius ejus SP. fratrum ecclesiae servus inutilis, benedictionem omnium gentium.

Desiderio desideravi, si fieri posset, ut litterae istae invenirent vos liberum ab aliis negotiis et absolutum. Timeo enim, et timui, cum eas scriberem, et recordabar illius, qui quaerebat videre Jesum, sed non poterat prae turba, quia statura pusillus erat **(Luc. XIX, 3)**. Sed quid, si otium invenero, et non invenero gratiam in oculis vestris? Nunquid solum otium erit mihi solatium? Parcat vobis Deus. Quid fecistis? ubi me posuistis, et qualem? Utinam appenderentur vires meae, et sarcina, quam porto, in statera! quasi arena maris haec gravior appareret. Quis enim ego sum, aut quae domus patris mei? Nonne ego sum puer parvulus, ignorans introitum et egressum meum? Quis ego, aut quid ego, ut possim solus occurrere, imo succurrere ecclesiae, in qua positus sum, tanquam parieti inclinato et maceriae depulsae? Supra vires meas est negotium istud; stulto labore consumor. Laboravi in gemitu meo: sed quae utilitas in laboribus et gemitibus meis? Inveterati sunt morbi, plaga crudelis, et insanabilis dolor, nisi in manu forti. Vitia quippe versa sunt in mores, mores in consuetudinem, consuetudo in naturam, natura in necessitatem. O quam necesse esset hanc necessitatem evelli! Sed, quod cum lacrymis dicendum esset, confortata est, et non potero ad eam. Ecce enim non est auxilium mihi in me. Sed et frater iste lator praesentium, qui valde nobis necessarius erat,

recedit a nobis. Docebat enim novitios; proficiebant illi, ego autem gaudebam, et sperabam de misericordia Dei, quod quandoque absorberetur mortale a vita. Testimonium illi perhibeo, quantum licet aestimare hominem ab homine, quia conversatio ejus apud nos, et Deo grata fuit et dulcis hominibus. Unde et discessio ejus sine dolore esse non potuit. Potens es, Domine, convertere planctum meum in gaudium mihi, si inveni gratiam in oculis tuis. Haec hactenus. Caetera praesentium lator latius explicabit.

336 EPISTOLA CCCLXXIV . AD FRATRES DE HIBERNIA, IN TRANSITU BEATI MALACHIAE EPISCOPI . *Sanctorum obitum gaudio potius quam luctu prosequendum. Singulari quoque Dei beneficio, Claram-Vallem tanti viri morte et sepultura honoratam.*

Religiosis fratribus qui in Hibernia sunt, et his maxime congregationibus, quas beatae memoriae Malachias episcopus fundavit, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, Paracleti consolationem.

1. Si haberemus hic manentem civitatem, copiosissimis jure lacrymis plangeremus, talem nos amisisse concivem. Caeterum si futuram magis inquirimus ut oportet, est quidem non modica doloris occasio tam necessario duce destitui: debet tamen zelum temperare scientia, et dolorem spei fiducia

delinere. Nec mirari quempiam decet, si gemitum extorquet affectus, si desolatio lacrymas exprimit: modum tamen adhibere necesse est, imo non modice etiam consolari, intuentes non quae videntur, sed quae non videntur. Quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna. Primum quidem congratulandum est animae sanctae, ne nos arguat de inopia charitatis, dicens et ipse quod Dominus ad Apostolos ait: *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem* **(Joan. XIV, 28)**. Praevenit nos ad Patrem spirituum spiritus patris nostri: nec modo charitatis inopes, sed ingratitudinis etiam rei esse convincimur super omnibus quae per eum nobis beneficia provenere, si non congratulamur ei, qui de labore ad requiem, de periculo ad securitatem, de mundo transiit ad Patrem. Itaque et pium est Malachiam flere defunctum, et pium magis Malachiae congaudere viventi. Nunquid non vivit? Utique et beate. Visus est oculis insipientium mori, ille autem est in pace.

2. Dehinc etiam utilitatis propriae consideratio exsultandum nobis suggerit et laetandum, quod tam potens suos patronus ad coelestem curiam, tam fidelis praecesserit advocatus: cujus et ferventissima charitas oblivisci ne queat filiorum, et probata sanctitas obtineat gratiam apud Deum. Quis enim nunc Malachiam sanctum aut minus posse prodesse, aut minus suos diligere audeat suspicari? Profecto cum diligeretur prius, certiora nunc suae dilectionis a Deo capit experimenta: et cum dilexisset suos, in finem dilexit eos. Absit autem ut tua nunc, o anima sancta, minus efficax aestimetur oratio, quando praesenti vividius supplicare est majestati, nec jam in fide ambulas, sed in specie regnas! Absit ut imminuta, nedum exinanita tua illa tam operosa charitas reputetur, cum ad

fontem ipsum charitatis aeternae procumbis, pleno hauriens ore, cujus et ipsa prius stillicidia sitiebas! Non potuit morti cedere charitas fortis ut mors, imo et morte fortior ipsa. Nam et decedens non erat immemor vestri, affectuosius vos commendans Deo, et nostram quoque exiguitatem solita illa sua mansuetudine et humilitate exorans ut vestri non oblivisceremur in finem. Unde et dignum duximus scribere vobis, ut sciatis nos et in spiritualibus, si quid nostra in his exiguitas per beati hujus Patris nostri merita unquam potuerit; et in corporalibus, si quando forte opportunitas praeberetur, omnem vobis consolationem impendere tota devotione paratos.

3. Et nunc quoque, dilectissimi, Hiberniensis Ecclesiae gravem hanc destitutionem toto miseramur affectu: et eo amplius vobis compatimur, quo nos amplius ex hoc novimus debitores. Magnificavit enim Dominus facere nobiscum, cum locum nostrum dignatus est beatae mortis ejus honorare praesentia, et pretiosissimo **337** corporis ejus locupletare thesauro. Nec molestum sit vobis, quod apud nos habeat sepulturam: quando sic ordinavit Deus secundum multitudinem misericordiae suae, ut vos eum vivum haberetis, nobis habere liceret vel defunctum. Et nobis siquidem communis vobiscum pater ille erat, et est: nam et in morte ipsius hoc nobis confirmatum est testamentum. Quamobrem sicut nos hujus tanti patris gratia, universos vos, tanquam germanos fratres, totis amplectimur visceribus charitatis: sic et de vobis idem sentire spiritualis ipsa cognatio persuadet.

4. Hortamur autem vos, fratres, ut beati hujus patris nostri semper curetis sectari vestigia, eo studiosius, quo vobis

certius sancta ejus conversatio diuturnis experimentis innotuit. In hoc enim veros vos ejus filios esse probabitis, si paterna viriliter instituta servetis: et ut in eo vidistis et audistis ab eo quemadmodum vos oporteat ambulare, sic ambuietis, ut abundetis magis: siquidem gloria patris, sapientia filiorum **(Prov. X, 1)**. Nam et nostram non mediocriter excutere desidiam, et reverentiam incutere coepit praesens nobis tantae perfectionis exemplar. Atque utinam sic nos post se trahat, ut pertrahat in tam recenti virtutum ejus odore avidius alacriusque currentes. Orantem pro nobis universitatem vestram Christus custodiat.

EPISTOLA CCCLXXV . AD IDAM COMITISSAM NIVERNENSEM. *Monachos Vizeliacenses a Comitissae clientibus infestari queritur.*

Dilectae in Christo filiae Nivernensi comitissae, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem et orationes.

Conqueritur venerabilis abbas Vizeliacensis , quod vos et clientes vestri mercatores et caeteros Vizeliacum volentes ire prohibetis: quod quia Guillelmus comes bonae memoriae, et filius ejus in praesentia domini Autissiodorensis et nostra penitus refutavit, tanquam impium et iniquum; monemus et rogamus, ne id deinceps ullo modo faciatis. Timemus enim, si talia facere coeperitis, ne forte et vobis hic, et viro vestro, ubi

ipse est, plurimum possint obesse, quod omnino nollemus. Credite ergo nobis, et omnino desistite a malitia hac.

EPISTOLA CCCLXXVI AD SUGERIUM ABBATEM. *Hortatur et rogat, ut duellis quorumdam principum se opponat.*

Venerabili patri et domino SUGERIO, Dei gratia abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Nunc tempus et opus est, ut apprehendatis gladium spiritus, quod est verbum Dei, contra diabolica figmenta, quae regerminare moliuntur iterum. Homines namque illi qui reversi sunt, maledictas illas nundinas post festa paschalia praefixerunt, et statuerunt laxatis habenis dominus Henricus filius Comitis, et dominus Robertus frater Regis, ut irruant et interficiant semetipsos. Animadvertite quali voluntate viam Jerosolymitanam aggressi sunt, qui cum voluntate hujusmodi regressi sunt. Quam recte dici potest de istis: *Curavimus Babylonem, et non est sanata!* **(Jerem. LI, 9)**; *percussi sunt, et non doluerunt; attriti sunt, et renuerunt suscipere disciplinam!* **(Jerem. V, 3.)** Post tot labores, post tot pericula, quibus vexati sunt a tribulatione malorum et dolore, regnum in pace est, et Dominus Rex abest: et per hos duos potest terra singulariter commoveri, sed **338** et perturbari. Supplico et consulo Sublimati vestrae, quia maximus princeps estis in

regno, ut vel dissuasione, vel vi, totis viribus vos opponatis, ne fiat hoc: quia sic convenit honori personae vestrae, et terrae vestrae, et utilitati Ecclesiae Dei. Vim autem appello, quod ad ecclesiasticam pertinet disciplinam. Nos autem idem scribimus domino Remensi, domino Senonensi, domino Suessionensi, domino Antissiodorensi, comiti Theobaldo, comiti Rodulfo. Opponite vos tantis malis, et propter dominum regem, et propter dominum papam, ad quem pertinet custodia regni.

EPISTOLA CCCLXXVII . AD EUMDEM. *Praedicat ejus zelum et studium boni communis, quod indixerit comitia regni pro ejus salute, hortaturque ad causam reipublicae fortiter agendam.*

Charissimo patri et domino SUGERIO, Dei gratia Beati-Dionysi abbatii, frater BERNARDUS Clarae Vallensis vocatus abbas, spiritum consilii et consolationis.

1. Visis quibusdam litteris vestris, quas ad dominum Turonensem direxerat Sublimitas vestra, exsultavimus, et delectati sumus, non qualicunque gaudio, sed gaudio magno valde. Visitet vos Oriens ex alto, qui visitare disponitis regnum gloriosissimi regis nostri, ut sic respirare possit a tribulatione malorum et dolore, qui jam in januis est, si non fuerit totis viribus contradictum. Profecto consilium Dei fuit, ut ad consilium tam curiae quam Ecclesiae principes

vocaretis: ut sciant omnes qui habitant terram, quia remansit et regno, et regi amicus dulcis, consiliarius prudens, adjutor fortis. Illi, inquam, regi, qui servit Regi cujus regnum est omnium saeculorum; qui commovit gentes et regna, ne Rex coeli perderet terram suam; terram, ubi steterunt pedes ejus. Illi, inquam, regi, qui cum esset gloria singularis, rebus affluens, pace securus, victoriosus in praeliis, juvenis aetate, elegit exsulare a propriis, ut serviret in alienis; illi tamen, cui servire, regnare est. Et quis audeat turbare regnum ejus? quis tantam impietatem committat adversus Dominum, et adversus christum ejus? Domine, mi rex, utinam abscindantur, qui te conturbant! qui quaerunt mala et tibi, et tuis, cum tu inter alienas gentes solus remanseris, ne remaneret in solitudine ille locus, quem elegit Dominus ex omnibus locis terrarum, ut esset nomen suum ibi.

2. Propterea viriliter agite, et confortetur cor vestrum, quia vobiscum est Dominus Deus vester in protectione Regis et exsulis sui. Qui imperavit ventis et mari, tumentes fluctus facile complanabit. Erit vobiscum universitas Ecclesiae Dei, ne insurgat aliquis et peccare faciat Israel, et totis humeris totum onus, si quid tamen oneris fuerit, supportabit. Nunc enim tempus et opus est, ut agatis pro loco quem tenetis, pro dignitate qua polletis, pro potestate quam accepistis: ut memoria vestra non solum in benedictione, sed et in admiratione sit generationi huic omni quae ventura est. Providendum est, et multum providendum, ne tanta portio Ecclesiae Dei sine fructu maximo fatigetur, et hic statuendum, quod omnes insurgentium malignitates vel reddere, vel elidere possit. In voluntate nostra est, ut vobis in nomine Domini congregatis, parvitatis nostrae litteras transmittamus, quae etsi

non adjuvent, saltem affectum nostrum ostendant. Ille autem qui vobis dedit hanc voluntatem, donet et facultatem, et conterat Satanam sub pedibus vestris: ut in opere isto glorificetur Dominus, honoretur Ecclesia, regnum stabiliatur, et obstruatur os loquentium et facientium iniqua.

339 EPISTOLA CCCLXXVIII . AD EUMDEM. *Petit subsidium annonae pro Religiosis Bituricensibus.*

Domino dilectissimo SUGERIO, Dei gratia venerabili abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Clarae-Vallis abbas, salutem et orationes.

Fratres nostri de Bituricensi archiepiscopatu, de Domo- Dei, egent pane: et audivimus quod abundat ibi annona domini Regis, et parum venalis inibi videtur. Itaque rogamus vos, ut praecipiatis eis dari de annona illa, quantum visum fuerit prudentiae vestrae. Nam et dominus Rex, dum in hac terra esset, eis benefacere solebat.

EPISTOLA CCCLXXIX AD EUMDEM. *Abbati cuidam inopi subveniri rogat.*

Domino et patri dilectissimo SUGERIO, Dei gratia reverendo abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et devotas orationes in Christo.

Abbatem pauperem abbati diviti mittimus, ut de alterius abundantia alterius inopia aliquatenus relevetur. Vobis sane honestiorem cedimus partem juxta sententiam Veritatis, quae beatius esse definit dare, quam accipere **(Act. XX, 35)**. Nec dubito, quin libentius et liberalius manum vestram extenderetis ad hunc pauperem Christi, si vobis aeque, ut nobis, innotuisset ejus religiositas et honestas, sed et necessitas ipsa quam patitur. Nam et debitis premitur, et panis inopia laborat, quod agri ejus pro tritico herbas ei perniciosas reddiderint. Quia ergo sterilitas ista vestros non attigit loculos, rogamus et petimus per vestram misericordiam ei subveniri: nec ullatenus dubitetis, quin utiliter positum sit et repositum, quidquid ei praestare placuerit.

EPISTOLA CCCLXXX . AD EUMDEM. *De periculoso statu Ecclesiae Orientalis*

Amantissimo patri et domino SUGERIO, Dei gratia Beati-Dionysii abbati, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem, et quas potest orationes in Domino.

Verbum quod attulerunt magister Templi et frater Joannes tam laetus accepi, quam id quod a Deo crederem processisse. Ipsa enim jam Orientalis Ecclesia tam miserabiliter clamat, ut quisquis non toto compatitur affectu, Ecclesiae filius esse non

probetur. Verum quam laetus de nuntio, tam tristis de angusto termino, ad quem vestrae Dilectioni occurrere non potui. Siquidem promiseram Lingonensi episcopo ipsa die occurrere ad colloquium, quod de magnis et gravibus negotiis fiducia nostri acceperat. Indicavi autem ipsum tempus, quando, si placet, laetus occurram cum eodem episcopo qui multum poterit utilis esse colloquio.

340 EPISTOLA CCCLXXXI . AD EUMDEM. *Monet se de ipso recte sentientem, dolere tamen quod mala regni palam ipsi imputentur. Hortatur ut caveat, ne eorum, per quos ista fiunt, consortio infametur.*

Reverendo patri et amico nostro charissimo SUGERIO Dei gratia abbati Sancti-Dionysii, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis vocatus abbas, salutem et qualescunque nostras orationes.

Ad litteras Paternitatis vestrae respondere brevius, temporis angustiae coegerunt. Jam enim advesperascebat ea die, qua litteras illas accepi: et necesse erat sequenti die ad Cisterciense capitulum proficisci. Proinde respondeo breviter, et volo ut omnino longe fiat a vobis, ne aliquando veniat in cor vestrum, quod de vobis ullo modo crediderim, vestro consilio et voluntate fieri mala quae plangimus. Verum unum fuit, quia zelo urgente ductus, ipsum vobis zelum

exprimere, imo et imprimere atque ingerere laborabam, ut vestram quoque Sanctitatem inflammaret affectus. Alterum fuit, quod licet bene sentirem de conscientia vestra, plurimum tamen contristabar de fama et scandalo, quod est in Ecclesia Dei. Quod si acquiescere nolunt maxime in hujusmodi rebus, quid facietis inter eos? Quare de vobis illi se palliant? nonne oportet vos omnino alienare a sacrilegis illis, et longe fieri ab eis; ut securi de conscientia, decantetis: *Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo* **(Psal. XXV, 5)**: ut noverit omnis ecclesia sanctorum, alienam ab eorum numero et consortio vestram innocentiam esse? Proinde memoramini principium loquendi Domino in Propheta; et invenietis beatum virum esse qui non abiit in consilio impiorum **(Psal. I, 1)**. Illud autem credatis, nunquam male me sensisse de vobis. Novi enim vos et puritatem vestram. Valete, et orate pro nobis.

EPISTOLA CCCLXXXII . AD LEONIUM ABBATEM SANCTI BERTINI . *Ejus in se suosque beneficia gratus agnoscit. Thomam de Sancto Audomaro ad Clarae-Vallenses transire volentem non prohibendum.*

Dilecto et venerabili domino LEONIO abbati, et universo conventui ecclesiae Sancti Bertini, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere.

1. Litteras Dilectionis vestrae, dilectissimi fratres, suscepimus, indicium voluntatis et petitionis vestrae. Beneficiorum, quae nobis et nostris plena manu, hilari mente, vultu sereno exhibetis, in aeternum non oblviscar. Sed quid, si non sum oblitus, et ingratus invenior? Nunquid sola memoria habebit me excusatum? imo acerbius accusabit. Nec immemorem, nec ingratum amicis meis me exhibere novi. Si tamen non habeo quod retribuam pro omnibus quae accepi a vobis; ut minus sapiens loquor, Dominus retribuet pro me. De alieno liberalis sum, quoniam inops et pauper sum ego. Honorem ecclesiae vestrae, et decorem domus Domini, qui in vobis est, quantum diligam, ipse novit, qui plus profunditatem humani cordis ingreditur. Sed nec ego vereor verum dicere in hac parte: ego diligentes me diligo. Sed non in hoc justificatus sum: nam et Ethnici hoc faciunt. Non multum laudis habet, si amantes me amavero: sed si non amavero, sceleratus pro scelere judicabor. Dilexi vos, et ante meritum: quare etiam post meritum non diligerem? Quos enim, etiamsi nulla merita praecessissent, honorari oportuit; post beneficia non honorare, plus quam injuria est. Diligam vos semper, fratres **341** charissimi, in Domino, et cum omni amore serviam vobis in eo, cujus servi estis: imo Christum, cujus membra estis, semper in vobis honorabo.

2. Verumtamen ut rationabile sit obsequium nostrum et honor irreprehensibilis, quem vobis exhibere debemus; prudenter et caute id fieri oportet, quia honor regis judicium diligit **(Psal. XCVIII, 4)**. Super his igitur quae mihi rescribitis, respondeo Charitati vestrae, quia nec ego audeo, nec vos debetis prohibere eum qui bene facere potest. Quid enim respondere habemus Apostolo dicenti: *Spiritum nolite exstinguere?* **(I**

Thess. V, 19.) Neque enim securum est exstinguere, quod exstinctum accendere non sit tuae potestatis. Et ubi est illud: *Unusquisque in ea vocatione qua vocatus est, in ea permaneat?* **(I Cor. VII, 20.)** Vocatus est, inquam, Thomas , non a me, sed ab eo qui vocat ea quae non sunt, tanquam ea quae sunt **(Rom. IV, 17)**. Quid ad nos respicitis? quid nos intuemini in hoc facto, tanquam opus hominis sit, et non Dei? Non ab homine, neque per hominem, sed a Domino factum est istud. Non enim homo, sed Deus est, qui operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit. A Domino, inquam, factum est istud: et ideo non solum mirabile, sed immutabile esse debet in oculis nostris. Quis enim, vel quid est homo, ut adjuvet sensum Domini, vel spiritum ejus? Novit ille qui quaerit ovem perditam, et quid quaerat, et ubi quaerat: et quomodo, et unde revocet, et ubi collocet, sic ut eam ulterius non perdat. Quem ergo Dominus vocavit, vide ne revoces; quem Deus erexit, tu inclinare noli; nec ponas ei offendiculum, cui Deus manum porrigit ascendenti.

3. Sed jam videndum est quid ponderis habeat illud quod dicitis, eum oblatum a parentibus. Videat prudentia vestra quid habeat plus vigoris et rationis, utrum illud quod factum est de ipso per alium ipso nesciente, an illud quod sciens et prudens de se ipso fecit: non autem ipse, sed gratia Dei, quae nolentem praevenit ut velit, quae volentem subsequitur ne frustra velit. Ego autem dico, quod votum parentum integrum manet, et oblatio eorum non est exinanita, sed cumulata. Nam et idem offertur quod prius oblatum est; et eidem offertur cui prius oblatum est; et quod prius a solis parentibus oblatum fuerat, nunc offertur a filio. Praeterea super hoc verbo

praecipere vobis nihil habeo: consilium autem do. A Domino egressus est sermo: nolite impedire cursum gratiae Dei, nolite reprimere primitias bonae voluntatis: quod enim in eo coeptum est, de Spiritu sancto est. Vos autem nolite dissimulare injuriam quam nobis infertis, cum nunquam vos laeserimus in hac parte, ut fratres, quos Deus misit ad vos, vellemus subtrahere vobis. Noverit autem ipse Thomas, si irritum fecerit votum suum, cujus me testem adhibuit: noverit alius, quicunque sit ille, qui eum ad hoc impulerit, quod ascendam ex adverso, et stabo contra eos in die Domini. Sed interim melius est ei, vobis, et nobis, servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Vale.

EPISTOLA CCCLXXXIII . AD EUMDEM ABBATEM SANCTI BERTINI. *Rogat ut officia humanitatis, hactenus fratribus suis exhibita, continuet.*

Amico suo charissimo LEONIO, Sancti Bertini venerabili abbati, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem in eo qui mandat salutes Jacob.

Quod merito confidam de vobis, charitas vestra palam fecit, quae inventa occasione se ipsam innotescendi, non potuit latere sub modio. Gratissima habeo illa officia humanitatis, quae fratribus nostris impenditis, qui habitant juxta vos. Quod illis facitis, mihi facitis: imo sic magis mihi facitis, quam si mihi **342** faceretis. Obsecro ergo, ut perseveret haec sollicitudo vestra pro eis, quoniam longe facti sunt a nobis, ut

non possimus eis, prout oportet, assistere. Sit ergo vestrae benignitatis vicem nostram supplere, ut vos ipsis in patrem, et ipsi sint vobis in filios. Si forte venerit tempus, quo tantae charitati respondere possimus; quod non simus ingrati, fides oculata monstrabit. Vale.

EPISTOLA CCCLXXXIV . AD MONACHOS ECCLESIAE SANCTI BERTINI. *Gratias agit beneficentiae hactenus suis praestitae largam a Deo retributionem promittens.*

Universis qui sunt in ecclesia Beati-Bertini amandis in Christo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, servire Domino in laetitia.

Ad gratiarum actionem, ad reddendum dilectionis officium, meritis vestris provocamur. Quia enim acceptum beneficium aeternae memoriae infigendum est, beneficiis quae fratribus nostris, imo quae mihi contulistis, nec immemor esse debeo, nec ingratus. Meum est, quidquid meis impenditur: mihi datur, quidquid infunditur in visceribus meis. Scio cui credidi, et certus sum: scio quia diligitis nos, non verbo et lingua, sed opere et veritate. In argumentum quippe dilectionis et gratiae, quam fratres nostri invenerunt in oculis vestris, non verba procedunt, sed opera: eo utique puriora apud Deum, et gratiora apud homines, quo de sola gratia dantis proveniunt, praeter meritum accipientis. Pro his igitur gratias agimus universitati vestrae: pro his omnibus debitores sumus vobis, si quid sumus, si quid possumus, et nos, et fratres nostri. Sed ne

parum vobis sit acceptos esse hominibus, accepti estis et Deo meo. Nam quod uni ex minimis ejus fecistis, ipsi fecistis **(Matth. XXV, 40)**. Quid quod non uni tantum, sed pluribus ex minimis ejus fecistis? In omnibus his penes me non retributio multa, quoniam inops et pauper sum ego: sed Dominus retribuet pro me. Ipse qui retributor est omnium bonorum, retribuat vobis, quod pauperes ejus praevenistis in benedictionibus dulcedinis, et in exemplo charitatis. De praeteritis gratias agimus: de futuro precamur, ut bonum facientes non deficiatis. Tempore enim suo metetis de semine boni operis manipulos pacis et gloriae: quod nobis praestet Deus. Amen.

EPISTOLA CCCLXXXV . AD EOSDEM. *Eis de meliori observantia gratulatur, eosdemque ad studium religiosae perfectionis et assidui profectus excitat.*

Dilectissimo sibi in Christo universo conventui monasterii Sancti-Bertini, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

1. Ita, quaeso, ita facite, dilectissimi. Discipulus quippe proficiens, gloria est magistri. Quisquis in schola Christi non proficit, ejus indignus est magis sterio, praesertim tamen ubi sumus, ubi nihil eodem statu permanet: et non proficere, sine du bio deficere est. Nemo proinde dicat: Satis est, sic volo manere, sufficit mihi esse sicut heri et nudiustertius. In via residet qui ejusmodi est: in scala subsistit, ubi neminem

patriarcha vidit non ascendentem, aut descendentem **(Gen. XXVIII, 12)**. Dico ergo: *Qui se existimat stare, videat ne cadat* **(I Cor. X, 12)**. Ardua et angusta est via, et non hic, sed in domo patris mansiones sunt multae **(Joan. XIV, 2)**. Itaque, qui se dicit in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare **(I Joan. II, 6)**. Jesus enim, ut ait evangelista, *crescebat et proficiebat sapientia, et aetate, et gratia apud Deum et homines* **(Luc. II, 52)**. Ille non restitit ergo, sed exsultavit ut gigas ad currendam viam **(Psal. XVIII, 6)**: et nos quoque, si non desipimus, curremus post eum, **343** trahemur in odore unguentorum ipsius. Alioqui si elongari contigerit, erit pigritanti animae et laboriosior, et periculosior via, dum nec odore recreari, nec certa possit agnoscere vestigia longius abeuntis.

2. Sic ergo currite, fratres, ut comprehendatis **(I Cor. IX, 24)**. Quod sane ita fiet, si nequaquam arbitramini vos comprehendisse, sed obliti quae retro sunt, extenditis vos in anteriora **(Philipp. III, 13)**: si apprehendatis disciplinam, nequando irascatur Dominus, et pereatis de via justa **(Psal. II, 12)**. *Qui edit me,* ait Sapientia, *adhuc esuriet; et qui bibit me, adhuc sitiet* **(Eccli. XXIV, 29)**: ut noverit piger, qui digne prorsus lapidatur stercoribus boum **(Eccli. XXII, 2)**, fastidium sibi non de satietate, sed de inedia generari.

3. Denique, quia omnia cooperantur in bonum his, qui secundum propositum vocati sunt sancti **(Rom. VIII, 28)**; moveat nos ipsum quoque saecularis cupiditatis exemplum. Quem enim ambitiosum vidimus aliquando, contentum adeptis dignitatibus, ad alias non anhelare? Sic et curiosi cujusque non satiatur oculus visu, nec auris impletur auditu. Quid eorum qui avaritiae serviunt, aut amatores sunt

voluptatum, seu vanas sectantur hominum laudes, nonne et ipsorum insatiabilia desideria arguunt nos negligentiae et tepiditatis? Pudeat certe spiritualium nos bonorum minus cupidos inveniri. Erubescat anima conversa ad Dominum, minori affectu sectari justitiam, quam iniquitatem antea sectaretur. Est enim causa quoque valde dissimilis. Stipendium quippe peccati mors; fructus autem spiritus, vita aeterna **(Rom. VI, 23)**. Pudeat proinde negligentius nunc in vitam, quam prius in mortem ire, et minori studio salutis acquirere, quam perditionis augmentum. Nam, ut omnino simus inexcusabiles, in via vitae quo citius, eo facilius curritur: et leve Salvatoris onus, quo crescit amplius, eo portabilius est. Nonne et aviculas levat, non onerat pennarum sive plumarum numerositas ipsa? Tolle eas, et reliquum corpus pondere suo fertur ad ima. Sic disciplinam Christi, sic suave jugum, sic onus leve, quo deponimus, eo deprimimur ipsi: quia portat potius quam portatur. Onerosa alicui videtur silentii disciplina: sed propheta magis robur quam onus esse considerans ait, *In silentio et in spe erit fortitudo vestra.* **(Isai. XXX, 15)**. *In silentio,* inquit, *et spe,* quia bonum est praestolari Dominum in silentio **(Thren. III, 26)**. Enervat quippe animam praesentium consolatio, roborat expectatio futurorum.

4. Bene ergo fecistis, dilectissimi, addere aliquid ad priorem silentii regulam : quod nimirum, praedicto attestante propheta, *cultus justitiae est* **(Isai. XXXII, 17)**. Bene fecistis alienando vos magis ac magis ab actibus saeculi hujus, quae est munda et immaculata religio. Modicum quippe fermentum, fratres, totam massam corrumpit **(I Cor. V, 6)**; et muscae morientes exterminant oleum suavitatis **(Eccle. X, 1)**.

Quid prodest tanti corporalis pariter et spiritualis laboris atque exercitii fructum vilissima aliqua consolatione, imo desolatione minus acceptabilem fieri, aut certe et periclitari? Quantam internae consolationis dulcedinem, et gratiam visitationis divinae praepedit hujusmodi nugarum vapor ad modicum parens? Praesertim nos monachi, quorum certe, velimus, nolimus, in labore vita est; plane miserabiliores sumus omnibus hominibus, si pro tam exiguis tanta patimur detrimenta. Quid enim insipientiae, imo quid insaniae est, ut qui majora reliquimus, minora cum tanto discrimine teneamus? Si mundum contempsimus universum, si abrenuntiavimus affectibus propinquorum, si monasteriorum carceri mancipavimus nosmetipsos; si denique non venimus facere voluntatem nostram, sed imposuimus homines super capita nostra: quid non oportet fieri, ne forte contingat haec omnia nobis in insipientia **344** nostra et negligentia deperire?

5. Agite ergo, dilectissimi, et in his quae coepistis, solliciti estote perseverare et abundare magis, ut augeantur in dies incrementa frugum justitiae vestrae. Etenim qui parceseminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet **(II Cor. IX, 6)**. Et certe modicum seminis incrementum, non modica messis multiplicatio est. Haec nos, fratres, quia audito profectu vestro exsultavimus et delectati sumus, dignum duximus scribere charitati vestrae, cupientes admonitos vos esse, ub observationes sanctas, quae salvare possunt animas vestras, digna devotione suscipiatis et amplectamini. Scitis enim quia hilarem datorem diligit Deus **(Ibid. 7)**. Orantem pro nobis universitatem vestram Christus custodiat.

EPISTOLA CCCLXXXVI . JOANNIS CASAE-MARII AD BERNARDUM ABBATEM. *Solatur Bernardum de infelici expeditionis in Terram Sanctam successu.*

Dilecto patri ac venerabilii domino suo BERNARDO, Dei voluntate ac gratia Clarae-Vallis abbati reverendissimo, frater JOANNES minister suus, qualiscunque Casae-Marii abbas, feliciter currere, ac felicius Christi pietate consummare.

1. Memor dulcedinis ac familiaritatis, quam mihi indigno pietas vestra quondam exhibuit, aperire cogitationes mei cordis paternitati vestrae, quasi coram positus, praesumo, vestra magis de mansuetudine confisus, quam de offensa suspectus. Spero namque affectionem ac dilectionem, quam erga vos habeo, pietatem vestram non latere; et si aliquid etiam stultum dicerem, confido vos benigne ac mansuete quasi patrem filio ignoscere. Dictum est mihi, pater charissime, quod de hac re, quae non ita prospere, ut forsitan volebatis, contigit (de via vero Jerosolymae loquor), multum tristamini: eo quod Ecclesia Dei vel gloria, non sicut desiderabatis accrevit. Quapropter quod mihi pro hoc diu cogitanti Deus (ut credo) in corde misit, vobis humiliter suggero, nimirum perpendens quod saepe parvo cuilibet Dominus aliquid ostendit, quod alicui magno et multis donis repleto videre nequaquam concedit: sicut Moysi sancto, facie ad faciem cum Deo loquenti **(Exod. XXXIII, 11)**, Jethro alienigena concilium dedit **(Exod. XVIII)**.

2. Videtur itaque mihi, quod omnipotens Deus de hac via multum fructum fecit, non tamen eo ordine, quo ipsi viatores arbitrabantur. Siquidem si hoc quod coeperant, sicut decet Christianos, juste ac religiose prosequi vellent; Dominus cum eis esset, ac magnum fructum per eos perfecisset. Sed quoniam ipsi ad mala sunt devoluti, et hoc nequaquam Dominum, qui auctor viae fuerat, a principio latere potuit; ut sua providentia in sui dispositione non falleretur, malitiam eorum in suam convertit clementiam, et immisit eis persecutiones et afflictiones, quibus purgati ad regnum pervenire possent. Denique confessi sunt nobis qui redibant, quod vidissent multos ibi morientes, qui libenter se mori dicebant, neque velle reverti, ne amplius in peccatis reciderent.

3. Sed ne in dubium veniat quod dico, quasi patri meo spirituali in confessione aperio, quod patroni loci nostri, beatus Joannes et Paulus, saepius nos visitare dignati sunt: quos ego super hac re interrogari feci, et hujusmodi sententiam responderunt, dicebantque multitudinem angelorum qui ceciderant, de illis qui ibi mortui sunt, esse restauratam. Hoc autem scitote, quod magnam vestri memoriam habuerunt, finemque vestrum cito venturum praedixerunt. Quia igitur **345** bene res, etsi non secundum hominum desiderium, tamen secundum Dei propositum evenit; vestrae erit prudentiae in ipso de hac re consolari, cujus solius gloriam quaeritis et desideratis. Idcirco namque vobis et exhortandi, et operandi gratiam in hoc negotio dedit, quia bonum, quod inde facturus erat, praevidit. Ipse igitur cursum vestrum feliciter compleat, nosque vobiscum in sua gloria constituat.

EPISTOLA CCCLXXXVII AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM. *Praevia sinceri in Petrum affectus et amoris protestatione, si quid acerbius litteris quibusdam scripserit, excusari rogat.*

Reverendissimo patri et amico charissimo PETRO, Dei gratia Cluniacensi abbati, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, in vero Salutari salutem.

Utinam sicut praesentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem! Sine dubio tunc clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis. Quid ergo? incipio me iterum apud vos commendare? Absit. Jam pridem conglutinata est anima mea animae vestrae: et de personis imparibus pares animos fecit parilitas charitatis. Quid enim meae humilitati cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem? Ex tunc factum est, ut utrimque permiscerentur! et mea humilitas et sublimitas vestra: ut nec ego sine vobis humilis, nec sine me sublimis esse possetis. Haec dico, quia Nicolaus meus, imo et vester, in spiritu vehementi commotus, commovit me, asserens se vidisse epistolam nostram directam ad vos, in qua voces amaritudinis claudebantur . Credite amanti, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo extortum est, quod aures vestrae Beatitudinis exasperaret. Multitudo negotiorum in culpa est, quia dum scriptores nostri non bene retinent sensum

nostrum, ultra modum acuunt stilum suum, nec videre possum quae scribi praecepi . Parcite hac vice quia, quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis. Caetera vobis communis iste filius planius et plenius viva referet voce. Ipsum tanquam me audietis, qui vos diligit, non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Salutate nobis sanctam illam multitudinem vestram; et orate, ut orent pro puero suo.

EPISTOLA CCCLXXXVIII . PETRI VENERABILIS AD BERNARDUM ABBATEM CLARAE-VALLENSEM. *Titulos et elogia respuit, et quanti Bernardum, ejusque amicitiam faciat, luculenter ostendit. Ejusdem quoque satisfactionem de injuria litterarum libens admittit.*

Venerabili et praeclaro in membris Christi viro, domino BERNARDO Clarae-Vallensi abbati, frater PETRUS humilis Cluniacensium abbas, post Deum et in Deo quod est.

1. Quid dicam? Loqui soleo: sed nunc mutus factus sum. Unde hoc? Quia litterae vestrae, quae me eloquentem facere debuerant, mutum fecerunt. Quare? Tanta in illis, licet brevibus, legi, ut si ad respondendum me effundere conarer, magis tanciturnus quam loquax viderer. Sed gravi homini,

sed religioso loquor. Agendum est ergo, prout gravitas postulat; prout religio, etsi non mea, tamen vestra efflagitat. Quid enim? nonne verum est quod dico? Brevis est epistola, sed multa respondendi materia. Fer, rogo, insulsum, si quid secus dixero quam oporteat. Verae enim amicitiae est, non solum salsa amici suscipere, sed et insulsa aut condire, aut tolerare. Accepi, **346** ut dixi, ex parte tua litteras, litteras singulares, litteras amorem dulcissimum, et honorem plus quam mihi, debitum praetendentes. Reverendissimum me dicis, patrem nominas, amicum charissimum appellas. Gaudeo ad ista: sed salva veritate, quae ex Christo in te defluxit, duo praecedentia nescio, tertium agnosco. Nam reverendissimum me esse ignoro; patrem, quantum ad te, me esse nego: amicum et charissimum tuum me non solum ore profiteor, sed et corde agnosco.

2. Ut enim de reverendissimi et amici charissimi nominibus taceam, quorum, ut dixi, alterum nescio, alterum agnosco: de patris interim nomine hoc tibi, reverende frater, scribo, quod singularis suo tempore, et praeclarissimus religionis flos, domnus Guigo Prior Carthusiensis, mihi quondam scripsit. Scribebam ei frequenter, et saepe cum eo, vel verbis ad invicem collatis, vel litteris familiaribus delectabar, et eum in epistolis meis patrem nominabam. Toleravit hoc primum, putans me finem facturam scribendi. At postquam me persistere vidit, et frequentibus litteris patris nomen iterare, in haec verba sanctus ille tandem prorupit. Scripsit namque mihi epistolam, in quam inter caetera hoc inseruit: «Unde petimus per eam, qua in nos indignos vestra fervent viscera, dilectionem, ut quando nostrae exiguitati vestra scribere dignatur serenitas, ita de propria cogitetis aedificatione, ut

infirmitatem nostram periculosa non infletis elatione.» Ac statim: «Et illud,» inquit, «prae omnibus ac super omnia quaesumus, et defixis in terram genibus obsecramus, ne vilitatem nostram patris nomine dignam ulterius aestimetis. Satis et super satis est, si frater, si amicus, si filius appelletur, qui nec servi nomine dignus habetur.» Scripsit hoc ille mihi: scribo et ego hoc idem tibi. Sufficit, et multum sufficit, si fratris, si amici, si chari, vel charissimi nomine de te, vel apud te glorier: vel si quid tale aut te decet mittere, aut me docet suscipere. Hoc de praemissa salutatione.

3. Sed quid de sequentibus? «Utinam,» inquis, «sicut praesentem epistolam, ita vobis mentem meam mittere possem!» Et statim: «Sine dubio tunc clarissime legeretis, quid in corde meo de amore vestro digitus Dei scripserit, quid meis impresserit medullis.» Vere haec verba, salvo majoris mysterii sacramento, sicut unguentum in capite, quod descendit de barba Aaron in oram vestimenti ejus: vere ista sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion: vere etiam sic stillant montes dulcedinem, et colles fluunt lac et mel. Nec mireris, quia tam sollicite attendo, et teneo verba tua. Non enim a qualicunque ore prolata scio: sed ab illius qui loqui non novit nisi de corde puro, et conscientia bona, et amore non ficto. Novi hoc, inquam, ego, novit et mecum orbis, non esse te de illorum numero, qui, juxta Psalmum, *Vana locuti sunt ad proximum suum;* non esse te de illis, quorum *labia dolosa in corde, et corde locuti sunt* **(Psal. XI, 3)**. Idcirco quotiescunque placet Sanctitati vestrae scribere mihi, non negligenter, non transitorie; sed studiose, affectuose scripta tua suscipio, lego, amplector. Quis enim non sollicite legeret, non multo cum affectu amplecteretur et ea quae praemisi, et

illa quae sequuntur? «Jam pridem,» ais, «conglutinata est anima mea animae vestrae et de personis imparibus pares animos fecit parvitas charitatis. Quid enim meae humilitati, cum vestra sublimitate, si non inclinasset dignatio dignitatem? Ex tunc factum est, ut utrimque permiscerentur et mea humilitas et sublimitas vestra; ut nec ego sine vobis humilis, nec vos sine me sublimis esse possetis.» Hujusmodi ergo verba negligenter legenda sunt? Numquid non debent oculos legentis fixos tenere, cor rapere, animos unire? Videris, mi charissime, qui scripsisti, quid de his sentias: ego de his aliud sentire non possum, quam quod littera sonat, quam quod a tanto, a tam veraci, a tam **347** sancto homine dictum teneo. Nec, ut ipse dixisti, incipio me iterum apud te commendare. Adhuc juvenes amare in Christo nos coepimus: et jam senes aut fere de amore tam sacro, tam diuturno dubitabimus? Absit, credite amanti, ut verbis vestris utar, quia nec in corde meo ortum est, nec ab ore meo exortum est, ut de verbis vestris quolibet modo, si tamen serio expromptis, aliquando dubitaverim. Unde quod in his, de quibus agitur, litteris scripsisti, amplector, servo, custodio. Facilius mihi possent auri mille talenta subripi, quam haec quolibet casu a corde avelli. Sed de his satis.

4. De reliquo unde me motum prudentia vestra putavit, hoc fuit. Pro negotio, quod vobis bene notum est, cujusdam Anglici abbatis, continebant litterae vestrae : «Quasi,» inquiunt, «subversum sit judicium, et de orbe perierit justitia, et non sit qui eripiat inopem de manu fortiorum ejus, egenum et pauperem a diripientibus eum.» Sed, si mihi creditis, sciatis prorsus inde me ita motum esse, sicut de se dicit propheta, licet ego propheta non sim: *Ego autem tanquam surdus non*

audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum; et rursum: *Factus sum sicut homo non audiens, et non habens in ore suo redargutiones* **(Psal. XXXVII, 14, 15)**. Ego quidem in istis offensus non sum. Sed, etsi offensus essem, multum satisfactum est, quando dixisti: «Multitudo negotiorum in culpa est, quia dum scriptores nostri non bene retinent sensum nostrum, ultra modum acuunt stilum suum, nec videre possum quae scribere praecepi. Parcite hac vice: quia, quidquid de aliis sit, vestras videbo, et non credam nisi oculis et auribus meis.» Parco igitur, et de facili veniam tribuo. Non est apud me (quod humiliter dico) etiam in offensis gravibus, labor gravis, ut ignoscam oranti, dem veniam postulanti. Quod si in gravibus ignoscere labor non est, quanto minor in levibus, aut nullus est?

5. De testamento domini Baronis Romani subdiaconi , quod vestrae Clarae-Vallensi et Cisterciensi ecclesiae, ex his quae apud nos deposuerat, moriens fecisse dicitur; factum est quod a quibusdam personis, qui sibi hoc ab eo injunctum esse dicebant, mihi scriptum est. Volo tamen vos scire, quia, sicut quidam, ut puto, testes veridici astruunt, plus vobis in his contulit gratia Cluniacensis abbatis quam testamentum Baronis. Scio quidem, nec adeo expers sum divinarum vel humanarum legum, ut nesciam, quod per posterius testamentum et legatum, et fideicommissum causa mortis rata sunt. Sed lego tamen alibi: «Nihil tam juri naturali conveniens est, quam voluntatem domini, volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi. Hoc ideo dico, quia, sicut teste praemissi fatentur, quidquid Cluniaci deposuerat, totum Cluniaco dederat, nisi forte eum recipere contingeret antequam praesentem vitam finiret. Nolui tamen hoc uti

privilegio: sed quod, juxta illorum testimonium, meum esse credebam, vobis vestrisque concessi. De electione Gratianopolitana , contra quam nostri Carthusienses agunt, quid sentiam, in ore charissimi mei, vestrique fidelis Nicolai vobis retegendum diligenter reposui. Ipsum audite, et quod ab ore meo vobis retulerit, absque haesitatione vel minima verum esse credite. Si quae mandanda mente exciderunt, cum memor fuero, charissimo mihi in Christo mandabo. In fine rogo quantum possum, et supplico, quod jam per quasdam vestri Ordinis personas mandavi: ut in hoc tanto sanctorum virorum qui Cistercii convenerunt, conventu, mei, utique vestri, memoriam faciatis, meque, totum que Cluniacensis congregationis corpus eorum intente orationibus commendetis.

348 EPISTOLA CCCLXXXIX . AD PETRUM ABBATEM CLUNIACENSEM *Perjucundas sibi fuisse Petri litteras, sed occupationum mole praepedito non licuisse prolixius respondere.*

Charissimo patri et domino PETRO, Dei gratia Cluniacensium abbati, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Vidi litteras vestras parvo momento, sed non parvo affectu. Occupatus eram tanta occupatione, quantam vel vos scitis, vel scire potestis, amantissime pater. Abripui tamen me, et eripui votis et responsionibus omnium: et inclusi me cum Nicolao illo, quem diligit anima vestra. Legi et relegi dulcedinem, et

magnam dulcedinem, quae de vestris litteris emanabat. Redolebant illae litterae affectum vestrum, movebant meum. Dolebam, quia sicut afficiebar, non valebam rescribere. Nempe multa diei malitia evocabat. Convenerat enim multitudo magna fere ex omni natione, quae sub coelo est. Me oportebat omnibus respondere: quia, peccatis meis exigentibus, in hoc natus sum in mundum, ut multis et multiplicibus sollicitudinibus confundar, et urar. Hoc tantillum interim scribo animae meae: sed cum accepero tempus, ego accuratius dictabo epistolam, quae lucidius aperiat diligentis affectum. De testamento Baronis, quod nobis misistis, in veritate vobis mandamus, quia non sicut debitum, sed sicut datum accepimus. Gaudeo, quia de Gratianopolitano negotio veritatem cognovi . Illud autem scitote, quia multum incaluit cor meum ad verba communis filii, quae ex parte vestra retulit mihi. Paratus sum et non sum turbatus ad faciendam vestram, ubicumque potuero, voluntatem. In conventu Cisterciensi, vestri, tanquam specialis domini, et patris, et amici charissimi, et vestrorum, tam vivorum, quam mortuorum, memoria facta est . Salutat vos Belvacensis electus, ut vester : vester est enim.

Ego Nicolaus vester saluto vos in aeternum, et oltra, et domesticam illam familiam, quae lateri et spiritui vestro adhaeret .

EPISTOLA CCCXC . AD ESKILUM LUNDENSEM ARCHIEPISCOPUM, SEDIS

APOSTOLICAE IN DACIA ET SUECIA LEGATUM *Amorem ejus gratus et humilis agnoscit, suumque vicissim ostendit.*

Amantissimo patri et domino ESKILO, Dei gratia Lundensi archiepiscopo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, in vero Salutari salutem.

1. Scripta et salutationes vestras, imo affectiones cordis vestri, tam libenter suscepi, quam specialiter et diligo vos, et diligor a vobis. Inde est quod auditis tribulationibus vestris, eas non solum meas feci, sed et inveni: quia non possum te dolente non dolere, dulcissime pater, nec nisi molestus et anxius tuas molestias et anxietates audire. Tangit et angit cor meum quidquid tuum exasperat: et quidquid illud sit quod te persequitur, non solum te persequitur, sed me tecum. Quidquid enim gratiae et dilectionis impendere sibi possunt absentes amici, puto et me debere tibi, et mihi deberi a te. Audax sum, sed non mendax, et in hanc audaciam me compulit tuae Sublimitatis dignatio. Quando enim id praesumerem ego? quando tantam tantillus, et a tanto gratiam sperare auderem? Et si ego retribuere non potero, non est mortuus retributor meus, quia Dominus retribuet pro me **(Psal. CXXXVII, 8)**. Dominus, inquam, in quo et pro quo tanta nos devotione complecteris, tanta stringis affectione. Benedictus sanctus angelus tuus, qui pio pectori tuo id suggessit: benedictus **349** Deus noster, qui persuasit. Glorior privilegio amoris tui, refectus sum per charissimum fratrem nostrum filium tuum Guillelmum de abundantia

suavitatis pectoris tui. Refectus sum per nuntium tuum, refectus sum per litteras tuas, refectus sum per omnes qui a te usque ad nos, vel per nos evadere possunt.

2. Utinam mihi datum esset desuper haec dicere, non dictare, ut me potius loquens, quam scribens aperire valerem! Pro certo acceptior esset sermo vivus quam scriptus, efficacior lingua quam littera. Oculi quippe loquentis fidem facerent dictis, et melius affectum vultus exprimeret, quam digitus. Sed quia illud absens per me non possum, per litteras, quae secundum in hujusmodi locum obtinent, satisfacio quantum possum. Nuntium tuum cum magna exsultatione vidimus, et negotium tuum, quantumcunque potuimus, munivimus ad dominum Papam . De secreto autem verbo illo , quod tam ardenter ascendit in cor tuum, respondebit tibi ex parte nostra Guillelmus tuus: tuus, inquam, et specialiter tuus in visceribus Jesu Christi. Posui enim verba mea in ore ejus, et ipsum audies tanquam me in negotio isto. Heu avellor, abripior! non licet ultra. Avocat diei malitia, revocat turba supervenientium et epistolam potius rumpunt, quam finiunt. Sed nunquid quia faciunt ut paucis scribam facere poterunt ut parum diligam? Actum excludunt a me, non affectum. Ille semper tecum est, qui sui juris est; et tecum erit quandiu fuerit, omni mihi amicitiae jure colende, pie, ac reverendissime pater.

EPISTOLA CCCXCI . AD ABBATISSAM FABERNIACENSEM . *Monet de reficiendis*

non tantum domibus, sed et moribus, et de diligenti hospitalis cura.

BERNARDUS vocatus abbas de Clara-Valle A. abbatissae Faberniacensi, pudicitiae et gratiae titulum.

Fratres isti pro consilio animarum suarum paternitatem nostram adeuntes, de vestro bono studio, quod in emendando loco, cui gratia Dei praeestis, habere vos perhibent, non parum nos laetificaverunt. Monemus autem et obsecramus devotionem vestram, quod sicut reficiendis domibus, ita renovandis moribus operam detis. Non solum autem de monasterio, sed etiam de hospitali domo Dei, cui sub manu vestra praedicti fratres deserviunt, intentissime necesse est curam geratis: quatenus videlicet ab omni exactione et infestatione ministrorum seu clientum vestrorum securam ac liberam custodiatis; quodque illorum pravo, ut audivimus, consilio eidem domui ab aliis ante vos abbatissis collatum abstulistis, precamur ut restituatis. Sicut enim ad vestram sollicitudinem pertinet aliarum malefacta destruere aut corrigere; sic illarum, si qua bona egerunt, non solum firma et inconcussa tenere, sed etiam augmentare et multiplicare debetis. Presbyterum quoque, qui in ipsa domo habitans, suam adhuc foris rem habere videtur, aut proprium deserere aut de domo exire cogatis. Valete, et propter bonum quod de vobis audivimus, de nobis, si quid valemus, familiariter confidite.

350 EPISTOLA CCCXCII . AD RADULFUM PATRIARCHAM ANTIOCHENUM. *Humilitatem praecipue ei inculcat.*

Domino et patri reverendissimo R. Dei gratia patriarchae sedis Antiochenae, frater BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, si quid prodest pauperis devotio, et si quid potest peccatoris oratio.

Ut ad vestram Celsitudinem scribere auderem, nimirum vilis homuncio, non fuit praesumptio, sed fiducia: nam et fr. Hatto id suggessit, et charitas persuasit. Itaque exhibito brevi quidem, sed fideli debitae venerationis salutationisque obsequio, oro Deum omnipotentem, ut quem Petri dignatus est cathedra, dignum judicet et corona. Caeterum, ut optime novit prudentia vestra, non coronabitur, nisi qui legitime certaverit. Hinc est, quod ipse, cujus haec verba sunt, beatus Apostolus, cum sibi repositam coronam justitiae dicere vellet, praemisit, quia *bonum certamen certavi* **(II Tim. IV, 7)**. Quod si militia est vita hominis super terram **(Job VII, 1)**, quid pontificis vita, cui duplex profecto causa existit pugnandi, et pro se videlicet, et sibi commissis? Pugnandum vero est adversus carnis lasciviam, adversus nequitiam saeculi, contra spiritualia nequitiae in coelestibus. Et quis ad haec idoneus? funiculus hic triplex difficile rumpitur. Has tres turmas fecere Chaldaei ad depraedandos greges Job: carnem videlicet, cum vitiis et concupiscentiis suis. Exsurgat Deus, et dissipentur inimici ejus **(Psal. LXVII, 2)**. Exsurgat, inquam, necesse est,

qui dixit: *Sine me nihil potestis facere* **(Joan. XV, 5)**. Cum eo autem quid? *Omnia in eo,* inquit, *possum, qui me confortat* **(Philipp. IV, 13)**. In eo confortare et tu, pater, confortare, et esto robustus: accingere, sta in praelio, pugna fortiter pro gregibus tibi commissis, quos te necesse est Commissori ex integro reconsignare: pugna et pro te ipso, quia et pro te habes exigere rationem. Caveto tibi in loco excelso, quo stas: ne forte, quod absit, corruas, et tanto gravius conquasseris, quanto ex altiori corrueris. Sic locum aptum teneas, ut tamen altum non sapias, sicut dicit Apostolus: *Noli altum sapere, sed time* **(Rom. XI, 20)**. Locus altus sensato homini non tam occasio est elationis, quam causa timoris. Habet quidem honorem Ecclesia, sed habet et pavorem ruinae: nec altus locus, sed altum supercilium reprehenditur. Et quisnam sedens in alto demissum potest habere supercilium, nisi qui semper suspectum habet praecipitium? Timor praecipitii tumorem dominii reprimit. Quaecunque volumus ut faciant nobis homines, eadem et nos faciamus eis. Quis sibi non velit deferri a subditis? utinam aeque libenter et nos nostris praepositis deferamus. Alioquin pondus et pondus, mensura et mensura, utrumque abominabile est apud Deum **(Prov. XX. 10)**. Abominabiles ergo apud Deum sumus, si non eodem pondere vel mensura superioribus exhibemus, quo a subjectis exigimus. Non possum satis mirari cautam humilemque Centurionis fidem et responsionem, qua legitur ad Salvatorem ita dixisse: *Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites* **(Luc. VII, 8)**. O prudens et vere corde humilis anima! dicturus quod praelatus esset militibus repressit extollentiam confessione subjectionis; imo praemisit subjectionem, ut pluris sibi esset quod suberat, quam quod praeerat: quod ipso verborum ordine ostenderet,

et bonam mentis compositionem bene ordinatae orationis series indicaret. Volebam plenius ista prosequi, luculentiusque distinguere: sed verecundia intervenit. Erit, cum potero scribere plura, securus, si tamen haec pauca vobis placere **351** cognovero. In fine obsecro, ut si vere mihi locus ille gratiae apud vos manet qui dicitur, milites Dei, qui templum Jerosolymitanum inhabitant, in se experiantur, ut amore nostri sint vobis deinceps de commendatis commendatiores. Ex hoc siquidem magis et Deo placitus, et hominibus acceptus eritis.

EPISTOLA CCCXCIII . AD W. PATRIARCHAM JEROSOLYMORUM . *Ad humilitatem eum hortatur.*

Venerabili domino et dilectissimo patri, Dei gratia Jerosolymorum patriarchae W., BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, Spiritum veritatis qui a Patre procedit.

1. Occasione accepta per virum fidelem et amicum nostrum, latorem praesentium, pauca verba, in multis occupatus, scribo vobis, in multis occupato. Quod si praesumptuosum cuilibet videatur, et in hac parte judicer, venialis tamen est praesumptio, quae descendit ex amore. Sed, ne multa scribam, cum pauca promiserim, ad rem ipsam veniamus. Cum placuit universorum Creatori Deo aperire altitudinem consilii sui super salutem generis humani, sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, qui factus homo propter homines, de filiis hominum vocabit ad se quos voluit,

et electos de caeteris, et dilectos prae caeteris. Item et unum ex illis, quasi de electis electum, et dilectum prae dilectis, in specialem sui amoris gratiam separavit: cui vices suas committens, cum jam exaltatus a terra elevatis manibus sacrificium offerret vespertinum, antequam in manus Patris sui spiritum commendaret, tanquam frater fratri, Matrem virgini, virgo virginem commendavit. Quid sibi vult tale principium? diligenter attende.

2. Multos elegit Dominus, et principes fecit in populo suo, ut sit illis sacerdotii dignitas: sed te quadam familiari gratia collocavit in domo David pueri sui. Tibi soli de omnibus episcopis universi orbis commissa est terra illa, quae germinavit herbam virentem, et facientem fructum secundum speciem suam, de cujus radice ortus est flos campi, et lilium convallium. Te solum, inquam, elegit Dominus prae consortibus tuis, ut sis ei in episcopum familiarem, qui per singulos dies introeas in tabernaculum ejus, et adores in loco, ubi steterunt pedes ejus. Legimus olim dictum ad sanctum Moysen, quoniam mandatum accepit a Domino, quod traderet filiis Israel: *Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est* **(Ezod. III, 5)**. Sanctus quoque locus, sed in illo figura; in isto autem veritas expressa signo sanctitatis. Sanctus ille, sed iste sanctior. Quid enim simile cum veritate? quid simile habet illud, quod per speculum et in aenigmate, cum gloria illa, quae jam scisso velo revelata facie videtur? Et tamen, cum haec omnia in figura contingerent et in forma futurorum, dictum est Moysi: *Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Et ego dico tibi, Solve calceamentum pedum tuorum; locus enim in quo stas, terra sancta est. Si adhuc

affectus tui ex aliqua parte involuti sunt operibus mortuis, solve velociter: locus enim in quo stas, terra sancta est. O quam metuendus est locus ille, in quo primum per viscera misericordiae Dei nostri visitavit nos Oriens ex alto! O quam metuendus est locus ille, in quo primum occurrit pater filio revertenti de regione dissimilitudinis, et accumbens super collum ejus stola gloriae induit eum! O quam metuendus est locus ille, in quo dulcis et rectus Dominus vulneribus nostris vinum pariter infudit et oleum, in quo constituit nobiscum pactum foederis pater misericordiarum, et Deus totius consolationis! Gratias tibi, **352** Domine, gratias tibi, quia bonum opus operatus es in medio terrae, in medio annorum legis et gratiae notum faciens illud. Cum enim iratus fueris, misericordiae recordaberis. Ecce locus longe sacratior illo, in quo stetit Moyses, et longe nobilior: quia locus Domini, locus, inquam, illius est, qui venit per aquam et sanguinem; non in aqua tantum, sicut Moyses, sed in aqua et in sanguine. Ecce locus, ubi posuerunt eum. Quis ascendet in montem Domini? aut quis statuit in loco sancto ejus? Solus iste ascendere debet, qui didicit a Domino Jesu Christo. esse mitis et humilis corde.

3. Humilis solus secure potest ascendere: quia humilitas non habet unde cadat. Superbus, etsi ascendat, stare tamen diu non potest, tanquam qui non supra pedes suos stare voluit, sed alienum sibi assumpsit pedem, illum scilicet, quem propheta abhorrens, dicit: *Non veniat mihi pes superbiae* **(Psal. XXXV, 12)**. Superbia enim non nisi unum pedem habet, propriae amorem excellentiae: et ideo superbus diu stare non potest, tanquam qui non nisi uni pedi innititur. Quis enim staret in illo pede, in quo ceciderunt qui operati sunt iniquitatem, angelus in coelo, homo in paradiso? Si Deus naturalibus ramis non

pepercit, homini, dico, quem gloria et honore coronavit, et constituit eum super omnia opera manuum suarum; et angelo, qui fuit initium viarum Dei, plenus sapientia, et perfectus decore: multo magis timendum est, ne forte nec mihi parcat superbienti, non jam in loco voluptatis, non in coeli palatio, sed in valle lacrymarum. Ut ergo secure stare valeas, sta in humilitate; sta, non in uno pede superbiae, sed in pedibus humilitatis, ut non moveantur vestigia tua. Humilitas enim duos habet pedes; considerationem divinae potentiae, et propriae infirmitatis. O speciosi pedes, et firmi, nec tenebris ignorantiae involuti, nec lubrico luxuriae inquinati! Tu ergo in alto positus, noli altum sapere, sed time, et humiliare sub potenti manu ejus qui superborum et sublimium colla propria solet virtute calcare. Noveris Ecclesiam commissam tibi, non sicut ancillam domino, sed, ut ad principium epistolae revertar, tanquam filio matrem, tanquam Mariam Joanni, ut et de te ad eam dici possit, *Mulier, ecce filius tuus;* et de ipsa ad te, *Ecce mater tua* **(Joan. XIX, 26, 27)**. Ita enim securus esse poteris ingrediens et egrediens, et pergens ad imperium ejus, qui, etsi altus est, et in altis habitat, humilia tamen respicit in coelo et in terra.

EPISTOLA CCCXCIV . AD ARCHIEPISCOPUM LUGDUNENSEM. *Pro abbate Athanacensi apud Lugdunum.*

Lugdunensi archiepiscopo , apostolicae Sedis legato, BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

Si suavis opinio et odor bonus, quem de vobis habuit hactenus mater Ecclesia, in cujus horto germinastis sicut lilium, fuerit immutatus, non potero non dolere. Sicut cedrus in Libano exaltata est, sic estis hodie in Ecclesia Dei, amabilis, laudabilis, et charus omnibus. Magna sunt, quae jam de vobis habemus, sed adhuc exspectamus majora. Tene interim quod accepisti: non dabis famam tuam videre corruptionem. Melius est enim nomen bonum, quam divitiae multae. Quid fecisti de abbate Athanacensi ? Jam judicatus est, jam damnatus est, jam depositus, et locum perdidit abbatis, et officium. Quod factum est de eo, factum est citius, tanquam in momento et in ictu oculi, sicut erit in resurrectione mortuorum. Confidenter loquor vobis, quia plenitudo amoris excludit timorem. Tamen quid peccavit homo? quid tandem mali fecit **353** homo, cui laus est in Ecclesia Dei? Quod scimus, loquimur, quia testimonium bonum habet, et ab his qui foris, et ab his qui intus sunt. Caeterum, cum adhuc ignoretur utrum penes eum culpa sit, nec canonicum subterfugit examen; sicut nobis videtur; vel stare debuit adhuc, vel cecidisse canonico judicio de caetero. Quid igitur? nec sponte confessum, nec aliis manifestum, vel ab his convictum damnastis! Sed dicitis mihi: Cum in causa esset, decidit a causa. Non enim potuit producere testes illos, quos ei scripseram. Bene; quia non steterunt pro eo qui stabant contra eum: tanquam eis diceretur, Aut contra vos stabitis, aut iste deponetur. Illos, inquam, habere non potuit; sed potuit habere alios, quorum testimonia non minus essent credibilia

testimoniis illorum quos habere non potuit. Sed jam ex alio latere causam inspiciamus. Esto, reus est; in media causa defecit, et innocentia, et causa. Et ubi est illud, «Vitiatam causam licet relevare appellationis remedio?» Quod si appellantem noluistis audire, attamen appellato deferri oportuit. Neque enim decet ut procedant de labiis vestris inconsiderata verba, vel praecipitata judicia. Non, inquam, principem Ecclesiae decent verba praecipitationis, praesertim illa, quae non in tenebris, sed in lumine proferuntur. Dico vobis, multos cum illo laesistis, et multi in persecutione ejus dolebunt. Non faciam vobis verbum absconditum. Multorum precibus rogabar scribere pro eo ad apostolicam Sedem, quorum non est tutum preces contemnere. Sed quomodo fieri poterat, donec prius convenirem dominum meum, et charissimum meum Patrem? Convenimus igitur vos verbis pacificis, tanquam illum cujus honor semper fuit mihi curae, ut sententiam illam intempestivam in locum suum revocetis, et homo ille restituatur in gradum pristinum, donec causa ejus cum majori cautela examinetur. Haec scribo vobis servus vester, praecipue pro vobis. Non enim contra vos, sed vobiscum stare volo, et pro vobis, apud Deum, et apud homines.

EPISTOLA CCCXCV AD ALVISUM ATREBATENSEM EPISCOPUM . *Non satis aequam ejus petitionem esse, ut Thomas de Sancto-Audomaro, qui se Clarae-Vallensibus*

devoverat, dimittatur Bertinensibus, qui eum sibi ex voto parentum vindicare volebant.

Venerabili patri et amico nostro ALVISO, Dei gratia Atrebatensi episcopo, frater BERNARDUS vocatus abbas, salutem et nostras qualescunque orationes.

1. Rogastis nos pro ecclesia Sancti-Bertini, quam et vos diligitis, et nos ipsi diligimus, et dileximus ab initio. Verumtamen quod nunc rogat venerabilis abbas ejusdem monasterii, utinam diligentius considerasset prudentia vestra, quale sit istud, non dicam facere, sed vel rogare. Neque enim dubito, quin redarguissetis eum, tanquam qui delinqueret graviter, et adversum nos amicos suos, et adversum ipsum, cujus animam quaerit; imo et adversus Deum, cujus conatur immutare consilium. Quid enim, domine pater? id vobis persuaderi potuit, ut ab amico vestro tale aliquid peteretis? Vocat Deus Thomam de coelo, vocat ut exeat de terra sua, et de cognatione sua, et de domo patris sui, et veniat in locum quem ipse ei ostendit: ego quis sum qui prohibeam spiritum Dei, **354** qui debeam impedire eum, qui proprias oves vocat nomine proprio; et ipse ante eas vadit, ut alium non sequantur, sed ipsum? Thomas paupertatem elegit, ego eum ad divitias deliciasque remittam?

2. Nec ignoro, quin possint apud Sanctum-Bertinum fratres suam ipsorum operari salutem: sed quos illuc vocaverit Deus , ut unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Scio, scio ubi legerim: *Nemo mittens manum suam ad aratrum, et respiciens retro, aptus est regno coelorum* **(Luc.**

IX, 62). Quod nequaquam ego fraudare velim charissimum filium meum Thomam, et animam quae mihi a Deo commissa est. Unde satis admiror, quonam modo subripi potuerit tantae discretioni, rem hujuscemodi postulare. Ego enim, quoniam de vestra, sicut scitis, dilectione praesumo, paulo minus respondeam, quod ait Dominus ad filios Zebedaei: *Nescitis quid petatis* **(Matth. XX, 22)**. Nisi quod cogitavi, non sic de charitate praesumendum, ut non etiam sacerdotali cathedrae deferretur.

3. Facite ergo morem vestrum: honorificate etiam in hac parte ministerium vestrum, et viriliter juvate etiam has Christi sponsas, ut eum ad quem vocantur sponsi thalamum, sine offensione, sine dilatione mereantur intrare. Agite, inquam, ut amicus sponsi, qui stat et gaudio gaudet propter vocem sponsi: et sicut bene soletis juvare caeteros, sic juvate et istos, ut non solum non exstinguatis (quod absit) spiritum Dei, sed et coadjutorem ejus fidelem vos esse probetis. Hoc enim omnino certum sit Paternitati vestrae, quoniam meo consilio sive permissione mea nusquam declinabunt. Scio enim quoniam ipse peccarem, et eos peccare facerem, si quid eis aliud consulerem, aut concederem. Reddant ergo vota sua quae distinxerunt labia sua. Alioquin viderint ipsi, quibus credant dicentibus: Ecce hic est Christus, ecce illic est. Quoniam oportebit eos mihi ante tribunal Christi super voto suo, cujus ego testis sum, respondere.

EPISTOLA CCCXCVI . AD RICUINUM EPISCOPUM TULLENSEM . *Excusat se apud*

eum, quod ejus professum Willelmum ignorans susceperat.

Venerabili RICUINO, Dei gratia Tullensi episcopo, frater BERNARDUS dictus de Clara-Valle, cum pusillo sibi grege commisso, sospitatem et pacem.

Gratias agimus salutis Auctori, quod digni habiti sumus a vobis salutari. Verumtamen quantum nos salutatio laetificat, tantum illa, quam subjunxistis, obedientia gravat: licet tamen gravati, fecimus quod jussistis. Simul coram Deo, et vestra sanctitate, teste etiam ipso venerabili fratre Willelmo, nos excusamus, quod ignorantes vestrum esse professum recepimus. Si culpa est, quod ita a nobis receptus est; ipsius, non nostra est. Post hanc nostram veram ac puram satisfactionem, mereamur vestram gratiam et benedictionem. Valete. Optamus vos tam plenum dierum, quam virtutum tranquillo transitu mortem finire, sancte, et reverendissime pater.

355 EPISTOLA CCCXCVII AD ODONEM ABBATEM MAJORIS-MONASTERII PROPE TURONES . *Monachos, de quibusdam reditibus cum clericis contendentes, arbitrorum sententiae acquiescere debere.*

Reverendissimo patri et domino ODONI, Dei gratia abbati Majoris-Monasterii, sanctoque et in Christi charitate juncto conventui, HUGO Pontiniacensis et BERNARDUS Clarae-Vallensis, spiritu ambulare, et quaerere semper non pigre faciem Dei Jacob.

1. Charitas, fratres, nos admonet scribere ad vos et pro vobis, et quod longe a vobis absumus, sed locis, non animis. Porro animos facile in eamdem vestrae fraternitatis unanimitatem conflavit fragrans ubique odor suavissimus famosissimae sanctitatis. Caeterum ab heri et nudiustertius modice intra nos turbatum dolemus tantae serenitatis participium. Subito nempe oborto nubilo famae subtristioris, haud dubium quin a facie aquilonis, operuit confusio facies nostras, quod de vobis tam insolitum, tam vestro nomini dissonum audiremus. Formidantes igitur jamjamque graviter periclitari et famam vestram, et nostram pro vobis gloriam, si non sermo, qui exiit velocius, evanuerit flatu secundior; fraterna curamus sollicitudine his litteris vestram commonere Reverentiam de celeri correptione super malo, quod in dies divulgare non parcit fama volans. Miramur sane aliquos vestrum (absit enim ut omnes suspicemur) tanta vel simplicitate deceptos, vel cupiditate caecos, ut celeberrimo nomini non parcentes, unius altaris pauculos reditus orbis gloriae praeferant. Non oportet, fratres, non oportet ullis aestimare temporalibus lucris testimonium, quod vobis ab antiquo, imo ab initio, ab his quoque qui foris sunt, conversationis merito conquisistis. Sed forsan dicitis: Nos nemini injuriam facimus. Tenemus nostra, parati, si quis ex adverso est, subire judicium. Recte. Sed quid, si alius responderit et dixerit, *Hoc ipsum delictum est in vobis, quod causas habetis. Quare non magis fraudem*

patimini? **(I Cor. VI, 7.)** Quid, si legerit et alius: *Si quis abstulerit tua, ne repetas:* quinimo, *percutienti in dextram maxillam, praebe et alteram; auferenti tunicam, praebe et pallium?* **(Luc. VI, 29, 30.)**

2. Et haec vobis, hisque similia objiceremus, nisi quod corrigere vos, quam confundere malumus. Hoc autem dicimus, tutius esse omni christiano, et maxime monacho, possidere quidpiam minus in pace, quam cum lite amplius. Sic quippe canitis: *Melius est modicum justo, super divitias peccatorum multas* **(Psal. XXXVI, 16)**. Quid, quod de altari contenditur, et hoc adversus filios Levi, id est adversus clericos? Clericorum est altari deservire, et de altario vivere. Nobis nostra professio et antiquorum monachorum exempla victum ex propriis praescribunt laboribus, et non ex sanctuario Dei. Huc accedit, quod eidem ecclesiae, de qua praesens disceptatio est, clerici soli deserviunt, vosque cum illis partimini beneficium, cum quibus non exhibetis obsequium. Paulus clamat pro clericis, imo ante ipsum Moyses: *Non alligabis os bovi trituranti* **(Deut. XXV, 4)**; Item: *Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit?* Aut, *Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat?* **(I Cor. IX, 9, 7.)** Vos autem per contrarium convenimus: Qua audacia, o monachi, praesumitis, seu vinum de vinea quam non plantastis, seu lac de grege quem non pascitis? Quo pacto ibi exigitis, ubi nihil exhibetis? Certe, si ita vultis, baptizate nascentes, sepelite morientes, visitate jacentes, copulate nubentes, instruite rudes, corripite delinquentes, excommunicate contemnentes, absolvite resipiscentes, reconciliate poenitentes: et in medio denique Ecclesiae aperiat os suum monachus, cujus officium est sedere et tacere. Sic

fortasse dignum se **356** probabit mercenarius mercede sua. Alioquin invidiosum admodum est, velle metere ubi non seminaveris; sed et colligere quod alius sparserit, etiam injuriosum.

3. Esto tamen: liceat et hoc ex dono episcopi, nec ulla jam reputetur injuria, cum canonica excusat investitura. Caeterum de pacto vestro quid facitis? Siquidem Canonicis reclamantibus et causantibus de injuria, placuisse tandem vobis, nisi fallimur, non negabitis causam vestram poni in manu Carnotensis episcopi, simul et comitis T. ut quidquid pari utriusque consensu pro lite dirimenda definiretur, utraque pars irrefragabiliter teneretis. Optime plane, et consultissime. Tales quippe electi sunt mediatores, de quorum satis non solum probata aequitate, sed et privata, ut bene novimus, familiaritate confiditis. Quod igitur viri boni, et ipse amici vestri super reformanda pace concorditer, nec dubium quin et fideliter definierint, quare vos juxta condictum quod praecesserat non tenetis? An idcirco non fideliter egisse putantur, quia videtur nec aequa commutatio, quaestus utique majoris ad minorem? Sic prorsus videtur: sed quaerenti quae sua sunt, sed ei qui pluris aestimat nummos quam amicos, pecuniam quam justitiam, ac terrenam possessionem super fraternam dilectionem. Si de mundo fuissetis, et mundus quod suum erat diligeret; tam non mirum, quam nec insolitum videretur: nunc vero filii lucis et pacis, luci tenebras, paci res praeferunt temporales. Tales profecto deplorat prophetica lamentatio: *Et qui,* inquiens, *nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora* **(Thren. IV, 5)**.

4. Merito, aiunt, nolumus tenere concordiam, in qua pars nostra gravari cognoscitur. Quid, si pars altera gravari

videretur? Tunc prorsus, tunc aequa et justa concordia judicaretur. Verumtamen hoc ante pactum cautum esse debuit. Ubi enim non est lex, nec praevaricatio. Nunc autem lex pacti jam commodum non considerat, sed condictum. Quid ad haec dicitis, qui contradicitis? qui, dum vos fingitis consultores, proditis turbatores, tergiversatores, praevaricatores. Aut negate pactum, aut implete. Quid enim? an non negatis quidem conventionem, sed causamini circumventionem, culpamque refertis in episcopum, quasi non egerit simpliciter vobiscum; sed cum astu et dolo vos ceperit, et induxerit in eamdem, cujus vos modo poenitet, pactionem? Dicere potestis: sed mirum cui persuadere; mirum si vos vel ita suspicari. Nequaquam, inquiunt; sed non debet stare quod absque nostro consilio factum est, hoc est sine assensu totius capituli. Quid? quod abbas statuerit cum consilio seniorum, stare non debet, si non omnes consenseritis? Itane in Regula vestra manifestam super hoc sententiam aut non attenditis, aut contemnitis? Mandat siquidem ut fratres ad consilium vocati, singuli sic respondeant quod senserint, quatenus defendere non praesumant quod responderint: sed abbas, auditis singulorum sententiis, quam potissimum ipse elegerit, ei omnes sine contradictione acquiescant **(Reg. S. Benedicti, cap. 3)**.» Si ergo in quibuscunque disponendis praeeminet auctoritas abbatis, Regula item praescribente, quia in abbatis arbitrio pendet omnis ordinatio monasterii; patet quod inobedientes vos ac rebelles esse probatis, qui pactum quod abbas formavit, contra ejus voluntatem labefactare conamini. Nisi forte et ipse in corde et corde locutus est, ut quod palam per se aedificavit, clam per suos destruat; et sic praevaricatorem se quoque constituat. Quod quidem absit ut credamus: nam de optimo viro id tantum

suspicari, pessimum est. Non nos sane latet scrupulus nonnullorum, qui plusquam oportet justi, nodum in scirpo quaerebant, dum absque Simonia istiusmodi commutationes inter ecclesias posse fieri non putarent. Sed de hoc, ut arbitramur, vobis utique curiosius sciscitantibus, catholicorum et eruditorum virorum responsionibus satisfactum est: **357** aut si quo minus; in promptu est etiam nunc ex auctoritate canonum affirmare, quod fas sit de rebus ecclesiasticis fieri permutationes, prout ecclesiis videbitur expedire. Haec adversus illos, qui se de his quorum sua nihil interest praesumptuosius intromittentes, semper parati sunt injuriam concitare .

EPISTOLA CCCXCVIII . AD GUIDONEM ABBATEM ET FRATRES ARREMARENSES. *Rogatus ab Arremarensibus, ut Officium de sancto Victore ipsorum patrono componat, tenuitatem suam et operis difficultatem praetendit, exponens qualia esse oportet quae publice adhibentur divino cultui: cantus quoque ecclesiastici leges describit.*

Venerabili GUIDONI abbati Arremarensi , et sanctis qui cum eo sunt fratribus, BERNARDUS servus Sanctitatis eorum, servire Domino in sanctitate.

1. Petis, charissime mihi Guido abbas, et tecum pariter qui tecum sunt fratres, dictare me aliqua vobis legenda solemniter, vel canenda in festivitate sancti Victoris, cujus apud vos corpus sacratissimum requiescit. Cunctanti instas, dissimulantem urges; meam, etsi justam, verecundiam dissimulans. Ipse adhibes mihi et alios precatores, quasi sit aliquid, ad inclinandum me tuae voluntati, tua ipsa voluntate cogentius [*al.* convenientius]. Verum tu, vel proprio judicio consulens, cogitare debueras, non affectum erga me tuum, sed meum in Ecclesia locum. Sane altitudo negotii non amicum desiderat, sed eruditum, sed dignum: cujus auctoritas potior, vita sanctior, stilus maturior et opus illustret, et consonet sanctitati.

2. Quantulus ego in populo christiano, cujus litterae in ecclesiis lectitentur? aut quantula mihi ingenii eloquiive facultas, ut a me potissimum festiva et plausibilia requirantur? Quid? quem coeli habent laudabilem et laudatum, ego de novo laudare incipio super terram? Supernis velle addere laudibus, detrahere est. Non quod glorificatos ab angelis, homines jam laudare non audeant: sed quia in solemnitate celebri [*al.* solemni], non novella audiri decet vel levia, sed certe authentica et antiqua, quae et Ecclesiam aedificent, et ecclesiasticam redoleant gravitatem. Quod si nova audire libet, et causa requirit; ea, ut dixi, recipienda censuerim, quae cordibus audientium, quo gratiora, eo utiliora reddat et eloquii dignitas, et auctoris. Porro sensa indubitata resplendeant veritate, sonent justitiam, humilitatem suadeant, doceant aequitatem: quae etiam lumen veritatis mentibus pariant, formam moribus, crucem vitiis, affectibus devotionem, sensibus disciplinam. Cantus ipse, si fuerit, plenus sit

gravitate ; nec lasciviam resonet, nec rusticitatem. Sic suavis, ut non sit levis; sic mulceat aures, ut moveat corda. Tristitiam levet, iram mitiget; sensum litterae non evacuet, sed fecundet. Non est levis jactura gratiae spiritualis, levitate cantus abduci a sensuum utilitate, et plus sinuandis intendere vocibus, quam insinuandis rebus.

3. En qualia oportet esse quae in audientiam Ecclesiae veniunt, qualemve horum auctorem. Numquid talis ego, aut talia quae paravi? Et tamen de paupertate **358** mea, te pulsante, te inquietante, et si non quia amicus es, certe ob tuam importunitatem surgens, juxta verbum Domini, praestiti quod petisti **(Luc. XI, 8)**. Praestiti dico, non quod tibi ad votum, sed quod mihi ad manum venire potuit, pro posse utique meo, non pro velle tuo. Servata tamen antiquorum veritate scriptorum, quae tu mihi transmiseras, de vita Sancti duos Sermones dictavi qualicunque sermone meo: illud quantum potui cavens, ut nec brevitas obscuros, nec prolixitas redderet onerosos. Deinde, quod ad cantum spectat, hymnum composui, metri negligens, ut sensui non deessem. Responsoria duodecim, cum antiphonis viginti septem suis in locis disposui, addito responsorio uno, quod prioribus Vesperis assignavi; itemque duobus aliis brevibus ipso die festo pro vestra regulari consuetudine, uno ad Laudes, altero ad Vesperas decantandis. Et pro his omnibus mercedem flagito, sequor retributionem. Quidni sequar? Sive placeant, sive non; mea non refert, qui quod habui, dedi. Ergo merces mea, oratio vestra.

EPISTOLA CCCXCIX . AD LELBERTUM ABBATEM SANCTI-MICHAELIS . *Monachum quemdam a perverso peregrinationis proposito dehortatus, remittit ad suum monasterium.*

Patri et amico suo LELBERTO, Sancti-Michaelis abbati, frater BERNARDUS, eorum, qui in Clara-Valle sunt, servorum Dei inutilis servus, debitum dilectionis affectum.

Hic filius vester peregrinationem, quam, etsi vestra licentia susceperat, nostro consilio deserens, ad vos reversus est. Cum enim cognovissemus, viam illam et eum requisisse per levitatem, et vos ob illius improbitatem annuisse; dure, ut dignus erat, increpatum reverti persuasimus, suae siquidem, quantum conjicere potuimus, levitatis et improbitatis poenitentem, ac de caetero emendationem pollicentem: rectius judicantes, quantumlibet reum in suo monasterio monachum poenitentiam agere, quam foris vagando provincias circumire. Neque enim terrenam, sed coelestem requirere Jerusalem, monachorum propositum est; et hoc non pedibus proficiscendo, sed affectibus proficiendo. Vos autem, pater, non molestam habeatis ejus reversionem, etsi suspectam habeatis ejus conversationem: quin potius gaudete, quia hic filius vester mortuus fuerat, et revixit; perierat, et inventus est **(Luc. XV, 32)** .

EPISTOLA CD . AD ABBATEM LAETIENSEM. *Fratrem Robertum recipi, et benignius tractari, ac statutum abbatis sibi renuntiari cupit.*

Venerabili patri Laetiensis monasterii, ac filiis ejus, frater BERNARDUS, servorum Dei, qui in Clara-Valle sunt, inutilis servus, servire Domino in timore, et exsultare ei cum tremore.

Remisimus vobis fratrem Robertum, primum pro eo et cum eo precantes, ut clementius cum ipso **359** agatur in recipiendo, quam cum caeteris solet fugitivis revertentibus. Non enim par esse debet poena, ubi dispar est causa. Deinde ut ab obedientia , in qua cum periculo (ut ipse dicit) animae suae diu invitus detentus est, amoveatur; et ad aliam, in qua securius et salubrius vivat, transferatur. Alioquin, quantum intentionem hominis attendo, timeo ne illum irrevocabiliter amittatis. Caeterum autem audivimus dominum abbatem graviter infirmari: cujus nobis vel vitam, vel mortem flagitamus citius renuntiari, ut aut de vita, licet mortali, recipiamus gaudium; aut de morte, licet vitali, luctum; sive, ut verius fatear, de qualibet et gaudium simul et luctum. De vita quidem ipsi condolentes [*al.* de vita utique ipsi condolentes], quod sit retardatus; sed nobis gaudentes, quibus est reservatus: de morte vero ipsi nimirum congratulantes pro adepto praemio, nobis autem gementes pro adempto necessario.

EPISTOLA CDI . AD ABBATEM BALDUINUM DE CASTELLIONE. *Timorem ei eximit, ex imprudenti cujusdam verbo natum.*

Et in hoc cognovi quod diligis nos, quoniam timuisti nos. Verumtamen gaude, quia timor, quem timebas, non accidit nobis. Diligenter est res inquisita, quemadmodum monuisti, et inventus est dolus in ore ejus qui ista dixit tibi. Unum e duobus nullatenus dubites, hominem videlicet aut ex malignitate, aut ex suspicione locutum. Procul dubio convertetur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipsius iniquitas ejus descendet. Reus est enim illius rei, quam alteri conatur impingere.

EPISTOLA CDII . AD BALDUINUM NOVIOMENSEM EPISCOPUM . *Puerum ei facete commendat.*

Domino BALDUINO Noviomensi episcopo, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, melius quam meruit.

Mitto vobis puerum istum praesentium latorem, comedere panem vestrum, ut probem de avaritia vestra, utrum cum tristitia id feceritis. Nolite lugere, nolite flere: parvum ventrem habet, paucis contentus erit. Gratiam tamen vobis habemus, si doctior a vobis, quam pinguior recesserit.

Maneries locutionis pro sigillo sit, quia ad manum non erat, nam neque Gaufridus vester.

EPISTOLA CDIII . AD HENRICUM ARCHIDIACONUM . *An valeat Baptismus hac verborum forma collatus, «Baptizo te in nomine Dei, et sanctae et verae crucis.»*

Dilecto suo HENRICO archidiacono, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

1. Breviter vobis de proposita quaestione respondemus, sine praejudicio tamen sanius sapientis. Raptum ex utero puerum ob periculum mortis laicus quidam, ut dicitis, baptizavit, communem verborum formam non tenens, sed dicens: «Baptizo te in nomine Dei, et sanctae et verae crucis.» Quaeritis, utrumnam baptizatus sit puer; an magis, si vivit, baptizandus ? Ego vere hunc baptizatum puto: nec sonum vocis, veritati fidei et pietati intentionis praejudicare potuisse. Ut enim taceam, quod in nomine Dei unam expressit substantiam **360** Trinitatis; in eo ipso quod addidit, «sanctae et verae crucis,» manifeste commendavit Dominicam passionem. Nisi forte putamus Apostolum contra id quod quidem alio loco dixerat, *qui gloriatur, in Domino glorietur* **(I Cor. I, 31, et II Cor. X, 17)**; in ipsa ligni substantia, et non magis in Crucifixi gratia gloriari, cum diceret: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi* **(Galat. VI, 14)**. Neque enim, cum juxta communem Ecclesiae constitutionem baptizantes dicimus, «In nomine Patris et Filii

et Spiritus sancti,» aliud intelligendum est, quam in confessione Trinitatis. Porro autem confessio sanctae crucis, non nisi Crucifixi confessio est. Legimus sane in Actibus apostolorum, non modo: «In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti,» verum et in nomine Domini Jesu Christi aliquos baptizatos **(Act. X, 48)**.

2. Pergitis autem quaerere de ipso baptizatore, utrumnam peccaverit, an vero et aliis formam hanc liceat imitari. Quasi vero consequens sit, ut, si in facto hominis ipsa eum videtur excusare simplicitas, ut aut nullum, aut non magnum peccatum fuerit; continuo etiam inveniantur excusabiles, qui sua temeritate, contra formam Ecclesiae, novum baptizandi vellent inducere morem. Quod si quis eum peccasse contendit, ego tantum non crediderim fuisse peccatum, ut vel baptizatoris, vel ipsius qui baptizatus est, potuerit praejudicare saluti. Neque enim ecclesiasticam contempsisse formam, sed ex devotione quadam festinantis fidei in hanc vocem erupisse videtur.

EPISTOLA CDIV . AD ALBERTUM INCLUSUM. *Consulit ei semel in die refici, et mulierculas prorsus non admittere.*

Frater BERNARDUS de Clara-Valle, fratri ALBERTO incluso, bonum certamen certare.

Petis a me, ut nescio quam jejunii observantiam, quam a me intra tuam cellam requisieras, ac muliercularum colloquia,

quae et tibi videlicet a me recordaris fuisse prohibita, mea licentia possis admittere: quae utique propter inopiam, ut scribis, non potes evitare. Ego jam nullam super te usurpo mihi potestatem. Consilium tibi dedi, non praeceptum, semper vel semel in die comedere; feminarum visitationes vel colloquia omnino non admittere; tuarum te opere manuum sustentare, multaque alia, quae longum est modo commemorare. Quod si hujusmodi sumptus nequaquam tibi ad opus tam sumptuosum suppetere cerneres, non deberes incipere quod consummare non posses. Hoc tibi tutum credidi consilium: hoc nec meo cogeris tenere praecepto, nec tamen meo mutabis consilio. Vale.

EPISTOLA CDV . AD G. ABBATEM. *Fratri cuidam ad vivendum more communitatis sat virium esse.*

Domino G. abbati, frater BERNARDUS, quidquid sibi.

Scito fratrem G. ex quo venit de Crista, ubi medicamina sumpsit, Conventum per omnia, tanquam unum de validioribus, firmissime tenuisse, nec ei quidquam in alimentis praeter quod commune fuit, indultum fuisse; ad vigilias jugiter cum aliis exstitisse. Ex hoc jam, si aliter apud vos egerit, non ei consentiatur. Certum enim sit vobis, non esse corporis aegritudinem, sed animae passionem. Vale.

361 EPISTOLA CDVI . AD ABBATEM SANCTI-NICOLAI.

Dulcissimo amico et coabbati suo de Sancto-Nicolao , frater BERNARDUS de Clara-Valle, spiritum pietatis.

Hostis Christi diabolus fecit morem suum, seducendo christianum; nos quoque, ad quos forte devenit, nihilominus, prout potuimus, fecimus nostrum, corrigendo seductum. Restat itaque, ut et vos, quod vestrum est, faciatis, suscipiendo correctum; et sic omnes in communi speremus, Deum etiam quandoque quod suum est facturum, redditurum scilicet unicuique secundum opera sua.

EPISTOLA CDVII . AD ODONEM ABBATEM BELLI-LOCI. *Monet depositum pauperi sine dilatione reddendum.*

Fratri et amico suo ODONI, abbati regularium clericorum Belli-Loci, frater BERNARDUS, monasterii Clarae-Vallis dispensator indignus, salutem.

Depositum nujus hominis, quod, ut ipse ait, apud vos servandum commisit; nec bonum est vobis, nec honorificum quod detinetis, si tamen detinetis . Hinc enim deplanctum ad me facere venit, utique propter familiarem specialemque amicitiam, quam inter me et vos esse audivit. De qua etiam ipse praesumens, ad reverentiam vobis dico, quare non potius calicem de altari vendidistis, quo tam importunum clamorem

reprimeretis, si bos vel equus non erat vobis qui venumdari posset, ut is quod suum erat, reciperet? Parcite, quaeso, personae vestrae, parcite bono nomini domus vestrae, parcite sacrae, quae nunc est, Quadragesimae; et pauperi, quod sine excusatione debetur, sine dilatione reddatur, antequam res amplius divulgetur, et jam non sine majori dedecore persolvatur.

EPISTOLA CDVIII . AD W. ABBATEM TRECENSEM . *Clericum delicatum saeculo valedicentem abbati Trecensi commendat, veritus rigori Clarae-Vallensium imparem fore.*

Amico et conservo suo domino W. abbati canonicorum clericorum Trecensium, frater BERNARDUS ecclesiae Clarae-Vallis servus inutilis, salutem in Domino.

Clericum istum relinquentem saeculum, nobiscum manere cupientem, ad vestrum potius Ordinem, timens ne nostri difficultate frangeretur, confugere persuasi. Commendamus ergo vobis eum, utpote nobis bene cognitum, et honeste morigeratum, et in litteris eruditum; postremo tanquam Dei servum, quem per Dei gratiam credo vobis futurum fidum solatium. Neque enim ipsum tam propter se, quam propter vos, quem diligimus sicut nos, ad vos ire volumus: quem propter vitae suae meritum libenter retineremus, nisi esset illa causa, quod clericum delicatum, laboris inexpertem, suscipere formidamus. Vale.

362 EPISTOLA CDIX . AD RORGONEM DE ABBATIS-VILLA . *Monet corpoream praesentiam non magni pendendam: rogat terram quamdam incultam religiosis attribui.*

Viro illustri, etiam nobis quoque dilecto, RORGONI de Abbatis-Villa, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras orationes.

Perlatum est ad nos, quod gratum tibi esset, si praesentiae et colloquii nostri copiam habere valeres; et hoc ideo, quia unum de servis Altissimi me esse credit tua benignitas. Et ego dico tibi, quod pro hac tua humilitate, et pro bona tuae nobilitatis fama, quam audivimus, mihi quoque jucunda foret tua praesentia. Sed licet hoc in nos humanae pietatis bonum laudabile sit, non tamen perfectum. Nam haec corporalis quidem est visio, et brevis, et nobis cum caeteris animantibus communis. Magis ergo ad illam aeternae societatis jucundissimam visionem suspirare debemus, et bonis operibus insistere, ut ad illam perveniamus. Rogamus tuam Dilectionem, ut terram illam, quae tui juris est in paroecia de Currenni, de qua dilectus et familiaris noster abbas de Alchi tecum locutus est, et quae deserta et inculta tibi, tuisque antecessoribus usque nunc inutilis fuit, ecclesiae de Alchi in eleemosynam concedere digneris: quatenus et animae tuae, et animabus antecessorum et successorum tuorum, apud Deum hoc tuum proficiat beneficium.

EPISTOLA CDX . AD GILDUINUM ABBATEM SANCTI-VICTORIS . *P. Lombardum commendat.*

Reverendis patribus et dominis, et amicis charissimis, G. Dei gratia venerabili abbati Sancti-Victoris Parisiensis, et universo conventui sancto, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et nostras qualescunque orationes.

Necesse habemus multa requirere, quia multa requiruntur a nobis: nec amicis possumus parcere, quia ab aliis amicis non parcitur. Dominus Lucensis episcopus, pater et amicus noster, commendavit mihi virum venerabilem P. Lombardum , rogans ut ei parvo tempore, quo moraretur in Francia causa studii, per amicos nostros victui necessaria providerem: quod effeci, quandiu Remis moratus est. Nunc commorantem Parisius vestrae dilectioni commendo, quia de vobis amplius praesumo: rogans ut placeat vobis providere ei in cibo per breve tempus, quod facturus est hic usque ad Nativitatem beatae virginis Mariae. Vale.

363 EPISTOLA CDXI . AD THOMAM BEVERLACENSEM PRAEPOSITUM *Suavissima sane et melliflua*

epistola, qua Thomam invitat ad vitam religiosam, peccatis etiam quibuscunque non obstantibus. Bonae conscientiae nihil praeferri posse in hoc mundo.

Bonae spei juveni THOMAE, venerabili Beverlacensi praeposito, frater BERNARDUS, pauperum Christi de Clara-Valle servus, secundum nomen, apostolicae haereditatis omen.

1. Ut ad te ignotus scriberem, is qui te noverat Ivo suggessit, charitas persuasit. Ille sibi liquido comperta de te nobis retulit quae voluit: illa quae omnia credit **(I Cor. XIII, 7)**, audire non potuit otiose. Non, inquam, otiose, quantum quidem ad nos, quos profecto audito illo mox compulit ad scribendum tibi, ad te exhortandum, ad orandum pro te. An vero tibi non infructuose, tu videris. Placent, fateor, quae audivimus de te ab his qui te noverunt; non quidem generositas sanguinis, non corporis elegantia, non formae decus, non rerum copia, vel fastigia dignitatum: haec siquidem et his similia gloria carnis sunt, et flos feni: sed vivacitas ingenii, et morum ingenuitas, maximeque is, quem nuper te aiunt inter divitias concepisse, sanctae paupertatis amor. Unde et nos gratulantes admodum, bonam de te spem concepimus, quae utinam non confundat. Utinam nostrum hoc gaudium cito perveniat usque ad Angelos qui de tua poenitentia et conversione, sicut et de caeteris peccatoribus, jucundum exspectant festivumque convivium. Florem tuae juventutis, et tantae indolis specimen, o si mihi in manibus venire contingat! si liceat Deo servare immodicum [*f.* imminutum], illibatum offerre in odorem suavitatis!

2. Sed forte me sero locutum tua responderit conscientia, quod jam non valeat illibata servari, quam multis te fortasse sentis maculasse criminibus. Non me sane terret hoc, et peccator non horreo peccatorem: nec aegrum sperno, cum ipse me sentiam aegrotare. Sed etsi me sanum putas, non recuso infirmus infirmo fieri, ut infirmum lucrifaciam; libenter audiens et in hoc Pauli consilium, qui ait: *Vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis; considerans teipsum, ne et tu tenteris* **(Galat. VI, 1)**. Nec reputo immanitatem morbi, cogitans peritiam medici, simul et pietatem saepe mihi expertam in propriis magnisque languoribus. Quantislibet sordeas vitiis, quantumvis foedam geras conscientiam, horrendisque licet sceleribus tuam adolescentiam sentias inquinatam; etsi inveteratus dierum malorum computrueris tanquam jumentum in stercore suo: mundaberis sine dubio, et super nivem dealbaberis, renovabiturque ut aquilae juventus tua. Scio denique qui ait: *Ubi abundavit delictum, superabundavit et gratia* **(Rom. V, 20)**. Bonus Medicus, qui sanat omnes infirmitates animae, replens in bonis desideria ejus **(Psal. CII, 3, 5)**.

3. Magnae divitiae bona conscientia. Et revera quid ditius in rebus, vel dulcius? quid in terra quietius atque securius? Bona conscientia damna rerum non metuit, non verborum contumelias, non corporis cruciatus: quippe quae et morte ipsa magis erigitur, quam dejicitur. Quid, quaeso, in bonis terrae tantae compares felicitati? quid tale mundus blandiens suis offerat amatoribus? quid simile vel mentiens polliceatur insipientibus? Si infinita praedia, si ampla palatia, si infulas pontificales, et sceptra regnorum; nonne, ut caetera taceam discrimina, sine quibus talia nec acquiruntur, nec retinentur,

una superveniente morte simul omnia dimittuntur? Scriptum namque est, *Dormierunt somnum suum, et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis* **(Psal. LXXV, 6)**. At vero bona bonae conscientiae revirescunt, in laboribus non arescunt, nec in morte evanescunt, sed reflorescunt: laetificant viventem, morientem consolantur, reficiunt mortuum, nec deficiunt in aeternum. Sed quid moror in verbis, cum **364** modo sim verba factis implere paratus? In promptu certe tibi est, aut me probare mendacem aut te divitem. Tantum veni, et experire. Quam laetis gressibus occurremus cum panibus fugienti, quam laetis amplexibus excipiemus filium adolescentiorem? Cito proferetur stola prima, et dabitur annulus in digito, diceturque: *Hic filius meus mortuus fuit, et resurrexit; periit, et inventus est* **(Luc. XV, 24, 32)**.

EPISTOLA CDXII . AD T. ADOLESCENTEM QUI VITAM MONASTICAM VOVERAT.

Dilectissimo filio suo T. BERNARDUS Clarae-Vallensis abbas, exire obviam sponso et sponsae.

1. Ut verbis tibi familiaribus loquar; homo est animal rationale, mortale. Aliud nobis gratia Creatoris, aliud nobis intulit meritum peccatoris. In uno sumus consortes angelicae nobilitatis, in altero bestialis infirmitatis. Utrumque tamen debet excitare nos, et elevare ad quaerendum Dominum, et timor mortis, et dignitas rationis. Memor esto verbi tui, in quo mihi spem dedisti. Fructum promissionis requiro, tempus requisitionis advenit: noli ibi trepidare timore, ubi non est

timor. Non onus est, sed honor, servire Domino in laetitia. Inducias tibi dare non possum: nihil enim certius morte, nihil hora mortis incertius. Sed quid dicemus de tenera aetate tua? Poma saepe ante maturitatem avelluntur de arboribus, vel manu, vel turbine. Quid de specie et pulchritudine tua? *O formose puer, nimium ne crede colori: Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.* **(VIRGILIUS, Bucolicon, egl. II, vers. 17, 18.)**

Exi, exi cum Joseph de domo Pharaonis; et Aegyptiae dominae, id est gloriae saeculari, pallium relinque. Exi de terra, et de cognatione tua; obliviscere populum tuum, et domum patris tui; et concupiscet Rex decorem tuum. Puer Jesus non invenitur inter affines et notos. Egredere de domo patris tui in occursum ejus: quia ipse egressus est propter te de domo Patris sui. A summo coelo egressio ejus. Merito invenit illum mulier, quae a finibus suis egressa clamabat, dicens: *Miserere mei, Fili David.* Ille autem, quoniam diffusa est gratia in labiis suis, cito respondit ei: *O mulier, magna est fides tua! fiat tibi, sicut petisti* **(Matth. XV, 22, 28)**.

2. Satanas Satanam potest ejicere: sed Spiritus veritatis nunquid erit sibi contrarius? Ipsum credo fuisse, qui de conversione tua mecum per os tuum loquebatur. Vide ergo ut non declines ad dexteram, vel ad sinistram: sed venias in Claram-Vallem secundum verbum tuum. Hoc tibi breviter et secreto scripsi, mandans per dilectum filium nostrum Girardum, amicum tuum. Nihil excusationis praetendas. Si studium est in causa, si adhuc doceri vis, et esse sub magistro: Magister adest, et vocat te, ille scilicet, in quo sunt omnes thesauri sapientiae absconditi. Ipse est, qui docet hominem

scientiam, qui linguas infantium facit disertas, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit.

EPISTOLA CDXIII . AD RAINALDUM ABBATEM . *Novitium in proposito confirmatum benigne recipi postulat.*

Domino abbati RAINALDO, frater BERNARDUS, quidquid sibi cupit gratiae spiritualis.

Laudo prudentiam, qua monachum propter novitium tristare timuistis: sed magis approbo humilitatem, qua factam vobis injuriam, et tam grandem injuriam, tam patienter tulistis: incomparabiliter autem praefero charitatem, qua calamum quassatum non patiendo conteri, nostrum expetere consilium ei suadere curastis. O prudens humilitas, humilisque charitas, sic parcens monacho injurianti, ut non deesset novitio fluctuanti! Quantum ergo potui confirmatum, et omnia, quantum reor, de quibus notatus est, emendare **365** paratum, ad vos eum remitto, tam probatae vestrae benignitati consulens, et, si necesse est, supplicans, ut recipiatur, ut tamen praedictum fratrem, cui et litteras proinde precatorias misi, a sua priori, si fieri potest, sententia flectat. Valete.

EPISTOLA CDXIV . AD ALARDUM MONACHUM. *Unde supra.---Perstringit eum,*

quod praedicto novitio expulso, ac jam reditum atque emendationem molienti, pertinacius obsistat.

Dilecto filio suo ALARDO, frater BERNARDUS, paternae dilectionis affectum.

1. Conqueritur frater Adamarus [*al.* Ademarus], quod ei nimis amarus exstiteris: non solum quia te agente domo expulsus sit, sed quia te quoque prohibente reconciliari non possit. Et ego quidem non nisi bono zelo te id facere crediderim: sed cum recordor tuae illius obstinationis, quam tibi amicissima, ut scis, fiducia soleo saepe improperare; vereor, ne idem zelus tuus non sit secundum scientiam. Nam ut ipsa Regulae verba ponam, quantae audaciae est quemquam caedere, aut excommunicare, nedum eliminare, abbate scilicet absente et nesciente? **(Reg. S. Benedicti, cap. 70.)** An non magis tuae humilitatis erat, alii non facere quod tibi nolles fieri? Imo tuae perfectionis esse debuerat Apostolum potius imitari dicentem, *Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem* **(I Cor. IX, 22)**; et rursum: *Vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis; considerans te ipsum, ne et tu tenteris?* **(Galat. VI, 1.)** At Prior, inquies, illum ejecit, non ego. Et hoc quidem ipse novi: sed te suadente, te omnimodis compellente. Unde et nunc cum eum, sicut audivi, ipse quoque Prior miseratus cupiat revocare; te in tua perdurante duritia, non sinitur emendare, quod compulsus est indiscretus egisse. Rogo, quae est haec securitas, ut, caeteris omnibus miserantibus, ipso quoque

domino abbate propitio, tu solus implacabilis flecti non queas ut recipiatur? An non legisti, *Judicium sine misericordia ei qui non fecit misericordiam?* **(Jac. II, 13.)** An oblitus es quod rursum scriptum est. *In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis?* **(Matth. VII, 2.)** An vero contemnis quod misericordibus promissum est, *Quoniam ipsi misericordiam consequentur?* **(Matth. V, 7.)**

2. Sed nescis, inquis, quam juste expulsus sit. Sed juste, an injuste expulsus sit, non quaero, nec curo modo: sed hoc tantum queror, hoc causor, hoc vehementer admiror, quod humiliter satisfaciens, instanter petens, patienter sustinens, emendationem promittens, nec sic quidem exaudiri meretur, ut juxta Apostolum confirmetur in eo charitas **(II Cor. II, 8)**, et secundum magistrum nostrum probetur iterum in omni patientia **(Reg. S. Benedicti, cap. 58)**. Certe si injuste expulsus fuit, justum est ut revocetur: si juste, pium est ut recipiatur. Unde et hoc nostrum consilium, licet indiscussa causa, arbitratus sum esse securum, quo fit, ut sive per justitiam, sive per misericordiam a justo et misericorde Deo non recedatur. Rogo ergo te, dilectissime fili, ut quod ille suis apud te precibus non meruit, vel nostris, quas tam longe quaesivit, valeat adipisci.

EPISTOLA CDXV . AD QUEMDAM PACTI SUI PRAEVARICATOREM. *Hortatur ut, excusso voluptatis carnalis jugo, promissum religionis votum exsequatur.*

Etsi tu oblitus tui, sed non ego: siquidem diligo te, et quantum diligo, tantum doleo. Porro dilectio facit ut doleam: dolor autem, ut non obliviscar. Sed heu! miseram tristemque memoriam! Mirabar quid te impediret, ut, quemadmodum promiseras, non venires. Nec enim credere poteram, te tuum pactum, et illud pactum, leviter praevaricari, nisi grandi ex causa: quippe quem et in aetate minori fidelem satis veracemque compereram. Nec me fefellit opinio. Revera **366** enim grandis gravisque causa est quae te detinet. Ea siquidem ipsa vicit fortissimum David, decepit sapientissimum Salomonem. Quid dicam? Numquid qui cadit, non adjiciet ut resurgat? O quam multa et quam necessaria habeo tibi dicere! sed ea scribere longum est. Hoc ergo breviter intimo. Si qua nostri antiqui amoris adhuc in te scintilla vivit; si tibi quandoque evadendi a miserrima illa captivitate tua spes ulla remansit; si denique cassam falsamve non vis esse fiduciam, quam te in tali quoque conversatione tua multam habere aiunt in orationibus et amicitia nostrae congregationis; revisere Claram-Vallem ne differas: si tamen tam liber et compos tui es, ut te a cruenta illa bestia, quae tua quotidie omnia simul cum sanguine animae tuae effundere satagit, vel ad tempus audeas absentare. Alioquin ex hoc jam noveris te a nostrae fraternitatis familiaritate prorsus sepositum, nec poteris ultra, nisi frustra, blandiri de societate bonorum: quoniam indignum profecto te judicas eorum consortio, quorum acquiescere recusas consilio. Caeterum si venire non pigritaris, confido te per Dei misericordiam, priusquam discedas a nobis, solvendum a mortis compede quo teneris.

EPISTOLA CDXVI . AD INCOGNITUM. *Eleemosynas comitis Theobaldi a se non fuisse distributas asserit.*

Mordaces litterae, quas more vestro dudum nobis misistis, morsum vos cordis pati significant. Nam primo quidem, cum vos putaremus in eis non serio loqui, sed nobis, ut soletis, voluisse jocari; forte a partibus vestris adveniens monachus aliquis, inanis nostrae illius opinionis nebulam solvit. Siquidem cum de litteris illis nihil ante cognosceret, praeter ea, quae de ore nostro audierat; ipsas aliter, sed veraciter, licet nesciens, exposuit, ita ut jam minime sinamur dubitare, male vos revera suspicari de nobis, quasi qui in distributione eleemosynarum comitis Campaniae , amicis nostris absentibus amici non existeremus. Et hoc vos patimini, quia rem in manu nostra positam fuisse creditis. Verum qui praedictum comitem vel se, vel sua putat moderari nostro consilio; certus sum quia aut me, aut illum non satis novit. Denique et probatum est. Nonnullis namque monasteriis, sed et ipsi specialiter episcopo, de quo me, ne de vobis aperte loqueremur, tam aspere tetigistis; importune satis et impudenter rogitans, ut aliquid daret, impetrare non merui. Distribuit itaque homo de rebus ipse suis, quantum voluit, et quibus voluit; partim quidem me vidente, sed non dividente; plurimum vero nec vidente, non tamen invidente. Nam et nobis forsitan aliqua extorquere potuissemus, si voluissemus. Deo autem gratias, quo inspirante nec oblata contingere acquievimus. Jam si dignum ducitis, mihi potius de me, quam

famae esse credendum; nulla vobis, ut arbitror, occasio remanet, cur vestris illis solitis beneficiis, quae nobis improperanda esse putastis, solito indigniores vel nes, vel episcopum judicetis. Scitote tamen paratos nos aequanimiter carere, quidquid habere non meruimus

EPISTOLA CDXVII . AD ABBATEM DE TRUNCO-BERENGARII *Fratrem Dodonem ab eo humane recipi postulat.*

Dilectissimo fratri et coabbati suo G. de Trunco-Berengarii, frater BERNARDUS de Clara-Valle, salutem in Domino.

Unde frater Dodo nostram simplicitatem consultum venit, tale a nobis consilium, imo judicium reportavit. Cum nullam idoneam causam attulerit, cur locum suum et Ordinem deserere velit; nulla **367** [1] nobis visa est ratio permittere, quod ad alium transire debeat. Nam votum illud, quod se prius fecisse dicit, de quo et maxime sui scrupuli occasionem sumpsit; cum sola cogitatione, aut plus etiam verbo, sed hoc solo facto fuisse constet; nequaquam huic praeponendum, cui utique, posterius licet, tamen et verbo, et deliberatione, et habitu, et professione sese astrinxisse videtur: praesertim cum illud, quod voverat, nec districtius esse videatur isto, nec rectius. Quapropter nec vobis, qui pro ejus anima Christo reddere rationem habetis, tutum esse credimus, in hoc ei vestram indulgere licentiam, cum scriptum sit: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* **(Psal. CXXIV, 5)**. Suscipite ergo

eum dulciter ut filium, custodite sollicite ut vobis commissum, vestris, ni fallor, ex hoc jam obsecuturum praeceptis, et consiliis obtemperaturum.

EPISTOLA CDXVIII . AD HUGONEM ARCHIEPISCOPUM ROTOMAGENSEM. *Donationem Saviniaco factam confirmari ab archiepiscopo rogat.*

Domino et patri dilectissimo HUGONI, Dei gratia Rotomagensi archiepiscopo, et universae Ecclesiae Rotomagensi, frater BERNARDUS, Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Scire volumus benignitatem vestram et certum perhibemus testimonium veritati, quod dominus Philippus Bajocensis episcopus culturam, ante grangiam de Escuris sitam, et quatuor acras terrae continentem, filiis vestris fratribus nostris Saviniacensibus concessit nostra prece, et in praesentia nostra, simul et reverendi patris Domini Henrici, modo Eboracensis archiepiscopi, et domini Guidonis abbatis Chari-Loci, et aliorum fratrum nostrorum. Quocirca petimus et obnixe deprecamur charissimam in Domino Pietatem vestram, quatenus praefatis filiis vestris, ne forte super eadem terra deinceps inquietentur, paterna sollicitudine et paterno provideatis affectu. Si quis autem vel nunc vel alio tempore aliquam eis de cultura ista seu movere calumniam, seu violentiam inferre voluerit; sit vestrae charitatis opponere vos murum pro domo quae vestra est, et vindicare ei jus suum, ut

sine inquietatione illud possideat: siquidem haec est veritas et certa veritas quam vobis scribimus.

EPISTOLA CDXIX . AD PETRUM ABBATEM CELLENSEM. *Furnum Cellensibus dimittit.*

PETRO, Dei gratia venerabili abbati Sancti-Petri de Cella, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et quas potest orationes in Domino.

Concedimus et confirmamus vobis et domni vestrae furnum apud Trecas positum, qui erat domus nostrae de Mores. Quia enim fratres nostri ejusmodi redditus tenere non possunt; per manum nostram qui eumdem furnum aedificant, acceptis quadraginta quatuor libris quas in aedificationem ipsius expenderant, vobis et domui vestrae libere obtinendum tradiderunt: quod nos ratum haberi volumus, et sigilli nostri impressione firmamus. Testes sunt fratres domus vestrae, Petrus prior, Jocelinus subprior, Stephanus praepositus; Walcherus quoque et Rainaudus cellerarii nostri, et Fromundus qui locum aedificabat. Actum anno ab Incarnatione Domini 1152.

EPISTOLA CDXX . (Fragmentum.) AD NICOLAUM CAMERACENSEM EPISCOPUM.

Venerabili domino et charissimo Patri N. Cameracensi episcopo BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, providere bona coram Deo et hominibus.

In amicitia veteri novum quaerimus argumentum, non quod dubietatem tollat, sed quod certitudinem faciat. Certus sum enim quod me diligitis; sed sicut ipsa dilectio vestra nobis apud nos innotuit . . . .

MONITUM IN SEQUENTES TRIGINTA SEX EPISTOLAS Sub num. CDXXI-CDLV inter genuinas, CDLXI inter spurias, Quas primus, sed sine temporis nota, edidit domnus MARTENIUS *Amplissimae Collectionis* tomo I, col. 725 .

Ex epistolis quas hoc tomo plurimas edidimus, hae maximi sunt pretii quae Bernardum habent parentem hactenus ineditae , cum propter sancti doctoris excellentiam, tum propter earum quas tractant rerum gravitatem. Singulas hic expendere nec propositi nostri est, nec otii, quanquam in his nulla est quam diligenter accurateque legi non maximopere

intersit. Unam tantum aut alteram perstringemus, quae ad illustrandam sancti abbatis historiam maxime videntur conducere, earumque occasione quaedam de eodem sancto hactenus minus nota discutiemus. Consideranda in primis venit epistola 11, ad Innocentium papam II, de contentione Philippi et Hugonis pro Ecclesia Turonensi. Nimirum mortuo Hildeberto archiepiscopo anno 1134, Decembris die decima octava, cum canonici Gaufridi comitis violentia e propriis expulsi sedibus exsularent, vacantique Ecclesiae providere deberent, quidam contra sacrorum scita canonum Philippum quemdam elegerunt, Gisleberti ante Hildebertum archiepiscopi nepotem, et, ut ait S. Bernardus **(Epist. 150),** *ejus ambitionis haeredem. E contrario Hugo vir prudens et nobilis a saniori parte eorumdem clericorum canonice eligitur,» uti legimus in Actis episcoporum Cenomanensium* **(Analect. tom. III)**. *Re ad Innocentium papam delata, utriusque electionem designatis judicibus examinandam commisit, atque ut libratis ambarum partium utrimque rationum momentis, decretorio judicio pronuntiarent quis legitimus futurus esset antistes, facultatem attribuit. Hos inter judices videtur principem locum tenuisse sanctus Bernardus qui de tota judicii serie Innocentium II certiorem fecit, scripta ad eum epistola 11, a nobis primum hoc tomo edita qua multa discimus, hactenus ignota, quae historiam archiepiscoporum Turonensium et Vitam S. Bernardi mire illustrant.*

Paucis post annis Eugenius papa III S. Bernardi olim discipulus celeberrimam illam controversiam, quae ab ducentis jam et amplius annis, de primatu seu jure metropolitano Turonensem inter et Dolensem ecclesias

movebatur, sancto abbati commisit aequa placidaque compositione dirimendam. Apostolicum mandatum ut exsequeretur Bernardus, una cum Gaufredo notario ac Nivardo fratre suo, ad destinatum accessit locum, examinatis utriusque partis rationibus, pacis amans faventem Dolensibus protulit sententiam. Cujus tenorem hactenus ignoramus: at Turonenses quibus antea causam adjudicaverant summi pontifices, Nicolaus I. Joannes VIII, Joannes XIII, Leo IX, Gregorius VII, Urbanus II, et novissime Lucius II, qui Hugonem Turonensem archiepiscopum de Dolensi, Briocensi et Trecorensi episcopatibus investiverat per baculum ligneum, hactenus in ecclesia Turonensi conservatum, prolatae a S. Bernardo sententiae stare detrectarunt. Haec discimus ex Anastasii papae IV epistola ad Turonensem archiepiscopum, a nobis primum edita tom. III Anecdotorum, pag. 897, in qua sic loquitur: «Dolensis Ecclesiae gemitus felicis memoriae papa Eugenius praedecessor noster consideratione motus, sanctae recordationis Bernardo quondam Clarae-Vallis abbati per sua scripta mandavit, ut ad componendam pacem inter te et Dolensem ecclesiam laboraret, et juxta datam sibi desuper sapientiam, agitatam hinc inde longo tempore controversiam fraterna charitate sopiret. Quoniam igitur a parte tua et illius Ecclesiae de servando quod ipse inter vos constitueret, securitate accepta, idem abbas inter vos, praesentibus dilectis filiis nostris G. monacho et Nivardo fratre ipsius abbatis, quod vidit expedire constituit, per praesentia scripta fraternitati tuae mandamus, quatenus a rigore voluntatis tuae descendas, considerans quia charitas non quae sua, sed quae aliorum sunt quaerit compositionem ipsam observes.» Idem testatur Innocentius III in decretoria sententia adversus Dolenses, a nobis edita

ibidem pag. 945. De pertinacia Turonensium conquesti sunt Dolenses, et ipsi similem in reatum prolapsi, factae ab abbate de Fontanis de consensu partium compositioni stare recusantes.

Docent Vitae S. Bernardi scriptores sanctissimum abbatem revertentis in Italiam Innocentii II comitem fuisse: at vero ad Casinense monasterium eumdem accessisse nusquam tradunt. Tamen non solum accessisse, sed et in capitulo sermonem habuisse, cum solemni judicio depositus est Raynaldus abbas, ejusque in locum subrogatus abbas Stabulensis Wibaldus, qui paulo ante vitandae tantae dignitatis causa Casino declinaverat, discimus ex Petri Diaconi Chronico Casinensi, in quo lib. IV, *cap. 122, haec habet: «Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo post peractum ab abbate Clarae-Vallensi sermonem, cardinales auctoritate apostolica eidem Raynaldo Casinensem abbatiam interdixerunt.» etc.*

Eo in loco primum Wibaldo abbati innotuisse potuit S. Bernardus, quem etiam postea in Germania praedicantem audiit ac demiratus est, unde et in epistola 147, ad Monegoldum scholae magistrum, eumdem Bernardum tanquam egregium Christiani oratoris exemplum proponit his verbis: «Est tamen interdum in Ecclesia quaedam rerum opportunitas, in qua dicendi artificium irreprehensibiliter exercetur, et maxime in praedicandi officio, in cujus gratiae principatu meo quidem judicio ponitur vir nostrorum temporum valde illustris Bernardus Clarevallensis abbas. Oratorem non immerito dixerim, qui a rhetoribus definitur vir bonus dicendi peritus . Si quidem vir ille bonus, longo eremi squallore et jejuniis ac pallore confectus, et in quamdam

spiritualis formae tenuitatem redactus, prius persuadet visus quam auditus. Optima ei a Deo concessa est natura, eruditio summa, industria incomparabilis, exercitium ingens, pronuntiatio aperta, gestus corporis ad omnem dicendi modum accommodatus. Non igitur mirum, si potenti tantarum rerum virtute excitat dormientes, imo, ut plus dicam, mortuos, et Domino cooperante et sermonem confirmante, alterat homines et ad jugum Dei trahit captivos qui fuerant in curribus Pharaonis. Hunc tu vere dixisses eloquentem, qui non destruit opere, quod praedicat ore, qui non est intus Nero, foris Cato. Quem si videas, doceris; si audias, instrueris; si sequare, profeceris.»

Cum igitur ea fuerit in Bernardo eloquendi vis et gratia, haudquaquam mirum videri debet, si tanto cum fructu ubique, sed maxime in Germania concionatus fecerit, Domino praesertim cooperante, ac sermonem confirmante sequentibus signis. Miracula haec in Germania a S. Bernardo quotidie patrata scriptis consignarunt discipuli ejus, testes oculati; sed juvat hic ea referre quae de his scribit Helmodus in Chronico Sclavorum, cap. 59, hoc modo: «Circa tempora dierum illorum ortae sunt res novae et toti orbi stupendae. Praesidente enim sanctissimo papa Eugenio, Conrado quoque III gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Clarae-Vallensis abbas, cujus fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe conflueret ad eum populorum frequentia, cupientium videre, quae per eum fierent mirabilia. Hic itaque ingressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenvord, quo tunc rex Conradus cum omni principum frequentia festinus occurrerat. Cum ergo vir sanctus in ecclesiis positus, curandis aegrotis in

nomine Domini propensius instaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis pateretur, aut cui forte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolfus certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem viri. Inter haec offertur ei puer caecus et claudus, cujus debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Coepit ergo vir sagacissimus intentare solerter, si forte posset in hoc puero sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitati, veluti divinitus edoctus vir Dei, remedium providens, puerum praeter morem jussit sibi applicari, caeteros enim verbo tantum consignavit. Hunc vero exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contractatione visum restituit. Deinde genua contracta corripiens, jussit illum currere ad gradus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus.»

Epistola 23, S. Bernardus quemdam dehortatur monachum qui ad aliud transire monasterium avebat, ejusque propositum improbat omnino. Et quidem ea fuit semper et constans sanctissimi doctoris sententia, monachum in regulari monasterio stabilitum, quocunque praetextu, ad aliud transmigrare monasterium non debere. Id praesertim docet in libro De praecepto et dispensatione, capite 16, ubi monachum per majoris perfectionis speciem e Cluniacensibus ad Cistercienses eosque districtiori disciplinae addictos transire meditantem a suo consilio avertere conatur. Id si observasset Nicolaus Arremarensis monachus nunquam in illam praecipitii abyssum ruisset, quam probi exhorruere omnes. Is absente, Bernardo, a Rualeno priore admissus apud Claram-Vallem, cum esset ingenii, facilis, at sibi parum constantis, seque in aliorum

animos insinueret, ac litteras pro tempore apprime calleret, brevi post firmatam in Clara-Valle stabilitatem, S. Bernardi factus est notarius, quo in munere sanctissimi abbatis sui indulgentia ac facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteravit, commissis turpibus quibusdam, ac demum in horrendam prolapsas est defectionem; sed tandem post varios hinc inde discursus, ad suos mortuo S. Bernardo reversus est Arremarenses, ubi tunc sibi tuto ac securo esse liceret. Omnia haec quidem observat fusiusque describit Mabillonius in limine sermonum S. Bernardi, ubi Nicolai ejusdem Vitam a se compositam repraesentat. Verum quod vir eruditis ignoravit, quis crederit! idem Nicolaus tam turpi labe inustus, tantam sibi postea famam fecit, sibique adeo principum, episcoporum, summorum etiam pontificum devinxit animos, ut ipsis charus evaderet. Id sane constat ex Adriani papae IV epistola ad Samsonem archiepiscopum Remensem a nobis, tomo II, edenda, in qua summus pontifex sic loquitur: «Veniens ad apostolicae sedis praesentiam dilectus filius noster magister Nicolaus, qui nobis satis charus est et acceptus, Arremarensis monasterii monachus, de suffragio et admissione precum suarum in negotiis ejusdem ecclesiae fraternitatem tuam nostris litteris expetiit ammoneri. Quocirca fraternitatem tuam per apostolica scripta mandamus, quatenus eumdem filium nostrum, qui circa negotia tua existit satis sollicitus ac devotus, pro B. Petri ac nostra reverentia diligas attentius, et honores, et petitionibus ejus in negotiis ipsius ecclesiae benigno jugiter concurras assensu, et ita ei favorem et auxilium tuum in causis suis impendas, ut fraternitas tua de admissione precum nostrarum commendabilis videatur.» Quid quod Alexander III, sua eumdem Nicolaum epistola dignatus est honorare, ac etiam

non spernendis laudibus exornare. Sic enim edendam tomo II epistolam 6, ad eumdem Nicolaum, inchoat: «Devotionis tuae constantiam et fidei firmitatem, quam erga sacro sanctam Romanam Ecclesiam et personam nostram multis rerum experimentis et ipso effectu operis te habere cognoscimus, gratam acceptamque tenemus, et eam plurimum in Domino commendamus. Novimus enim qualiter propriae personae minime pepercisti, et pro negotio ecclesiae satis multum laborasti. Unde nos propositum et voluntatem habemus personam tuam, sicut specialem ecclesiae filium, sincera in Domino charitate diligere, et petitiones tuas omni tempore exaudire.» Deinde eum hortatur, ut sicut bene coepit, «in devotione et fidelitate, et Ecclesiae,» et sua, constanter perseveret, «et alias tam ecclesiasticas quam saeculares personas ad hoc idem inducere studeat et propensius solidare.» Demum ipsum Hugoni Senonensi, Samsoni Remensi archiepiscopis atque Henrico Trecensi comiti commendat.

367 [2] EPISTOLA CDXXI. AD MAR. ET UXOREM EJUS. *Hortatur eos ad eleemosynam et pia opera.*

BERNARDUS abbas Clarae-Vallis, dilectis suis MAR. et uxori ejus, sic se invicem diligere, ut mutuo norint Christi amorem praeponere.

Quidquid super terram possidetis, certum est vos quandoque amittere, nisi quod in coelum et per manus pauperum curaveritis praemittere. Eia, charissimi, thesaurizate vobis thesauros in coelo, ubi tinea non demoliatur, ubi fures non effodiant, nec furentur; ubi denique dux ipse nobis nihil vobis possit auferre. Si de nuntio solliciti estis, habetis quotidie ad ostium vestrum non unum, sed plures, qui fideliter deportabunt quaecunque illo transmittere volueritis. Ad hoc enim tempore praesenti Deus illorum aerumnas multiplicavit, ut occasionem habeatis thesaurizandi in loco tantae felicitatis et securitatis. Idipsum de vestra parte intimare curetis T. fratri nostro et bono nepoti vestro, et W. qui habet neptem vestram, et si quos alios scitis qui nostrum de hac re tam salubre consilium non contemnant, et eos maxime qui in domo Dei sunt sentire volo vestrae in proximo visitationis benedictionem.

EPISTOLA CDXXII. AD QUEMDAM ABBATEM. *Excusat se de epistolae brevitate, remittitque illi quemdam adolescentem, quem admittere cum suis minime poterat.*

Quidquid sibi.

Non ignoro quidem quod in nostris litteris ad vos missis et brevitas et siccitas soleat esse molesta. Sed brevem me facit multa occupatio, et modica devotio siccum. Indulgete mihi; et

nunc urgente diei malitia, probare, [*f.* properare] compellor ad id quod necesse est. Huic adolescenti de vestris partibus illis causa suae salutis ad nos venienti, vobis nescio qua causa praetermissis, quia nos, sicut scitis, eum recipere non possumus, ad vos reverti persuasimus, vobis, nisi fallor, non inutilem futurum si recipere volueritis, quod et multum precor ut faciatis.

EPISTOLA CDXXIII. AD QUEMDAM EPISCOPUM. *Commendat ei causam monasterii Sancti-Martini.*

Semper facere quod Deus vult.

Placet vobis quod pauper ecclesia S. Martini collatum sibi a Deo paupertatis levamen magis fortassis amicorum quam justitiae inopia perdit? Alioquin si justam creditur non habere causam, et hoc ei expedit, ut cito ab injusta quiescat querimonia. Volumus itaque vos non gravari diligenter inquirere causam, et operam dare qualiter aut juste terminent aut pacifice, id est aut judicio aut concordia. Valete mei memor, dulcissime pater.

EPISTOLA CDXXIV. AD QUEMDAM AMICUM. *Excusat se quod cum eo ad legatum ire non queat.*

Quod ad vos, ut mandastis, ipse non veni, causa est et tam gravis, cujus vos, etsi interim non conscium, necesse sit misereri. Supplicare vos pro illa omnipotenti Deo simplex [*f.* supplex] rogo. Quod ergo cum legato utrique pariter acturi fueramus, solus ut potestis implete.

EPISTOLA CDXXV. AD QUEMDAM JUDICEM. *Commendat ei causam abbatiae Fontaneti .*

Sic de vobis usque modo confisus sum, ut circa ea quae ad nos pertinent, ubicunque vos scirem, me non necesse esse putaverim. Miror ergo quomodo erga abbatiam Fontaneti, quam in vestra post Deum custodia reliquimus, pro qua et saepe vos praesentem praesentes rogavimus, ita intepuistis. Audivimus quod in placitis quae pro eadem ecclesia super vos accepistis, sicut definistis, necdum finem posuistis. Sciatis autem quandiu haec facere tardabitis, quandiu aliter fratres ipsos quam soletis consolari et visitare non curabitis; semper nostras pro ipsis querimonias audietis.

EPISTOLA CDXXVI. AD QUEMDAM AMICUM. *Commendat ei latorem praesentium.*

Ubicunque et per omnia placere Deo.

Commendo vestrae Charitati satis mihi pro sua religiositate charum hominem, harum videlicet latorem, vestro apud Comitem indigentem patrocinio. Sentiat, quaeso, pro sua causa, quam ipse vobis referet, quantum apud vos humilitas nostra, quantum vestra apud Comitem Reverentia possit.

EPISTOLA CDXXVII. AD EPISCOPUM TRECENSEM *Improbat quod archidiaconatum puerulo dederit.*

Venerabili domino H. patri, Dei gratia Tricassino episcopo, frater BERNARDUS seipsum quantum potest.

Benigna vestra Dignatio fecit ut de vobis, cum necesse est, indubitanter praesumamus. Pro venerabili filio vestro G. precem apud vos facere, imo consilium vobis propter vos ipsum dare suscepimus. Miramur vos, qui bonam famam vestram diligimus, qua ratione, cujusve consilio, quod bene feceratis, de archidiaconatu videlicet, quem praedicto filio vestro G. qui illum optime administrare potest, quam puerulo qui seipsum regere non potest , committere maluistis, tam male, ut nobis videtur, in irritum ducere cogitastis. Nam si quid aedificaveratis, iterum (quod absit!) destruitis. Sed sat dictum est capienti. Si homines timetis, Evangelium docet quem magis timere debetis. Si hominibus placere vultis, melius tamen est obedire Deo: si quid Caesari debetis, et Deo.

367 [3] EPISTOLA CDXXVIII. AD QUEMDAM ABBATEM. *Laudat eum et hortatur ad emendationem sui monasterii et praecipue hospitalis.*

Pudicitiae et gratiae titulum.

Fratres isti pro consilio animarum suarum parvitatem nostram adeuntes, de vestro bono studio, quod in emendando loco, cui Dei gratia praeestis, habere vos perhibent, non parum nos laetificaverunt. Monemus autem et obsecramus devotionem vestram, quod sicut in reficiendis domibus, ita renovandis moribus operam detis. Non solum autem de monasterio, sed etiam de hospitali domo Dei, cui sub manu vestra praedicti fratres deserviunt, intentissime necesse est curam geratis: quatenus videlicet ex omni exactione et infestatione ministrorum seu clientum vestrorum securam ac liberam custodiatis; quodque illorum pravo, ut audivimus, consilo eidem domui ab aliis ante vos abbatibus collatum abstulistis, precamur ut restituatis. Sicut enim ad vestram sollicitudinem pertinet aliorum malefacta destruere aut corrigere; sic illorum, si qua bona egerunt, non solum firma et inconvulsa tenere, sed etiam augmentare et multiplicare debetis. Presbyterum quoque, qui in ipsa domo habitans, suam adhuc foris rem habere videtur, aut proprium deserere, aut de domo exire cogatis. Valete, et propter bonum quod de vobis audivimus, de nobis si quid valemus familiariter confidite.

EPISTOLA CDXXIX. AD QUEMDAM AMICUM. *Gratias agit Deo de rebus prospere gestis.*

Velle scire vos scio, quod scire vos facio. Gratias illi, qui omnia opera nostra operatus est nobis. Grande opus, et iter grave laete prospereque peregimus, fratres laetos et in pace dimisimus, rebus et amicis abundantes, Deo et hominibus satis, ut aestimo, placentes. Fratrem G. vix sine tam episcopi, quam fratrum offensione reducere potuimus. Post messium tempus, quod nunc in manibus est, si opus illo habueritis imo quia habebitis, habere poteritis.

EPISTOLA CDXXX. AD QUEMDAM AMICUM. *Quod beneficia ecclesiastica non de laicali manu, sed de episcopi accipienda sunt.*

Cum laici ecclesias sive ecclesiastica beneficia quae illicite tenent. relinquere volunt, unum bonum est. Cum vero ea in usus servorum Dei transire volunt, duplicatur bonum: sed cum hoc fieri non potest nisi per manum episcopi, gemini se episcopus aut mali reum, aut boni probabit auctorem, juxta quod suum negabit aut dabit assensum. Quod autem miles vos

rogat, hoc a vobis rogari ipse debuerat. Quid enim? meliusne esse judicatis ab homine militari haereditate possideri sanctuarium Dei, quam a sanctis Dei? Mirum, si non mirantur omnes qui audiunt. Nolite. quaeso, nolite; ne forte audiant filii incircumcisionem et laetentur. Esto, potestis captivam Ecclesiam eripere de manu potentis, et juri proprio vindicare; quod minime arbitramur: quemnam, quaeso, de illa libentius eligitis vobis haeredem successorem? Qui inde deserviat exercitibus regis, an intercessorem pro peccatis vestris? Facite ergo quod justum, quod vobis dignum est, quod Deo et hominibus bonis jucundum; quod denique, etsi aliquid non esset, amore nostri confidenter fieri postularem.

EPISTOLA CDXXXI. AD INNOCENTIUM II PAPAM. *Delegatus a summo pontifice judex ad dirimendam litem inter duos contendentes de archiepiscopatu Turonensi, declarat Philippi electionem esse nullam.*

Ad decidendum Turonensis litem, Pater venerande, convenimus, et convenimus Blesis, quod is locus acturis foret et vicinitate congruus et securitate. Ibi ergo Philippi electionem qui ex adverso erant cum in multis accusassent, quae brevitatis studio praeterimus; duo haec demum precipua capitula ei opposuerunt, quod infra annos videlicet esset et quod nequaquam electus a quibus oportuit, sed neque a quantis. Aberant siquidem eo temporis majores personae ecclesiae nimirum, et ab ecclesia pulsae et propriis domibus,

archidiaconi scilicet omnes. decanus et cantor, cum universis illius ecclesiae presbyteris, ac multitudine aliorum diversi ordinis clericorum: unde et suam quam fecerant de Hugone electionem sanam atque canonicam esse dicebant, quod ii in ea consentirent, quorum praevaleret in eligendo auctoritas; non autem obesse quod extra ecclesiam vel civitatem praeter morem celebrata fuisset, cum ad hoc persecutionis urgeret necessitas; sed neque impedire, quod pars altera non interfuit, cum praemonita a fratribus, et vocata adesse renuerit. Nam dicit eis assignasse locum, et illum locum quem pari consensu utruque pars ad eligendum elegerant; porro autem illos anticipasse diem, praeripuisse electionem, Philippum furtiva temeritate, se omnino ignorantibus, elegisse. Nam nec de suffraganeis episcopis quempiam exspectatum, suae vero eos magis favere electioni et assensum praebuisse. Ad haec Philippi pars: «Possumus,» inquiunt, «ad objecta facile et sufficienter respondere, si modo dies alius nobis conveniens nominetur, non quod hodiernum negemus fuisse datum, sed electus noster non fuit submonitus. Debuit enim vocari et nomine, ad quem proprie causa spectare cognoscitur.» Tunc qui ex adverso erant: «Absit,» inquiunt, non inter electos de cathedra, sed inter electores de electionibus contentio est. Litigantium igitur est causa, ipsi ad causam vocari debuerunt, quod si et electum de litigantibus esse contenditis, id quidem grave et indecens. Sufficit autem generaliter vocatum fuisse cum caeteris. Nemo quippe a litteris submonitoriis exclusus est qui in parte fuisset, quanquam negare non potestis, quin vobis manifeste denuntiatum fuerit eum quaerere. Abierat, et non inveniebatur, ne forte inhaerentem die statuto non adesse contingeret. Nihil igitur lucraturum de absentia, quam quidem etsi non veniret, nihilominus eo absente causa terminaretur. Si

ejus, ut dicitis, causa est, et opus erat hominem pro se loqui, certe quod submonitionem non habuit, culpa est, aut ejus qui disparuit, aut vestra, qui ei insinuare neglexistis. Quid eorum interest qui in civitatem vestram et in ecclesiam communia vocationis scripta miserunt, si ad eum qui se absentavit, qui se non solum ab urbe, sed et a patria, et a regno, et qua intentione, ipse viderit? Adhuc quid sibi deest ex omnibus quod suum requirit negotium, si de justitia non diffidit? Cernimus hominem vallatum multitudine sapientum et peritorum in causis, stipatum etiam numero armatorum, si opus est et ipsis. Habet secum et episcopos, habet optimum procultorem. Itane venerat imparatus? aut quid sibi vult tantus iste comitatus necessariorum suorum, si acturus non erat? quid si sui sibi necdum sufficiunt? Judex offert quotquot habet necessarios. Et haec diceremus, si vere constaret Philippum nescisse diem constitutum negotio; nunc autem quando queat negare de die et loco sibi significatum fuisse, ab abbate utique Clarae-Vallensi, qui ante decem ferme et octo dies in episcopatu Cameracensi forte transiens latitantem offendit; patet vos manifeste non pacem quaerere, sed dilationem?» His itaque a partibus allegatis, justum nobis et his qui nobiscum erant, religiosis et sapientibus personis, episcopis et abbatibus et clericis, visum est diuturnae jam fatigationi ecclesiae ponere finem, et nequaquam ultra sustinere moras et dilationes quaerentium quae sua sunt, et sub hac occasione pessumdantium Ecclesiam Dei. Data ergo sententia a nobis, quod justitia exigeret ingredi causam, nec esset canonica excusatio quam afferrent, ipsi more suo tergiversantes tanquam qui causae suae parum fiderent, appellaverunt. Tunc vero prolatis scriptis apostolicis, in quibus et nobis causam inexcusabiliter terminare, et ipsis sententiae nostrae

irrefragabiliter obedire praecipitur, illi audire contemnentes abierunt: vocati sunt nec venerunt; vocati secundo, et iterum renuerunt: nos autem conversi ad partem alteram ordine nihilominus judiciario juxta mandatum vestrum processimus, et suscepta probatione, canonica super duobus memoratis capitulis, post examinatos testes, post peracta sacrificia, Philippi electionem apostolica freti auctoritate quassavimus. Porro de Hugone quia infra sacros ordines eum constat fuisse electum, vestrae, ut dignum est, misericordiae reservavimus.

367 [4] EPISTOLA CDXXXII. AD DOMINUM PAPAM. *In gratiam episcopi Trecensis.*

Petimus dominum Trecensem exaudiri de justitia sua: vellemus autem ut inter ipsum et clericos suos talis concordia studio vestrae benignitatis reformaretur, ut ultra clerici non apponerent injuste vexare hominem senem, qui nec juste de pontifice in aliquo conqueri possunt. Est quidam inter eos contemptibilis adolescentiae, contemptricis insolentiae, cujus satius judicamus castigatum iri praesumptionem, quam ab ipso conculcari pontificem: quis ille sit lator praesentium vobis dicet. Sic igitur et de isto et de aliis vestra discretio providere dignetur, ut et episcopus qui vestrum honorem diligit, honoretur et nunquam de sua justitia gravetur. Videndum autem ne odium cujusquam personae ei noceat quem sua defendit innocentia.

EPISTOLA CDXXXIII. AD EUMDEM. *In gratiam episcopi Trecensis.*

In causa domini Trecensis et clericorum illa, quaesumus, cautela servetur, ut episcopus, sicut dignum est, honoretur, et clerici sua justitia non priventur. Reformetur pax inter eos, et frenum imponatur malevolis, ut de caetero in jam senem pastorem insurgere unquam non possint.

EPISTOLA CDXXXIV. AD EUMDEM. *Ejusdem argumenti.*

Oportet vos esse amicum amicorum nostrorum, et fratri N. assistere in causa quam portat, cum ea tamen discretione, ut clerici proprio pastori, si fieri potest, subdantur, et quod ipsi in sua justitia non graventur, et de caetero inter eos pax sit.

EPISTOLA CDXXXV AD EUMDEM. *Commendat ei litterarum latorem.*

Frigescente charitate, pauci hodie inveniuntur fideles, et quia omne charum pretiosum, fidelitas et amor domini N. qui fidelissime vestra negotia apud nos gessit, arctioribus vinculis gratiae et benevolentiae debet astringi. Prosit autem ei,

quoniam nos ipsum tanquam promptum litterarum et fidelem virum spirituali charitate diligimus.

EPISTOLA CDXXXVI. AD EUMDEM. *Commendat ei quemdam amicum.*

N. flamma negotiorum quae assidue Romae geruntur, fere adustus, ex desiderabili et jucunda inspectione scriptorum vestrorum, utinam refrigerari merear. Sed, proh dolor! ad opus servi vestri in tota Clara-Valle scriptores non possunt reperiri, satis dictum est a filio patri. Amicum nostrum et personae nostrae et Ordinis glorificum amatorem dominum N. qui etiam fideliter negotia gerit suorum, dulcedo vestrae benevolentiae pro se et nobis habeat charum.

EPISTOLA CDXXXVII. AD EUMDEM *In gratiam Trecensis episcopi.*

Ad notum misericordiae fontem, de quo mihi et amicis meis toties hausi, domini Trecensis episcopi reverendi senis et amici nostri necessitas compellit recurrere. Hoc est ergo quod haurire desidero, quatenus apostolica pietas hominem, cujus jam cani merentur quietem, non sinat injuste vexari, et petitiones ejus, quas per nuntium suum facit, dignetur effectui mancipare.

EPISTOLA CDXXXVIII. AD EUMDEM. *In gratiam Trecensis episcopi.*

Augetis mihi gratiam, et gloriam multiplicatis, cum gratia mei, amici mei gratiam inveniunt in oculis vestris, quam multis jam de charo fecistis chariorem. Ego tamen gloriam ab homine non quaero, sed regnum Dei et justitiam ejus, quam puto esse cum domino Trecensi. Secure vobis utrumque cupio esse commendatum, et justum scilicet et amicum; non solum autem, sed et missum ab eo bonae indolis juvenem, charum nobis latorem praes. aeque vestrae commendo charitati

EPISTOLA CDXXXIX. AD EUMDEM. *In gratiam Trecensis episcopi.*

Causa domini Trecensis, cum nuntio dilecto nostro, qui eam portat, sit vobis commendata; manutenete eam, quoniam, ni fallor, justa est. Homo ipse amici vestri amicus est. Vide ne quemquam audias adversus dominum Trecensem; sed potius juva causam et nuntium ejus in quantum potes.

367 [5] EPISTOLA CDXL. AD ANONYMUM. *Hortatur ut animae curam*

praeferens corporis sollicitudini, saeculo renuntiet.

Magnum, fateor, bonum fecit nobis dominus Aviaficensis , qui post indultam sui satis optatam gratamque notitiam, etiam tuae Dilectioni subintulit mentionem, de tua nos certificans ac laetificans incolumitate. Verumtamen id ego de anima tua libentius accepissem, nam de corpore episcopus aiebat: «Amo quidem et corpus tuum, sed animam amplius: nam et meum corpus ego non diligo, nisi propter animam, ut noveris juxta illam a me diligi regulam, *Diliges proximum tuum sicut teipsum* **(Matth. XXII, 39)**; et sicut meam meo, sic tuo tuam corpori praefero animam. Tolle quippe animam, quid erit corpus, nisi quod ad omnium humanorum corporum partem dictum est, *Terra es, et in terram ibis?*» **(Gen. III, 19.)** Caeterum animae praestatur cum corpore solvitur, si non tamen tantis fuerit aggravata peccatis, ut revertens in terram, quod de terra sumptum est, non praevaleat, sicut scriptum est, redire spiritus ad Dominum qui fecit illum **(Eccli. XII, 7)**. Non est aequum profecto aeque diligi quod movetur, et quod movet; quod regitur, et quod regit; quod vivificatur, et quod vivificat; quod denique de terra et terra est, et quod desursum venit naturae superioris insignitum imagine. Quanto tamen, proh dolor! hoc fenum, et hujus feni male olentem florem, hoc est carnem, et bona carnis non aeque saltem, et insuper pluris habent, quam aeternae beatitudinis et beatae aeternitatis capacem rationem quidem praedictam creaturam? Verum tu qui aliter sapis, novi enim, sed doleo nondum te vivere ut sapis, tu ergo miserere animae tuae placens Deo **(Eccli. XXX,**

24). Quid adhuc jungis vitam cum quibus sententiam non concordas? Aut muta vitam, aut dissimula sententiam. Caeterum hoc melius est, ut quod jam ratione coepisti, et corde concepisti, opere non dissimules. Sapiens sapientiae consilium non contemnit: *Quid prodest homini, si universum mundum lucretur, animae vero suae detrimentum patiatur?* **(Matth. XVI, 26.)** Quid te juvat mente tenere veritatem, cum adhuc vanitatem teneas in conversione? Abi, quaeso, recede de medio filiorum alienorum, quorum os loquitur vanitatem, et dextera eorum dextera iniquitatis. Beatum hi dicant populum cui haec sunt; tu cum propheta non tam verbo clama, quam experimento proba, quia *beatus populus cujus Dominus Deus ejus* **(Psal. CXLIII, 11, 15)**. Delectet eos in mundo, cum sint ruituri cum mundo; tu delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui; tibi adhaerere bonum sit, ut et tu cum Jeremia dicas: *Bonus est Dominus quaerenti illum* **(Thren. III, 25)**: quod si quaerenti, quanto magis invenienti?

EPISTOLA CDXLI. AD PRIOREM QUEMDAM . *Mittit ei adolescentem qui se in ordine recipi postulabat.*

Devotas orationes.

Hunc adolescentem qui vobis has litteras portavit, exspectantem me Catalaunis inveni: qui, ut me vidit,

simpliciter satis et verecunde rogavit se in nostro Ordine recipi, et monachum fieri; narrans mihi, quia cum Thomas de Marla, cujus armiger fuit, vellet eum militem facere militiae saeculi militiam Christi praeposuit, et ob hanc causam ad nos confugit. Super his aliquos de fratribus consulite, et si laudaverint, vobisque ita visum fuerit, recipite eum et probate. Notum facio vobis extorsisse me, non meis, sed dominae Beatricis precibus , ab episcopo licentiam hiemandi juxta vos, non tamen in Clara-Valle, sed in Dementini prato. Interim vigilate, pigros excitate, nimios reprimite, pusillanimes consolamini; omnibus omnia facti, omnium virtutes vestras facite.

EPISTOLA CDXLII. AD QUEMDAM ORDINIS S. BENEDICTI ABBATEM. *Mittit ei duos adolescentes ad ordinem Cisterciensem viribus impares, sed sibi non forte inutiles.*

Pacem et charitatem diligere.

Istos duos adolescentes, bonam quidem voluntatem habentes, sed viribus corporis ad nostrum Ordinem nequaquam sufficientes, idcirco vobis transmittere curavimus: quia si tales perseverant, quales eos probavimus, non inutiles vobis confidimus. Denique suscipite eos et probate vos ipsi, an verum sit quod testamur; nec eorum acceleretur suscipienda professio, ut prius ipsorum utilitas dignoscatur

EPISTOLA CDXLIII. AD QUEMDAM AMICUM. *De quodam adolescente, cujus pravos mores narrat, qui nobilium matrimonium ambiebat.*

Feci quod voluistis, quod ad me omnino non pertinebat, nisi quia voluistis. Quid enim ad nos pertinet de vestris terris, de vestris placitis, de vestris conjugiis? Deinde etiam hominem illum, pro quo me precantes ducissam precari compulistis, ita semper cognovimus a juventute sua malis fuisse intentum, et ab omni bono elongatum, quatenus haec ei mala non tam illa vel cupiditate ducissae, quam justo Dei judicio credamus contingere; nunquam ejus ad aliquem sanctorum peregrinationem, cum peccator sit, vidimus; nunquam ejus eleemosynas, cum dives sit, audivimus; nunquam ejus patrocinium quod pupillo vel viduae ferret, cum diu praepositus exstiterit, agnovimus. Et nunc insuper non cessat se supra se extendere ultra etiam mensuram suam. Scitote vos qui amici ejus estis, quia aut vix aut nunquam poterit ei ad aliquod proficuum societas nobilium venire, quibus in matrimonium, suam non attendens mediocritatem, tanto appetit studio filios et filias suas conjungere: volo tamen et multum desidero, ut illud quod propter vos faciliter rogare suscepi, in bonum ei proveniat.

EPISTOLA CDXLIV. AD QUEMDAM ABBATEM. *De quodam monacho qui ad alium Ordinem transire volebat, quod fieri improbat.*

Unus frater dum nostram simplicitatem consulere venit, tale a nobis consilium, imo judicium reportavit. Cum nullam idoneam causam attulerit, cur locum et Ordinem suum deserere velit; nulla visa est ratio permittere, quod ad alium transire debeat. Nam votum illud quod se prius fecisse dicit, de quo et maxime sibi scrupuli occasionem sumpsit; cum sola cogitatione aut ut plus etiam verbo, sed soli factum fuisse constet, nequaquam huic praeponendum putamus, cui utique posterius licet tamen et verbo et deliberatione, et habitu et professione sese astrinxisse videtur; praesertim cum illud quod voverat, nec districtius esse videatur isto, nec rectius. Quapropter nec vobis, qui pro ejus anima Christo reddere rationem habetis, tutum esse credimus in hoc ei credere, in hoc ei vestram indulgere licentiam cum scriptum sit: *Declinantes autem in obligationes adducet Dominus cum operantibus iniquitatem* **(Psal. CXXIV, 5)**. Suscipite ergo eum dulciter, ut filium; sollicite custodite, ut vobis commissum, vestris, nisi fallor, ex hoc jam obsecuturum praeceptis, et consiliis obtemperaturum.

EPISTOLA CDXLV. AD QUEMDAM ABBATEM. *Commendat ei L. fugitivum revertentem, quem benigne suscipi rogat.*

Obsecro vos per misericordiam Dei et per nostram invicem dilectionem, quatenus fratrem L. erroris sui poenitentem, cum desiderio revertentem, emendationem promittentem benigne suscipiatis; sed et in ipsa susceptione atque reconciliatione clementius mitiusque cum eo agatur, quam cum caeteris solet fugitivis, sentiatque sibi valere, quod per nos se apud vos commendare nostrisque precibus munire curaverit.

367 [6] EPISTOLA CDXLVI. AD ANONYMUM. *Scribit se ex morbo gravi convaluisse, et mortis januas evasisse.*

Quidquid sibi.

Super ipsa vestra sollicitudine, qua vos anxiari per litteras vestras insinuatis, diu exstiti et ego sollicitus. Neque enim ignorare poteram quod pateremini, cum cogitarem, qualem me relinqueretis; sed nuntii usque modo defuit opportunitas, per quem, cum corpore coepi, Deo miserante, meliorari, vos quoque esse facerem animo meliori. Jam ergo bono animo estote, quia castigans castigavit me Dominus, et morti non tradidit me. Prima Dominica Adventus Domini, primum ad altare per memetipsum, et sine adminiculo alterius accessi ad accipiendam sacram Communionem; istas litteras ipse dictavi: quibus duobus signis perpendere potestis, quantum divina benignitate et corpore et animo convaluerim. Libenter vos viderem, si opportune et sine disturbatione fieri posset.

EPISTOLA CDXLVII. AD AMEDEUM ALTAE-CUMBAE ABBATEM. *Rogat ut nuntios mittat Montem-Pessulanum, quo ascendere debebant regis Siciliae naves, ut apud regem eum excusent, quod fratres in Siciliam non miserit.*

Dilecto fratri in Domino abbati Altae-Cumbae AMEDEO, frater BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et dilectionem.

Rogamus ut patrem vestrum vel aliquem alium nuntium rationabilem et discretum mittatis pro nobis apud Montem-Pessulanum, ita ut ibi sit in Octavis Assumptionis beatae Mariae: in ipsa enim die et in ipso loco debent esse nuntii regis Siciliae , qui descendunt mare in navibus, ut portent filiam comitis Theobaldi filio domini sui. Si forte ad opus fratrum nostrorum naves adduxerint, et requisierint abbatiam quam missuri eramus, nuntius vester habeat nos excusatos in haec verba: «Fratres quidem parati erant, et abbatia ordinata; sed dominus Alfanus nuntius domini regis Siciliae dixit, quia rex non requirebat nisi duos fratres qui praecederent alios ad videndum locum; cum autem placuerit domino regi, significabit nobis voluntatem suam de tota abbatia simul mittenda: nam periculum est religionis et ordinis, sicut vestra

providentia novit, fratres sine disciplina, sine custodia vel abbatis vel aliorum fratrum suorum versari in terra aliena.»

EPISTOLA CDXLVIII. AD ANONYMUM. *Commendat ei abbatem Farfensem sanctae Ecclesiae Romanae cardinalem.*

Virum nobilem et genere et moribus, abbatem Farfensem, apostolicae sedis cardinalem vobis commendamus, ut eum honorifice et amicabiliter suscipiatis. Descendit a latere domini Papae ad curiam Regis ab ipso vocatus, habens ad ipsum verba secreta de communi negotio regni et Ecclesiae. Suscipite honeste hominem, et hominem bonae voluntatis; et in eo excellentiores principes mundi, eum videlicet a quo venit, et eum ad quem venit, papam et imperatorem pariter honorate. Temeritatis quidem est, quod ego tantillus talem virum vobis audeo commendare; sed humilitas ipsius hoc petentis excludit pudorem, et si factus sum insipiens, ipsa me coegit.

367 [7] EPISTOLA CDXLIX. AD REGEM FRANCORUM. *Excusat se a suscipienda dignitate ad quam electus erat.*

Regi Francorum, frater BERNARDUS.

Placet, fateor, quod in his quae Dei sunt, tanta sinceritate versamini. Nam ut alia taceam, nequaquam promotionem miseri hominis tantopere curaretis , si non esset in causa Deus: quo enim alio emolumento id ita placeret, cum sim pauper et inops? Nec sufficit assentire, insuper et rogatis. Exhibetis favorem, largum gratiae sinum expanditis, et ne onera pusillanimis reformidem, auxilium de regia protectione promittitis. Quaenam haec in rege dignatio, in adolescente maturitas? Verum ego, optime Rex, nullatenus acquiesco mittere manum ad fortia, corde pusillus, fractus corpore, et cui solum pene superest sepulcrum; non audeo prorsus ad sancta indignus et insufficiens. Hoc considerare debuerant auctores electionis: si dissimularunt, ego non queo, quod lego, *Miserere animae tuae placens Deo* **(Eccli. XXX, 24)**. Aut si idoneum crediderunt ob habitum religionis quo induor, in habitu species est sanctitatis, non sanctitas. Nemo mihi me notior, nemini ego quam mihi: non plane me credo contra testimonium conscientiae mae videntibus tantum in facie et secundum faciem judicantibus. Ecce ego et pueri mei, quod dedit mihi Deus, orantes hic sumus, quamvis peccatores, pro regno vestro et vestra persona: si separatis ab invicem, id quidem difficile et crudele; non ad orandum, sed plorandum provocatis. Hactenus pro me: jam pro Ecclesia quid parturiat animus, dignemini, obsecro, paucis attendere. Sedet in tristitia domina Ecclesiarum, et lacrymae ejus in maxillis ejus: mutatus est color optimus, defloruit antiqua venustas, pretiosissimus ille ornatus datus est in conculcationem, nobilitas in contemptum, et in servitutem libertas. Crucior in hac flamma, nec consilium refrigerii, donec veniat qui

consoletur eam. Tangat proinde cor vestrum reverentia Sponsi ejus, cujus sanguine redempta, cujus similitudine adornata, cujus haereditate dotata est, et perseveret propositum vestrum, ne tam dilecta unici Domini nostri sponsa tali vel nunc ad cumulum malorum committatur, qui displiceat oculis ejus. Dico vobis, et dico ut vere fidelis, quia omnino non expedit vobis. Sic vobis regnum contingat administrare Francorum, ut inde acquiratis regna coelorum, optime et illustrissime rex.

EPISTOLA CDL. AD AMICUM. *Scribit se tandem convalescere et a mortis faucibus ereptum.*

Idem quod sibi.

Opus utile, et quantum mihi videtur, catholicum elaborastis: habeo tamen semel adhuc, si vita duraverit, vobis illud praesente perlegere et vobiscum singula proferre; et tunc si quid forte repertum fuerit quod merito moveat, aut omnino amovebitur, aut ita emendabitur, ut ultra jam non movere valeat, nec movere debeat. De caetero congratulamini mihi, quia castigans castigavit me Dominus et morti non tradidit me **(Psal. CXVII, 18)**. Cum enim, securi ad radicem infructuosae arboris posita, jamjam succidi metuerem; precibus amicorum redditus sum, qui videlicet fimo charissimo lacrymarum suarum sterilitatem meam se fecundaturos pollicentes, inducias aliquanti temporis a pio Patrefamilias impetrarunt **(Luc. XIII, 6-9)**.

EPISTOLA CDLI. AD FRATRES

***. *Hortatur ad eleemosynas famis tempore faciendas.*

Non ignoratis, fratres, qui dixerit, *Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur* **(Matth. V, 7)**; et illud, *Beatus qui intelligit super egenum et pauperem* **(Psal. XL, 2)**, et rursum: *Si videris nudum, operi eum, et carnem tuam ne despexeris* **(Isai. LVIII, 7)**; et apud sanctum Job, *Visitabis speciem tuam, et non peccabis* **(Job V, 24)**. Ut haec vobis pauca de multis in hunc modum et Scripturis retexerem, illud est occasio, quod egenos vagosque sub hoc famis tempore plus solito constat egere. Unde si qua in vobis pietatis viscera, si qua in vobis miserationis compassio, dignum est ut in se ipsos experiantur: quantumlibet enim miseri et despicabiles, os vestrum et caro vestra sunt, quod vos non aliter de illis sentire, justum est ut sentiant: sentiant dico, et, si non rerum vestrarum, saltem verborum beneficio; ut videlicet capellano praecipiatis, quatenus omni studio curet excitare et exhortari populum quam publice quam privatim, ad benefaciendum eis.

367 [8] EPISTOLA CDLII. AD QUEMDAM ABBATEM. *Hortatur ut benigne fugitivum recipiat, nec praelati dignitatem abjiciat.*

Suo illi quod suo.

Nemo cum has legerit, si norit unde salutationis formulam sumpserim, succensere, ut arbitror, debebit mihi, quod me in capite meliori praeferre praesumpserim, et quod tanquam aliquid inferius meum esse dixerim, cujus ego merito totus sum et quo ex toto inferior: quanquam non solum inferiora nostra, sed etiam plerumque quibus inferiores nos esse scimus, nostra non improprie appellare solemus, ut est illud, *Portio mea, Domine, in terra viventium* **(Psal. CXLI, 6)**. Et haec quidem de vobis, sed non vobis. Jam ad vestras litteras breviter pro tempore respondendum est, quae cum mihi in manus venerunt, natalis animae Dominae nostrae dies festus illuxerat, cujus me totum jure sibi vindicans devotio, nihil aliud cogitare sinebat; sed et nuntius repedare festinans, vix usque in crastinum, ut haec jam festo exoccupatus utcunque rescriberem, exspectavit. Fugitivum itaque fratrem dure a me, utpote durum corde increpatum, nihil melius interim potui quam ad locum remittere unde fugerat: quippe quem juxta nostras consuetudines domi absque abbatis sui consensu retinere non debui. Oportet autem a vobis eum similiter aspere increpari, et ad humilem provocari satisfactionem, deinde nostris confortari litteris pro eo directis ad abbatem. De infirmitate nostra nihil certius modo sollicito indicare potui, nisi quod infirmus et fuit et sum, nec minus

solito, nec magis multum. Quod vero non misi quam missurus eram, causa est plus me animarum timuisse scandalum, quam unius corporis periculum. Jam ne quid horum quae mandatis omnino praetermittam, quin et aliquatenus ad singula respondeam, venio etiam ad vos. Velle vos audire scripsistis, quid ego vos, qui utique omnia vestra norim, facere velim. Sed haec, nisi fallor, si modo dicerem nec vos possetis, nec ego consulerem. Volo enim et ipse quod vos velle de vobis jam olim non latet me. Caeterum mea atque vestra aeque, ut aequum est, voluntate postposita, magis quod velle Deum de vobis puto et mihi ut vobis suadeam tutum duco; et vobis si persuadeam, non incommodum. Tenete itaque meo consilio quod tenetis, manete in quo estis, et studete prodesse quibus praeestis; nec praeesse refugite, dum prodesse potestis: quia vae siquidem, si praeestis et non prodestis; sed vae gravius quia praeesse metuitis et prodesse refugitis.

EPISTOLA CDLIII. AD ANONYMUM. *Laudat ejus prudentiam et humilitatem.*

Quidquid sibi cupit gratiae spiritualis.

Laudo prudentiam, qua monachum propter novitium contristari timuistis; sed magis approbo humilitatem, qua factam vobis injuriam et tam grandem injuriam, pertulistis. Incomparabiliter autem praefero charitatem, qua calamum quassatum non patiendo conteri **(Isai. XLII, 3)**, nostrum expetere consilium ei suadere curastis. O prudens humilitas,

humilisque charitas, sic parcens monacho injuriam, ut non deesset novitio fluctuanti! Quantum ergo potui confirmatum, et omnia, quantum reor, de quibus notatus est, emendare paratum, ad vos eum remitto; tam probatae vestrae benignitati consulens, et si necesse est, supplicans, ut recipiatur, ut tamen praedictus frater, cui et litteras proinde precatorias misi, a sua prius, si fieri posset, sententia flectatur.

367 [9] EPISTOLA CDLIV. AD ANONYMUM. *Stephano, si perseveraverit, promittit dignos poenitentiae fructus.*

Quis satis mirari possit vestrae charitatis ardorem? Sed quoniam dignum non est, ipsam unde sollicitam esse cognovimus, diutius manere sollicitam, Stephanus vester qui et noster, si digno suae conversationis initia fine compleverit, si aequa cum capite devotione etiam caudam hostiae offerre sategerit, testimonium ei perhibemus quia dignos faciet poenitentiae fructus.

EPISTOLA CDLV. AD MATERTERAM IMPERATORIS HISPANIARUM . *Fratrum ei suffragia concedit, oratque ut controversia, quae inter suos et fratres de Careda erat, per episcopos terminetur.*

Illustri dominae G. reginae et materterae imperatoris Hispaniarum, BERNARDUS Clarae-Vallis vocatus abbas, salutem et orationes.

Devotionem vestram ex relatione fratris nostri Nivardi audientes, gratias agimus Deo, et oramus ut secundum fidem et fiduciam quam habetis in nobis, vobis retribuere pro sua pietate dignetur. Fraternitatem domus nostrae et orationum nostrarum, sicut desiderastis, gratanter vobis annuimus, et ut tantumdem pro vobis fiat, quantum pro uno quolibet nostrum tam in vita quam in morte. De caetero necesse habuimus suggerere praestantiae vestrae de fratribus de Careda , quia per neptem vestram et per seipsos calumniam nobis struunt. De monasterio. . . . . Oportet ergo nos providere bona non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus, omnimodisque cupimus sic procedere in hoc negotio, ut non vituperetur bonum nostrum, nec homines illi occasionem habeant detrahendi. Proinde remisimus ad vos negotium, ut scandalum istud compescere studeatis. Et si aliter noluerint illi desistere, judicio, ut dignum est, domini Zemorenensis [Zamorensis] episcopi et domini Asturicensis velitis et faciatis hanc controversiam terminari. Ubi enim vel eorum confessione, episcoporum judicio innotuerit non habere eos unde adversum nos super hoc possint vel debeant reclamare, parati sumus, juvante Deo, sic ordinare locum, ut et vestra devotio gratuletur, et Deus glorificetur in opere vestro.